אלע ווערק

(ס. י. אבראמאוויטש)

פון

מענדעלע מוכר ספרים

אלע ווערק פון

מענדעלע מוכר ספרים

(ש. י. אבראמאוויטש).

פרק שירה

XIII באנד.

פערקויף: געזעלשאפט „צענטראל", ווארשא.

DRUK. SIKORA i MYLNER WARSZAWA. NOWOLIPKI 6.

הַקְדָּמָה לְפֶּרֶק שִׁירָה.

א.

דִי גַאנְצֶע װֶעלְט אַרוּם אוּן אַרוּם,
אִיטְלִיכְם פִּיצֶעל װָאס דָארְט אוּמֶעטוּם,
דָאס גַאנְצֶע גֶעשְׁלִידֶער אִין הִימֶעל,
דִי עֶרְד אוּנְטֶען מִיט אִיהְר גֶערִימֶעל:
מִיט אִיהְרֶע יַמִים, קְװַאלֶען, טַייכֶען,
מִיט אַלֶערְלֵיי שְׁטֵיינֶער דֶעסְגְלַייכֶען,
מִיט גְרָאזֶען, בֵּיימֶער פוּן יֶעדֶען סָארט,
מִיט לֶעבֶּעדִיגֶע בֶּעשֶׁעפְּנִיש אוֹיף אִיהר דָארְט,
פוּן דִי פִישׁ, װָאס אִין װַאסֶער לֶעבֶּען,
בִּיז דִי פֵייגֶעל, װָאס אִין דֶער לוּפְט שְׁװֶעבֶּען.
פוּן דִי װִילְדֶע חַיוֹת אִין װֶעלְדֶער,
אוּן דִי מִינֵי בְּהֵמוֹת אוֹיף פֶעלְדֶער,
בִּיז דִי שְׁרָצִים פוּן אַלֶערְלֵיי גֶעשְׁטַאלְטֶען,
װָאס פְלִיהֶען, קְרִיכֶען אִין לֶעבֶער אוּן שְׁפַּאלְטֶען.
דִי אַלֶע בֶּעשֶׁעפְּנִיש מִיט־אַ־נַאנְד,
הָאט מִיט זַיין חָכְמָה אוּן זַיין פֶערְשְׁטַאנְד,
װָאס אִיז חִידוּשִׁים גְרוֹיס נָאר אָהְן אַ בְּרֶעג,
גָאט אוּנְזֶער הַאר בֶּעשַׁאפֶען אִין זֶעקְס טֶעג.

ב.

די וועלט אינאַנצען, ווי גרויס זי איז און לאַנג,
איז איין קאַפּעלע, איין ניגון, איין געזאַנג,
אַ קאַפּעלע מיט גרויס חכמה און געפּיהל,
וואס שפּילט בעשטענדיג און קיין רגע ניט שטיל.
אַ ניגון, וואס איטליכס בעשעפּניש בעזונדער
זינגט אין איהם זיין שטיקעל קונציג אַ וואונדער,
אַ געזאַנג זעהר ריכטיג און חידושים שיין,
וואס אין איהם זינגען אַלע פון גרויס ביז קליין:
די הימעל און די היילינגע מלאכים דאָרט,
די זון, די לבנה, די שטערען פון זייער אָרט,
געהענגדיג אין זייער וועג דאָרט אין דער הויך,
אי די ערד אונטען זאָגט שירה און זינגט אויך:
עס העלפען איהר אונטער משוררים אָהן אַ צאהל:
דאָס געוועקס, חיות און שרצים מיט אַ מאָל,
אויף זעהר פאַרשידענע קולות אַלערליי,
אַלע אויף זייער שטייגער ווי עס פּאַסט זיי,
אַלע אינאיינעם שפּילען, זינגען און לויבען,
צום בעריהמטען מייסטער אין הימעל אויבען.
וואס איז חידושים גרויס גאָר אָהן אַ ברעג,
וואס האט אַלסדינג בעשאַפען אין זעקס טעג.

ג.

דער בעריהמטער זינגער דוד המלך,
וואס פון זיין געזאַנג ווערד אויפ'ן הארץ פרעהליך.

ער דערקענט נאכט וואנדער, פרעהט זיך און קוועלט,
ער זינגט און הייסט אויך זינגען די גאנצע וועלט,
רעכענט פון די וועלט-זינגער אויס א צעטיל,
אין זיינע הללויות דארט אויף א בלעטיל
הללויה, לאזען זינגען און גאט לויבען, א)
אלע דארט פון די הויכע הימעל אויבען,
לויבט איהם אלע זיינע מלאכים אינאיינעם,
זיין גאנץ געשלידער גיט א לויב א שיינעם.
לויבט איהם, אי זון אי לבנה, ביידע אויף א קול,
אלע ליכטיגע שטערען, לויבט איהם מיט א מאל,
לויבט איהם אלע הימלען ארום און ארום,
און די וואסער אין דער לופט אויבען אומעטום.
אלע זאלען לויבען דעם נאמען פון גאט,
דען זיי זענען געווארען אויף זיין געבאט:
ער האט זיי געשטעלט אויף אייביגע יאהר,
גיט געזעץ, נישט עובר צו זיין זיי אויף א האר.
לאזען אויך לויבען גאט פון דער ערד אונטען,
די גרויסע פיש און אלע טיפע גרונטען
אי בליץ אי האגעל, שניי און דער טומאן דארט,
דער שטורעמווינד, וואס טהוט און דערפילט זיין ווארט,
הויכע בערג און די אלע בערגליך מיט זיי,
פרוכטבעימער און צעדערבעימער אלערליי,
ווילדע חיות און אלע בהמות אין לאנד,
שרצים וואס קריכען און פייגעל אלערהאנד.
דער זיסער זינגער פון ישראל שטעלט פיר,
די גאנצע וועלט איז א הללויה, א שיר.

אז אַלֶע בֶּעשֶׁעפְּנִיש זִינְגֶען אוּן לוֹיבֶּען,
צוּם בֶּערִיהְמְטֶען מַייסְטֶער אִין הִימֶעל אוֹיבֶּען,
וָואס אִיז חִידוּשִׁים גְרוֹיס גָאר אָהן אַ בְּרֶעג,
וָואס הָאט אַלְסְדִינְג בֶּעשַׁאפֶען אִין זֶעקְס טֶעג.

ד.

אז אַ קַאפֶּעלֶע אִיז אִינְגַאנְצֶען דִי וֶועלְט,
הָאבֶּען אוֹיךְ נְבִיאִים, חֲכָמִים פִירְגֶעשְׁטֶעלְט
אִיטְלִיכֶער פוּן זֵיי בֶּעזוּנְדֶער אוֹיף זַיין גַאנְג
שְׁטֶעלְט פִיר פוּן דֶער וֶועלְט דֶעם נִיגוּן, דֶעם גֶעזַאנְג
אִיטְלִיכֶער דְרִיקְט זִיךְ אַזוֹי אוֹיס מִיט וֶוערְטֶער,
וָואס גֶעפִינֶען זִיךְ בַּיי זֵיי אִין פִיל עָרטֶער.
זֵיי לָאזֶען הֶערֶען שְׁרַייעֶן, זִינְגֶען דִי הִימֶעל,
מִיךְ פוּן דֶער עָרְד אַרוֹיסְגֶעהְן אַ גֶעטִימֶעל,
בֶּערְג לָאזֶען אַרוֹיס אַ גֶעזַאנְג, אַ גֶעשְׁרֵיי,
דֶער וַואלְד אוּן דִי בֵּיימֶער אִין אִיהם אַלֶערְלֵיי. ב)
דִי וֶוערְטֶער פוּן דִי הֵיילִיגֶע גְרוֹיסֶע לַייט,
זָאגֶען פִילוּסוּפִים אִין דֶער אַלְטֶער צַייט,
דִי גַלְגַלִים אִין דִי אוֹיבֶּערְסְטֶע סְפִירוֹת,
זִינְגֶען דְרֵעהֶענְדִיג זִיךְ זֵעהר זִיסֶע זְמִירוֹת. ג)
אֲפִילוּ דִי עָרְד אוּנְטֶער אוּנְזֶערֶע פִים,
אִי זִי אוֹיךְ זָאגְט שִׁירָה אוּן זִינְגְט מְחַיֶה זִיס. ד)
קָדוֹשׁ, קָדוֹשׁ, קָדוֹשׁ, תָּמִיד אַ מָאל דְרַיי,
זָאגֶען אוֹפַנִים אוּן שְׂרָפִים גַאנְץ גֶעטְרַיי. ה)
אַלֶע עָפְּנֶען אַ מוֹיל, זִינְגֶען אוּן לוֹיבֶּען,
צוּם בֶּערִיהְמְטֶען מַייסְטֶער אִין הִימֶעל אוֹיבֶּען,

וָואס אִיז חִידוּשִׁים גְרוֹיס גָאר אָהְן אַ בְּרֶעג,
וָואס הָאט אַלְסְדִינְג בֶּעשַׁאפֶען אִין זֶעקְס טֶעג.

ה.

דִי וֶועלְט־קַאפֶּעלֶע אָבֶּער זִי צוּפִילֶען,
צוּפַארְשְׁטֵעהֶען רִיכְטִיג, וָואס בֶּעטַייט דָאס שְׁפִּילֶען,
וָואס אִין דֶעם נִיגוּן לִיגְט אוּן וָואס עֶר דְרִיקְט אוֹיס,
וָואס פוּן דֶעם דָאזִיגֶען גֶעזַאנְג קוּמְט אַרוֹיס,
וָואס פַאר אַ גְרוֹיסֶע חָכְמָה, פַאר אַ גֶעפִיהל,
לִיגְט אִין אִיטְלִיכֶענְס וָוארְט, אִין אִיטְלִיכֶענְס שְׁפִּיל,
צוּפַארְשְׁטֵעהְן אִיטְלִיכְס שְׁטִיקֶעל פַאר זִיךְ אַלֵיין,
אוּן דֶעם גֶעזַאנְג אִינְגַאנְצֶען וָואס וואוּנְדֶער־שֵׁיין,
אוּן צוּ דֶערְקֶענֶען, דֶערְפוּן צוּזַיין אִין שְׁטַאנְד,
דֶעם מַייסְטֶער אַלֵיין, וָואס מַאכְט עֶס מִיט פַארְשְׁטַאנְד,
צוּדֶערְקֶענֶען זַיין גְרוֹיסְקַייט, וָואס עֶר בֶּעטַייט,
צוּדֶערְקֶענֶען זַיין וֶוערְק אוּן וואוּנְדֶערְלִיכְקַייט,
הָאט גָאט, נָאכְדֶעם ווִי עֶר מַאכְט פַארְטִיג זַיין וֶועלְט,
אוּן אַלְסְדִינְג כְּסֵדֶר, כְּסֵדֶר דָארְט אוֹיסְגֶעשְׁטֶעלְט,
גֶעמַאכְט אִין זַיין גֶעשְׁטַאלְט דֶעם מֶענְשֶׁען צוּלֶעצְט,
אִין אִיהם שֵׂכֶל, אַ נְשָׁמָה אַרַיינְגֶעזֶעצְט.
מִיט זַיין שֵׂכֶל אִיז עֶר אוֹיף דֶער עֶרְד אֵיינֶער,
עֶר קֶען פַארְשְׁטֵעהֶן גָאטְס וֶוערְק, וַויטֶער נִיט קֵיינֶער,
נָאר עֶר קֶען פָארְשֶׁען אַלְסְדִינְג מִיט זַיין מוֹחַ,
פַארְשְׁטֵעהֶן דִי נַאטוּר אוּן אִין אִיהר גָאטְס כֹּחַ,
עֶר מִיט זַיין שֵׂכֶל, פוּן גָאט אַ מַתָּנָה,
קֶען פוּן דֶער שִׁירָה פַארְשְׁטֵעהֶן דִי כַּוָּנָה,

פוּן אִיטְלִיכֶענְס טֶבַע, הַנְהָגָה אוּן גַאנְג,
פַארְשְׁטֶעהן דֶעם פְּשַׁט פוּן זַיין שִׁירָה, זַיין גֶעזַאנְג,
ווִי אַלֶע בֶּעשֶׁעפְּנִיש זִינְגֶען אוּן לוֹיבֶּען,
צוּם בֶּעריהמְטֶען מַייסְטֶער אִין הִימֶעל אוֹיבֶּען,
ווָאס אִיז הִידִישִׁים גְרוֹיס גָאר אָהן אַ בְּרֶעג,
ווָאס הָאט אַלְץ דִינְג בֶּעשַׁאפֶען אִין זֶעקְס טֶעג.

ו.

דֶער אֵיינְצִיגֶער ווֶעג צוּקֶעגֶען גָאט דֶעם הֶער,
אִיהם לִיבּ צוּהָאבֶּען אוּן פָארְכְטֶען ווִי עֶס גֶעהר,
אִיז טַאקִי דִי שִׁירָה פוּן דֶער ווֶעלְט אַלֵיין,
גָאטְס חָכְמָה אִין דִי בְּרוּאִים פוּן גְרוֹיס בִּיז קְלֵיין.
אַז דֶער מֶענְשׁ דֵיינְקְט מִיט שֵׂכֶל אוּן גִיט זִיךְ אָפּ,
גָאטְס ווֶערְק צוּזֶעהֶען פוּן אוֹיבֶּען בִּיז אַרָאפּ,
דִי טֶבַע פוּן דִי בֶּעשֶׁעפְּנִיש מִיט־אַ־נַאנְד,
זֵייעֶר פִיהְרוּנְג, זֵייעֶר לֶעבֶּען, זֵייעֶר שְׁטַאנְד,
ווִי זֵי דֶערְנֶעהְרֶען זִיךְ אוּן הַאלְטֶען זִיךְ אוֹיס,
ווִי קֵיינֶער גֶעהט נִישְׁט פוּן זַיין גֶעזֶעץ אַרוֹיס,
אוּן זֶעהְט דַארִינֶען גָאטְס חָכְמָה אוּן וואוּנְדֶער,
זַיין הַשְׁגָחָה אוֹיף אִיטְלִיכֶען בֶּעזוּנְדֶער,
דֶענְסְמָאל בֶּעקוּמְט עֶר צוּ גָאט חֵשֶׁק אוּן לוּסְט.
אִיהם לִיבּ צוּהָאבֶּען פַארְלַאנְגְט זַיין הַארְץ אוּן גְלוּסְט.
אַז עֶר בֶּעטְרַאכְט אַלְסְדִינְג אוֹיף אַזַא דֶרֶךְ,
זֶעהט, ווִי אַקֶעגֶען גָאט אִיז קְלֵיין זַיין עֶרֶךְ,
בֶּעקוּמְט עֶר יִרְאַת שָׁמַיִם, גָאטְס מוֹרָא,
אוּן הִיט זִיךְ צוּ טָאן עֶפִּים אַיין עֲבֵרָה, ו)

עֶר גִּיט אוֹיף דִּי הַבְלֵי הָעוֹלָם אַ שְׁפַּיי,
עֶר טְהוּט מַעֲשִׂים טוֹבִים אוּן וֶוערְד פוּן זִינְד פְרַיי.
עֶר ווִיל אוֹיךְ מִיט גֶעפִיהל זִינְגֶען אוּן לוֹיבֶּען,
צוּם בֶּערִיהְמְטֶען מַייסְטֶער אִין הִימֶעל אוֹיבֶּען,
וָואס אִיז חִידוּשִׁים גְרוֹיס גָאר אָהן אַ בְּרֶעג,
וָואס הָאט אַלְסְדִינְג בֶּעשַׁאפֶען אִין זֶעקְס טֵעג.

ז.

אִיצְט עֶרְשְׁט קֶען מֶען פַארְשְׁטֶעהן דִי טִיפֶע חֲקִירָה,
אִין דֶעם מַאֲמַר, וָואס פַאר דֶער פֶּרֶק שִׁירָה.
דֶער הֵיילִיגֶער תַּנָא זָאגְט מִיט חָכְמָה דָארְט,
וָואס מֶען דַארְף פַארְצוּקֶערֶען זַיין אִיטְלִיכְס וָוארְט,
עֶס צִילְט גַאנְץ וַוייט, ווִי אַ פַייל אוֹיסֶען בּוֹיגֶען,
עֶס דֶערְקְווִיקְט דָאס הַארְץ, עֶס עֶפֶענְט דִי אוֹיגֶען.
עֶר זָאגְט: וֶוער אִין פֶּרֶק שִׁירָה אוֹיף דֶער וֶועלְט,
אִין דֶער גַאנְצֶער פִיהְרוּנְג, וָואס גָאט הָאט גֶעשְׁטֶעלְט,
אִיז זִיךְ עוֹסֵק, דֶערְמִיט בֶּעשֶׁעפְטִיגְט שְׁטֶענְדִיג,
בֶּעטְרַאכְט אַלְץ גָאטְס מַעֲשִׂים אוּן וֶוערְד פַארְשְׁטֶענְדִיג,
אוֹיף אִיהם זָאג אִיךְ עֵדוּת, אַז עֶר וֶוערְד גַאנְץ לֵייז,
פוּנֶ'ם יֵצֶר הָרָע אוּן פוּן אַל־דָאס־בֵּייז,
אִי פוּנֶ'ם שָׂטָן, וָואס פַארְדַארְבְּט גָאר אַ שְׁרֶעק,
אִי פוּן אַלֶע מִינֵי מַזִיקִים אוּן שְׁלֶעק,
פוּן פְלָאג אִין מָשִׁיחַ'ס צַייט, בִּשְׁעַת אַ נוֹיט,
אוּן פוּנֶ'ם גֵיהִנֹם שְׁפֶּעטֶער נָאךְ דֶעם טוֹיט.
דִי מַדְרֵגָה זַיינֶע אִיז זֵעהר אַ הוֹיכֶע,
טוֹלֶערַנְץ אִין דָאס צוּשְׁטַאן אִיז עֶר זוֹכֶה.

זַיין לֶערְנֶען הָאט אַ מַמָשׁוּת, אַ בֶּעשְׁטַאנְד,
עֶס הָאט אַ הַאפְט אִי אַ קִיוּם אִין זַיין הַאנְד.
עֶר אִיז אוֹיךְ מַאֲרִיךְ יָמִים דָא אוֹיפֶ'ן אָרְט,
אוּן אִיז נָאךְ זוֹכֶה צוּ עוֹלָם הַבָּא דָארְט. ז)
זַיין נָאמֶען וֶועט אִי שְׁפֶּעטֶער גְרוֹיס זַיין אוּמֶעטוּם,
וֶועט זִיצֶען אִין אַ קְרוֹין פוּן כָּבוֹד אוּן רוּהם,
מִיט דִי הֵיילִיגֶע דָארְט זִינְגֶען אוּן לוֹיבֶּען,
צוּם בֶּערִיהְמְטֶען מַייסְטֶער אִין הִימֶעל אוֹיבֶּען,
וָואס אִיז׳ חִידוּשִׁים גְרוֹיס גָאר אָהן אַ בְּרֶעג,
וָואס הָאט אַלְמְדִינְג בֶּעשַאפֶען אִין זֶעקְס טֶעג.

ח.

דֶער הֵיילִיגֶער תַּנָא, דֶער שְׁטַארְק גֶעלֶעהרְטֶער,
זָאגְט וַוייטֶער אִין גָאנְס נָאמֶען מִיט דִי וֶוערְטֶער:
זָאלְסְט מִיט לַייב אוּן זֶעל־דִיר פַאר אַ חוֹק מַאכֶען,
צוּ וִויסֶען מַיין פִיהְרוּנְג אִין אַלֶע זַאכֶען,
צוּקוּמֶען אִין מַיין פַּאלַאץ, מַיין שֵׁיין גֶעבַּיי,
מַיינֶע גֶעזֶעץ צוּפַארְשְׁטֵעהן, צוּהִיטֶען טְרַיי.
זָאלְסְט אִין דֶעם הַארְץ דַיינֶעם הִיטֶען מַיין תּוֹרָה,
הָאב אַקֶעגֶען דַיינֶע אוֹיגֶען מַיין מוֹרָא.
הִיט דַיין מוֹיל, דַיין צוּנְג, נִיט רֵיידֶען וָואס אִיז שְׁלֶעכְט,
זִינְדִיגֶע נַארִישֶׁע רֵייד, וָואס אִיז נִישְׁט רֶעכְט,
אוּן אִיךְ וֶועל אוּמֶעטוּם, וָואהִין דוּ וֶועסְט גֵעהְן,
מִיט דִיר זַיין, דִיךְ לֶערְנֶען אַלְמְדִינְג צוּפַארְשְׁטֵעהְן,
דִיךְ לֶערְנֶען שֵׂכֶל, פַארְשְׁטַאנְד, אִיטְלִיכֶע זַאךְ.
דֶער עִיקָר, וָואס דְרִינֶען אִיז גֶעוֶוענְדֶט אַ סַךְ,

זָאלְסְט וִויסֶען, אַז אַלֶע בֶּעשֶׁעפְנִישׁ אוּמֶעטוּם,
הָאט גָאט גֶעמַאכְט צוּלִיב זַיין כָּבוד און רוּהְם. ח)
אַז אַלְסְדִינְג אִין דֶער וֶועלְט פוּן וָואס פַאר אַ סָארְט,
אִיז נָאר צוּלִיב זַיין כָּבוד בֶּעשַׁאפֶען דָארְט.
דִי אַלֶע בֶּעשֶׁעפְנִישׁ זִינְגֶען און לויבֶּען,
צוּם בֶּערִיהמְטֶען מַייסְטֶער אִין הִימֶעל אויבֶּען,
וָואס אִיז חִידוּשִׁים גְרוֹיס גָאר אָהן אַ בְּרֶעג,
וָואס הָאט אַלְסְדִינְג בֶּעשַׁאפֶען אִין זֶעקְס טֶעג.

ט.

אַ וואוּנְדֶער־שֵׁיינֶע מַעֲשֶׂה, וָואס צִילְט זֶעהר וַוייט,
דֶערְצֶעהלֶען אוּנְזֶערֶע חֲכָמִים גְרוֹיסֶע לַייט,
אוֹיף דֶעם זִיסֶען זִינְגֶער, דָוִד דֶעם קֶענִיג,
מֵיינֶען דֶערְמִיט אַ סַךְ און רֵיידֶען וֵוענִיג.
דִי דָאזִיגֶע מַעֲשֶׂה אִיז אַזוֹי גֶעשֶׁעהן:
אַז דָוִד הָאט דֶעם תְּהִלִים גוֹמֵר גֶעוֶוען,
אִיז עֶר גֶעוָוארֶען שְׁרֶעקְלִיךְ גָדוֹל בַּיי זִיךְ,
און זָאגְט: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִיךְ פְרֶעג דִיךְ,
אִיז אִין דַיין וֶועלְט דָא אַ בֶּעשֶׁעפְנִישׁ בַּיי דִיר,
וָואס זָאגְט שִׁירָה און לויבְּגֶעזַאנְג מֶעהר פוּן מִיר.
אַ פְרָאשׁ גְרָאד קוּמְט פַאר אִיהם דֶענְסְטְמָאל צוּשְׁפְּרִינְגֶען
און זָאגְט: דָוִד, זַיי נִיט גְרוֹיס מִיט דַיין זִינְגֶען.
אִיךְ פְרָאשׁ, אַ פִּיצֶעל בֶּעשֶׁעפְנִישׁ אִין דֶעם טַייךְ,
זָאג, כְּ׳לֶעבֶּען, מֶעהר שִׁירָה פוּן דִיר, קַיין פֶערְגְלַייךְ.
נָאךְ מֶעהר, אִיטְלִיכֶע שִׁירָה, וָואס אִיךְ קְוַואקֶע,
אִיז אוֹיף אִיהר דָא דְרַיי טוֹיזֶענְט מְשָׁלִים טַאקֶע.

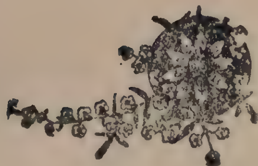
פִּיל בַּאמְנֶעם מַאכְט דַארוֹיס אַ גְרוֹיסֶער זִינְגֶער,
אוּן לַייט קְוֶועלֶען, לֶעקֶען דֶערְפוּן דִי פִּינְגֶער.
בֶּעשֶׂעפְטִיגְט מִיךְ נָאךְ מִיט אַ מִצְוָה דֶערְצוּ,
דָאס אִיז יֶענֶע גְרוֹיסֶע מִצְוָה וָואס אִיךְ טְהוּ:
בַּיים בְּרֶעג פוּנֶ'ם יַם אִיז דָא אַ מִין בֶּעשֶׁעפְּנִיש,
וָואס בֶּעקוּמְט נָאר פוּן וַואסֶער זַיין בֶּעדֶערְפְנִיש,
בְּשַׁעַת עֶר אִיז גוּט הוּנְגֶעריג אוּן שְׁטַארְבְּט שִׁיער,
נֶעמְט עֶר אוּן עֶסְט מִיךְ אוֹיף אוּן יוֹצֵא מִיט מִיר. ט)
דִי מַעֲשֶׂה וַוייזְט, וִוי דָוִד מִיט זַיין חֲקִירָה
בֶּעטְרַאכְט דִי טֶבַע, פוּן דֶער וֶועלְט דִי שִׁירָה,
אַז אַלֶע בֶּעשֶׁעפְּנִיש זִינְגֶען אוּן לוֹיבֶּען,
צוּם בֶּערִיהְמְטֶען מַייסְטֶער אִין הִימֶעל אוֹיבֶּען,
וָואס אִיז חִידוּשִׁים גְרוֹיס גָאר אָהן אַ בְּרֶעג,
וָואס הָאט אַלְסְדִינְג בֶּעשַׁאפֶען אִין זֶעקְס טֶעג.

י.

אִין דֶעם בֵּית הַמִקְדָשׁ אוֹיף זֵייעָר אָרְט,
הָאבֶּען דִי לְוִיִם אַ שִׁיר גֶעזָאגְט דָארְט,
פַאר אִיטְלִיכֶען טָאג זַיין שִׁיר בֶּעזוּנְדֶער,
אַקֶעגֶען דִי גְרוֹיסֶע וֶוערְק אוּן וואוּנְדֶער,
וָואס אִין אִיהם זֶענֶען גֶעשֶׁעהֶן בַּאלְד אוֹיף דֶער שְׁטֶעל,
אִין דִי שֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית אוֹיף גָאטְס בֶּעפֶעהל.
אוּן זֵייעָר שִׁיר גֶעדֵיינְקְט מֶען עַד הַיוֹם נָאךְ.
וָואס זָאגֶען זֵיי דֶעם עֶרְשְׁטֶען טָאג פוּן דֶער וָואךְ?
צוּ גָאט אִיז דִי עֶרְד אוּן אַלְסְדִינְג דְרִינֶען,
דִי וֶועלְט מִיט דִי וָואס דָארְט זִיךְ גֶעפִינֶען;

ווייל דֶענְסְטְמָאל בֶּעשַׁאפְט עֶר פוּן גָארְנִישְׁט דִי וֶועלְט,
אִיז דָארְט הַאר אוּן גִיט זִי וֶועמֶען אִיהם גֶעפֶעלְט. י)
אִין דֶעם צְווֵייטֶען טָאג וָואס פַאר אַ קַאפִּיטֶעל?
גָאט אִיז גְרוֹיס אוּן וֶעהר בֶּערִיהמְט מִיט זַיין טִיטֶעל;
ווייל דִי וֶוערְק זַיינֶע צוּשִׁיידְט עֶר מִיט זַיין זָאג,
וְועצְט זִיךְ מִיט זַיין כָּבוֹד אִין הִימֶעל דֶעם טָאג. יא)
דֶעם דְרִיטֶען טָאג זָאגֶען זֵיי אִין יֶענֶער צַייט:
גָאט שְׁטֶעהט אִינְמִיטֶען צְווִישֶׁען דֶער עֶרְדָה פוּן לַייט;
ווייל עֶר עֶנְטְפְּלֶעקְט דִי יַבָּשָׁה מִיט פַארְשְׁטַאנְד
אוּן גִיט זִי פַארְטִיג אָפּ מֶענְשֶׁען אִין דֶער הַאנְד. יב)
דֶעם פֶערְטֶען טָאג הָאבֶען זֵיי גֶעזָאגְט דֶעם שִׁיר:
גָאט פוּן נְקָמוֹת, דַיין נְקָמָה, גָאט, נֶעהם אַפִּיר;
ווייל זוּן אוּן לְבָנָה מַאכְט עֶר דֶענְסְטְמָאל אוֹיבֶּען,
אוּן וֶועט שְׁטְרָאפֶען דִי לַייט, וָואס אִין זֵיי גְלוֹיבֶּען. יג)
דֶעם פִינְפְטֶען טָאג הָאבֶען זֵיי גֶעזָאגְט אַ מָאל:
צוּ גָאט, וָואס אוּנְזֶער שְׁטַארְקַייט זִינְגְט אוֹיף אַ קוֹל;
ווייל פֵייגֶעל אוּן פִישׁ הָאט עֶר אִין אִיהם גֶעמַאכְט,
וְואלֶען לוֹיבֶּען צוּ זַיין נָאמֶען, וָואס גֶעאַכְט. יד)
דֶעם זֶעקְסְטֶען טָאג הָאבֶען זֵיי גֶעזָאגְט מִיט פְרֵייד:
גָאט דֶער הַאר קִינִיגְט אוּן שֵׁיינְקַייט אִיז זַיין קְלֵייד;
ווייל דֶענְסְטְמָאל בֶּעשַׁאפְט עֶר חַיוֹת אַלֶערְלֵיי,
אוֹיךְ דֶעם מֶענְשֶׁען צוּלֶעצְט אוּן קִינִיגְט אוֹיף זֵיי. טו)
אַזוֹי אִיז דֶער שִׁיר פוּן דִי לְוִיִם גֶעוֶוען
כְּסֵדֶר ווִי אִין דֶער וֶועלְט אִיז אַלְלֶעדִינְג גֶעשֶׁעהן.
אִין דֶעם אֵייגֶענֶעם סֵדֶר מִיט זֵייעֶרֶע גַאנְג,
דַארְף דָא אִין פֶּרֶק שִׁירָה זַיין דָאס גֶעזַאנְג. טז)

וִוי אַלֶע בֶּעשֶׁעפְּנִיש זִינְגֶען אוּן לוֹיבֶּען,
צוּם בֶּערִיהְמְטֶען מַייסְטֶער אִין הִימֶעל אוֹיבֶּען,
וָואס אִיז חִידוּשִׁים גְרוֹים גָאר אָהן אַ בְּרֶעג,
וָואס הָאט אַלְסְדִינְג בֶּעשַׁאפֶען אִין זֶעקְס טֶעג.

פֶּרֶק שִׁירָה.

פרק ראשון

שָׁמַיִם אוֹמְרִים. הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד אֵל וּמַעֲשֵׂה יָדָיו מַגִּיד הָרָקִיעַ:

אֶרֶץ אוֹמֶרֶת. לַיְיָ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל וְיוֹשְׁבֵי בָהּ:
וְאוֹמֵר. מִכְּנַף הָאָרֶץ זְמִירוֹת שָׁמַעְנוּ צְבִי לַצַּדִּיק וָאֹמַר רָזִי־לִי רָזִי־לִי אוֹי לִי בּוֹגְדִים בָּגָדוּ וּבֶגֶד בּוֹגְדִים בָּגָדוּ.

שָׁמַיִם. די הימעל, וואס דארטען אויבען איז גאטס שטול,
וואס דארטען איז זיין גרויסקייט, זיין כבוד פיל,
וואס די ליכטיגע שכינה זיינע רוהט דארט, ח)
שיינקייט איז פאר איהם, פרייליכקייט אין זיין ארט
אויף זיי איז דאריבער א גדולה, א פרייד,
און זיי זאגען שירה מיט אזעלכע רייד:
די הימעל דערצעהלען גאטס כבוד און רוהם
די ווערק פון זיינע הענד זאגען זיי אומעטום.
אֶרֶץ. די ערד, וואס קומט אויך פון דעם מייסטער ארויס,
און זעהט ווי די הימעל נישט אזוי גוט אויס,
מיט זיי בעשאפען געווארען אין איין טאג,
דאך דארטען איז פרייליך, דא יאמער אי קלאג.

דאָס לעבען אויף דער ערד איז ניט אַזוי גרינג,
מיט מיה מוז מען אויף איהר בעקומען אַלעדינג,
די בעדערפניש זענען פיל, גאר אהן איין עק,
און מען האט נעביך אויסצושטעהן פיל א שרעק,
מיט דעם שווייס פונ׳ם פנים עסט מען דאָס ברויט,
מען האט מכות, יסורים און דערנאך דעם טויט, יח)
וואס מחכמת דעם האבען די היידען געפעהלט,
און געזאגט: פשוט גאט האט פארלאזט די וועלט,
דער גרויסער הייליגער גאט איז דא קיין האר,
ער איז אין הימעל און די ערד פיהרט א שר,
איטליכער, וואס זיין הארץ בעגעהרט מעג זיך טאן,
דער אויבערשטער געהר זיך מיט דער ערד ניט אן,
נאר די ערד זאגט: איך, פאל ביי מיר ניט אראפ,
גאט טהוט פון מיר די השגחה זיינע נישט אפ:
זי זאגט: צו גאט איז די ערד, אלעדינג דרינען,
די וועלט מיט אלע, וואס דארט זיך געפינען. יט)
אויך זאגט זי: פון דער ערד ווערד געהערט א שיר: כ)
שיינקייט דעם צדיק, דעם גוטען וואס ביי מיר,
איך זאג דעם סוד פון שכר צו דעם גערעכטען,
איך זאג דעם סוד פון פורענות צום רשע דעם שלעכטען, כא)
ווען די פעלשער, מען פעלשט דאך אין זיי צוריק,
און די פעלשערם פעלשער, אין זיי פעלשט מען קריק,
עס מוז דאך אויסקומען אזא טרויער-שפיל,
נאך דעם אז איטליכער מעג טאן וואס ער וויל.

פרק שני.

עֲנָנֵי כָבוֹד אוֹמְרִים. לְקוֹל תִּתּוֹ הֲמוֹן מַיִם בַּשָּׁמַיִם
וַיַּעֲלֶה נְשִׂיאִים מִקְצֵה הָאָרֶץ בְּרָקִים לַמָּטָר
עָשָׂה וַיּוֹצֵא רוּחַ מֵאֹצְרוֹתָיו:

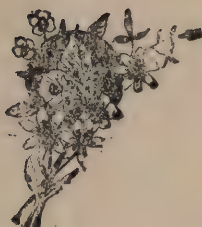
עֲנָנֵי כָבוֹד. די הײליגע װאָלקען, גאָטס אױבּערקײַטיבּעל,
װי דָוִד הַמֶּלֶךְ רופט זײ אין דער בּיבּעל, כב)
זײ האָבּען אױף גאָטס בּעפעהל דעם צװײטען טאָג
צושײדט דאָס װאַסער און אָנגעמאַכט אַ קלאָג,
װאָס האָט זיך געהערט מיט אַ גרױס געטימעל,
בּײם שײדען זיך פון׳ם װאַסער אין הימעל.
דאָס װאַסער, װאָס האָט בּעדאַרפט אונטען פאַלען,
האָט געגאָסען מיט טרערען גאַנצע קװאַלען, כג)
די שִׂמְחָה פון יענעם טאָג האָט עס צושטערט,
און גאָטס „כִּי טוֹב״ אין איהם זיך נישט געהערט. כד)
מיר װעלען די זאַך דערקלערען אַבּיסעל,
צו די חֲכָמִים׳ס רײד געבּען אַ שליסעל.
בִּשְׁעַת בְּרִיאַת הָעוֹלָם אין יענער צײט,
איז דאָס װאַסער, אַזױ זאָגען גרױסע לײט,
געװען אַזאַ מין שטאָף, װאָס גאָר קײן פאַרגלײך,
מיט איצטיג װאַסער אונטען אין ים, אין טײַך.
דאָס װאַסער האָט זיך צוטײלט אין דרײ מינים,
איטליכס מיט זײן טבע און זײנע דינים,

גֵיהִנֹם אוֹמֵר. כִּי הִשְׂבִּיעַ נֶפֶשׁ שׁוֹקֵקָה וְנֶפֶשׁ רְעֵבָה מִלֵּא טוֹב.

דָאס אוּנְטֶערְסְטֶע איז דָאס עֶכְטֶע וַואסֶער גָאר,
די „רָקִיעַ״–קַאלְטֶע לוּפְט ווִי קְרִיסְטָאל קְלָאר,
דָאס אוֹיבֶּערְשְׁטֶע אַ מִין לוּפְט ווִי פַּייעֶר הֵייס
די פַּייכְטֶע גַאזֶען, וָואס שְׁוִויצֶען אוֹיס ווִי שְׁווייס
ווֶערֶען אִין דֶער רָקִיעַ, וָואס איז אַייז קַאלְט,
פַארְגְלִיוֶוערְט, בֶּעקוּמֶען דָאס וַואסֶער־גֶעשְׁטַאלְט,
עָס ווֶערְד פוּן זֵיי טְרָאפֶּען ווִי טְרֶעהרֶען אַ טַייךְ,
שְׁרַייעֶן און גִיסֶען אַ רֶעגֶען אַרָאפּ גְלַייךְ. כה)
אַז די הֵיילִיגֶע וָואלְקֶענְס, גָאטְס רַייטְוָואגֶען,
דֶערְצֵעהלֶען מִיט זֵייעֶר שִׁירָה און זָאגֶען:
סְ'איז אַ קוֹל פוּגִים וַואסֶער און גֶעטִימֶעל,
בַּיים שֵׁיידֶען זִיךְ דוּרְךְ דֶעם אַייז־קַאלְטֶען הִימֶעל,
פוּן עָק ווֶעלְט גֶעהֶען וָואלְקֶענְס אַרוֹיף גַאנְץ הוֹיךְ,
מִיט זֵיי קוּמֶען פַייכְטֶע גַאזֶען אַרוֹיף אוֹיךְ,
דָא צוּקִישֶׁען זִיךְ די גֶעשְׁווֶעסְטֶערקִינְדֶער,
און עָס ווֶערְד אַ בְּלִיק, אַ רֶעגֶען גָאטְס ווִינְדֶער.
אִין די דָאזִיגֶע ווֶערְטֶער פוּן דֶער שִׁירָה
לִיגְט אִיבֶּער גָאטְס גְבוּרוֹת אַ טִיפֶע חֲקִירָה,
דֶער סוֹד פוּן וַואסֶער און רֶעגֶען לִיגְט אִין זֵיי,
מִיט פֵּירוּשִׁים פוּן חֲכָמִים אַלֶערְלֵיי
גֵיהִנֹם, דֶער גֵיהִנֹם, זָאגְט שְׁלֹמֹה דֶער קְלוּגֶער,
אִיז נִישְׁט זַאט, די גַאנְצֶע ווֶעלְט איז אִיהם ווֵיינִיג,
אוֹיךְ דֶעם מֶענְשֶׁענְס אוֹיג איז נִישְׁט זַאט אִין לֶעבֶּען, ט)
אִיהם איז קַארְג ווִיפִיל מֶען זָאל אִיהם נִישְׁט גֶעבֶּען.

אוֹיף דִי רֵייד דֶערְצֵעהלְט דִי גְמָרָא אָפֶען
אַ שֵׁיינֶע מַעֲשֶׂה, וָואס הָאט זִיךְ גֶעטְרָאפֶען: כו)
אַז אַלֶכְּסַנְדֶר מוֹקְדוֹן, וָואס מִיט זַיין שְׁוֶוערְד
הָאט גֶעוָואלְט אַיינְגֶעהֶמֶען אִינְגַאנְצֶען דִי עֶרְד,
אִיז אוֹיף דִי נְסִיעוֹת אַ מָאל מִיט זַיינֶע לַייט,
בִּיז דֶער טִיר פוּן גַן עֵדֶן פַארְגַאנְגֶען וַוייט,
הָאט מֶען אִיהם דָארְט נִישְׁט גֶעוָואלְט עֶפְנֶען דִי טִיר,
אוּן אוֹיף זַיין בַּקָשָׁה: גִיט עֶפִּיס חָאטְשׁ מִיר, —
דֶערְלַאנְגְט מֶען אִיהם אַ שֶׁעדֶעל אַרוֹיס פוּן דָארְט,
דֶערְמִיט גֵעהט עֶר וַוייטֶער אַוֶועק פוּן דֶעם אָרְט.
אוֹיף אַ וָואג לֵייגְט עֶר דֶעם שֶׁעדֶעל אִין אֵיין שָׁאל,
אַקֶעגֶען זַיין גָאלְד אוּן זִילְבֶּער אָהן אַ צָאהל,
עֶר שִׁיט אוּן שִׁיט גָאלְד אִי זִילְבֶּער אָן אַהֶער,
נָאר אוּמְזִיסְט, דֶער שֶׁעדֶעל אִיז טַאקֶע אַלְץ שְׁוֶוער.
עֶר וואוּנְדֶערְט זִיךְ דַארוֹיף שְׁרֶעקְלִיךְ אָהן אַ בְּרֶעג,
אוּן גִיט דִי חֲכָמִים אוּנְזֶערֶע אַ פְרֶעג.
זֵיי עֶנְטְפֶערֶען: סְ'אִיז דֶערְפוּן אַזוֹי דֶער פְּשַׁט,
דָאס אוֹיג פוּן אַ בָּשָׂר וָדָם אִיז אַלְץ נִישְׁט זַאט,
עֶס וָואלְט גֶעוָואלְט פַארְנֶעהמֶען דִי גַאנְצֶע וֶועלְט,
אוּן צוּ־צִיהֶען צוּ זִיךְ אוֹצְרוֹת, גְרִידֶעס גֶעלְד,
דוּ קֶענְסְט דֶעם בֶּעסְטֶען סִימָן הָאבֶּען דַארוֹיף,
נֶעהם אוּן וַוארְף עֶרְד אַבִּיסֶעל אוֹיף דֶעם אַרוֹיף,
וֶוערְד עֶר זַאט אוּן אִיבֶּעְרִיג וֶוערְד אִיהם אַלְסְדִינְג,
דֶענְסְמָאל וֶועגְט עֶר אַ קְלֵיינִיגְקַייט, וֶוערְד גַאנְץ גְרִינְג.
אִיצְט קֶען מֶען פַארְשְׁטֵעהֶען פוּנְ'ם גֵיהִנֹם דָאס וָוארְט,
וָואס פַאר אַ טִיפֶע כַּוָנָה עֶס לִיגְט דָארְט.

ער זאָגט די טוֹבָה, וואָס דער טויט האָט געטאָן,
דען דאָס גלוסטיגע נפש זעטיגט ער אָן,
און אויך מיין הונגריג נפש מיט גוטס געפילט,
דאָ אין מיר איז דעם רשע׳ס תאווה געשטילט,
דער רשע איז זאט, פון זיין תאווה איין עק,
און איך האָב אַ גוטען ביסען, חאַפּ אַ לעק.

פרק שלישי

יַמִּים אוֹמְרִים. מִקֹּלוֹת מַיִם רַבִּים אַדִּירִים מִשְׁבְּרֵי־
יָם אַדִּיר בַּמָּרוֹם יְיָ:
נְהָרוֹת אוֹמְרִים: נְהָרוֹת יִמְחֲאוּ כָף יַחַד הָרִים יְרַנֵּנוּ:

יַמִּים. דִי יַמִּים, וָואס זֶענֶען שְׁרֶעקְלִיךְ גְרוֹים אִי וַויט
רִינְגְלֶען דִי עֶרְד אַרוּם פוּן אִיטְלִיכֶער זַייט,
אוּן וַואלְטֶען גֶעקֶענְט אַזוֹי גְרִינְג, וִוי אַ הָאר,
אַיינְשְׁלִינְגֶען זִי מִיט אִיהרֶע אַיינְוואוֹינֶער גָאר.
פוּן דִי קוֹלוֹת אִין דֶעם וַואסֶער בְּשַׁעַת שְׁטוּרְם.
אוּן דִי שְׁטַארְקֶע חְוַואלְיֶעס, וָואס גְרוֹיס וִוי אַ טוּרְם,
הֶערְט מֶען דִי יַמִּים זָאגֶען מִיט אַ גֶעשְׁרֵיי:
גָאט אִין הִימֶעל אִיז פִיל שְׁטַארְקֶער פוּן זֵיי. כח)
דֶעם רִיגֶעל, טִיהְרֶען צוּם יַם מַאכְט גָאט דֶער הֶער,
זָאגְט: בִּיז דַאנֶען נָאר קוּם אוּן וַויטֶער נִיט מֶעהר. כט)
נְהָרוֹת. דִי טַייכֶען, גְרוֹיסֶע אוּן קְלֵיינֶע אַלֶערְלֵיי,
פוּן קְוַואלֶען אוּן וַואסֶער אוֹיף בֶּערְג וֶוערֶען זֵיי,
זֵיי זֶענֶען אִין אָנְהֵייבּ דָאס רוֹב הוֹיךְ אַ שְׁרֶעק,
אוּן פְלֵייצֶען אַלְץ נִידֶערִיגֶער בִּיז צוּ דֶעם עֶק. ל)
פַאלֶענְדִיג פוּן אוֹיבֶּען פְלוּצְלִים מִיט אַמָאל,
זָאגֶען זֵיי זֵייעֶר שִׁירָה גַאנְץ הוֹיךְ אוֹיף אַ קוֹל:
דִי טַייכֶען קְלַאפֶּען מִיט דִי הֶענְד, שְׁרַייעֶן הוֹיךְ
דִי בֶּערְג גִיבֶּען אַ ווִידֶער־קוֹל, זִינְגֶען אוֹיךְ.

מַעְיָנוֹת אוֹמְרִים. וְשָׁרִים כְּחוֹלְלִים כָּל מַעְיָנַי בָּךְ:
שָׂדוֹת אוֹמְרִים: יְיָ בְּחָכְמָה יָסַד אֶרֶץ כּוֹנֵן שָׁמַיִם
בִּתְבוּנָה:

מַעְיָנוֹת. דִי קְוַואלֶען, וָואס פְּלַייצֶען און גֶעהֶען זֵייעֶר גַאנְג,
אוּנְטֶען אִין דֶער עֶרְד, ווִי בְּרֵייט זִי אִיז און לַאנְג,
אַז זֵיי שְׁפְּרִינְגֶען אַרוֹיס עֶרְגִיץ אִין אֵיין אָרְט,
הֶערְט זִיךְ זֵייעֶר גֶערוֹיש, זֵייעֶר שִׁירָה דָארְט. לא)
זֵיי זָאגֶען: מִיר זִינְגֶען, שְׁפִּילֶען און טַאנְצֶען,
אוּנְזֶער וַואסֶער אִיז דָאךְ פוּן דִיר אִינְגַאנְצֶען.
דֶען נָאט טְהוּם גְרוֹיסֶע וואוּנְדֶער גָאר אָהְן אַ צָאהל,
נִיט רֶעגֶען אוֹיף דֶער עֶרְד, וַואסֶער אַלֶע מָאל,
דֶערְפוּן הָאבֶּען קְוַואלֶען יְנִיקָה אַלֶע צַייט,
שֵׁיין אִיז זֵייעֶר שִׁירָה, אַט וָואס זִי בֶּעטַייט.
שָׂדוֹת. דֶעם בֶּעקְטֶען טְהֵייל יַבָּשָׁה מַאכֶען פֶעלְדֶער אוֹיס,
פוּן זֵיי קוּמְט דִי בֶּעשֶׁעפְנִיש פִיל גוּטְס אַרוֹיס.
כְּדֵי זֵיי זָאלֶען אַרוֹיס פוּן דִי גֶעוֶועסֶער
און דִי יַבָּשָׁה זָאל וֶוערֶען אַלְץ גְרֶעסֶער,
הָאט נָאט דִי הִימֶעל, רָקִיעַ, מִיט זַיין זָאג.
בֶּעשַׁאפֶען גָאר תְּחִלַּת אִין דֶעם צְוֵוייטֶען טָאג,
וָואס הָאבֶּען אִין זִיךְ פַייכְטִיגְקֵייט אַיינְגֶעזַאפְּט,
און פוּן דִי גְרוּנְטֶען פִיל וַואסֶער אָפְּגֶעצַאפְּט,
וָואלְקֶענְס זֶענֶען הוֹיךְ אַרוֹיף פוּן דִי גְרוּנְטֶען,
און דוּרְכְדֶעם טַאקִי הָאט גֶעטְרִיקֶענְט אוּנְטֶען,
אוֹיבֶּען קִיהְלֶען זִיךְ דָארְטֶען דִי וָואלְקֶענְס אָפּ.
און גִיסֶען פוּן הִימֶעל אַ רֶעגֶען אַרָאפּ.

מִדְבָּר אוֹמֵר. יְשֻׂשׂוּם מִדְבָּר וְצִיָּה וְתָגֵל עֲרָבָה וְתִפְרַח כַּחֲבַצָּלֶת: יִשְׂאוּ מִדְבָּר וְעָרָיו חֲצֵרִים תֵּשֵׁב קֵדָר יָרֹנּוּ יֹשְׁבֵי סֶלַע מֵרֹאשׁ הָרִים יִצְוָחוּ.

אין דעם דאָזיגען ענין און אין דער זאַך,
האָט אויך דאָס ליכטיגקייט געהאָלפען אַ סך;
וואָרום ווי יעדער געלערענטער מענש ווייס,
געהמען זיך די וואָלקענס, ווען די זון באַקט הייס,
אַזוי איז געוועזען אין דער התחלה גאָר,
אַזוי בלייבט דאָס געזעץ אויף אייביגע יאָהר. לב)
דריבער איז די פעלדער אַ שירה געשטעלט,
ווי זיי זינגען און זאָגען דער גאַנצער וועלט:
„מיט חכמה גרונדפעסטיגט גאָט די ערד, דאָס לאַנד
אָנגעבּרייט די הימעל אויבען מיט פאַרשטאַנד".
עס האָבען געמוזט ביידע טאַקי געשעהן,
אַלא ניט וואָלט דאָך אייביג גאָרנישט געוועזען.
מדבּר. די מדבּר, וואָס איז שרעקליך וויסט און טרוקען,
אומעטום נאָר זאַמד, וואָהין מען זאָל נישט קוקען,
אָהן וואַסער, אָהן געוועקס און אָהן קיין שום זאַך,
נאָר גיפטיגע שלאַנגען, עקדעשען אַ סך,
וואָס מחמת דעם און די שרעקליכע היצען,
האָט בעדאַרפט אונמעגליך זיין דאָרט צו זיצען;
דאָך אין דעם ים פון זאַמד געפינט זיך ערטער,
וואָס זיי צובעשרייבען לאָזט זיך אויס ווערטער,
אַ גן עדן פּראַסט, מיט ביימער און טייכען, לג)
צו אינזלען אין ים קען מען זיי פאַרגלייכען.

גַּן עֵדֶן אוֹמֵר. עוּרִי צָפוֹן וּבוֹאִי תֵימָן הָפִיחִי גַנִּי יִזְּלוּ בְשָׂמָיו יָבוֹא דוֹדִי לְגַנּוֹ וְיֹאכַל פְּרִי מְגָדָיו:

„דִי מִדְבָּר פְרֵעהט זִיךְ מִיט זֵיי, זָאגְט גָאטְס וואוּנְדֶער,
אוּן עֶס פְרֵעהט זִיךְ אִיטְלִיכֶער סְטֶעפּ בֶּעזוּנְדֶער,
אַרוּם אוּן אַרוּם אִיז וַוִיסְט, נַאקֶעט אוּן בְּלוֹיז,
אוּן אִין דֶערְמִיט בְּלִיהֶעט אַ סְטֶעפּ וִוי אַ רוֹיז, לד)
עֶס זִינְגְט דִי מִדְבָּר אוּן דִי שְׁטֶעדְט אִיהרֶע דָארְט,
דִי הֵייפֶען פוּנֶ׳ם טָאטֶער אִין אַזָא אָרְט,
עֶס זִינְגֶען דִי אֵיינְוואוֹינֶער אוֹיף אַ סְקַאלֶע,
פוּן דִי שְׁפִּיץ בֶּערְג דָארְטֶען שְׁרַייֶען זֵיי אַלֶע".

גַּן עֵדֶן. דָאס גְלִיק פוּן אַ מֶענְשֶׁען אִיז אִין אִיהם גֶעוֶוענְדט,
אִיטְלִיכֶער מֶענְשׁ עֶסְט דִי פְרוּכְט פוּן זַיינֶע הֶענְד,
וִוי מֶען הָאט גֶעזֵייעט, אַזוֹי אִיז דָאס שְׁנִיט,
דִי פַייגֶען עֶסְט דֶער, וֶוער דֶעם בּוֹים הָאט גֶעהִיט.
„לוֹיבְּט דֶעם צַדִיק, אִיז פוּנֶ׳ם נָבִיא דָא אַ וָוארְט,
דִי פְרוּכְט פוּן זַיינֶע וֶוערְק עֶסְט עֶר דָא אוּן דָארְט". לה)
בִּיטֶער אִיז דִי פְרוּכְט פוּן זִינְד אוּן עֲבֵירוֹת,
דִי גוּטֶע מַעֲשִׂים טְרָאגֶען זִיסֶע פֵּירוֹת.
דֶער גַּן עֵדֶן, אֵיין אָרְט פוּן תַּעֲנוּג אוּן פְרֵייד,
זָאגְט דֶערִיבֶּער שִׁירָה מִיט דִי דָאזִיגֶע רֵייד:
„דֶערְוֶועק זִיךְ אוּן בְּלָאז גֶעשְׁמַאק דוּ צָפוֹן-ווִינְד,
בְּלָאז אוּן וֵוייהֶע אוֹיךְ פוּן דָרוֹם-זַייט גֶעשְׁווִינְד,
אַ קִיהל ווִינְטֶעל אִין מַיין גָארְטֶען וֵוייהֶע, בְּלָאז,
זַיינֶע בְּשָׂמִים זָאלֶען שְׁמֶעקֶען אִין דֶער גָאז,

עָבִים אוֹמְרִים. יָשֶׁת חשֶׁךְ סִתְרוֹ סְבִיבוֹתָיו סֻכָּתוֹ
חֶשְׁכַת מַיִם עָבֵי שְׁחָקִים:

רוּחַ אוֹמֵר. עֹשֵׂה אֶרֶץ בְּכֹחוֹ מֵכִין תֵּבֵל בְּחָכְמָתוֹ

לָאז מַיין פְרַיינְד קוּמֶען אִין זַיין גָארְטֶען טַאקֶע.
אוּן עֶסֶען זַיינֶע פֵּירוֹת דִי גֶעשְׁמַאקֶע.״ לו)

עָבִים. דִי וָואלְקֶענְס וֶוערֶען פוּנ'ם וַוארֶעמֶען טוּמַאן,
חֲלָקִים פוּן וַואסֶער אִיז אִין זֵיי פַארַאן,
וָואס הוֹיךְ אִין הִימֶעל אָפְּגֶעקִיהְלְט וֶוערֶען זֵיי,
אוּן גִיסֶען אַ רֶעגֶען, הָאגֶעל אָדֶער שְׁנֵיי,
זֵיי פַארְדֶעקֶען דֶעם בְּלוֹיעֶן הִימֶעל אוֹיבֶען, לז)
אַ שִׁירָה צוּ גָאט זָאגֶען זֵיי אוּן לוֹיבֶען:
„טוּנְקֶעל מַאכְט עֶר זַיין פַארְבָּארְגְנִיש, זַיין גֶעצֶעלְט,
מִיט שְׁוַוארְצֶע חְמַארֶעס וַואסֶער אַרוּם פַארְשְׁטֶעלְט״.

רוּחַ. דֶער ווינְד אִיז גָאטְס אַ שָׁלִיחַ אִין דֶער וֶועלְט,
עֶר הָאט פַאר אַ מְשָׁרֵת זִיךְ בַּיי גָאט גֶעשְׁטֶעלְט, לח)
עֶר הָאט צוּאַרְבַּייטֶען, צוּטָאן שְׁרֶעקְלִיךְ פִיל,
אִיז תָמִיד בֶּעשֶׁעפְטִיגְט, זִיצְט קַיין רֶגַע שְׁטִיל.
פַייכְטֶע זוּמְפִּיגֶע עֶרְטֶער טְרִיקֶענְט עֶר אוֹיס,
אוּן דִי עֶרְד מִיט תְּבוּאָה זֶעהְט זִיךְ דָארְט אַרוֹיס,
מַאכְט אוֹיף צוּ זִיצֶען, צוּזַייעֶן, דִי עֶרְד פֶּעסְט,
עֶר רֵיינִיגְט דִי לוּפְט פוּן עִיפּוּשׁ אִי פוּן פֶּעסְט.
שְׁטוּפְּט אוּנְטֶער דִי וָואלְקֶענְס מִיט אַ גֶעטִימֶעל, לט)
אוּן שְׁפְּרֵייט זֵיי דָארְטֶען אוֹיס אוֹיבֶען אִין הִימֶעל.

וּבִתְבוּנָתוֹ נָטָה שָׁמָיִם: אֹמַר לַצָּפוֹן תֵּנִי וּלְתֵימָן אַל תִּכְלָאִי הָבִיאִי בָנַי מֵרָחוֹק וּבְנוֹתַי מִקְצֵה הָאָרֶץ:

אִין דִי אַלֶע עֶקֶען וֶועלְט שְׁפַּארְט עֶר אָן וַוייט,
בְּרֵיינְגְט אַלֶערְלֵיי סְחוֹרָה, זֶעצְט אָפּ אוּן פַּארְבַּייט:
פוּן דַאנֶען בְּרֵיינְגְט עֶר וַוארֶעמְקַייט, פוּן דָארְט נֶעק,
בֶּעצִיהט בְּשָׂמִים, גֶעווִירְץ פוּן דִי בֶּעסְטֶע פְּלֶעק,
פוּן פִּיל גֶעוֶיעֶקְס דֶעם צְוַייט אוּן זְרִיעָה דַארִין,
פַּארְטְרָאגְט עֶר צוּ זֵייעֶר גְלַייכֶען וַוייט אַהִין. ס)
דִי זְרִיעָה נֶעהְמְט זִיךְ אָן, עֶס וַואקְסְט גָאר ווִינְדֶער,
עֶס וַואקְסֶען דָארְט אַרוֹים דוֹר דוֹרוֹת קִינְדֶער,
דִי וָואס אִין צָפוֹן קוּמֶען פוּן דָרוֹם וַוייט,
אוּן וָואס אִין דָרוֹם הֶעט הֶעט פוּן צָפוֹן־זַייט.
דֶער ווִינְד, וָואס פַּארְזָארְגְט אַזוֹי פִּיל גֶעשֶׁעפְטֶען,
דֶערְהַאלְט. דִי וֶועלְט מִיט אַלֶע זַיינֶע קְרֶעפְטֶען,
וָואס גֶעהֶעט אִין גָאטְס שְׁלִיחוֹת, אַרְבַּייט אוּן טְרָאגְט,
אִיהם פַּאסְט דִי שִׁירָה זַיינֶע, וֶועלְכֶע עֶר זָאגְט.
זָאגְט: „דִי עֶרְד מַאכְט עֶר מִיט זַיין כֹּחַ אוּן קְרַאפְט,
דִי וֶועלְט מִיט זַיין חָכְמָה פֶעסְטִיגְט עֶר אוּן שַׁאפְט,
אוּן דִי הִימֶעל שְׁפְּרֵייט עֶר אוֹיס מִיט זַיין פַּארְשְׁטַאנְד.
זָאגְט נָאךְ זַאכֶען, וָואס צוּטָאן אִיז עֶר אִין שְׁטַאנְד:
צוּ דֶעם צָפוֹן זָאגְט גָאט: אַהֶער גִיבּ דוּ ווִינְד,
אוּן צוּם דָרוֹם־ווִינְד: פַּארְמַייד נִיט, בְּרֵיינְג גֶעשְׁווִינְד,
בְּרֵיינְג מַיינֶע קִינְדֶערְלִיךְ פוּן אַ וַוייטֶען אָרְט,
אוּן דִי טֶעכְטֶערְלִיךְ מַיינֶע פוּן אַיין עֶק וֶועלְט דָארְט.

בְּרָקִים אוֹמְרִים. בְּרָקִים לַמָּטָר עָשָׂה מוֹצֵא רוּחַ מֵאוֹצְרוֹתָיו:
גְּשָׁמִים אוֹמְרִים, גֶּשֶׁם נְדָבוֹת תָּנִיף אֱלֹהִים נַחֲלָתְךָ וְנִלְאָה אַתָּה כוֹנַנְתָּהּ:

בְּרָקִים. דִי בְּלִיצֶען, וָואס אַזוֹי אִיז אַ חוּק גֶעשְׁטֶעלְט,
זִיךְ מִיט רֶעגֶען אוּן ווִינְד צוּ ווַייזֶען דֶער וֶועלְט:
בְּשַׁעַת עֶס בְּלִיצְט, גִיסְט אַ שְׁלַאקְס-רֶעגֶען גֶעשְׁווִינְד, מא)
עֶס בְּלָאזְט אוּן שְׁטוּרֶעמְט אוֹיךְ אַ שְׁרֶעקְלִיכֶער ווִינְד,
גָאט ווַייזְט דֶערְמִיטְמָאל זַיינֶע וואוּנְדֶער אָהְן אַיין עֶק,
אוֹיךְ זַיין כֹּחַ אוּן זַיין גְבוּרָה נָאר אַ שְׁרֶעק.
דֶער אוֹיבֶּערְשְׁטֶער שְׁטוּרְמְט אִין הִימֶעל, גִיט זַיין קוֹל,
דוּנֶער, הָאגֶעל, בְּלִיצֶען פַייעֶר מִיט אַ מָאל,
לָאזְט אָפּ זַיינֶע פַיילֶען הִין אוּן הֶער צוּשְׁפְּרֵייט,
שִׁיסְט אַרָאפּ בְּלִיצֶען אִין דֶער לֵיינְג, אִין דֶער בְּרֵייט.
עֶס עַנְטְפְּלֶעקֶען זִיךְ קְווַאלֶען ווַאסֶער אוּנְטֶען,
עֶס דֶעקֶען זִיךְ אוֹיף פוּן דֶער עֶרְד דִי גְרוּנְטֶען–
דִי בְּלִיצֶען, פוּן גָאטְס גְרוֹיסְקַייט דִי אוֹיסְשְׁרַייעֶר,
זֵיי זָאגֶען זֵייעֶר שִׁירָה שְׁטַארְק מִיט פַייעֶר:
„בְּלִיצֶען הָאט גָאט צוּ דֶעם רֶעגֶען גֶעמַאכְט טְרַיי,
לָאזְט פוּן זַיינֶע קַאמֶערֶען דֶעם ווִינְד אָפּ פְּרַיי".

גְשָׁמִים. דִי רֶעגֶענְס, וָואס פוּן גָאטְס גְבוּרוֹת דִי גְרֶעסְטֶע,
פוּן זַיינֶע גוּטֶע חֲסָדִים דִי בֶּעסְטֶע,
וָואס מִיט תְּחִיַּת הַמֵּתִים נָאר אוֹיף אַיין שְׁטַאנְד
הַאלְטֶען זֵיי אוּנְזֶערֶע חֲכָמִים מִיט פַארְשְׁטַאנְד: מב)

טַל אוֹמֵר. אֶהְיֶה כַטַּל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח כַּשּׁוֹשַׁנָּה וְיַךְ שָׁרָשָׁיו כַּלְּבָנוֹן:

זַיי טְרִינְקֶען אָן דִי עֶרְד, דִי גְרוֹיסֶע מוּטֶער,
עֶס שְׁפְּרָאצְט אַרוֹים גְרָאז, פַאר דִי בְּהֵמוֹת פוּטֶער,
עֶס וַואקְסְט פוּן דֶער עֶרְד אוֹיךְ פַארְ'ן מֶענְשֶׁען בְּרוֹיט,
דֶערְהַאלְט אִיהם בַּיים לֶעבֶּען, אִיהם מַצִיל פוּן טוֹיט,
עֶס דֶערְקְווִיקֶען זִיךְ בְּהֵמוֹת אוֹיף דִי פֶעלְדֶער,
אוֹיךְ אַלֶע ווִילְדֶע חַיּוֹת אִין דִי וֶועלְדֶער,
זַיי קְלַייבֶּען, עֶסֶען, וָואס גָאט הָאט גֶעגֶעבֶּען,
אַלֶע פִיהלֶען עֶפִּים גָאר אַ נַיי לֶעבֶּען־
דִי רֶעגֶענְס, וָואס שְׁטֶעלֶען יֶעדֶען אוֹיף דִי פִּיס,
צוּגִיסֶען זִיךְ אִין דֶער שִׁירָה מְחַיֶּה זִיס,
זָאגֶען: „הָאסְט אַ מִילְדֶען רֶעגֶען, גָאט, גֶעשִׁיקְט,
דַיין דָארְשְׁטִיג לַאנְד, דַיין נַחֲלָה הָאסְט דוּ דֶערְקְווִיקְט".
טַל. דֶער טוֹי שֵׁיידט פוּן רֶעגֶען זִיךְ אוּנְטֶער דֶערְמִיט:
רֶעגֶען צַייטֶענְוַויים גִיהט עֶר, צַייטֶענְוַויים נִיט,
אַ מָאל גִיסְט עֶר טַייכֶענְוַויים, אִין אֵיין אָרְט דָא,
עֶרְגִיץ אַנְדֶערְשׁ־פוּן אִיהם אַ זֵכֶר נִיטָא,
אַ מָאל אִיז עֶר אִין לֶעבֶּען אַרַיין נֵייטִיג,
אַ מָאל אַרְבֵּייט עֶר אָן צָרוֹת אוּן ווֵייטִיג, (סג)
אַ מָאל גִיהט עֶר מְחַיֶּה אַזוֹי שְׁטִיל אוּן מִילְד
אוּן אַ מָאל מִיט שְׁטוּרֶעם, עֶפִּים מְשׁוּנֶה ווִילְד:
דֶער טוֹי אָבֶּער גֵיהט בֶּעשְׁטֶענְדִיג אַלֶע צַייט, (סד)
אִיז פוּל דִי גַאנְצֶע וֶועלְט אִין אִיטְלִיכֶער זַייט.

אִין צַייט, אִין אָרְט–אִיז נִישְׁטָא פַאר אִיהם קַיין גְבוּל,
אֵייבִּיג אִיז עָר דָא, אִיז דִי גַאנְצֶע וָועלְט פוּל.
תָמִיד בְּרֵיינְגְט עָר גְרוֹיס נוּטְצֶען, פַארְרִיכְט זֶעהר פִיל, מח)
אָהן רַעשׁ, אָהן שְׁטוּרֶעם, גֶעהט גֶעלַאסֶען שְׁטִיל.
פוּנֶ׳ם טוֹי דִי מַעֲלוֹת צוּם חֵלֶק, צוּם טְהֵייל,
הָאט גֶענוּמֶען יַעֲקֹב, אָדֶער יִשְׂרָאֵל,
אִין דֶער בְּרָכָה בַּיים סוֹף פוּן יִצְחָקְ׳ס לֶעבֶּען.
גָאט, אַזוֹי זָאגְט יִצְחָק, גָאט זָאל דִיר גֶעבֶּען,
פוּנֶ׳ם טוֹי פוּן הִימֶעל דִי מַעֲלוֹת זַיינֶע, מט)
זַיי גֶעבֶּענְשְׁט מִיט אַזֶעלְכֶע מַעֲלוֹת פַיינֶע.
צוּ טוֹי אִיז יַעֲקֹב גְלַייךְ אַרוּם אוּן אַרוּם:
אִיז נִיצְלִיךְ, אִיז שְׁטִיל, אִיז אֵייבִּיג אוּן אוּמֶעטוּם.
מִיכָה הַנָּבִיא זָאגְט דִי אֵייגֶענֶע זַאךְ:
יַעֲקֹב וָועט וִוי טוֹי זַיין צְווִישֶׁען פֶעלְקֶער אַ סַךְ. נ)
נָאר דֶערְפוּן אִינְגַאנְצֶען אָבֶּער דִי סִבָּה,
אִיז צְווִישֶׁען אִיהם אוּן גָאט דִי שְׁטַארְקֶע לִיבֶּע.
אֵייבִּיג אִיז יִשְׂרָאֵל אִין דֶעם גֶעטִימֶעל,
וַוייל אֵייבִּיג אִיז דֶער גָאט זַיינֶער אִין הִימֶעל;
וַוייל דֶער אֵייבִּיגֶער גָאט, וָואס אִין הִימֶעל הוֹיךְ,
אִיז צוּ יִשְׂרָאֵל וִוי טוֹי טַאקֶע עָר אוֹיךְ.
וִוי גָאט זָאגְט עָס טַאקֶע דִי וֶוערְטֶער אַלֵיין,
אוּן וִוי דִי חֲכָמִים דֶערְקְלֶערֶען עָס שֵׁיין, נא)
וַוייל וִוי טוֹי פוּן חֶרְמוֹן אִיז גָאטְס הַשְׁגָחָה,
גָאט בֶּעפֶעהלְט אוֹיף אֵייבִּיג לֶעבֶּען אוּן בְּרָכָה.
אוֹיךְ צוּ אַ רוֹיז הָאבֶּען דִי חֲכָמִים דָארְט,
פַארְגְלִיכֶען דִי יִשְׂרָאֵל מִיט אַ קְלוּג וָוארְט.

יְרָקוֹת שֶׁבַּשָּׂדֶה אוֹמְרִים. תְּלָמֶיהָ רַוֵּה נַחֵת גְּדוּדֶיהָ בִּרְבִיבִים תְּמֹגְגֶנָּה צִמְחָהּ תְּבָרֵךְ:

כְּשַׁעַת גְּרוֹיס הִיטְק וְוַיַּאלֶעט דִי רוֹיז, אִיז בְּלַאס טוֹיט.
פַאלְט דַארוֹיף טוֹי, אִיז זִי ווִידֶער פְּרִישׁ אוּן רוֹיט.
בְּשַׁעַת נוֹיט דַאכְט זִיךְ, יִשְׂרָאֵל אִיז פַארְבַּיי,
קוּים וֶוערְד עֶפִּיס בֶּעסֶער, לֶעבְּט עֶר אוֹיף דָאס נַיי. מט)
דֶער טוֹי שְׁטֶעלְט זִיךְ אִין יִשְׂרָאֵלִ'ס לֶעבֶּען פִיר,
אִין אַ גַאנְצֶען פָּסוּק אִיז נִכְלַל זַיין שִׁיר:
„ווִי טוֹי וֶועל אִיךְ צוּ דִי יִשְׂרָאֵל זַיין גְלַייךְ.
בִּין אֵייבִּיג, אוּמְטוּם, ווִי עֶר עוֹלָם בַּיי אַייךְ,
עֶר בְּלִיהט ווִי אַ רוֹיז, גֶעהט קֵיינְמָאל נִיט אוּנְטֶער,
ווִי לְבָנוֹן'ס וַואלְד זַיין וָוארְצֶעל אַ גֶעזוּנְטֶער".
יְרָקוֹת שֶׁבַּשָּׂדֶה, דִי קְרַייטֶער, וָואס מֶען זֵייעט אוֹיף דִי פֶּעלְדֶער,
אוּן וַואקְסֶען נִיט ווִילְד ווִי גְרָאז אִין דִי וֶועלְדֶער,
וָואס דֶעם מֶענְשֶׁען קוּמְט גֶעבִּיךְ אָן גֶענוּג שְׁוֶוער,
בִּיז עֶר בְּרֵיינְגְט זֵיי אַרוֹיס אוֹיף דֶער וֶועלְט אַהֶער:
עֶר אַקֶערְט פְרִיהֶער, עֶר גְרָאבְּט אוּן מַאכְט בֵּייטֶען,
פַאר דֶער זְרִיעָה אַ גֶעלֶעגֶער צוּבְּרֵייטֶען.
וַוייךְ, וַוארְם צוּלִיגֶען זָאל דָארְט זַיין דֶער זְרִיעָה.
עֶר אִיז עֶם מְגַדֵל ווִי אַ קִינְד, רַייסְט קְרִיעָה,
לְסוֹף אַז עֶר פַּטֶערְט אָפּ אַרְבַּייט אַזוֹי פִיל,
הֵייבְּט עֶר צוּ נָאט דִי אוֹיגֶען אוֹיף מִיט גֶעפִיהְל.
נָאט זָאל טִיט חֶסֶד אוֹיף זִיךְ גֶעהמֶען אַצִינְד.
צוּשְׁפַּייזֶען, צוּהָאדֶעוֶוען דָאס יוּנְגֶע קִינְד.

שִׁבּוֹלֶת חִטִּים אוֹמֶרֶת. שִׁיר הַמַּעֲלוֹת מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ יְיָ:

ער זָאל רַחֲמָנוּת הָאבֶּען אוֹיף אַלֶע לַייט,
און זָאל גֶעבֶּען גוּטֶע רֶעגֶענְס אִין דֶער צַייט.
עֶס זָאל אוֹיפְגֶעהן און וַואקְסֶען מִיט הַצְלָחָה,
אוֹיף פֶּעלְדֶער אוֹיף קְרַייטֶער זָאל זַיין דִי בְּרָכָה.
דִי קְרַייטֶער אוֹיפֶ׳ן פֶּעלְד אַרוּם און אַרוּם,
וָואס וַואקְסֶען און בְּלִיהֶען מִיט גָאטְס הִילְף אוּמְטוּם,
זַיי דֶערְצֶעהלֶען גָאטְס חֲסָדִים אָהן אַ צָאהל,
זִינְגֶען, זָאגֶען שִׁירָה אַלֶע מִיט אַ מָאל:
„דִי בֵּייטֶען אִין פֶּעלְד הָאסְט דוּ אָנְגֶעטְרוּנְקֶען,
טִיף צְווִישֶׁען זֵיי דָארְט דָאס וַואסֶער גֶעזוּנְקֶען,
מִיט גוּבְרֶעגֶענְס דֶערְוֵוייכְט דִי עֶרְד, אִיטְלִיכְס אָרְט,
דָאס גֶעוָועקְס, דִי תְּבוּאָה אִיהרֶע גֶעבֶּענְשְׁט דָארְט".
שִׁבּוֹלֶת חִטִּים. דָאס וֵייץ, דֶער בֶּעסְטֶער מִין צְווִישֶׁען תְּבוּאוֹת דָא,
וָואס צוּ זַיינֶע מַעֲלוֹת זַיין גְלַייכֶען נִיטָא,
וָואלְט דָאךְ בֶּעדַארְפְט פוּן אַלֶע גְרֶעסֶער זַיין אוֹיךְ,
הַאלְטֶען דֶעם קָאפּ אַרוֹיף, וַואקְסֶען אִין דֶער הוֹיךְ, (ג
לְסוֹף גָאר אִיז עֶס דַוְקָא מֶעהר עָנָיו פוּן זֵיי,
קְרִיכְט נִיט וַוייט אוֹיף דִי הוֹיכֶע בֶּערְג אַלֶערְלֵיי.
זַיי שְׁטוּפֶּען זִיךְ הֶעט אוֹיבֶּען אוֹיף דִי בֶּערְג דָארְט,
און עֶר גֶעהמְט טִיף נִידְרִיגֶער פוּן זֵיי אַיין אָרְט. א)
און טַאקִי וַוייל עֶר אִיז וִויכְטִיג, אַזוֹי שְׁוֶוער,
טַאקֶע וַוייל עֶר הָאט אִין קָאפּ פוּן אַלֶע מֶעהר,

שִׁבּוֹלֶת שְׂעוֹרִים אוֹמֶרֶת. תְּפִלָּה לְעָנִי כִּי יַעֲטֹף וְלִפְנֵי יְיָ יִשְׁפֹּךְ שִׂיחוֹ:

וַוייל עֶר אִיז פוּן אַלֶע אִיטְלִיכֶען לִיבֶּער,
אִיז עֶר אַ שָׁפָּל און קוּקְט אַרָאפּ דְרִיבֶּער.
הָאט נָאךְ דֶערְצוּ אַיין אָפֶען הַארְץ אַ פַיינֶע, (נב
אַזוֹי אִיז מַאכִי נָאר דִי טֶבַע זַיינֶע.
פוּנֶ׳ם וַוייץ דֶער טַייעֶרֶער וִויכְטִיגֶער זַאנְג,
וָואס זַיינֶע מַעֲלוֹת זֶענֶען שוֹין בֶּעקַאנְט לַאנְג,
עֶר הַאלְט זִיךְ נָאר נִידֶערִיג און קוּקְט אַרָאפּ,
שָׁאקֶעלְט זִיךְ און זָאגְט זַיין שִׁיר הַמַעֲלוֹת אָפּ.
„שִׁיר הַמַעֲלוֹת, זָאגְט עֶר בְּהַכְנָעָה זַיין שִׁיר,
פוּן דֶער טִיפְקַייט, אָ גָאט, רוּף אִיךְ צוּ דִיר״.
שִׁבּוֹלֶת שְׂעוֹרִים. דֶער גֶערְשְׁטֶען אִיז אוֹיסְגֶעבְּרֵייט אִין דֶער וֶועלְט וַוייט,
און אִיז אוּמְטוּם אַ מַאֲכָל פוּן אָרְמֶע לַייט. (נג
אֵיין מִין, דֶער גֶעוֶועהְנְלִיכֶער אִיז דָא פַאראַן,
הֵייסְט עֶר בַּיים עוֹלָם „רַאטֶעוֶוע דֶעם אָרְמַאן“, (נד
וַוייל בְּשַׁעַת הוּנְגֶער, אַז פְלֶעגְט אוֹיסְקוּמֶען שְׁמָאל,
דִי גַאנְצֶע הָאפְנוּנְג אוֹיף אִיהם גֶעוֶוען אַ מָאל.
אוֹיף אִיהם הָאט מֶען אַרוֹיסְגֶעקוּקְט אִין דֶער נוֹיט,
צוּדֶערְהַאלְטֶען דִי נְשָׁמָה חָאטְשׁ מִיט זַיין בְּרוֹיט.
וִויפִיל תְּפִילוֹת בֶּעט דֶער אָרְמַאן מִיט טְרֶערֶען,
דֶער גֶערְשְׁטֶען זָאל גֶערָאטֶען, צַייטִיג וֶוערֶען.
דְרוּם פַּאסְט מַאכִי וִוי פוּנֶ׳ם גֶערְשְׁטֶען דֶער זַאנְג
שָׁאקֶעלְט זִיךְ, זָאגְט שִׁירָה מִיט אַזַא גֶעזַאנְג:

שְׁאָר הַשִּׁבֳּלִים אוֹמְרוֹת. לָבְשׁוּ כָרִים הַצֹּאן וַעֲמָקִים יַעַטְפוּ בָר יִתְרוֹעֲעוּ אַף יָשִׁירוּ:

„אַ תְּפִילָה צוּם אָרֶמַאן בְּשַׁעַת צָרוֹת אוּן לֵייד,
אוּן פַאר גָאט קְלָאגְט עֶר זִיךְ, פַארְגִיסְט זַיינֶע רֵייד״.

שְׁאָר הַשִּׁבֳּלִים. אַלֶע תְּבוּאוֹת אִין דִי זַאנְגֶען אַז זֵיי שְׁטֵעהֶן,
מֶעג מֶען אָנְצוּקוּקֶען אוֹיף דִי פֶעלְדֶער גֵעהֶן.
ס׳אִיז אַ פַארְגְנִיגֶען, אַ פְרֵייד צוּזֶעהֶן זֵיי דָארְט,
זֵיי שָׁאקְלֶען זִיךְ, שְׁטֵעהֶן נִיט אַיין שְׁטִיל אוֹיף אֵיין אָרְט.
לָאז נָאר אַ קְלֵיין ווִינְטֶעלֶע בְּלָאזֶען אוֹיף זֵיי,
הַאפֶּען זֵיי ווִי קִינְדֶער זִיךְ אוֹיף מִיט אַ גֶעשְׁרֵיי.
אַהִין אוּן אַהֶער ווַארְפְט זִיךְ אִיטְלִיכֶער זַאנְג,
קִישֶׁען זִיךְ פְרַיינְדְלִיךְ, ווִיטֶען זִיךְ מִיט גֶעזַאנְג.
צוּ אַיין אָפֶּערֶע זֶעגֶען דָא פֶעלְדֶער גְלַייךְ,
דִי זִינְגֶען, זֵיי זֶענֶען אוֹיסְגֶעפּוּצְט זֵעהר רַייךְ,
מִיט אַפָארְהַאנְג, ווָאס אִיז מְשׁוּנֶה לַאנְג אִי בְּרֵייט,
אוֹיף אִיהם פוּן אַלֶע פַארְבֶּען אַ גְרוֹיסֶע קְווֵייט.
בֶּעדֶעקְט מִיט אַ לֶעבֶּעדִיגֶער ווָאלֶענֶער דֶעק־
מִיט טְשֶׁערֶעדֶעס שָׁאף אַלֶערְלֵיי אָהן אַיין עֶק.
טַאקִי נָאר גָאט קֶען אוֹיסְווֶעבֶּען אַזַא קְלֵייד,
צוּ אִיהם אַ הַלְלוּיָה זִינְגְט מֶען דָארְט מִיט פְרֵייד.
מֶען זֶעהט הֶערְט, גְרוֹיסְקַייט אִין אַלֶע עָרְטֶער,
דִי זַאנְגֶען זָאגֶען שִׁירָה, רֵיידֶען ווֶערְטֶער:
„מִיט שָׁאף בֶּעקְלֵיידֶען זִיךְ דִי פֶעלְדֶער אוּמְטוּם.
דִי טָאהלֶען ווִיקְלֶען זִיךְ מִיט תְּבוּאוֹת אַרוּם,

אִילָנוֹת שֶׁבַּשָּׂדֶה אוֹמְרִים . אָז יְרַנְּנוּ כָּל עֲצֵי יָעַר:

עָס שְׁווִיבֶּעלְט, עָס גְרִיבֶּעלְט אִין אִיטְלִיכֶער זַייט,
עָס שְׁרַייעֶן אוּן עָס זִינְגֶען אַלֶע גַאנְץ וַוייט״.
אִילָנוֹת שֶׁבַּשָּׂדֶה. זֶעהר שֵׁיין הָאט בֶּעשַׁאפֶען גָאט דִי
וֶועלְט זַיינֶע,
אִין אִיהר גֶעפְּלַאנְצְט אַלֶערְלֵייא בֵּיימֶער פַיינֶע.
זוִי אַ גַן־עֵדֶן וֶועהט דוּרְךְ זֵייא דִי עֶרְד אוֹיס,
אוּן נוּטְצֶען אָהן אַ בְּרֶעג קוּמְט פוּן זֵייא אַרוֹיס.
דֶער מֶענְשׁ אָבֶּער מִיט זַיינֶע תַאֲווֹת אוּן זִינְד,
פַארְדַארְבְּט זִי אוּמְטוּם אַזוֹי ווִי אַ ווִילְד קִינְד.
נָאךְ אִין אָנְהֵייבּ אִיז זַיין הַארְץ גֶעוֶועזֶן נִישְׁט גוּט,
עֶר מַאכְט שְׁטַארְקֶע מִלְחָמוֹת אוּן פַארְגִיסְט בְּלוּט.
אִין דִי מִלְחָמוֹת פַארְווִיסְט עֶר נָאךְ פֶעלְדֶער,
הַאקְט אוֹיס אַלֶערְלֵייא בֵּיימֶער, גַאנְצֶע וֶועלְדֶער.
פוּן אַ טְהֵייל מַאכְט עֶר אַ לַאגֶער אוֹיף דֶער שְׁטֶעל,
אוּן דֶעם גְרֶעסְטֶען טְהֵייל גְלַאט חָרֵב, אוּמְזִיסְט תֵּל.
אַזוֹי הָאט אַמָאל אִין דֶער וֶועלְט זִיךְ פַּאסִירְט,
אַזוֹי הָאבֶּען פֶעלְקֶער דֶענְסְמָאל זִיךְ גֶעפִירְט.
ווִי עָס שְׁטֵעהט אִין פָּסוּק אִין אַ סַךְ עֶרְטֶער,
מִיט רֵיינֶע דִבּוּרִים, מִיט קְלָארֶע וֶוערְטֶער. ט)
דְרִיבֶּער זָאגְט דֶער הֵיילִיגֶער נָבִיא אַ וָוארְט,
ווִי טֶענֶענְבֵּיימֶער אוּן דֶער וַואלְד לְבָנוֹן דָארְט,
פְרֵייעֶן זִיךְ אַז שְׁטַארְבְּט פוּן בָּבֶל דֶער מֶלֶךְ,
זִינְט דוּ לִיגְסְט אִין קֶבֶר, זָאגֶען זֵייא פְרֵיילֶעךְ,

לִפְנֵי יְיָ כִּי בָא כִּי בָא לִשְׁפֹּט הָאָרֶץ יִשְׁפֹּט תֵּבֵל בְּצֶדֶק וְעַמִּים בֶּאֱמוּנָתוֹ:

גֶּפֶן אוֹמֶרֶת. כֹּה אָמַר יְיָ כַּאֲשֶׁר יִמָּצֵא הַתִּירוֹשׁ בָּאֶשְׁכּוֹל

זִינְט הָאסְט בֶּעקוּמֶען דִי מַפָּלָה, דֶעם שְׁלַאק,
קוּמְט אוֹיף אוּנְז מֶעהר נִיט קַיין הֶעקֶער מִיט זַיין הַאק. נו)
נָאר מִיר הָאפֶען, עָס וֶועט קוּמֶען יֶענֶער טָאג,
אִין וֶועלְכֶען, לוֹיט דִי הֵיילִיגֶע נְבִיאִים׳ם זָאג,
וֶועט גָאט רִיכְטֶען צְווִישֶׁען דִי פֶּעלְקֶער אַ מָאל,
אוּן אוֹיסְגְלַייכֶען דִי פִיל אוּמוֹת אָהן אַ צָאהל,
פָאלְק אַקֶעגֶען פָאלְק נִישְׁט אוֹיפְהֵייבֶּען קַיין שְׁוֶוערְד,
אוּן מֶעהר קַיין מִלְחָמָה הַאלְטֶען אוֹיף דֶער עֶרְד, נז)
גֶערֶעכְטִיגְקַייט אוּן וָוארְהַייט וֶועט זַיין גֶעשְׁטֶעלְט,
מֶען וֶועט נִיט שָׁאדֶען אוּן פַארְדַארְבֶּען דִי וֶועלְט. נח)
זִיכֶער וֶועט מֶען זִיצֶען אִין וִויסְטֶע פֶּעלְדֶער,
זִיךְ עָלְטֶערֶען אוּן שְׁלָאפֶען אִין דִי וֶועלְדֶער. נט)
דִי בֵּיימֶער זָאגֶען שִׁירָה, שְׁרַייעֶן אִיצְט גְוַואלְד:
„אַ מָאל וֶועלֶען זִינְגֶען בֵּיימֶער פוּנֶ׳ם וַואלְד,
גָאט וֶועט קוּמֶען, וֶועט קוּמֶען רִיכְטֶען דִי עֶרְד,
נִישְׁט מִיט קַיין כְּלֵי־זַיִן אוּן נִישְׁט מִיט קַיין שְׁוֶוערְד,
מִיט גֶערֶעכְטִיגְקַייט וֶועט עֶר דִי וֶועלְט רִיכְטֶען,
אוּן דִי פֶּעלְקֶער מִיט זַיין וָוארְהַייט פַארְרִיכְטֶען“. ס)

גֶפֶן. דֶער וַויינְשְׁטָאק אִיז יִשְׂרָאֵל אִין אַלֶע פֶּעל,
זָאגֶען אוּנְזֶערֶע חֲכָמִים אִין אַ שְׁטֶעל.

וְאָמַר אַל תַּשְׁחִיתֵהוּ כִּי בְרָכָה בּוֹ כֵּן אֶעֱשֶׂה לְמַעַן עֲבָדַי לְבִלְתִּי הַשְׁחִית הַכֹּל:

דִי צְוַוייגְלִיךְ, פוּנֵים וַויינְשְׁטָאק דֶער חִיזוּק גָאר,
וָואס טְרָאגֶען בְּלֶעטֶער אוּן טְרוֹיבֶּען אַלֶע יָאהר,
דָאס זֶענֶען דִי בַּעֲלֵי בַּתִּים, רַייכֶע לַייט,
וָואס מֶען גֶעפִינְט אִין יִשְׂרָאֵל אַלֶע צַייט,
וָואס מִיט זֵייעֶר חֶסֶד אוּן צְדָקָה גֶעבֶּען,
דֶערְהַאלְטֶען זֵיי דִי אָרְמֶע לַייט בַּיים לֶעבֶּען;
דִי הֵיינְגְלֶען טְרוֹיבֶּען, דִי פֵּירוֹת גוּפָא דָארְט,
דָאס זֶענֶען דִי חֲכָמִים אִין אִיטְלִיכְם אָרְט;
דִי בְּלֶעטֶער דָארְט, וָואס פוּן אוֹיבֶּען בִּיז אַרָאפ
פַארְדֶעקֶען דִי טְרוֹיבֶּען אוּן הִיטֶען זֵיי אָפּ,
דָאס זֶענֶען מֶענְשְׁלִיךְ פוּנֵים נִידְרִיגֶען שְׁטַאנְד,
וָואס אַרְבַּייטֶען שְׁוֶועהרֶע מְלָאכוֹת אַלֶער הַאנְד.
זֵיי הָארֶעוֶוען מִיט שְׁוֵויים, אַרְבֵּייטֶען אַלְמְדִינְג,
דִי חֲכָמִים זָאלֶען עֶסֶען, לֶעבֶּען גְרִינְג:
דִי רִיטְלִיךְ דָארְט, וָואס דְרֵעהֶען זִיךְ וִוילְד אַרוּם,
זֶענֶען יוּדִישֶׁע לֵיידִיגְגֵעהֶער אוּמְטוּם,
וָואס פוּן זֵיי אַלֵיין קוּמְט כְּלַל גָארְנִישְׁט אַרוֹיס,
דְרֵעהֶען זִיךְ נָאר אוּן זוֹיגֶען אַנְדֶערֶע אוֹיס. סא)
דֶער וַויינְשְׁטָאק הַאלְט זִיךְ, אִין אִיהם אִיטְלִיכֶע וַואךְ,
כָּל זְמַן עָס וַואקְסֶען הֵיינְגְלִיךְ טְרוֹיבֶּען אַ סַךְ.
אֶלָּא נִיט, אִיז אִין אִיהם נִישְׁטָא דֶער עִיקָר,
צוּהַאקְט מֶען אִיהם אִינְגַאנְצֶען אוֹיף שְׁטִיק-שְׁטִיקֶער.

תְּאֵנָה אוֹמֶרֶת. נוֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ:

אִיז דָא אִין יִשְׂרָאֵל מֶענֶער מִיט פַארְשְׁטַאנְד,
הָאט עֶר צוּלִיבּ זֵיי צוּ קִיוּם, אַ בֶּעשְׁטַאנְד.
וַיינֶע חֲכָמִים, וָואס שְׁפִּילֶען אַ רָאלְיֶע,
זֵיי פַארְרִיכְטֶען אִיהם דָאס מַזָל, דִי דָאלְיֶע.
וֶוען נִיט דִי גוּטֶע אוּן פְרוּמֶע, וֶוען נִיט זֵיי,
וָואס טוֹיגֶען דִי מִינֵי מֶענְשְׁלִיךְ אַלֶערְלֵיי.
דִי רַייכֶע לַייט זַיינֶע אוּן דִי בַּטְלָנִים
וֶוערֶען אִין דֶער וֶועלְט בֶּעטְרַאכְט פַאר גַזְלָנִים.
זֶעגֶען לוֹיטֶער גְרָאז, בְּלֶעטֶער, אָרֶעם אִי רַייךְ,
מֶען מִישְׁט זֵיי אַלֶע אוֹיס מִיט דֶער בְּלָאטֶע גְלַייךְ.
טַאקִי נָאר דִי יִשְׂרָאֵל׳ס גוּטֶע טְרוֹיבֶּען,
מֶענֶער וָואס גֶעלֶערֶענְט אִי אִין גָאט גְלוֹיבֶּען,
זֵיי הָאבֶּען גָאטְס וַויינְגָארְטֶען אִין יֶעדֶער צַייט
דֶערְהַאלְטֶען אוֹיף דֶער וֶועלְט אִין אִיטְלִיכֶער זַייט.
אַצוּנְד לָאמִיר נֶעהמֶען דֶעם וַויינְשְׁטָאק אַפִּיר,
אַזוֹי לָאזְט מֶען אִיהם זִינְגֶען, זָאגֶען זַיין שִׁיר:
„גָאט זָאגְט: ווִי אִין דֶעם הֵיינֶגֶעל גֶעפִינְט זִיךְ וַויין,
זָאגְט מֶען דִי בְּרָכָה אִיז דָא, לָאז עֶס גַאנְץ זַיין;
אַזוֹי וֶועל אִיךְ צוּלִיבּ דִי גוּטֶע, פַיינֶע,
נִישְׁט פַארְדַארְבֶּען דִי אַלֶע יוּדֶען מַיינֶע״.
תְּאֵנָה־דֶער פַייגֶענְבּוֹים, וָואס בֶּערִיהמְט אִין דֶער וֶועלְט וַוייט
זַיינֶע פֵּירוֹת וֶוערְד נִישְׁט צַייטִיג אִין אֵיין צַייט. סב)
בִּיסְלִיכְוַוייס מוּז מֶען זֵיי אַלְץ קְלַייבֶּען דְרִיבֶּער.
בְּלַייבֶּען אוֹיפֶ׳ן בּוֹים דִי פַארְטִיגֶע אִיבֶּער,

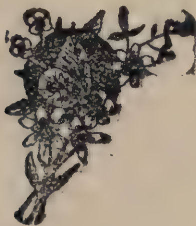
רִמּוֹן אוֹמֵר. כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ:

בֶּעפַּאלְט זֵיי עָפִּים אַ מִין וָוארֶעם אַ פְּלָאג,
אוּן וָוערֶען וֶוערֶעמְדִיג אַלֶע אִין אֵיין טָאג. נט)
מֶען מוּז הִיטֶען דִי צַייט אוּן נִישְׁט פַארְגֶעסֶען,
אֶלָא נִיט, הָאט מֶען גָארְנִישְׁט וָואס צוּ עֶסֶען.
מִיט דֶעם פַּייגֶענְבּוֹים וִוי אוּמְצוּגֵעהן רִיכְטִיג
אִיז בֶּאֱמֶת אַיין עִנְיָן, וָואס זֵעהר וִויכְטִיג.
פוּנֶ'ם פַּייגֶענְבּוֹים אִיז אַ מוּסָר פַאר לַייט,
וִוי מֶען טָאר נִיט זַיין פוֹיל, פַארְשְׁלָאפֶען דִי צַייט:
דֶער מֶענְשׁ מוּז מִיט אַרְבַּייט פַארְדִינֶען אַלְסְדִינג,
הֵן תּוֹרָה, הֵן וֶועלְט-זַאכֶען קוּמְט נִישְׁט אָן גְרִינְג. ס׳)
אַז מֶען אִיז נִישְׁט פוֹיל,
הָאט מֶען אִין דֶעם מוֹיל:
עֶר זָאגְט: „וָוער דֶעם פַּייגֶענְבּוֹים הִיט פַארְשְׁטֶענְדִיג,
דֶער וֶועט דִי פֵּירוֹת זַיינֶע עֶסֶען שְׁטֶענְדִיג".
רִמּוֹן, פוּן דִי אֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל-פֵּירוֹת אֵיינֶער,
אִיז דֶער מִילְגְרוֹים, זֵעהר אַ רוֹיטֶער, אַ שֵׁיינֶער
אִינְוֶוענְדִיג מִיט אַ סַך קֶערְלִיךְ אָנְגֶעזֶעצְט,
אוּן אוּמְטוּם בַּיים עוֹלָם בֶּעלִיבְּט אִי גֶעשֶׁעצְט.
אוּנְזֶערֶע חֲכָמִים אִין זֵעהר פִיל עָרְטֶער,
גְלַייכֶען צוּ אִיהם דִי יוּדֶען מִיט דִי וֶוערְטֶער:
אֲפִילוּ דִי לֵיידִיגֶע מֶענְשֶׁען בַּיי אַייךְ
זֶענֶען פוּל מִיט מִצְוֹת וִוי אַ מִילְגְרוֹים גְלַייךְ. סא)
וֶוענֶען זַיין גֶעשְׁמַאלְט אוּן דֶעם רוֹיטֶען קָאלִיר,
פַּאסְט טַאקִי דֶעם מִילְגְרוֹים צוּזָאגֶען דֶעם שִׁיר

תָּמָר אוֹמֵר. צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה:
הַתַּפּוּחַ אוֹמֵר. כְּתַפּוּחַ בַּעֲצֵי הַיַּעַר כֵּן דּוֹדִי בֵּין הַבָּנִים
בְּצִלּוֹ חִמַּדְתִּי וְיָשַׁבְתִּי וּפִרְיוֹ מָתוֹק לְחִכִּי:

„ווי אַ הֶעלְפְט מִילְגְרוֹים אַ רוֹיטֶע, אַ פַיינֶע
זֶענֶען דַיינֶע בַּאקֶען, גֶעלִיבְּטֶע מַיינֶע". סו)
תָּמָר, דֶער טֵייטֶעלְבּוֹים, אַ בּוֹים וָואס אוּמְטוּם גֶעאַכְט,
וָואס פַאר זַיינֶע מַעֲלוֹת זִיךְ בֶּערִיהְמְט גֶעמַאכְט,
עֶר הָאט בֶּעשֵׁיינְט אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אַ מָאל,
דָארְטֶען גֶעבְּלִיהט אוּן גֶעוַואקְסֶען אָהן אַ צָאהל. סז)
זַיין וואוּקְס אִיז וואוּנְדֶער-שֵׁיין, שְׁרֶעקְלִיךְ הוֹיךְ אִי גְלַייךְ,
זַיינֶע בְּלוּמֶען פִיל, מִיט זִיסֶע פֵּירוֹת רַייךְ. סח)
זַיין וַואקְסֶען אוּן זַיין בְּלִיהֶען אִיז גָאר אַנְטִיק,
אִיז מִיט זַיינֶע פֵּירוֹת פַאר מֶענְשֶׁען אַ גְלִיק.
עֶר אִיז אַ צֵייכֶען פוּן שָׁלוֹם, פוּן פְרִידֶען, סט)
צוּ אִיהם גְלַייךְ זֶענֶען דִי פְרוּמֶע בַּיי אִידֶען,
מִיט זֵייעֶר גְלַייכְקַייט אוּן מִיט אִיטְלִיכֶער זַאךְ, ע)
בְּלִיהֶען, טְרָאגֶען פֵּירוֹת אוּן נִיצְעֶן אַ סַךְ.
וואוּנְדֶער-שֵׁיין אִיז דְרִיבֶּער דִי שִׁירָה גֶעשְׁטֶעלְט,
וָואס דֶער טֵייטֶעלְבּוֹים זָאגְט צוּ דֶער גַאנְצֶער וֶועלְט:
„ווי אַ טֵייטֶעלְבּוֹים בְּלִיהֶעט דֶער צַדִּיק אוֹיךְ, עא)
ווי אַ צֶעדֶערְבּוֹים אִין לְבָנוֹן וַואקְסְט עֶר הוֹיךְ".
תַּפּוּחַ, פוּן דִי עֶפֶּעלְבֵּיימֶער אַ בֶּערִיהְמְטֶער סָארְט,
גֶעפִינְט זִיךְ וַוייט אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דָארְט,
וָואס שְׁטֶעהט פַאר זַיינֶע מַעֲלוֹת בַּיים עוֹלָם הוֹיךְ,
זַיינֶע עֶפֶּעל שְׁמֶעקֶען זֵעהר, מֶען עֶסְט זֵיי אוֹיךְ. עב)

וייַער רֵיחַ קְרֶעפְּטִיגְט, די קְרַאנְקֶע מְחַיֶה
גִים-צוּ גֶעזוּנְט, גָאר אַ נְשָׁמָה אַ נַייעֶ. עג)
אַ צֵייכֶען פוּן לִיבְּשַׁאפְט דָארְטֶען בַּיי דִי לַייט,
וָוענֶען זֵיי גֶעוֶועזֶען אִין דֶער אַלְטֶער צַייט. עד)
דֶער מִין בּוֹים זָאגְט שִׁירָה, וִוי אִיהם פַּאסְט טַאקֶע,
אַ שִׁירָה אַ זִיסֶע אוּן אַ גֶעשְׁמַאקֶע:
„וִוי דֶער עֶפֶּעלְבּוֹים צְוִוישֶׁען בֵּיימֶער אִין וַואלְד,
וֶוערְד דוּרְךְ זַיין רֵיחַ פוּן אַלֶע דֶערְקֶענְט בַּאלְד,
אַזוֹי מַיין גֶעלִיבְּטֶער צְוִוישֶׁען יוּנְגֶע לַייט,
אִין זַיין שָׁאטֶען גְלוּסְט אִיךְ זִיצֶען אַלֶע צַייט,
עֶר קְרֶעפְּטִיגְט מִיךְ, גִיט מִיר צוּ גֶעזוּנְט אַ שְׁטִיק,
אוּן זַיין פְּרוּכְט צוּ מַיין גוּמֶען זִים אַיין אַנְטִיק.

פרק רביעי

שֶׁמֶשׁ אוֹמֶרֶת. שֶׁמֶשׁ יָרֵחַ עָמַד זְבֻלָה לְאוֹר חִצֶּיךָ

שֶׁמֶשׁ. דִי תּוֹרָה דֶערְלַייכְט דִי אוֹיגֶען, אִיז רֵיין קְלָאר,
אִיהרֶע וֶוערְטֶער רִיכְטִיג, אֱמֶת אוֹיף אַ הָאר,
דִי מַעֲשֵׂי בְּרֵאשִׁית שִׁילְדֶערְט זִי זֵעהר גֶעטְרַיי,
אִיהרֶע דֶערְצֶעהלוּנְגֶען פוּן אַ פֶעהלֶער פְרַיי.
אוֹיף אֵייבִּיג-אֵייבִּיגֶער צַייט אִיז אִיהר בֶּעשְׁטַאנְד,
דֶעם נַאר לֶערֶענְט זִי חָכְמָה, גִיט אִיהם פַארְשְׁטַאנְד.
„לִיכְט זָאל וֶוערֶען"-אִיז גָאטְס דֶער עֶרְשְׁטֶער בֶּעפֶעהל,
אוּן עֶס וֶוערְד לִיכְט דֶעם עֶרְשְׁטֶען טָאג אוֹיף דֶער שְׁטֶעל.
עֶרְשְׁט שְׁפֶּעטֶער נִיט דֶערְנָאךְ גָאט וַוייטֶער אַ זָאג,
אוּן זוּן אוּן לְבָנָה וֶוערֶען דֶעם פֶערְטֶען טָאג. (עה)
דֶעם פְּרָאסְטֶען עוֹלָם אִיז גֶעוֶועןְ אַ ווּאוּנְדֶער,
קַשְׁיוֹת הָאט גֶעפְרֶעגְט אִימְלִיכֶער בֶּעזוּנְדֶער.
אַזֶעלְכֶם צְווָאגֶען ווִי פַאלְט דִי תּוֹרָה אוֹיס,
פוּן דֶער לִיכְטִיגֶער זוּן קוּמְט דָאךְ לִיכְט אַרוֹיס,
ווִי אִיז מֶעגְלִיךְ צוּטְהֵיילֶען אִין צְוֵויי טֶעג וַוייט,
אַזֶעלְכֶם וָואס וֶוערֶען הָאט גֶעטוּוְט אִין אֵיין צַייט.
דִי גְרוֹיסֶע חֲכָמִים אִין אוּנְזֶערֶע טֶעג,
הָאבֶּען דֶערְגַאנְגֶען קְלָאר דֶעם אֱמֶת'ן וֶועג.

יְהַלֵּכוּ לְנֹגַהּ בְּרַק חֲנִיתֶךָ: קוּמִי אוֹרִי כִּי בָא אוֹרֵךְ וּכְבוֹד יְיָ עָלַיִךְ זָרָח:

דִי זון אַלֵיין איז גאָר טונקעל, האָט קיין שַיין,
אַרום איהר איז עפּיס אַ גאַז וואָס זעהר פַיין,
דער גאַז אַליין-פֿאַר איז דאָס ליכט, גאַנץ ריכטיג,
דורך דער זונס בעוועגונג אין איהם ווערד ליכטיג. ש)
אונזערע חֲכָמִים, וואָס זייערע רייד
טראָגען תָּמִיד אויף זיך פון מְשָׁלִים אַ קְלייד,
האָבען די אייגענע זאַך געזאָגט שוין לאַנג,
מיט זעהר אַ שיינער מַעֲשֶׂה אויף זייער גאַנג:
בְּשַׁעַת קֹרַח האָט מיט משֶׁה זיך געקריגט,
און די ערד דענסמאָל האָט פָּשׁוּט זיך געוויגט,
זענען זון און לְבָנָה אין דעם געטימעל,
אַרויף אין זְבוּל, העט אין אויבערשטען הימעל.
רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, רופען זיי זיך אָן,
ווען דו פאַר עַמְרָם׳ס זוהן דאָרט דיין מִשְׁפָּט טאָן
וועלען מיר לייכטען אויף דער ערד אַראָפּ
ווען ניט, זאָגען מיר דערפון זיך ביידע אָפּ.
פיילען און שפּיזען וואַרפט דענסמאָל גאָט אויף זיי,
און ענטפערט מיט אַ בייזער, מיט אַ געשריי:
צו אייך בוקען אַלע טאָג זיך די היידען,
דאָך לייכט איהר, קיין וואָרט אֲפִילוּ צורייידען.
מיין כָּבוֹד דער היילינער מאַכט אייך נישט אויס,
פאַר אַ מענשענס כָּבוֹד שטעלט איהר זיך אַרויס.

יָרֵחַ אוֹמֵר. עָשָׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים שֶׁמֶשׁ יָדַע מְבוֹאוֹ:

אַלֶע טָאג־אַזוֹי בֶּעקוּמֶען זֵיי פֵּיילֶען,
אוּן לַייכְטֶען דוּרְכְדֶעם אוֹיף טוֹיזֶענְטֶער מַיילֶען
אַזוֹי וִוי פוּנ׳ם פָּסוּק דָאס הֵיילִיגֶע וָוארְט:
דוּרְךְ פְלִיהֶנְדִיגֶע פַיילֶען לִיכְט שַׁיינֶען זֵיי דָארְט׃ עז)
דִי כַּוָּנָה זֵייעֶרֶע אִיז אוֹיבֶּען אוֹיף,
דִי זוּן אִיז טוּנְקֶעל, נָאר גָאטְס לִיכְט שַׁיינְט דַארוֹיף, עח)
דָאס לִיכְט גָאטְס פוּן פְרִיהֶער, פוּן דִי זִיבֶּען טֶעג, עט)
דֶערְפוּן פְלִיהֶען פַּיילֶען, שְׁטְרַאהלֶען אָהן אַ בְּרֶעג.
אַזוֹי אִיז כְּסֵדֶר פוּן אֵייבִּיג אָן גֶעשְׁטֶעלְט,
אוּן דוּרְכְדֶעם אִיז טַאקִי לִיכְטִיג אִין דֶער וֶועלְט.
דִי חֲכָמִים׳ם רֵייד וֶועלֶען מְחַיֶה נְפָשׁוֹת,
מֶען דֶּעדַארְף נָאר פַארְשְׁטֵעהן זֵייעֶרֶע דְרָשׁוֹת.
נָאךְ אַזֶעלְכֶע רֵייד אוּן נָאךְ אַזַא חֲקִירָה,
וִוי וואוּנְדֶער־שֵׁיין אִיז פוּן דֶער זוּן דִי שִׁירָה:
„דִי זוּן, דִי לְבָנָה בֶּעשְׁטִימְט עֶר זֵייעֶר אָרְט,
דוּרְךְ פְלִיהֶנְדִיגֶע פַיילֶען לִיכְט שַׁיינֶען זֵיי דָארְט.
שְׁטֵעה אוֹיף לַייכְט, אַזוֹי זָאגְט זִי ווַייטֶער אַ שִׁיר,
דַיין לִיכְט אִיז דָאךְ דָא, גָאטְס כָּבוֹד שַׁיינְט אוֹיף דִיר".

יָרֵחַ. דִי לְבָנָה וֶועהט מֶען נִישְׁט תָּמִיד אִין אֵיין שְׁטַאנְד,
נִישְׁט תָּמִיד גְלַייךְ וֶועהט מֶען אִיהר פָּנִים אִין לַאנְד,
צַייטֶענְווַייס אִיז זִי בַּיי אוּנְז אִינְגַאנְצֶען דָא,
צַייטֶענְווַייס אַ שְׁטִיקֶעל, אָדֶער גָאר נִישְׁטָא.

עָס וֶוענְדְט זִיךְ אִיהר פַארְעֶנְדֶערוּנְג אַלֶע צַייט,
וִוי זִי שְׁטֵעהט פוּן דֶער זוּן נָאהֶענְט אָדֶער וַוייט:
שְׁטֵעהט זִי צְוִוישֶׁען דֶער עֶרְד אוּן זוּן אִין דֶערְמִיט,
דֶענְסְמָאל אִיז דֶער מוֹלָד אוּן מֶען זֶעהט זִי נִיט.
וָואס מֶעהר וַוייטֶער פוּן דֶער זוּן וֶוערְד זִי גְרֶעסֶער,
בֶּעקוּמְט אַלְץ מֶעהר פָּנִים אוּן זֶעהט אוֹיס בֶּעסֶער: ס)
אַזוֹי טַאנְצְט דִי לְבָנָה אִיהר אֵייבִּיגֶען טַאנְץ,
וֶוערְד צַייטֶענְוַויים גֶעמִינֶערְט, צַייטֶענְוַויים גַאנְץ.
אַזוֹי מִינֶען זִיךְ אִין פָּנִים אַלֶע צַייט
דִי וָואס קוּמֶען גֶעבִּיךְ אָן צוּ גְרוֹיסֶע לַייט.
צוּ דֶער גְרוֹיסֶער זוּן קוּמְט דָאךְ אָן דִי לְבָנָה,
פוּן אִיהר נֶעהמְט זִי דָאס לִיכְטִיגְקַייט בְּמַתָּנָה,
אוּן אַז מֶען קוּקְט יֶענֶעם אִין דֶער הַאנְד אַרַיין,
מוּז דָאס פָּנִים, דָאס גֶעשְׁטַאלְט פַארְעֶנְדֶערְט זַיין.
מֶען שְׁטֵעהט וִוי עָס קוּמְט אוֹיס, וִוי נָאךְ צַייטֶען,
אַ מָאל נָאהֶענְט אוּן אַ מָאל פוּנְדֶערְוַוייטֶען.
וִוי נָאךְ צַייטֶען אִיז פוּן דֶער לְבָנָה דֶער גַאנְג,
צַייטֶענְוַויים אִיז עֶר קוּרְץ אוּן צַייטֶענְוַויים לַאנְג.
זִי וֵוייסְט נִישְׁט דִי רֶגַע פוּן אִיהר אוּנְטֶערְגֵעהן,
זִי בְּלַייבְּט אַ מָאל קִירְצֶער, אַ מָאל לֵיינְגֶער שְׁטֵעהן. סא)
דֶעם טִיפֶען עִנְיָן, דִי גְרוֹיסֶע כַּוָּנָה,
לָאזְט אוּנְז אִין אִיהר שִׁירָה הֶערֶען דִי לְבָנָה:
„גָאט מַאכְט דִי לְבָנָה אוּן אַזוֹי זִי גֶעשְׁטֶעלְט,
צוּ צַייטֶען זִיךְ פַארְעֶנְדֶערֶען אִין דֶער וֶועלְט. סב)
דִי זוּן, וָואס דַארְף אַרוּם קֵיינֶעם זִיךְ נִיט דְרֵעהן,
זִי וֵוייסְט זִיךְ תָּמִיד כְּסֵדֶר אִיהר אוּנְטֶערְגֵעהן.

כּוֹכָבִים אוֹמְרִים. וְהַמַּשְׂכִּילִים יַזְהִירוּ כְּזֹהַר הָרָקִיעַ וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים כַּכּוֹכָבִים לְעוֹלָם וָעֶד:

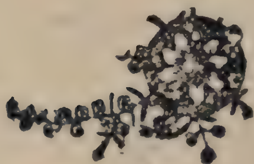
כּוֹכָבִים. דִי שְׁטֶערֶן, וָואס אִין הִימֶעל פִּיל אָהְן אַ צָאהל,
וָואס קוּקֶען אַרָאפּ פוּן אוֹיבֶען אַלֶע מָאל,
זַיי זִיצֶען וִוי דִי זוּן פֶעסְט אוֹיף זַייעֶר אָרְט,
הָאבֶּען זַייעֶר לִיכְט אוּן שַׁיינֶען אֵייבִּיג דָארְט.
אֵייבִּיג שְׁטֵעהֶען זַיי אוּן שַׁיינֶען אִינְאֵיינֶעם,
דַארְפֶען זַייעֶר לִיכְט נִישְׁט בָּארְגֶען בַּיי קֵיינֶעם,
וִוי אַ שְׁטֵייגֶער דִי לְבָנָה אוּן מַזָלוֹת,
וָואס רַייסֶען אַלְץ אַנְדֶערֶע בַּיי דִי פָּאלֶעם,
דְרֵעהֶען זִיךְ אַרוּם דֶער זוּן וִוי אָרְמֶע לַייט.
אוּן בֶּעקוּמֶען אַ נְדָבָה לִיכְט אַלֶע צַייט.
וִוי אוֹיךְ בַּיי אוּנְז מֶענְשֶׁען מַשְׂכִּילִים אַ סַךְ,
וָואס נֶעהמֶען אַלְץ בַּיי פְרֶעמְדֶע אִיטְלִיכֶע זַאךְ,
פַארְשְׁטֵעהֶען אוּן קֶענֶען מִיט יֶענֶעמְס פַארְשְׁטַאנְד,
אַלֵיין צוּפָארְשֶׁען קֶענֶען זֵיי נִיט אִין שְׁטַאנְד.
דִי שְׁטֶערֶען בֶּעדַארְפֶען קֵיינֶעמְס לִיכְט נִישְׁט, נֵיין,
זֵיי שַׁיינֶען אוּן פוּנְקֶעלֶען אֵייבִּיג אַלֵיין. פּג)
זֵיי בֶּעלַייכְטֶען נָאךְ מַזָלוֹת אַלֶערְלֵיי,
וָואס גֵעהֶען אוּן דְרֵעהֶען זִיךְ דָארְט אַרוּם זֵיי.
וִוי בַּיי אוּנְז דִי חֲכָמִים, גְרוֹיסֶע מֶענֶער,
וָואס זֵיי אַלֵיין זֶענֶען מוּפְלָגִים, קֶענֶער,
מִיט זֵייעֶר גוּטְסְקַייט, זֵייעֶר תּוֹרָה טַאקֶע,
זֶענֶען זֵיי פִּיל אַנְדֶערֶע מֶענְשֶׁען מְזַכֶּה.

וְאוֹמֵר. אַתָּה הוּא יְיָ לְבַדֶּךָ אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וְכָל צְבָאָם הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר עָלֶיהָ הַיַּמִּים

דִּי לִיכְטִיגֶע שְׁטֶערֶען, וָואס לַייכְטֶען בַּיי נַאכְט,
זַיי אַלֶע הָאט דָאךְ דֶער אוֹיבֶּערְשְׁטֶער גֶעמַאכְט,
זַיין הַאנְד שְׁפְּרֵייט דֶעם הִימֶעל אוֹיס וִוי אַ גֶעצֶעלְט,
אוּן דִי שְׁטֶערֶען אוֹיף זֵייעֶר וַואךְ דָארְט צוּשְׁטֶעלְט.
גָאט אַלֵיין אִיז אִין הִימֶעל אוֹיבֶּען דֶער הֶער,
אוּן אוּנְטֶען אוֹיף דֶער עָרֶד נִיטָא חוּץ אִיהם מֶעהר.
דָאךְ הָאבֶּען הֵיידֶען אוֹיף דִי שְׁטֶערֶען גֶעקוּקְט,
צוּ זֵיי זִיךְ גֶעקְנִיעֶט, צוּ זֵיי זִיךְ גֶעבּוּקְט.
גָאט זֵייעֶר מַייסְטֶער הָאבֶּען זֵיי נִישְׁט גֶעקֶענְט,
אוּן גֶעדִינְט גָאר צוּ דִי וֶוערְק פוּן זַיינֶע הֶענְט.
דִי שְׁטֶערֶען אָבֶּער דָארְט אִין הִימֶעל אוּמְטוּם,
דֶערְצֵעהלֶען גָאטְס גְרוֹיסְקַייט, זַיין כָּבוֹד אוּן רוּהם.
הַאלְטֶען דֶעם מֶענְשֶׁען אַ דְרָשָׁה בֶּעשְׁטֶענְדִיג,
זָאגֶען מוּסָר אוּן מַאכֶען אִיהם פַארְשְׁטֶענְדִיג.
זֵיי רֵיידֶען זֵעהר פִיל אִיבֶּער גָאט, אִיבֶּער לַייט,
וואוֹיל וֶועלְכֶען פַארְשְׁטֵעהט, וָואס זֵייעֶר רֵייד בֶּעטַייט.
דִי שְׁטֶערֶען זָאגֶען שִׁירָה אֱמֶת רִיכְטִיג,
פוּן דֶער שִׁירָה וֶוערְד אִין דִי אוֹיגֶען לִיכְטִיג:
„דִי מַשְׂכִּילִים, וָואס קֶענֶען פַאר זִיךְ אַלֵיין,
שַׁיינֶען וִוי דֶער הִימֶעל פוּן יֶענֶעמְס לִיכְט שֵׁיין:
דִי אָבֶּער וָואס שְׁהוּן גוּטְס אוּן אַנְדֶערֶע מְזַכֶּה,
זֶענֶען וִוי שְׁטֶערֶען, וָואס גִיבֶּען לִיכְט טַאקֶע”. סד)

וְכָל אֲשֶׁר בָּהֶם וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת כֻּלָּם וּצְבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים׃

דַארוֹיף וָואס מֶען דִינְט צוּ זֵיי אִין פִיל שְׂרְטֶער
זָאגֶען זֵיי רִיכְטִיג וַוייטֶער מִיט דִי וֶוערְטֶער:
„דוּ גָאט, דוּ אַלֵיין הָאסְט גֶעמַאכְט דִי הִימֶעל,
דִי הוֹיכֶע הִימֶעל מִיט זֵייעֶר גֶערִימֶעל,
דִי עֶרְד מִיט דִי זַאכֶען אוֹיף אִיהר אַלֶערְלֵיי,
דִי יַמִים מִיט דִי בֶּעשֶׁעפְּנִישׁ וָואס אִין זֵיי,
דוּ דֶערְהַאלְטְסְט אַלֶע, דוּ שְׁטֶעלְסְט זֵיי אַנִידֶער,
צוּ דִיר בּוּקְט זִיךְ פוּן הִימֶעל דָאס גֶעשְׁלִידֶער“.

פרק חמישי

לִוְיָתָן אוֹמֵר. הוֹדוּ לַיְיָ כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

לִוְיָתָן. אִין תְּהִלִּים אִיז דָא הוֹדוּ אַ קַאפִּיטֶעל,
הֵייסְט עֶס „הַלֵּל הַגָּדוֹל" מִיט דֶעם טִיטֶעל. פה)
דֶער גְרוֹיסֶער הַלֵּל אִיז דֶער נָאמֶען וַיינֶער,
אַ נָאמֶען וֵועהר אַ שֵׁיינֶער, וֵועהר אַ פַיינֶער,
אוּן דֶעם נָאמֶען הָאט עֶס בֶּעקוּמֶען דְרִיבֶּער,
וַוייל דֶער אוֹיבֶּערְשְׁטֶער, אוּנְזֶער גָאט דֶער לִיבֶּער,
זִיצְט אוֹיבֶּען אוּן טְהֵיילְט אַרוֹיס דָאס בֶּעדֶערְפְנִיס,
אוֹיף דֶער עֶרְד אוּנְטֶען צוּ אַלֶע בֶּעשֶׁעפְנִיס.
אַזוֹי שְׁטֵעהְט דָאךְ דָארְט בְּפֵירוּשׁ, אִיז דֶער בֶּעוַוייז:
„צוּ אַלֶע בֶּעשֶׁעפְנִיש גִיט עֶר זֵייעֶר שְׁפַּייז".
אוּן דָאס אִיז אַ גְרוֹיסֶע וואוּנְדֶערְלִיכֶע זַאךְ,
אוֹיסְצוּהַאלְטֶען אַ וֶועלְט מִיט בְּרוֹאִים אַ סַךְ. פו)
אוֹיף אִיטְלִיכֶען פוּן זֵיי צוּהָאבֶּען אַיין אוֹיג,
אִיטְלִיכֶען בֶּעזוּנְדֶער גֶעבֶּען וָואס אִיהם טוֹיג.
פוּנֶ'ם קְלֵיין וֶוערְמִיל בִּיז דֶעם רְאֵם מִיט הֶערְנֶער, פז)
דֶעם גְרָאז, יֶענֶעם פְלֵייש, דֶעם אַנְדֶערֶען קֶערְנֶער.
דֶער לִוְיָתָן, אַ בֶּעשֶׁעפְנִיש גָאר אַ שְׁרֶעק,
מְשׁוּנֶה גְרוֹיס, מְשׁוּנֶה לַאנְג, אַ וֶועלְט אָהן אַיין עֶק, פח)

דָּנִים אוֹמְרִים. קוֹל יְיָ עַל הַמָּיִם אֵל הַכָּבוֹד הִרְעִים יְיָ עַל מַיִם רַבִּים:

זַיין עֶסֶען, זַיין טְרִינְקֶען טָאר נִישְׁט זַיין גֶעפֶּעהלְט,
עֶר עֶסט און טְרִינְקְט אַלֵיין פַאר אַ גַאנְצֶער וֶועלְט
טְרִינְקְט הָעם יַרְדֵן וַואסֶער אוֹיס אִינְגַאנְצֶען גָאר, פט)
און פַארְקְרִימְט זִיךְ נִישְׁט אֲפִילוּ אוֹיף אַ הָאר.
פוּן דְרַיי הוּנְדֶערְט מַייל און מֶעהר, אַזֶעלְכֶע פִּיש,
קוּמֶען מַחֲנוֹת־וַויים בֶּעשְׁטֶענְדִיג צוּ זַיין טִישׁ, צ)
אִי דָאס אִיז עֶר דֶערְמִיט נָאךְ גָאר נִיט יוֹצֵא,
דִי חַלָה קְוֶועלְט אִיהם נִיט אוֹיף דֶער הַמוֹצִיא;
דֶער לִוְיָתָן, וָואס אַ וֶועלְט פַארְנֶעהמְט זַיין מוֹיל,
אִיז גֶעזוּנְט אַייזֶען, עֶס נֶעהמְט אִיהם נִישְׁט קַיין קוֹיל, צא)
וָואס עֶר בֶּעדַארְף הָאבֶּען עֶסֶען שְׁרֶעקְלִיךְ פִיל,
און בַּיי גָאט אִיז עֶר אִינְגַאנְצֶען גָאר אַ שְׁפִּיל צב)
און שִׁיקְט אִיהם תָּמִיד צוּ זַיין לֶעבֶּענְס מִיטֶעל,
עֶר זָאגְט דֶעם הַלֵל, הוֹדוּ דָאס קַאפִּיטֶעל.
עֶר זָאגְט אִיהם פוּן אָנְהֵייבּ, אִיז מִתְפַּלֵל,
און אִיז שׁוֹין מוֹצִיא דִי וֶועלְט מִיט זַיין הַלֵל.
„הוֹדוּ, לוֹיבְּט גָאט, זָאגְט עֶר שִׁירָה אוֹיף אַ קוֹל,
דֶען גוּט אִיז עֶר, זַיין גְנָאד אֵייבִּיג אַלֶע מָאל“.

דָנִים. דָוִד הַמֶלֶךְ, דֶער מְשׁוֹרֵר דֶער זִיסֶער,
שִׁילְדֶערְט גָאטְס וואוּנְדֶער אִין דֶעם טִיף גֶעוְוִיסֶער,
דִי וָואס זֶעגְלֶען מִיט שִׁיפֶען אִין יַם נְסִיעוֹת,
וָואס הָאבֶּען פוּנִים גֶעשֶׁעפְּט אִין וַואסֶער יְדִיעוֹת,

זײ זעהען פון גאָט די גרויסע מעשׂים דאָרט,
און די וואונדער זײנע אין דעם טיפען אָרט.
קוים זאָגט ער, און באַלד ווערד אַ שטורעם, אַ ווינד,
די כוואַליעס דערהײבען זיך שרעקליך געשווינד.
זײ דערהײבען זיך גאַנץ הויך ביז צום הימעל,
זײ זינקען אין אָפּגרונט מיט אַ געטימעל.
צומישט ווערען די שיפּלײט באַלד אויפען פּלעק,
די נשמה פּשוט געהט זײ אַרויס פאַר שרעק.
אַז דער ווינד ווערד שטיל, די כוואַליעס אײנשווײגען,
און זײ קומען אַ הײם מיט גרויס פאַרגניגען,
לויבען זײ גאָט גאַנץ איטליכער בעזונדער
האָבען לײט צודערצעהלען זײנע וואונדער. צג)
ווען מענשען וואָס מיט דעם ים נישט גוט בעקאַנט,
און איז פאַר זײ ביז אַצינד אַ פרעמדער קאַנט;
וואָס פאָהרען אויף איהם נאָר אויבען, אי דאָס, גיך,
און ווײסען ניט וואָס דאָרט אינװעניג טהוט זיך,
ווען זײ, פאָהרענדיג אַ מאָל אויף די שיפען,
הער צעהלען וואונדער פונ׳ם ים דעם טיפען,
וואָס זאָלען שוין זאָגען די פיש אַלערלײ,
וואָס דערגאַנצער ים איז אַ וואוינונג פאַר זײ.
זײ ווענען דאָך דאָרט פול אין איטליכער זײט,
און זעהען דאָך גאָט וואונדער אין אַלע צײט,
זײ זעהען דאָך יאָ גאָט כח דאָרט אומטום,
הערען זײנע קולות אַרום און אַרום.
הערען אויף די וואַסער זײן שרעקליך געשרײ,
ווי ער דערלאַנגט מיט כח דעם ים אַ דרײ,

תַּנִּינִים אוֹמְרִים: הַלְלוּ אֶת יְיָ מִן הָאָרֶץ תַּנִּינִים וְכָל תְּהֹמוֹת:

אז ער שפרינגט אַזש אונטער פלוצלים פון אונטען,
און עפענט ווי אַ מויל אויף זיינע גרונטען,
ווי גאט שטורעמט, גיט דעם שטאלצען ים אַ שמיץ,
מיט זיין קנאקענדיגען דונער, מיט זיין בליץ.
דער ים שטעלט זיך דיבאם, סאפעט ווי אַ פערד,
אט שפרינגט ער ארויס, אט צוטראגט ער די ערד.
ער צאפעלט און ער זעצט איהם ארויס אַ שוים,
גאט אבער האלט מיט כח איהם ביי דער צוים.
די פיש, וואס אין ים נעכטיגען און טאגען,
זיי פאסט זייער שירה, זיי פאסט צו זאגען:
„גאטס קול הילכט איבער וואסער אומטום,
גאט, וואס איהם געהער כבוד אי רוהם.
ער דונערט מיט גרויס כח א שרעק,
איבער פיל געוויסער אהן איין עק".

תנינים. משונה ווילדע חיות זענען אין ים דא,
משונה גרויס און שטארק, זייער גלייכען ניטא. צד)
זיי זענען אין ים די פיינע בריות דארט,
און געפינען זיך דארטען אין איטליכס ארט.
אין אפגרונטען וואס טיף א מורא, א שרעק,
אזש ביז אהינצו גרונטעווען זיך די שלעק.
די אוצרות, וואס גאט פארבארגט וואסער דארין,
אונטער דער ערד, וואס קיינער קומט נישט אהין.

עָגוּר אוֹמֵר. הוֹדוּ לַיְיָ בְּכִנּוֹר עָשׂוֹר זַמְּרוּ לוֹ:

אִי דִי טִיפֶע אוֹצְרוֹת הַאלְטֶען זֵיי נִיט אָפּ,
זֵיי שְׁווִימֶען אוּן לָאזֶען זִיךְ אַהִין אַרָאפּ.
דָאס וָואס זֵיי זֶעהֶען דָארְטֶען פוּן גָאטְס וְוינְדֶער,
אִיז אֵייבִּיג אַ סוֹד פַאר דִי מֶענְשֶׁענְס־קִינְדֶער.
זֵיי זֶעהֶען גָאטְס גְבוּרוֹת, וָואס דָארְטֶען גֶעהט פִּיר.
אוּן קֶענֶען פוּן הַלְלוּיָהּ זָאגֶען דֶעם שִׁיר:
„הַלְלוּיָהּ, לוֹיבְּט גָאט, אִיהר פוּן דֶער עֶרְד אוּנְטֶען,
גְרוֹיסֶע יַם־בֶּעשֶׁעפֶּנִישׁ אוּן אַלֶע גְרוּנְטֶען".
עָגוּרי דֶער עָגוּר אִיז אַ פֵייגֶעל נִישְׁט קַיין קְלֵיינֶער.
מִיט לַאנְגֶע פִיס וִוי שְׁטָאלְצֶען, זֵעהר אַ שֵׁיינֶער.
הַאלְט זִיךְ אוֹיף דִי זוּמְפֶּען אִין אִיטַלִיכֶען קַאנְט,
אוּן אִיז מִיט דֶעם נָאמֶען זְשׁוּרַאוֶועל בֶּעקַאנְט, צה)
עֶר אִיז פוּן דֶער נַאטוּר אַ גְרוֹיסֶער שְׁרַייעֶר,
זַיין שְׁטִימֶע אִיז גָאר אַ טְרוּמֵייט זֵעהר מְהַייעֶר. צו)
טְרוּמֵייטֶערְט עֶר, אִיז אִיהם נִישְׁט אַיינְצוּשְׁטִילֶען.
הָאט גֶעמֶעגְט אוֹיף אַלֶע חֲתוּנוֹת שְׁפִּילֶען.
אַ גֶעשְׁוֶועסְטֶערקִינְד הָאט עֶר אִין אַ וַוייט אָרְט, צז)
רוּפְט מֶען אִיהם פָּשׁוּט טְרוּמֵייטֶערְפוֹיגֶעל דָארְט:
אוּנְזֶערֶע חֲכָמִים אִיז בֶּעקַאנְט זַיין גֶעשְׁרֵייא:
„כְּרוּכְיָא דֶער שְׁרַייעֶר" אַזוֹי הֵייסְט עֶר בַּיי זֵיי. צח)
דֶער קְלֶעזְמֶער גִיט קָאנְצֶערְטֶען נִישְׁט פַאר קַיין גֶעלְט.
אִיהם קֶען גָאר אוּמְזִיסְט הֶערֶען דִי גַאנְצֶע וֶועלְט.
עֶר רַייסְט שְׁרַייעֶנְדִיג זִיךְ פָּשׁוּט אַיין דִי קֶעהְל,
אַ שִׁירָה צוּ גָאט טְרוּמֵייטֶערְט עֶר זֵעהר הֶעל.

חֲסִידָה אוֹמֶרֶת: דַּבְּרוּ עַל לֵב יְרוּשָׁלַיִם וְקִרְאוּ אֵלֶיהָ כִּי מָלְאָה צְבָאָהּ כִּי נִרְצָה עֲוֺנָהּ כִּי לָקְחָה מִיַּד יְיָ כִּפְלַיִם בְּכָל חַטֹּאתֶיהָ:

זָאגְט ווִי אִיהם פַּאסְט אַזוֹי: „לוֹיבְּט גָאט אוֹיף אֵיין הַארְף,
אוֹיף אַ פִידֶעל פוּן צֶעהן שְׁטְרוּנֶעם שְׁפִּילְט אִיהם שַׁארְף".

חֲסִידָה. דֶער פוֹיגֶעל מִיט לַאנְגֶע פִּים, ווַיים ווּאוּנְדֶער־שֵׁיין,
דָאס אִיז דֶער בּוֹיטֶעל מִיט זַיין כָּבוֹד אַלֵיין, צט)
אִיטְלִיכֶער זֶעהט אִיהם נִישְׁט אֵיין מָאל, נָאר אַ סַךְ,
עֶר שְׁטֶעהט קְווַאטִיר בַּיי אוּנְז אוֹיבֶען אוֹיפֶ'ן דַאךְ.
מֶען לֵייגְט אִיהם אוּנְטֶער פוּן אַ וָואגֶען אַ רָאד,
עֶר זִיצְט דָארְטֶען בְּשָׁלוֹם, טְהוּט קֵיינֶעם קֵיין שָׁאד.
זוּמֶער נָאר אִיז עֶר אוּנְזֶער גַאסְט, אוֹיף אַ צַייט,
און ווִינְטֶער פַּארְלָאזְט עֶר אוּנְז, פְלִיהט אַוֶועק ווַייט.
פַּארְלָאזְט זַיין נֶעסְט, ווַארְפְט אַוֶועק נֶעבִּיךְ זַיין אָרְט,
און פְלִיהט אִין ווַארְמֶע לֶענְדֶער, אִין גָלוּת דָארְט.
אוּמְטִיג ווֶערְד אוֹיפֶ'ן הַארְץ אַז עֶר פְלִיהט אַוֶועק,
אוּמְטוּם ווִיסְט־טְרוֹיעֶרִיג ווֶערְד דֶענְסְמָאל אַ עֶק.
קוּמֶענְדִיג פוּן זַיין גָלוּת אִין אָנְהֵייבּ מַאי,
בְּרֵיינְגְט עֶר אַ פְרֵעהלִיךְ גֶעמִיט אוּנְז אוֹיף דָאס נַיי.
אַ נַיי לֶעבֶּען ווֶערְד דֶענְסְמָאל אוֹיף דִי פֶעלְדֶער,
און עֶס שְׁווִיבֶּעלְט, עֶס גְרִיבֶּעלְט אִין דִי ווֶעלְדֶער.
אַזוֹי ווַאנְדֶערְט עֶר תָּמִיד אוֹיף אֵיין שְׁטֵיינֶער,
תָּמִיד אִין אֵיין צַייט, רִיכְטִיג ווִי אַ זֵייגֶער.

נֶשֶׁר אוֹמֵר. וְאַתָּה יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל

ירמיה הנביא שטראפט די יודען און קלאגט,
שטעלט דעם בושעל זיי פאר א מוסר און זאגט:
„דער בושעל, זאגט ער, וואס פליהט אין הימעל הויך,
ער אפילו ווייסט די צייטען זיינע אויך,
די צייט פון זיינע נסיעות קיינמאל פארפעהלט,
און מיין פאלק וויים ניט גאטס פיהרונג אין דער וועלט. ס)
דער בושעל, וואס א שטארקער מקורב מיט לייט,
קען מיט זיין לעבען, וואס ער פיהרט אלע צייט,
איטליכען טרייסטען און אויסריידען דאס הארץ,
בשעת עפים א צרה, עפים א שמארץ.
איך, ברידער, ווער פארוואגעלט, קען ער זאגען,
נאט העלפט, קום איך ווידער, צו־וואס זיך זארגען,
בפרט ירושלים, וואס נעביך ווייסט, טוט,
איהר אויסריידען דאס הארץ קען ער אין דער נויט
אויף אלסדינג א צייט, נעהמט ער זי איין מיט רייד
נאך צרות און גלות קומט מנוחה און פרייד.
דער בושעל אויפ'ן דאך קוקט צו אונז אראפ,
און קלאפט פון דארטען די שירה זיינע אפ:
„רעדט דאס הארץ ירושלים אוים און זאגט איהר,
איהר שלעכטע צייט איז דערפילט, האט א שיעור,
איהר שולד איז בעווילינט געווארען אצינד,
איז נעביך טאפעל בעשטראפט פאר איהרע זינד".
נשר. דער אדלער, וואס וואקסט פון דער גילדענער פאהן,
איז מלך איבער די עופות פון לאנג אן. קא)

הַבִּיצָה לִפְקֹד כָּל הַגּוֹיִם אַל תָּחֹן כָּל בֹּגְדֵי אָוֶן סֶלָה:

זַיין כֹּחַ, זַיין ווילְדְקַייט איז קַיין קַאטָאוועס,
פֵייגעל צִיטֶערֶען פַאר אִיהם אֵימוֹת מָוֶת.
שְׁרֶעקְלִיךְ איז זַיין צָארֶען, מְשׁוּנֶה ווילְד זַיין גְרִים,
קַיין פִּיצֶעל רַחֲמָנוּת אִיז נִישְׁטָא בַּיי אִיהם.
עֶר פְלִיהט גַאנְץ הויךְ מִיט זַיינֶע שְׁטַארְקֶע פְלִיגֶעל.
קוּקְט אִין דֶער זוּן אַרַיין ווִי אִין אַ שְׁפִּיגֶעל.
קוּקְט אוֹיךְ אוּנְטֶען אַרָאפּ מִיט זַיין שַׁארְף אֵייגֶעל,
און זוּכְט זִיךְ אַ קָרְבָּן אוֹיס פוּן דִי פֵייגֶעל.
אַ תַּקִּיף אִין דֶער לוּפְט דָארְט אִיז עֶר אֵיינֶער,
פוּן זַיינֶע נֶעגֶעל דְרֵעהט זִיךְ נִישְׁט אוֹיס קֵיינֶער.
ווֶען דִי רָאבֶּען, שֵׁיינֶע, גוּטֶע חֶבְרָה־לַייט,
כָּלְבּוֹ־נִיקֶעס, ווָאס וֶוענֶען שְׁרֶעקְלִיךְ פַארְשַׁייט,
ווַארְפֶען אַ מָאל פוּן זִיךְ אַרָאפּ דִי לֵייצֶען,
נֶעהמֶען זִיךְ צוּנוֹיף דֶעם אָדְלֶער צוּרֵייצֶען,
שְׁווַייגְט עֶר תְּחִילַת און מַאכְט זִיךְ גָארְנִישְׁט דַארוֹיס,
דֶערְנָאךְ הַאלְט עֶר דִי עַזּוּת שׁוֹין מֶעהר נִיט אוֹיס.
חַאפְּט זִיךְ אוֹיף, מַאכְט פוּן דִי אָפְּטְרִינִיגֶע תֵּל,
בֶּעשְׁטְרָאפְט זֵיי אַלֶע מִיט כַּעַס אוֹיף דֶער שְׁטֶעל.
עֶר צוּרַייסְט זֵיי מִיט זַיינֶע נֶעגֶעל אַ שְׁרֶעק,
פוּן זֵייעֶר שְׁרַייעֶן ווֶערְד אוֹיף אֵייבִּיג אַיין עֶק.
דֶער אָדְלֶער, ווָאס קֵיינִיגְט מִיט גָאטֶס חֶסֶד, גְוָאד,
ווָאס אִיז גֶעזוּנְט און בֶּעהִיט פוּן בֵּייז, פוּן שָׁאד,
ווָאס הָאט אַ פִּיסְק אִין נֶעגֶעל, שַׁארְפֶע ווָאפֶען.

עורֵב אומֵר. מִי יָכִין לָעֹרֵב צֵידוֹ כִּי יְלָדָיו אֶל אֵל יְשַׁוֵּעוּ: נוֹתֵן לִבְהֵמָה לַחְמָהּ לִבְנֵי עֹרֵב אֲשֶׁר יִקְרָאוּ:

זַיינֶע פַיינְד דֶערְמִיט צוּטוּיטֶען, צוּשְׁטְרָאפֶּען.
אָט דֶער מֶלֶךְ פוּן דִי עוֹפוֹת אַלֶערְלַייא,
זָאגְט וִוי אַ גִבּוֹר זַיין שִׁירָה מִיט גֶעשְׁרֵיי:
„אָ, אַלְמֶעכְטִיגֶער גָאט, פוּן הֶערְשַׁאפְט דֶער הֶער,
שְׁטַארְקֶער גָאט יִשְׂרָאֵל׳ס, שְׁטֵיה אוֹיף, שְׁווַייג נִיט מֶעהר,
אַלֶע בֶּעוואוֹינֶער פוּן דֶער עֶרְד שְׁלָאג, שֶׁעדִיג,
אוּן קֵיינֶעם פוּן דִי פֶּעלְשֶׁער זַיי נִיט גֶנֶעדִיג״.
עוֹרֵב. דִי רָאבּ, וָואס אִיהרֶע פֶּעדֶערֶען זֶענֶען שְׁוַוארְץ,
זִי הָאט, זָאגְט מֶען, בְּטֶבַע אַ שְׁטֵיינֶערֶען הַארְץ.
דִי חֲכָמִים דֶערְצֵעהלֶען אִין פִּיל עֶרְטֶער
וֶועגֶען אִיהר אַ מַעֲשֶׂה אָט מִיט דִי וֶוערְטֶער:
אַז דִי רָאבּ גֶעווִינְט, זֶענֶען דִי קִינְדֶער וַייס:
הַא, זָאגְט דֶער זָכָר, וָואס אִיז דָאס פַאר אַ נַייס,
דוּ בִּיסְט, אַ פָּנִים, אַ נְקֵבָה אַ פַיינֶע,
דִי קִינְדֶער זֶענֶען מַמְזֵרִים, נִישְׁט מַיינֶע.
בֵּיידֶע שְׁפַּייֶען זֵיי אוֹיף דִי קִינְדֶערְלִיךְ קְלֶעק,
לָאזֶען זֵיי אִיבֶּער אוּן פְלִיהֶען וַוייט אַוֶועק.
וָואס טְהוּט אָבֶּער גָאט, דֶער פָאטֶער אִין הִימֶעל,
עֶר לָאזְט פוּן זֵייעֶר צוֹאָה, פוּנֶ׳ם שִׁימֶעל,
אַרוֹיסְגֶעהן שְׂפִּים קְלֵיינֶע מִינֵי מִיקֶען,
כְּדֵי דִי יְתוֹמִים׳לִיךְ מִיט זֵיי צוּדֶערְקְווִיקֶען.
דֶער בַּארְמְהַארְצִיגֶער גָאט הֶערְט זֵייעֶר גֶעשְׁרֵיי,
אוּן מִיט יֶענֶע מִיקֶען הָאדֶעוֶועט עֶר זֵיי,

זַרְזִיר אוֹמֵר. רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיְיָ לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה;

בִּיז זֵיי וֶוערֶען שְׁוַוארְץ הַאלְקֶע, וַואקְסֶען גוּט אוֹיס,
אוּן פְלִיהֶען פוּן זֵייעֶר נֶעסְט דֶערְנָאךְ אַרוֹיס. קב)
אַ שֵׁיינֶעם רַאנְק גָאט, קְרַאקֶעט דְרִיבֶּער דִי רָאבּ,
זָאגְט שִׁירָה, אַ יְיַשֶׁר כֹּחַ פַאר זַיין גָאבּ.
זִי זָאגְט: „וֶוער שִׁיקְט דֶער רָאבּ צוּ, אִיהר עֶסֶען בַּאלְד,
וָוען אִיהרֶע הוּנְגְרִיגֶע קִינְדֶער שְׁרַייעֶן גְוַואלְד.
דֶער אוֹיבֶּערְשְׁטֶער, עֶר גִיט דֶער בְּהֵמָה אִיהר בְּרוֹיט,
דִי יוּנְגֶע רָאבֶּען, וָואס שְׁרַייעֶן אִין דֶער נוֹיט".
זַרְזִיר. דֶער זַרְזִיר אִיז, וִוי אַ סַךְ וִוילֶען הָאבֶּען,
אַ לַייבְּלִיכֶער קָרוֹב מִיט דִי רָאבֶּען. קג)
נָאר עֶס קֶענֶען זַיין אֲפִילוּ בְּרִידֶער צְוֵוייא,
דָאךְ זָאל אַ גְרוֹיסֶער חִילוּק זַיין צְווִישֶׁען זֵיי:
אֵיינֶער אִיז אַ רָשָׁע, טְהוּט אַלֶעסדִינְג וָואס שְׁלֶעכְט,
אוּן דֶער אַנְדֶערֶער אִיז אַ צַדִּיק, טְהוּט וָואס רֶעכְט.
דֶער זַרְזִיר, וָואס עֶר הֵייסְט מִיט דֶעם נָאמֶען שְׁטַאר, קד)
מֶעג זִיךְ אִין פַארְגְלַייךְ מִיט דֶער רָאבּ זַיין אַ נַאר,
עֶר קֶען וִוי זִי דִי פַאלְשְׁקַייטֶען נִיט מַאכֶען:
גַנְבֶהנֶען, רוֹיבֶּען, נָאךְ אַזֶעלְכֶע זַאכֶען; קה)
דִי מַדְרֵגָה זַיינֶע אִיז אָבֶּער גְרֶעסֶער,
עֶר אִיז פוּן דֶער רָאבּ פִיל שֶׁעהנֶער אִי בֶּעסֶער.
דִי פַארְבּ פוּן זַיינֶע פֶעדֶערֶען אִיז אוֹיךְ שְׁוַוארְץ,
עֶר אִיז אָבֶּער עֶהרְלִיךְ, הָאט אַ כָּשֵׁר הַארְץ.
פוּן קְלֵיידֶער אִיז קַיין רַאֲיָה נִיטְט אַ פִּיצֶעל,
אֵיינֶער טְרָאגְט אַ שֵׁיינֶעם רָאק, אַ שֵׁיין מִיצֶעל,

און עֶר אַלֵיין איז נִישְׁט וֶוערְט אִי אַ דְרַייעֶר,
אֵיינֶער גֵעהט אָרֶעם און אַלֵיין זֵעהר מְהַייעֶר.
בֶּאֱמֶת אִיז אונְזֶער זַרְזִיר דֶער קְלֵיינֶער
אַ פִּקֵחַ אונְטֶער דִי פֵייגֶעל אֵיינֶער.
אַ גְרוֹיסֶע מִדָה טוֹבָה אִיז בַּיי אִיהם דָא,
בַּיי קֵיינֶעם אִין דֶער וֶועלְט אַזֶעלְכֶע נִיטָא:
בֶּעשְׁטֶענְדִיג אִיז עֶר מָלֵא שִׂמְחָה, פוּל פְרֵייד,
זִינְגְט תָּמִיד אֲפִילוּ אִין צָרוֹת און לֵייד.
עֶס מֶעג זִיךְ שִׁיטֶען אַ שְׁנֵיי מִיט שְׁטִיקֶער אַייז,
און דָא זָאל נִיט זַיין צוּעֶסֶען קַיין לֶעק שְׁפַּייז,
עֶר זִיצְט זִיךְ גַאנְץ לוּסְטִיג, פְרֵעהלִיךְ אויף זַיין אָרְט,
זִינְגְט זַיינֶע נִגוּנִים און גִיט קָאנְצֶערְט דָארְט,
גְלַייךְ וִוי דֶער לִיבֶּער זוּמֶער וָואלְט גֶעוֶוען הַיינְט,
אַרוּם אִיהם בְּלִיהֶען רוֹיזֶען און דִי זוּן שַׁיינְט.
דֶעסְגְלַייכֶען וֶוען דֶער זוּמֶער גֵעהט שׁוֹין אַוֶועק,
און בַּיי דִי פֵייגֶעל הָאט דִי אַרְבַּייט אַיין עֶק,
כִּמְעַט אַלֶע זֶענֶען פַארְשְׁטוּמְט, שְׁוַוייגֶען שְׁטִיל,
הָאבֶּען אִין זִין דֶעם וִוינְטֶער און טְרַאכְטֶען פִיל.
דֶענְסְמָאל צוּזִינְגְט זִיךְ דֶער זַרְזִיר אויף דָאס נַיי,
גְלַייךְ וִוי אִיבֶּער־אַ־נַיים אִיז דֶער חוֹדֶשׁ מַאי.
עֶר הָאט דֶעם זוּמֶער אוֹיסְגֶעפִיהְרְט צְוֵוייא פְלִידֶען,
און אִיז בָּרוּךְ הַשֵׁם מִיט זֵיי צוּפְרִידֶען.
דִי קִינְדֶער פְלִיהֶען אִיצְט אַרוּם אִין דֶער וֶועלְט,
זִינְגֶען אוּמְטוּם לִידֶער און דֶער עוֹלָם קְוֶועלְט. קו)
הַכְּלַל, עֶר פַארְבְּרֵיינְגְט מִיט זִינְגֶען טֶעג און נֶעכְט.
עֶר הָאט בְּמָחוֹן אִין גָאט, און אִיז גֶערֶעכְט;

סְגוּנִית אוֹמֶרֶת. לְמַעַן יְזַמֶּרְךָ כָבוֹד וְלֹא יִדֹּם יְיָ אֱלֹהַי לְעוֹלָם אוֹדֶךָּ:

דֶען יֶענֶע, וָואס הָאפֶען צוּ גָאט, שְׁטֶעהט עֶר בַּיי,
דֶעם וואוּנְשׁ פוּן זַיינֶע פְרוּמֶע דֶערפִילְט עֶר טְרַיי.
דֶער זַרזִיר, וֶועלְכֶער זִינְגְט אוּן קְוֶועלְט אַלֶע צַייט,
מֶעג מִיט דֶער מִדָה אַ מוּסָר זַיין פַאר לַייט.
עֶר הָאט בִּטָחוֹן אוּן אִיז לוּסְטִיג שְׁטֶענְדִיג,
זָאגְט שִׁירָה אוּן לוֹיבְּט תָּמִיד גָאט פַארְשְׁטֶענְדִיג.
עֶר זָאגְט: „זִינְגְט, צַדִיקִים, וָואס אִין גָאט גְלוֹיבֶּען,
רֶעכְטְפַארְטִיגֶע, זֵיי פַּאסְט טַאקִי צוּלוֹיבֶּען".

סְגוּנִית. אַז דֶער ווִינְטֶער גֵעהט אַוֶועק מִיט זַיינֶע קֶעלְט,
אַ וַוארֶם ווִינְטֶעל בְּלָאזְט אוּן בֶּעלֶעבְּט וֶוערְד
דִי וֶועלְט,
עֶס קוּמֶען צוּפְלִיהֶען פֵייגֶעל אַלֶערְלֵיי,
זָאגֶען שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם מִיט אַ גֶעשְׁרֵיי,
קוּמְט אוֹיךְ אַ פֵייגֶעלֶע מִיט דִי זוּמֶער-גֶעסְט,
שְׁטֶעלְט אוֹיף אוּנְזֶער פֶענְסְטֶער זִיךְ בּוֹיעֶן אַ נֶעסְט.
דִי נֶעסְט אִיז גֶעמַאכְט קוּנְצִיג-שֵׁיין וִוי גֶעטָאקְט,
דָארְט אִין אִיהם נֶעכְטִיגְט דָאס פֵייגֶעלֶע אוּן טָאגְט.
לֶעבְּט מִיט זַיין ווַייבֶּעלֶע אוּן פִיהרְט אוֹיס קִינְדֶער,
לֶעבְּט גְלִיקְלִיךְ, זִינְגְט אוּן פְרֵייעט זִיךְ גָאר ווִינְדֶער.
דָאס פֵייגֶעלֶע קֶען יֶעדֶער פוּן גְרוֹיס בִּיז קְלֵיין,
דָאס אִיז אוּנְזֶער שְׁוֶועלְבֶּעלֶע טַאקִי אַלֵיין. ק)

א גאנץ זומער פליהט עס לוסטיג הין און הער,
מיינט, זיין גליק, זיין נעכט איז זיין אייביג געוועהר;
נאר אלסדינג אבער אויף דער וועלט האט א ברעג,
נישט אויף אייביג דויערען גליקליכע טעג;
דער זומער לויפט אויך אוועק, געל ווערד וואס גרין,
און וואו קומט דענסמאל דאס שוועלבעלע אהין.
אין די ווארמע מדינות פליהט עס אוועק ווייט,
נאר פון פארצייטען ביז איצט דערצעהלען לייט
אז אין קאלטע ערטער געפינט מען פיל מאל,
גאנץ דערפרוירענע שוועלבעליך אהן א צאהל.
ליגען טיף אין א זומפף דעם ווינטער איבער,
ביז וואנען עס קומט דער זומער דער ליבער,
וואס גיט זיי לעבען, א נשמה א נייע,
פליהען באלד ארוים און זענען זיך מחיה. קח)
דעם שוועלבעלע ביים אויפשטעהן פון גרוב ווידער,
איהם פאסט זינגען יענעם מזמור מיט לידער:
„גאט, האסט פון גרוב מיין נפש ארויף געבראכט,
נישט צו זינקען אין גרוב מיך לעבעדיג געמאכט.
זינגט צו גאט, פרומע, וועלכע אין איהם גלויבען,
צו זיין היליגען נאמען זאלט איהר לויבען.
דען א רגע דויערט עס נאר אין זיין גרים,
לעבען אבער פיהלט מען אין דעם גנאד פון איהם:
אין אווענט נעכטיגט, שלאפט דאך געוויין, זארגען,
געזאנג אבער זינגט זיך אין דעם פריהמארגען.
און איך האב בשעת מיין גליק איינמאל,
געמיינט, איך גליטש מיך ניט אוים קיינמאל.

רְחָמָה אוֹמֶרֶת. אֶשְׁרְקָה לָהֶם וַאֲקַבְּצֵם כִּי פְדִיתִים וְרָבוּ כְּמוֹ רָבוּ.

אִין דַיין גְנָאד שְׁטֶעלְסְטדוּ שְׁטַארְק מַיין בַּארְג, מַיין גֶעשְׁטֶעל,
פַארְבָּארְגְנְסְט נָאר דַיין פָּנִים בַּאלְד, וֶוערְד אוֹיס מִיר תֵּל.
צוּ דִיר, גָאט, רוּף אִיךְ בְּשַׁעַת דֶעם שְׁמַארְץ,
אוּן צוּ גָאט בֶּעט אִיךְ טִיף פוּנֶ׳ם הַארְץ:
וָואס נִיטְצְט מַיין בְּלוּט, וֶוען אִיךְ וֶועל אִין גְרוּב גֵעהֶען,
לוֹיבְּט דֶען דִיךְ שְׁטוֹיבּ, גִיט דַיין וָוארְהַייט צוּפַארְשְׁטֵעהְן?
הָארְךְ, גָאט, אוּן גְנֶעדִיג מִיךְ וֶוען אִיךְ שְׁרַייּ,
גָאט, זַיי מַיין הֶעלְפֶער אוּן שְׁטֵעה מִיר בַּיי.
אוּן דוּ הָאסְט מַאכִי מִיךְ גֶעהֶערְט,
מַיין קְלָאג צוּם טַאנְץ אִיבֶּערְגֶעקֶעהְרְט,
אוֹיפְגֶעשְׁפִּילֶעט מַיין זַאק, מַיין טְרוֹיעֶרְקְלֵייד,
אוּן מִיךְ אָנְגֶעגוּרְט מִיט שִׂמְחָה, מִיט פְרֵייד״. (קי״)
אִיטְלִיכְס וָוארְט אִין דֶעם קַאפִּיטֶעל בֶּעזוּנְדֶער,
שִׁילְדֶערְט דָאס שְׁוֶועלְבֶּעלֶעס לֶעבֶּען גָאר וואוּנְדֶער.
נָאר כְּדֵי זַיין שִׁירָה זָאל נִיט אוֹיסקוּמֶען לַאנְג,
זָאגְט עָס דִי לֶעצְטֶע שׁוּרָה פוּנֶ׳ם גֶעזַאנְג:
„בְּכְדֵי צוּזִינְגֶען דַיין רוּהם, נִיט שְׁוַוייגֶען שְׁטִיל,
גָאט מַיין הַאר, אֵייבִּיג וֶועל אִיךְ דִיר דַאנְקֶען פִיל״.

רְחָמָה, כְּפִי אוּנְזֶערֶע גְרוֹיסֶע חֲכָמִים זָאגֶען,
זָאל רְחָמָה דֶעם נָאמֶען שְׁרַקְרַק טְרָאגֶען. (ק)
אוֹיף אַרַאבִּישׁ הֵייסְט שְׁרַקְרַק בִּינֶענְפְרֶעסֶער,
א פֵייגֶעל וָואס פוּן דֶער שְׁוַואלְבּ עֶפִּיס גְרֶעסֶער.

און ווענען צווישען זיך גלייך אין פיל זאכען,
בפרט נאך אין זייער געסט וואס זיי מאכען.
גאנצע מחנות פון דעם מין פויגעל צוגלייך,
גראבען לעבער ביי די ברעגען פונ'ם טייך,
וואוינען איינער פונ'ם אנדערען נישט ווייט,
ווי אין גרויסע שטעדט שטופען זיך צוגויף לייט.
אלע ביימער, וואס וואקסען נעבען ברעג דארט,
זענען בעדעקט מיט די פייגעל פון דעם סארט:
דער פליהט אוועק, דער קומט, זעצט זיך אנידער,
עס איז דארטען א רעש, א גערידער:
מען שמועסט, מען פייפט, די פערזאמלונג איז שטארק
עס רידעוועט זיך אזוי ווי אויף א מארק.
דער פייגעל פליהט גיך, זיינע פליגעל זעהר לאנג,
די פיס אבער זענען קורץ, נישט גוט צום גאנג.
„זיטצפיסלער" איז זיין פאמיליע דאריבער,
און האט ליב אויף ביימער צוזיצען ליבער:
די חכמים זאגען דריבער מיט פארשטאנד:
ווען ער וועט זיך זעצען אונטען אויפ'ן לאנד,
און דארט זיין שרקרק, שרקרק, פייפען גאנץ העל,
דענסמאל וועט משיח קומען אויף דער שטעל, קיא)
און וועט אויך פארזאמלען צו זיך מיט זיין ווארט,
די צוזייטע, צושפרייטע פון יעדען ארט,
ווי דער רחם, וואס גיט א פייף מיט זיין קול,
און רופט צוגויף די חברים אהן א צאהל.
אזוי איז דער שטייגער זיינער אין דער וועלט,
און מיט שכל איז איהם די שירה געשטעלט.

כּוֹסִית אוֹמֶרֶת. עֶזְרִי מֵעִם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
צִפּוֹר אוֹמֶרֶת. גַּם צִפּוֹר מָצְאָה בַיִת וּדְרוֹר קֵן לָהּ

רַחֲמָה זָאגְט: „אַ פַייף גִיבּ אִיךְ זֵייא,
אוּן פַארְזַאמֶעל זֵיי מִיט מַיין גֶעשְׁרֵייא.
אִיךְ רוּף זֵיי צוּנוֹיף גַאנְץ פְרַייא אַהֶער,
קוּמֶען אַלְץ וָואס וַוייטֶער מֶעהר אוּן מֶעהר״.

כָּסִית. דֶעם נָאמֶען כָּסִית, וָואס דֶער טַייטְשׁ אִיז שְׁוֶועבֶּען,
פַאסְט נָאר דֶעם פַּארַאדִיזְפוֹיגֶעל צוּגֶעבֶּען.
וַוייל עֶר פְלִיהט אוּן שְׁוֶועבְּט אִין דֶער לוּפְט אַלֶע צַייט,
דְרִיבֶּער הָאבֶּען אַ מָאל אוֹיף אִיהם גֶעזָאגְט לַייט:
אַז עֶר קוּמְט גָאר פוּנֶ'ם גַן־עֵדֶן אַהֶער,
לֶעבְּט פוּן דֶער לוּפְט אַלֵיין, עֶסְט וַוייטֶער נִיט מֶעהר.
אוּן מַחֲמַת עֶר שְׁוֶועבְּט תָּמִיד אִין דֶער לוּפְט הוֹיךְ,
דַארְף עֶר קַיין פִיס, אוּן הָאט זֵיי טַאקִי נִיט אוֹיךְ. קיב)
דֶער כָּסִית, וָואס בֶּעקוּמְט גְלַייךְ פוּן גָאט זַיין בְּרוֹיט,
וָואס לֶעבְּט נִישְׁט אוֹיף דֶער עֶרְד אִין דַחֲקוּת אוּן נוֹיט,
אִיהם גֶעהֶער שְׁוֶועבֶּענְדִיג אִין דֶער לוּפְט אוֹיבֶּען,
מִיט דֶער דָאזִיגֶער שִׁירָה גָאט צוּ לוֹיבֶּען:
„מַיין הִילְף אִיז, זָאגְט עֶר שְׁוֶועבֶּענְדִיג טָאג אִי נַאכְט,
פוּן גָאט וָואס הָאט דִי הִימֶעל אוּן עֶרְד גֶעמַאכְט״.

צִפּוֹר. פוּן דִי אַלֶע מִינֵי פֵייגֶעל אַלֶערְלֵייא,
אִיז דֶעם מֶענְשֶׁען גוּט בֶּעקַאנְט דֶער וָוארָאבֵּייא. קיג)
עֶר דְרֶעהט זִיךְ אָפְט נֶעבֶּען דִי הַייזֶער אַרוּם,
אוּן גֶעפִינְט זִיךְ נֶעבֶּען אִיטְלִיכְס הוֹיז אוּמְטוּם.

אֲשֶׁר שָׁתָה אֶפְרוֹחֶיהָ אֶת מִזְבְּחוֹתֶיךָ יְיָ צְבָאוֹת מַלְכִּי וֵאלֹהָי:
פְּרִיגְיוֹת אוֹמְרִים. יוֹדוּךָ יְיָ כָּל מַלְכֵי אָרֶץ כִּי שָׁמְעוּ אִמְרֵי פִיךָ:

ער זוכט ביי אונז זיך אויס אויף זיין נעסט איין אָרט,
לייגט אייער און זיצט אויס זיינע קינדער דאָרט.
ווי דאָס שוועלבעלע, וואָס האלט ביי אונז זיך אויף,
און שטעלט אַ נעסט זיך אויף די פענסטער אַרויף.
דער וואָראָבײ, וואָס איז אַ קליין בעשעפניש,
דאָך מיט גאָטס חסד האָט ער זיין בעדערפניש,
ער טרעט דאָ מיט אַ שירה צו גאָט אַרויס;
ער פישטשעט, שווישטשעט אַזוי זיין שירה אויס:
„אי דער וואָראָבײ געפינט זיך אַ הויז אויך,
און דאָס שוועלבעלע זיך אַ נעסט אין דער הויך.
ער פיהרט בשלום דאָרטען אויס זיינע פליגען,
און לעבט ברוך השם גליקליך צופרידען".
פּרוּגִיוֹת. אַ משפחה פייגעל איז דאָ יחסנים,
וואָס האָבען אין דער וועלט זעהר אַ שיין פּנים:
פאַר זייער זיס קולכען, פאַר זייער געשריי,
און מיט דעם נאָמען פּריגילין רופט מען זיי. קיד)
צוויישען זיי זענען דאָ בעריהמטע זינגער,
וואָס פון זייער געזאַנג לעקט מען די פינגער:
דער שטיגליץ, דער צייזיג וואָס אין אונזער קאַנט,
דאָס קאַנאַרעקיל, וואָס איז אומטום בעקאַנט.

תַּרְנְגוֹל בְּשָׁעָה שֶׁבָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵצֶל הַצַּדִּיקִים בְּגַן עֵדֶן מְרַנְּנִין כָּל אִילָנֵי גַן עֵדֶן וְאָז גַּם הוּא מִתְעוֹרֵר וּמְשַׁבֵּחַ: בְּקוֹל רִאשׁוֹן אוֹמֵר. שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי

נאך און נאך אזעלכע פייגעליך זעהר פיל,
וואס גיבען קאנצערט און זינגען מיט געפיהל,
וואס שפילען אי פייפען, קנאקען און שאלען,
ביי פירשטען און ביי קררות אין די זאלען.
אט די מיני פייגעל, וואס זינגען עק וועלט,
וואס יעדער האט פון זיי הנאה און קיוועלט,
זיי לויבען גאט, וואס מאכט זייער קול געשמאק,
און זאגען איהם אזא שירה מיט דעם קנאק:
„מלכים פון דער ערד לויבען דיך, גאט, מיט פרייד,
אז זיי הערען פון דיין מויל די זיסע רייד״.

תרנגול. בשעת עס קומט נאר פון האלבע נאכט די צייט,
ווייעט דענסמאל א ווינטעל פון צפון־זייט. קטו)
דעם האהן אונטער די פליגעל בעריהרט דער ווינד,
ער חאפט זיך די רגע אויף און קרעהט געשווינד.
אין דער צייט קומט גאט אין גן־עדן אריין,
מיט די צדיקים זיך משמח צו זיין.
און ווי באלד ער קומט נאר אריין אין דעם ארט,
זינגען די ביימער און די צדיקים דארט. קטז)
גבריאל דעם מלאך ריהרט דער ווינד פריהער אן
און ער שרייט זעקס קולות אוים דארט אויבענאן.

זה מלך הכבוד יי עזוז וגבור יי גבור מלחמה: בקול
שני אומר. שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם
ויבוא מלך הכבוד: מי הוא זה מלך הכבוד יי צבאות
הוא מלך הכבוד סלה: בקול שלישי אומר. עמדו צדיקים

גבריאל, וואס איז פון גאט דאראויף געשטעלט,
צופארשרייבען אלץ, וואס טהוט זיך אין דער וועלט,
ער טרעט באלד נאך די קולות זיינע ארויס,
און רופט די מעשים פון אלע מענשען אויס. •
פון איהם קומט נאכדעם דער ווינד צום האן אהער,
וואס הייסט מיט דעם נאמען גבר (זעלייך יי ער. קז)
אי אויבען אי אונטען ווערד א געטימעל,
גבריאל, גאטס האן, שרייט קולות אין הימעל:
און דא אונטען קרעהט דער גבר, אונזער האן, קח)
וואס האט אויך מיט די מענשענס מעשים צוטאן; קט)
דען פון אייביג אן איז דאך דעם האנס שטייגער,
צוזאגען מענשען די צייט ווי א זייגער.
דער האן גיט די שירה פון אויבען איבער,
ער קרעהט און זאגט אויך די ווערטער דאריבער:
מיט דעם ערשטען קריי,
גיט ער א געשריי:
„טויערען הייבט אויף,
אייערע קעפ ארויף.
און דערהייבט זיך טהירען וואס אייביג שטעהן,
לאז דער מלך הכבוד אריינגעהן:

וְעִסְקוּ בַתּוֹרָה כְּדֵי שֶׁיִהְיֶה שְׂכַרְכֶם כָּפוּל לְעוֹלָם הַבָּא:

װער איז דאָס דער מֶלֶךְ הַכָּבוֹד, װער?
גאָט דער שטאַרקער, דער גִבּוֹר, דאָס איז ער
גאָט דער גִבּוֹר, דער העלד
אויף דעם מִלְחָמָה־פעלד".
מיט דעם צװײטן קְרַײ,
גיט ער אַ געשרײ:
„טױערן הײבט אויף,
אײערע קעפּ אַרויף,
און דערהײבט זיך טױערן װאָס אײביג שטײען,
לאָז דער מֶלֶךְ הַכָּבוֹד אַרײַנגײען.
װער איז דאָס דער מֶלֶךְ הַכָּבוֹד, װער?
גאָט איבער אַלע הערשאַרן דער הער,
ער איז דער מֶלֶךְ פון כָּבוֹד און רוהם,
אויף אויביג אין אַלע װעלטן אומטום".
אין דעם װינטעל, װאָס נאָך האַלבע נאַכט װײהעט,
און אין דעם קול פון אונזער האָן װאָס קְרַײעהעט,
הערט זיך צו די טױערן פון מִזְרַח אַ זאָג:
„גאָט געהט אין זײַן גאָרטן צום זײַט פּנים טאָג. (קכ)
עפנט זיך, איהר טױערן, װאָס אײביג שטײען,
לאָז דער מֶלֶךְ הַכָּבוֹד אַרײַנגײען.
עפענט זיך, טױערן, קוּקְרִיקוּ, קוּקוּרִיק,
און לאָז גאָטס מאָרגענשטערען געבען אַ בליק". (קכא)
מיט דעם דריטן קְרַײ,
גיט ער אַ געשרײ:

בְּקוֹל רְבִיעִי אוֹמֵר. לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי יְיָ: בְּקוֹל חֲמִישִׁי אוֹמֵר: עַד מָתַי עָצֵל תִּשְׁכָּב מָתַי תָּקוּם מִשְּׁנָתֶךָ: בְּקוֹל שִׁשִּׁי אוֹמֵר. אַל תֶּאֱהַב שֵׁנָה פֶּן תִּוָּרֵשׁ פְּקַח עֵינֶיךָ שְׂבַע

„שְׁטֵעהט אוֹיף, צַדִּיקִים, לֶערְנֶען תּוֹרָה, דֶערְפַאר,
וֶועט אוֹיף יֶענֶער וֶועלְט טָאפֶּעל זַיין אַייער שְׂכַר".
מִיט דֶעם פֶערְטֶען קְרֵיי
גִּיט עֶר אַ גֶעשְׁרֵיי:
„אִיךְ הָאף, דֶער אוֹיבֶּערְשְׁטֶער וֶועט צוּ דַיין הִילְף זַיין, קכנ)
אוֹיב דוּ שְׁטֵעהְסְט אוֹיף, וֶוען עֶס גִּיט נָאר אַ שַׁיין".
אוּן צוּ דֶעם, וָואס שְׁטֵעהט אוֹיף פְרִיה פִּינְף אַ זֵייגֶער,
נָאר לִיגֶען אוֹיפֶ'ן בֶּעטֶעל אִיז זַיין שְׁטֵייגֶער,
עֶר לִיגְט, פוּילְט זִיךְ פוּנִ'ם בֶּעט צוּגֶעהן אַרָאפּ,
אִיהם מוּסֶרְט אוּנְזֶער הָאן אוּן זִידֶעלְט גוּט אָפּ.
מִיט דֶעם פִּינְפְטֶען קְרֵיי
גִּיט עֶר אַ גֶעשְׁרֵיי:
„בִּיז וַואנֶען, פוּילֶער, וֶועסְט דוּ זִיךְ לִיגֶען נָאךְ,
וֶוען וֶועסְט דוּ שׁוֹין אוֹיפְשְׁטֵעהְן, אַרָאפְּקְרִיכֶען דָאךְ".
אוּן צוּ דֶעם וָואס הָאט לִיבּ צוּשְׁלָאפֶען אַ סַךְ,
דֶער זֵייגֶער הַאלְט זֶעקְס אוּן עֶר הֶערְט נִישְׁט קֵיין זַאךְ,
חְרָאפֶּעט אוֹיף זַיין גֶעלֶעגֶער גֶעשְׁמַאק אוּן שְׁלָאפְט,
קוּקוּרִיקוּ שְׁרֵייעֶט אִיהם דֶער הָאן אוּן שְׁטְרָאפְט.
מִיט דֶעם זֶעקְסְטֶען קְרֵיי,
גִּיט עֶר אַ גֶעשְׁרֵיי:
„לִיבּ נִישְׁט דֶעם שְׁלָאף, וֶועסְט לֵיידֶען אָרֶעמְקַייט אוּן נוֹיט
עֶסֶען דַיינֶע אוֹיגֶען וֶועסְט דוּ הָאבֶּען בְּרוֹיט".

לָהֶם: בְּקוֹל שְׁבִיעִי אוֹמֵר. עֵת לַעֲשׂוֹת לַיְיָ הֵפֵרוּ תּוֹרָתֶךָ:
יוֹנָה אוֹמֶרֶת. כְּסוּס עָגוּר כֵּן אֲצַפְצֵף אֶהְגֶּה כַּיּוֹנָה דַּלּוּ
עֵינַי לַמָּרוֹם יְיָ עָשְׁקָה לִּי עָרְבֵנִי: אוֹמֶרֶת יוֹנָה לִפְנֵי

דִי אָבֶער וָואס שְׁלָאפֶען אוֹיפְ'ן טָאג אַוֶועק,
רִיהרֶען זִיךְ נִיט אֲפִילוּ וֶועק זֵיי און וֶועק;
אוֹיף זֵיי צוּבֵּייזֶערְט זִיךְ שְׁרֶעקְלִיךְ אוּנְזֶער הָאן,
גָאטְס שְׁטְרָאף און פִיל פוּרְעָנוּת קְרֵעהט עֶר זֵיי אָן.
מִיט דֶעם זִיבְּטֶען קְרֵיי,
גִיט עֶר אַ גֶעשְׁרֵיי:
„צוּטָאן אַ מִשְׁפָּט אִיז דָא צוּ גָאט אַ צַייט,
פַארְטְשֶׁעדְט הָאבֶּען זֵיי דַיין תּוֹרָה אָט דִי לַייט". קכג)

יוֹנָה, דִי טוֹיבּ אִיז אַ מְפוּרְסֶמֶת, יֶעדֶען בֶּעקַאנְט,
זִי גֶעפִינְט זִיךְ אוּמֶעטוּם אִין אִיטְלִיכֶען לַאנְד.
דִי מַעֲלוֹת אִיהרֶע ווֵייסְט יֶעדֶער בֶּעזוּנְדֶער,
זִי אִיז מָלֵא חֵן און וָוארְקֶעט גָאר וואוּנְדֶער.
אִיהר וָוארְקֶען, דַאכְט זִיךְ, אִיז גָאר פָּשׁוּט אוֹיךְ שְׁטִיל
אִין דֶעם לִינְט אָבֶּער גְרוֹיס לִיבְּשַׁאפְט און גֶעפִיהל.
דָאס זִינְגְט זִי אִיהר גֶעלִיבְּטֶען שֵׁיינֶע לִידֶער,
וָואס צוּגֵעהֶען זִיךְ אִיהם אִין אַלֶע גְלִידֶער,
זִי לִיבְּט זֶעהר שְׁטַארְק, אִיז דֶעם גֶעלִיבְּטֶען גֶעטְרַיי, קכד)
אִין לִיבְּשַׁאפְט וִויל מֶען גֶענִיסֶען, לֶעבֶּען פְרֵיי,
וָואס גָאט גִיט אַבִּי מִיט דֶעם פְרַיינְד אִינְאֵיינֶעם,
און נִיסְט בֶּעדַארְפֶען אָנְקוּמֶען צוּ קֵיינֶעם.

הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם יִהְיוּ מְזוֹנוֹתַי מְרוֹרִים כְּזַיִת בְּיָדְךָ וְאַל יִהְיוּ מְתוּקִים כִּדְבַשׁ עַל יְדֵי בָּשָׂר וָדָם:

דְרִיבֶּער אִיז אִיהר נִיט לִיבּ צְווִיטְשֶׁען בְּסֵדֶר,
וִוי דִי הִינֶער פַארְשְׁפַּארְט אִין מֶענְשֶׁענְס חֶדֶר. קכה)
זִי מֶעג דָארְט הָאבֶּען בְּרוֹיט מִיט דֶעם פוּלֶען טוֹיל,
פֶּע אַזַא בְּרוֹיט, וָואס מַאכְט אָפְּהֶעגְדִיג אִי פוֹיל.
זִי בֶּעדַארְף שְׁטְרֶעבֶּען פְרַיי, שֶׁעפֶּען פְרִישֶׁע לוּפְט,
קוּם אַרוֹיס, מַיין גֶעלִיבְּטֶער, זָאגְט זִי אוּן רוּפְט.
קוּם, מַיין גֶעלִיבְּטֶער, אַרוֹיס אוֹיף דִי פֶּעלְדֶער,
אִין דֶערְפֶער לָאמִיר פְלִיהֶען אוּן אִין וָועלְדֶער.
אִין דִי וַויינְגֶערְטְנֶער אַהִין קוּם אִין דֶער פְרִיה,
וְעהְן וִוי דֶער וַוייִנְשְׁטָאק בְּלִיהט לָאמִיר טָאן אַ פְלִיה,
דָארְט, נְשָׁמָה, וֶועל אִיךְ דִיר מַיין לִיבְּשַׁאפְט גֶעבֶּען,
מִיר וֶועלֶען וָוארְקֶען, זִיךְ קוּשֶׁען אוּן לֶעבֶּען. קכו)
פִיל בֶּעסֶער אִיז דָארְטֶען דִי פְרוּכְט פוּן דֶערְנֶער,
וִוי צְווִיטְשֶׁען פַארְשְׁפַּארְט אוּן פִּיקֶען קֶערְנֶער.
דִי טוֹיבּ גִיט דִי רֵייד אִין אִיהר שִׁירָה אִיבֶּער,
.י וָוארְקֶעט דָא אַזוֹי אִיהר שִׁירָה דְרִיבֶּער:
„וִוי אַ פֶערְד הִירְזֶעט אִיז גְלַייךְ דָאס פִישְׁצֶען מַיינְס, קכז)
אִיךְ בְּרוּם וִוי אַ טוֹיבּ מִיט אַ קוֹל נִיט קֵיין פַיינְס.
נָאר מַיינֶע אוֹיגֶען הֵייבּ אִיךְ צוּם הִימֶעל אוֹיף,
אוּן מַיין גֶעלִיבְּטֶער קוּקְט כְּלַל נִישְׁט דַארוֹיף.
גָאט בֶּערוֹיבְּט מִיךְ אֱמֶת, מַיין קוֹל אִיז נִיט שֵׁיין,
דֶערְפַאר מַאכְט עֶר פֶּס זִיס, גֶעשְׁמַאק, מָלֵא חֵן.

תָּבִיל (נ"א חָסִיל) אוֹמֵר. יְיָ אֱלֹהַי אַתָּה אֲרוֹמִמְךָ אוֹדֶה שִׁמְךָ כִּי עָשִׂיתָ פֶּלֶא עֵצוֹת מֵרָחוֹק אֱמוּנָה אֹמֶן:

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, זָאגְט דִי טוֹיב וַוייטֶער:
בֶּעסֶער לָאז מַיינֶע שְׁפַּייז זַיין בִּיטֶערֶע קְרַייטֶער,
אַבִּי מִיט דַיין הַאנְד, אוֹיבֶּערְשְׁטֶער, זַיי מִיךְ מְזַכֶּה,
אֵיידֶער זִיסֶע וִוי הָאנִיג אוּן גֶעשְׁמַאקֶע,
נָאר דוּרְךְ אַ מֶענְשֶׁען, וָואס עֶר אִיז פְלֵייש אוּן בְּלוּט,
דִי גָאבּ פוּן אַ בָּשָׂר וָדָם אִיז נִישְׁט גוּט.

תָּבִיל. פוּן נֹחַ'ן אָן בִּיז שְׁפֶּעטֶער אִין אוּנְזֶער צַייט,
אִיז דִי טוֹיב אוּמְטוּם אַ שָׁלִיחַ בַּיי לַייט. (קכח)
זִי טְרָאגְט גִיךְ וִוי אַ בְּלִיץ אִין וַוייטֶע עֶרְטֶער,
שָׁלוֹם־לְאֲהוּבִי־בְּרִיף, עֵצוֹת אוּן וֶוערְטֶער.
זִי הֵייבְּט דֶערְמִיט זִיךְ אוֹיף הוֹיךְ אִין הִימֶעל דָארְט,
פְלִיהט גֶעשְׁווִינְד בִּיז זִי קוּמְט צוּם בֶּעשְׁטִימְטֶען אָרְט,
אוּן גִיט אִיבֶּער דִי דֶעפֶּעשֶׁען גַאנְץ גֶעטְרַיי,
אִי אָהן אַ גְרָאשֶׁען פָּאסְט–פָּארְטֶע פְרַאנְק אוּן פְרַיי.
דֶער תָּבִיל אֵיינֶער פוּן דִי מִינֵי טוֹיבֶּען, (קכט)
עֶר אִיז דָאס דֶער בְּרִיפְטְרֶעגֶער וִוי מִיר גְלוֹיבֶּען,
דִי שִׁירָה זַיינֶע אִיז צוּהֶערֶען אַ פְרֵייד,
אַזוֹי זָאגְט דֶער תָּבִיל, דָאס אִיז זַיינֶע רֵייד:
„גָאט מַיין הַאר, דֶערְהֵייבֶּען וִויל אִיךְ דִיךְ מִיט אַ לִיר,
לוֹיבֶּען דַיין נָאמֶען, וָואס דוּ טְהוּסְט ווֹאוּנְדֶער מִיט מִיר.
דִי עֵצוֹת אוּן יְדִיעוֹת וָואס פוּן דֶערְוַוייטֶען,
קוּמֶען פִּינְקְטְלִיךְ אָן זִיכֶער אִי בֶּעצַייטֶען",

דַּצִיפֹּרִי (נ״א אוּנְכִּי) אוֹמֶר. נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמַר אֱלֹהֵיכֶם:

אַוָּז הַבַּיִת אוֹמֶרֶת. הוֹדוּ לַיְיָ קִרְאוּ בִשְׁמוֹ הוֹדִיעוּ בָעַמִּים

דַצִיפֹּרִי. „מַיין גֶעלִיבְּטֶער רוּפְט זִיךְ אָן אוּן זָאגְט צוּ מִיר"
אַזוֹי שְׁטֵעהט דָארְטֶען אִין דֶעם בֶּערִיהמְטֶען שִׁיר.
„שְׁטֵעה־אוֹיף, מַיין טְהַייעֶרֶע, אוּן גֵעה פְרַיי אַרוֹיס,
דֶער ווִינְטֶער אִיז אַוֶועק, דֶער רֶעגֶען שׁוֹין אוֹיס.
בְּלוּמֶען שְׁפְּרָאצֶען, פוּן זִינְגֶען אִיז אִיצְט דִי צַייט,
פוּן דֶער טִירְקֶעלְטוֹיבּ דָאס קוֹיל הֶערְט זִיךְ דָא וַוייט. קל)
זִי קוּמְט פוּן דֶער פְרֶעמְדֶער צוּרִיק נָאךְ תְּחִלַּת מַאי,
אוּן זָאגְט דִיר: גֵעה אוֹיךְ פוּן גָלוּת אַרוֹיס פְרַיי".
דָאס קוֹל פוּן דֶער טִירְקֶעלטוֹיבּ, שְׁטֵעהט אִין אֵיין אָרְט,
דָאס אִיז פוּנ'ם מָשִׁיחַ דָאס קוֹל, דָאס וָוארְט. קלא)
דִי דַצִיפֹּרִי, פוּן דֶער טִירְקֶעלְטוֹיבּ אַ מִין, קלב)
זָאגְט שִׁירָה אוּן לֵייגְט אַרַיין חָכְמָה דַארִין.
זִי זָאגְט דָאס, וָואס אִיהר גֶעהֶער, וָואס זִי ווֵייסְט,
„מַיין פָאלְק, אַזוֹי זָאגְט אַייעֶר גָאט, טְרֵייסְט, טְרֵייסְט".

אַוָּז הַבַּיִת. דִי גַאנְז הָאט אַ פִּיסְק אוֹיף שְׁרוֹיפֶען, שְׁרַייעֶן־שְׁטַארְק,
שְׁרַייעֶט אַזוֹי ווִי דִי וַוייבֶּער אוֹיפֶ'ן מַארְק.
מִיט אִיהר גֶעשְׁרֵיי הָאט זִי רוֹים מַצִּיל גֶעוֶועזֶן.
דִי מַעֲלָה דֶערְפוּן אִיז אָט אַזוֹי גֶעשֶׁעהֶן:
בְּשַׁעַת אִין דִי הֶענְד פוּן דֶער אוּמָה גַאלֶען,
אִיז דִי שְׁטָאדְט רוֹים אַ מָאל אַרַיינְגֶעפַאלֶען,

עֲלִילֹתָיו: שִׁירוּ לוֹ זַמְּרוּ לוֹ שִׂיחוּ בְּכָל נִפְלְאוֹתָיו:

הָאבֶּען דִי רוֹימֶער זִיךְ פַארְשְׁלָאסֶען דֶענְסְמָאל,
אִין זֵייעֶר בֶּערִיהמְטֶען טְהוּרֶעם קַאפִּיטָאל.
אֵיינֶער פוּנֶ'ם שׂוֹנֵא אִיז אֵיינְמָאל בַּיי נַאכְט
אַרוֹיף אוֹיפֶ'ן טְהוּרְם, וָואס נִיט גֶעוֶוען בֶּעוַואכְט.
אַלֶע הָאבֶּען דָארְט גֶעשְׁלָאפֶען רוּהִיג-שְׁטִיל,
קַיין הוּנְד אֲפִילוּ הָאט נִישְׁט גֶעטָאן אַ בִּיל.
דִי גֶענְז אָבֶער וָואס דָארְט הָאבֶּען דֶערְהֶערְט בַּאלְד,
אוּן אָנְגֶעהֵייבֶּען צוּשְׂרַייעֶן שְׁרֶעקְלִיךְ גְוַואלְד.
אוֹיפְגֶעחַאפְּט הָאבֶּען דִי רוֹימֶער זִיךְ גְעשְׁווִינְד,
זִיךְ גֶעלָאזְט אוֹיפֶ'ן פַיינְד נִיכֶער פוּנֶ'ם ווִינְד.
דִי אַלֶע פַיינְד שְׁטַארְק גֶעשְׁלָאגֶען, פַארְטְרִיבֶּען,
אוּן דִי גֶענְז דֶערְפַאר אִין פִּינְקַס פַארְשְׁרִיבֶּען.
בִּכְדֵי אִין דוֹר דוֹרוֹת לָאזֶען וִויסֶען לַייט,
וָואס דָאס שְׂרַייעֶן פוּן דִי גֶענְזְלִיךְ בֶּעטַייט. קלג)
דְרִיבֶּער אַז אֵיינֶער זֶעהט אַ גַנ׳ חָלוֹם,
זָאגֶען דִי חֲכָמִים עֲלֵיהֶם הַשָּׁ"ל ג,
לָאז עֶר הָאפֶען חָכְמָה צוּבֶּעקוּמֶען גָאר;
דֶען עָס שְׁטֶעהט, דְרִינֶגֶען זֵיי פוּן פָּסוּק אוּיס קְלָאר,
דִי חָכְמוֹת שְׂרַייעֶן אוֹיף דֶער גַאס פַארְשְׁטֶענְדִיג, קלד)
אוּן שְׂרַייעֶן שְׂרַייט דָאךְ דִי גַאנְז אוֹיךְ בֶּעשְׁטֶענְדִיג.
אִם־כֵּן אַז דִי גַאנְז שְׂרַייעֶט אוֹיף אַ קוֹל הֵייךְ,
אוּן דֶערְצוּ בֶּעוַוייזְט זִי נָאךְ אוֹיף חָכְמָה אוֹיךְ, קלה)
גֶעהֶער דָאךְ אִיהר טַאקִי נָאךְ אַזַא חֲקִירָה
אוֹיסצוּשְׂרַייעֶן אוּן צוּזָאגֶען דִי שִׁירָה:

אַוָז הַבָּר הַמְשׁוֹטֶטֶת בַּמִדְבָּר כְּשֶׁרוֹאָה אֶת יִשְׂרָאֵל עוֹסְקִין בַּתּוֹרָה אוֹמֶרֶת . קוֹל קוֹרֵא

„לויבּט צו גָאט, שְׁרַייעָט אוים זַיין נָאמֶען און רוהם,
דֶערְצֵעהלְט זַיינֶע מַעֲשִׂים. די פֶּעלְקֶער אוּמְטוּם.
זִינְגְט און שְׁפִּילְט צו אִיהם אִיטְלִיכֶער בֶּעזוּנְדֶער,
שְׁרַייעָט און דֶערְצֵעהלְט אַלֶע זַיינֶע וואוּנְדֶער".

אַוָז הַבָּר. אַ מַעֲשֶׂה דֶערְצֵעהלְט רַבָּה בַּר בַּר חָנָה,
וָואס אִין אִיהר לִיגְט זֶעהר אַ טִיפֶע כַּוָנָה:
אִין דֶער מִדְבָּר זֶענֶען מִיר אַ מָאל גֶעוֶוען,
און אויף דֶער רֵייזֶע דָארְט יֶענֶע גֶענְז גֶעזֶעהן,
וָואס זֶענֶען מִיט שְׁמַאלְץ גֶעוֶוען אָפְּגֶעגָאסֶען,
און אוּנְטֶער זֵיי אִיז טַייכֶען שְׁמַאלְץ גֶעפְּלָאסֶען.
פַאר פֶעטְקַייט פַאלֶען די פֶּעדֶערֶען אַרוים,
זֵיי הַאלְטֶען דָאס גֶעבִּיךְ קוים מִיט צָרוֹת אוים:
די שוּלְד לֵייגְט מֶען אויף די יִשְׂרָאֵל אַרויף,
זֵיי הַאלְטֶען מִיט זֵייעֶרֶע זִינְד מָשִׁיחַ'ן אויף,
ער קֶען נִישְׁט קוּמֶען און מַאכֶען די סְעוּדָה,
מְכַבֵּד זַיין מִיט אַ גֶעבְּרָאטֶענְס גַאנְץ יְהוּדָה.
דֶערְוַוייל לַיידֶען די גֶענְז, זֵיי אִיז וֵועה און וִוינְד,
זֵיי לֶעבֶּען און לַיידֶען פַאר יִשְׂרָאֵל'ס זִינְד. קלו)
די אִידְיֶע גַאנְז וָואס פְלִיהט אִין מִדְבָּר אַרוּם,
וֶוען זי זֶעהט די יִשְׂרָאֵל לֶערְנֶען אוּמְטוּם,

בַּמִּדְבָּר פַּנּוּ דֶּרֶךְ יְיָ יַשְּׁרוּ בָּעֲרָבָה מְסִלָּה לֵאלֹהֵינוּ:
עַל מְצִיאוּת מִזּוֹנוֹתֶיהָ בַּמִּדְבָּר אוֹמֶרֶת. אֲרוֹר הַגֶּבֶר

ווען זי שׁירה מיט א גרויס שׂמחה און פרייד,
רופט משׁיח זאל שוין קומען מיט די רייד:
„א קול רופט אין דער מדבר, ראמט דעם הארם וועג,
גלייך מאכט אין דער וויסטע אונזער גאט א שטעג״.
און מכח איהר שפּייז אין דער מדבר דארט,
זאגט די ווילדע גאנז באמת א גלייך ווארט:
איהר קרובה, די שטוב־גאנז, ווייזט זי, איז א נאר,
דערמיט וואס זי מאכט דעם מענשען פאר איהר האר.
אז אך און וועה דיר, מיין טהייערע קרובה,
וואס דו קוקסט ארויס אויף׳ן מענשענס טובה
ער גיט דיר אמת טאקי עסען האבער,
נאר דיין הייטעל, נאר, מיינט ער דערמיט אבער׳
ער האדעוועט דיך פון ארבעל מיט זיין ברויט,
כדי צו נעהמען פון דיר ירושה נאך׳ן טויט:
ער מיינט גאר דיין פלייש, דיינע גריוועץ, דיין שמאלץ,
פון זיינטוועגען, נארעלע, טהוט ער עס אלץ.
אומזיסט וויל קיינעם דער מענש קיין טובה טאן,
אי זיין איינענער ברודער געהט איהם נישט אן.
לעק דיר דארט ביי מענשען די טעלער, די טעפ,
און איך וויל מיך בעסער לעבען דא אין סטעפ.
גאט שפּייזט מיך מיט חסד ווי ער שפּייזט די ראב,
אמת ניט טאקי איז נאר פון גאט די גאב.

אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם: בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיְיָ וְהָיָה יְיָ מִבְטַחוֹ:

„פַארְפְלוּכְט אִיז דֶער וָואס הָאפְּט אוֹיף אַ מֶענְשֶׁען,
דֶער וָואס צוּ גָאט הָאפְּט, אִיהם מֶעג מֶען בֶּענְשֶׁען“.

פרק ששי

שְׁרָצִים אוֹמְרִים. יְהִי כְבוֹד יְיָ לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְיָ בְּמַעֲשָׂיו:

שְׁרָצִים. דִי שְׁרָצִים לִיגְען בַּאהַאלְטֶען אוּן בֶּעגְרָאבֶּען,
קֵיינֶער וִיל מִיט זֵיי קֵיין מַגָע-מַשָׂא הָאבֶּען.
וֶוענֶען אִין דֶער מִשְׁפָּחָה בֶּעשֶׁעפְּנִיש אַ פְּלֶעק,
מֶען וַוייכְט זֵיי וִוי אַיין עִפּוּשׁ, שְׁפַּייעט אוֹיף זֵיי קְלָעק;
נָאר לָאז מֶען אָבֶּער קוּקֶען אִין תּוֹךְ אַרַיין,
אִיז בְּשׁוּם אוֹפָן נִישְׁט רֶעכְט זֵיי מְבַזֶה צוּ זַיין.
גָאט הָאט דָאךְ אוֹיךְ זֵיי בֶּעשַׁאפֶען מִיט זַיין הַאנְד,
אִי אִין זֵיי זֶעהט מֶען גָאטִס כָּבוֹד אוּן פַארְשְׁטַאנְד,
עֶר הָאט זֵיי גֶעמַאכְט אַזוֹי וִוי אִיהם גֶעפֶעלט,
גְלַייךְ מִיט דִי אַלֶע בֶּעשֶׁעפְּנִיש אוֹיף דֶער וֶועלְט,
גָאט פְרֵייעט זִיךְ, הָאט הֲנָאָה אוֹיךְ פוּן זֵיי
וִוי פוּן דִי אִיבְּרִיגֶע בְּרוּאִים אַלֶערְלֵיי.
דַארִיבֶּער צוּשְׁפַּייעֶן אוֹיף זֵיי מְהוּט מֶען שְׁלֶעכְט,
אַלְסדִינְג וָואס גָאט הָאט גֶעמַאכְט אִיז גוּט אִי רֶעכְט. קח)
דִי דָאזִיגֶע רֵייד, דִי אֵייגֶענֶע חֲקִירָה
זָאגֶען דָא דִי שְׁרָצִים אָט אִין דֶער שִׁירָה:
„לָאז גָאטְס כָּבוֹד אֵייבִּיג זַיין אִין דֶער וֶועלְט,
גָאט פְרֵייעט זִיךְ מִיט זַיינֶע וֶוערְק אוּן קְוֶועלְט.

אֱלִים שֶׁבַּשְּׁרָצִים אוֹמְרִים. אֶשְׁתְּךָ כְּגֶפֶן פֹּרִיָּה בְּיַרְכְּתֵי בֵיתֶךָ בָּנֶיךָ כִּשְׁתִלֵי זֵיתִים סָבִיב לְשֻׁלְחָנֶךָ:

אֱלִים שֶׁבַּשְּׁרָצִים. אַלֶע שְׁרָצִים הָאבֶּען פִיל קִינְדֶער
אַ שְׁרֶעק קלח)

דִי קְלֵיינֶע לֵייגֶען אֵייעֶר אוּן מִיט אֵיין שָׂק,
וָואס פוּן זֵייעֶרֶע קִינְדֶער וֶועט דֶערנָאךְ זַיין,
דָאס קוּמְט זֵיי אִין דֶער מַחֲשָׁבָה נִיט אַרַיין.
אַבִּי זֵיי לֵייגֶען אֵייעֶר אוּן זֵייעֶרְם גֶעטָאן,
אוּן וַוייטֶער גֶעהֶער זִיךְ מִיט זֵיי גָארְנִישְׁט אָן.
צוּ זַיין דִי קִינְדֶער אַ מוּטֶער, אַ פָאטֶער,
דֶערְפוּן זֶענֶען זֵיי בִּכְלַל אַלֶע פָּטוּר.
דִי מִינִים, וָואס זֶענֶען שְׁטַארְקֶער אִי גְרֶעסֶער,
זֶענֶען שׁוֹין אִין דֶער זַאךְ אַבִּיסֶעל בֶּעסֶער.
אַ טְהֵייל זֶענֶען עָלְטֶערֶען זֵעהר גֶעטְרַייעֶ,
אוּן מִיט זֵייעֶר הוֹיזְגֶעזִינְד זִיךְ גָאר מְחַיֶה.
מַאכֶען זִיךְ אַ הַייזֶעל עֶרְגִיץ אִין אֵיין אָרְט,
דָאס וַוייבּ פְלָאדֶעט אַ זֶעטְצֶעל קִינְדֶער אָן דָארְט,
גִיבֶּען זִיךְ בֶּעשְׁטֶענְדִיג מִיט דֶעם קְלֵיינְוַוארְג אָפּ,
בִּיז זֵיי גֵעהֶען אוֹיף אֵייגֶענֶע קֶעסְט אַרָאפּ.
אָט גֶעהמְט, אַ שְׁטֵייגֶער, לְמָשָׁל דֶעם גְרוֹיסֶען שְׁטְשֶׁער, קלט׳
דֶעם טְחוֹר אִי דֶעם מַארְדֶער וּכְדוֹמֶה נָאךְ מֶעהר,
זֵיי זֶענֶען בֶּעפַאלֶען מִיט קִינְדֶער אַ סַךְ,
אוּן הַאלְטֶען אַלֶע אוֹיס מִיט אִיטְלִיכֶער זַאךְ.

צְפַרְדֵּעַ אוֹמֶרֶת. בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד.

דִי שְׁרָצִים, טַאטֶעס פוּן אַ וֶעטְצֶעל קִינְדֶער,
זֵיי זָאגֶען דְרִיבֶּער דִי שִׁירָה גָאר ווִינְדֶער:
„ווִי אַ וַויינְשְׁטָאק, וָואס גִיט פִיל טְרוֹיבֶּען אַרוֹיס,
זֶעהט אִין דִי ווִינְקֶלֶען פוּנֶ'ם שְׁטוּב דַיין וַוייבּ אוֹיס.
ווִי צְוַויינְגְלִיךְ פוּנֶ'ם אֵיילְבֶּערְטְבּוֹים, גְרִין אִי פְרִישׁ,
זִיצֶען דַיינֶע קִינְדֶערְלִיךְ אַרוּם דַיין טִישׁ".

צְפַרְדֵּעַ. בְּשַׁעַת יַעֲקֹב, אַזוֹי שְׁטֵעהֶעט גֶעשְׁרִיבֶּען,
הָאט פַארֶ'ן טוֹיט זַיינֶע קִינְדֶער פַארְקְלִיבֶּען,
אוּן הָאט גֶעוָואלְט זֵיי דֶעם קֵץ מְגַלֶה זַיין קְלָאר,
הָאט דִי שְׁכִינָה פוּן אִיהם זִיךְ אָפְּגֶעטָאן גָאר.
דָאס הָאט אִיהם גֶעעֶרְגֶערְט, שְׁרֶעקְלִיךְ גֶעקְרֵיינְקְט,
אֶפְשֶׁר אִיז פַארְהַאן אַ פְּסוּל, הָאט עֶר גֶעדֵיינְקְט,
צְוִוישֶׁען דִי קִינְדֶער מַיינֶע וָואס זֶענֶען דָא,
דִי אֱמוּנָה אִין גָאט אִיז בַּיי זֵיי נִיטָא.
דִי קִינְדֶער הָאבֶּען בַּאלְד אַלֶע מִיט אַ מָאל
שְׁמַע יִשְׂרָאֵל גֶעשְׁרִיגֶען הוֹיךְ אוֹיף אַ קוֹל:
מִיר הָאבֶּען ווִי דוּ אֵיין גָאט אִין אוּנְזֶער הַארְץ,
הָאבּ, טְהַייעֶרֶער פָאטֶער, נִישְׁט קֵיין זָארְג, קֵיין שְׁמַארְץ.
„בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ״ מִיט גְרוֹיס גֶעפִיהל,
עָנְטְפֶערְט דַארוֹיף יַעֲקֹב אוּן בְּלַייבְּט רוּהִיג שְׁטִיל.
צוּקְלֶערֶען הֵייבֶּען דָארְט דִי חֲכָמִים אָן,
וָואס זָאלֶען מִיר מִיט דֶעם „בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד״ טָאן.
זָאלֶען מִיר עֶס זָאגֶען, קוּמְט עֶפִּיס נִישְׁט אוֹיס,
משֶׁה רַבֵּינוּ זָאגְט עֶס דָאךְ נִישְׁט אַרוֹיס.

לָאז מֶען וְשָׁע עָס נִיט זָאגְען, חָלִילָה וְחַס,
יַעֲקֹב הָאט עָס דָאךְ גֶעזָאגט, עֶפִּיס אַ שְׁפַּאס.
אִיז מֶען גֶעפַאלֶען אוֹיף אַזאַ עֵצָה, בְּכֵן
מֶען זָאל עָס אָפְּזָאגֶען שְׁטִיל צְווִישֶׁען דִי צֵיין. קס)
הֵיימְט דָאךְ, בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד זָאגְט מֶען יָא אִי נִיט,
און מֶען אִיז יוֹצֵא לְכָל הַדֵעוֹת דֶערְמִיט.
צְווִישֶׁען בְּרָכוֹת אִיז דִי בְּרָכָה אַזאַ מִין,
וָואס זִי אִיז עֶפִּיס אִי אַהֶער אִי אַהִין.
עֶפִּיס אִיז זִי ווִי יֶענֶע בֶּעשֶׁעפְנִישׁ גְלַייךְ,
וָואס לֶעבֶּען אוֹיף דֶער יַבָּשָׁה אִי אִין טַייךְ. קסא)
זֵיי גֶעפִינֶען זִיךְ עֶפִּיס אִי דָא אִי דָארְט,
און זֶענֶען קֵיינְמָאל נִיט שְׁטֶענְדִיג אִין אֵיין אָרְט.
אָט פַאר דִי מִינֵי בֶּעשֶׁעפְנִישׁ אַלֶערְלֵיי,
וָואס נִיט קַיין פְלֵיישׁ אִי נִיט קַיין פִישׁ זֶענֶען זֵיי,
פַאר זֵיי אַלֶע שְׁפְּרִינְגְט אַרוֹים בְּרֹאשׁ,
דִי צְפַרְדֵעַ אָדֶער דֶער פְרָאשׁ, קסב)
און שְׁטֶעלְט אוּנְז דִי גַאנְצֶע טֶבַע זַיינֶע פִיר,
אִין דֶעם בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד, וָואס דָאס אִיז זַיין שִׁיר. קסג)
.אִין מִיר, עוֹלָם, אַ בֶּעשֶׁעפְנִישׁ הָאט אִיהר אַייךְ,
וָואס לֶעבְּט אִי אוֹיף דֶער יַבָּשָׁה אִי אִין טַייךְ,
פַארְשְׁטֵעהט, עוֹלָם, מַיין שִׁיר, וָואס אִיךְ פְרָאשׁ קְוַואקֶע,
בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ אִיז עָר טַאקֶע.
גֶעלוֹיבְּט אִיז גָאטס נָאמֶען און זַיין קִינִיגְרַייךְ,
אֵיבִּיג אוֹיף דֶער עָרְד און וַואסֶער צוּגְלַייךְ. קסד)
אַ חוּץ דֶעם בֶּעדַארְף מֶען ווִיסֶען, אַז זַיין שִׁיר
זָאגְט דֶער פְרָאשׁ ווִי קְרִיאַת-שְׁמַע לֵיינֶען מִיר.

גָחָשׁ אוֹמֵר. סוֹמֵךְ יְיָ לְכָל הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל הַכְּפוּפִים:

בְּרֶעקֶעקֶע, זָאגְט פְּרִיהֶער אַיין פְּרָאשׁ שַׁארְף אַרוֹיס,
אוּן דֶער גַאנְצֶער עוֹלָם פְּרֶעשׁ הֶערְט עָס שְׁטִיל אוֹיס.
אוּן וִוי דֶער חַזָן לָאזְט דִי בְּרָכָה אוֹיס בַּאלְד,
וֶוערְד דָארְט אִין דֶעם עוֹלָם אַ גֶעשְׁרֵיי, אַ גְוַואלְד.
שְׁרַייעְן בְּרֶעקֶעקֶע אוּן וֶוערֶען נִתְפָּעֵל,
אַקוֹרַאט וִוי בַּיים שְׁרַייעְן שְׁמַע יִשְׂרָאֵל:
קַרְקַר, קְוַואר, עַנְטְפֶערֶען שְׁטִילֶערְהֵייט אוֹיךְ פִיל,
וִוי בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ מֶען זָאגְט שְׁטִיל. קמה)
בַּיי פִיל חֲכָמִים וֶוערְד דֶער פְּרָאשׁ פִירְגֶעשְׁטֶעלְט,
פַאר אַ גְרוֹיסֶען בַּעַל מִתְפַּלֵל עָק וֶועלְט,
עָר דַאוֶועגְט כְּסֵדֶר דִי גַאנְצֶע נַאכְט אַוֶועק,
זָאגְט בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ אָהן אַיין עָק. קמו)
נָחָשׁ. אִיטְלִיכֶער פוּן אוּנְז מֶענְשֶׁען קֶען דִי שְׁלַאנְג,
וָואס קְרִיכְט אַרוּם אוֹיפְ׳ן בּוֹיךְ אוּן אִיז לַאנְג.
נָאט גֶעהמְט בַּיי אִיהר אִינְגַאנְצֶען דִי פִים אַוֶועק,
זִי קְרִיכְט אוּן בֵּייגְט זִיךְ קְרִיכֶענְדִיג גָאר אַ שְׁרֶעק.
נָאר רִיכְטִיג אִיז גָאטֶס וֶוערְק, זַיין פִירוּנְג גֶערֶעכְט,
צוּ זַיינֶע בֶּעשֶׁעפְנִישׁ אִיז עָר נִיט שְׁלֶעכְט.
וֶוען דִי שְׁלַאנְג אִיז גֶעפַאלֶען אִין אִיהר לֶעבֶּען,
דָאךְ קֶען זִי אַיין עֵצָה נָאךְ פָארְט זִיךְ גֶעבֶּען.
אִיז בִּיכוֹלֶת אוֹיפְצוּהֵייבֶּען דֶעם קָאפּ הוֹיךְ,
אוּן אוֹיפְצוּשְׁטֶעלֶען אַ טְהֵייל פוּנֶ׳ם גוּף אוֹיךְ. קמז)
אַ טְהֵייל שְׁלֵיינְג קֶענֶען גַאנְץ הוֹיךְ זִיךְ אוֹיסְשְׁטְרֶעקֶען,
אוּן אוֹיף זֵייעֶר עָק שְׁטֵעהֶען וִוי אַ שְׁטֶעקֶען. קמח)

עַקְרָב אוֹמֵר. טוֹב יְיָ לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו:

דִי שְׁלַאנְג לוֹיבְּט דָא גָאט פַאר זַיין חֶסֶד צוּ אִיהר,
אוּן זִי זָאגְט דַארִיבֶּער דֶעם דָאזִיגֶען שִׁיר.
„גָאט לֶעהֶענְט אַלֶע גֶעפַאלֶענֶע אוּנְטֶער,
שְׁטֶעלְט אוֹיף דִי גֶעבֵּייגֶענֶע וָואס דַארוּנְטֶער".
עַקְרָב. דֶער מֶענְשׁ קוּקְט אוֹיף דִי בֶּעשֶׁעפְנִישׁ אַלֶערְלֵיי,
כְּפִי דֶעם נוּטְץ אוּן דֶעם שָׁאד וָואס עֶר הָאט פוּן זֵיי.
פִיל בְּרוּאִים זֶענֶען אִיהם גְרוֹים אִין דִי אוֹיגֶען,
אוּן עֶר פְרֶעגְט, צוּ וָואס פָארְט אַזֶעלְכֶע טוֹיגֶען.
קוּמְט דָאךְ אַ פָּנִים אוֹים, דִי וֶועלְט אִיז נִישְׁט גוּט,
אוּן דֶער מַייסְטֶער אִיהרֶער וֵוייסט נִישְׁט וָואס עֶר טְהוּט.
פִיל הָאבֶּען גֶעמֶעגְט נִישְׁט וֶוערֶען גֶעבּוֹירֶען,
אוּן דִי וֶועלְט וָואלְט דוּרְכְדֶעם גָארְנִישְׁט פַארְלוֹירֶען.
אוּן וֶוען זֵיי, מֶענְשְׁלִיךְ, זָאלֶען הָאבֶּען דִי מַאכְט,
וָואלְטֶען זֵיי דִי גַאנְצֶע וֶועלְט אִיבֶּערגֶעמַאכְט.
אַזוֹי מֵיינֶען אָבֶּער טַאקִי נַארָאנִים,
יֶענֶע פַארְשׁוֹינֶען, דִי ווִילְדֶע חַקְרָנִים.
אוּנְזֶערֶע חֲכָמִים זָאגֶען פַארְקֶעהרְט גָאר,
אַז אַלֶסְדִינְג דָא אִין דֶער וֶועלְט בִּיז אוֹיף אַ הָאר.
אִיז בֶּעשַׁאפֶען גֶעוָוארֶען מִיט גְרוֹים פַארְשְׁטַאנְד.
אוּמְזִיסְט מַאכְט אִי אֵיין בֶּעשֶׁעפְנִים נִיט גָאטס הַאנְד. קטט
אֵיין תִּירוּץ אִיז אוֹיף שַׁאֲלוֹת וָואס לַייט פְרֶעגֶען,
אַז גָאט בֶּעשַׁאפְט אַלֶסְדִינְג פוּן זַיינְטְוֶועגֶען:
סְ'אִיז טַאקִי אוֹיךְ דָא אַ נוּטְצֶען אִין אַלֶסְדִינְג,
קַיין זַאךְ אִיז נִישְׁט אַוֶועקְצוּמַאכֶען גְלַאט גְרִינְג.

שַׁבְּלוּל אוֹמֵר. כְּמוֹ שַׁבְּלוּל תֶּמֶס יַהֲלֹךְ נֵפֶל אֵשֶׁת
בַּל חָזוּ שָׁמֶשׁ:
שְׂמָמִית אוֹמֶרֶת. הַלְלוּהוּ בְצִלְצְלֵי שָׁמַע הַלְלוּהוּ
בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה:

דֶער עַקְרָב אָדֶער דֶער סְקָארְפְּיָאן, אַזַא מִין,
וָואס אִיז שְׁרֶעקְלִיךְ גִיפְטִיג, וֶועהט אוֹיס וִוי אַ שְׁפִּין,
אֲפִילוּ אִי עֶר אִיז אוֹיךְ נִיטְצְלִיךְ, כְּלֶעבֶּען,
אִין דֶער חֶסֶד גָאטס דֶערְהַאלְט אִיהם בַּיים לֶעבֶּען.
אַזוֹי אִיז מַאכִי דִי אֱמֶתֶע חֲקִירָה,
דֶער סְקָארְפְּיָאן זָאגְט דַארִיבֶּער אָט דִי שִׁירָה:
„גָאט אִיז גְנֶעדִיג צוּ אִיטְלִיכֶען בֶּעזוּנְדֶער,
אוּן דֶערְבַּארְמְט זִיךְ אוֹיף זַיינֶע וֶוערק גָאר ווּאוּנְדֶער".
שַׁבְּלוּל. דִי שְׁנֶעק אִיז אַ מִין וֶוערְמִיל וָואס וֶוייךְ אִי קְלֵיין,
אִין אִיהר שִׁירָה שִׁילְדֶערט זִי זִיךְ אָפּ אַלֵיין:
„וִוי אַ שְׁנֶעק וָואס לָאזְט פוּן זִיךְ פַּייכְמְקַייט אַרוֹיס,
קְרִיכֶענְדִיג וֶוערְד זִי צוּרוּנֶען אוּן גֶעהט אוֹיס". קג)
שְׂמָמִית. אִין דֶעם ווִינְקֶעל פוּן אַייעֶר הוֹיז, קוּקְט אַהִין,
אַ רָאד וֶועבְּט דָארְטֶען ווּאוּנְדֶער-שֵׁיין אוֹיס דִי שְׁפִּין,
זִי אַלֵיין זִיצְט דָארְט אַקוּרַאט אִין דֶערְמִיט,
אָדֶער לוֹיעֶרְט הִינְטֶען אוּן מֶען זֶעהט זִי נִיט.
אוּן צוּ אִיהר פַארְבָּארְגֶענִישׁ פוּן דֶער פוֹיטִינֶע,
צִיהֶען זִיךְ פֶּעדֶעמְלִיךְ לַאנְגֶע אוּן דִינֶע.
פַארְפּוּטֶעט זִיךְ נָאר אַ פְלִיג אִין דֶער נֶעטְק דָארְט,
שׁוֹיקְלֶען זִיךְ דִי פֶּעדֶעמְלִיךְ בִּיז צוּ אִיהר אָרְט:

זְבוּב בְּשָׁעָה שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל עוֹסְקִין בַּתּוֹרָה אוֹמֵר: קוֹל אֹמֵר קְרָא וְאָמַר מָה אֶקְרָא כָּל

תֵּיכֶּף מַאכִי שְׁפְּרִינְגט זִי אַרויס פוּן אִיהר רוּה,
און לויפְט צוּ אִיהר רוֹיב אִין דֶעם נֶעק גֶעשְׁווִינְד צוּ.
דִי פְלִיג זוּזְשֶעט, צַאפֶּעלְט זִיךְ הִין אִי צוּרִיק,
און דִי שְׁפִּין הָאט הֲנָאָה פוּן דֶער מוּזִיק.
מוּזִיק אִיז דָאךְ בֶּאֱמֶת דֶער שְׁפִּינְס חַיּוּת, (קנא)
הַיינְט וָואס אַרְט זִי, אַז דִי פְלִיג מַאכְט הַעֲוַויוֹת,
צַאפֶּעלְט זִיךְ, טַאנְצְט און הֵייבְּט אוּנְטֶער אַ פִּיסֶעל,
זוּזְשֶעט, זִינגְט און צִימְבֶּעלְט אויךְ צוּ אַבִּיסֶעל.
דִי שְׁפִּין, וָואס בֶּעקוּמְט אִיהר שְׁפַּייז מִיט קַאפֶּעלֶע,
זָאגט שִׁירָה און לויבּט גָאט בַּאלְד אויף דֶער שְׁטֶעלֶע:
„הַלְלוּיָהּ, לויבְּט אִיהם מִיט אַ צִימְבֶּעלְגֶעזַאנג,
הַלְלוּיָהּ, לויבְּט אִיהם מִיט אַ צִימְבֶּעלְגֶעקְלַאנג".

זְבוּב. דִי פְלִיג אִיז אַ גוּטֶע זְלִידְנֶע, אַ פֶּגַע,
זִי לָאזְט אוּנז זוּמֶער נִיט צוּרוּה קַיין רֶגַע:
לָאז מֶען אַנִידֶערְשְׁטֶעלֶען עֶפִּיס אַ שְׁפַּייז,
תֵּיכֶּף וּמִיַּד גִיט זִיךְ דִי פְלִיג אַ וַוייז.
שְׁטֶעקְט אַרַיין דָאס נֶעזִיל צוּחַאפֶּען אַ לֶעק,
אִיז זִי גֶעקוּמֶען, גֶעהט זִי שׁוֹין נִיט אַוֶועק.
טְרַייבּט מֶען זִי אַוֶועק, קוּמְט זִי גֶעשְׁווִינד ווִידֶער,
קוּמְט מִיט אַ זוּזְשֶען און מִיט אַ גֶערִידֶער.
זוּזְשֶעט, זוּזְשֶעט פוּלֶע אוֹיעֶרֶען אוּנז אָן,
מִיר מוּזֶען פוּן אִיהר לַיידֶען, וָואס זָאל מֶען טָאן.

הַבָּשָׂר חָצִיר וְכָל חַסְדּוֹ כְּצִיץ הַשָּׂדֶה: יָבֵשׁ חָצִיר

וואו מֶען עֶסט און טְרִינְקְט, דָארְטֶען איז דִי פְּלִיג דָא,
וואו מֶען לֶערֶענְט איז אִיהר פוס אָבֶּער נִיטָא.
וָואס הָאט זִי בֶּאֱמֶת צוּטָאן אִין דֶעם אָרְט,
וָואס מֶען קֶען נִיט חַאפֶּען קַיין שִׁירַיִים דָארְט.
נָאר דָאס פְּרֶעסֶען פַאלְט דֶער פְּלִיג בָּאקִים אַרוּים,
סוֹף זוּמֶער גֶעהט דֶער זְלִידְנֶע דִי נְשָׁמָה אוֹיס.
וִי נֶעהמְט דָאס רוֹב אַיין אַ מִיתָה מְשׁוּנָה גָאר,
וֶוערד פַארְדַארְט וִוי גְרָאז און דֶערלֶעבְּט נִישְׁט קַיין יָאהר. (כ:)
פוּנְקְט פַארְקֶעהרט פוּן דִי יִשְׂרָאֵל דֶערמִיט,
וָואס אֵייבִּיג הָאט עֶר אַ קִיוּם און שְׁטַארְבְּט נִיט,
דוּרךְ דֶער תּוֹרָה, וָואס עֶר לֶערֶענְט אַלֶע צַייט,
און דוּרךְ דֶעם נוּטְצֶען פוּן אִיהם צוּ אַלֶע לַייט.
לֶערֶענְט יִשְׂרָאֵל, איז עֶר שְׁטַארְק דַאדִיבֶּער,
הֶערט נִישְׁט און קוּמְט דִי אַלֶע מִיקֶען אִיבֶּער.
וֶוערֶען אָבֶּער יַעֲקֹב׳ס גֶעצֶעלְטֶען אַ שֵׁיינְק,
מֶען עֶסט, טְרִינְקְט און לֶערְנֶען לֶערֶענְט מֶען אַ קְרֵיינְק,
אָדֶער יִשְׂרָאֵל טְהוּט נָאךְ און מַאכְט בֶּעלֶע,
פַארְבֶּעט צוּ זִיךְ טֶענְצֶער מִיט דֶער קַאפֶּעלֶע,
גִיט מִיטָאגֶען דִי מָארֶע יוֹצֵא צוּזַיין,
דֶענְסְמָאל קוּמְט אִי דִי פְּלִיג אִין זַיין הוֹיז אַרַיין.
ווייל וִוי דִי גֶעסט אוֹיךְ אָפְּלֶעקֶען אַ בֵּיינְדֶעל,
זִי טַאנְצְט און זְוִישֶׁעט, זְוִישֶׁעט מִיט אַ חֵנְדִיל.
מִיט אִיהר קוּמֶען אַהִין איז זִי מְרַמֵז קְלִיג,
אַז אִין דֶעם אוֹפֶן איז יִשְׂרָאֵל אַ פְּלִיג.

נָבֵל צִיץ וּדְבַר אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם: בּוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְיָ וּרְפָאתִיו:

דורךְ בֶּעלֶע קֶען עֶר קַיין קִיוּם נִישט הָאבֶּען,
זַיינֶע טֶענְצֶער וֶועלֶען אִיהם נָאךְ בֶּעגְרָאבֶּען.
זֵיי עֶסֶען זַיין מִיטָּאג אוּן הָאבֶּען דִי גַאל,
יִשְׂרָאלִיק, אַזוֹי שְׁפָּאטֶען זֵיי, מַאכְט אַ בַּאל.
וֶוען יִשְׂרָאֵל גֵיט מִיט תּוֹרָה זִיךְ נִישְׁט אָפּ,
פַאלְט עֶר שְׁרֶעקְלִיךְ פוּן זַיין מַדְרֵגָה אַרָאפּ.
דִי פְלִיג וָואס קוּמְט אוֹיף זַיינֶע בֶּעלֶע צוּ גַאכְט,
זוּכְט דָארְטֶען אוּן זָאגְט אַזֶעלְכֶס וָואס עֶס פַּאסִט:
„אַ קוֹל זָאגְט, זַיי מוֹדִיעַ, רוּף אוּן שְׁרַיי,
אוּן וָואס אוֹיסְצוּשְׁרַייעֶן זָאגט עֶס דֶערבַּיי.
ווִי גְרָאז אִיז אַלְסְדִינְג, וָואס אִיז פְלֵייש אוּן בְּלוּט,
ווִי בְּלוּמֶען פוּן פֶעלד זַיין גְנָאד, וָואס עֶר טְהוּט.
גְרָאז וֶוערְד פַארְדַארְט אוּן בְּלוּמֶען פוֹילֶען גָאר,
אָבֶּער גָאטס וָוארט בְּלַייבְּט אוֹיף אֵייבִּיגֶע יָאהר". (קנג
אַרַיינְקוּמֶענְדִיג זוּכְט זִי אוּן גְרִיסְט דָארט:
„עֶס וֶוערד בֶּעשַׁאפֶען פוּן דִי לִיפֶּען אַ וָוארְט,
שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם, גָאט זָאגט פְרִידֶען, פְרִידֶען,
אִי צוּם ווַייטֶען אִי צוּם נָאהֶענְטֶען אִידֶען.
אָ, אִיךְ וֶועל אִיהם אוֹיסְהֵיילֶען גֶערֶען,
נִישְׁקָשֶׁה, עֶר וֶוערד בֶּעסֶער וֶוערֶען".

צִפּוֹרֶת כְּרָמִים אוֹמֶרֶת. אֶשָּׂא עֵינַי אֶל הֶהָרִים מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרִי:

נְמָלָה אוֹמֶרֶת. לֵךְ אֶל נְמָלָה עָצֵל רְאֵה דְרָכֶיהָ וַחֲכָם: הַנְּמָלִים עַם לֹא עָז וַיָּכִינוּ בַקַּיִץ לַחְמָם:
נוֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

צִפּוֹרֶת כְּרָמִים. צְווִישֶׁען דִי הֵיישְׁרֶעקֶען אִיז דָא אֵיינֶע,
וָואס זִי הֵייסְט „וַויינְהאֶהְנֶעלֶע” דִי שֵׁיינֶע,
ווייל זִי הַאלְט הוֹיךְ אִין וַויינְגֶערְטְנֶער זִיךְ אוֹיף,
זִי פַּארְרַייסְט דֶעם קָאפּ אִי דִי הֶענְד אַרוֹיף.
גְלַייךְ ווִי זִי דַאוֶוענְט, בֶּעט גָאט אַלֶע צַייט,
דִי דַאוְונֶערִין הֵייסט זִי דְרִיבֶּער בַּיי לַייט. קסד)
אוּן וַוייל זִי אִיז דָא אוֹיף הוֹיכֶע עָרְטֶער,
דְרִיבֶּער זָאגט דִי דַאוְונֶערִין דִי וֶוערְטֶער:
„אִיךְ הֵייבּ מַיינֶע אוֹיגֶען צוּ דִי בֶּערְג אַפִּיר,
פוּן וַואנֶען דִי הִילְף מַיינֶע קוּמְט צוּ מִיר”.

נְמָלָה, דִי מוּרֶעשְׁקֶע, וָואס אִיז אַ קְלֵיין בֶּעשֶׁעפְנִישׁ,
הָארֶעוֶועט אוּן גְרֵייט זִיךְ אָן אִיהר בֶּערֶערְפְנִישׁ.
ווִי קְלֵיין זִי אִיז, אַרבַּייט זִי מַעֲשִׂים דָאךְ,
אוּן טְרָאגְט אוֹיף זִיךְ פוּן פַּרְנָסָה דֶעם יָאךְ.
זִי אִיז מִיט אִיהר אַרְבַּייטֶען אוּן אִיהר מָאן,
דֶעם מֶענְשֶׁען אַ מוּסָר פוּן אֵייבִּיג אָן. קסה)
זִי זָאגט: „פוֹילֶער, דוּ בִּיזְט פוֹיל אִי אָפְּהֶענְדִיג,
דֶער מוּרֶעשְׁקֶעס גַאנְג זֶעה אוּן זַיי פַארְשְׁטֶענְדִיג.

חֲלְדָּה אוֹמֶרֶת. כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ:
צִיָּה אוֹמֶרֶת. אוֹר זָרֻעַ לַצַּדִּיק וּלְיִשְׁרֵי לֵב שִׂמְחָה:

דִי מוֹרֶעשְׁקֶעס זֶענֶען נִישְׁט קַיין שְׁטַארְקֶע לַייט,
אוּן גְרֵייטֶען דָאךְ זֵייעֶר בְּרוֹיט אָן זוּמֶער־צַייט.
גָאט גִיט בְּרוֹיט צוּ אַלֶע בֶּעשֶׁעפְנִישׁ גָאר,
וַוייל זַיין חֶסֶד אִיז אוֹיף אֵייבִּיגֶע יָאהר״.
חוּלְדָה. וָואס, דַאכְט זִיךְ, מַאכְט דָאס גַאנְצֶע וִוידֶעלֶע אוֹיס,
אוּן וָואס קוּמְט פוּן אַזאַ שְׁלַאק דֶער וֶועלְט אַרוֹיס.
בַּיי־טָאג לִיגְט עֶס פַארְבָּארְגֶען טִיף אִין דֶער עֶרְד,
אַזוֹי וִוי אַ מֶערְדֶער, וָואס לֶעבְּט מִיט זַיין שְׁוֶוערְד,
בַּיי־נַאכְט קְרִיכְט עֶס אַרוֹיס אוּן טְהוּט אָהן צָרוֹת,
הַרְגֶעט אוּן שְׁלָאגְט מִיט דִי הִיהְנֶער כַּפָּרוֹת.
אוּן נָאךְ אַזאַ גְרוֹיסֶע רְצִיחָה וָואס אַ גְוַואלְד,
מַאכְט עֶס צוּ זִיךְ אִין דֶער נָארֶע פְּלֵיטָה בַּאלְד: (קס)
נָאר אַז מֶען בֶּעטְרַאכְט אָבֶּער בֶּעסֶער אַלְסְדִינְג,
מַאכְט מֶען דָאס וִוידֶעל נִיט אַוֶועק אַזוֹי גְרִינְג.
אִי עֶר, וָואס לִיגְט אִין דֶער עֶרד טִיף נַיין אֵיילֶען,
לֶעבְּט אִין דֶער וֶועלְט גָאטְס כָּבוֹד צוּדֶערצֵעהְלֶען,
אִין אַ מִינְדֶסְט בֶּעשֶׁעפְנִישׁ אִיז דָא גָאטְס וואוּנְדֶער,
אוּן עֶס פַּאסְט צוּם רִימֶעל אִיטְלִיכְס בֶּעזוּנְדֶער.
דָאס וִוידֶעל זָאגְט אוֹיךְ שִׁירָה, טַאקִי יָא:
„אִיטְלִיכֶע נְשָׁמָה לוֹיבְּט גָאט הַלְלוּיָהּ״.
צִיָּה. דֶער מַארְדֶער אִיז אֵיינֶער פוּן דִי גְרוֹיסֶע שְׁלֶעק. (קס)
עֶר טְהוּט דִי עוֹפוֹת צָרוֹת אָן גָאר אַ שְׁרֶעק.

חָתוּל אוֹמֵר. אֶרְדּוֹף אוֹיְבַי וְאַשִּׂיגֵם וְלֹא אָשׁוּב עַד כַּלּוֹתָם. אִם תַּגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר וְאִם בֵּין כּוֹכָבִים שִׂים קִנֶּךָ מִשָּׁם אוֹרִידְךָ נְאֻם יְיָ:

ער קלעטערט אויף די ביימער גאר א וואונדער,
פארצוקט דארט פייגעל מיט זייערע קינדער.
ער געפינט דאס הייזעל פון׳ם ווארעבײ אויך
און די נעסט פונ׳ם שוועלבעלע אין דער הויך.
דערשמעקט די פייגעלעך מיט׳ן חוש הריח,
און מאכט פון זיי דארט א מזבח. (קטח)
שרעקליך איז אבער זיין רציחה, זיין מאכט,
נאר אין דער פינסטער, נאר בשעת שטאק-נאכט.
הייבט אבער אן צושעריען אויף טאג,
אנטלויפט אין דער נארע געשווינד די פלאג,
די עופות ווערן ליכטיג, גוט אויפ׳ן הארץ,
זיינען געזויבערט פון וועהטיג, פון שמארץ.
דער מארדער, וואס ליגט ביי-טאג אין א פינסטער ארט,
ער זאגט, ווי אלע מערדער זאגען, אזא ווארט:
„ליכט שיינט און געהט צו דעם צדיק אויף,
גוטהערציגע פרייען זיך דארויף".

חתול. די קאץ פארדינט ביי אונז אין שטוב איהר שפייז,
זי חאפט און פארטיליגט דארטען די מייז
קומט נאר פון זיין נארע א מייזעל ארויס,
דרעהט עס זיך פון דער קאצ׳ס לאפעס ניט אויס.

עַכְבָּר אוֹמֵר. אֲרוֹמִמְךָ יְיָ כִּי דִלִּיתָנִי וְלֹא שִׂמַּחְתָּ אוֹיְבַי לִי: (נ״א) וְאַתָּה צַדִּיק עַל כָּל הַבָּא עָלַי כִּי אֱמֶת עָשִׂיתָ וַאֲנִי הִרְשָׁעְתִּי:

די קאץ צוויאגט זיך און שפרינגט געשווינד דארויף,
שפילט זיך דערמיט אן און פרעסט עס דערנאך אויף.
די קאטץ האט אבער א קישקע אהן א רעק,
פון עופות גלוסט זיך איהר אויך חאפען א לעק.
זי דראפעט זיך אויף ביימער, אויף גלייכע ווענד
און דערטאפט די פייגעליך אין איהרע הענד.
א קאטאוועס ספים וואס די קאק פארפיהרט,
די איז א נאשערין, א פייער, א שפירט.
זי זאגט: „איך יאג מיינע פיינד, חאפ זיי אויפ'ן פלעק,
קעהר מיך ניט אום ביז איך דערגעה זיי דעם עק.
מעגסט דיר זיך דערהייבען ווי א אדלער הויך,
און צווישען די שטערען דיין נעסט מאכען אויך,
איך וועל דיך, אויף מיין ווארט,
אראפנעהמען פון דארט".

עכבר. ווען דער מויז געראט א מאל און דרעהט זיך אום,
און געהט בשלום פון דער סכנה ארויס,
בענשט זי אין איהר נארע גומל מיט א פרייד,
זאגט שירה און לויבט גאט מיט אזעלכע רייד:
„גאט, איך וויל מיט לויב דיך דערהייבען,
ווייל דו האסט מיך ארויסגעהייבען,

בְּהֵמָה דַקָּה טְהוֹרָה אוֹמֶרֶת. מִי כָמֹכָה בָּאֵלִים יְיָ

און מַיינֶע בֵּייזֶע פַיינְט,
אויף מִיר נִישְׁט דֶערפְרֵעהט הַיינְט".

הָאט אָבֶּער דִי קַאטץ זִי אַ הַאפּ גֶעגֶעבֶּען,
און זִי גֶעזֶעגֶענְט זִיךְ שׁוין מִיט דֶעם לֶעבֶּען,
דֶענְסמָאל זָאגְט זִי וִידוּי, נִישְׁט לַאנְג גֶעמְרַאכְט,
אויף אַלֶע שָׁאדֶענְס, וָואס זִי הָאט גֶעמַאכְט:
„דוּ בִּיסְט גֶערֶעכְט פַאר אַלֶץ, וָואס אויף מִיר קוּמְט אָן,
דוּ טְהוּסְט אֶמֶת, אִיךְ אָבֶּער הָאבּ שְׁלֶעכְטְס גֶעטָאהן".

בְּהֵמָה דַקָּה טְהוֹרָה. דִי קְלֵיינֶע רֵיינֶע בְּהֵמוֹת אִין יֶעדֶען אָרט
וֶוענֶען שָׁאף און צִיגֶען פוּן אִיטְלִיכֶען סָארְט.
בֶּעקַאנְט וֶוענֶען דִי צִיגֶען שׁוין פוּן גַאנְץ לַאנְג,
מִיט זֵייעֶר שְׁפְּרִינְגֶען און זֵייעֶר שְׁטָאלְצֶען גַאנְג.
אִין דֶער טְשֶׁערֶעדֶע לויפֶען פָארוֹיס צִיגֶען,
זֵיי אָנְצוּקוּקֶען דָארט אִיז אַ פַארְגְנִיגֶען.
צְווִישֶׁען דִי גִבּוֹרִים, וָואס גֵעהֶען אָהן שְׁרֶעק,
און זֵייעֶר בִּטָחוֹן וַוארְפְט זֵיי נִישְׁט אַוֶועק,
צְווִישֶׁען זֵיי וֶוערד, אִין הֵיילִיגֶען פָּסוּק דָארט,
אויךְ דֶעם צִיגֶענְבָאק אָפְּגֶעגֶעבֶּען אַיין אָרט. קנט)
דָנִיאֵל הָאט צוּם צִיגֶענְבָאק פַארְגְלִיכֶען,
דִי שְׁטַארְקֶע אוּמָה יָוָן אָדֶער גְרִיכֶען. קס)
אַזוֹי אִיז דֶער שְׁטֵייגֶער אויךְ פוּן זַיין בְּרִידֶער,
פוּן זַיין קָרוֹב דֶעם בַּארַאן אָדֶער ווִידֶער,

מִי כָמֹכָה נֶאְדָר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלּוֹת עֹשֵׂה פֶלֶא:

ער וַוייזט דֶעסגְלַייכֶען זַיין גְרוֹיס שְׁטָאלְצְקַייט אַרוֹיס,
פִירְט דִי טְשֶׁערֶעדֶע בֶּעהַארְצְט אוּן לוֹיפְט פָארוֹיס.
אִי זַיין נָאמֶען טְרָאגֶען, וִוי מִיר וֵוייסֶען קְלָאהר,
אַ סַךְ מַלְכֵי מִזְרַח פוּן אֵייבִּיגֶע יָאהר. קפא)
נָאר חוּץ דֶעם אִיז זֵייעֶר וָואל אִי זֵייעֶר פֶעל
וואוּנְדֶער־שֵׁיין אִי זֵעהר נִיטצְלִיךְ אִין אַלֶע פֶעל.
אוּמְטוּם אִין דֶער וֶועלְט מַאכֶען זִיךְ דֶערְפוּן לַייט
שֵׁיינֶע אוּן טְהַייעֶרֶע קְלֵיידֶער אַלֶע צַייט.
דִי צִיגֶען הָאבֶּען גֶעהַאט דִי זְכִיָה גָאר,
גֶעבֶּען צוּם מִשְׁכָּן זֵייעֶרֶע פֶעל אוּן הָאר.
דֶער הֵיילִיגֶער גָאט, וָואס טְהוּט גְרוֹיסֶע וואוּנְדֶער,
וָואס זַיינְם אִיז אִיטְלִיכְם בֶּעשֶׁעפְנִישׁ בֶּעזוּנְדֶער,
וָואס אִיז הַאר אוּמְטוּם אִין יַם אִי אוֹיפֶ׳ן לַאנְד,
אוּן אִיהם גֶעהֶערֶען אַלֶע חַיוֹת מִיטְאַנַאנְד,
ער הָאט פוּן דִי אַלֶע חַיוֹת אִין דֶער וֶועלְט,
דִי רֵיינֶע בְּהֵמָה דַוְקָא הֶעבֶּער גֶעשְׁטֶעלְט.
וִויקֶעלט דֶעם בֵּית הַמִקְדָשׁ מִיט אִיהר פֶעל אַיין,
אוּן אִיז בֶּעשֵׁיינְט מִיט הֵיילִיגַקֵייט גֶעטְלִיךְ פַיין.
דִי בְּהֵמָה דַקָה לוֹיבְּט גָאט דֶערפַאר מִיט פְרֵייד,
דֶערְהֵייבְּט אִיהם אוּן זָאגט שִׁירָה אָט מִיט דִי רֵייד:
„וֶוער אִיז וִוי דוּ, גָאט, צְווִישֶׁען שְׁטַארְקֶע מְלָכִים דָא,
וִוי דוּ בֶּעשֵׁיינט מִיט הֵיילִיגְקַייט אִיז גָאר נִיטָא,
דוּ, גָאט, וָואס דִיךְ צוּלוֹיבֶּען אִיז אַ שְׁרֶעק,
דוּ, וָואס טְהוּסט וואוּנְדֶערְלִיכְקַייט אָהן אַיין עק״.

בְּהֵמָה גַסָּה טְהוֹרָה אוֹמֶרֶת. הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עֻזֵּנוּ הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב:

בְּהֵמָה גַסָּה (דקה נ״א) טְמֵאָה אוֹמֶרֶת. יְגִיעַ כַּפֶּיךָ

בְּהֵמָה גַסָּה טְהוֹרָה. צְוִוישֶׁען דִי מִינֵי גְרוֹיסֶע אוּן רֵיינֶע פִיה

וֶוענֶען דָא אִי אַוֶועלְכֶע אָקְסֶען אוּן קִיה,
וָואס וֶוענֶען מְשׁוּנֶה ווִילְד, זֵעהר גֶעזוּנד אִי שְׁטַארְק,
מִיט גְרוֹיסֶע הֶערְנֶער אוּן אַ גֶעזוּנטֶען קַארק.
דֶער בּוּפְלַאקס אַ שְׁטֵייגֶער קֶען מִיט זַיין כֹּחַ
אֲפִילוּ דֶעם לֶעמְפֶּערט פְּלֶעטֶען דֶעם מוֹחַ. קסב)
הַיינְט דֶער אוֹיעֶרְאָקְס עָפִּים אַקַאטָאוֶועס,
מֶען צִיטֶערט פַאר אִיהם פָּשׁוּט אֵימוֹת מָוֶת.
דִי אַלֶע וֶוענֶען דוֹרֶם מִיט דֶעם הָארֶען,
אוּן בְּרִילֶען וִוי אַ לֵייבּ בְּשַׁעַת דֶעם צָארֶען,
זֵיי גְרָאבֶּען פַאר כַּעַס אוּנטֶער זִיךְ דִי עֶרד,
אַ פַּחַד פַאלט אוֹיפֶ׳ן יֶענֶער אוּן זַיין פֶערד.
זֵיי שְׁרַייעֶן, רֶעוֶוען אוּן בְּרוּמֶען גָאר אַ שְׁרֶעק,
אוּן שָׁאקְלֶען נָאךְ דֶערצוּ פְּחָדִים מִיט דֶעם עֶק. קסג)
דִי דָאזִיגֶע שְׁטַארְקֶע בְּהֵמוֹת אַלֶערְלֵיי,
רֶעוֶוען אוּן זָאגֶען שִׁירָה מִיט אַ גֶעשְׁרֵיי:
„צוּ גָאט אוּנְזֶער שְׁטַארְקַייט שְׁרַייעֶט אוֹיף אַ קוֹל,
צוּ גָאט פוּן יַעֲקֹב שַׁאלט אַלֶע מִיט אַ מָאל״.

בְּהֵמָה גַסָּה טְמֵאָה. פוּן דִי גְרוֹיסֶע אוּמְרֵיינֶע פִיה אִיז דָא פִיל,

וָואס זֵיי דִינֶען דֶעם מֶענְשֶׁען גֶעטְרַיי שַׁא שְׁטִיל,

כִּי תֹאכֵל אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ:

צְבִי אוֹמֵר. וַאֲנִי אָשִׁיר עֻזֶּךָ וַאֲרַנֵּן לַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ כִּי
הָיִיתָ מִשְׂגָּב לִי וּמָנוֹס בְּיוֹם צַר לִי:

אַרבּייטעֶן איהם אוּמְטוּם כָּל עֲבוֹדוֹת פֶּרֶךְ,
טְהוּעֶן מְלָאכוֹת אָהן אַ שִׁיעוּר, אָהן אַיין עֶרֶךְ.
זַיי אַרְבַּייטעֶן, נִישְׁט צוּ רֵיידֶען קַיין קְרוּם וָוארט,
מֶען מֶעג זֵיי שְׁמַייסֶען, טוּיטֶען אוֹיפֶ'ן אָרט,
זֵיי אַלֵיין מֶעגֶען זִיךְ אִי גָאר טְרֵפָה זַיין,
נָאר זֵייעֶר שְׁפַּייז פַּארדִינֶען זֵיי כָּשֵׁר פַּיין.
זֵיי גֵעהֶען נִיט אַרוּם לֵיידִיג, פּוּסְט-אוּן-פַּאס,
אוּן שְׁפַּאצִירֶען נִיט גְלַאט אַזוֹי אוֹיף דֶער גַאס.
דִי אַרְבַּייט-בְּהֵמוֹת, אוּנְזֶערֶע טְרַייֶע קְנֶעכְט,
זֵיי זָאגֶען זֵייעֶר שִׁירָה מַאכִי מִיט רֶעכְט:
„דֶערנֶעהֶרְסְט דוּ זִיךְ פוּן דֶעם וָואס דַיין הַאנְד טְהוּט,
אַז וואוֹיל דִיר דֶענְסְמָאל, אַז וואוֹיל דִיר אוּן גוּט“.

צְבִי. וֶוען גָאט זָאל דֶעם הִירְשׁ קַיין גוּטֶע פִּיס גֶעבֶּען,
וָואלְט עֶר נִיט זִיכֶער גֶעוֶוען מִיט דֶעם לֶעבֶּען,
וַוייל אוֹיף אִיהם זֶענֶען אַ סַךְ בַּעֲלָנִים דָא,
קַיין גֶעשְׁמַאקֶערֶס פוּן זַיין פְלֵיישׁ כִּמְעַט נִיטָא.
נָאר קוּים דֶערזֶעהט עֶר דֶעם פַיינְד פוּן דֶערוַוייטֶענְס,
הֵייבְּט עֶר אוֹיף דִי פִּיס אוּן אַנְטלוֹיפְט בֶּעצַייטֶענְס.
אֵיידֶער נָאךְ דֶער יֶעגֶער נֶעהְמְט זִיךְ צוּ דֶער פַייל,
אִיז שׁוֹין דֶער הִירְשׁ הֶעט וַוייט אַנְטְלוֹיפֶען דֶערְוַוייל.

שׁוֹר אוֹמֵר. אָשִׁירָה לַיְיָ כִּי גָאֹה גָּאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם:

אִיהם צוּדֶערְיָאגֶען אִיז נִישׁט אִין שְׁטַאנְד קֵיינֶער,
דֶער הִירשׁ נִישְׁקָשֶׁה הִיט זִיךְ גוּט דִי בֵּיינֶער.
אִין אָוֶוענט פַאסֶעט עֶר זִיךְ אוֹיף דִי פֶעלְדֶער,
גַאנְץ פְרִיה אַנְטלוֹיפְט עֶר צוּרִיק אִין דִי וֶועלְדֶער. (קסד)
בֶּעֶנְשׁט גוֹמֵל, דַאנְקְט דֶעם אוֹיבֶּערשְׁטֶען פַאר זַיין גְנָאד,
וָואס הָאט אִיהם אָהִין גֶעבְּרַאכְט בְּשָׁלוֹם אָהן שָׁאד.
עֶר זָאגט: „דַיין שְׁטַארְקַייט בֶּעזִינג אִיךְ מִיט אַ שִׁיר,
אוּן אִיךְ לוֹיבּ פְרִיהמָארְגֶענְס דַיין חֶסֶד צוּ מִיר,
דֶען מִיר אַ בֶּעשִׁיצְטוּנְג בִּיסְט דוּ גֶעוֶוען טְרַיי,
אוּן לָאזט מִיךְ בְּשַׁעַת אַ נוֹיט אַנְטְלוֹיפֶען פְרַיי":

שׁוֹר. צְווִישֶׁען דִי שְׁטָאלְצֶע, וָואס זֶענֶען אוֹיף דֶער וֶועלְט,
הָאבֶּען דִי חֲכָמִים אוֹיךְ דֶעם אָקְס גֶעשְׁטֶעלְט.
עֶר פַארְנֶעהמְט צְווִישֶׁען דִי בְּהֵמוֹת אַזאַ אָרְט,
אַזוֹי וִוי דֶער לֵייבּ צְווִישֶׁען דִי חַיוֹת דָארט,
אוּן וִוי צְווִישֶׁען דִי עוֹפוֹת דֶער אָדְלֶער אוֹיךְ.
דִי אַלֶע דְרַיי זֶענֶען שְׁטָאלְץ אוּן שְׁטֶעהֶען הוֹיךְ,
זֵיי שְׁטֶעהֶען אַלֶע דְרַיי צוּגְלַייךְ אִין גָאטס שְׁטוּל,
אוּן פַאר גָאט הָאט דָארְטֶען זֵייעֶר שְׁטָאלְץ אַ גְבוּל. (קסה)
אוּנְזֶער אָקְס דֶער שְׁטָאלְצֶער אוּן דֶער גֶעזוּנְטֶער,
לֵייגְט זִיךְ דֶעם אַלְמֶעכְטִיגֶען גָאט אַרוּנְטֶער.
עֶר גֶעהט מְרִיקֶענְדִיג מִיט זַיין שִׁירָה אַרוֹיס,
אוּן שְׁרַייעֶט אוֹיף דֶער גֶעמְבֶּע גָאטס גְרוֹיסקַייט אוֹיס:

סוּס אוֹמֵר. הִנֵּה כְעֵינֵי עֲבָדִים אֶל יַד אֲדוֹנֵיהֶם כְּעֵינֵי שִׁפְחָה אֶל יַד גְּבִרְתָּהּ כֵּן עֵינֵינוּ אֶל יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַד שֶׁיְּחָנֵּנוּ:

„איך זינג צו גאָט דעם גרויסען־גרויסען העֶר,
פון פאַרנעהמסטע דעֶר פאָרנעהמסטער איז ער,
העֶכער פון אַלע ווייטער און ווייטער,
שלײדערט אין ים דעם פערד און זיין רייטער":

סוס. דאָס פערד איז דעם מענשענס דינער אַ טרייער,
ער פאָלגט איהם אי אין וואַסער אי אין פייער
ער טהוט איהם מלאכות אין שטוב אי אויפ'ן פעלד,
געהט אין דער מלחמה ווי אַ שטאַרקער העלד.
ער דינט זיין האַר טריי ווי דער געטרייסטער קנעכט,
אפילו ווען ער בעהאַנדעלט איהם גאָר שלעכט.
ער אַרבייט, שלעפּט משא און איז גאָר ניט פויל,
הונגערט, ביז דער האַר גיט איהם עפּיס אין מויל,
וואַרט, ביז ער לאָזט איהם עטמען אַביסעל פריי,
כדי צושלעפּען משא ווידער אויף דאָס ניי. (קסו
הלוואי וואָלטען אַזוי גאָט געדינט אויך לייט,
היטען און טאָן זיינע געבאָט אַלע צייט,
נישט מורמעלען, נישט זינדיגען און גרייזען,
נאָר וואַרטען ביז גאָט וועט זיין חסד ווייזען.
דאָס פערד וואָס טהוט זיין האַר אַזוי פיל איבער,
זאָגט די דאָזיגע שירה זיינע דריבער׳
„אַזוי ווי קנעכט קוקען און גאַרען
צו דער האַנד פון זייערע האַרען,

חֲמוֹר אוֹמֵר. לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ:

ווִי פוּן אַ דִינסט דִי אוֹיגֶען אִיהרֶע
צוּ דֶער הַאנד פוּן אִיהר מַאדַאם דִי גְבִירָה,
קוּקֶען אוּנְזֶערֶע אוֹיגֶען צוּ אוּנְזֶער הַאר,
בִּיז עָר דֶערבַּארֶעמט זִיךְ אוֹיף אוּנז דֶערפַּאר״.

חֲמוֹר. יֶענֶער אֵייזֶעל, וָואס דָארְטֶען אִין מִזְרַח־זַייט,
אִיז שְׁטַארְקֶער אִי שֶׁענֶער אִי חָשׁוּב בַּיי לַייט.
פִיל מֶעהר פוּנֶ׳ם אֵייזֶעל וָואס אִין אוּנְזֶער קַאנְט,
אוּן אִיז דָארְט נָאךְ פְרִיהֶער פוּנֶ׳ם פֶערד בֶּעקַאנְט. קסז)
אוֹיף אִיהם רַייטֶען אוּנזֶערֶע אָבוֹת אַ מָאל,
אוּן בֶּעזִיטצֶען מַתָּנוֹת אֵייזְלֶען אָהן אַ צָאהל;
כְּפִי דִי הַבְטָחָה פוּן אֵייבִּיגֶע יָאהרֶען,
קוּמט מָשִׁיחַ אוֹיף אֵיין אֵייזֶעל צוּפָאהרֶען. קסח)
אַ סַךְ גֶעלד פְלֶעגט מַאר אִיהם בֶּעצָאהלֶען זַיין הֶער
פוּנֶ׳ם בֶּעסְטֶען אוּן טְהַייעַרְסְטֶען פֶערד נָאךְ מֶעהר. קסט)
הָאבֶּען פֶערד אִיהם דֶערזֶעהן אִין דֶער מִלְחָמָה,
אִיז פַאר פַּחַד פוּן זֵיי אַרוֹיס דִי נְשָׁמָה. קע)
דִי אוּמוֹת הָעוֹלָם, אַ שַׁאנְדֶע, אַ שְׁפָּאט,
הָאבֶּען צוּם אֵייזֶעל גֶעדִינְט ווִי צוּ אַ גָאט.
צוּ אִיהם זִיךְ גֶעבּוּקט מִיט פִיל זַאבַּאבָּאנֶעם,
אוּן צוּ אִיהם אוֹיךְ מַקְרִיב גֶעוֶועזֶען קָרְבָּנוֹת. קעא)

פֶּרֶד אוֹמֵר. יודוּךָ יְיָ כָּל מַלְכֵי אָרֶץ

נָאר דֶער אֵייזָעל וַוארפט פון זִיךְ דִי שולד אַרָאפּ,
און זָאגט פון לַייטִישֶׁע נַארֶעשְׁקַייט זִיךְ אָפּ.
„דָאס גְרויסקַייט אִי שְׁטַארקַייט, זָאגט עָר אִין זַיין שִׁיר,
דָאס שֵׁיינְקַייט און נִצָחוֹן גֶעהר גָאט צוּ דִיר.
אַלְסדִינְג אִין הִימֶעל און אויף דֶער עָרד צוּגְלַייךְ,
דַיינְס אִיז אִי דֶער קִינִיג אִי דָאס קִינִיגְרַייךְ“.

פֶּרֶד. דֶער מוילאֵייזֶעל אִיז אִין דֶער וֶועלט אַ פַּארנֶעהם,
און הָאט פַּאר זַיינֶע מַעֲלוֹת אַ גְרויסֶען שֵׁם.
אויף אִיהם פְּלֶעגֶען דִי גְרויסֶע שְׂרָרוֹת רַייטֶען,
ווִי לְמָשָׁל אונזֶערֶע מְלָכִים פַארְצַייטֶען.
בְּשַׁעַת מֶען הָאט גֶעזַאלבְּט שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ,
אִיז עָר דֶענסמָאל אויף אִיהם גֶערִיטֶען פְרֵעהלִיךְ. קעב)
אִין פָּרַס פְּלֶעגֶען אויף אִיהם גָאר ווִי אַ ווִינד,
רֶעם קֵיינִיגס פֶּעלְדְיֶעגֶערְס לויפֶען גֶעשְׁווִינד,
און אומְטוּם פַאנַאנְדֶערטְרָאגֶען אויף דֶער שְׁטֶעל,
דֶעם קֵיסֶר׳ס אוּקַאזֶען און זַיינֶע בֶּעפֶעל.
פון שׁוּשָׁן לויפֶען אַרוּיס דִי אַחַשְׁתְּרָנִים,
בְּשַׁעַת דֶעם נֵס פון פּוּרִים פַּאר כַּמָּה שָׁנִים. קעג)
הַכְּלַל, אונזֶער מוילאֵייזֶעל אִיז זֵעהר גֶעאַכְט,
עָר הָאט אִי בַּיי מְלָכִים זִיךְ אַ שֵׁם גֶעמַאכְט.
דְרוּם זָאגט עָר דִי שִׁירָה, ווָאס אִיהם אִיז גֶעשְׁטֶעלט,
„עֶס לויבֶּען דִיךְ אַלֶע מְלָכִים פון דֶער וֶועלְט“.

גָּמָל אוֹמֵר. יְיָ מִמָּרוֹם יִשְׁאָג וּמִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ יִתֵּן קוֹלוֹ
שָׁאֹג יִשְׁאַג עַל נָוֵהוּ!

פִּיל אוֹמֵר. מַה גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבוֹתֶיךָ:

גָמָל. אִין דֶער מִדְבָּר, וָואס שְׁרֶעקְלִיךְ וַויסט אוּן טְרוּקֶען,
דָארְט פָאהרט דֶער עוֹלָם אוֹיף דֶעם קֶעמֶעלס רוּקֶען,
מֶען לָאזט זִיךְ אוֹיף אִיהם אִין דִי מִדְבָּרְיוֹת טִיף,
אַזוֹי וִוי אִין דֶעם יַם אוֹיף אַ הַאנְדֶעלס-שִׁיף. קעד)
פָאהרֶענדִיג אוֹיפֶ'ן קֶעמֶעל שְׁרַייט מֶען אוּן זִינגְט,
עֶר הָאט וֶועהר הֲנָאָה אַז מֶען פַּייפְט אוּן קְלִינגְט. קעה)
דָאס קֶעמֶעל אַלֵיין שְׁוַויגט אַ מָאל אוֹיךְ נִיט שְׁטִיל,
אוּן בַּאסֶעוֶועט צוּ מִיט אַ שְׁרֶעקְלִיךְ גֶעבְּרִיל.
בִּפְרַט נָאךְ דֶענְסְמָאל אִין דֶער פְּרוּכְטְפֶּערוּנְגְס-צַייט,
וֶוערד עֶס פָּשׁוּט מְשׁוּגָע, בְּרִילְט שְׁרֶעקְלִיךְ אוּן שְׁרַייט.
עֶר שְׁרַייט אוֹיף זַיין וואוֹינוּנג אִין דֶער מִדְבָּר דָארט,
אוּן מֶען הֶערט אִיהם שְׁרַייעֶנְדִיג אִין אִיטְלִיכֶם אָרט. קט)
פוּנֶ'ם הַאלז קְרִיכְט אִיהם נָאךְ דָאס בְּרִיל-הוֹיט אַרוֹיס,
וָואס וִוי אַ דוּדֶעלְזַאק זֶעהט עֶס מְשׁוּנֶה אוֹיס.
דָאס קֶעמֶעל שְׁרַייעֶנְדִיג מִיט אַ גֶעטִימֶעל,
זָאגט שִׁירָה אַזוֹי: „גָאט שְׁרַייט פוּנֶ'ם הִימֶעל,
אוּן פוּן זַיין הֵיילִיגֶען זִיטץ גִיט עֶר זַיין קוֹל,
שְׁרַייעֶט אוּן בְּרִילְט אוֹיף זַיין וואוֹינוּנג אַלֶע מָאל".

פִּיל. אַנְקוּקֶען דֶעם הֶעלְפַאנְד שְׁטֶעלְט זִיךְ דִי הָאר אוֹיף,
מֶען בֶּעדַארף גוּט פַארְרַייסֶען דֶעם קָאפּ אַרוֹיף,

חַיּוֹת הַשָּׂדֶה אוֹמְרִים. בָּרוּךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב:

אַזוֹי גְרוֹיס אוּן אַזוֹי מְשׁוּנֶּה הוֹיךְ אִיז עֶר,
פוּן דִי אַלֶע בֶּעשֶׁעפְנִישׁ אִין דֶער וֶועלט מֶעהר.
אִין אִיהם זֶעהט אַרוֹיס אִיטלִיכֶער בֶּעזוּנדֶער,
ווִי גְרוֹיס גָאטֶס מַעֲשִׂים זֶענֶען גָאר ווּאוּנְדֶער.
ווָאס טוֹיג דָא הַמְצָאוֹת אוּן צוּפִיל חֲקִירָה,
דֶער עֶלְפַאנְד אַלֵיין זָאגְט עֶס אִין זַיין שִׁירָה:
גְרוֹיס אִיז רַיינֶע מַעֲשִׂים, גָאט, מַיין קַאטָאוֶועס
וֶועהר טִיף זֶענֶען רַיינֶע אַלֶע מַחֲשָׁבוֹת.

חַיּוֹת הַשָּׂדֶה, בְּהֵמוֹת ווָאס אוּנְטֶער דֶעם מֶענְשֶׁענס הַשְׁגָּחָה.
זֵיי אִיז מְפַרְנֵס דֶער מֶענשׁ פַאר זֵייעֶר מְלָאכָה;
אָבֶּער אוֹיפֶ'ן פֶעלד דִי חַיּוֹת אַלֶערלֵיי,
אוּנטֶער ווֶעמֶענס הַשְׁגָּחָה, הַא, זֶענֶען זֵיי
ווֶער הָאט עֶס אִין זִין אַזוֹי פִיל בֶּעשֶׁעפְנִישׁ,
אִיטלִיכֶען צוּשִׁיקֶען זַיינֶע בֶּעדֶערפְנִישׁ.
ווֶער הָאט עֶס אוֹיף דִי אַלֶע חַיּוֹת אַיין אוֹיג,
אִיטלִיכֶער חַיָּה צוּגֶעבֶּען ווָאס אִיהר טוֹיג.
גָאט דֶער גוּטֶער, ווָאס שְׁפַּייזְט דִי ווֶעלְט מִיט זַיין גְנָאד.
ווָאס טְהוּט חֶסֶד אוּן קְמֵעהט אוֹיס אִיטלִיכֶענס שָׁאד,
עֶר גִיט דִי פֶעלְד־חַיּוֹת זֵייעֶר טֶעגְלִיךְ בְּרוֹיט,
עֶר פַארזָארגְט זֵיי מִיט פַּרְנָסָה אִין דֶער נוֹיט.
מֶען הָאט נָאךְ נִישְׁט גֶעפוּנֶען בִּיז אַהֶער,
פוּן הוּנְגֶער אִין ווַאלְד אַ גֶעפֵּגֶרְטֶען בֶּער.

אַרְיֵה אוֹמֵר. יְיָ כַּגִּבּוֹר יֵצֵא כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָעִיר קִנְאָה יָרִיעַ אַף יַצְרִיחַ עַל אוֹיְבָיו יִתְגַּבָּר:

וִוינְט אִיךְ לֶעבּ, זָאגְט רֶבִּי שִׁמְעוֹן אַ גְלַייךְ־וָוארט,
זֶעה אִיךְ נִיט אַ לֵייבּ אַ טְרֶעגֶער אִין קֵיין אָרט,
אוּן אַ פוּקס זָאל שְׁרְגִיץ וואוּ אַ קְרֶעמֶער זַיין,
דָאךְ דֶערנֶעהרֶען זֵיי זִיךְ אָהן צַעַר אוּן פַּיין. קעז)
דִי פֶּעלד־חַיּוֹת דַאנְקֶען, בֶּענְשֶׁען גָאט דֶערפַאר
וָואס עֶר אִיז זֵיי אַלֶע מְפַרְנֵס אָהן צַעַר.
אַזוֹי בֶּענְשֶׁען זֵיי גָאט, זָאגֶען שִׁירָה הוֹיךְ:
„גֶעלוֹיבְּט זֵיי דֶער וָואס אִיז גוּט אִי מְהוּט גוּטֶס אוֹיךְ״.

אַרְיֵה, פוּן וִוינְט דִי וֶועלט שְׁטֵעהט בִּיז אִין אוּנְזֶערֶע טֶעג,
אִיז דֶער לֵייבּ פַאר זַיין גְבוּרָה, וָואס אָהן אַ בְּרָעֶי
אַ מֶלֶךְ אִיבֶּער אַלֶע חַיּוֹת אוּמְטוּם,
אוּן אַלֶע גִיבֶּען אִיהם אָפּ כָּבוֹד אִי רוּהם.
דִי אַלֶע חַיּוֹת צִיטֶערֶען פַאר זַיין בְּלִיק,
דִי נְשָׁמָה פַאלְט זֵיי אַרוֹיס נִיט עֶר אַ הִיק.
נִישְׁטָא אַקֶעגֶען אִיהם קֵיין עֵצָה, קֵיין הִילְף,
עֶר בֶּעגְרָאבְט זֵיי אִיטְלִיכֶען אִין דֶער עֶרד טִיף.
בְּשַׁעַת דֶער לֵייבּ קוּמְט אִין כַּעַס אַרַיין שְׁטַארְק,
טְרֵייסֶעלְט עֶר מִיט דֶער גְרִיוֶוע וָואס אוֹיפֶ׳ן קַארְק,
שָׁאקֶעלְט אַהִין אוּן אַהֶער אוֹיךְ מִיט דֶעם עֶק,
אוּן פַאר אִיהם וַוייזֶען זִיךְ דֶעמְסְמָאל אִיז אַ שְׁרֶעק.
גִיעהט עֶר אוֹיף רוֹיבּ אַרוֹיס עֶרגִיץ אִין אַיין אָרט,
פַאלְט אָהן אַ מְהוּמָה אוֹיף אַלֶע חַיּוֹת דָארְט,

הדב אומר. ישאו מדבר ועריו חצרים תשב קדר ירנו ישבי סלע מראש הרים יצוחו:

הינט צאפלען, יאמערען און קלאגען אוי וויי,
אקסען מריקען און רעווען מיט א געשריי,
דיבאם שטעלען די פערד זיך אויף ווי פארריקט,
און שאף שמעהען אינאיינעם צונויפגעשטיקט. קעח)
דער שרעקליכער מלך קומט אויפ'ן פלעק,
נעהמט זיין קרבן און לויפט דערמיט אוועק.
אזוי זאגט דער לייב זיין שירה דאריבער:
דער האר געהט ארוים אזוי ווי א גבור,
דערוועקט זיין צארן ווי אין מלחמה דער העלד,
שרייט, פילדערט און זיינע פיינד גובר אין פעלד.

דוב. נאך דעם לייבס משפחה אין שטארק וילד דער בער,
ווען נישט דער לייב, וואלט בעדארפט מלך זיין ער.
פאר זיינע לאפעס, וואס ווי האט נישט קיינער,
וואס איטליכען ברעכט ער מיט זיי די ביינער.
אויף בערג און אויף סקאלעס ערגיץ אין א העק,
דארטען האלט זיך אויף אונזער בער אהן איין עק. קעט)
פון דארטען ברומט ער צייטענווייס מיט א הילך,
און עס אנטפאלט איטליכען דער מאמעס מילך.
מען יאגט עפטערס דעם בער מיט א צינייגער,
אין מאטערס הויף זיצט דער בחור דער פיינער.
אויף זיינע לאפעס זעהט מען איהם דארט טאנצען,
און עס קומט עפים משונה אוים איגאנצען.

זְאֵב אוֹמֵר. עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע עַל שׁוֹר עַל חֲמוֹר עַל שֶׂה עַל שַׂלְמָה עַל כָּל אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי

אָט איז דֶעם בֶּערס שִׁירָה, וָואס עֶר שְׁטֶעלְט צוּנוֹיף,
און זָאגט זִי בַּיי זִיךְ אִדֶער אִין מַאטֶערס הוֹיף:
„עֶס זִינגְט דִי מִדְבָּר און דִי שְׁטֶעדט אִיהרֶע דָארט,
דִי הֵייפֶען, וֶועלכֶע זֶענֶען דֶעם טַאטֶערס אָרט.
עֶס שְׁרַייעֶן דִי אֵיינְוואוֹינֶער אוֹיף אַ סְקַאלֶע,
פוּן דִי שְׁפִּיץ בֶּערג דָארטֶען בְּרוּמֶען זֵיי אַלֶע".

זְאֵב. דֶער וָואלף מִיט דֶעם הוּנד גֶעהֶרֶען זִיךְ קְרוֹבִים אָן,
און הָאבֶען צְווִישֶען זִיךְ בֶּעשְׁטֶענדִיג צוּטָאן.
דֶער וָואלף לֶעבְּט אִין אַלֶע מְקוֹמוֹת פְּרַאנק און פְרַיי,
און זָאגט זִיךְ נִישְׁט אָפּ פוּן דָבָר מִן הַחַי
עֶר פַארצוּקט בְּהֵמוֹת ווִי אַ חַיָה רָעָה,
און הָאט פוּן אַ שֶׁעפֶּעלֶע שְׁטַארק הֲנָאָה.
חַאפְּט זִיךְ אַרַיין אִין טְשֶׁערֶעדֶעס אוֹיפֶ׳ן סְטֶעפּ,
און דְרֵעהט שֶׁעפֶּעלִיךְ נֶעבִּיךְ דָארט אָפּ דִי קֶעפּ:
דֶער הוּנד אָבֶּער דִינְט זַיין בַּעַל־הַבַּיִת טְרַיי,
און שְׁרַייט אוֹיף אַזאַ מַעֲשֶׂה רַע: אַי, אַי, אַי.
אַי, פֶּעטֶער וֶועלְוֶועל, דוּ בִּיסט אַ רוֹצֵחַ,
הִיט זִיךְ פַאר מִיר, אִיךְ הָאבּ אַ חוּש־הָרֵיחַ.
אִיךְ בִּין דָאךְ אַ שׁוֹמֵר, פָּאלְג מַיין הַארס גֶעבָּאט,
צוּהִיטֶען אִין פֶעלד זַיינֶע בְּהֵמוֹת, זַיין סְקָאט,
וָואס ווִילְסט דוּ, גַנָב אֵיינֶער, הָאבֶּען פוּן מִיר,
וַוייטֶער, וַוייטֶער אַבִּיטֶעל, נַזְלָן, גֵעה דִיר.

הוּא וָה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְבַר שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ:

הִיט זִיךְ, זָאג אִיךְ דִיר אָן מִיטֶען הַארבֶען וָוארט,
דוּ גַנָב, גַזְלָן, אַלְסְדִינְג וָואס אִין דֶער קָארט.
נָאר דֶער וָואלף אָבֶּער בַּיי זִיךְ אִיז אוֹיךְ גֶערֶעכט,
וָואס בִּילְסט דוּ אַזוֹי, הוּנד, דוּ פַארפְלוּכְטֶער קְנֶעכְט.
אוּן רֶעכֶענְסְט מִיר דָא אוֹיס אַ צֶעטִיל פוּן זִינד,
דוּ ווִילסְט אֶפְשַׁר, הַא, אִיךְ זָאל לֶעבֶּען פוּן ווִינד.
דוּ בֶּעדַארְפְסְט, עַזוּת פָּנִים, נִיט פַארגֶעסֶען,
אַז אִיךְ בִּין אַ בָּשָׂר וָדָם אוּן ווִיל עֶסֶען.
מִיט וָואס בִּין אִיךְ עֶרגֶער פוּן אַנְדֶערֶע טַאקֶע,
זַיי מֶעגֶען עֶסֶען פְלֵייש אוּן אִיךְ אַ מַכָּה.
מַה רַעַשׁ, וָואס שְׁרַייסט דוּ אַזוֹי אוֹיף דִי צֵיין,
אוּן דוּ, הוּנד אֵיינֶער, הָאסט פַיינְט אַ פֶעטֶען בֵּיין.
אַלֶע חַיוֹת רוֹיבֶּען, פִילֶען אָן דֶעם בּוֹיךְ,
אֲפִילוּ דַיין בַּעַל־הַבַּיִת, עֶר עֶסט אוֹיךְ.
אוּן פוּגָ׳ם עַל חֵטְא,
אִיז קֵיינֶער נִישט פָּעט.
דֶער וָואלף אֵיינֶענטלִיךְ דְרִינְגט דָא אוֹיס ווִי מֶעגְלִיךְ,
אַז נָאט אִיז אִיטלִיכֶען מְפַרְנֵס טָאג־טֶעגְלִיךְ.
אוּן אוֹיף דֶעם שְׁטֵייגֶער, ווִי עֶר בֶּעקוּמט מְזוֹנוֹת,
דַארף עֶר קֵיינֶעם נִישט אָפְּגֶעבֶּען חֶשְׁבּוֹנוֹת.
נָאר, עוֹלָם, אַ מוּסָר דֶערמִיט זָאגט עֶר אֵייךְ,
אַז דְרִינֶען זֶענְט אִיהר, מֶענְשֶׁען, צוּ אִיהם נִיט גְלַייךְ

שׂוּעָל אוֹמֵר. הוֹי בּוֹנֶה בֵּיתוֹ בְּלֹא צֶדֶק וַעֲלִיּוֹתָיו

אִיהר דַארְפְט מַאכִן שְׂכֶען, אִיהר וֶוענט פְלֵייש אוּן בְּלוּט,
אִיהר ווייסט דָאךְ אָבֶּער „טוֹב וְרַע", וָואס שְׁלֶעכְט, וָואס גוּט.
אַייךְ הָאט גָאט גֶעזֶעצְט, מִשְׁפָּטִים גֶעגֶעבֶּען
ווִי זִיךְ אוֹיפְצוּפִיהרֶען אוּן ווִי צוּ לֶעבֶּען.
אוּנזֶערֶע פְרַאוֶועס אִיז נִישְׁט גֶעוֶוענְדט אִין כֹּחַ
נָאר אִין דִין תּוֹרָה, יוֹשֶׁר, הַארץ אוּן מוֹחַ.
פַארְדִינֶען מוּז מֶען דָאס בֶּעדֶערְפְנִיש אַלֵיין.
בַּיי יֶענְעם צוּנֶעהמֶען אִיז נִישְׁט רֶעכְט, נִיט שֵׁיין
אוֹיף אִיטְלִיכֶער פַאלשֶׁער זַאךְ אוּן פַאלשֶׁע רֵייד,
וֶוענֶען אַיין אָקס, אַיין אֵייזֶעל, אַ שָׁאף, אַ קְלֵייד
וֶוענֶען אַ פַארְלִירוּנג עֶפֶּעס אוֹיף אַ דָאר,
וָואס מֶען וֶועט בֶּעוַוייזֶען: אַזוֹי אִיז דָאס גָאר,-
מוּז בֵּיידֶענְס זַאךְ, פוּן דֶעם אִי פוּן יֶענֶעמס צַד
קוּמֶען פַאר דַיָּנִים צוּמַאכֶען אַ לַאד,
אוּן וֶועמֶען אוּמְגֶערֶעכְט גֶעבֶּען וֶועלֶען זֵיי
דֶער מוּז בֶּעצָאהלֶען דֶעם חָבֵר פַאר אֵיינֶם צְוֵויי". (קס)

שׂוּעָל. דֶער פוּקס, דֶער רַמַּאי פוּן דִי חַיּוֹת רָעוֹת,
אִיז אוּמְטוּם בֶּעקַאנְט מִיט זַיינֶע רַמָּאוּת,
אִיבֶּער אִיהם וֶוענֶען דָא מַעֲשׂוֹת אָהן אַיין עֶק,
ווִי עֶר שְׁווִינְדֶעלט דִי חַיּוֹת אָפּ גָאר אַ שְׁרֶעק. (קסא)
דִי אַלֶע חַיּוֹת פוּן אוֹיבֶּען בִּיז אַרָאפּ,
טְהוּט עֶר מִיט זַיינֶע שְׁפִּיצְלֶעךְ אוֹיף טֶערְקִיש אָפּ.

בְּלֹא מִשְׁפָּט בְּרֵעֵהוּ יַעֲבֹד חִנָּם וּפֹעֲלוֹ לֹא יִתֶּן לוֹ:

עֶר מַאכט הוֹקֶעס-פּוֹקֶעס, פַּאלט אוֹיף הַמְצָאוֹת,
וִוי צוּלֶעבֶּען גוּט אוֹיף פְרֶעמדֶע הוֹצָאוֹת.
קְלַייבּט אִין שְׁכֵנוּת זִיךְ אַרַיין אִין יֶענֶעמס רוּה,
אוּן נֶעהמט דֶערְנָאךְ גָאר מַאכִי דִי דִירָה צוּ.
דֶער בַּייבַּאק גֶעבִּיךְ גְרָאבְּט זִיךְ אַ טִיפֶע גְרוּב,
אוּן בּוֹיעֶט דָארטֶען אוֹיס מִיט קוּנְצֶען אַ שְׁטוּב,
מַאכט אָן אוֹיבֶּערשְׁטִיבּלִיךְ, אַלְקִירִם אִין דֶער זַייט,
דָארֶעוֶועט אוֹיף דֶעם אַוֶועק אַ הִיבּשֶׁע צַייט,-
וַואקסט צוּם חֲנוּכַּת הַבַּיִת דֶער פּוּקס אוֹיס,
אִין פוּן זַיין מַזָל טוֹב קוּמט אוּמגְלִיק אַרוֹיס.
הָאבּ, בְּרוּדֶער, זָאגט עֶר, אוֹיף מִיר קֵיין פַּארְאִיבֶּעל,
מִיר גֶעפֶּעלְט זֶעהר צוּ וואוֹינֶען אִין דַיין שְׁטִיבֶּעל. קפב)
אַי וָואס, פַאר אוּנז בֵּיידֶע אִיז קֵיין פְּלַאץ נִיטָא,
נוּ, לָאז אָפּטְרֶעטֶען דֶער, וָועמֶען אֵיינג אִיז דָא.
דֶער בַּייבַּאק אַרְבַּייט אוֹיף דֶעם פּוּקס גָאר אוּמְזִיסט,
אוּן הָאט פוּן זַיין אַרְבַּייט נִיט קֵיין שׁוּם קָארִיסט.
אַ שֵׁיינֶער מַשָׂא וּמַתָּן וָואלט גֶעוֶוען,
וֶוען צְווִישֶׁען מֶענְשֶׁען זָאל אוֹיךְ אַזוֹי גֶעשֶׁעהן.
אֵיינֶער זָאל בּוֹיעֶן, אַרבַּייטֶען שְׁטַארְק,
אוּן יֶענֶער זָאל אִיהם גֶעבֶּען פְּלוּצְלִים אִין קַארק.
מֶען וָואלט גֶעלֶעבּט וִוי אִין סְדוֹם אוּן עֲמוֹרָה,
אוּן עוֹבֵר גֶעוֶועזֶען אוֹיף כָּל הַתּוֹרָה.
דֶער פּוּקס קֶען דֶערמִיט אוּנְז אַ מוּסָר גֶעבֶּען,
עֶר זָאגט, אַזוֹי טָארֶען מֶענְשֶׁען נִיט לֶעבֶּען.

כְּלָבִים אוֹמְרִים. בֹּאוּ נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרָעָה נִבְרְכָה לִפְנֵי יְיָ עֹשֵׂנוּ:

„וועה, וועה, ווער זיין הויז בויט מיט אוּמְרֶעכְט, מיט איבעל
און שֶׁלֹּא בְּיוֹשֶׁר אי זיין אויבערשטיבעל,
מיט זיין חָבֵר ווער עס ארבייט גאר אוּמזיסט,
און ער בעצאהלט איהם ניט זיין לוין, זיין פארדינסט".

כְּלָבִים. מען מעג אויף די הינד זיך זאגען וואס מען וויל,
נאר פון דער געטריישאפט צום הַאר דאס געפיהל
קען מען בְּשׁוּם אוֹפֶן ביי זיי נישט צוגעהמען, קפג)
מען מעג אין דער מִדָּה פאר זיי זיך שעהמען.
דער הַאר זייערער מעג זיי מאכען דעם טויט,
נישט געבען זיי אֲפִילוּ א שטיקעל ברויט;
פונדעסטוועגען בלייבען זיי איהם געטריי דאך,
און ווארפען פון זיך כְּלַל ניט אראפ זיין יאך.
זיי האבען אֱמוּנָה, זייער הַאר איז גוּט,
אז ער שלאגט, מסתמא ווייסט ער וואס ער טהוט,
הַלְוַאי אויף אונז מענשען געזאגט געווארען,
מען זאל אנגעהמען פאר ליב אי גאטס צארען.
אֲפִילוּ בְּשַׁעַת ער שטראפט אונז מיט זיין גְּרִים.
זאל מען האבען אֱמוּנָה, גלויבען אין איהם
און נישט אפטרעטען פון גאט אי אויף א הָאר.
די הינד אין זייער שִׁירָה זאגען דאס קלאר:

זַרְזִיר אוֹמֵר. וְנוֹדַע בַּגּוֹיִם זַרְעָם וְצֶאֱצָאֵיהֶם בְּתוֹךְ

„קוּמְט, לָאמִיר זִיךְ בּוּקֶען, פַאלֶען וִוי שְׁקְלַאפֶען,
זִיךְ קְנִיעֶן פַאר גָאט, וָואס הָאט אוּנז בֶּעשַׁאפֶען".

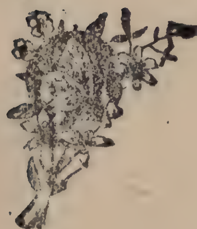
זַרְזִיר. צְווִישֶׁען דִי הִינד אִיז דָא אַ גוּזְמָא מִינִים,
וָואס זֵיי צוּדֶערקֶענֶען דַארף מֶען זַיין מְבִינִים.
אַלֶע אָבֶּער דֶערקֶענֶען דֶעם דַארֶען חָארט,
וָואס עֶר גֶעפִינט זִיךְ אוּמְטוּם אִין אִיטלִיכֶם אָרט,
פוּנְדֶערוַוייטֶענס דֶערקֶענְט אִיהם יֶעדֶער גֶעשְׁווִינד,
דֶער הוֹיכֶער, דַארֶער חָארט לוֹיפט גִיךְ וִוי אַ וִוינד. קפד)
אִיז גֶעזוּנְד אַייזֶען אוּן פַאלט אָן וִוי אַ הֶעלד,
אוֹיף לֶעמְפֶּערטֶען אִי חַיוֹת רָעוֹת אוֹיפֶ'ן פֶעלד.
אִין אַפְרִיקָא וָואלְט עֶרְטֶערוַויים וֶוען נִישְׁט עֶר,
מַחֲמַת דִי חַיוֹת צוּ וואוֹינֶען גֶעוֶועזֶען שְׁוֶוער. קפה)
דְרִיבֶּער שְׁטֵעהט עֶר אִין פָּסוּק אַרַיינְגֶעשְׁטֶעלט,
צְווִישֶׁען דֶעם צֶעטִיל גִבּוֹרִים אִין דֶער וֶועלְט. קפו)
זְרִיזִים וִוי דֶער חָארט זֶענֶען דִי יוּדֶען אוֹיךְ,
דֶער קָאפּ זֵייעֶרֶער אִיז פְלִינק, פְלִיהט אִין דֶער הוֹיךְ:
זֵיי רִיהרֶען זִיךְ גֶעשְׁווִינד אַהִין אוּן אַהֶער,
וֶוענֶען טְרַיי גָאט אוּן דֶעם קֵיסֶר זֵייעֶר הֶער.
וָוען נִישְׁט זֵיי, וָואלְטֶען עֶרְטֶער מַאכִי זֶעהר פִיל
גֶעוֶועזֶען גָאר טוֹיט, וִוי אַ בֵּית עוֹלָם שְׁטִיל. קפז)
מֶען דֶערקֶענְט דֶעם אִידֶעל וָואס וִוי אַ חָארט דַאַר,
עֶר אִיז אָהן אַיין הָרָע אַ שְׁטַארְקֶער גִבַּר.

הָעַמִּים כָּל רֹאֵיהֶם יַכִּירוּם כִּי הֵם זֶרַע בֵּרַךְ יְיָ׃

דֶער דַארֶער חָארט מִיט הויכֶע פִּים קומט אַפִּיר
און זָאגט אויף אַלֶע זַיינֶע מַעֲלוֹת דֶעם שִׁיר:
צְווִישֶׁען פֶּעלְקֶער וֶוערד זֵייעֶר זֶרַע בֶּעקַאנְט.
און זֵייעֶרֶע קִינְדֶער אִין אִיטלִיכֶען קַאנְט.
אַלֶע וָואס זֶעהֶען זֵיי דֶערקֶענֶען אָהן שְׁפָּאט,
אַז דָאם זֶענֶען קִינְדֶער אַ בְּרָכָה פון גָאט. קפח,

רַבִּי יְשַׁעְיָה תַּלְמִידוֹ שֶׁל רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דוֹסָא הִתְעַנָּה שְׁמוֹנֶה וּשְׁמוֹנִים תַּעֲנִיוֹת. אָמַר: כְּלָבִים שֶׁכָּתוּב בָּהֶם: וְהַכְּלָבִים עַזֵּי נֶפֶשׁ לֹא יָדְעוּ שָׂבְעָה, יִזְכּוּ לוֹמַר שִׁירָה. וְעָנָה לוֹ מַלְאָךְ מִן הַשָּׁמַיִם וְאָמַר לוֹ: יְשַׁעְיָה! עַד מָתַי אַתָּה מִתְעַנֶּה עַל זֶה הַדָּבָר? שְׁבוּעָה הִיא מִלִּפְנֵי הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא. מִיּוֹם שֶׁגִּלָּה סוֹדוֹ לַחֲבַקּוּק הַנָּבִיא לֹא גִלָּה דָבָר זֶה לְשׁוּם בְּרִיָּה בָּעוֹלָם, אֶלָּא בִּשְׁבִיל שֶׁאַתָּה תַּלְמִידוֹ שֶׁל חָכָם גָּדוֹל שְׁלָחוּנִי מִן הַשָּׁמַיִם לְזַהֵק אֵלֶיךָ וְאָמְרוּ: כְּלָבִים שֶׁכָּתוּב בָּהֶם:

וּלְכֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יֶחֱרַץ כֶּלֶב לְשׁוֹנוֹ, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁזָּכוּ לְעַבֵּד עוֹרוֹת מִצּוֹאָתָם שֶׁכּוֹתְבִין בָּהֶם תְּפִילִין וּמְזוּזוֹת וְסֵפֶר תּוֹרָה, עַל כֵּן זָכוּ לוֹמַר שִׁירָה. וּלְעִנְיַן הַשְּׁאֵלָה שֶׁשָּׁאַלְתָּ חֲזוֹר לַאֲחוֹרֶיךָ וְאַל תּוֹסִיף בַּדָּבָר הַזֶּה עוֹד כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: שׁוֹמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ שׁוֹמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ: (קפט)

טוב טעם

א) הוא מוסור קמ״ח, שכל הנבראים העליונים והתחתונים משבחים ומשוררים לבוראם והוא הוא הפרק. שירה בכלל, שבו מכרו רק הבונים הגבוהים מכל הזקום. וזהו גם דעת בעל „חסד לאברהם״ כמכר לעיל בפתיחה.

ב) רנו שמים וגו׳ הריעו תחתיות ארץ פצחו הרים רנה יער וכל עץ בו (ישעיה מ״ד כ״ג) וכן תכבדני חית השדה תנים ובנות יענה (שם מ״ג כ׳) שמזה הוכיחו ז״ל כי בעה״ח אומרים שירה (חולין ס״ד, ב׳) ועוד מקראות הרבה בכמה מקומות המתארים את עולם המציאות כמנגן ושר לפני המקום ב״ה ומספרים את כבודו:

ג) כתב המורה (פ״ח לשני) מן הדעות הקדומות, המתפשטות אצל הפילוסופים ורוב האנשים, שלתנועות הגלגלים קולות נוראים עצומים מאד. וסיעת פיטאגורים כלה תאמין בזה שיש להם קולות ערבים נערכים עם גדלם כהערך נעמי המוסיקא. וזהי הדעת מפורסמת באומתנו ג״כ (שיחזקאל היה מזו הדעת באמרו ואשמע את קול כנפיהם כקול מים רבים כקול שדי. אפודי ושם טוב שם) הלא תראה החכמים יתארו גדל קול השמש בעת מרוצתה (והוא ביומא סוף פ״ק כ׳ מפני מה אין אדם נשמע קולו ביום כדרך שנשמע בלילה מפני גלגל חמה שמנסר ברקיע. ועוד שם אלמלי קול גלגל החמה נשמע קול המונה של כרך) וכן ראוי לכלם. אמנם אריסטו ימאן זה. ובס׳ יד החזקה (הלכות יסודי התורה פ״ג, ט׳) כתב עוד: כל הכוכבים והגלגלים כלן בעלי נפש ודעה והשכל הם, והם חיים ועומדים ומכירין את מי שאמר והיה העולם, כל אחד ואחד לפי גדלו ולפי מעלתו משבחים ומפארים ליוצרם. והוסיף לדבר בזה במורה (בחמישי לחלק שני) אמנם שהגלגלים חיים משכילים זה אמת נכון ג״כ מצד התורה וכו׳ עובדים את אדוניהם ישבחוהו ויהללוהו שבח גדול, אמר השמים מספרים כבוד אל וגו׳ התבונן סדרם בברכת הירח (באמרם ששים ושמחים לעשות רצון קונם) ומה שנכפל בתפלות ותורף המדרשות באמרו וצבא השמים לך משתחוים ובאמרו ברן יחד כוכבי בוקר ויריעו כל בני אלהים. והנה במדרש רבה (על פסוק האזינו השמים וגו׳) מכאן אתה למד שיש לשמים פה ולב ואזן... ברא הקב״ה שמים וארץ שיהוו מקלסים אותו. והראב״ע

על הפסוק מקולות מים רבים (תהלים צ״ג ד׳) אמר: וזה לאות כי לגלגלים קולות וכן כתוב ביחזקאל כקול מים רבים.

ד) מכנף הארץ זמירות שמענו (ישעיה כ״ד, ט״ו) וע״ז אמרו ז״ל (סנהדרין צ״ד א׳) מיד פתחה הארץ ואמרה לפניו: רבש״ע אני אומרת לפניך שירה. ובתוספות שם: כתוב בתשובת הגאונים וכו׳ גבי חיות שש כנפים לאחד וכל כנף הוא אומר שירה אחת ביום בששת ימי החול וכשתגיע שבת אומרים החיות לפני המקום: רבש״ע אין לנו עוד כנף והקב״ה משיב להם יש לי עוד כנף אחד שאומר לפני שירה, שנאמר מכנף הארץ זמרות שמענו.

ה) כבתוב בברכת היוצר: והאופנים וכו׳ פנת צבאיו תמיד מספרים כבוד אל וקדושתו וכו׳ וכלם פותחים את פיהם בשירה ובזמרה ומברכים וכו׳ נעימות יתנו זמירות יאמרו וכו׳ ודומיהם הרבה המעידים, שמיסדי התפלה טמטו בדרך הקדש הזה לתאר כללות הבריאה כגון יפה וטוב ונשגב להפליא.

ו) והיאך היא הדרך לאהבתו וליראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים והגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול, וכשיחשב בדברים האלו עצמן, מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד, וידע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה עומדת בדעת קלה ומעוטה לפני תמים דעות (הלכות יסודי התורה פ״ב, ב׳).

ז) כל העוסק בפרק שירה בעולם הזה מעיד אני עליו שהוא נצול מיצר הרע ומפגע רע ומשטן המשחית ומכל מיני מזיקין ומחבלו של משיח ומדינה של גיהנם וזוכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות ותלמודו מתקים בידו ומאריך ימים וזוכה לחיי עולם הבא:

והנה במאמר הזה יש חילופי גרסאות הרבה בכל הסדורים שלפני, אלה מחסים אותו לר׳ אליעזר בנוסח זו: תניא ר׳ אליעזר אומר כל העוסק וכו׳ (כמו בסדור שערי שמים) ואלה מתחילים: תניא רבי אומר וכו׳ (כמו בסדור קרבן מנחה, דפוס ווילנא) ובפרק שירה בס׳ בית אלהים להגאון מבי״ט הגירסא תניא רבי אליעזר הגדול וכו׳ וחילופי הנוסחאות מטילים ספק במאמר הזה ורוב דבריו הכלולים בו למי הם. וע״כ אולי השמיט אותם הרב יעב״ץ והציג לפני הפרק שירה סתם רק הדברים המעטים האלה: כל העוסק בפרק שירה בעולם הזה זוכה ללמוד ותלמודו מתקים בידו ונצול מיצר הרע ומחבוט הקבר (בס׳ בית אלהים ליתא) ומדינה של גיהנם וזוכה לימות המשיח ולחיי העולם הבא, וכן הסדירו רבים לפני פרק שירה המאמר: תניא רבי אליעזר אומר כל האומר פרק שירה זה בעולם הזה זוכה ואומרו לעוה״ב שנאמר אז ישיר משה שר לא נאמר אלא ישיר מלמד שעתיד לומר לעתיד לבא, ובגמרא (סנהדרין צ״א, ב׳) מובא המאמר

הזה, בשנוי האמרו והטעם שלו, בלשון זה: א״ר יהושע בן לוי כל האומר שירה בעוה״ז זוכה ואומרה לעולם הבא שנאמר אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה זמן הכתוב אז ישיר ונומ׳ הוכיח שם ר׳ מאיר לתחיית המתים מן התורה.

ח) גמור בכל לבבך ובכל נפשך לדעת דרכי ולשמור דלתות היכלי ותורתי ולשמור מצותי וחקי, נצור תורתי בלבך ונגד עיניך תהיה יראתי, שמור פיך ולשונך מכל חטא ואשמה ואני אהיה עמך בכל מקום שתלך ואלמדך שכל ובינה מכל דבר והוי יודע שכל מה שברא הקב״ה לא בראו כי אם לכבודו, שנאמר כל הנקרא בשמי לכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו.

והנה יחסו זה המאמר ג״כ לר׳ אליעזר או לרבי אליעזר הגדול (בס׳ בית אלהים) ובגמרא (ברכות י״ז, א׳) הובאו הדברים האלו בשינוי לשון קצת מר׳ מאיר; מרגלא בפומיה דר׳ מאיר גמור בכל לבבך ובכל נפשך לדעת את דרכי ולשקוד על דלתות תורתי נצור תורתי בלבך ונגד עיניך תהיה יראתי. שמור פיך מכל חטא וטהר וקדש עצמך מכל אשמה ועון ואני אהיה עמך בכל מקום, וזהו דבר שצריך עיון.

ט) אמרו חז״ל על דוד מלך ישראל: בשעה שסיים ספר תהלים זחה דעתו עליו ואמר לפני הקב״ה רבש״ע יש בריה שבראת בעולמך, שאומרת שירות ותשבחות יותר ממני. באותה שעה נזדמנה לו צפרדע אחת ואמרה לו. דוד אל תזוח דעתך עליך שאני אומרת שירות ותשבחות יותר ממך, ולא עוד אלא כל שירה שאני אומרת ממשלת עליה ג׳ אלפים משל, שנאמר וידבר שלשת אלפים משל ויהי שירו חמשה ואלף, ולא עוד אלא שאני עוסקת במצוה גדולה וזו היא המצוה שאני עוסקת בה. יש בשפת הים מין אחד שאין פרנסתו כי אם מן המים ובשעה שהוא רעב נוטלני ואוכלני, זו היא המצוה, לקיים מה שנאמר אם רעב שונאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים כי גחלים אתה חותה על ראשו וה׳ ישלם לך. אל תקרי ישלם לך אלא ישלימנו לך. המאמר הזה מובא סתם מבלי שם אומרו ומלשון אמרו חז״ל וכו׳ משמע שמסדר פרק שירה הציג אותו פה, ומי הוא זה ואי זה הוא, והנה בזוהר (פרשת פנחס) אמרו; אף הוא פתח ואמר לא גבה לבי ולא רמו עיני ולא הלכתי בגדולות ובנפלאות ממני (תהלים קל״א א׳) האי קרא אמ[illegible]ד בשעתא דהוה אזיל על כיף נהרא והוה אמר רבש״ע כלום הוה בר נש בעלמא דאודי ומשבח לקיבלך כוותי. איזדמנא ליה צפרדע אחת, אמרה ליה דוד לא תתגאי דאנא עבדית יתיר ממך דמסרית נופאי על מימרא דמרי דכתיב ושרץ היאור צפרדעים והא אוקמוה. ותו דאנא מזמר ומשבח לילא ויממא דלא שכיכו. בההוא שעתא אמר דוד ה׳ לא גבה לבי ולא רמו עיני וגומ׳. הנה זה המאמר נוטה ממאמר פרק שירה בלשונו ובזמן אמירתו, ואמנם הוא מפיץ אור על

זה מפני מה נזדמן לדוד צפרדע רמקא. והוא מפני דהוה אזיל על כיף נהרא ושם שורצת הצפרדע ביאור דאיהי מזמרת ומשבחת לילא ויוממא ולא פסיק פומה משירתא ותושבחתא כדרך הצפרדעים הקולנים, שקרקורן עולה תמיד ברעש וקול גדול, ובדין הוא שתאמר לדוד מה שאמרה. והכוונה לא שאמרה לו היא בדבר שפתים, כי הדבר אין בה אלא בדרכי חייה, שהיא לאכלה תמיד לשאר בעה״ח ובכ״ז היא פותחת תמיד את פיה בשירה ובזמרה. בזה למדה את דוד ענות צדק הביאתהו לחשוב רעיון נכבד ומוסר השכל כזה, וגם הגאון מבי״ט אומר נזדמנה לו צפרדע כלומר עלה בדעתו ומחשבתו כי הצפרדע יכולה לענות לו ולומר אל תזוח דעתך. ומיהו הדבור שנאמר וידבר שלשת אלפים משל וגו׳ הוא בלי ספק הוספת המסדר ליפוי הענין ע״ד משל ומליצה, כמו הדבור שנאמר אם רעב שונאך האכילהו וגו׳ כי גחלים אתה חותה על ראשו וה׳ ישלם לך (משלי כ״ה, כ״א כ״ב) שהכתובים האלה אשר לשלמה מאוחרים בזמן מהצפרדע ומדוד מלך ישראל, ומה גם דרשת רז״ל על הכתוב הזה אל תקרי ישלם לך אלא ישלימנו לך (סוכה נ״ב, א׳) היתכן כי גם בלשון אל תקרי זה אמרה הצפרדע לדוד. אלא ודאי יפוי מליצה יש כאן מצד המסדר, כדרך רז״ל באגדותיהם המחוכמות, ובהא שפיר מתישב המאמר התמוה הזה ותשואות חן חן לו בדבריו הנחמדים והמסולאים. ודוק היטב אמנם בתרגומי על הכתוב וידבר שלשת אלפים משל וגו׳.

י) השיר שהלוים היו אומרים בבית המקדש, בראשון מה היו אומרים לה׳ הארץ ומלואה. משנה היא במסכתא (תמיד ל״ג ב׳) מפורש בגמרא (ראש השנה ל״א, א,) על שם שקנה והקנה ושלט בעולמו ופירש״י שקנה שמים וארץ והקנה תבל ליושבי בה כלומר קונה כדי להקנות ושליט בעולמו יחידי שלא נבראו המלאכים עד יום שני:

יא) בשני מה היו אומרים גדול ד׳ ומהולל מאד על שם שחלק מעשיו ומלך עליהן, ופירש״י הבדיל רקיע בין עליונים לתחתונים ונתעלה וישב במרום:

יב) בשלישי היו אומרים אלהים נצב בעדת אל על שם שגלה ארץ בחכמתו והכין תבל לעדתו. ופירש״י שגילה ארץ מקום מצב עדתו שנאמר ותראה היבשה בשלישי נאמר:

יג) ברביעי היו אומרים אל נקמות ה׳ על שם שברא חמה ולבנה ועתיד ליפרע מעובדיהן.

יד) בחמישי היו אומרים הרנינו לאלהים עוזנו על שם שברא עופות ודגים לשבח לשמו ופירש״י כשאדם רואה עופות משונים זה מזה נותן שבח למי שבראם

טו) בששי היו אומרים המלך גאות לבש, שנגמר מלאכתו ומלך עליהם

טז) והנה השיר שלהלוים בא ללמד על פרק שירה זה, ועל פי סדר השיר ההוא סדרתי גם אני השירה הזאת לפי סדר הבריאה בששת ימי בראשית, ונחלקה א"כ לששה פרקים, וכל פרק עם המשוררים שבו מכוון ליום הבריאה. ועיין לעיל בפתיחתי, מה שהארכתי לדבר בענין זה.

יז) ומושב יקרו בשמים ממעל ושכינת עוזו בגבהי מרומים (בעלינו) וכן המשילו ז"ל (בראשית רבה פ"ב) את השמים ואת הארץ במשל נאה זה: משל למלך שקנה לו שתי שפחות וכו׳ על אחת גזר שלא תזוז מפלטין ועל אחת גזר טירודין.

יח) על הפסוק והארץ היתה תהו ובהו סמכו רז"ל (בראשית רבה) את מעליהם היקרים בדבר הגורל הטוב והרע של הארץ להיפך מגורל השמים, שהוא פ"ב תנינן: ישבה הארץ תוהא ובוהא, אמרה: העליונים והתחתונים נבראו בבת אחת, העליונים ניזונין מזיו השכינה, התחתונים אם אינם יגיעים אינם אוכלים וכו׳ זו אינה יוצאה חוזה מפלטין ועלי גזר טירודין וכו׳ העליונים חיים ותחתונים מתים:

יט) ולא כמחשבת הדורסים שחשבו שהשגחתו ית׳ כלתה אצל גלגל הירח, והארץ ומה שבה נעזב, עזב את ה׳ את הארץ, אינו רק כמו שבאר לנו על יד אדון כל החכמים כי לה׳ הארץ, יאמר שהשגחתו ג"כ בארץ כפי מה שהשגיח בשמים (מורה נבוכים פ׳ נ"ד לחלק ג׳) והיא הכוונה בשירת הארץ לה׳ הארץ ומלואה וכו׳:

כ) שירת הארץ הזו נמצאה בדרז"ל (מדרש שיר רבה עה"פ אני חבצלת) הארץ אמרה אותי: אני היא וחביבה אני וכו׳ שנאמר יחיו מתיך נבלתי יקומון לכשיבקשם הקב"ה ממני אחזירם לו וכו׳ אומרת שירה לפניו, שנאמר מכנף הארץ זמירות שמענו. והוא שיר נדמה נגד דברי תלונה שבפסוק והארץ היתה תהו ובהו, כמובא לעיל:

כא) בתרגומי נתכוונתי לתרגום יונתן עה"פ מכנף הארץ וגו׳ (ישעיה כ"ד ט"ז) תושבחא שמענא לצדיקיא אמר נביא רז אגר לצדיקיא אתחזי לי, רז פורענות לרשיעיא אתגלי לי, וי לאנסיא דמתאנסין ולבזוזי בזוז דהא מתבזזין. והיא תשובה לכופרים בהשגחה. והנה יש גורסין: יום אומר. יום ליום יביע אומר ולילה ללילה יחוה דעת: לילה אומר. להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות: אבל הגאון סבי"ט בפרק שירה שלו אינו מונה אותם בספר המשוררים, וכן אינם בס׳ שערי השמים שסדר את פרק שירה לפי הנוסחא של כ"ח יצחק ושער שמעון: והו הפרק מכוון לבריאת שמים וארץ ביום הראשון מששת ימי בראשית.

כב) המקרה במים עליותיו השם עבים רכובו (תהלים ק"ד ג׳) ודוד הוא פירש במזמור זה מעשה בראשית שבתורה כדאיתא במדרש (שמות רבה פט"ו). והוא הרקיע שנברא ביום שני להבדיל בין המים והוא ענני כבוד. וכן הוא במדרש כונן: נטל מים ואורה וערבן ועי"ז ועשה מהן סוכה של הסך ועננ׳ כבוד, שמשמע שם

הרקיע, ונקראו לדעת המפרש שם ענן אורו (איוב ל״ז, י״א) ולזאת יש נוסח אחר שענני כבוד אומרים הכתוב הזה: אף ברי יטריח עב יפיץ ענן אורו. גם המבי״ט כתב: בדברים שהם סבת הצמחים הוזכרו ענני כבוד בתוך עבים ושחקים. ואם דם שבעה ענני כבוד שהיו חופפים את ישראל במדבר כבר פסקו ופס״ה שירתן עכ״ל:

כג) א״ר ברכיה לא פירשו המים התחתונים מן העליונים אלא בבכיה הה״ד מבכי נהרות חבש (איוב כ״ח, י״א), ר׳ תנחום מייתי לה מן הכא עושה ארץ בכחו ומי לקול תתו המון מים בשמים (ירמיה י׳ י״ג) ואין לקול אלא בכי היך מה דאת אמר קול ברמה נשמע (בראשית רבה פ״ה):

כד) למה אין כתיב בשני כי טוב וכו׳ שבו נבראת מחלוקת, שנאמר ויהי מבדיל בין מים למים (שם):

כה) וז״ל המורה (פרק ל׳, ח״ב) וממה שצריך שתדעהו שאמרו ויבדל בין המים אינו הבדל במקום שיהיה זה למעלה וזה למטה וטבעם אחד, אמנם פירושו שהוא הבדיל ביניהם בהבדל הטבעי וכו׳ שחומר אחד היה משותף וקראו מים ואח״כ הובדל בשלש צורות והיה קצתו ימים וקצתו רקיע וקצתו על הרקיע וכו׳ למעלה מן הרקיע נקראו מים בשם לבד לא שהוא אלו המים המיניים וכו׳. ורבו המפרשים במאמר זה, ואביא פה מה שכתב שם טוב וז״ל: אמרו במפרשים: כי האד הלח יעלה למעלה אצל האויר החם ואלו יקראו מים עליונים, ולמטה מאלו הרקיע, אשר נמצא בו האד הלח רב ויתעבה עם באופן, שזה החלק קר וכשיגיע האד הלח אל זה המקום יתהוו שם המים, א״כ ימצאו בכאן ג׳ מיני מים: המים העליונים ממעל לרקיע והם האד החם, המים העליונים הם מים בכח ונקראים בדרז״ל מים זכרים (פרקי רבי אליעזר פ״ה, פכ״ג) והמים התחתונים הם מים בפועל ונקראים בדרז״ל מים נקבות (שם), והרקיע עצמו, אשר הוא החלק, אשר נקרא אבני שיש טהור (חגיגה י״ד ב) והוא החלק הקר (וזהו שאמרו ז״ל הוָלְדָה הטיפה האמצעית, ר״ל החלק הקר מהאֲוִיר אשר שם מתהוה המטר) והמים אשר למטה, שהם היסודיים אשר נתהוו בחֵלֶק הקר. וענין זה ברקיע, שהוא האוור הקר כעין הקרח הנורא (יחזקאל א׳, כ״ב) ובהויית המטר והמים מסכים עם חכמת הטבע. ובגמרא (תענית ט׳ ב׳) מלמד שהעננים מתגברים ועולים לרקיע ומקבלים מי מטר. ר״ל ברקיע הם מתקררים ונופלים על הארץ בטיפות מטר. וכן הוא במדרש (קהלת רבה עה״פ כל הנחלים) היכן הם נעשים טולים בשחקים:

כו) שאול ואבדון לא תשבענה ועיני האדם לא תשבענה (משלי כ״ז, כ׳):

כז) עד דמטא (אלכסנדרוס מוקדון) לפתחא דגן עדן רמא קלא: פתחו לי בבא. אמרו ליה זה השער לה׳ וגו׳ אמר להון, אנא נמי מלכא אנא מיחשב חשיבנא הבו לי מידי. יהבו ליה גלגלתא חדא אתייא תקליה לכוליה דהבא וכספא דידיה בהדיה לא הוה מתקליה. אמר להון לרבנן מאי דאי. אמרי גלגלתא דעינא דבישרא

ודמא דלא קא שבע אמר להו מטאי דהכי הוא. שקלי קלילי עפרא וכסייה לאלתר תקנ"א, דכתיב שאול ואבדון לא תשבענה ועיני וגו׳ (תמיד ל״ב, ב׳). והנה הגיהנם נברא ביום שני כאמרם ז״ל (בראשית רבה פ״א) ועוד בכמה מקומות בשני רקיע וגיהנם ומלאכים. ועיין פסחים נ״ד, א׳. והיכן הוא הגיהנם, הנה תנא דבי אליהו גיהנם למעלה מן הרקיע ויש אומרים לאחרי הרי חושך (תמיד ל״ב ב׳):

כח) שירת הים הזו נמצאת בדרז״ל (בראשית רבה פ״ה) מתחלת ברייתו של עולם לא היה קילוסו של הקב״ה עולה אלא מן המים, הדא הוא דכתיב מקולות מים רבים אדירים משברי ים, ומה היו אומרים **אדיר במרום יי** (תהלים צ״ג ד׳) ומזה יתבאר שלא היו אומרים הכתוב מקולות מים וגו׳ מתחלתו אלא אדיר במרום שבסופו, ולזה נתכוונתי בתרגמי: והנה במקוה המים לימים לבעבור תראה היבשה התחילה בריאת יום השלישי. ואמרו רבותינו ז״ל (ב״ר, פ״ה) שלא נגמרה מלאכת המים עד יום ג׳ לפיכך כתיב בשלישי כי טוב שני פעמים אחד למלאכת המים ואחד למלאכתו של יום. וכן הוא בפרקי רבי אליעזר: בשלישי היו המים מכסים על פני כל הארץ וכשיצא הדבור מפי הגבורה יקוו המים עלו מקצות הארץ ההרים והגבעות ונתפזרו על פני כל הארץ ונעשו עמקים וכו׳ ונתגלגלו המים תקוו לעמקים וכו׳ מיד נתגאו המים ועלו לכסות הארץ כבתחלה עד שגער בהם הקב״ה וכבשן וכו׳ ועשה חיל גבול לים. ואחד הוא הראב״ע המתנגד לזה בפירושו על יקוו המים (בראשית א׳ ט׳) וז״ל: ,,כפי דעתי שזו הפרשה דבקה עם אשר עליה, כי הרקיע לא נעשה עד אשר יבשה הארץ וכו׳ וכן טעמו ובבר אמר אלהים יקוו המים וכו׳ ואתן לך עדים שנים. האחד וישם שם את האדם אשר יצר ואח״כ ויצמח ה׳ אלהים וקידם האדם הצמיחם וכו׳ רק פירושו וכבר יצר. ועל זה הפירוש יהי וירא אלהים כי טוב דבק עם בריאת יום שני ותדשא הארץ תחלת יום שלישי.״ עכ״ל:

כט) הוא ע״ד הכתוב (איוב ל״ח י׳ י״א) ואשים בריח ודלתים ואומר עד פה תבוא ולא תוסיף:

ל) מקור הנהרות הוא קבוצת מימי נחלים הנעשה מהתחברות מעינות שונים ומימי גשמים הזולים לרדת מפסגת ההרים ומקומות הנשאים, כל המים השוטפים הנה אצל מקורם והתחלתם הם גבוהים מעל פני הים יותר מבסופם והם הולכים ושוטפים לפיז בנטיה עקומה ממעלה למטה, ע״ד הכתוב כמים המוגרים במורד, ומזה יתהוו אשדות רנחלים גבוהים או נמוכים, הכל לפי מקומם, קרוב למקורם נפילת ואשדות הנהרים חזקה יותר, ובאמצע הנהרות היא אינה חזקה כ״כ, ובסופם אינה נכרת בטעם (מספרי חכמת הטבע):

לא) כל השטח העליון מתחת פני האדמה בעומק ידוע הוא רטוב ומלא מים, ובבטן ההרים שם יזובון מים בכל מקום. כאשר יתפרצו באיזו מקום.

מתוך הארץ החוצה, אז נקראים מעינות ופלגים. (מספרי חכמת הטבע). מי המעינות כשהם מתפרצים לצאת וטבעים הם משמיעים קול דממה דקה ומקפצים ושרים כחוללים בנחוטה ערבה. ומה נאה ויאה היא שירת המעינות על אוזן שומעת:

לב) הדברים האלה המאומתים בחכמת הטבע מיוסדים על דברי המורה (ח״ב פרק ל׳) בענין מעשה בראשית מדבור המתחיל: והוא שזה (הייט הויית המטר והרקיע) וכו׳ הוא להכרח התחייב כדי שתגלה הארץ וכו׳ וכתב המפרש שם טוב: ״שבאמצעות האור והחשך נתהווה הרקיע שהוא האויר הלח וכו׳ והנה האויר סבת הויית הטים בהעלת איד ולכן היתה סבה להראות היבשה ואח״כ נתהוו המקורים הצמחים״ עכ״ל. ועיין אמנם לעיל הערה כ״ח מה שאמר הראב״ע בזה. ושירת השדות תורה על הויות שהתיסדות הארץ והתיסדות הרקיע, הנקרא ג״כ שמים בשתוף השם (מורה שם) תלויות ודבוקות זו בזו בחכמה ובתבונה של רבון העולמים, והבן זה. ויש עוד טעם לשירות השדות מקורות בני האדם. שעל ידי העסק בעבודת האדמה ובמעשה השדה נתעלה האדם בטדרגה לשכון תחתיו במח להשב מחשבות ולעשות בכל מלאכה ונתכללה הארץ בחכמה ובמדות טובות, ולא זו בלבד אלא שעל ידי עבודת השדות בחרישה ובזריעה ובנטיעה הפעילו בני אדם גם על האיקלים שנשתנה לשבח במזג אוירה ובתכונת שמיה. ולהיות שהשדות הם גורמים לכל המעשים הנכבדים האלה לכן להם נאה ולהם יאה השיר שהם אומרים:

לג) המקומות האלה נקראים בכתוב נאות מדבר (אאזען) נות רועים מרביצים צאן:

לד) והנה לשירת המדבר יש זכר בדרז״ל (שיר רבה פסוק אני הבצלת) אמר המדבר, אני מדבר וחביב אני שכל טובות שבעולם חבויין בי, שנאמר אתן במדבר ארז שטה (ישעיה מ״א) וגו׳ ואומר לפניו שירה שנאמר ישושום מדבר וציה וגו׳ (שם כ״ה):

לה) אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו (ישעיה ג׳ י׳):

לו) והנה גן עדן נברא לדעת רז״ל (בראשית רבה פ״ט ועוד בכמה מקומות) בשלישי. ובפרקי רבי אליעזר: בשלישי פתח לגן עדן פתח בה והוציא ממנה נטעים על פני כל הארץ כל מיני עץ וכל מין עשב ודשא:

לז) כלשון הכתוב (תהלים קמ״ז, ז׳) המכסה שמים בעבים:

לח) כדכתיב (שם ק״ד ד׳) עושה מלאכיו רוחות:

לט) כמו שנאמר (משלי כ״ה, כ״ג) רוח צפון תחולל גשם, ואמרו המפרשים שהרוח הצפונית תברא הגשם בירושלים, כי היא תביא שם האדים העולים מן הים, כי הים הוא צפונית לה:

מ) ידוע הוא למבינים, כי הרוח מוליך ומביא זרע הצמחים למרחוק, משריה אבקת הפרחים מפרחי הזכרים לפרחי הנקבות כמו במיני התמרים וכדומה בכדי להפרותם. ובדרז״ל נתפרשו פעולות הרוחות: רוח צפונית מזלת את הזהב ר״ח מזרחית מסערת את כל העולם, רוח דרומית מעלה רביבים ומגדלת עשבים (בבא בתרא כ״ה, א׳):

מא) בחכמה תרגם יונתן ברקים למטר עשה (תהלים קל"ה ז') ברקין בזמנית מטרא, כנודע שהברקים מסבבים ירידת גשמים בחזקה. והראב"ע פירש שם בהגם נ"ב ולמ"ד למטר בעבור, נ"כ לכוונה זו:

מב) שהיא שקולה כתחיית המתים, ולר' אבוהו גדול יום הגשמים מתחיית המתים (תענית ז' א') ונקראים הגשמים גבורות גשמים מפני שיורדים בגבורה, שנאמר (איוב ט') עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר וכתיב (שם) הנותן מטר על פני ארץ וגו' (תענית א', א') והנה לפי סדר טבע הבריאה ירדו הגשמים ביום ג' כמו שכתוב במורה (ח"ב, פ"ל) שהעשבים והצמחים והאילנות הצמיחם השם אחר שהמטיר עליהם, ואד יעלה מן הארץ וגו' הוא ספור הענין הראשון, אשר היה קודם תדשא הארץ דשא, ולזה תרגם אונקלוס וענגא הוה סליק מן ארעא:

מג) גשמים הוא דבר שפעמים מתבקש ופעמים אינו מתבקש (תענית ד' א') וכן חלקה אחת תמטר והלקה אשר לא תמטיר (עמוס ד', ז'):

מד) טל לא מיעצר (תענית ג'):

מה) טל הוא דבר המתבקש לעולם (שם ד', א'):

מו) ויתן לך האלהים מטל השמים וגו' (בראשית כ"ז כ"ח) מ"א יש הרבה לכמה פנים. הרמב"ן כתב: אין הברכה שיתן לו האלהים מטל השמים כמשמעו, כי הטל יורד בכל מקום. ונדחק לפרש שם שהברכה היא על הרבוי או שירד בעתו. וכפי שאני דורש פה, הכוונה שיתן לו מסגולותיו של הטל הטובות:

מז) והיה שארית יעקב בקרב עמים רבים כטל מאת ה' (מיכה ה' ו'):

מח) אמר לה הקב"ה בתי וכו' אני אהיה לך דבר המתבקש לעולם שנאמר (הושע י"ד, ו') אהיה כטל לישראל (תענית ד', א'):

מט) מה שושנה זו שרב יוצא עליה והיא כמושה, יצא טל היא מפרחת, כך ישראל וכו' הדא דכתיב אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה (שיר רבה פסוק כשושנה בין החוחים):

נ) החטה שהיא חשובה מחמשה מיני דגן הנה באמת היתה לדעת רז"ל בתחלת בריאתו של עולם גדולה מאד ואמרו (בראשית רבה פט"ו) החטים מתמרות היו כארזי לבנון. אלא שחטא אדה"ר גרם ונעשו נמוכים ולעתיד לבוא עתידה חטה לדבריהם ז"ל שתתמר כדקל (כתובות קי"א ב') ואל תתמה על דברי רז"ל שהרי בחכמת הטבע הוברר הדבר, כי הצמחים הראשונים בימי קדם היו גבוהים מאד כאילנות:

נא) החטה אינה סובלת כ"כ איקלים קר כמו שאר מיני דגן ולפיכך אינה מתפשטת כמותם בארץ לא על פני שטחה לפאת הקוטבים ולא בגובה על ההרים הרמים, שהאויר שם קר, והיא צומחת ביותר בארץ מישור ובעמקים. ונאמר (שמואל א' ו', י"ג) ובית שמש קוצרים קציר חטים ב ע מ ק. והנה ממה שאמרו ז"ל (כתובות קי"א ב') עתידה חטה שתתמר כדקל ועולה בראש הרים משמע שעתה כשהיא נמוכה

אינה עולה בראש הרים, ולכן לה נאה לזכור שיר ממעמקים קראתיך: ואפשר ג"כ כי השיר ממעמקים וגו' שהחטה אומרת קולע למה שאמרו ז"ל התם (שם) עתידים צדיקים שיעמדו במלבושיהם, ק"ו מחטה, מה חטה שנקברה ערומה יוצאה בכמה לבושין צדיקים שנקברו במלבושיהן עאכו"כ. ולפי שמהחטה הנקברת ועולה וצומחת ממעמקי ארץ למדו ענין תחית המתים, שפיר היא משוררת ממעמקים קראתיך ה', ודבר גדול קא משמע לן בזה:

נב) מה חטה זו סדוקה (שיר רבה פסוק בטנך ערמת חטים) וזה הסדק הולך באמצע ובלב החטה ונראה כצינור:

שעורים הוא מאכל בהמה ועניים כאמרם ז"ל בכמה מקומות:

בימים הראשונים קראו לפנים מין שעורים המצוי בשם „רעטטעמאַן"

זכות ... של מאיר, שזה השם נגזר מן „רעטטע דען מאן" כלומר הציל את האיש, ר"ל את העני שלא ימות ברעב.

נה) מנהג העמים הקדמונים בארצות המזרח היה לפנים להשחית כל עצי השדה והיערים של המדינה שנלחמו עליה לעשותה בזה למדבר שממה. ומצינו כזאת רבות במקרא. מלך אשור אמר: ברוב רכבי אני עליתי מרום הרים ירכתי לבנון ואכרות קומת ארזיו מבחור ברושיו וגו' (מלכים ב'. יט כ"ג) וכן ונקף סבכי היער בברזל וגו' (ישעיה י' ל"ד); וקדשתי עליך משחיתים איש וכליו וכרתו מבחר ארזיך (ירמיה פ"ב, ז'); ובקרדומות באו לה כחוטבי עצים כרתו יערה (שם מו כב' כג'). ותורתנו התמימה הנה הזהירה: כי תצור אל עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשה לא תשחית את עצה לנדח עליו גרזן וגו' (דברים כ', י"ט) וכתב הרמב"ן שם: „והטעם כי הנלחמים משחיתים בעיר וסביב הארץ אולי יוכלו לה כענין שנאמר וכל עץ טוב תפילו וגו', ואעפי שנאמר לא תשחית את עצה צוה אלישע הנביא (מ"ב ג, יט) וכל עץ טוב תפילו. ופירשו ז"ל הדבר הזה, כאן התיר להם, שהיא (מואב) אומה בזויה ונקלית לפניו וכן הוא אומר (דברים כ"ג, ז') לא תדרוש שלומם וטובתם אלו האילנות הטובים שבהם. והרד"ק והרלב"ג אמרו, אפשר שהיתה מצוה לשעה כאליהו בהר הכרמל:

נו) גם ברושים שמחו לך ארזי לבנון מאז שכבת לא יעלה הכורת עלינו (... ... חי) ואומר הראב"ע: והטעם, שהיה מצוה לכרות ארזים וברושים לעשות מהם כצור ו... :

נז) ושפט בין הגוים והוכיח לעמים רבים וגו' לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה (שם ב', ד'):

נח) והיה צדק וגו' עד לא ירעו ולא ישחיתו (שם י"א ה' ט'):

נט) וישבו במדבר לבטח וישנו ביערים (יחזקאל ל"ד, כה) כי לא יהיו עוד בז לגוים ולא יבוא עוד הכורת על יעריהם. וי"ת: ויתעתקון בחורשא, ויש לפותרו בלשון שינה, ובתרגומו כללתי שתי ההוראות יחד.

ס) והשתא אתי שפיר שירת האילנות: אז ירננו וגו׳ ר״ל בעת שיבוא ה׳ לשפוט תבל בצדק ולא ילמדו עוד מלחמה, אז לא ישחיתו אותם לנדות עלידם הנוזן, ולפי דברי רז״ל (כתובות קי״ב. ב׳) בעת שלום ההיא עתידין כל אילני סרק שבא״י שיטענו פירות ואז נאה להם לומר שירה:

סא) בגמרא (חולין צ״ב, א׳) אמרו ז״ל: אומה זו (ישראל) כגפן נמשלה, זמורות שבה אלו בעלי בתים (פירש״י דמה הזמורה הזו מוציאה לולבין ועלים ופרי והוא עיקר הגפן כך בעלי בתים גומלי חסד ומחזיקים ידי עניים) אשכלות שבה אלו תלמידי חכמים, עלין שבה אלו עמי הארץ (פירש״י עלין שבגפן סובלין הרוח וכו׳ כך עמי הארץ חורשים וזורעין וקוצרין מה שתלמידי חכמים אוכלין), קנוקנות שבה אלו ריקנים שבישראל (פירש״י קנוקנות. ווידייל״ש דלא חזו למידי. ואומר בעל מרפא לשון שהבלע״ז הזה צ״ל ווריל״ש, שפתרונו השריגים הדקים כפתילים שבגפן, המשתרגים בבריכות כריכות סביב כל דבר שנמצא קרוב אצלם) וידוע הוא שמיני השריגים הכורכים כשהם עולים ומשתרגים על צמחים אחרים בזה הם מוציאים להלותתם ממיתים ומאבדים אותם, וכן נמי הריקנים דלא חזו למידי ושפע פרנסתם יינקי מאחרים.

סב) התאנים אינן מתבשלות בבת אחת אלא היום מעט ולמחר מעט. (עירובין נ״ד ב׳ רש״י שם):

סג) התאנה הזו בזמן שנלקטה בעונתה יפה לה ויפה לתאנה ובזמן שאינה נלקטת בעונתה רע לה ורע לתאנה וכו׳ שכיון שהחמה זורחת על התאנים הן מתליעות (שיר רבה פסוק דודי ירד לגנו):

סד) מה תאנה זו כל זמן שאדם ממשמש בה מוצא בה תאנים אף דברי תורה כל זמן שאדם הוגה בהן מוצא בה טעם (עירובין נ״ד ב׳):

סה) ריקנין שבך מלאים מצות כרמון (ברכות נ״ז, א׳) ועוד בכמה מקומות:

סו) רקתך היא גבה הפנים שקורין פומלייים בלע״ז (וואנגען, באקען, מן משמע שפתרונו תפוח) אצל העינים, ובלשון גמרא קורין אותו רומני (מן רמון) דאפי ודומין לפלח חצי רמון מבחוץ, שהוא אדום וסנלגל. הרי קילום בני אשה (רש״י שיר השירים ד׳ ג׳):

סז) בארץ ישראל היו לפנים תמרים הרבה מאד, כמו שמצינו בכתוב (דברים ל״ד, י״ג) ירחו עיר התמרים. וכן עלו מעיר התמרים (שופטים א׳ ט״ז) התמר נקרא עץ יהודה. אספסינוס קיסר ובנו טיטוס שהחריב את ירושלים טבעו צורת תמר על המטבע שעשו לאות נצחון וכבוש ארץ יהודה (בספר תולדות הטבע לד״ר ביימע״ר, בסין תמר). ולא לבד על מטבעות הרומאים כאלה היתה חקוקה צורת תמר עם כותבת „כיבוש יהודה" Judaeacapta אלא אף על מטבעות עתיקות ממלכי בית החשמונאים נמצא מוטבעת צורת התמר כמו גם צורת אשכול ענבים או אלומת חטים (ראזענמיללער קדמוניות הקודש ח״ד, צד 308):

סח) מעל שרשי כפות התמרים יוצאו עוקצין ארוכים עם פרחים, בתמר זכר יש מחמש עד שמנה עוקצין כאלה, ובכל אחד כדי שנים עשר אלף פרחים:

סט) התמר היה לאות ולסמל השלום והשמחה ככתוב (ויקרא כ״ג מ׳) ובכל יומא דפגרא וטבא היו נוהגים אבותינו בימי קדם לשאת כפות תמרים בידם לאות ששון וגיל (חשמונאים א׳. ח׳ נ״א, חשמונאים ב׳, י׳, ו׳ ז׳) וכן הוא אות כזו אצל אומות העולם בימים ההם ובזמן הזה, אצל היוונים היו נותנים להמנצחים בשוק המלחמה כפת תמרים לאות נצחון (קדמוניות הקודש שם):

ע) התמר עולה בקומתו למישרים מבלי שום עקמומיות ולכן אמרו ז״ל (ויקרא רבה פ״ל) מה תמרה זו לבה מכוון למעלה כך ישראל לבם מכוון לאביהם שבשמים. גם מחמד המשיל את התמר בעבור קומתו הישרה ותועלתו הגדולה לבני אדם עם איש צדיק וישר, אשר לבו מכוון רק לעשות הטוב והישר:

עא) הנה לפי שהתמר יפרח בפרחים הרבה למאד כמזכר לעיל וגם כל השנה לא יעום ליחו וירקרקותו, לפיכך אמר הכתוב (תהלים צ״ב, י״ג) צדיק כתמר יפרח. ובזה יצאתי מידי באור שירת התמר בתרגומי, ויש אמנם עוד כוונה עמוקה מאד ונסתרת במה שהמשיל את הצדיק לתמר ומה שכסיתי בתרגומי אותה אגלה פה טפחיים, יראו ישרים וישמחו על אמרות כתבי קדשנו המאירות עינים, על הפסוק ואומר עם קני אגוע וכחול ארבה ימים (איוב כ״ט, י״ח) אמרו ז״ל (בראשית רבה פי״ט) עוף אחד ושמו חול (עיין ח״ב מספרו תולדות הטבע צד 349) אלף שנה הוא חי ובסוף אלף שנה אש יוצאה מקנו ושורפתו וכו׳ וחוזר ומגדל אברים וחי. והנה דבריהם אלו מסכימים עם מה שיסופר אצל העמים הקדמונים על העוף פהעניקס, שהוא נשרף לעת זקנתו ומאחר השרפה יקיץ לחיי עולם וישוב ליומי עלומיו, ואומרים הטבעיים והחכמים הגדולים המפורסמים, כי להאמדה הזו בדבר העוף פהעניקס, שיש בה הרגשה ורמז לתחית המתים ולחיי עולם, הביא את רעיון לב אדם התמר הזה, שנקרא בלשון יון פ ה ע נ י ק ס, הוא השאיל לעוף הפלאות ההיא את שמו ותכונותיו הפלאות באמת, כי זה התמר המשפיע שפע חיים ופרנסה לבני הארצות החמות מאז מעולם נפלא הוא באריכת ימיו ובדרך צמיחתו, עד שהחכם באריטזי יספר עליו, כי לא מצא אף אחד מאנשי המקומות ההם, שהתמר גדל עם, שיוכל להגיד כי בעיניו ראה בזמן מן הזמנים תמר אחד נכמש את מעצמו בלי סבה חיצונית. עוד זאת שדרך התמר להפרותו לא מחרצנים, כי באופן זה אין פירותיו טובים, אלא מענפיו, שתוקעין בארץ ענף של דקל ויעלה ויצמח להפליא (ומה שאמרו בבא בתרא פ״ב תמר אין נזעו מהליף כוות לשרשיו, כי אין להכחיש דמציאות מה שהוא מעשים בכל יום) וגם אפילו של תמר נשרף מצמיח להפליא תמר חדש במקומו, ואין לך אריכת ימים וגידול מתמיד בלי הפסק יותר מזה, ולכן מה שאמר איוב וכחול ארבה ימים שהוא העוף פהעניקס הוא בעצמו אמר

דוד: צדיק כתמר יפרח, שהוא הנקרא בשם פהעניקס ור״ל ירבה ימים בהשארת הנפש כמו התמר הפהעניקס הזו, ומה שאמר זה אמר זה. ותרגום היוני והרומי שניהם מתרגמים באיוב וכחול ארבה ימים פהעניקס, פאלמא, ר״ל תמר. (עיין קדמוניות הקודש ח״ד צד 307 והלאה ובספר נאטורגעשיכטע להחכם ביימער 668) ומכה שאמרנו כי התמר בגידולו הנצחי מרמז על נצחיות והשארת נפש הצדיק ומצורף לזה שהיה אות נצחון כנזכר יובן היטב מה שאמרו ז״ל בחכמתם הנפלאה (ויקרא רבה פ״ל) הוא שדוד אמר לישראל אם קיימתם מצות לולב שנקרא נעים, שנאמר נעימות בימינך נצח וכו׳ שנאמר וגם נצח ישראל, ובמלת נצח שם יש הוראות נצחון והוראות נצחיות בזמן גם שתיהן, כי המתמיד הוא חזק והחזק הוא מתמיד (אוה״ש, שרש נצח) ולפי שהתמר הוא בטבעו מורה על הנצחיות שפיר אמרו שם עוד: כפת תמרים זה הקב״ה שכתוב בו צדיק כתמר יפרח, כי מי נצחי כהקב״ה אל חי עולמים:

עב) כדכתיב (שיר השירים ז׳ ט׳) וריח אפך כתפוחים. ובעבור שהתפ״ח כתואר פה בריח טוב לכן הוכיחו מזה הבלשנים הגדולים שכוון פה ביחוד למין תפוח זו הנקרא קוויטט״ע בלע״ז, שהיה גדל לרוב בארץ כנען ונחשב מאד אצל בני קדם בשביל ריחו הערב ביחוד, והיו מניחים אותו בחדרי המטות להתעדן מריחו: והנה בגמרא (שבת פ״ח א׳) למה נמשלו ישראל לתפוח, לומר לך מה תפו״ח זה פריו קודם לעליו, אף ישראל הקדימו נעשה לנשמע, פירש״י שם: פריו קודם לעליו וכך דרכו וחלוק משאר אילנות חנטת פירותיו קודם לעליו, והקשה ר״ת בתוספות שהרי אנו רואים שגדל כשאר אולנות. ונדחק לפרש דתפוח היינו אתרוג וכו׳. ואפשר לפרש כוונתם בזאת, דבשאר אילנות שהפירות חבויים בין העלים, לכן מרגישים מתחלה העלים ואח״כ הפירות וכאן בתפוח הזה היינו הקוויטטע שריח פירותיו נודף למרחוק, מרגישים מתחלה את הפירות ואח״כ כשמקריבים לגשת אליו יראו גם את העלים:

עג) חכמי הטבע אומרים כי ריח התפוח קוויטט״ע משיב נפש ומחזק הכח להפליא, וזהו שכתוב (שיר השירים ב׳, ה׳) רפדוני בתפוחים כי חולת אהבה אני:

עד) התפוח קוויטט״ע היה סמל אהבה אצל הקדמונים, נתינת תפוחי קוויטטען במתנה או לאכול אותם יחד עם חבירו היתה מורה על אהבה וחבה, ומזה יתבאר הכתוב (שיר ח׳, ה׳) תחת התפוח עוררתיך וגו׳ (קדמוניות הקודש ח״ד צד 311):

עה) כמו שנאמר בפסוק (בראשית א׳ י״ד) ובמדרש כונן: יום רביעי נטל אש והתמו וטבעו וקרא שמו שמש, בו ביום נטל האש וחתמו וטבעו וקרא שמו ירח:

עו) מנויה וגמורה בסוד רוב החכמים הגדולים, כי השמש הוא בעצמו גוף עכור, הסובב ממין אויר מיוחד כמו נרתק, ובמהירותו הנמרצה מאד שהוא מסתובב בתוכו הוא מעורר להוציאת חצי אור וחום כנרתיקו הזה:

עז) מאי דכתיב (חבקוק ג׳, י״א) שמש ירח עמד זבולה שמש וירח בזבול מאי בעיין והא ברקיע קבוע, מלמד שעלו שמש וירח מרקיע לזבול ואמרו לפניו: רבונו של עולם אם אתה עושה דין לבן עמרם (מקרח ועדתו) אנו מאירין ואם לאו אין אנו מאירין, באותה שעה ירה בהן חיצים וחניתות, אמר להן: בכל יום ויום משתחוים לכם ואתם מאירים, בכבודי לא מחיתם בכבוד בשר ודם מחיתם. ובכל יום ויום זורקין בהן חיצין וחניתות ומאירים שנאמר לאור חציך יהלכו וגו׳ (שם) (נדרים ל״ט, ב׳):

עח) והוי שאמרו: גלגל חמה יש לו נרתק הדא היא דכתיב לשמש שם אהל בהם (קהלת רבה, פסוק וזרח השמש) כוונו לאד האויר המקיף את השמש וקרנים מידו לו:

עט) הוא אור שבעת הימים. ובבראשית רבה (פ״ג) שבעה, ולא שלשה הן, והלא ברביעי נבראו המאורות אלא כאינש דאמר כן וכן אנא מספק לשבעת יומיא דמישתותיה (פירש ואותו דבר אינו מספיק לו רק יום אחד ושנים, מפני שאותו יום או יומים הוא מכלל ז׳ הימים אף כאן כיון שימי הבריאה היו ז׳ קורא גם לאור שלא נשתמש בו אלא ג׳ ימים אור של שבעת הימים) ואפשר דבמה שאמרו (שם ובהרבה מקומות) שגנו הקב״ה אותו האור כיונו בזה, כי קודם שנבראו המאירות ברביעי היה האור מאיר בפועל ע״י עצמו ואחרי שנברא השמש אותו האור נגנז בכח ואינו מאיר עוד בפועל אלא ע״י מרוי מסיבוב גלגל חמה:

פ) כאשר יבא הירח בין השמש והארץ ומואר א״כ צד הירח הפונה להשמש ומוחשך הצד הפונה אל ארצנו עד שאין אנחנו רואים אותו כלל ואז חידוש לבנה או מולד הירח, אח״כ יתרחק מהשמש הירח ויראה לנו אז חלק קטן משטחו המאיר לארץ וכו׳ (למודי הטבע י״ז):

פא) תניא אמר להם ר״ג לחכמים, כך מקובלני מבית אבי אבא פעמים שבא (הירח) בארוכה ופעמים שבא בקצרה, אמר רבי יוחנן מ״ט דבי רבי, דכתיב (תהלים ק״ד, י״ט) עשה ירח למועדים שמש ידע מבואו, שמש הוא דידע ירח לא ידע מבואו (ראש השנה כ״ה, א׳) ור״ל: הירח נסתר בכל חודש שני ימים דהיינו קודם המולד קרוב לכ״ד שעות ולאחר המולד ג״כ קרוב לכ״ד שעות ולפ״ז אינו נראה הירח רק כ״ז יום ומחצה, אך יש בו קדימה ואיחור, כי לפעמים תתמהמה הסתירה המזכרת ד׳ או ה׳ שעות פחות מכ״ד או יותר ממנו, לפני המולד או לאחר המולד, וע״ז אמרו חז״ל, שהירח פעם בא בארוכה ופעם בקצרה (למודי הטבע):

פב) על הפסוק עשה ירח למועדים וגו׳ פירש הראב״ע: מפרשים רבים אמרו, כי השם עשה הירח בעבור קביעת מועדי ה׳, ואין זה מטעם המזמור, רק יספר מעשה בראשית וכו׳ ופירוש עשה ירח למועדים, כי אחרי התחברו עם השמש מועדים ידועים בסוף כל חודש יתחדש הירח:

פג) כוכבי שבת יאירו ביותר אור מכוכבי לכת ולא יקבלו אורם מהשמש אך המה שמשים בפ"ע. הגדול והחשוב בין כוכבי שבת הוא השמש המאיר לארץ ולדרים עליה (למודי הטבע):

פד) הראב"ע אומר וז"ל: „והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע שקבל האור, והמצדיקים לרבים מעלתם גדולה, על כן ככוכבים לעולם ועד, כי מעלת הכוכבים גדולה ממעלת הגלגלים, אף כי הרקיע שהוא למטה מן הגלגלים: ומה עמקו מחשבות רז"ל באמרם (בבא בתרא ח', ב') ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד אלו מלמדי תינוקות, ר"ל שהם מוסרים נר מצוה ואור תורה לבני הנעורים ככוכבים שהם משפיעים אורם, משא"כ - המשכילים שתורתם בתוך מעיהם, מקבלים ואינם משפיעים, הם מזהירים כזוהר הרקיע:

פה) מהיכן הלל הגדול ר"י אומר מהודו עד נהרות בבל (תהלים קל"ו) והוא בגמרא (פסחים קי"ח א'):

פו) ולמה נקרא שמו הלל הגדול, מפני שהקב"ה יושב ברומו של עולם ומחלק מזונות לכל בריה (שם) פירש רשב"ם דכתיב ביה נותן לחם לכל בשר והיינו דבר גדול:

פז) הקב"ה יושב וזן את כל העולם כולו מקרני ראמים עד ביצי כנים (עבודה זרה ג', ב'):

פח) לויתן נחש בריח לויתן נחש עקלתון זכר ונקבה בראם (בבא בתרא, ע"ד, ב') ופירש"י שם: נחש בריח הוא לויתן וזקוף הוא כבריח, עקלתון לויתן נקבה שמקיף את כל העולם: ובפרקי רבי אליעזר: בה' השריץ מן המים לויתן נחש בריח (משמע זכר לבד ולא נקבה) מדורו במים התחתונים ובין שני סנפירין הבריח התיכון של ארץ עומד: ובמדרש כונן. יום חמישי נטל הקב"ה אור ומים וברא מהם לויתן ואשתו ותלה כל העולם כלו על סנפירין לויתן:

פט) ירדן מתגלגל ויורד לפיו של לויתן, שנאמר (איוב מ', כ"ג) יבטח כי יגיח ירדן אל פיהו (ב"ב שם):

צ) זימנא חדא הוה קא אזלינן בספינתא וחזינן ההוא כוורא דאפקיה לרישיה מימא והוה ליה קרני וחקיק עליה אנא בריה קלה שבים והויתא תלת מאה פרסי ואזילנא לפומיה דלויתן (ב"ב שם, א'): ובפרי"א, וכל התנינים הגדולים שבים מזונו של לויתן והוא פותח פיו, והתנין הגדול שבא יומו להאכל הוא בורח תם ונכנס לתוך פיו של לויתן:

צא) עתיד גבריאל לעשות קניגיא עם לויתן וכו' ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו (ב"ב שם):

צב) רביע"ת יושב ומשחק עם לויתן שנאמר (תהלים ק"ד, כ"ו) לויתן זה יצרת לשחק בו (ע"ז ג', ב'):

צג) יורדי הים באניות עושי מלאכה במים רבים: המה ראו מעשי ה'

ונפלאותיו במצולה: ויאמר ויעמד רוח סערה ותרומם גליו: יעלו שמים ירדו תהומות נפשם ברעה תתמוגג: וגו׳ עד יודו לה׳ חסדו ונפלאותיו לבני אדם (תהלים ק״ז מן פסוק כ״ג עד ל״א):

צד) הרמב״ן בפירושו על הפסוק ויברא אלהים את התנינים הגדולים (בראשית א׳ כ״א) אומר: הגידו היונים בספרים שידעו מהם ארוכים חמש מאות פרסה. ורבותינו ג״כ הפליגו בהם.

צה) בספרי תולדות הטבע (ח״ב צד 439 הערה 78) הוכחתי בראיות ברורות מדברי רבותינו ז״ל ומספרי החכמים, כי העגור שבכתוב (ירמיה ח׳, ז׳) הוא העוף קראניך בלע״ז, ובלשון רוסיא זשוראוועל. וכן בערבי מתורגם השם עגור להעוף קראניך, והוא ממערכת בעלי רגלים ארוכות. והנה בסדר העופות שנבראו ביום חמישי עם הדגים והתנינים שמרתי פה סדר בריאתם בטבע כפי האפשר (תוה״ט. ח״ב צד 5):

צו) קול העגור הוא כקול החצוצרה, בעופו למסעיו יצוח בקול רעש גדול (שם צד 319 והלאה):

צז) הוא העגור הנקרא המחצצר, טראמפעטענפויגעל, משכנו בנגב אמעריקה (שם)

צח) בגמרא (קדושין מ״ד, א) קם ריש לקיש צווח כי כרוכיא, פירש״י: כרוכיא תרנגול של בר (עיין תוה״ט. ח״ב צד 439) ויפה תאר את הכרוכיא בעל אגרת בעלי חיים (שער שני פרק שביעי) ואמנם הכרוכיא השומרת היא זאת העומדת בשדה ארך הצואר והרגלים קצר הזנב והכנפים והוא ההולך בעופו שורק: וקרא אותה שומרת מפני שהעגור נשמר לנפשו ובעת ירעה בשדה יעמיד שומרים להזהירו מהרעה (תוה״ט ח״ב צד 320):

צט) בספרי תוה״ט (שם צד 440 הערה 81 הוברר, כי החסידה הוא העוף שטארך בלע״ז שבמדינתנו אנו קוראים אותו בושע״ל ולמין עוף זה ילעוז גם רש״י את החסידה בחומש (ויקרא י״א, י״ט) ביותר יאהב לעשות קנו על גג הבית ומשכונתו הנה בזאת שמניחים בשבילו על הגג אופן העגלה, ואמנם החסידה תקנן גם בצמרת העצים הגבוהים ככתוב (תהלים ק״ד י״ז) חסידה ברושים ביתה ועיין אודות ארחות חיי החסידה ודרך נסיעתה הנפלאה בבציר לארצות החמות בספרי תולדות הטבע (שם. מצד 326 והלאה עד 330):

ק) גם חסידה בשמים ידעה מועדיה וגו׳ ועמי לא ידעו את משפט ה׳ (ירמיה ח׳, ז׳):

קא) הוא המין נשר הזהב (גאלד-אדלער) ולזה רמזתי בתרגומי „פון דער גאלדענער פאן״ והוא מתואר למלך העופות, וכן בגמרא (חגיגה י״ג, ב׳) מלך שבעופות נשר וכו׳ ובמדרש (שמות רבה פכ״ג) גאה שבעופות נשר וכו׳ והן קבועים תחת המרכבה של הקב״ה ועיין על אודות הנשר הזה וארחות חייו ותכונתו בספרי תולדות הטבע (ח״ב מן צד 71 עד 75):

קב) כשהעורב מוליד ילדיו לבנים ואומר הזכר להנקבה עוף אחר בא עליך

ומואסין אותם ומניחין אותם. מה הקקיה עושה, מוציא מצואה שלהם יתושין ופורחין עליהם ואוכלים ומשם משחירים (תנחומא הובא בילקוט שמעוני רמז תקס״ג, וכן פירש״י בבא בת״א ח׳. א׳, עירובין כ״ב. א׳). וכן אמרו (כתובות מ״ט, ב׳) דעורב לא זיין את בני׳. ועיין אמנם בספרי תוה״ט (ח״ב צד 429 הערה 49):

קג) עורב למודע להביא את הזרזיר (חולין ס״ב, א׳) וכן לא על חנם זרזיר הולך אצל עורב מפני שהוא מינו (ב״ק. צ״ב) ובאמת הזרזירים נספחים על מחנות עורבים ונודדים בארץ ככתוב במ׳ תוה״ט (שם צד 184):

קד) כמבואר בספרי (תוה״ט שם בהערה 84) והוא נקרא סקווארע״ץ בלשון רוסיא. מראהו שחור ומגדלים אותו בבתים:

קה) העורב גונב כלי מתכות נוצצים כסף ושאר דברים וישאם אל קנו או יטמנם במסתרים. עיין אודותיו במ׳ תוה״ט (ח״ב מצד 188 עד 197).

קו) כל הנעבדות שמדובר פה בהזרזיר מלוקטים אחד לאחד ממה שכתוב אודות טבע הזרזיר וארחות חייו בספרי תה״ט (ח״ב מצד 182 עד 184) ושירתו רננו צדיקים וגו׳ מסכמת עם טבעו ונאוה לו מאד, ומזה נודעת החכמה הגדולה שבפרק שירה:

קז) העוף סנונית נרדף עם צפור דרור, כי בגמרא (חולין ס״ב א׳) פירש״י: סנונית ארונדי״לא והוא השוואלב״ע, או לאסטאטשקיא בלשון רוסיא, כמו שפרשתי במ׳ תוה״ט (ח״ב הערה 36 והערה 41):

קח) מימי אריסטו ועד עתה יש בידינו הוכחות רבות, כי הדרור, היינו השוואלב״ע, יקפא במקומות הקרים, או כי יטבע בבוץ ומתים האביב יקיץ שנית לחיים. וכזה יהיה לעולמים לא לעתים רחוקות, ומקרוב נאספו הוכחות חדשות הרבה המצדיקות את הדבר הזה. במדינת נארוועגיה הוא מעשים בכל יום, אשר הדייגים מוציאים במכמרתם מן המים גלמים גלמים מצפרי דרור האחוזים יחד ובבית יחזו שנית. והדבר הזה מצד עצמו יתכן ולא נפלא יותר מקפאון הקפוד והצפרדע ושאר בעה״ח הרבה אחרים, שהם יקפאו כל החורף וישכבו בחוריהם כפגרים מתים ובאביב יקיצו ויצאו לפעלם (מספרי תוה״ט שם צד 187):

קט) כל הדברים האלה מתורגמים מן מזמור שיר חנכת הבית (תהלים ל׳) מפסוק ה׳ העלית מן שאול נפשי חייתני מיורדי בור וגו׳ עד הפסוק האחרון למען יזמרך כבוד ולא ידום ה׳ אלהי לעולם אודך (שם ד׳ עד י״ג):

קי) בגמרא (חולין ס״ג א׳) אמרו ז״ל. רחם זו שרקרק. למה נקרא שמו רחם, כיון שבא רחם בא רחמים לעולם, וכן תרגמו יונתן שרקרקא, והעוף סראקראיק בערבי הוא הסין אוכל הדבורים (בינענפרעסער. תוה״ט ח״ב צד 206 ובהערה 18 צד 418) שהוא שורק ומצפצף בקול חלילי. וכל הדברים פה אודותיו לקוחים מספרי תוה״ט שם.

קי"א) כאמרם ז"ל (חולין שם) והוא דיתיב אמידי ועביד שרקרק, ונמידי דאי יתיב אארעא ושריק אתי משיחא שנאמר (זכריה, י' ח') אשרקה להם ואקבצם: ולפ"ז שירת הרחמה פה מרומזת בגמרא: ודוק במה שדקדקו לכתוב אצל השרקרק מלת יתיב, כי העוף שרקרק, הייט הבינענפרעסער נחשב לבעלי רגלים קצרות שהם משפחת זיטצפיסלע"ר:

קי"ב) הדברים האלה כתובים בספרי תוה"ט (ח"ב צד 193) על עוף הפרדס. לפנים היה העוף הזה נפלא מאד בארץ ועליו אמרו, כי איננו ממצאי הארץ ויבא מעדן גן אלהים ואין לו רגלים ופריחה וטס תמיד באויר אשר הוא לבדו מזונו. וח"ל בעל שער השמים (במאמר רביעי) ויש מין עופות שאין להם רגלים והוא המין שנעשה באויר ומזונו האויר והוא חומר שלו ולא ינוח בארץ וע"כ לא יצטרך לרגלים, והטבע לא יעשה דבר לבטלה: להעוף הזו שטס תמיד באויר לו נאה באמת שם טסית, ולעוף טסית זו שבאה מעדן גן אלהים ואינה ניזונת מלחם הארץ ומב"א, כי אם מלחם אביה שבשמים תאכל באויר, לפי האגדה הנזכרת, לה נאוה לומר שירה: עזרי מעם ה':

קי"ג) אם אמנם כל בעלי כנף בכלל נקראים צפור, הנה יקרא בשם זה העוף שפערלינג או ווארא־בייא בלרו"ם בפרט, הן שתי פעמים הוא בא בכתוב לעומת הדרור: גם צפור מצאה בית ודרור קן לה (תהלים פ"ד, ד') כצפור לנוד כדרור לעוף (משלי כ"ו ב') מזה משמע שצפור הוא שם פרטי כמו דרור שנזכר אחריו והיא דעת הרד"ק (תוה"ט ח"ב צד 427 הערה 45) ועיין אודות תכונות הצפור וארחות חייו בספרי (שם צד 160 והלאה):

קי"ד) השם הרומי פריגילל"א, או פרינגילל"א הכולל מיני עופות שומים ממערכת כנף רנים (זינגפיינעל) בארתי הוראתו בספרי תוה"ט (שם צד 159) ושערתי שמזה בדרז"ל השם פריגיות (ברכות ל"ט א', ב"מ, כ"ד, ב') אשר הערוך בשם מפרשים אחרים אומר: "וי"א צפרים קטנים והם מיני השפערלינג"ם, הנקראים צפרים ביחוד כמבר לעיל וטהורים (חולין קל"ט) והמנויים למיני הפריגילים. והם הם הפרוגיות או הפרגיות שבפרק שירה, ולמיני הצפרים האלה שהם המשוררים המצוינים בכל העופות המזמרים ובעבור זה הם נמצאים בהיכלי מלך ושרים, המתענגים על נעימות קולם, הנה מה טוב ומה נעים להם השיר שהם אומרים. יודוך ה' וגו' כי שמעו אמרי פיך: והגירסא בקריאת השם פריגיות ובנוסח שירתו מוחלפת מאד, יש גורסין פרגית, ויש גורסין (כמו בס' בית אלהים להגאון מבי"ט) פרוגית ונוסח השירה הוא, יודוך וגו' ובס' בית יעקב להגאון יעב"ץ הגירסא פרוגיות אומרים ושירתם היא: בטחו בה' עדי עד כי ביה ה' צור עולמים, והנכון הוא כמו שכתבתי:

קט"ו) כאמרם ז"ל (ברכות ג', ב') כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד וכיון שהגיע חצות לילה באה רוח צפונית ונושבת בו. ופירש"י שם דאמר מר

(בב״ב כ״ה א׳) ארבע רוחות מנשבות בכל יום וכו׳ ובחצות הלילה רוח צפונית:

קטז) ובמש רוחא חד׳ דבסטר צפון בראי שלהוביתא ואזלא ושאט בעלמא ההיא שעתא אתפליג לילא ושלהוביתא אזלא ובטש בגדפוי דתרנגולא וקארי, וקב״ה לית ליה ניחא עד דעאל בגנתא דעדן לאשתעשע בנשמתין דצדיקייא וכו׳ בשעתא דקב״ה עאל בגנתא דעדן כדין כל אינון אילנן דגינתא וכל אינון נשמתין דצדיקיא פתחי ואמרי שאו שערים ראשיכם וגו׳ (זוהר פ׳ ויקהל):

קיז) בגמרא (יומא כ׳, ב׳) מאי קריאת הגבר, ר׳ שילא אמר קרא תרנגולא:

קיח) כתוב בתולעת יעקב ח״ל: רוח צפונית מנשבת בחצות הלילה ודופקת התרנגול וקורא, ידוע, כי הרוח ההוא מגיע מצפון לשר המשמש לפני הגבורה הנקרא גבריאל ונותן ששה קולות, ואותר קריאה זו מכריז כל מעשה בני העולם, לפי שקסת הסופר במתניו וכותב ביום כל מעשה העולם הזה ומכריזו בלילה. ומהתעוררות הרוח ההוא בא לעולם השפל עד כנפי התרנגול הנקרא גבר על שם הגבר (ר״ל גבריאל) שבא אליו הרוח ממנו. ובשעה שהגבר העליון קורא למעלה כל תרנגולי עולם קורין: ועי׳ מדרש תלפיות ענף גבריאל, והנה בזוהר (פ׳ שמות) איתא, מלאכא דאתמנא על רוחהון דצדיקייא לילה שמיה ואיהו גבריאל. וראו לדעת, כי אצל העמים הקדמונים היה או הגבר, היינו התרנגול מוקדש להלילה:

קיט) התרנגול יבשר שעות הלילה ועלות השחר ויעורר נרדמים בבוקר, יעיר את האכר לצאת לפעלו בשדה ויעורר ישנים לקום ולעשות עבודתם, הרומאים הקדמונים חשבו את התרנגול למבשר עתידות, על פיו יצאו למלחמה או חדלו. בקראו לא בעתו או בערב יום היתה זאת סימן להם כי חדשות מתרגשות ובאות והוא עתידות לבוא (תוה״מ ח״ב צד 241, 257):

קכ) הוא כלשון הכתוב (בראשית ג, ח׳) קול ה׳ אלהים מתהלך בגן לרוח היום, ויש בכתוב זה מדומות מה שאיתא באגדה המוכרת לעיל, כי באיתפליג לילא קב״ה עאל בגנתא דעדן:

קכא) והרי הוא כמו שכתוב בברכת יוצר: האל הפותח בכל יום דלתות שערי מזרח ובוקע חלוני רקיע. ולזה רומז התרנגול פה בקול קריאתו שאו שערים וגו׳:

קכב) פירשתי הפסוק פה לפי ענינו וכפירוש הראב״ע (בראשית מ״ט, י״ח) ח״ל: לישועתך קויתי ה׳, ופי׳ קויתי השם להיות ישועתך וכו׳ והטעם להושיעך:

קכג) בשבע קריאות שהתרנגול קורא יכוון לד׳ שעות מחצות הלילה ועד השעה הראשונה לאחר שעלה עמוד השחר, הולך וקורא כל שעה לעורר ישנים לפי מדרגתם. מתחלה הוא מעורר את הצדיק, השם לילות כימים לעסוק בדברי תורה ותושיה, ואח״כ את הבינונים, וכן הוא קורא על הסדר בהדרגה כמו שכתבתי בפנים. ואמנם בשביעית שכבר האיר השחר והגיע זמן קריאת שמע של שחרית ועדיין האיש האוהב לנום הוזה שוכב ואינו מתפלל עם נץ החמה, עליו הוא קורא: עת

לעשות להי' הפרי' תורתך, ר"ל נכונו לו שפטים מאת ה' על שהפר את מצותיו.
והנה התרנגול או הגבר התרתון. שהוא מבחין בין יום ובין לילה וקורא גם ביום,
לו יחסו פה שבעה קולות, שהוא קורא בשביעית עם דמדומי חמה בשחרית. אבל
גבריאל או הגבר העליון המכריז כל מעשה בני העולם בלילות ולילה שכן כנזכר
לעיל בהערה קי"ח) לו יחסו רק ששה קולות דהיינו ו' שעות מחצות הלילה
עד עלות עמוד השחר:

קכד) יונה זו מטעה שטכרת את בן זוגה עוד אינה ממירה אותו באחר,
(שיר רבה פסוק הנך יפה):

קכה) היונה לא נכנעה עוד תחת האדם בכל לבה כמו התרנגולים הדרים
דירת קבע בבית בעליהם. ואמנם כצפור דרור היא משרכת דרכה ותעזוב לפעמים
משכנה בבית בעליה. ואפילו יוני הבית יעופו לבקש מאכלם בשדה (תוה"ט ח"ב צד
281 והלאה ובהערה 69 צד 437):

קכו) והוא כלשון הכתוב (שיר השירים ז', י"ב. י"ג) לכה דודי נצא השדה
נלינה בכפרים: נשכימה לכרמים נראה אם פרחה הגפן פתח הסמדר הנצו הרמונים
שם אתן את דודי לך:

קכז) את הכתוב כסוס עגור וגו' (ישעיה ל"ח, י"ד) תרגמתי כתרגום יונתן
שם: כסוסיא דאחיד ומצויץ כן צפצפת ופי' הרד"ק שם משמעו כמו סוס ורוכבו
וכו' וענין מצויץ כמו הפוך בדברי רז"ל סוס שצנף ולדעתי עגור בכאן תואר
לצהלת הסוס (ועיין אמנם רש"י שם) ואני פירשתי את הפסוק הזה לפי הכונה
הנאותה פה להיונה:

קכח) עוד לפני אלפי שנים הנה זה ידעו לעשות את היונה לשליח, ונח
הוא הראשון אשר שלח את היונה מן התיבה לדעת על ידה הקלו מי המבול מעל
פני האדמה, עוד הרומאים הקדמונים היו משתמשים ביונים לשלוח על ידיהם דברי
שלום ועצות לטרתוק. בארצות המזרח נתפשט זה כבר המנהג לעשות בי דואר מיונים
להריץ אגרות ממקום למקום. מחיר זוג יונים מלומדים היה לפנים אלף דרכמונים,
וגם בדרז"ל נזכרו היונים נושאי אגרות והוא בשיר רבה (פסוק הנך יפה) יונה זו
שונרת רוגליות הרבה וחוזרת לשובכה, ועוד ביסוס אלה מצאו הנוסעים בתי הרצים
מיונים בערי בגדד ואלעפפא. כאשר ישלחו היונים עם האגרות ירקיעו לשחקים ויעלו
מרום בטבה שמים, ויעופו קל מהרה כברקים (תוה"ט ח"ב צד 290 עד 292):

קכט) בגמרא (חולין ס"ב א') תסיל פסול משום תורין וכשר משום בני יונה,
פירש"י שם תסיל מין יונה הוא (והענין כך הוא: תורים דווקא גדולים זקנים כשרים
לקרבן, אבל בני תורים קטנים פסולים. בני יונה דוקא קטנים צעירים כשרים לקרבן
אבל גדולים זקנים פסולין נמצא כשר בתורין פסול בבני יונה כשר בבני יונה פסול
בתורין, כמו שמפורש שם דף כ"ב, א'. ולכן אמרו בגמרא פיה שתסיל לפי שהוא

מין יונה הילכך אם בא להביאו כשיזקין בתורת תורין פסול, אבל אם בא להביאו כשהוא עודנו קטן וצעיר כשר. .ופרשתי זאת פה אגב גררא כדי לתקן השגיאה של חכם צד״ת, שטעה לחשוב בפשט דהגמ׳ שתסיל הוא קטן במינו ובטבעו ומשיה הוא כשר משום בני יונה ועל הטעות הזו תמך אח״כ הערותיו וגם אני נגררתי אחריו ומה שלא תקנתי בספרי תוה״ש שם הערה 71 אתקן פה). והנה בהספרים שלפני הגירסא חסיל, ואני אמנם אחרי העיון הראוי ראיתי לגרוס תסיל שהוא מין יונה ושירתו מוכחת עליו, כי התסיל הזה הוא נאה לשירתו ושירתו נאה לו. אבל להחסיל מאי איכא למימר, והחלוף דתי בחי״ת קל הוא ומצוי מאד. ואם צפורת כרמים, שהוא מין ארבה, גרם סבי״ש כמו אחרים צפורת ותשב אותה למין עוף, עאכו״כ יש רגלים להשערה שהחסיל זהו התסיל והוא מין יונה. ובכ״ז לא מחיתי את זכר החסיל והצגתיו בשני חצאי לבנה, וניגד עליו רעו דאציפי הבא אחריו כי כוונתי להאמת בשם תסיל, כמו שיבואר להלן:

קל) ענה דודי ואמר לי קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך. כי הנה הסתיו עבר הגשם חלף הלך לו: הנצנים נראו בארץ עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו: (שיר השירים ב׳ י׳, י״א י״ב):

קלא) וקול התור זה קולו של משיח המבריח ואומר מה נאוו על ההרים רגלי מבשר (שיר רבה פסוק התאנה חנטה):

קלב) אצל התסיל בגמרא (שם) שהוא מין יונה כנזכר אמרו עוד: דאציפי ותורין של רחבה כשרין משום תורין ופסולין משום בני יונה. ואי״כ דאציפי הוא מן תורין, וכפירש״י שם. וכאשר זכינו למצוא בדרז״ל את העוף דציפי (או דאציפי, גם דיצופי כגירסת הערוך) אומר אני כי זה הוא בלי ספק העוף רציפי שהוא כתוב כן בכל המדורים מבלי דעת מי הוא, כמו שהודה הגאון יעב״ץ ולא בוש לומר: .רציפי (נ״א אונכי) שתי אלה נפלאו ממני, כי חזרתי על כל המקראות והמדרשים ומה שיש בידנו מספרי הקודש ולא מצאתי מה ענין השמות הללו עים פשוטם׳. ובאמת הוא הדציפי שבגמרא ונתחלפה האות ד׳ באות ר׳, ושתי האותיות האלו מתחלפות בנקל (ועיין המסביר אות .ד׳) כמו האות ת׳ באות ח׳ כנזכר למעלה אצל תסיל, שבא בגמרא יחד עם דאציפי. ולפי שהרציפי הוא מין תור, והתור נזכר בכתוב (שיר ב׳, י״ב) אצל גאולת ישראל מגלות מצרים, וקול התור זה קולו של משיח כאמור לעיל, לפיכך נאה להרציפי לומר שיר נהמו נחמו עמי וגו׳ וא״כ שני עופות תסיל שהוא מין יונה ודציפי שהוא מין תורין הבאים יחד זה אצל זה בגמרא, באים ג״כ זה אצל זו בפרק שירה, ושירתם שפרה להם מאד. וכמו שזכינו למצוא הפתרון של רציפי כן נזכה לפתור גם את העוף אנכי ולגלות מקורו ואומר: דהנה באוצר המלין להערביאים מתורגם העוף רחם שבתורה בשם אנוק (קדמוניות הקודש חו״ד צד 317) ומזה השם עשה לו העברי השם אונכי על פי

דרכו בהוספת יו״ד בסוף המלה ובהילוף האות ק׳ באות כי כמו שמנהג החילוף הזה אצל הראשונים בשמות הרבה המובאים מעם לועז והזנתו גם בדרז״ל מסטרטוטי כלמי (ברכות נ״א) במקום קלמי, שהוא תרגום של כנים, וכן הרבה (ועיין המשביר אות כ׳). ואם כן אונכי, או יותר נכון אנוכי, הוא רחם. ולפי שאמרו ז״ל (חולין ס״ג א׳) למה נקרא שמו רחם כיון שבא רחם בא רחמים לעולם ונמירי דאי יתיב אארעא ושריק אתי משיחא, לפיכך נאה לו לאנעי, שהוא הרחם. לומר נ״כ למי הנ״א בשירתו: נחמו נחמו עמי וגו׳:

קלג) המעשה הזה קרה בשנת 390 לפני סה״נ כבתוב בדברי הימים להרומאים והובא באריכות בספרי תוה״ט (ח״ב צד 397):

קלד) הרואה אוז בחלום יצפה לחכמה שנאמר (משלי א׳, כ׳) חכמות בחוץ תרונה וגו׳ והוא בגמרא (ברכות נ״ז, א׳):

קלה) על דבר קול צעקת האוזים וחכמתם ראה בספרי תוה״ט (שם כן צד 397 עד 400) ותמצא נפלאות. ובחכמה רבה שמו בפי האוז את השירה הודו לה׳ קראו וגו׳ שירו לו זמרו לו וגו׳ ועיין אמנם בספרי תוה״ט (שם מן צד 97 עד 390) אוז מוסר ומה שהובא שם מן החכמים הקדמונים, כמו אפלטון ואריסטו, על אודות זמירותיו, אשר ינעים אל אל שמחת גילו. ומי יודע אם לא אליו כוונו בפרק שירה, ומלת בית מיותרת או מוחלפת היא. ובאמת הגאון מבי״ט לא גרס בית וכתב סתם אוז אומר. ונוסח שירת האוז בספרו הוא רק הפסוק הזה: שירו לו זמרו לו שיחו בכל נפלאותיו:

קלו) אלו הם דברי רז״ל (בבא בתרא ע״ג, ב׳) ואמר רבה בר בר חנה זימנא חדא הוה קא אזלינן במדברא וחזינן הנהו אווזי דשמטי גדפייהו משומנייהו והא נגדי נחלי דמשחא מתותייהו וכו׳ כי אתאי לקמיה דר׳ אלעזר אמר לו עתידין ישראל ליתן עליהם את הדין. ופירש״י שם ליתן את הדין, שבחטאתם מתעכב משיח ויש להם צער בעלי חיים לאותן אווזים מחמת שמנן: ולפיכך האוז הזה כשרואה ישראל עוסקים בתורה ובמע״ט הוא מבשר ואומר קול קורא במדבר פנו דרך ה׳ הנ׳ כי הנה ישעו בא. ובזה כוונתי לפירוש יעב״ץ שמצאתיו אח״כ בפירושו (שהוא מעם הכמות ועולה בדרך הסודות וגימטריאות) ורק בזה לבד שוין אנחנו וגם זאת לא בכלו כי אם במקצתו:

קלז) על הפסוק שקץ הם לכם (ויקרא י״א. י׳) כתב החכם רנה״וו ח״ל: לא שהן שקץ בעצם, כי הם ברואות שברא השם, וחלילה שיברא השם דבר משוקץ, אבל הוסיף מלת לכם, כלומר לעם קדוש כמוכם יחשבו לשקץ שלא ואכלום עכ״ל ומאד נמלצו הדברים באגרת בעלי חיים (שער שני פרק י״א) וזה מחכמת הבורא לא יברא דבר רק לתכלית ותועלת מכוון ומי שלא ידע זה יתמה ויעשה קושיות ושים ספקות על מעשה הבורא ויאמר למה ברא את אלה ומה תועלת בם. כל זה לסכלותם אומרים וכו׳ ואלו השתדלו בענין הנמצאות אז התברר להם שהשגחת

השם כוללת מגדולי היצורים ועד קטנם בשוה ואשר אמרו בהיפך תעו מדרך האמת. עכ"ל. וראוי לדעת כי מאמיני בשתי רשויות האמינו כי הורמיז הפועל הטוב ברא את בעה"ח הטובים, ואהרימן הפועל הרע ברא את השקצים והרמשים ושאר בעה"ח הרעים. אמנם אנחנו בני ישראל נאמין באל אחד ובבורא אחד וכל מה שברא הקב"ה לא ברא דבר אחד לבטלה (שבת ע"ז, ב') ובמדרש (שמות רבה פ"י) אפילו דברים שאתה רואה אותן כאלו הם מיותרין בעולם, כגון נחשים ועקרבים הן היו בכלל בריתו של עולם. והשתא אתי שפיר, שהשרצים אומרים יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו לאשמעינן דכבוד ה' לבדו יהי לעולם כי הוא הבורא האחד וישמח במעשיו ובכל יצורי כפיו כי כל אשר עשה אלהים הנה טוב מאד והכל ברא לכבודו: והנה שרץ המים והאמפהיביען נבראים ביום החמישי אלא מפני שהשם שרץ כולל בל"ע שרץ המים ושרץ העוף ושרץ הארץ ביחד, לכן לא הפרדתי ביניהם וכללתים יחד בפרק זה, וע"ד השם שרצים דברתי באריכות בספרי תוה"ט (ח"ג: הערה 8 מן צד 263 עד 267):

קל"ח) והשם שרץ בעברי מורה על רבוי ההולדה ונקראים השרצים כן בעבור שהם מתרבים מאד (ועיין בתוה"ט שם):

קל"ט) העכברים הקטנים עם הגדולים אוהבים מאד את ילדיהם ויכלכלום ברחמים רבים, אם צעירי העכברים הגדולים (ראטטען) יושבים בחור צד אחד, אז אביהם הרבים עוד יתלכדו ולא יתפרדו, ואגודת עכברים כאלה נקראת מלך העכברים. ומלך העכברים הזה שאין ביכלתו להשיג לבדו מחסור נפשו הנה יכלכלוהו יולדיו כל הימים גם עוד רבים ממשפחתו והמה ידאגו תמיד לצרכיו (תוה"ט ח"א, צד 295): ומיני החולד הרעים מאד מפרנסים את בניהם באהבה ומלקקים אותם להעביר הזוהמא מעליהם, גם התנים (קראקאדיל) העז שבשרצים דואג לפרי בטנו (תוה"ט ח"ג צד 54):

קמ) על הפסוק ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם וגו' (בראשית מ"ט א') דרשו רז"ל: בקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין ונסתלקה ממנו שכינה, אמר שמא חס ושלום יש במטתי פסול וכו' אמרו לו בניו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, אמרו: כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד. באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. אמרי רבנן היכי נעביד נאמרוהו לא אמרו משה רבינו, לא נאמרוהו אמרו יעקב. התקינו שיהיו אומרים אותו בחשאי (פסחים נ"ו א'):

קמ"א) ואם מצינו לרז"ל שהשכילו בדרך משל ומליצה לקרא בשמות אמן יתומה, אמן חטופה (ברכות מ"ז, א) וכן סנטורא יתמא (עבודה זרה כ"ד. ב'), מדוע לא תכונה אותה הברכה, הנאמרת בחשאי להראות בזה פנים לכאן ולכאן, ברכה צפרדעית (ר"ל אמפהיבית, שהוראתה החיים במים וביבשה) שהוא שם כולל לכל בעה"ח שבמים וביבשה, כמו שיבואר:

קמב) בספרי תוה״ט (ח״ג צד 294) הערה 36) שם בררתי כי הצב (קרעטע) שהוא ממשפחת הצפרדע, הוא שם כללי לכל ארבע המערכות, הנכללות במפלגת האמפהיביען, ממש כהשם לורי״ך המסמן בלשון אשכנז הישנה את הקרעטע (צב), אשר על שמו קרא החכם הטבעי אקען את כל האמפהיביען בשם לורכיע:

קמג) ר״ל בברכת בשכמל״ו שהוא מראה פנים לכאן ולכאן מתואר טבע הצפרדע וכל מיני בעה״ח שבמים וביבשה:

קמד) בדברים המעטים האלה שבתרגומי, דהיינו .. יתו של השם הוא לעולם ועד במים וביבשה, נתכוונתי עוד לרעיון אחד, הנשקף מדרשת רז״ל הנזכרת והיא: על הקריאה שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד שקראו בני יעקב, להורות שהם מאמינים באחדות ה׳ שהוא אחד ובורא ומנהיג אחד ואין עוד מלבדו, נתן יעקב אבינו תוקף לדבריהם ופתח ואמר בשכמל״ו, כלומר, אמנם כן, הוא מלך יחיד ואחד בעולמו ומלכותו בכל משלה, להוציא מדעת הטועים בימי קדם, שהאמינו ברשיות הרבה וחשבו בדעתם הנתעה שאלהים רבים בראו את העולם וכל אחד מושל בחלקו, זה עשה את הים וכל אשר בו וזה הארץ ומלואה וכו׳ וכמו שאמרו עבדי המלך ארם אלהי הרים אלהיהם (מלכים א. כ׳, כ״ג) גם טיטוס שאמר: כמדומה אני שאלהיהם של אלו אין גבורתו אלא במים וכו׳ אם גבור הוא יעלה ליבשה (גטין נ״ג, ב׳) וכמו שאמר הצדוקי לרבי מי שיצר הרים לא ברא רוח ומי שברא רוח לא יצר הרים (חולין פ״ז א׳) אשר כנגד כל הדעות המשובשות האלה אמר דוד: כי אל גדול ה׳ ומלך גדול על כל אלהים: אשר בידו מחקרי ארץ ותועפות הרים לו: אשר לו הים והוא עשהו ויבשת ידיו יצרו (תהלים צ״ה, ג. ד. ה׳) והנה מטבע הבריות שבשמים וביבשה, העשוים לחיות בשני ההפכים בים וביבשה יוסד עוז מלכותו של השם, כי הוא בורא אחד ואין שני להמשיל לו להחביבה, דאל״כ הרי התחייב להיות ברשות המים בריות מיוחדות וברשות הארץ בריות מיוחדות, ומניין מיני הבריות הללו הזקוקון למים וליבשה כאחד. וכהאי גוונא איתא בגמרא (סנהדרין ל״ט. א׳) א״ל ההוא אמגושא לאמימר מפלגך לעילאי דהורמיז מפלגך לתתאי דהורמין (כגירסת התוספות שם. ור״ל מחציו ולמעלה ברא אותו ארמוזד הפועל הטוב ומחציו ולמטה ברא אותו אהרימאן הפועל הרע אצל הפרסים) א״ל אם כן היכי שביק ליה הורמין להורמיז לעבורי מיא בארעיה. פירש״י שם להעביר מים בארצו שכל מה שאדם מכניס דרך פיו מוציא דרך הנקבים התחתונים, והוא ממש כמו שאמרנו פה בענין בעה״ח השוכנים במים וביבשה איך לא מיחו שתי הרשויות ביצירתם אלו לאלו, והרי הצפרדע הזו, הכוללת בשמה כל מיני האמפהיביען החיים במים וביבשה, מעידה על מלכות ה׳ הכללית בעולמו שברא לבדו, אשר לו הים והיבשת ושניהם ידיו יצרו, והיא היא בטבעה ובתכונתה הנפלאה הרי אומרת לנו: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ומה עמקו מחשבות רבותינו ז״ל ששמו שירה כזאת בפי הצפרדע:

קמה) הדברים האלו כתובים בספרי תוה״ט (ח״ג צד 230) והם „ברעקעקעקע״ יתן האחד קולו בראשונה וכל הקהל שומעים ושותקים, וכרגע יענו אף המה הלקט ואומרים „ברעקע״ בכל כחם או עונים בלחש „קרקר״, קוואר״ וטמרים רנתם כפי הגובה דיגן והמקובל בכל תפוצות הצפרדעים ממצרים ועד הנה:

קמו) בספר אגרת בעלי חיים (שער שני פרק עשירי) מתואר הצפרדע בדברים כאלה: הוא חכם ויקר וסבלן רב התשבחות ומרבה שיר לאלהיו לילה ויום וירבה התפלה בצהרים והתהלה בערבית על פלגי מים, ויש לו קבלת כבוד על בני ישראל משני חברים שנמלט, אחד מהם כשהשליך נמרוד בן כוש לאברהם ידיד הרחמן באור כשדים הוא הביא המים בפיו ויריקם על האש לכבותו (אולי כוונת האגדה הזאת היא על דרך שאמרנו לעיל, כי אברהם התוכח עם נמרוד בענין אחדות הבורא כדברי רז״ל והצפרדע הזו שהוא ביבשה הביא המים בפיו, כלומר הביא המים שהוא חי גם בהם לראיה בפיו על זה, כי אל אחד ברא את עולמו והוא מלך העולם. ובזה נצל אברהם מנמרוד כי נסתתמו טענותיו) ופעם אחרת בימי משה בן עמרם נביא האמת שעזרו להחריב פרעה ועמו. והוא צח הלשון בעל דברים משבח ומהלל השם והוא מבעה״ח אשר יחדו במים וביבשה: וגם בהאגדה שלפני פרק שירה מתואר הצפרדע ממש בתוארים כאלה, כי היא אומרת שם: דוד על תזוח דעתך עליך, שאני אומרת שירות ותשבחות יותר ממך ולא עוד א״א כל שירה שאני אומרת ממשלת עליה ג׳ אלפים משל וכו׳ ובמדרש תנחומא (פרשה בא) קולנים אלו צפרדעים, ונקרא קולנים בעבור קול צעקתם:

קמז) נחשים מעטים יוכלו לזקוף כדי שלישית מגופם. רובם יגביהו ראשם רק כדי חצי רגל מן האדמה ויש מגביהים אותו יותר (תוה״ט ח״ג צד 135):

קמח) ידוע הוא כי הצפעוני המצרי כאשר יאחזו המלחש בצוארו וילחץ ערפו אז יעבור בו נקשה וזקוף ויהי למטה בכפו, ונקרא בשמו הזקפן אצל המצריים הקדמונים בגלל קומתו בקומה זקופה. וכן בדרז״ל כי זקיף זקיף כחויא (תוה״ט ח״ב צד 132 ובהערה 26 צד 285) גם נחש בתי העינים שבהודו יזדקף קוממיות (שם צד 177):

קמט) כמו שאמרו ז״ל (שבת ע״ז ב׳) ובמדרש (שמות רבה פ״י) אפילו דברים שאתה רואה אותן כאלו הם מותרין בעולם כגון נחשים ועקרבים הן היו בכלל בריתו של עולם. ועיין לעיל הערה קל״ז: והן הן הדברים בשירת עקרב טוב ה׳ לכל ומו׳:

קנ) השם שבלול בל״ע נגזר מלשון בלל ובארמית שבלל, שהוראתו להזיל, ומסמן יפה היטב את הרמש שנעקק״ע, הפולט מקרבו ריר בשעה שהוא זוחל ומלחלח את המקום שרחש עליו. גם שמו היוני והרומיי לימסי״א נגזר מלשון נמוח ותמס (צערפליעסע״ן) ועל תכונתו הזאת אמר הכתוב במשל (תהלים נ״ח ט׳) כמו שבלול תמס יהלך, ידמה כאלו הוא נמס בהליכתו ונגר כמים (קדמוניות הקודש ח״ד צד 451) עם רש״י ולע״ז (ובגמרא שבת ע״ז ב׳) שבלול לימצ״א, שהוראתו שנעקק״ע:

קנא) פעמים רבות הנה זה בהו וראו בעממית כי היא מרגשת בנעימות המוסיקא ומתענגת לשמוע קול זמרה (תוה"ש להחכם לענץ ח״ג צד 150): וכל מה שאמור פה אודות השממית לקוחים מספרי חכמת הטבע:

קנב) הזבובים מתים לפעמים אם מעט ואם הרבה במיתה משונה ומיוחדת להם, בפשוט רגלים ימצאום לפעמים עומדים על הכתלים או על שאר דברים והחלק התחתון מגופם, או אחוריהם, מתנפח ועור שבין עגליו מתעפש ויהי כחצי־עגות עד שאחוריהם מוסב מזה בעגולים חוטים ולבנים. אם יפתוהו יראו, כי הוא ריק בתוכו ומעופש. ואף גם המקום שהם יושבים עליו מכוסה בחציר (פילצע, שימעל) זה, המהזיק את נבלתם לבלתי תתפורר וא"כ הבשר של זבובים הציר. (ברעהם חלק עשי צד 409).

קנג) וענין השירה הזו כך הוא: בבתי המרזח והמשתה פה הזבוב מצוי, כי מקימי באשר יאכלו וישתו, והרי הוא במציאותו שמה כאלו מוכיח ואומר: כי כל הבשר חציר ואין בו ממש וקיום, וזה הוא בטבעו של הזבוב שמת במיתה משונה וגברו נעשה חציר באמת כנזכר לעיל. וכל חסדו של בשר ודם שהוא עושה לבלות ימיו עם רעיו בהלולא והינא ובתענוגים מפנים הוא כציץ השדה. רק דבר אלהינו, היינו התורה התמימה, יקום לעולם ועל ידו יתקיים גם ישראל. וזהו בשעה שאין ישראל עוסקין בתורה כי אם בתענוגי בשרים, סיד הזבוב עלה בבית משתידם ואומר מה שנאה לו לומר:

קנד) מין הארבה וויינהאהנעל בלעיז השוכנת בכרמים (שהם במקומות גבוהים ורמים) הנה זה דרכו וטבעו אשר רגליו הקדומות פרושות תמיד למעלה גם צוארו הוא זקוף, ונראה כאלו הוא נושא עיניו לשמים ומתפלל, ובעבור זה קראו לו הטבעים בשם „גאטעסאנבעטערין" כאנטיים רעליגיאזיא בלעיז. וצפורת זו השוכנת בכרמים שבהרים ומתפרנסת שמה והולכת נטוית גרון עם כפים פרושות לשמים כאלו היא מתפללת, לה נאה ויאה השירה אשא עיני אל ההרים וגו׳ שמשם בא עזרה ופרנסתה וזהו מאין יבוא עזרי פה לפי הכוונה:

קנה) רבותינו ז"ל הפליגו לספר בשבח הנמלה. ומצאתי לטוב להביא פה בפרק שירה את דבריהם שהיו מוסר השכל לנו בני אדם ללמוד מהנמלה ארחות יושר ומשפט. במדרש (דברים רבה פ״ה) הנמלה הזו שלשה בתים יש לה ואינה כונסת בעליון מפני הדלף, ולא בתחתון מפני הטינה אלא באמצעי ואינה חיה אלא ששה חדשים, למה שמי שאין לו גידים ועצמות אינו חי אלא ששה חדשים, וכל מאכלה אינה אלא חטה ומחצה, והיא הולכת ומכנסת בקיץ כל מה שמוצאת חטין ושעורין ועדשים. א״ר תנחומא וכל חיה אינה אלא חטה ומחצה, והיא כונסת את אלו. ולמה היא עושה כן שאמרה שמא ימור עלי הקב״ה ברוך הוא חיים ויהא לי מכאן לאכול. אר״ש בן יוחאי מעשה היה ומצאו בביר שלה שלש מאות כור מה שכנסת מן

הקיץ לחורף לפיכך אמר שלמה לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם וכו' ומהו ראה דרכיה וחכם, רבנן אמרי, ראה דרך ארץ שיש בה שבורחת מן הגזל. אמר רבי שמעון בן חלפתא: מעשה בנמלה אחת שהפילה חטה אחת והיו כולן באות ומריחות בה ולא היתה אחת מהן נוטלה אותה, באה אותה שהיתה שלה ונטלה אותה. ראה חכמה שיש בה, וכל השבח הזה שיש בה לא למדה מבריה, ולא שופט ולא שוטר יש לה שנאמר (משלי ו') אשר אין לה קצין שוטר ומושל, אתם שמיניתי לכם שופטים ושוטרים על אחת כמה וכמה שתשמעו להן:

קנו) על דבר החולד ועסקיו הרעים ראה בספרי תוה״ט (ח״א מן צד 181 וה[illegible] וביחוד התולד הבואש, חארעיק בל״ר) ושם פירשתי, שהוראת השם חולד הוא לדעת רז״ל מענין כריה והפירה, כמו מהליד הקב״ה לפניהם את הארץ, ע״ש כהוא חופר בארץ חפירות:

קנז) הציה מובלת עליה בפרק שירה נוסחאות שונות והיא נודדת שם ממקום למקום ואין לה מעמד קבוע. באלה היא נרדפת עם מדבר וסמוכות פתיחן בפרק שירה, ובאלה הוא ג״כ מלשון מדבר ושממה ובכ״ז מקומה שם בין העופות, ואחרים פותרים ציה לעוף בלי שום טעם מי הוא. ואומר אני, שזו הציה הוא שבמקרא (ישעיה י״ג, כ״א) ורבצו שם ציים וגו' שפתר רש״י נמיות מרטירניש בלע״ז היינו מארטע״ס שבשם זה יכונה בלשון רומי המארדער ממשפחת החולד וכן פתר רש״י ועוד הפעם (שם ל״ד, י״ד) וגם הרד״ק כתב ציים יים נמיות הנזכר בדברי רבותינו כדי שלא תקפוץ הנמיה, וכן ציים בלשון רבים היא ביחיד ציה, וזו הציה פה והיא המין הויזמארדער אשר יומם ישכב טמון בחוריו ובלילה יצא כגנב ומטפס ו[illegible] במהירות נפלאה, ומתפרץ אל לול העופות ומחנק וטורף באכזריות והורג לפעמים עשרה עד עשרים עופות בבת אחת (תוה״ט ח״א צד 142) הבוקר אור והציה אי[illegible] תמלטת לחורה ולהעופות אורה ושמחה:

קנח) בדברים האלה יתפרש גם הנ״א מהשירה שהציה אומרת והיא: גם צפור מצאה בית ודרור קן לה וגו' אלא שהפעל מצאה שב על הציה לפי הכוונה פה ור״ל הציה תמצא בית הצפור על העצים:

קנט) שלשה המה מטיבי צעד וגו' ליש גבור בבהמה וגו' או תיש (משלי ל', כ״ט ל״א):

קס) הצפיר השעיר מלך יון (דניאל ח', כ״א): וראוי לדעת, כי המוקדנים, שהם מבני היונים, נקראו בימי קדם, כשתי מאות שנה לפני דניאל, בשם ענעארע-ן: כשם העז בלשון יון, הגדה קדמונית מספרת, כי קאראנוס מלכם הראשון בלכתו עם מתי מספר מהיונים לבקש לו נחלה במדינת מקדוניא נטה מפני התרפים לצאת בעקבי העזים, שהם יוליכוהו בדרך למקום ממשלתו. ויהי בראותו עדר העזים, בורחו מפני רוח סערה, הלך אחריהם עד ערעסבא, שם איה למושב לו וקבע מעתה צורת העז בדגלו ותהי לנס בשדה המלחמה ויקרא את שם העיר עגעא לאמר:

עיר העזים, ואת עמו גנעאדי־ב לאמר: עם העזים. וקרית העזים היתה עיר קבורת מלכי מוקדוניא. וראוי עוד להעיר, כי בן אלכסנדר מוקדון נקרא אלכסנדר עג"ם לאמר בן העז ואיזו מהמלכים שמלכו אחרי אלכסנדר צירתם הקוקה על מטבעותיהם עם קרני הצפיר, וזהו שנאמר (דניאל שם ב׳) והצפיר קרן חזות בין עיניו. והנה לפני כמה שנים השיגה חברת חוקרי קדמוניות בלונדן תבנית צפיר העזים עם קרן חזות אחת ממתכת עתיקה מאד, אשר הפרוה מאדמה באזיה הקטנה (קדמוניות הקודש חלק צד 90): ובטה היתה קבועה לפנים על דגל כהנה אחד מהמוקדונים:

קסא) ראיתי את האיל מנגח וגו׳ ואין מציל מידו וגו׳ האיל אשר ראית בעל הקרנים מלכי מדי ופרס (שם ד׳, כ׳): אמיאנום מארצעללינוס יספר, בכל עת שמלך פרס עמד בראש חילו היה נושא עליו ראש איל מטובין באבנים טובות לאות מלכותו. גם על עמודי ההיכל העתיק שבפערסעפאליס נמצאים אילים לאות מלכות (קדמוניות הקודש ח״ד צד 83) ובעבור סימן הוד מלכות שיש לעתודים ואילים שפיר הם אומרים מי כמוכה באלים ה׳ כלומר אתה אל מלך גדול על כל המלכים ועתודי ארץ, ומצד שאוה לפאר נקים מקדשו בעורותיהם אומרים ג״כ כי כמוכה נאדר בקדש:

קסב) במלחמת הביפעל והנמר יתגבר לפעמים הביפעל וירמוס את הנמר ברגליו, וכל מעשה תקפו וגבורותיו ראה בתוה״ט (ח״א צד 493):

קסג) קול התאו הוא שאגה איומה ובקצפו יתנפל גם על האדם. ברעש ורוגז יחפור זנבו ומעיניו האדומות לפידים יהלכו, הסוסים ירגזו ויבהלו מפניו (שם צד 490):

קסד) על דבר ארחות חיי הצבאים והאילים בשדה מדובר בספר תוה״ט (שם 411. ובצד 414).

קסה) והוא בגמרא (חגיגה יג. ב׳) ובמדרש (ש״ר פכ״ו) גאה שבעופות נשר, גאה שבבהמות שור, גאה שבחיות ארי וכלן נטלו מלכות ונתנו להם גדולה והם קבועים תחת המרכבה של הקב״ה וכו׳ וכל כך למה, כדי שלא יתגאו בעולם וידעו שיש מלכות שמים עליהם וכו׳ לה׳ כי גאה גאה. ולפיכך בצדק היא שירת השור: אשירה לה׳ כי גאה גאה וגו׳: והנה על הכתוב ויישרנה הפרות (שמואל א׳ ו׳, י״ב) נאמר בגמרא (עבודה זרה כ״ד. ב׳) שאמרו שירה ומאי שירה אמרו, א״ר יוחנן משום ר״מ אז ישיר משה ובני ישראל וגו׳ (פרש״י אז ישיר כי גאה גאה) ולפ״ז שירת השור הזו יש לה זכר בדרז״ל:

קסו) הסוס דבק מאד באדם ונותן שכמו לסבול באהבה ולשאת את טרחו ומשאו (תוה״ט ח״א: צד 361) סוס הערבי עושה כל מה שיש אך ביכולת הסוס לעשות. להיות חבוש שלשים שעות בלי אכילה ושתיה ולרוץ דרך חמש עשרה שעות במדבר אפריקי, הבוער כאש להבה, בלי מספוא ומים וגם לדהור בדהרות דהרות שלש ארבע שעות בלי הפסק. הנה זאת היא פעולת סוס הערבי ודבר גבורותיו (שם 370) ועיין שם עוד על דבר הסוס, אשר נכבדות מדובר בו באריכות:

קסז) בארצות החמות החמור חזק ויפה ונחמד יותר מן החמור שבארצותינו,

בעבור זה המשיל יעקב את יששכר לחמור גרם בשביל חשיבותו (בראשית מ״ט י״ד) בארצות הקדם ובאפריקא הצפונית ירכבו על חמורים יותר מעל הסוסים (תוה״ט ח״א צד 379 ובקדמוניות הקודש ח״ד 46):

קסח) הנה מלכך יבוא לך וגו׳ עני ורוכב על חמור (זכריה ט׳. ט׳):

קסט) פליניום יספר, כי השליט אקביאס קנה חמור אחד במחיר עשרים ואחד אלף ושתי מאות שקל כסף. מחיר יקר כזה לא נתנו בעד כל מין חי אחר (תוה״ט שם 431. ק״ה, הקוד. 44):

קע) בנבואתו על מפלת בבל מבני פרס ומדי יזכיר הנביא (ישעיה כ״א ז׳) בין רכבות האויב גם רכב חמור ולפי עדות הסופרים הקדמונים היו באמת חמורים בחיל כורש. הרודוט היסטאספים נצח את הסביתים ע״י החמורים שלקח עמו לשדה המלחמה כי מפני קולם ומראיהם התו הסוסים ונבהלו. וגם גוים אחרים היו לוקחים חמורים למלחמה וביהוד בארם נהרים המצוינת בחמורים חזקים ושובים וסרגלא בפוסייהו דהערביאים, כי חמור מלחמה לא ינום לעולם (קדמוניות הקודש, 47):

קעא) על הכתוב והעוים עשו נבחן ואת תרתק (מלכים ב׳ י״ז ל״א) אמרו ז״ל ומאי ניהו כלב וחמור (סנהדרין ס״ג.ב׳) ובעבור כל הדברים שאמרנו על החמור, בעבור גבורתו ותפארתו ונצחונו במלחמה ובעבור הגדולה שנתנו לו העכו״ם לפיכך הוא משבח ואומר בשירתו כי לך ה׳ הגדולה והגבורה וכו׳ כי כל בשמים ובארץ עשית ואין עוד אחר. ויש לפרש עוד שירת החמור בדרך דרש כי הנה איתא בפרקי רבי אליעזר (פ׳ ל״א) שחמורו של אברהם הוא החמור שרכב עליו משה בבואו למצרים והוא החמור שעתיד בן דוד לרכוב עליו, ובמדרש תלפיות ענף חמור הובא שאברהם מסרו ליצחק ויצחק ליעקב ויעקב ללוי כדי לחזור על הגרנות ליטא המעשר ולוי מסרו לקהת וקהת לעמרם ועמרם למשה וכו׳ וכשעלה משה להר נבו למות שם עלה עם החמור ונשאר החמור שם על ההר ורועה שם עד שיבוא משיח. ונודע עוד מה שספרו בשבח חמורו של פנחס בן יאיר. הרי שהחמור זכה לגדולה בקרב העם עפ״י האגדה, והראה חמור יצפה לישועה ולגדולה העתידה לבוא על ידו ולכן נאה הוא השיר שהחמור אומר: לך ה׳ הגדולה וגו׳ ; ועיין עוד מגדולות החמור ומהכבוד אשר נהל בחצרות המלכים בס׳ תוה״ט (ח״א צד 380, 381):

קעב) וירכיבו את שלמה על פרדת המלך דוד (מלכים א׳ א׳ כ״ח) וכן מצינו שבני המלך דוד היו רוכבים על פרדים כדכתיב (שמואל ב׳. י״ג כ״ט) ויקומו כל בני המלך וירכבו איש על פרדו. ואבישלום רכב על פרד במלחמה (שם י״ח, ט׳ י׳) ומזה נראה, כי המיוחסים שבישראל ובני העליה היו רוכבים על פרדים, והמנהג הזה בקאהירא שבמצרים, כי הכהנים ולמודי ה׳ מדת מחמד רחבו על פרדים (קד׳ הקוד. צד 56):

קעג) רוכבי הרכש האחשתרנים (אסתר ח׳ י׳, י״ד) והיא מלה פרסית תואר לפרדות

קעד) הגמל אנית המדבר, כי המדבר הוא נוה גמלים וזולתו לא יתכן לעבור את המדבר הגדול (תוה״ט ח״א צד 323):

קעה) כִּגְהִלֵי הגמלים כרננים ושורקים חליפות כל הדרך ויותר ויותר אשר ירונן וירועע בקול רם יותר ימהרו הגמלים ללכת. לפעמים ילוה עוד אל נגינותם קול המצילות שעל צוארי הגמלים. (תוה״ט ח״א צד 891, 893):

קעו) בשני חדשי השנה, בחודש שבט ואדר שבזמן ההוא חל מועד ההזדווגות יהיו הגמלים הזכרים שובבים ומשתגעים נושכים בשניהם ובועטים ברגליהם צועקים ומהקים נאקת פחדים ושאגה איומה מאד ומפיהם יצא כמין שלחופית עור מרוקמת בעורקי הדם, והיא הנקראת שלחופית השאגה (בריללואקיק) כאשר ישאגו אז על נוהם במדבר והקול נשמע למרחוק (שם 894 ועוד בספרי הטבעים האשכנזים) ובספר שערי השמים (מאמר ד׳) ובעת חבורו של הגמל עם הנקבה הוא רע מאד ואם ימצא בעלי חיים או אדם יכהו וימהצהו עכ״ל. ובעבור שעסקיו של הגמל רעים לכן אמרו ז״ל (בראשית רבה פ״ב) ארורה האדמה בעבורך, שתהא מעלה לך דברים ארורים וכו׳ ותעלה לך גמל. והנה טבע הגמל השואג בנוה מדבר ומטיל אימה על בני אדם מתואר יפה היטב בפסוק שאוג ישאג על נוהו שיש בו מעין טבעו ותכונתו. זהו פשוטה של שירת הגמל לפי הטבע. ואפשר עוד לפרשה עפ״י דרשתם ז״ל. דהנה איתא במדרש (ויקרא רבה פי״ג) הגמל זו בבל, שנאמר אשרי שישלם לך את גמולך שגמלת לנו (תהלים קל״ז ח׳) ודבריהם אלו מבוארים היטב עפ״י מה שהחליטו החכמים, כי השם גמל הוא מלשון תגמול ותפלים (פארגעלטונג) ונקרא הגמל בשם זה, לפי שהוא בטבעו נוקם, ונוטר הוא להנאה שעשו לו רעה לגמול להם כרעתם גם אחרי זמן רב. וכן אומרים הערביאים, כי מי שהכה את הגמל על לא דבר, אל יתיאש מן הפורענות, כי הגמל סוף סוף ישיב לו כגמול ידיו (קדמוניות הקודש ח״ד צד 7 והלאה): ורז״ל במה שאמרו גמל זו בבל מטעם שנאמר אשרי שישלם לך את גמולך כוונו ג״כ, שגמל הוא מענין תגמול ופרעון. והנה האי קרא ה׳ ממרום ישאג וגו׳ שאוג ישאג על נוהו (ירמיה כ״ה ל׳) נאמר על מלך ששך הוא בבל, שהחריב בית מקדשו והנביא אומר שם, כי ה׳ שואג על נוהו ועתיד הוא לשלם למחריבו את גמולו שגמל לנו. והושם הפסוק הזה, המורה על התגמול לבבל, בפי הגמל ונבחר יותר הפסוק הזה מן הפסוק אשרי שישלם לך את גמולך שבתהלים לפי שבפסוק ה׳ ממרום ישאג וגו׳ מתואר ג״כ תכונתו של הגמל הידועה לכל, והוא שאגתו הנוראה כנזכר

קעז) רבי שמעון בן אלעזר אומר מימי לא ראיתי צבי קיץ וארי סבל ושועל חנוני והם מתפרנסים שלא בצער (קידושין פ״ב. ב׳):

קעח) בעת האריה יתקצף יסמר תלתלי צוארו וישלטלם, יחפיץ זנבו על עבי גבו ועל מתניו... בעלות האריה מסובכו ויקרב אל משכנות האדם אז ירמזו הכלבים וילילו וינוסו לעזרה אל בעליהם, השורים נועים בקול שבר, הסוסים דוהרים ומשתוללים והצאן עומדים צפופים ואיש אחיו ידחקון (תוה״ט ח״א, צד 217):

קעט) הדוב שוכן בהרים ובסלעים וביערים ונמצא למרבה בהררי אלף גם בהררי קארפאטהען ובהררי פירענייען, ובאויה הוא מצוי לרוב. עפ״י רוב מוליכים אותו הצוענים,

המלמדים אותו לפח ולכרכר. ובעת שהוא רוקד יוסר יריעע (תוה״ט מן צד 103 והלאה:

קפ) הזאב הוא הסמן החוטף נורא בין בעה״ח הדורסים (בראשית רבה פצ״ב) טורף ואוכל את כל חיה, שביכלתו אך להתגבר עליה, חיות קטנות עם גדולות (ת״הט ח״א צד 190) ובתכונתו הרעה הזאת הרי כאלו הוא אומר לנו, כי אנחנו בני אדם אין אנו רשאין לחיות בכח ידינו, כי אלמלי כן תמלא הארץ חמס, ואולם כל זכיותינו וכחנו הוא רק בתורה, במשפטים ישרים ובחוקים טובים, על כל דבר פשע וגו׳ עד האלהים יבוא דבר שניהם וגו׳ ולמדנו גזל וחמס מן הזאב בדרך השלילה כמו שלמדנו לפי רז״ל גזל מנמלה בדרך החיוב. ויש לפרש עוד ע״ד דרש ממה כאמרו ז״ל (בראשית רבה פכ״ז) אפילו זאב וכלב עתידין ליתן דין וחשבון אם פגעו באדם שלא כדין פטים וזהו שהזאב אומר בשירתו על כל דבר פשע וגו׳:

. קפא) בגוכליו וערמת לבו היה השועל למשל בארץ (תוה״ט שם 201) ג׳ מאות משלות שועלים היו לו לרבי מאיר (סנהדרין ל״ח. ב׳) ורש״י מביא שם איזו מעשיות מערמת השועל:

קפב) השועל חופר מערה לשבתו או כי יבוא לשכון במחילות עפר לא לו ויחזר גם בטעונות התחש (דאכס, בייבאק). תבנית בית השועל הוא כתבנית בנינו של בית התחש. יש להבית הזה באדמה תהלוכות הרבה ומכל חדרי הבית האלה הצדדים הוא קובע ישבתו שם בחפירה העמוקה שבאמצע והרי משכנו הוא כמו הבית עם עליות (תוה״ט שם צד 126 וצד 201) ולפיכך לו נאה מאד לומר: הוי בונה ביתו בלא צדק ועליותיו בלא משפט וגו׳, והכמתו של פרק שירה נכרת בכל מקום מטאמרים של המשוררים הנבחרים מן הכתוב והושמו בפיהם בחכמה רבה ונפלאה מאד:

קפג) וכן איתא בגמרא (הוריות י״ג א׳) הכלב מכיר את קונו:

קפד) השם זרזיר מתנים (משלי ל׳. ל״א) מתרגמים אותו למין הכלב ווינדהונד חזה שהוא גבה הקומה ארוך ודק והוא מיטיב צעד וקל ברגליו. וטמו זרזיר נגזר מן זריז לפי שהוא מהיר חרוץ מאד לרוץ ולדלג קל מהרה לכל רוח (תוה״ט ח״א צד 155 והלאה ובהערה שם):

קפה) זרזירי מתנים הם המובים בכל כלבי אפריקי שלשה מהם ימיתו את הנמר. ולא יממו בזה אם יאמרו כי המקומות ההם לא היו נושבים לולא הכלבים האלה, כי הם יתפסו את פראי אדם השוכנים ביערים ויבריחו את הנמר והשועלים שאקאלען, גם האריה יענה וידות מקול הכלבים עזי נפש האלה (שם צד 168 והלאה):

קפו) דכתיב (משלי ל׳ כ״ט ל״א) שלשה המה מטיבי צעד וגו׳ ליש גבור בבהמה וגו׳ זרזיר מתנים וגו׳:

קפז) וזהו כמו שאמרו ז״ל (תענית ג׳. ב׳) כשם שא״א לעולם בלי רוחות כך א״א לעולם בלא ישראל:

קפח) מכל מה שהבאתי פה על הזרזיר הנה נאה לו לומר השיר ונודע בגוים זרעם וגו׳. והנה בספרים אחרים יפקד מקומו כלל בין המשוררים ונזכר רק זרזירי שבעופות ונוסח שירתו הוא ונודע בגוים וגו׳ ובספרים אחרים נזכר גם הזרזיר הזה אלא

בחילוף נסח שירתו. באלה הוא אומר רננו צדיקים וגו׳ (והוא באיזה מהם וגם אצלי שירת הרזיר שבעופות) ובאלה הוא אומר ונודע בגוים וגו׳ ובנוסחא זו בחרתי ונראה לי יותר:

קפט) המאמר הזה הובא בילקוט (רמז קפ״ז עה״ם ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו) בשנוי לשון קצת ובכל הסידורים אשר לפני ישנה המאמר הזה אם מעט ואם הרבה כמנון לשונו ואנכי כתבתי התענה פ״ח תעניות תחת פ״ה, כגירסת הילקוט והגאון סבי״ט. והטעם של פ״ח אומר המבי״ט שהוא כ״ב תעניות כנגד כ״ב אותיות התורה במספר ד׳ פעמים כנגד השם בן ד׳ אותיות, אבל הוא בגדולות ובנפלאות ממני. ובבאור המאמר התמוה הזו נראין לי דברי החכם בעל תולדות הארץ (תוה״ח. כלב) עפ״י מה שאמרו ז״ל (מכות כ״ד והובא במדרש בכמה מקומות דרש ר׳ שמלאי תרי״ג מצות וכו׳ בא דוד והעמידן על אחת עשרה וכו׳ בא מיכה והעמידן על ג׳ וכו׳ בא חבקוק (ב׳. ד׳) והעמידן על אחת וצדיק ו א מ ו נ ת ו יחיה. אשר המדה הזאת נלמד (כנז׳ מן הנמלה וצניעות מהחתול) מהכלב הבוטח ורב האמון וסובל את כל הנעשה לו מאת אדונו וע״כ יחסו לו בפרק שירה הכתוב (שענינו אשר ממנו ילמד האדם) באו נשתחוה ונכרעה וגו׳ כי נכון להכנע מאד מפני ארון כמוהו שהוא אלהינו וא״כ יכוונו היטב גם דברי המלאך שאמר מיום גלותי סודו לחבקוק הנביא, היינו סוד האמונה והבטחון, כי הוא שהעמיד כל פעולות הישראלי על היסוד העיקרי הזה. ונראה לי עוד, כי אפשר מה שנתן המלאך טעם לשירת הכלב מזה שלא חרץ לשונו לכל בני ישראל במצרים זהו בעצמו הטעם של שירת הרזיר, היינו הכלב המצוי באפריקי, האומר ונודע בגוים זרעם וצאצאיהם בתוך העמים וגו׳ ורומז למה שהכלב הזה הפריש בין ישראל להמצרים והכיר כי הם זרע ברך ד׳ ולבני ישראל לא חרץ לשונו. והנה מן הלשון ,ולענין השאלה ששאלת חזור לאחוריך וכו׳״ שבמאמר הזה משמע, שר׳ ישעיה שאל עוד ענין אחר, שלא מבר פה ועליו לא ענה לו המלאך כי על הפליאה בדבר שירת הכלב הרי השיב לו באר היטב, ואילו מה שהתענה פ״ח תעניות הוא כנגד פ״ח ענינים סתומים בפרק שירה שהתפלא עליהם ושאל מה ששאל:

תם ונשלם הפרק שירה. בעזרת הבוחר בשירי זמרה.

אַלע ווערק פֿון

מענדעלע מוכר ספרים

(ש. י. אַבראַמאָוויטש).

שבּת און יום טוב

XIV באַנד.

פֿערקויף: נעזעלשאַפֿט „צענטראַל“, ווארשא.

DRUK. SIKORA i MYLNER WARSZAWA. NOWOLIPKI 6.

חג האסיף *)

(אַ יום־טוב פון זאַמלען)

אַמעהש

גערוקט בהשתדלות מענדעלי מוכר ספרים.

א.

יודען בכלל, זענען דאָך, ווי ס'איז בעוואוסט, שוואַך נעביך און געזונד, פערזאָרגט, ברוך־השם, מיט יסורים מיט קרענק, ווי אַ שטיינער: שטעכעניש, בויכוועהטיג, שווינדעל, קאָפּדרעהעניש וכדומה און בעדאַרפען דאָך נעביך טאַקי זיך קורירען. וואָס־זשע טהוט גאָט? מאַכט ער זיי אַ קאָלאָניע דאָ אין אונזער געגענד, ביי'ם ים, שאבא הייסט זי, אַ קאָלאָניע נאָר אַנטיק מיט פעלדער מיט וויינגערטנער, וואָס די טרויבען זייערע זענען מחיה, גיבען צו קראַנקע אַ שטיק געזונד. באמת איז די דאָזיגע קאָלאָניע ניט אונזערע, ניט קיין יודישע, נאָר „זייערע" — אַ גויעשע, הייסט עס. גאָט האָט אַיינגעגעבען שכל די דייטשען, און די ערדאַרבייטער פון דער שווייץ זאָגענדיג: קומט, בעזעצט זיך דאָ, ביי'ם שוואַרצען ים, בויט אייך אויס הייזער, פלאַנצט וויינגערטנער! און יודעלעך — מיין פאָלק ישראל, וועלען קומען צו אייך אלע יאָהר, אין הערבסט,

---

*) אַזוי הייסט אין דער תורה יום־טוב סוכות, ווייל דענסטמאָל האָבען יודען אין ארץ ישראל געזאַמעלט זייערע תבואות פון די פעלדער.

אויף אַ טרויבען־קיר. די גוים האָבען געטהון גאָט'ס געבאָט — זענען געקומען, אויסגעבויט אַ קאָלאָניע, געאַרבייט, געזייעט, געפלאַנצט, און זענען היינט רייך, פערזאָרגט מיט ווייַן, מיט אַלעם־גוטען. נאָר געבען די יודען ווייַנטרויבען צום עסען גיבען זיי נים אומזיסט סיידען פאַר געלד, וואָס איז, יודען זענען דען פויגעל, „וואָס אַקערן ניט זייען נים, שניידען נים, און הקדוש־ברוך־הוא שפייזט זיי"? יודען אמת מאַקי „פליהען אין דער לופט", אָבער מענשען זענען זיי דאָך פאָרט, זענען נים קראַנק ניש'קשה צו צאָהלען, און נאָך חיו? טהייערער טאַקע! מילא וואָס מאַכט עס יודען אויס, קומען זיי און בעצאָהלען טהייערער. אָבער אָרימע לייט, וואָס טהוען קבצנים נעביך, וואָס בעדאַרפען טרויבען אויך אויף אַ רפואה און האָבען נים קיין גראָשען? גיט גאָט איין שכל זיינע קראַנקע קבצנים'־לעך, זיי זאָלען אויסוואַרטען שאַ, שטיל, ביז די נגידים וועלען זיך לאָ־זען קיין שאבא אויף טרויבען. און קוים זענען יענע אַהין אַוועק, ריהרט זיך חברה קבצנים, נעהמען די פיס אויף די פלייצעס און מאַרש, מאַרש נאָך זיי, נאָך די בעלי־בתים, חברה טהוט זיך אַ שאָט קיין שאבא ווי אַ היישרעק אַזוי, אַז אויף איין בעל־הבית קומט עפּעטערס אויס זיבען קבצנים!

אַ גאַנץ יאָהר איז די קאָלאָניע רוהיג. איטליכער פון די איינוואוי־נער דאָרט בעשעפטיגט זיך מיט זיין אַרבייט אין פעלד, אין וויינגאָרטען. ניטאָ קיין לעדיג־געהער, מען זעהט ניט קיינעם אַרומגעהן מיט אַ טאָר־בע איבער די הייזער, מען הערט נים קיין ליאַרם, קיין געשריי. אויף די גאַסען ווייזען זיך ציטיגע ווייַנטרויבען — הע־הע! טהוען זיך דאָרט אווייז די בני־יעקב קאָמפּאַניעס־ווייז, נגידים מיט קעשענעס און אָרימע־לייט מיט טאָרבעס. ס'איז ליהודים, די קאָלאָניע רוישט, ווימעלט! ס'איז אַ יודיש שטעדטעל מיט אַלע אָבשניטצלעך — מיט גבאים און גבאי'־טעס אויף צדקה־זאַכען. בחורים און מיידלעך נעהמען אַ פּאַטשייַלקע און קלייבען נדבות, נישט דורכלאָזענדיג אין מאַרק קיינעם. מען דינגט ערגיץ אַ שטיבעל אויף דאַווענען „ימים־נוראים" און מען שטאָפּט אָן דאָרט יו־דען מיט יודענעס איינג ווי אין אַ פעסעל מיט הערינג. מען איז מפקיר די ביינער, מען שטופּט זיך און מען שוויצט אַ שרעק! פאַר גויט ראַטע־ווען מען זיך און מען נעהט אַרויס אויף דער גאַס, מען שפּאַצירט זיך דאָרט בקאָמפּאַניע אין די טליתים, מען רעדט און מען דאַווענט כלומר'שם. האַלט מען אינוועניג אין שוהל ביי קדושה, גיט מען זיי אַ ידיעה, שפּרינגט מען קדוש, קדוש, אויף דער גאַס!

איך בין אויך אָנהויב הערבסט געקומען קיין שאבא, נישט צוליעב

דעם, צו עסען דאָרט וויינטרויבען, חי צוליעב איסרוהען זיך אַ ביסעל פון דער אַרבייט מיינער אַ גאַנץ יאָהר. אלע טאָג פלעג איך איינשטעהן פריה אין שפּאַצירען איינער אַליין צווישען די וויינגערטנער, עטהעמען פרישע לופט און הנאה האָבען פון גאָטס וועלטעל, דאָס שענע.

ב.

איינמאָל שפּאַציר איך מיר צווישען די וויינגערטנער עפּיס פערטראַכט און אַ קייכענדיג הוסטעלע פון ערגיץ האָט מיך אַרויסגעבראַכט פון מיינע געדאַנקען. איך טהו אַ קוק, דערזעה איך, עפּיס אַ מענש שטעהט פאַר מיר, אין דרייען געבויגען, קייכט, הוסט, האַלטענדיג אויסגעשטרעקט צו מיר די הענד, רייבענדיג מיט די שפּיצען פינגער, מיט אַ קרימעלע און אַ פּנים׳ל פון אַ נעביך, כּאַלד טאַקי געוועזן צו דערקענען, אַז דאָס איז אַ יוד און בעט אַ נדבה. איך קוק מיך איין איהם אין פּנים, אַז איך טהו מיך אַ חאַפּ צוריק, מאַכענדיג שטאַרק פערוואונדערט:

— רב יעקב פּנחס!!

דער יוד קוקט זיך אַיין אויך אויף מיר, מינעט זיך און זאָגט, שאָקלענדיג מיט׳ן קאָפּ:

— יאָ, יאָ, יעקב פּנחס בין איך!... שלום עליכם רבי מענדיל!

— עליכם שלום!

רב יעקב פּנחס׳ן, אָדער חי ער האָט ביי אונז דאָרט געהייסען אויף׳ן ווייבס נאָמען, יעקב פּנחס שיינדעל־מיריל׳ס, האָב איך געקענט מכּמה שנים. איך האָב איהם געקענט פאַר אַ בנעימות׳דיגען, סטאַטעטשנעם מענשען, מיט שעהנע בענעהמונגען, חאָטש ער איז געווען אַ מלמד כּל ימיו. די מלמדים זענען פאַר קנאה געווען איהם פאַרביסענע שונאים, פלעגען דייטען אַלע אויפפיהרונגען זיינע צום שלעכטען, אויסטראַכטען אויף איהם וואָס ניט געשטויגען ניט געפלויגען, כּדי אָנפּייפען איהם אין דעם מלמדות. געמורמעלט אויף איהם, אַ שטייגער, ער קוקט אַריין

בגנבה אינ׳ם באור פון משה ׳אָדעסער, האָפּט אויך אַ קוק אין די יו־דישע גאַזעטעס און לייענט אַריין דעם קאָפּ אין דקדוק. נאַראָנים האָבען געגלויבט און געווען אין כעס. קלוגע האָבען געוואוסט, אַז ס׳איז אַ ליגען און גילאַכט. היינט ווייס איך זיכער, אַז מען האָט איהם אומזיסט חושד געווען. היינט ערשט פערשטעה איך, אַז איך האָב ניט פערשטאַנען, אין דער יוגענד, דאָס דקדוק־רש״י אויפ׳ן פסוק „בראשית ברא״, וואָס רבי יעקב פנחס האָט מיר אין חדר דערקלערט, און ער אַליין, מחילה, האָט עס אויך ניט פערשטאַנען. נאָר דענסטמאָל, אַז רבי יעקב פנחס האָט עס מיר דערקלערט מיט קולות, מאַכענדיג מיט הענד און פיס, שטאַרק פערפּלאָנטט, האָב איך מיר געשראָקען און געזאָגט: איך פער־שטעה, פערשטעה! דאָך אַ ביסעל אמת איז פאָרט געווען אין די מלמדים׳ס רייד. רב יעקב פנחס פלעגט ליעב האָבען אַריינוואַרפען אין זיינע בריפ־לעך טערפקע לשון־קודש־ווערטער, און שרייבען מליצה׳דיג, כמעט נישט צום פערשטעהן, ווי יענע בריה׳ס אַ מאָל. איינמאָל האָט ער זיך ניט געהיט און געוואָרפען מיט פראַגע־צייכענס, מיט אויסרופונגס־צייכען אָהן אַ שיעור. וואָס אַ וואָרט,—אַ פראַגע צייכען; וואָס אַ וואָרט—אַ געשריי; אַזוי אַז די מלמדים האָבען זיך איבערגעשראָקען און געזאָגט און גע־זאָגט.

שיינדיל־מיריל, רב יעקב־פנחס׳עס ווייב, איז געווען אַ בערייטדעווע־דיגע יודענע, מיט אַ געמבע, אַזוי אַז זי האָט גערעדט ביי זיך אין שטוב האָט מען געהערט אויף דער צעהנטער גאַס. פלעגט גרינג זיך אָנצינרען, אַריינקומען אין כעס און גרינג טאַקי זיך איבערבעטען, אפשר אַ מאָל הונדערט אין טאָג. דעם מאַן איהרען האָט זי געאַכט און פלעגט אָבהיטען איהם מיט זיין עסען און טרינקען, מיט זיין גלע־זעל ציקאָריע אין דער געהעריגער צייט. רב יעקב־פנחס האָט זי ליעב געהאַט, זי געפאָלגט און, ווי דער שטיינער איז פון באַנק־קווע־טשער, טאַקי מורא געהאַט פאַר איהר אויך. שונאים פלעגען זאָגען, אַז זי געוועלטיגט איבער איהם און האָט זעהר „אַ שווערע האַנד״. אַז אַ מאָל איז איהם געשמאַלען געווען דאָס פנים, האָט מען געזאָגט, דאָס איז געקומען פון אַ האַנד, פון שיינדיל־מיריל׳ס האַנד!

אַקעגען אַ היבשע ווייל בין איך און רב יעקב פנחס געשטאַנען שווייגענדיג און צומישט. ער איז געווען צומישט און האָט זיך געשעמט, וואָס ער האָט אויסגעשטרעקט צו מיר די האַנד, בעטען אַ נדבה, און מיר האָט שטאַרק געריסען דאָס הארץ, וואָס איך האָב איהם געביך

געזעהן אין אזא צושטאנד. דערנאך בין איך ארוים מיט א ווארט, און שטאמלענדיג, גלאט אזוי זיך, געזאגט:

— יא, אזוי געהט עס אין דער וועלט!... האט זיך עס מיר נאר אומגעריכט אונטערגערוקט רב יעקב פנחס היינט!... נו!...

רב יעקב-פנחס האט טיעף פונ'ם הארצען א זיפץ געטהון און קיין ווארט ניט גערעדט.

— וואס זיפצט איהר אזוי, רב יעקב פנחס — מאך איך צו איהם פריינדליך, ווילענדיג איהם טרייסטען — אט געהט א נייע יאהר אויף אונז יודען צום גוטען. אט, אט האבען מיר סכות, דעם ליעבען יום-טוב, זמן שמחתנו!

— עט! — מאכט רב יעקב פנחס, פארקרימענדיג זיך ווי אנ-גע'ברוגז'ט, מיט פעראכטונג, א מאך געבענדיג מיט דער האנד — וואס ביר „זמן שמחתנו?" היינט איז „זמן" ניט קיין „זמן" און שמחה ניט קיין שמחה.

רב יעקב פנחס האט מיר אויסגעזועהען, ווי ער איז מיט זיינע רייד מבזה די ימים-טובים און געטראכט ביי מיר, אפשר ניט אומזיסט טאקי האבען די מלמדים אמאל איהם חושד געווען, אז ער פארעט זיך מיט דקדוק און קוקט אריין אין „יענע" מיני ביכלעך. און ווי איך וויל איהם דא מאכען א בעמערקונג, רופט זיך אן רב יעקב פנחס ווייטער:

— „זמן שמחתנו זאגט איהר. אט דורך די צוויי ווערטער איז די גאנצע צרה...

— זייט-זשע מוחל, איהר רב מענדיל! איך זעה, ניש'קשה, אז איך קום אייך אוים ריין משוגע, אדער גאר א אפיקורס. מען טאר אבער ניט בעשולדיגען א מענשען ביז מען הערט איהם פריהער ניט אויס, און אלסדינג וואס מיט איהם האט זיך פאסירט.

— אדרבה, דערצעהלט, רב יעקב פנחס — רוף איך מיך אן — קומט, מיר וועלען זיך דא אזוי געהן און איהר וועט דערצעהלען, קומט, קומ"ט, איך בעט אייך!

ג.

— די מעשה ווערפון איז אַזוי — הויבט ר׳ יעקב פנחס אָן צו דערצעהלען, אויסשנייצענדיג פריהער די נאָז און אַ פּאָהר-געבענדיג מיט אַלע פינף פינגער איבער׳ן פנים און איבער דער באָרד — אַז אונזערע הייליגע חכמים זאָגען: „איז אַנ׳עם-הארץ אַ חסיד טאָר מען ניט וואוינען בײַ איהם, ניט שטעהען אין „זיינע ד׳ אמות״,— זענען זיי טאַקי גערעכט. איהר הערט? ווערט, וועה איז מיר, וואָס איך האָב זיי ניט געפאָלגט, און איך מיט נאָך עטליכע שכנים האָבען מיר געוואוינט בײַ אײַזיק-בער, דעם פּראָצענטניק אין הויז. אײַזיק-בער דעם פּראָצענטניק קענט איהר דאָך, אַז ער איז אַ גרויסער עם-הארץ און אַ ווילדער חסיד; אַז ער לאָזט זיך דערקענען צו אַ אָרימאַן אין אַ שלעכטער צייט, דערבאַרמט זיך און לייעט איהם אַלע וואָך ביסלעכווייז קרן מיט פּראָצענט, נעהמענדיג בײַ איהם אַ וועקסעל אויף צוויי מאָל, דריי מאָל אַזוי פיעל, וויפיעל דער הײַב בעטרעפט. אַזאַ מכּה מיט מכּה׳לעך זאָל זיך איהם, רבונו של עולם, זעטצען! ער האָט דאָך מיר נעטהון אַזוינס וואָס אַ שרעק. דער-פון אָבער וועל איך דערצעהלען שפּעטער, איצט אַז איך דערמאָהן זיין נאָמען, „קוועטשט עס מיך אין בויך״ און מוז אויסלאָזען צו זיין קאָפּ מיט אַ קללה. לאָז ער נעהן צו אַלע רוחות, און איך קעהר מיך אום צו מיין ענין. בקיצור, האָב איך מיט נאָך עטליכע שכנים געוואוינט אין שכנות בײַ אײַזיק-בער׳ן, די כּפּרה זאָל ער ווערען! אַז ס׳איז געקומען די צייט פון סכּות, האָבען די שכנים זיך גענומען צו מאַכען אַ סוכּה. איך בין אויך צינגעשטאַנען צו זיי ווי אַ שותּף, מיט אַ עצה, און מיט אַלץ וואָס נאָר מעגליך. זיי זענען געקומען מיט זייערס, דער מיט אַ

אַ פלאָקען, יענער מיט אַ טשאָלענטברעטיל, איינער מיט אַ שטײג פון עופות, דער אַנדערער מיט פערזשאַווערטע משוועקעס און איך מיט אַ לאָקשענברעטיל, מיט פאַרפלאָנטעטע שנירלעך און אַ צושאָטענע, אויסגעריבענע ראָגאָזשע. און אײזיק־בער, געשוואָלען זאָל ער ווערען ווי אַ באַרג, ער האָט אָבגעגעבען פאַר דער סוכּה בײ זיך אין הויף אַ ווינ־קעל, וואו די בהמה ליגט און נעכטיגט אַ גאַנץ יאָהר. „די מצוה פון סוכּה, האָט ער געזאָגט, איז אַזוי גרויס, אַז אַ כּפּרה פאַר איהר דער גאַנצער צער בעלי־חיים. ניש׳קשה, דער רוח וועט די בהמה ניט נעה־מען, אַז זי וועט זיך וואַלגערען זיבען טעג אויפ׳ן מאַרק. אי וואָס זי וועט מיר געבען ווענינער מילך, אָדער זי וועט גאָר פגר׳ן? נו, וועט גאָט ברוך־הוא ממלא זיין מיין שאָדען“. — איהר פאַרשטעהט? דערמיט האָט ער געגעבען אונז אָנצוהערעניש, אַז די סוכּה איז אינגאַנצען זײ־נע, וואָרום פון איהר שטעהט איהם דאָך פאָר צו ליידען אַ גרויסען היזק. בקיצור, ווי די מעשה איז, די סוכּה איז פאַרטיג געוואָרען מיט אַלע זאַכענישען, ווי געהעריג. צוויי ברעטער און קרומע קלעצלעך האָ־בען געדינט פאַר בײנק. זיטצען אויף זיי האָט מען בעדאַרפט אויף משקולת, נישט צוטהון זיך אַ מינדסט ריהרעלע, מען זאָל הלילה ניט פאַלען און ברעכען האַלז און געניק. אַ גרויסע לאָקשענברעט איז גע־לעגען אויף אַ פעסעל פון אונטערקעס און געדינט פאַר אַ טיש, בײ וועל־כען עס האָבען נישט געגעסען אַלע שכנים מיט אַ מאָל, נאָר בעדאַרפט איינע די אַנדערע איבערוואַרטען, די אַרוים יענע אַריין. און עסען האָט מען בעדאַרפט מיט קאָפּ. ניט צוריהרען זיך צום טיש גראָבליך מיט דער האַנד, דאָס לאָקשענברעט זאָל ניט אַראָפּפאַלען, חס־ושלום. איז דאָך, דאַכט זיך, גאַנץ גוט. הערט־זשע ווייטער, זייט מוחל. אַז מען איז די ערשטע נאַכט יום־טוב אַריין אין סוכּה קידוש מאַכען הייבט זיך אויף ווי געוועהנליך איז אין דער דאָזיגער צייט, אַ גרויסער שטורם־ווינד און לעשט אויס די בענשליכט. עס ווערט אַ רעש אַ געטומעל, אַ האַפּעניש, אַ צוטרעטעניש צווישען די שכנים. אין אַ שעה צוויי אַרום צינדט מען ווידער אָן אין סוכּה די ליכט און עס געהט אַריין די ערשטע וואַך, אין וועלכער עס צעהלט זיך דער בעל־הבית, ימח שמו, און איך. ווי נאָר מען טראָגט מיר אַריין די יויך הויבט אָן גיסען אַ קאַלטער אָסענדיגער רעגען — און קאַפּ, קאַפּ אין טעלער. אייזיק־בער, פערהאַפּט זאָל ער ווערען, וואָס איז אַן עם־הארץ און אַ חסיד, וויל ניט הערען דעם רעגען און דוקא זיטצען אין סוכּה. הייגט אַז ער,

ימח שמי וזכרו, מהוט אזוי, אַ פּשיטא שיין איך, מלמד, וואָס מיינע חברים זוכען זיך צו מיר, צו פערשוואַרצען מיך מיט רכילות פאַר די בעלי-בתים. ער, די כפרה זאָל ער ווערען, זיצט זיך אין אַ פּיקסע-פעלץ און ס׳איז איהם וואַרם. מיין פעלץ אַקעגען ליגט נאָך פון פּסח׳ן פאַרזעצט אין לאָמבאַרד און איך זיץ אין איין קאַפּאָטע און ציטער פאַר קעלט. דעם גאַנצען טאָג, ערב יום-טוב, בעדאַרפט איהר וויסען, האָב איך אין מיין מויל נישט געהאַט, מיין ווייב איז געוען שטאַרק פאַרטראָגען מיט דעם קאָכען, באַקען אויף יום-טוב. און אַז ווייבער זענען פאַרטראָגען, ווייסט איהר דאָך, אַז זיי זענען אין איין כעס. איז דער מאַן הונגעריג, איז גלייכער פאַר איהם דערנסטמאָל איינהאַלטען זיך און שווייגען אידער איינשטעלען זיך און שמועסען פון עסען. מילא, פאַרשטעהט איהר דאָך, אַז איך האָב געהונגערט נישט צו רעדען קיין וואָרט. אין וואָס לאָזט זיך אויס? איך געה אַריין אין סוכּה נאָך אַזאַ תּענית, אָבפאַסטען זיך דאָרט, גיסט אויף מיר אַ רעגען. דאָס געקעכטס ווערט איין-קאַלט, איך ציטער פאַר נעץ, פאַר קעלט און עס, מ׳שטיינס-נעזאָגט, אין איילעניש, אין חאַפּעניש, דערווייטערט פון ווייב און, קינדער, — איך דאָ אין סוכּה בין אַליין, ווי אַ אַלמן, און מיין ווייב דאָרט אין שטוב — ווי אַ אלמנה.

ועט איהר דאָך זאָגען: פּשיטא! וואָס לאָזט מיך דאָ יעקב פּנחס הערען? אַלטע געוועהנליכע מעשיות, וואָס קומען פאַר תּמיד, אַלע יאָהר, און יודען נעהמען עס אָן פאַר ליעב, זיצען אין סוכּה און זענען פרעהליך. אמת, גערעכט טאַקי! מהאי טעמא בין איך דאָך מקצר און רעכען ניט אויס די אַלע אַנדערע זאַכען, וואָס האָט זיך געמאַכט אין סוכּה, ווי אַ שטייגער, די קאַליזשעס וואַסער, וואָס זענען געשטאַנען דאָרט פון רעגען, די מעשה מיט דער ברעט, וואָס איז אראָבגעפאַלען, דורך אַ קליין ריהרעלע, פון דעם פּעסעל, אינאיינעם מיטץ געפּעס מיט הכל בכל כאשר לכל. די מעשה מיט דער בהמה אייזיק-בער׳ס, אַ מכּה איהם אַ גרויסע, ווי איהר האָט זיך פערגלוסט קראַצען זיך אָן דער סוכּה, האָבען געציטערט, זיך צושאָקעלט די ווענט און געפאַלען די בייגק מיט די, וואָס זענען געזעסען דערויף! די מעשה מיט די ווייבער, וואָס האָבען געשיקט די מאַנען זייערע אין סוכּה אַריין כמעט דאָס גאַנצע פלייש, דאָס גאַנצע ביסעל יויך וכדומה, כּדי ניט פערשעמט צו ווערען פאַר לייט, פאַר פרעמדע דאָרט, און אַליין, זיי און די קינדער, האָבען געהונגערט נעבעך. און וואָס פאַר אַ טעם האָבען די מענער געפּיהלט אין דעם

עסען, בעטראַכטענדיג דאָס, עס האָט זיי געטריפט דאָס בלוט, זיך גע-
וואָרגען מיט איטליכען ביסען. נאָך און נאָך אַזעלכע מעשיות, וואָס מאַ-
כען זיך סוכות-צייט און גאָרנישט! יום-טוב איז יום-טוב און יודען זע-
נען יודען. פון די מעשיות רעד איך ניט. עט! זיי געהען אַוועק אינאיי-
נעם מיט דעם יום-טוב און עס בלייבט פון זיי קיין זכר ניט. איין מעשה
נאָר וויל איך דערצעהלען, וואָס זי האָט איבערגעלאָזט אַ אייביגען רושם
אויף מיר און אויף מיין הויזגעזינד, וואָס צוליעב איהר בין איך אַריין
אין אַ גרויס אומגליק, בין עלענד, אָרים, שטארק געפאַלען, זיי איהר
קוקט מיך אָן!

ד.

די לעצטע ווערטער האָט געזאָגט רב יעקב פּנחס, בעוואַשענדיג זיך מיט טרעהרען.

אַ פּאָר מינוט האָט רב יעקב פּנחס געשוויגען, דערנאָך האָט ער אויסגעווישט די אויגען און ווייטער דערצעהלט.

דעם דריטען טאָג חול־המועד סכּות וועל איך אייביג ניט פערגעסען. אַ ביטערער, פינסטערער טאָג איז עס געווען, אַ אָנהויב צו אַלע מיינע צרות. וואָס נאָכדעם, ווען איך רעד פון׳ם דאָזיגען טאָג, ווער איך צוקאָכט, אין קאָפּ איז מיר אַ אויסמישעניש און אַז איך רעד, האָפּ איך איין וואָרט פאַר׳ן אַנדערען. איך וועל אייך איבערגעבען ווי ווייט איך קען.

מיעד, הונגעריג, צובראָכען פון דער אַרבייט יענעם טאָג, בין איך אַהיים געקומען, אין דער־ניך אָפּצועסען און לויפען צוריק צו דער אַרבייט. איהר ווייסט דאָך, אַז „זמן שמחתנו" איז דער אָנהויב „זמן" פאַר מלמדים, צו בעקומען קינדער און צונויפשטעלען אַ חדר. דאָס איז ממש אַזוי שווער ווי „צו קינד" געהן. מלמדים בוצקען זיך דערנסטמאָל איינע מיט די אַנדערע, דער יענעם פאַרלויפט דעם וועג, איטליכער טהוט וואָס ער קען, צו בעקומען נייע קינדער און אָנפּייפען יענעם אין חדר. אַלע מיטעל זענען דערנסטמאָל רעכט — רכילות, מסירות, פאַלשע שבועות, שקרים, וואָס נאָר מעגליך.

לייף איך אַריין אין שטוב געשווינד, זאָגענדיג צו מיין ווייב אין איין אָטעם: עסען!... ניטאָ קיין צייט!... נעהמט מיין ווייב די אַלע ספּראָנאַלען: אַ טישטוך, מעסער, זאַלץ, אַ קרינגעל וואַסער מיט אַ האַנד־

טוך, מיר אין האַנד גיט זי צום טראָגען אַ שיסעל מיט הייסען קאָליש און אַזוי בעלאָדען לאָזען מיר זיך געהן ניך פונ'ם שטוב אין הויף אַריין, ווי מיר קומען צו דער סוכּה — טפרר! — דאָס טהירעל איז פער־שלאָסען! וואָס טהוט מען? גיט מיר איבער מיין ווייב דאָס קריגעל וואַסער, דאָס טישטוך מיט דעם האַנדטוך וואַרפט זי מיר אַרויף אויפ'ן אַקסעל און זי אַליין לאָזט זיך געהן צו די שכנים פרעגען וועגען דעם שליסעל. און בעת זי געהט זיך אַרום פון איין שכן צום אַנדערען, שטעה איך מיר אין הויף, אײַנגעהילט מיט דעם טישטוך ווי אַ טלית, דאָס קריגעל וואַסער אין דער לינקער האַנד, די שיסעל קאָליש אין דער רעכטער. און קען מיך ניט ריהרען פון אָרט, ווי צוגעשמידט צו דער ערד. דער טאָג איז געווען אַ וואָלקענדיגער, אַ אָסענדיג רעגענדיל האָט זיך געזייהט ווי דורך אַ זיפּ און אַריין אין שיסעל געקעכטס.

איך שטעה ווי אין געהאַקטע וואונדען און אין קאָפּ פּיקט מיר דער „חדר", אוי וועה, טאָמער וועלען זיך יענע פערחאַפּען צו די בעלי־הבּתים און אַוועקנעהמען די קינדער, אויף וועלכע איך האָב אַיין אויג. 'עדע מינוט האָט זיך מיר געצויגען ווי אַ שעה. ווען ניט די מורא פאַר מיין ווייב, וואָלט איך אַ וואָרף געטהון די שיסעל מיט די אַלע זאַכען און וואָלט אַנטלאָפען. מיין ווייב געהט דערווייל אַרום צווישען די שכנים — אַהין־אַהער, ניטאָ ביי זיי קיין שליסעל! געהט זי דאָך צו אײַזיק־בער'ן, געהן זאָל ער אין דער־ערד אַריין! זאָגט דאָס ווייב זיינס, די אַרורה: ביים מאַן איז דער שליסעל. זאָגט מיין ווייב: געהט נעהמט ביי איהם דעם שליסעל. זאָגט דאָס ווייב זיינס: מיין מאַן שלאָפט. זאָגט מיין ווייב: אייער מאַן שלאָפט און מיין מאַן איז הונגעריג. זאָגט זיין ווייב: אייער מאַן קען וואַרטען. זאָגט מיין ווייב: אייער מאַן קען אויפשטעהן. צולאָזט זיך זיין ווייב אויף מיין ווייב מיט זידלערייען. גיט מיין ווייב אָפּ זיין ווייב די זידלערייען צוריק מיט אַ צוגאָב. שטעהט אויף אײַזיק־בער, קיין תּחית המתים זאָל ער ניט אויפשטעהן, בייזערט זיך אויף מיין ווייב, שטאַרק אין כּעס, נעהמט און שטופּט זי אַרויס פון שטוב. שרייעט מיין ווייב נעביך זעהר פערביטערט, פערזאַמלען זיך אין אַ רעדעל אַלע מענ־שען אין דעם הויף פון קליין ביז גרויס. עס ווערט אַ טומעל, אַ קאָכע־ניש, עס דערגרייכט ביז צו אַ געשלעג און פערציהט זיך העט ביז נאָך מנחה־צייט.

— פאַרטרויערט, פאַרשעמט קעהר איך מיך אום מיט מיין ווייב אין שטוב אַריין. זי נעביך, גיסט אויס איהר האַרץ, רעדט, טענה'ט,

ווינט, און איך דאַווען מעריב, ליין קריאת־שמע, פאַל חי אַ דער׳הרגע־טער אויפ׳ן בעט און שלאָף אָהן עסען, אָהן טרינקען. אויפחאַפּענדיג זיך אויף מאָרגען, דערפיהל איך שטאַרקע קאָפּשמערצען, די גלידער זענען מיר שווער און קען ניט ריהרען מיט איין אבר. פון בעט קען איך שוין ניט אַראָפּ. הויבט זיך אָן אַ מעשה מיט דאָקטורים. זאָגט מען, דאָס איז מיר געקומען פון אַ שטאַרקע פערקעלטונג אין סוכּה און אויפ׳ן הויף, בשעת איך בין געשטאַנען דאָרט אָנגעלאָדען ווי אַ אייזעל אונטער׳ן פרייען הימעל. בקיצור, — איך בין אָפּגעלעגען אַ היבשע צייט קראַנק, פאַרדולט, נישט צו־ווסען אויף וואָס פאַר אַ וועלט איך בין. אַז איך האָב מיך אויפגעחאַפּט איז שוין געוועזן לאַנג, נאָך בין־הזמנים, נאָך „זמן שמחתנו" הייסט עס. די מלמדים האָבען מיר צונימען דעם חדר, און איך בין געבליבען אויסגעשטעלט — אָהן פּרנסה!

— און אַז דאָס שלים׳מזל נעהט, שלעפּען איהם זיך נאָך פיעל אנדערע צרות. עס דויערט ניט לאַנג, בעקום איך אַ פּאַפּירעל פונ׳ם „מיראַ־חאַי סוריאַ" ווענען אַ חיוב פון צוויי הונדערט רובעל, וואָס איך בין שולדיג אויף אַ וועקסעל אייזיק־בער׳ן, פערחאַפּט זאָל ער ווערען. בלייב איך מיט מיין ווייב פאַרגאַפט, קוקען איינער דעם אַנדערען אָן, נישט צו פאַרשטעהן תחילת, וואָס דאָס בעטייט, אפשר איז עס אַ טעות. איך מאַך מיר האַרץ און נעהם מיך טרייסטען מיין ווייב, לאַבענדיג דערביי מיט גרינגע ווערטער. זיי זיך ניט מצער, שיינדיל־מירל, זאָג איך, ניש׳קשה. איך וועל געהן און זאָגען להד"ם! לא, מיט אַ אלף. און ווי איך רעד אַזוי, לאָזט מיין ווייב אַרויס אַ געשריי אויף אַ וויינענדיג קול: אוי, אַ וועה־טאָג אַ גרויסער. דאָס שמעקט אַוודאי מיט די הונדערט רובעל, וואָס מיר האָבען אַמאָל געליהען אָט ביי דעם גזלן אויף חתונה צו מאַכען אונזער טאָכטער, חסיא־גיטיל! — ע, וואָס רעדסטו, זאָג איך צו מיין ווייב, נאָט איז מיט דיר, די הונדערט רובעל האָבען מיר דאָך שוין גאַנץ לאַנג אויסגעצאָהלט קרן מיט פּראָצענט אלע וואָך! — נו, און דער וועקסעל אונזערער וואו איז? פרעגט מיין ווייב, אָט דער וועקסעל, דער טאָפּעלער, אויף צוויי הונדערט רובעל, וואו איז? — דער וועק־סעל, פרעגסטו, וואו איז? זאָג איך שטאַמלענדיג, ער איז איבערגע־בליבען ביי איהם... אויסגעמעקט זאָל ער ווערען, ביי איהם... אוי, בימער! שרייעט מיין ווייב, אויסשטרעקענדיג די הענד צו מיר מיט אַ געוויין, געוואַלד, שוטה, וואָס האָסטו איבערגעלאָזט דעם וועקסעל ביי דעם רוצח אין די הענד? — מילא, וואָס איז דאָ אַזוינס? זאָג איך,

דער וועקסעל איז דאָך אַ אָפּגעצאָהלטער, איז דאָך די עבירה אויף איהם, אויף איהם, וואָס ער האָט עובר געווען אויף א לאו און געהאַלטען אַ אָפּגעצאָהלט וועקסעל ביי זיך אין שטוב! — מ־ל־מ־ד! לאָזט מיין חייב אַרויס אַ געשריי און בלייבט אין חלשות.

— דעם סוף דערפון ווילט איהר הערען, רב מענדיל, אוי, הלואי אַזאַ סוף אַייזיק־בער'ן. אין דר'ערד אַריין ער מיט אַלע פּראָצענטניקעס זיין גלייכען! עס האָט ניט געדויערט לאַנג, האָט מען מיר איבערגעשריבען אַלע זאַכען אין שטוב, האַק און פּאַק מיט די בעבעכעס, עפּענטליך פאַרקויפט אַלסדינג און מיר זענען געבליבען בלוטאָרם און נאַקעט, ווי די מאַמע האָט אונז געהאַט!

ביי די ווערטער איז רב יעקב פּנחס געבליבען שטעהן שטיל, אַרויפלייגענדיג די האַנד אויפ'ן פּנים, און האָט געזיפצט, געריבען די אויגען. דערנאָך קעהרט ער זיך אום צו מיר און זאָגט:

— איך וועל אייך ענדיגען די מעשה בקיצור, וואָרום דערצעהלען אַלסדינג אַקוראַט איז איבער מיינע כחות, אַזוי שרעקליך איז דער סוף. די לעצטע צרה מיינע טרעפט איבער אַלע מיינע פריהערדיגע צרות אינאיינעם — מיין ווייב איז פאַר גרויס צער קראַנק געוואָרען און געשטאָרבען!...

ד.

קוים האָט רב יעקב פנחס גנעענדיגט, איז ער זיך פארגאנגען אין הוסטען און געשפּיגען מיט בלוט ווי א לונגענזיכטיגער.

איך שטעה מיט א פאַרקלעמט הארץ און פאַרטיף מיך אין די געדאַנקען איבער דעם גאַנצען ענין פון סוכּה. סוכּה איז אודאי א גרויסע מצוה, נאָר, רבונו של עולם, אזא מצוה, וואָס געהער זיך אָן אינגאַנצען מיט ארץ ישראל, וואָס געפאַלט אין דער צייט, ווען מען זאַמעלט די תּבואה פון די פעלדער, די טרויבען פון ווייגגערטנער און הייסט דעריבער „חג האסיף". — וואָס פאַר א שייכות האָט עס מיט חוץ לארץ, וואו מיר זענען „לופט-מענשען", לעבען מיט נסים, פעריאָגט. פערזיסט, האָבען נים קיין נחלאות, קיין גיטער און האָבען נים וואָס צו זאַמלען, רבונו של עולם! יודען ווילען געביך מקיים זיין א מצוה. טהון דיין געבאָט, נאָר אוי, וועה-געשריען, דאָס הארץ רייסט פאַר רחמנות. די שווער אַזוינס קומט זיי אָן. דאָס הארץ פאַרלויפט מיט צָרות צווזעהענדיג, ווי עלענדע, דערשלאָגענע מאַכען זיך לוסטיג — א שמחה, א פּרייד, כּדי מקיים זיין דיין געבאָט, וואָס דו האָסט געהייסען פרעהליך זיין!... וואָס איז עס פאַר א „חג האסיף", א יום-טוב פון זאמלען, אַז ס'איז ניטאָ וואָס צו זאַמלען ?!...

און ווי איך שטעה דאָ אַזוי און טראַכט, דערזעה איך פאַר מיר אַ גאַנצע קאָמפּאַניע מענשען געהענדיג אויפ'ן וועג, מאַנסבילען מיט ווייבער אינאיינעם, אָפּגעריסענע, אָפּגעשליסענע, מיט שטעקלעך אין די הענד און מאָרבעס אויף די פּלייצעס.

– פון וואנען זענען עס יודען? — פרעג איך די קאָמפּאַניע, אַז זי האָט זיך אָפּגעשטעלט נעבען מיר.

— מיר, פון וואנען זענען מיר? ענטפערען אַף אַלערליי קולות אינאיינעם — פון אַקערמאַן זענען מיר. קיין שאַבאַ געהען מיר.

— אויף ווייַנטרויבען־עסען בײַ די דײַטשען?

— אויף נדבות קלייבען בײַ יודען, וואָס קומען אויף ווייַנטרויבען.

— וואָס־זשע אַזוי שפּעט? פאַר וואָס זענט איהר ניט געקומען פריהער?

— ניש'קשה. האָט ניט קיין זאָרג! מיר האָבען געטהון ווי דער סדר העולם איז. די „ימים־נוראים"־צייט איז, ווי עס פיהרט זיך אין דער וועלט, אַ צייט אויף נדבות זאַמלען בײַ אונז אָרימע לייט. דעם גאַנצען חודש אלול זענען מיר פאַרנומען אויפ'ן בית־עולם, צונויפנעהמען פון די, וואָס קומען אויף קבר אבות. ערב יום־כפור שטעהען מיר מיט אויסגעשטרעקטע הענד אויפ'ן שולהויף און שטעלען אויך קערות, טעלער אין די שולען און בתי־מדרשים. אַ צינד, אַז מיר האָבען זיך אָפּגעפאַרטיגט אין שטעדטיל בײַ אונז, געהען מיר אויף דער אַרבייט, צונויפנעהמען בײַ'ם צונויפגעפאָהרענעם עולם אין שאַבאַ. ניש'קשה! — רב יוד! לאָזען זיי אויס דעם שמועס, אויסשטרעקענדיג די הענד צו מיר מיט אַ געבעט — ניט, ניט אַ נדבה, רב יוד, און מאַכט אונז אַ גוּמען „פעטשאַטיק"!

איך שטעה אַ רגע שטיל, קוק און טראַכט. פון איין זייט זעה איך גוים אַרבייטען, זאַמלען פון די ווייַנגערטנער, פון די פעלדער, און פון דער אַנדער זייט, מיר אַקעגען זעה איך יודען מיט טאָרבעס, יודען קבצנים, וואָס זאַמלען נדבות אויף בית־עולמין'ס, אין הייזער, אין שולען, אין מאַרק און אין די גאַסען! איך טראַכט, טראַכט און עס רייסט זיך מיר אַרויס טיעף פון האַרצען אַ קרעכץ מיט די ביטערע ווערטער:

— אוי, אַז־אַך און וועה צו אונז, מיר האָבען, יאָ, יאָ, מיר האָבען אַ „חג האסיף", אַ יום־טוב פון זאַמלען — אַ „חג האסיף" פון גלות.

וואס הייסט חנוכה?

— אַ גרויסער נס איז מיר געשעהען אום חנוכה.

— וואס עפּיס „מיר", שמואל? פאַר וואָס ניט „אונז"? ס'איז דען ניט פּונקט אַזוי מײַן נס, ווי דײַנער?

— יאָ, ליעבער אינגנאַץ, אַ גרויסער נס איז געשעהען אום חנוכה, מיר און ניט דיר.

— נעה טענה מיט אַן'אַלטען בית-מדרש'ניק! בײַ אײַך קומט אויס, אַז מיר, הײַנטיגע יודען, זענען גאָר קײַן יודען ניט, אַז די אַמאָ-ליגע באַנק-קוועטשערס האָבען עפּיס אַ מין קאָנטראַקט מיט'ן רבונו-של-עולם, אַ מין חזקה אויף יודישקײַט.

— דאָס וואָס דו זאָגסט, אינגנאַץ, איז גאָר ניט שײַך צו דער מעשה, וואָס איך האָב אָנגעהויבען דערצעהלען. אגב איז הײַנט בכלל ניט קײַן צײַט פאַר אַזוינע ווכוחים. הײַנט איז דאָ בילכערע אַרבײַט: חאַפּען אַ קערטעל און עסען לאַטקעס און פערברײַנגען מיט הײמישע מענשען. אָט צוליעב דעם האָב איך דיך טאַקי פערבעטען צו מיר, ברודער. נאָר אַזוי ווי די איבעריגע געסט זענען נאָך ניט געקומען און דו האָסט שוין בעריהרט דעם דאָזיגען האַרבען ענין, מוז איך דיר דע-רויף אינגנאַנצען אָבענטפערען. פערשטעהסטו מיך, יודען זענען מיר אַלע, סײַ פרומע, סײַ משכילים, סײַ נאָטספּאָרכטינגע, סײַ פרײַע. איך למשל, בין פון קינדרווייז-אויף געזעסען „באהלי שם", אין חדרים, אין ישיבות, און דו ביסט געגאַנגען אין שקאָלעס און האָסט ניט געוואוסט, וואָס הייסט אַ „עול-תורה", פינדעסטוועגען זענען מיר בײדע יודען. נאָר וואָס דען איז צווישען אונז דער חילוק? מיר האָט זיך דאָס יודישקײַט

איינגעגעסען אין האַרץ, אין מוח און אין אַלע רמ״ח אברים, נאָש בראָט פיהלט אין אַ יודישען מנהג אַ בעזונדער טעם, אונז ליעגט עס אין די ביינער, סיי מיר ווייסען דאָס, סיי מיר ווייסען דאָס ניט. מיר מעגען אַפילו נאָכדעם אַראָב פונ׳ם וועג, מיר מעגען זיך אַפילו, חס ושלום, שמד׳ן — דעם טעם פון יודישקייט קענען מיר שוין קיינמאָל ניט פערגעסען. נעהם אָבער אַזוינע ווי דו, — מענשען וואָס זענען קיינמאָל ניט געזעסען על התורה ועל העבודה, בעל־תשובה׳ניקעס, וואָס האָבען פון קינדווייז־אָן דעם יאָך פון יודישקייט אויף זיך ניט געטראָגען, — אַזוינע קענען ניט פיהלען דעם אמת׳ן טעם פון אַ יודישען מנהג, פון אַ יודישער מצוה, זיי מעגען אַפילו ווערען וואויל און גוט און מקיים זיין אַלסדינג מיט דער גרעסטער כונה.

— נעה שוין נעה, וואָס דו רעדסט, שמואל! אַזוי מענה׳ן דאָך אַלע בטלנים אין בית־מדרש הינטער׳ן אויבען. גלאַט געבעקעט, גע־חקירה׳ט אין דער וועלט אַריין. דאָס דאַרף מען דאָך ערשט דער־ווייזען.

— דערווייזען? אדרבא! איך קען דאָס דערווייזען מיט גאַנצע פעק ביישפּיעלען, מיט גאַנצע אוצרות פאַקטען, צעהן, הונדערט...

— גוטען אָבענד! גוטען אָבענד!... וואָס קאָכט איהר זיך דאָ אַזוי, וואָס איז דאָס ביי אייך פאַר אַ געפּילדער? איהר׳ט זיך, קענטיג, אַזוי פערטיעפט אין הלכות קאָרטען, אַז איהר׳ט גאָר ניט געהערט, ווי מיר זענען אַריינגעקומען. שוין צוויי מאָל האָבען מיר אייך געזאָגט גוטען אָבענד!

— אַ — אַ, ברוכים הבאים! ברוך הבא פאַני טודרוס, פאַני זרח, פאַני נימפעל. פאַני... פאַני...

— שאַט! אום חנוכה איז גאָר ניטאָ קיין „פאַני“, אום חנוכה איז מען זיך נוהג צו זאָגען „ר׳ ב׳“ טודרוס, „ר׳ ב׳“ נימפעל, פונקט ווי אום ש:ת זאָגט מען „מגדול“ שטאָט „מגדיל“. נאָר ניט דאָס זענען מיר א־יסען. דער עיקר: פון וואָס ריידען דאָס יודען מיט אַזאַ אימפּעט? אפשר האָבען מיר אייך איבערגעריסען אינמיטען, רב שמואל, טאָ לאָזט זיך ניט שטערען. טאָמער איז אַ סוד, וועלען מיר דערוויילע איבערגעהן אין עס־צימער זאָגען דער בעל־הבית׳טע אַ גוטען אָבענד.

— חלילה! מיר זענען דאָ ניט עוסק בנסתרות. זיצט, יודען, וועט איהר אויך הערען. איך האָב אָנגעהויבען דערצעהלען אינגאַנצען, וואָס פאַר אַ נס ס׳איז מיר געשעהן אום חנוכה.

— אַדרבא, דערצעהלט, דערצעהלט, וועלען מיר הערען. נאָר מאַכט ניט קיין שהיות. ס'איז דאָך עפּיס חנוכה אויף דער וועלט. זי דען שפּיעלען אין קוויטלעך און אין קאָרטען. ווי זאָגט דער פּסוק: הלילה הזה כלו אָקע. אַ רענדעל אַ מינוט...

— די מעשה איז גראָד ניט קיין לאַנגע. דער גאַנצער תוך שטעקט אייגענטליך ניט אין דער מעשה אַליין, נאָר אין דעם פּועל-יוצא, וואָס זי האָט געהאַט פאַר מיר שפּעטער. דעריבער איז בײַ מיר געוואָרען אַ מנהג צו דערמאָנען זי אַלע יאָהר אום חנוכה.

אין יענער צײַט, און אפשר נאָך איצט אויך, איז פאַר יודישע יונגלעך, וועלכע זיצען נעבעך פערשפּאַרט אין חדר ווי די היהנער אין שטײַג, פון אינדערפריה ביז נײַן אַ זייגער אויפדערנאַכט, ניט געווען קיין שעהנערע צײַט, ווי די אַכט טעג פון חנוכה. אַ קליינינקײַט הניכה! פון לערנען איז מען פרײַ, חנוכה-געלד נעהמט מען בײַ טאַטע און מאַמע, פעטערס און מוהמעס, זיידעס און באָבעס, אין דריידעל שפּיעלט מען, מסחרים מאַכט מען, און אַז גאָט העלפט, שפּאַלט מען נאָך קאַר-טאָפליעס אויף צווייען און מע מייסטרעוועט פון זיי חנוכה-לעמפּלעך פונ'ם טאַטענ'ס וועגען, — הכּלל, מע לעבט ווי גאָט אין אָדעס. איך געדענק, גראָד דעמאָלט, צום אַכטען ליכטעל, בין איך געווען אויפגע-לעגט גאָר אויף אַנ'אַנדער אופן. די אַכט חנוכה-לעמפּלעך, וואָס הזן-בען געברענט אויף אַ פענסטער נעבען דער טהיר, האָבען אין מײַנע אויגען אויסגעזעהען ווי די בעכערס פון דער גאָלדענער מנורה אין בית-המקדש; די קנײַטלעך האָבען געשײַנט און געפינקעלט, ווי אַכט לויטע-רע שטערענדלעך. אין שטיב איז ליכטיג און וואַרים, די מאַמע פרע-געלט שמאַלץ, דער ריח פון גריוועך און ציבעלעס פערגעהט אין דער נאָז אין קיצעלט. דער טאַטע זיצט מיט געסט אַרום טיש און מען איז זיך מפלפל אין דברי-תורה. יודען ריידען מיט אַלע אברים, מען מאַכט מיט די הענד, מען דרעהט דעם גראָבען פינגער, מען מאַכט משונה געוואַלדען. הכּלל, ס'איז ליהודים... פון וואָס רעדט מען? מטנינא דיומא, פערשטעהט זיך. אַלע מאָל הערט זיך פון דעם רעש אַ שאלה: „וואָס איז חנוכה?“ יודען קנײַטשען מיט די שטערענס, פערקרימען זיך זעהר שטאַרק, בײַסען דעם שפּיץ באָרד, מען זעהט בעשײַנפּערליך: זיי קענען זיך ניט פערענטפערען די האַרבע קשיא: „וואָס הייסט חנוכה?“ איינער פון דער קאָמפּאַניע שטעהט אויף, דערצעהלט דעם עולם עפּס אַ „תנו רבנן“, פערטיעפט זיך אין דעם ענין, געפינט אַלע מאָל נייע

פשטים, דרשנ'ט מיט גרויס התלהבות, שארפט זיך אַ מוח. איך האָב פון די אַלע שעהנע פערפלאָנטערטע דרשות פערשטאַנען נאָר איינס: „גוים האָבען מטמא געווען אַלע בוימלען, וואָס אין היכל, און אַז די חשמונאים האָבען נובר געווען און האָבען זיי פערטריעבען, האָט מען געפונען נאָר איין קריגעל מיט בוימעל, וואָס איז געווען פער'חתמ'ט מיט דעם כהן-גדול'ס חתימה. דאָס קריגעל האָט געקענט קלעקען נאָר אויף איין טאָג, איז געשעהן אַ נס און מ'האָט געלייכט דערמיט גאַנצע אַכט טעג". מחמת איך בין געווען דעם אויפדערנאַכט זעהר בגלופין און מחמת דער יום-טוב חנוכה איז ביי מיר געווען זעהר חשוב, האָב איך, אַ פיצעל, אַ שנעק, זיך ניט געשראָקען פאַר אַ טאַטען און פאַר פרעמדע יודען מיט בערד און האָב אַ זאָג געטהאָן כמשיח לפי תומו:

— אַ גרויסע מציאה! אַכט טאָג פון אַ קריגעל איז נאָר קיין נס ניט. אָט, אַ שטיינער, ווען מע וואָלט געלייכט פון איין קריגעל אַ גאַנץ יאָהר און סע וואָלט געווען אַ גאַנץ יאָהר חנוכה, אָט דאָס פערשטעה איך, אָט דאָס וואָלט געהייסען אַ נס. מען וואָלט פטור געוואָרען פון דעם מלמד מיט זיינע פעטש און סטוסאקעס...

איך האָב נאָך ניט אוספּייעט ענדיגען, האָט מיר דער טאַטע אַראָבגעלאָזט אַ פּאַטש הגדול הגבור והנורא.

— פּרא אדם! הולינקעס גלוסט זיך איהם. סע וואָלט נאָר אַרומגעלאָפען, ווי אַ שייגעץ, ניט טהאָן אַ האַנד אין קאַלט וואַסער. אויסוואַקסען אַ גוי, אַ חאַמולע, אָט דאָס ווילסטו, האַ? — אַזוי האָט דער טאַטע געשריענען, און איך וואָלט מסתמא פון איהם געלייזט נאָך ניט איין פּליאַסק אין פּנים, איז מיר אָבער געשעהן אַ נס: דאָס היטעל איז נאָך פונ'ם ערשטען פּאַטש אַראָבגעפליגען אויף דער ערד. איידער איך האָב זיך אָנגעבויגען, איידער איך האָב עס דערלאַנגט, האָב איך דאָך גענומט פערדעקען דעם הוילען קאָפּ מיט דער פאָלע פון דער קאַפּאָטע, איז דעם טאַטען דערווייל אָבגענאַנגען דער כעס... וואָס שמייכעלסטו איננאַץ, מאַכסט חוזק?

— פונקט פערקעהרט! איך זעה, אַז איך בין געווען אומגערעכט מיט מיינע טענות, דעריבער שמייכעל איך איצט.

— גלויב מיר, ליעבער איננאַץ, דו ביזט שטענדיג אומגערעכט, ווען דו בעשולדיגסט מיך אין אַזוינע זאַכען. און ווייסטו פאַר וואָס? ווייל דו ביזט. גוטער ברודער, אַ בעל-תשובה, און אין יעדען בעל-תשובה שטעקט אַ שטיק פאַנאַטיקער, וואָס טשעפעט זיך, זוכט חסרונות.

אין יענעם אין איז משונה שטאַ"ק צופֿריעדען, ווען ער נעפֿינט עפּעס אַ פּגם אין אַנ'עלמערען — עס מעג דאָס זיין אַ טאַטע, אַ זיידע, אָדער גלאָט אַזוי איינער פֿון פֿריהערדיגען דור. קיינער אויף דער וועלט ווערט נים אַזוי צעקאָכט פֿון אַ מינדסטער זאַך, קיינער איז נים דן זיין חבר לכף־חובה, ווי אַ בעל־תשובה. און טאַקי דעריבער, וואָס זיי, די בעלי־תשובה'ניקעס, האָבען נים די מדה פֿון סבלנות, בעקומען זיי, ס'זאָל זיי צו קיין חרפּה נים זיין, אַ מאוס'ן שם און מ'האָט מורא צו שטעהען אין זייערע ד' אמות.

— נאָר דעם פּאַטש אַליין, — האָט שמואל ווייטער דערצעהלט, — וואָלט גאָר נים געווען כּדאי צו דערמאָנען, ווען ער וואָלט מיט דער צייט נים געמאַכט אין מיר קיין איבערקעהרעניש און וואָלט מיך נים געבראַכט צו נייע געדאַנקען.

— אייער זכות, רבותי, לאָזט איבער אויף אַנ'אַנדערס מאָל, — האָבען זיך אַריינגעמישט די געסט, — איצט קאָנטשעט די מעשה, נאָר מאַכט עס בקיצור.

— הכּלל, דער פּאַטש, וואָס איך האָב דעמאָלט בעקומען פֿונ'ם טאַטען, איז נים געגאַנגען לאבוד. דער גאַנצער שמועס וועגען חנוכה, דעם טאַטענס כּעס, דער אומגעריכטער פּאַטש — אַלסדינג איז מיר געבליבען אין זכּרון און דאָס האָט מיך געטריבען נאָך יונגערהייט צו קלערען און עוסק צו זיין אין דער שאלה: „וואָס הייסט חנוכה?“ פֿון אָנהויב האָב איך געוואוסט, ווי אַלע יונגלעך, אַז אום חנוכה זאָגט מען „על הנסים“ און אין „על הנסים“ שטעהט: „אין דער צייט פֿון מתתיהו בן יוחנן חשמונאי מיט זיינע זיהן די כּהנים איז אויפגעשטאַנען מלכות יון הרשעה אויף דעם פֿאָלק ישראל צו מאַכען עס פֿערגעסען די היילינע תּורה. און הקדוש ברוך הוא האָט געטהאָן אַ נס און האָט איבערגעענטפֿערט שטאַרקע אין די הענד פֿון שוואַכע און רשעים אין די הענד פֿון צדיקים און מוטווילינע אין די הענד פֿון די וואָס לערנען זיין תּורה. נאָכדעם האָט מען אויסגערייניגט דעם בית־המקדש און אָנגעצונדען ליכט און איינגעפֿיהרט אַכט טאָג חנוכּה“. האָב איך מיר פֿון דעם געדרונגען אַזוי: די שטאַרקע — דאָס זענען די יונים, די שוואַכע — דאָס זענען מתתיהו מיט זיינע זיהן מיט די איבעריגע עהרליכע יודען, לומדים, באַנק־קוועטשערס, אַ שטייגער ווי די היינטיגע מלמדים, רבּנים און בטלנים, וועלכע זיצען אין בית־מדרש און זענען עוסק בתּורה. יענער צד איז מסתּמא אַרויסגעגאַנגען אין דער מלחמה

מיט פערד און מיט רייטוואָגענס, מ י ר — מיט תשובה, תפלה יצדקה
אַז ס׳איז געווען אַ יהודי המכבי אויף דער וועלט און אַז ער מיט זיינע
ברידער זענען געווען שטאַרקע חילס-לייט, ווענגן דעם האָב איך. פערי-
שמעהט זיך, קיינמאָל ניט געהערט און דער רבי האָט מיר אויך ניט
געזאָגט קיין האַלב וואָרט. אַז איך האָב נאָכדעם דערהערט אין דער
היים ביי אונז, מ׳איז זיך מפלפל אין דער שאלה: „וואָס הייסט חנוכה?״—
האָב איך מיר אָייגעלערנט דעם פּשט, אַז דאָס, וואָס עס שטעהט אין
„על הנסים״, איז אַפנים ניט אינגאַנצען קלאָר און סע פערענטפערט
ניט אַלע קשיות. די דרשה מיט׳ן קרינגעל בוימעל, וואָס ס׳האָט געקענט
קלעקען נאָר אויף איין טאָג און מ׳האָט דערפון געלייכט גאַנצע אַכט,
האָט זיך מיר אויך ניט געלעגט אויפ׳ן שכל: וואָרום זעלט׳ס אַנדערס
זיין, אַז ס׳איז אַזוי, וואָלט דאָך דער נס געדויערט נאָר 7 טעג, פאַר
וואָס זשע האָט מען אַיינגעפיהרט 8 טעג? — אָט אַזוי פון קלערעניש
צו קלערעניש, פון זוכעניש צו זוכעניש, ביז איך האָב זיך געלאָזט
אַיינגריידען פון יצר הרע און האָב געחאַפּט אַ קוק אין ס פ ר י ם ה צ ו נ י ם—
אין יודישע היסטאָריע, הייסט עס. דעמאָלט ערשט האָבען זיך מיר
געעפענט די אויגען און איך האָב געפונען אַ ענטפער אויף מיין קשיא.
— אַצינד, רבותי, הע-הע, ווייס איך, וואָס הייסט חנוכה!

———

דער חילוף.

אין חודש אָדר, זאָגט די גמרא, מרבין בשמחה — פרעהען זיך ייִדעלעך אויף וואָס די וועלט שטעהט. דער שניי ווערט צוגאַנגען, אויף די וועגען — אַ מוואַן, יודישע קינדער, פערשמירטע, פעדדריפּעטע ביז איבער'ן גאַרטעל, הויבען זיך אָן שאַרפען אַ מח, חאו נעהמט מען אויף פסח. הכלל, ס'איז זמן שמחתנו...

אָט אין דעם חודש בעקום איך אַ בריוועל פון מיינעם אַ גלופסקער אַ בעקאַנטען, אַז איך זאָל למען השם זעהען קומען וואָס גיכער אין זיין מקום אַריין האַק-און-פּאַק — מיט דעם ביידעל און מיט די פעקלעך ספרים, אויף צומאַכען אַ חילוף: פאַר מיינע אַלטע מינים סחורה וועל איך פון איהם בעקומען די היינטיגע נייע סחורה: דהיינו, אַלערליי מיני זאַמעל-ביכער, מעטאָדעס, פּאָעזיע, בילדער און סקיצען, העכסט אינטערעסאַנטע ראָמאַנען, ערצעהלונגען פּסיכאָלאָגישע, עקאָנאָמישע, געזעלשאַפטליכע, נאָך פיינע קונציגע זאַבענישען, אַזוינע און אַזוינע, חנוכה-לעמפּלעך און נאָך עפּים — אויך. דער ראָזינגער בעקאַנטער מיינער האָט אַ סך פּרנסות אין וועניג ברכות: ער איז אי אַ מוכר-ספרים, אי אַ מעקלער, אי אַ שטיקעל מחבר, אי אַ שטיקעל פערלעגער און דערביי איז ער אַ קבצן, דוקא אַ גרויסער, ניט פאַר יודישע קינדער גערעכט. דעם אמת זאָגענדיג, האָב איך איהם ניט זעהר שטאַרק געגלויבט, חייסענדיג, אַז בשעת-הדחק איז ער, נישט אויסגערעדט זאָל עס זיין, אַ ליגנער, ווי דער שטייגער איז פון פיל סוחרים אַזוינע, וואָס חאַפּען אַריבער די מאָס ביים קויפען און פערקויפען סחורה. זייערס איז גינגאָלד און פון יענעמס מאַכען זיי אַש.

דעריבער לייענענדיג אין זיין בריוועל, ווי ער מאַכט אַ תל פון דער אַלטער סחורה און לויבט אין טאָג אַריין די נייע, האָב איך נים געמאַכט דערפון אַזאַ פירוש. עט!... פונדעסטוועגען האָב איך זיך מישב געווען, אַז אַראָבפאָהרען קיין גלופסק איז גאָר נים קיין קרומע זאַך. וואָס וועל איך מיך האַלטען מיט מיין סחורה? שוין זיך צוגענע־סען. מעגליך, יענע איז ערגער, נאָר גוט־שלעכט, בעסער־ערגער — האַנדלען בעדאַרף מען! דעם פויערס ווערטיל טאַקי: ניחיי הירשע אַבי אינשע. זאָל זיך זיין אַ ערגערער אַבי אַ נייער בעזעם...

געוואָלט האָב איך פאָהרען טאַקי באַלד, כדי איך זאָל נאָך אָנציהען קיין גלופסק אויף פורים און זעהען די בעריהמטע גלופסקער פורים־שפּיעלער, וואָס אַלע טעג פון אַ גאַנץ יאָהר זענען זיי, נעבעך, פראָסטע נאַראָנים, און אַז עס קומט פורים ווערען זיי מיט אַ מאָל דורכ־געטריעבענע חכמים און עס שיט זיך פון זיי גלייכע־ווערטלעך, ווי פון אַ לעבערדיגען זאַק. פונקט, ווי די גרויסע שכורים, להבדיל, וואָס גראָד אום־פורים זענען זיי ניכטער. איז עס אָבער מיר נים בעשערט געווען: איך האָב, ווי אויף צו להכעיס, געמוזט בלייבען נאָך עטליכע טעג אין דער היים.

האַלטענדיג ביי דער נסיעה האָב איך בדעה געהאַט צו קומען פונ'ם וועג אַ היים אויף פסח, אם־ירצה־השם. דעריבער האָב איך פאַר'ן פאָהרען געזעהען זיך פערזאָרגען מיט אַלע גוטע זאַכען, וואָס אַ יוד דאַרף האָבען אויף אַזאַ יום־טוב. רב ליב דעם מלמד האָב איך געבעטען מיך אין זינען האָבען מיט מצה־שמורה, און דעם ווייב האָב איך געזאָגט: למען־השם זאָלסט נים זשאַלעווען קיין ראָזינקעס, קיין וואַסער, און זאָלסט מאַכען צמוקים־וויין כיד המלך. און אַ זאַק קאַרטאָפליעס זאָלסטו קויפען און געזונט־שמאַלץ און אַ געהאָדעוועטע אינדיטשקע לכבוד יום־טוב. אַי וואָס, טאָמער וועט דיר פעהלען געלד, זאָלסטו זיך דאַרויס גאָר נישט מאַכען און פערזעצען דיין ציהרונג, אַ פּאָר חפצים פון בעל־הבתישקיים, זאָלסט נישקשה גאָר קיין יסורים נים האָבען. השם־יתברך וועט מסתמא מצליח זיין מיין וועג, וואָס דען? און צוריקקומענדיג אַ היים בשלום, וועלען מיר, אם־ירצה־השם, האָבען אַ פרעהליכען פסח. מיר וועלען עסען קניידלעך און חרעמזלעך, פאַרטרינקען ראָזינקעס־וויין, מיט לאַקריצע און וועלען זיך וואויל טהאָן. — דאַכט זיך, בעוואָרענט אַלצדינג, וואָס מהוט אָבער נאָט?

נאָט האָט געשיקט א.י.ק. דער וועלט אַ רעגען מיט אַ שניי, אַ

אויסמישעניש פון „גרייפעלעך“, וואַסער מיט נאַסע שטיקלעך אײַז אינאײנעם, און דער וועג איז געוואָרען שלעכט נים צו ריהרען זיך פונ'ם אָרט — נים מים קיין וואָגען, נים מים קיין שליטען, נים מים פערד און נים צו פוס. ביטער! — איך האָב זיך קוים מים צרות געשלעפט אַ תחום־שבת אַ טאָג, יעדער טריט האָט געקאָסט מיין בידנע פערדיל אַ סך בלוטינגען שווײס, עס האָט זיך נעביך געשלעפט אַ פּאָר טריט — און בעך, מיט'ן קאָפּ אין דער ערד! געפאַלען, אויפגעשטאַנען, אָבגעגאַנגען נאָך אַ פּאָר טריט — און ווײַטער געפאַלען. און איך, שלימזול, געה בײַ דער זײַט, קנעט די בלאָטע, אויסגעשמירט, ווי אַ רוח פון קאָפּ ביז די פיס נליטש מיך און פאַל איטליכע מינוט, פאַל און קרעכץ: אוי!

און געקרעכצט האָב איך נים נאָר אויף מיר אַליין, גאָר אויך אויף דעם פערדעלע, מיין בידנע פערדעל נעבעך! פאַר וואָס קומט עס איהם נעבעך אַזוי פאַרשוואַרצט צו־ווערען? און נאָך צוליעב וועמען? צוליב מיר. כאשר איך האָב געוואָלט מיט אַ מאָל פּטור ווער־ען פון אַלע אַלטע לענער־סחורה, האָב איך דערמיט אָנגעלעגט אַ פולען וואָגען, איבער דעם פערדעל'ס כחות, אום'ברחמנות, פאַרגעסענדיג זיך, אַז ס'איז אַ צער־בעל־חיים.

כל־זמן דער בחור מיינער האָט זיך נאָך מיט צרות געשלעפט — געגאַנגען און געפאַלען, געפאַלען און אויפגעשטאַנען, געקראָכען אויף דער הויט און איז דאָך געגאַנגען — האָב איך זיך געמאַכט נים וויסענדיג, איהם נאָך געוויזען אַ בײַטש, געשריען און געטריבען. אָבער אַז דאָס פערדעל איז סוף כל סוף גאָר אינגאַנצען פערקראָכען אין אַ זומפּ ערגיץ אונטער אַ באַרג און האָט זיך אויסגעצויגען אין בלאָטע, ווי גרוים ער איז, אויסשטרעקענדיג די פיס און דעם וויידעל און גע־בליעבען ליעגען, נים צוריהרען מיט קיין אבר — האָט דאָס יודישע האַרץ זיך אָנגערופען אין מיר מיט אַ מוסר, אַזוי: נאַרישער יוד איינער! האָסט גענומען אַ כשר'ע בהמה און איהר פערזאומערט דאָס לעבען מיט שווערער אַרבייט, מיט אַ גוזמא בינדלעך ספרים דיינע, מיט פעקלעך שמות! יעדע זאַך האָט דאָך אַ שעור, ציגעל און שטיינער, אַ שטיינער, קען מען אָנלעגען אויף אַ פערדעל נאָר ביז אַ מאָס, אַ נים ווערט עס נים אויסהאַלטען, און דו האָסט אַרויפגעלעגט אויף דיין פערדעל, אויף אַ עלענדע בעשעפעניש, די גאַנצע משא פון דעם יודישקייט, דעם גאַנצען עול פון יודישע פעקלעך! וואָס־זשע האָט זיך אויסגעלאָזט?

דאָס גאַנצע בעשעפעניש מוטשעט זיך נעבעך, קייכט, געהט־אויס פון אַלע כּחות, קען זיך ניט ריהרען פון׳ם אָרט און פאַכּט מיט דער נשמה. גיעב אַ קוק, ווי עס ליעגט פאַר דיר אַזאַ סימן פון ל..., ממש ווי אַ נבלה.

מילא, צו־וואָס לאַנג בריִיען? פריהער איז עס געוועזן „די נבלה", שפּעטער אַ ביסעל איז געוואָרען טאַקי אַ נבלה — מיין פערד איז גע׳פּגר׳ט!...

איך בין גענליכען געוואָרען אין יענער צייט צו אַ קאַפּ... זיין שיף איז איהם אונטערגעגאַנגען אינמיטען דעם ים. איך שטעה איך אינמיטען וועג, און אַ ים פון בלאָטע שפּרייט זיך... און אַרום. דאָס פערדעל ליעגט טויט, דער וואָגען איז ביז איבער אַקסען אין בלאָטע, מאָרגען איז ערב־פּסח, און מיר איז ביטער און פינסטער אויף דער נשמה. איך וויים ניט, וואָס מען טהוט, וואָס מען הויבט אָן צו טהאָן. אַ יוד האָט דאָך אָבער אַ רבונו של עולם, זיין ס׳ווערט איהם שוין גאָר ענג, דערמאָנט מען זיך אָן זיין ליעבען נאָ... מען. אַזוי האָב איך אויך געטהאָן. ס׳איז געוועזן מנחה־צייט. האָב איך מיך איינגעקירעוועט מיט׳ן פּנים קיין מזרח, געזאָגט פּטום הקטורת, געדאַווענט פאַמעליכען, בנעימות׳דיג, מיט כּונה, געצויגען דאָס דאַוונען ביז ס׳האָבען זיך בעוויזען שטערען. הקדוש ברוך הוא האָט געהערט מיין תּפילה און האָט מיר געוויזען עפּיס ווי אַ פייערעל פון דערווייטענס און האָט מיר אַריינגעגעבען אַ געדאַנק, איך זאָל געהן אַהין וואו עס לייכט זיך. האָב איך מאַקי אַזוי געטהאָן און האָב זיך געלאָזט געהן צום פייערעל, בין געקראָכען אויף הענד און אויף פיס גוטע צוויי שעה, ביז איך האָב זיך דערשלאָגען צו אַ גויי׳עש שטיבעל, הינטער אַ גרויסען וואַלד. דער גוי האָט אויף מיר תּחילת געקוקט מיט רוגזה, נאָר אַז ער האָט אָבער דערזעהען, אַז איך שטעה פאַר איהם אַ דערשראָקענער, אַ דערציטערטער, מיט אַנ׳אַראָבגעלאָזטען קאָפּ, איז ער חייבער געוואָרען און האָט מקיים געוועזן אין מיר די מצוה פון הכנסת־אורחים, ער האָט מיך מכבּד געוועזן מיט געבראָטענע קאַרטאָפּליעס, מיט אַ גלעזעל ווי... רימס און האָט מיר געגעבען אַנ׳אָרט איבערצונעכטיגען אין שטאָל. אויף מאָרגען האָב איך איהם אַיינגעבעטען, ער זאָל איינשפּאַנען אין מיין בידעל אַ פּאָר אָקסען און זאָל מיך אָבפיהרען קיין בויבעריק, וואָס פון דאָרט די נאָהענטסטע שטאָדט איז געוועזן בויבעריק. דערפאַר האָב איך איהם, אַ חוץ זיין געצאָהלטעס, מתּיר געוועזן אָבצושינדען די פעל פון מיין

געפּגרט פערדעל און צו נעהמען במתנה פאַר אַ זכר פון איהם די פאָרקאָוועס. דאָס האָב איך געטהאָן מפני דרכי שלום, זאָל אַ ערל ניט זאָגען, אַז אַ יודען טהאָר מען נישט טהאָן קיין טובה, ער ווייסט נישט ווי אַפּיוראַנקעזיז!

קיין בויבעריק בין איך אָנגעקומען צווישען טאָג און נאַכט, ווען עס איז שוין קיין לעבעדיגער נפש ניט געווען אין גאַס. אַלע, גרויס און קליין, האָבען שוין געדראָהעמט אין די שולען. דעם אמת זאָגענדיג, האָב איך דערפון שטאַרק הנאה געהאַט. אַ יוד, פערשטעהט איהר מיך, האָב ליעב אומעטום אַריינשטעקען די נאָז, אַלסדינג אַ טאַפּ טהון מיט דער האַנד, אַ יוד האָט ליעב אַלסדינג צו וויסען. נו-נו, ווי מיינט איהר אַ שטיינער, ווען מען דערזעהט מיך, אַ בעקאַנטען יודען, מענדעלי מוכר ספרים, ווי איך פאָהר דאָס איןביידעל מיט אַ פּאָר אָקסען, וואָלט מען זיך מסתמא צונויפגעלאָפען קינד און קיים, מען וואָלט געמאַכט אַ וואַרע, ס'וואָלט זיך נע'רעש'ט, געפּילדערט מיט אַ הוראַ פון מיין כבוד וועגען, איך בין מיך אָבער אַ יוד פון אַ גאַנץ יאָהר, אַ פּשוט'ער חי זקים, איך בין זיי מוחל און אַנטלויף פון אַזאַ כבוד.

אין בויבעריק האָב איך אַ בעקאַנטען, אַ גוטען ברודער פון אַמאָ-ליגע יאָהרען; ער איז אַ מוכר-ספרים'ניק חי איך און איז בעוואוסט בכל תפוצות ישראל מיט'ן נאָמען הענדעל בויבעריקער פון בויבעריק. האָב איך געהייסען דעם גוי, ער זאָל מיך צופיהרען צו הענדעל'ס דירה. פאָהרענדיג האָב איך צייט געהאַט צו פערטיעפען זיך אין געדאַנקען. אָקסען, ווי ס'איז בעקאַנט, זענען ניט קיין לויפערס, געהען זיך טריט ביי טריט, מיט ישוב הדעת, פאַמעליכען, נישט געאיילט, אין מעלה-גרה'ן. זיץ איך מיר אין וואָגען, און קיי אויך איבער די אַלע בייזע בעגעגענישען, וואָס האָבען זיך אין וועג מיר געטראָפען, טראַכט מיר, קיי איבער און ביינק אַהיים צו די בני-בית. ס'טהוט מיר וועה דאָס האַרץ, וואָס ס'איז פערשטערט געוואָרען מיין יום-טוב, וואָס איך וועל ניט זי-צען אויבען אָן ווי אַ מלך נעבען דער מלכה. די אינדיטשקע האָב איך אויך דערמאָנט צו גוטען, מסתמא אַ וואוילע, אַ פעטע אינדיטשקע, גאָר אַ מחיה. עס נעהמט מיך אָן אַ חשק, עס בייגקט זיך, און עס ציהט עפּיס אינווייניג... די אָקסען קריכען, שלעפּען זיך דורך געסלעך און הינטער-געסלעך, ביז זיי שטעלען זיך אָפּ לסוף פאַר הענדעל'ס שטוב.

אַ שטיקעל צייט שטעה איך אין דרויסען פאַר דער טהיר מיט אַ פאַרקלעהמט האַרץ. דאָס איז געווען, מ'שטיינס-געזאָגט, אַ שטעהען פון

אַ פּאַרשוין, וועלכער טראַכט איבער, שטעהענדיג כעני בפתח, אפשר טרעפט ער אָן צו יענעם אין אַ שלעכטער שעה; אפשר וועט דער בעל-הבית אויף איהם קוקען קרום. נאָר וואָס טהוט ניט אַ יוד פאַר נויט? פאַר נויט וואַרפט ער זיך אָן אויף יענעם, פאַר נויט איז ער מטריח פרעמדע מענשען, פאַר נויט שטופּט ער זיך אַריין אומגעריכט און פאַר נויט ווערט ער אַ אורח. איך מאַך מיר האַרץ, שטרעק אויס די האַנד צו עפענען די טהיר. איך עפען זי שאַ, פּאַמעליכען און זי מאַכט גע-וואַלדען, איך שטילערהייט — און זי קוויטשעט, ריפּ-סקריפּ, מיט קולי קולות, אַקוראַט ווי זי האָט צו עמיצען טענות. איך בין אַריינגעקומען אין אַ פינסטער פאָרהייזעל, אַנ'אַיינגעבויגענער, אַ ניונקעלע, באַלד האָבען זיך אַ לאָז געטהאָן די שטוב-מענשען, מיר געמאַכט אַ שעהנעם קבלת-פנים מיט אַ פרייד, אַ געשריי און פאַר גרויס שמחה זענען זיי געווען צעמישט, צוטומעלט, ניט צו וויסען וואָס ס'טהוט זיך מיט זיי. איינער לויפט אין שטוב אַריין מיט אַ בשורה, מיט אַ געוואַלד. געקומען!... ער איז דאָ! דאָ! אַ צווייטער שרייט אין איין אָטעם: אַ ליכט! אַ ליכט! צינדט אָן אַ ליכט! אַ ווייבערש קול הער איך, צוקער-זיס, פול מיט חן, מיט ליעבשאַפט און מיט לייטזעליגקייט: און באַלד פליהט אַרויס הענדרום-פענדרום אַ יודענע, זי האָט מיך שיער ניט אַרומגעחאַפּט קושען און האַלזען, זי מאָהלט, מישט-אויס פריינדליכע רייד מיט טענות אין איין אָטהעם, פרייהט זיך און בייזערט זיך אינאיינעם: אַ גאַסט, אַזאַ גאַסט!... סטייטש פאַרוואָס אַזוי שפּעט? מיינס איז ניט לייטעם... איך בין צודרעהט געשטאַנען ווי אַ נעבעכטיגער. נאָר וואָס איך האָב געוואָלט עפענען אַ מויל, זיך פערענטפערען און דערצעהלען, וואָס מיט מיר האָט זיך געטראָפען, האָט מען אָנגעצונדען אַ ליכט — און מיר זענען אַלע געבליעבען פערגאַפט שטעהען מיט אָפענע מיילער, ווי די גולם'ס!

אַ שענע סצענע, כ'לעבען!...

די מעשה דערפון איז געווען אַזוי: הענדעל איז געהאַט אַוועקגעפאָהרען מיט סחורה אין ווענג אַריין, ער האָט נאָך אויף שבת-הגדול געזאָלט קומען אַ היים און איז אַלץ ניט געקומען, האָבען זיינע בני-בית שטאַרק יסורים געהאַט. און אַז איך בין דאָ צווישען טאָג און נאַכט אין דעם טונקעלען הויז אַריינגעקומען, האָבען די קינדער געמיינט, דאָס איז דער טאַטע, און דאָס ווייב האָט געמיינט: דאָס איז דער מאַן אויף פסח געקומען. איז געוואָרען אַ שמחה, אַ גדולה. און אַז זיי האָבען

דערזעהען דעם טעות, זענען זי געבליעבען שטעהן מיט אויפגעשטעלטע נעז און אויסגעשטעלטע אויגען.

הענדעל׳ס ווייב, איהר איז טאַקי פערשטערט געוואָרען די שמחה, זי האָט טאַקי געהאַט יסורים, װאָס דער מאַן איז ניטאָ אין דער היים אויף פסח און קען ניט זיין קיין מלך. דאָך אָבער, פון דער אַנדערער זייט, האָט זי געדאַנקט און געלויבט זיין ליעבען נאָמען, וואָס ער האָט איהר בעשערט אַ הײמישען מענשען אויף אָבריכטען דעם סדר. זי האָט מיך בעזעצט אויף אַ הסב-בעט אויבען-אָן ותמליכו תחת הענדעל און זי האָט מיך געטהאָן קעניגען אָנשטאָט הענדלען!

און איך האָב אויך געדאַנקט און געלויבט דעם אויבערשטען, װאָס ער האָט געטהון מיט מיר נסים; וואָס ער האָט פון מיין אַרום-וואָגלענישען-זיך, פון מיין גלות מיך געבראַכט אין אַ הײמישער שטוב צו זיצען די הײנטיגע נאַכט ווי אַ מלך אין בױבעריק און צו עסען מרור און ביצים און פיש און קניידלעך און צו זאָגען פאַר איהם און פאַר הענדעל׳ס ווייב די הגדה מיט אַ געזאַנג און מיט אַ לויב, הללויה!

אָבער ניט מיר אַליין האָט זיך געטראָפען אַזאַ נס צו ווערען אַ מלך אומגעריכט. ווערליג איך בין געוואָהר געוואָרען שפּעטער מיט עטליכע טעג, האָט זיך הענדל׳ען אויך געטראָפען פונקט דער איינענער נס דעם איינענעם פסח.

די מעשה איז געװען אַזוי.

הענדעל בױבעריקער האָט אָנגעלעגט אַ פול בידעל מיט ספרים און איז אַוועק פון בױבעריק איבער דער סביבה, ווי זיין שטײגער איז אַלע פאַר פסח. האָט זיך געמאַכט דאָס איינענע מיט הענדלען, װאָס מיט מענדל׳ען: אַ שניי מיט אַ רעגען, אַ טוואַן מיט אַ בלאָטע, קאַליזשעס מיט גריבער, צרות און שלעק איבער׳ן גאַנצען וועג. זיין פערדעל איז אויך געגאַנגען און געפאַלען, זיך געוועלגערט און געזוונקען אין בלאָטע. נישטמעהר אויב דאָס פערדעל איז אַרויס מיט דעם לעבען און ניט געװאָרען קיין נבלה, איז דאָס, חלילה, ניט פאַר זיין גבורה, וואָרום געוועזן איז דאָס אַ דאַרס, אַ קוואַרס, מיט קראַנקע פיס, מיט אַ בעלמע אויף אַ אויג, און מיין פערדעל איז לכל הדעות געװען אַקעגען איהם אַ געזונטער, אַ שענער. נאָר װאָס דען? אין יענע קאַנטען, וואו הענדעל איז געפאָהרען, איז די בלאָטע שיטערער און האָבט ניט אָן אַזוינע אומגליקען, ווי די געדיכטע שטעהענדיגע בלאָטע אַרום בױבעריק און גלופּסק. האָט זיך הענדעל פּאַװאָלינקע געשלעפּט

ב״ב זיין פערדעל, געקראָכען מיט מיה און מאַטערניש און אָנגעקומען קיין קאַבצאַנסק פונקט ערב פסח פאַר נאַכט. פאַרפאָהרען איז ער גלייך צו מיר, האָט אָפּגעריכט מיט מיין חייב גאַנץ פיין דעם סדר, געזעסען אויף מיין הסב-בעט און געקיניגט אָנשטאָט מיר, שטאַרק צופריעדען, וואָס גאָט האָט איהם צוגעשיקט אַ מקום-מנוחה.

דאָס האָט מיר דערצעהלט טאַקי הענדעל אַליין, ווען מיר האָבען זיך בעגעגענט נאָך יום-טוב אינמיטען וועג. מיר האָבען זיך געקאַטשעט פאַר געלעכטער, ווען מיר האָבען זיך דערוואוסט פון דעם חילוף.

און אַז איך האָב אָנגעהויבען דערצעהלען הענדלען פון מיין נסיעה קיין גלופּסק צו אויסבייטען דאָרט אַלטע ספרים אויף נייע, האָט ער געמאַכט עפּיס אַ זויערע מינע נישט צו ריידען אַ וואָרט. דערנאָך האָט ער אַ שאָקעל געטהאָן מיט'ן קאָפּ און געזאָגט:

— איהר מעגט, כ'לעבען, דאַנקען גאָט, וואָס איהר זענט אָפּגעקומען מיט'ן פערדעל. אַ שענע ריינע כפּרה, כ'לעבען!

איך האָב אויף הענדלען אויסגעשטעלט אַ פּאָר אויגען.

— וואָס קוקט איהר מיך אַזוי אָן, רב מענדעל? איך זאָג אייך מזל-טוב, וואָס אייער פערדעל איז גע'פגר'ט, וואָרום צוליעב דעם זענט איהר בעהיט געוואָרען פון אַ נסיעה קיין גלופּסק, און פון אַ מיאוס'ן עסק דאָרט. איהר מעגט, כ'לעבען, זיין צופריעדען, וואָס אייך איז נישט אויסגעקומען איינצוהאַנדלען יענע טהייערע סחורה. אַנ'אומגליק איז עס, אַ צרה, אַנ'אָנשיקעניש, ניט קיין סחורה. איך בין אייך, בנאמנות, שטאַרק מקנא איצט האָט איהר אַ האָפענונג פּטור ווערען אינגאַנצען פון דעם שענעם מסחר מיט ספרים, אַ-אין דר'ערד אַריין אי די אַלטע, אי די נייע! הלואי וואָלט מיין פערדעל אויך געווען איינגענומען אַ מיתה משונה נאָך פריהער מיט אַ יאָהר, וואָלט איך ניט געוואוסט פון דער נייער סחורה און וואָלט ניט דערלעגט אַ מטמון מיט געלד. ס'איז דען ספרים? שטיינער איז דאָס, קלעצער, ניט געראַכט זאָלען זיי ווערען. איך זאָג: דערלעגט, נאָר איהר מעגט מיר גלויבען, סע אַרט מיך ניט אַזוי דאָס געלד, ווי דער אייגענער כבוד. איך האָב דאָך צוליעב דער גאָלדענער סחורה געמוזט ליידען חרפּות מיט בזיונות אויפ'ן פּוד. מיט וועמען האָב איך דען געהאַט צו טהאָן? מיט אָרימע בעלי-עבירות, מיט ישיבה-בחורים, וואָס גלוסטען צו השכלה און האָבען ניט קיין גראָשען ביי דער נשמה, מיט מלמדים

פון די ל"ו בעהאַלטענע אפיקורסים, מיט יונגלעך קונדסים, וואָס אַ מויל האָט עס פייער פלאַם און אין די קליינע אותיות'לעך — לא מיט אַנ'אלף, מיט בחורים, וואָס זענען שטומפּיג אויף דער עברי. און מאַמער האָב איך יאָ אַמאָל אין אַ יובל געזעהען אַ יודען אַ דערוואַקסענעם מענשען און אַ ליטישען בעל-הבית פון די וואָס איך פלעג זיי אָנביטען מיין סחורה, ווייל איך האָב געהערט, אַז זיי זענען, ווי זאָגט מען עס, אַ ביסעל דאָס... האָב איך אויך געהאַט ווענין נחת. ניין, רב מענדעלי, נאָך אַמאָל זאָג איך אייך, ס'איז אַ גליק פאַר איי בנאמנות, וואָס דאָס פערדעל אייערס איז גע'פגר'ט! הלואי וואָלט מיין פערדעל אויך פאַרחאַפּט געוואָרען מיט דער סחורה אינאיינעם!

און פונדעסטוועגען, מיינט נים, רבותי, אַז הענדעל'ס גרימצאַרן האָט געהאַט עפּיס אַ ממשות, חלילה! הענדעל האַנדעלט נאָך עד היום מיט ספרים, ווי אַ-מאָל, און איך בין אויך אַ מוכר-ספרים'ניק, ווי פריהער. נאָך דענסטמאָל אַפילו, אינמיטען וועג, ווען הענדלען איז אַ ביסעל אָפּ-געגאַנגען דער כעס, האָבען מיר שטעהענדיג אויף איין פוס געמאַכט אַ שטיקעל בייט. איך איהם האָב געגעבען חקירה-ספרים, מאמרים און דרשות און ער מיר — אַ סך קינות און סליחות. וואָרום אויף קינות און סליחות איז דעמאָלט גראָד געווען אַ צייט: ס'איז געגאַנגען חעסנע, אומעטום האָט אָנגעהויבען שפּראָצען, וואַקסען, און אחינו בני ישראל האָבען זיך געגרייט צו קלאָג, צו געוויין און תעניתים.

שבת

א.

אויף אַ שמאָל וועגעלע, וואָס שלענגעלט זיך אויפ'ן פריי׳ען פעלד, פערפּאַלען ווערענדיג אַמאָל צווישען יונגע צוויינגהאַפּטיגע וועלדלעך, שלעפּט זיך פּאַמעליכען מיט אַ סקריפּ אַ פול אָנגעפּאַקט פוהר'ל. דאָס פערדיל, אַ דארס, הויט און ביין, מיט אַ גלאַט-נאַקעט פּנים, ווי ביי אַ מענשען להבדיל, הויבט פיסלעך, אַרויסשטעקענדיג אַ שפּיץ צינגעל, העצקעט זיך שטעהענדיג, דאַכט זיך, אַלץ אויף איין אָרט. און וואָס אַ העצקע, רופען זיך אָב די צעלעכצטע רעדלעך מיט אַ ביזער אויף אַ משונה הייזעריגען קול און דאָס פוהר'ל שפּרינגט אונטער מיט אַ קרעכץ — אָט דאָס איז סענדער'ל קאָראָבייניקס „מרכבה״, זיין רייטוואָגען, אויף וועלכען ער פאָהרט מיט זיין קרעמיל סחורה אין די אַרומיגע דערפער, אויך אויף יריד'ן אין די קליינע שטעדטלעך, זיצענדיג רייטענדיג אויפ'ן ראַנד וואָגען, ביי איין זייט, און ביידע פיס טאַלעבענדען זיך איהם אַראָבהיינגענדיג כמעט ביז דר'ערד.

ס'איז חנוכה-צייט, לאַנגע נעכט, קורצע טעג. אַ משוגענע קאַפּריזנע פּאָגאָדע. צעהן פּאַרענדערונגען אין אַ שעה — קאַלט און וואַרעם האָט מען פון איהר. אָט בלאָזט זי פון זיך גאָר אַ שרעק, און אָט איז זי מילד, שטיל און גוט. געננוג צרות איז סענדער'ל, נעביך, די גאַנצע וואָך פון איהר אויסגעשטאַנען. ער האָט פּאַרזוכט דעם טעם פון נעדריכטע און שיטערע בלאָטעס. דאָס פערד-און-וועגעלע איז אַריין אין אַ בעל-עגלה'ש טינטעריל, אין אַ קאַליושע הייסט עס, ער האָט געשטופּט, נעשלעפּט אויסשמירענדיג זיך ווי אַ שוואַרץ-יאָהר, און ווען

דער איבערשטער זאָל ניט געווען צושיקען אַ פייערעל איהם צו הילף, וואָלטען זיי אַלע איינגעזונקען געוואָרען דאָרט. ערשט דאָנערשטאָג אין אָוונד האָט געחאַפּט אַ פּרעסטיל, אונטערגעטריקענט די בלאָטעס. ביי נאָכט האָט געשיט אַ שנייעלע און איינגעהילט די ערד מיט אַ נייעם ווייסען מאַנטעל. אין רויט פורפּעלען מאָרגען־קלייד האָט פרייטאָג פריה זיך בעוויזען די זון מיט איהר ליכטיגען פּנים און זי איז געווען זעהר אַ גוטער, אַ אָנגעלייגטער גאַסט. עס האָט געלויכטען, געשימערירט אַרום און אַרום, אַ נחת, אַ פרייד אומעטום!

נאָך אַ גאַנצע וואָך אַרומוואָגלעניש לאָזט זיך עס אַצינד סענדער׳ל, ווי געוועהנליך, אויף שבת צו ווייב און קינדער אַהיים קיין קאַבצאַנסק. אַ היבש שטיק וועג אויף אַ גלאַטען, ברייטען פּלאַץ, פון ביידע זייטען מיט הויכע וועלדער סאָסנעס, איז סענדער׳ל אָבגעפאָהרען טשאַקענדיג, מיט אַ פרעהליך האַרץ, פיהלענדיג אין דער לופט דעם ערב־שבת און די שיינקייט פון גאָט׳ס וועלט׳ל אַרום איהם. ווי אַ דין־פּוחקע וואַטעל איז אויסגעשפּרייט אויף דר׳ערד אַ קלאָר־ווייס אויסגעפאַלען שנייעלע, בעצייגט מיט פּליטערלעך, וואָס שפּילען פאַר די אויגען אין אַלערליי קאָלירען. וואונדער־שיין נעהמען זיך אויס די שניי־בענדער, ווי זילבער־נע טרעסטען אויף די גרינע היטלען פון הויכע סאָסנעס. מחנות־וויז טראָגען זיך אויבען אין דער פרישער ריינער לופט ראָבען, קונדייסים, מיט אַ רעש, אַ געפּילדער, אָט פליהען זיי זיך צונויף אַלע צוזאַמען, טאַנצענדיג אַ קאַראַהאָד, און אָט צופליהען זיי זיך אין פערשיעדענע זייטען. אַ רייזענדער ציזשיק קומט פון ערגיץ צופליהען זוכענדיג די פּרנסה, שטעלט זיך אָב אויף אַ צווייגעל אַ ווייַלע אָברוהען, זאָגט אָב זיין מזמור — און מאַרש ווייטער. און גאָר פּלוצלינג שפּרינגט אַרויס פון וואַלד עפּיס אַ חיה׳לע, אַ העזעלע אָדער אַ קראָליקעל. טהוט זיך אַ לאָז, יאָגענדיג־שפּרינגענדיג איבער׳ן שנייעלע, קוים בעריהרענדיג עס מיט די קליינע פיסלעך, און פויץ אַריין אין דעם אַנדערען וואַלד אַקעגען.

סענדער׳ל האָט הנאה. ער פיהלט פונדערווייטענס די היים, די רוה. דאָס פערדיל, דאַכט זיך, האָט אויך הנאה. עס ווייסט וואוהין עס פאָהרט, אַז מאָרגען איז דער טאָג, וואָס זינט עס איז אַריינגעפאַלען צום איצטיגען בעל־הבית, צו דעם מין צוויי־פיסיגען פאַרשוין מיט באָרד און פאות, רוהט עס תמיד אין שטאַל, נישט צו טהון קיין שום אַרבייט. און אויפהייבענדיג דעם קאָפּ, אונטער־

שמייסענדיג זיך מיט דעם עק, נעהמט עס זיך געהן א ביסעל גיכער.

אין אַ שעה אַרום אָבער, אַרויספאָהרענדיג פונ׳ם וואַלד, ווערט דער וועג שלעכט. דער שני׳ צעשמעלצט, די צוגעפרוירענע בלאָטע לאָזט, דאָס פאָהרען ווערט שווער. ביז א היים איז נאָך ווייטליך. און דאָס פערדיל קוים וואָס ריהרט זיך, עס שמעקט א שפיץ צינגעל, אַרבייט, העצקעט זי נעביך ווי ווייט נאָר מעגליך. די סכנה בלייבען אין דער מיט וועג איז גרויס... ביטער!

ב.

די זון קריכט אַראָפּ פון די שפּיצען בוימער דאָרט ביי׳ם ראַנד פון דעם האַלב-קיילעכדיג-געוועלבטען הימעל, און שאָטענס ליעגען זיך כסדר, אַלץ וואָס ווייטער טונקעלער, טונקעלער, אויף קאַבצאַנסק, בע-דעקענדיג איהר די חרפה — איהרע שמוציגע געסלעך מיט וויסטע-ניעדריגע הייזלעך. יאָ, עס זעהט אוים טאַקי ווי צום „בעדעקענס״ — עס קומט אָן די כלה, די פּרינצעסין שבת! אָנגעצונדענע ליכטלעך, איהר לכבוד, לויכטען אַרוים ווי שטערענדלעך דורך איטליכס פענסטער, אָבּ-שלאָגענדיג זיך אויף דר׳ערד, פון ביידע זייטען גאַס, אין העלע-גילדע-נע פאַסען. יודען, מחותנים, אָבגעטובל׳טע, אין זיידענע, אין ריינע קאַ-פּאָטעס, געהען אויף קבלת-פּנים גיכער אין שוהל אַריין. דער פּאַרקלי-בענער עולם דאָרט שפּרינגט „בואי בשלום״ מיט׳ן פּנים צו דער טהיר. שרייענדיג פרעהליך מיט געזאַנג:

בואי כלה, בואי כלה,
ס׳קאָציל קומט, ליעבע כלה!

און בשעת קבלת-פּנים אין שוהל זענען די גאַסען ליידיג, מען זעהט דאָרט ניט קיין לעבעדיג בעשעפעניש, סיידען אפשר אַ פאַרשפּע-טיגדיגען בעל-מלאכה לויפענדיג פון באָד אין איין אָטהעם, אָדער אַ מיי-דעל אָבטראָגענדיג אַ געליהען פענדיל וכדומה צו אַ שכנה. מען הערט נישט קיין קול, סיידען אפשר אַ מאָל אַ רופען דעם שבת-גוי צו אַ שמעלצענדיג בענש-ליכט, אָדער אַ מעקען פון אַ ציגע, אַ קרעה פון אַ האָהן ערגיץ פונדערווייטענס.

שאַ!...

און באַלוי לאָזען זיך הערען טריט — מען נעהט! לאָזען זיך פאַרנעהמען שפּיגייּלם — מען רערט! דאָס געהען יודען פון שוהל רעש׳דיג, שמיעסענדיג צווישען זיך און גערען זיך פונאַנדער איטליכער אין זיין געסיל, איטליכער אין זיין רוה.

עס לאָזט זיך-זעהן געהענדיג דאָרט אַ יוד, אָנגעטהון שבת׳דיג — אַ ווייכע העמד מיט אַ אויפגעלייגטען קאָלנער, אויפ׳ן קאָפּ אַ סאַמטענער קאַשקעט, פאַרוויקעלט מיט אַ גרינער וואָלענער שאַל, די פאות פּייכטליך, אַ ביסעל אונטערגעפרוירען, הענגען ווי סטרעמפּליעס, און דאָס פּנים פריש, אויסגעפריעט. בעקאַנטע ביים בעגעגעניש זאָגען איהם: גוט שבת, ר׳ סענדער!

יאָ, דער דאָזיגער ר׳ סענדער, דאָס איז טאַקי אונזער סענדעריל קאָראָביינִיק, אָבער נישט דער וואָס פריהער, נאָר עפּיס גאָר ווי אין אַ נייער הויט. דאָרט אין זיין פאַרוואָגלעניש איז ער, משטיינס-געזאָגט, אַ מין בעשעפעניש, אַ געקנייטשט, אין-צעהנטען איינגעהויקערט יודעל, פאַרפינסטערט, פאַרשמירט, צעבראָכען. קומענדיג אַ היים, האָט ער זיך אַראָבגעהאַפּט אין מרחץ, אַראָבגעוואָרפען פון זיך דעם שמוץ און זיך אויסגעגלייכט די ביינער. אַצינד האָט ער אַנ׳אַנדער פּנים. ס׳איז איהם צוגעקומען אַ נייע נשמה-יתירה, פון אַ העכערער מדרגה, און ער אַליין איז אויך אויסגעוואַקסען, דאַכט זיך, העכער מיט אַ קאָפּ.

— אַ גוט שבת, גוט שבת דיר, ליבהאַרציגער סענדעריי

ג.

עס שטעהט זיך פארשטופט אין א קאבצאנסקער געסיל א שטיבעל. א שטיבעל ווי אלע יודישע שטיבלעך דארט — א נידריגס, א ע'ענדס, אהן א הויפעל, אהן א פריי שטיקעל פלאץ, אהן א בוימעל, אהן א :רעזעל; א שטיבעל, א נאקעטס, נישט געטינקעוועט פון דרויסען, אהן פו׳, אהן צאצקעס אינוויינינג — א דירה, מ'שטיינס-געזאגט, א חירע, אנגעזועצט ווי נח'ס תיבה מיט א היבש געזינדעל. קומט דער ליבער שבת-קדש, פריימאג צונאכטס — ווערט אט דאס ארעמע שטיבעל ווי פערוואנדעלט אין א צויבער-שלאס! עפים א בעזונדערער געטליכער חן איז אויסגעגאסען אינוויינינג אויף אלסדינג. וואס געפינט זיך דארט. טאקי נאר ווי די שכינה רוהט אין איטליכס ווינקעלע, און דאס הארץ פיהלט עפיס אזוינס, וואס איז נישטא אין די גרויסע שיינע פאלאצען.

ווי א היים געליבטע מעוברת'ע פרוי אין א ברייטער ווייסער בלוזע זעהט אויס דער פריש אבגעווייסטער, ברייטביכינגער, הייסער באקאיוועז, וואס איז מעוברת מיט א פארוקטען טשאלענט, און וועט מארגען ארויסברייננגען פון זיך אויף דער ליכטיגער וועלט א אויסגעפריצטע קאשע מיט א פעטען מארך-ביין און א שיין-פארברוינטען לאקשען-קינעל, א כפרה פאר איהם אלע היינטמאדישע אויפגעיורענע, אויפגעבלאזענע פאשטעטען. געל, פריש אבגעשמירט מיט אחרע איז די ערד, די פאדלאגע הייסט עס, און שיינט ווי דער בעסטער געוועקסטער פארקעט. בענש-ליכט ברענען אין ריין אויסגעטשיערטע מעשענע לייכטער אויפ'ן

טיש, בעדעקט מיט א ווייסען טישטוך, און גיבען צו א בעזונדערען חן. צוויי פרישע חלות מיט געלכלעך-אָבגעשמירטע פנים'לעך און מיט שוואַרצינקע אויגעלעך פון טשערנישקע. אין א געשליפען פלעשיל דער־ביי פינקעלט ראָזינקעס-ווייז און בעט זיך אין קידוש-גלעזעל אריין. ס'איז „מנוחה ושמחה", א ליכטיגקייט, א ליבע ווארעמקייט אין שטוב. עס פיהלט זיך א ריח פון געפילטע פיש, דער צימעס שטעהענדיג אויפ'ן פריפעטשעק ביים טשאָלענט-ברעטעל, איינגעדעקט מיט א קישען— גיט די שמוכט. עס פאַרנעהמט אין נאָז, עס וועסערט אין מויל, עס גלוסט זיך, עס ווילט זיך פאַרזוכען. ווייב און קינדער אויסגעצוואָגענע אויסגעפוצטע וואַרטען, האָרכען זיך צו צו א מינדסטען שאָרך אין דרויסען. און אָט טהוט זיך א עפען די טהיר. א קאַלטער שטראָם לופט רייסט זיך אריין פון דער גאַס אין שטוב, אין דער געשטאַלט פון א רעגענבויגען, אין וועלכען עס רויטלען זיך די פלעמלעך פון די בענש־ליכט — און דאכט זיך, עס שוועבען ברענענדיגע שׂרפים: מלאכים וואָס בעגלייטען א יודען פרייטאָג צונאַכטס פון דער שוהל, זיי קומען עס דאָ, אריינפיהרענדיג צו זיך אין שטיבעל אונזער סענדערלען!

אָבזאָגענדיג דעם געזינד „גוט שבת!" לעבעדיג, פרעהליך, נעהמט זיך סענדעריל בעגריסען די געסט, די הייליגע מלאכים מיט א ברייטען שלום-עליכם.

שלום עליכם מלאכי השרת מלאכי עליון
ממלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא—
זייט געגריסט, איהר גאָטס מלאָכים,
מיר געשיקטע אין מיין רוה,
פונ'ם מלך-מלכי-מלכים,
פון הקדוש-ברוך-הוא!

און באַלד הויבט זיך אָן די סעודה, דער גרויסער באַנקעט מיט קידוש, מיט די געשמאַקע מאכלים מיט די זמירות און לויב־געזאַנג. סענדעריל זיצט ווי א חתן אויבען-אָן, דאָס ווייב נעבען איהם, דער איבעריגער עולם אַרום טיש און מען טהוט זיך וואויל. עס טרעט אַרויס א גוטער מלאך מיט א רעדע, מיט אדרעסען און ברכות אין נאָמען פון זיינע חברים, גוטע מלאכים, וואָס געפינען זיך

דאָ אין שטוב. ער ליובט און זאָגט: „דו האָסט זיך געמיהט מיט אַלע דיינע קרעפטען, אַלסדינגג ביי דיר איז ווי געהעריג, גוט און שיין". איסלאַזענדיג דערמיט: „יהי רצון — הלואי אויף חייטער ביי דיר אַזוי!" דער שלעכטער מלאך מינעט זיך, ענטפערט, נישט חילענדיג. אָמן און מרוקעט אונטער אויך אַ שבח...

סֵדֶר לֵיל שַׁבָּת.

שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מַלְאֲכֵי עֶלְיוֹן מִמֶּלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא ג״פ:

בּוֹאֲכֶם לְשָׁלוֹם מַלְאֲכֵי הַשָּׁלוֹם מַלְאֲכֵי עֶלְיוֹן מִמֶּלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא ג״פ:

בָּרְכוּנִי לְשָׁלוֹם מַלְאֲכֵי הַשָּׁלוֹם מַלְאֲכֵי עֶלְיוֹן מִמֶּלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא ג״פ:

זַייט גֶעגְרִיסְט, גֶעשִׁיקְטֶע מִיר מַלְאָכִים,
אִיהר גָאט׳ס דִינֶער, אִין מַיין רוּה,
פוּנ׳ם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים
הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

קוּמְט מִיט פְרִידֶען, פְרִידְלִיכֶע מַלְאָכִים,
אִיהר גָאט׳ס דִינֶער, אִין מַיין רוּה.
פוּנ׳ם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים,
הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

בֶּענְשְׁט מִיט פְרֵייד מִיךְ, פְרִידְלִיכֶע מַלְאָכִים,
אִיהר גָאטְס דִינֶער, אִין מַיין רוּה.
פוּנ׳ם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים,
הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

צֵאתְכֶם לְשָׁלוֹם מַלְאֲכֵי הַשָּׁלוֹם מַלְאֲכֵי עֶלְיוֹן מִמֶּלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא ג״פ:

כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָּךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל דְּרָכֶיךָ.
יְיָ יִשְׁמָר צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים אֲדוֹן כָּל הַנְּשָׁמוֹת אֲדוֹן הַשָּׁלוֹם מֶלֶךְ אַבִּיר מֶלֶךְ בָּרוּךְ מֶלֶךְ גָּדוֹל מֶלֶךְ דּוֹבֵר שָׁלוֹם מֶלֶךְ הָדוּר מֶלֶךְ וָתִיק מֶלֶךְ זָךְ מֶלֶךְ חֵי הָעוֹלָמִים

אוּן גֵיהְן בְּשָׁלוֹם זָאלְט אִיהר, פְרִידְלִיכֶע מַלְאָכִים,
אִיהר גֶעשִׁיקְטֶע אִין מַיין רוּה,
פוּנ׳ם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים,
הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.
דֶען עֶר בֶּעפֶעהלט מַלְאָכִים זַיינֶע
צוּהִיטֶען דִיךְ אִין אַלֶע וֶועגֶען דַיינֶע,
וואוּ קֶעהרֶען אוּן וֶוענְדֶען דוּ וֶועסט זִיךְ נָאר,
וֶועט שְׁטַארק דִיךְ גָאט הִיטֶען אוֹיף לַאנְגֶע יָאהר.
רבון פוּן אַלֶע וֶועלְטֶען, אָ, דוּ הַאר,
פוּן שָׁלוֹם, אַלֶע נְשָׁמוֹת דוּ דֶער שַׂר.
שְׁטַארְקֶער מֶלֶךְ, גְרוֹיסֶער אוּן גֶעלוֹיבְּטֶער אוּמֶעטוּם,
פְרִידְלִיךְ אוּן בֶּעשֵׁעהנְט מִיט כָּבוֹד אוּן מִיט רוּהם,
בִּיסְט אַ מֶלֶךְ זֵעהר אַ גוּטֶער, זֵעהר אַ רֵיינֶער,
לֶעבֶּען אִין דִי וֶועלְטֶען בִּיסט דוּ נָאר אֵיינֶער.
מֶעכְטִיג בִּיסְט דוּ גָאר אַ שְׁרֶעק
אוּן אַ בַּעַל־רַחֲמִים אָהְן אַ עֶק.

מֶלֶךְ טוֹב וּמֵטִיב מֶלֶךְ יָחִיד וּמְיוּחָד מֶלֶךְ כַּבִּיר מֶלֶךְ לוֹבֵשׁ רַחֲמִים מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים מֶלֶךְ נִשְׂגָּב מֶלֶךְ סוֹמֵךְ נוֹפְלִים מֶלֶךְ עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית מֶלֶךְ פּוֹדֶה וּמַצִּיל מֶלֶךְ צַח וְאָדוֹם מֶלֶךְ קָדוֹשׁ מֶלֶךְ רָם וְנִשָּׂא מֶלֶךְ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה מֶלֶךְ תָּמִים דַּרְכּוֹ. מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי עַל כָּל הַחֶסֶד אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּדִי וַאֲשֶׁר אַתָּה עָתִיד לַעֲשׂוֹת עִמִּי וְעִם כָּל בְּנֵי בֵיתִי וְעִם כָּל

דו מֶלֶךְ איבֶּער מְלָכִים, גְרויסֶער פַּארנֶעהם,
וָואס שְׁטִיצְט גֶעפַאלֶענֶע, דִי וָואס אִין דֶער קְלֶעהם,
וָואס ווירְקט און שַׁאפְט,
דֶערְלֵייזְט מִיט קְרַאפְט,
וָואס אִין דִי הויכֶע הִימְלֶען אִיז דַיין רוּה,
און יֶעדֶע תְּפִלָּה הֶערְסט דו דָאךְ גוּט צוּ,
וָואס דַיין הַנְהָגָה, דַיין וָועג,
אִיז רִיכְטִיג אָהן אַ בְּרֶעג,—
דִיר, גָאט מַיינֶער און פון מַיינֶע פֶּעטֶער, דִיר
דַאנְק אִיךְ פַארְ'ן גְנָאד, וָואס דו גֶעטְהָאן הָאסט מִיר,
און וָואס דו בִּיסט נָאךְ בְּרֵייט צוּטָאן אַלֶע צַייט
מִיט מִיר, מִיט מַיין גֶעזִינד און מִיט אַלֶע לַייט,
און גֶעבֶּענְשְׁט זָענֶען דִי מַלְאָכִים דַיינֶע,
וָואס טְהוּן דַיין ווִילֶען, דִי הֵיילִיגֶע, פַיינֶע,
הֶער פון שָׁלוֹם, וָואס דֶער שָׁלוֹם אִיז דַיינֶער,
בֶּענְשׁ מִיךְ מִיט שָׁלוֹם, בֶּענְשׁ מִיךְ, אַ גָאט מַיינֶער,

בְּרִיּוֹתֶיךָ בְּנֵי בְרִיתִי. וּבְרוּכִים הֵם מַלְאָכֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים וְהַטְּהוֹרִים שֶׁעֹשִׂים רְצוֹנֶךָ. אֲדוֹן הַשָּׁלוֹם מֶלֶךְ שֶׁהַשָּׁלוֹם שֶׁלּוֹ בָּרְכֵנִי בַשָּׁלוֹם וְתִפְקוֹד אוֹתִי וְאֶת כָּל בְּנֵי בֵיתִי וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם: מֶלֶךְ עֶלְיוֹן עַל כָּל צְבָא מָרוֹם. יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר כָּל מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית. אֲחַלֶּה פָנֶיךָ הַמְּאִירִים שֶׁתְּזַכֶּה אוֹתִי וְאֶת כָּל בְּנֵי בֵיתִי לִמְצֹא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל בְּנֵי

זָאלְסט מִיךְ אִי מַיין גֶעזִינְד אוּן אַלֶע אִידֶען
גֶעדַאכְטֶען צוּ אַ גוּט לֶעבֶּען אוּן פְרִידֶען.
דוּ הֶעכְסְטֶער מֶלֶךְ אִיבֶּער הִימֶעל אַ סַךְ,
אוּנְזֶער בַּאשֶׁעפֶּער, מַייסְטֶער פוּן יֶעדֶער זַאךְ,
אִיךְ בֶּעט דַיין לִיכְטִיגֶען פָּנִים דֶעם שֵׁיינֶעם
זַיי מְזַכֶּה מִיךְ מִיט מַיין גֶעזִינד אִינְאֵיינֶעם,
צוּגֶעפִּינֶען חֵן אוּן גְלִיק בַּיי דִיר, גָאט גוּטֶער,
אִי בַּיי אַלֶע לַייט פוּן אֵיין פָאטֶער אוּן מוּטֶער,
בַּיי דִי מֶענְשֶׁענְס קִינְדֶער, אוּמוֹת אַלֶערלַיי,
וָואס פוּן אָדָם אוּן פוּן חַוָּה שְׁטַאמֶען זַיי,
אִין אִיטְלִיכֶענְס אוֹיגֶען חֵן צוּגֶעפִינֶען,
מִיר זָאלֶען גוּט אִי פְרוּם זַיין אוּן דִיךְ דִינֶען,
דוּ זָאלסט אוּנְז אַלֶע, לִיבֶּער גָאט, מְזַכֶּה זַיין,
שַׁבָּתִים צוּ-צוּנֶעהמֶען אֶרֶענְטְלִיךְ, פַיין,
מִיט גְרוֹיס שִׂמְחָה אוּן נַחַת אִין דֶעם גֶעזִינד,
אִין עוֹשֶׁר, אִין כָּבוֹד אִי מִיט וֶועניג זִינְד,

אָדָם וְחַוָּה וּבְעֵינֵי כָּל רוֹאֵינוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ וְזַכֵּנוּ לְקַבֵּל
שַׁבָּתוֹת מִתּוֹךְ רוֹב שִׂמְחָה וּמִתּוֹךְ עוֹשֶׁר וְכָבוֹד וּמִתּוֹךְ
מִעוּט עֲונוֹת וְהָסֵר מִמֶּנִּי וּמִכָּל בְּנֵי בֵיתִי וּמִכָּל עַמְּךָ
בֵּית יִשְׂרָאֵל כָּל מִינֵי חוֹלִי וְכָל מִינֵי מַדְוֶה וְכָל מִינֵי
דַלּוּת וַעֲנִיּוּת וְאֶבְיוֹנוּת וְתֵן בָּנוּ יֵצֶר טוֹב לְעָבְדְךָ בֶּאֱמֶת
וּבְיִרְאָה וּבְאַהֲבָה וְנִהְיֶה מְכֻבָּדִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָּל
רוֹאֵינוּ כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד כִּי לְךָ נָאֶה כִּי לְךָ

דֶערוַוייטֶער פוּן מִיר אִי פוּן מַיינֶע הוֹיזלַייט
אוּן פוּן גָאר דַיין פָאלק יִשְׂרָאֵל אַלֶע צַייט,
כָּל אַ מִינֵי קְרַאנְקהַייטֶען אִי ווִינְד אוּן וַויי,
דַלוּת, אָרֶעמְקַייט, פוּרְעָנִיוֹת אַלֶערלַיי,
אוּן גִיבּ אִין אוּנזֶער הַארץ אַ גוּטֶען ווִילֶען
דִיךְ צוּדִינֶען טְרַיי מִיט אַלֶע גֶעפִּיהלֶען,
בַּיי דִיר גֶעאַכְט זַיין לָאמִיר הָאבֶּען דָאס גְלִיק
אוּן בַּיי אַלֶע וָואס גִיבֶּען אוֹיף אוּנז אַ בְּלִיק;
דֶען דֶער מֶלֶךְ פוּן כָּבוֹד בִּיסט דוּ אַלֵיין,
דִיר שְׁטֶעהט אַזֶעלכְס אָן, דִיר פַּאסְט עָס שֵׁיין
דִיךְ קֵיינִיג אִיבֶּער אַלֶע קֵיינִיגֶען בֶּעט אִיךְ,
נֶעבִּיט דַיינֶע מַלְאָכִים, וָואס דִינֶען דִיךְ,
דִי דִינֶער פוּנֶ'ם אוֹיבֶּערשְׁטֶען דִי טְרַייעַ,
זֵיי זָאלֶען צוּ מִיר גְנֶעדִיג זַיין גוּט-מְחַיֶה,
אוּן זָאלֶען מִיךְ דָא בֶּענְשֶׁען, גִיבּ זֵיי אַ זָאג,
בַּיים קוּמֶען אִין מַיין הוֹיז דֶעם הֵיילִיגֶען טָאג;

יָאָה: אָנָּא מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים צַוֵּה לְמַלְאָכֶיךָ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מְשָׁרְתֵי עֶלְיוֹן שֶׁיִּפְקְדוּנִי בְּרַחֲמִים וִיבָרְכוּנִי בְּבֹאָם לְבֵיתִי בְּיוֹם קָדְשֵׁנוּ כִּי הִדְלַקְתִּי נֵרוֹתַי וְהִצַּעְתִּי מִטָּתִי וְהֶחֱלַפְתִּי שִׂמְלוֹתַי לִכְבוֹד יוֹם הַשַּׁבָּת וּבָאתִי לְבֵיתְךָ לְהַפִּיל תְּחִנָּתִי לְפָנֶיךָ שֶׁתַּעֲבִיר אַנְחָתִי וָאָעִיד אֲשֶׁר בָּרָאתָ בְּשִׁשָּׁה יָמִים כָּל הַיְצוּר. וְאֶשְׁנֶה וַאֲשַׁלֵּשׁ עוֹד לְהָעִיד עַל כּוֹסִי בְּתוֹךְ שִׂמְחָתִי כַּאֲשֶׁר צִוִּיתַנִי לְזָכְרוֹ

דֶען מַיינֶע לִיכְט בְּרֶענֶען לִיכְטִיג אוֹיפֶ׳ן טִיש
און מַיין בֶּעטֶעל אִיז אוֹיסְגֶעבֶּעט מְחַיֶה פְּרִיש,
און הָאב לְכָבוֹד שַׁבָּת דִי קְלֵיידֶער מַיינֶע
פַארְבִּיטֶען אוֹיף שֵׁינֶע, רֵיינֶע און פַּיינֶע,
און בִּין גֶעגַאנְגֶען בֶּעטֶען אִין שׁוּל צוּ דִיר
דוּ זָאלְסט פַארְטְרַייבֶּען מַיינֶע זָארְגֶען פוּן מִיר,
און הָאב אִין מַיין גֶעבֶּעט עֵדוּת גֶעזָאגְט דָארט,
אַז אִין זֶעקְס טֶעג בֶּעשַׁאפְסְט דוּ מִיט דַיין וָוארט
דִי אַלֶע בֶּעשֶׁעפֶנִישׁ, וָואס גָאר אָהן אַ צָאהל,
אִיךְ וֶועל עָס נָאךְ צוּם צְוֵוייטֶען און דְרִיטֶען מָאל
עֵדוּת זָאגֶען בַּיים קִידוּשׁ אוֹיף אַ כּוֹסֶע
לוּסְטִיג־פְרֵעהלִיךְ מִיט אַ שִׂמְחָה אַ גְרוֹיסֶע,
ווִי דוּ הָאסט מִיר גֶעבָּאטֶען אִין דֶער תּוֹרָה
זִיךְ אָנְטָאן תַּעֲנוּג מִיט מַיין נְשָׁמָה יְתֵרָה,
וָואס דַיין לִיבֶּער נָאמֶען הָאט מִיר גֶעגֶעבֶּען
דֶעם שַׁבָּת צוּ הִיטֶען, אִין אִיהם צוּלֶעבֶּען,

וּלְהִתְעַנֵּג בְּיֶתֶר נִשְׁמָתִי אֲשֶׁר נָתַתָּ בִּי. בּוֹ אֶשְׁבּוֹת כַּאֲשֶׁר צִוִּיתַנִי לְשָׁרְתֶךָ וְכֵן אַגִּיד גְּדֻלָּתְךָ בְּרִנָּה. וְשִׁוִּיתִי יְיָ לִקְרָאתִי שֶׁתְּרַחֲמֵנִי עוֹד בְּגָלוּתִי לְגָאֳלֵנִי לְעוֹרֵר לִבִּי לְאַהֲבָתֶךָ וְאָז אֶשְׁמוֹר לְפִקּוּדֶיךָ וְחֻקֶּיךָ בְּלִי עֶצֶב וְאֶתְפַּלֵּל כַּדָּת כָּרָאוּי וּכְנָכוֹן: מַלְאֲכֵי הַשָּׁלוֹם בּוֹאֲכֶם לְשָׁלוֹם. בָּרְכוּנִי לְשָׁלוֹם. וְאִמְרוּ בָּרוּךְ לְשֻׁלְחָנִי הֶעָרוּךְ וְצֵאתְכֶם לְשָׁלוֹם מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם אָמֵן סֶלָה:

אין דעם שַׁבָּת וועל איך מיר רוה געפינען,
ווי דו האסט מיר געבאָטען דיך צודינען,
און אזוי וועל איך זיכער טאקי טאָן אויך
צוזאָגען דיין גרויסקייט מיט געזאנג הויך;
און נאָך בעט איך: א, דערבארעם זיך, דערליי,
בעפריי מיך פון צרות און פון אל-דאָס-בייז,
דערוועק מיין הארץ דיך ליב צוהאָבען, מיין גאָט,
דענסמאל היט איך אהן טרויער דיינע געבאָט,
און מיין געבעט וועט זיין מיט געפיהל ריין, שארף,
אזוי ווי עס געהער, אזוי ווי מען דארף.
א, איהר היילינגע מלאכים פון פרידען,
פריד זאָל אייער קומען זיין צו אונז אידען,
בענטשט מיך מיט שָׁלוֹם און זאָגט אייער בְּרָכָה
צו מיין טיש וואס פיין געגרייט מיט השגחה,
אייער אוועקגאנג מיט פריד אין גאָטס נאָמען
פון איצט ביז אייביג אָמֵן סֶלָה אָמֵן:

אֵשֶׁת חַיִל מִי יִמְצָא וְרָחוֹק מִפְּנִינִים מִכְרָהּ: בָּטַח בָּהּ לֵב בַּעְלָהּ וְשָׁלָל לֹא יֶחְסָר: גְּמָלַתְהוּ טוֹב וְלֹא רָע כֹּל יְמֵי חַיֶּיהָ: דָּרְשָׁה צֶמֶר וּפִשְׁתִּים וַתַּעַשׂ בְּחֵפֶץ כַּפֶּיהָ: הָיְתָה כָּאֳנִיּוֹת סוֹחֵר מִמֶּרְחָק תָּבִיא לַחְמָהּ: וַתָּקָם בְּעוֹד לַיְלָה וַתִּתֵּן טֶרֶף לְבֵיתָהּ וְחֹק לְנַעֲרֹתֶיהָ: זָמְמָה שָׂדֶה וַתִּקָּחֵהוּ מִפְּרִי כַפֶּיהָ נָטְעָה כָּרֶם: חָגְרָה בְעוֹז מָתְנֶיהָ וַתְּאַמֵּץ זְרוֹעֹתֶיהָ: טָעֲמָה כִּי טוֹב סַחְרָהּ לֹא

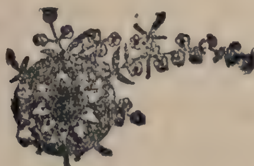
אשת חיל אײן אֵשֶׁת חַיִל אִיז אָזעלְטֶענֶע וַאךְ,
זִי אִיז נִישְׁט צוּקוֹיפֶען פַאר פֶּערֶעל אַ סַךְ.
פַארלָאזֶען מֶעג דֶעם מַאנס הַארץ זִיךְ אוֹיף אִיהר גָאר
דָאס פַארמֶעגֶען װֶערד נִישְׁט גֶעמִינֶערט אַ הָאר.
נָאר גוּטס אַלֵײן װֶעט זִי תָּמִיד אִיהם גֶעבֶּען,
קַײן בֵּײז, קַײן שְׁלֶעכטס קַײנְמָאל אִין אִיהר גַאנץ לֶעבֶּען.
זוּכט װָאל אִי פְלַאקס װִי מֶעגְלִיךְ צוּגֶעפִינֶען,
מִיט לוּסְט גֶעהמֶען זִיךְ אִיהְרֶע הֶענד צוּם שְׁפִּינֶען.
זִי אִיז גְלַײךְ צוּ הַאנְדֶעלס-שִׁיפֶען אִין יַם דָארט,
װָאס בְּרֵײנְגֶען אָן בְּרוֹיט עֶרְגִיץ פוּן אַ װַײט אָרט.
אִין דְרױסֶען אִיז נָאךְ נַאכְט, שְׁטֵעהט זִי אוֹיף גֶעשְׁװִינְד
אוּן גִיט אַרוֹיס שְׁפַּײז אוֹיף אִיהר גַאנץ הוֹיזְגֶעזִינְד.
מְהֵײלט יֶעדֶען זַײן אַרבַּײט אוֹיס אֵײגֶענְהֶענְדִיג,
אוּן אִיהרֶע דִינְסְטֶען זֵײעֶר אַרבַּײט שְׁטֶענְדִיג.
דֵײנְקְט אַרוּם אַ פֶּעלְד אוּן קױפְט עָס טַאקִי שׂוֹין,
פְלַאנְצְט אַ װַײנְגָארְטֶען פַאר אִיהר פַארְדִינְסְט, אִיהר לוֹין.

יִכְבֶּה בַלַּיְלָה נֵרָהּ: יָדֶיהָ שִׁלְּחָה בַכִּישׁוֹר וְכַפֶּיהָ תָּמְכוּ פָלֶךְ: כַּפָּהּ פָּרְשָׂה לֶעָנִי וְיָדֶיהָ שִׁלְּחָה לָאֶבְיוֹן: לֹא תִירָא לְבֵיתָהּ מִשָּׁלֶג כִּי כָל בֵּיתָהּ לָבֻשׁ שָׁנִים: מַרְבַדִּים עָשְׂתָה לָּהּ שֵׁשׁ וְאַרְגָּמָן לְבוּשָׁהּ: נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים בַּעְלָהּ בְּשִׁבְתּוֹ עִם זִקְנֵי אָרֶץ: סָדִין עָשְׂתָה וַתִּמְכֹּר וַחֲגוֹר נָתְנָה לַכְּנַעֲנִי: עֹז וְהָדָר לְבוּשָׁהּ וַתִּשְׂחַק לְיוֹם אַחֲרוֹן: פִּיהָ פָּתְחָה בְחָכְמָה וְתוֹרַת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָהּ: צוֹפִיָּה

זִי פַארגַארְטֶעלְט זִיךְ שְׁטַארְק אוֹיף דָאס נַיי,
און אִיהרֶע הֶענד אַרְבַּייטֶען ווִידֶער גֶעטְרַיי.
זִי פִיהלְט ווִי אִיהר גֶעשֶׁעפְט אִיז גוּט אִי טַייעֶר,
אִי בַּיי דֶער נַאכט פַארלֶעשְׁט זִי נִיט אִיהר פַייעֶר.
אִיהרֶע פִינגֶער שְׁטְרֶעקְט זִי צוּ דֶער פְּרַיאַלְקֶע אוֹיס,
אִיהר הַאנד הַאלט דִי שְׁפִּינְדֶעל און שְׁפִּינט דַארוֹיס.
אִיהר הַאנד, וָואס דֶערְלַאנְגְט צוּם אָרְמֶען אִין דֶער נוֹיט,
אִיהרֶע פִינְגֶער, וָואס גִיבֶּען דֶעם אֶבְיוֹן בְּרוֹיט.
זִי הָאט נִישְׁט מוֹרָא אִיהר גֶעזִינד זָאל קַאלט זַיין,
בֶּעקְלֵיידט, בֶּענֵייט אִיז אִיהר הוֹיזגֶעזִינד פַיין.
מַאכט זִיךְ בֶּעטְגֶעוַואנד, אָנְצוּקוּקֶען אַ פְרֵייד,
פַיינֶע לַייוֶוענט און פּוּרְפּוּרְוָואל אִיז אִיהר קְלֵייד:
אִיהר מַאן שַׁיינט אוּמְטוּם מִיט דִי קְלֵיידֶער זַיינֶע,
בְּשַׁעַת עֶר זִיצְט צְווִישֶׁען גְרוֹיסֶע לַייט פַיינֶע.
שְׁלֵייעֶר מַאכט זִי זִיךְ און לָאזט אַנְדְרֶע נָאךְ אָפּ,
פוּן נַארְטְלֶען גִיט זִי נָאךְ דֶעם סוֹחֵר אַרָאפּ.

הֲלִיכוֹת בֵּיתָהּ וְלֶחֶם עַצְלוּת לֹא תֹאכֵל: קָמוּ בָנֶיהָ
וַיְאַשְּׁרוּהָ בַּעְלָהּ וַיְהַלְלָהּ: רַבּוֹת בָּנוֹת עָשׂוּ חָיִל וְאַתְּ עָלִית
עַל כֻּלָּנָה: שֶׁקֶר הַחֵן וְהֶבֶל הַיֹּפִי אִשָּׁה יִרְאַת יְיָ הִיא
תִתְהַלָּל: תְּנוּ לָהּ מִפְּרִי יָדֶיהָ וִיהַלְלוּהָ בַשְּׁעָרִים מַעֲשֶׂיהָ:

יֶער מַלְבּוּש אִיהרֶער אִיז אִי שְׁטַארק אִי שֵׁיין, קְלָאהר,
לַאכְט פוּנֶ׳ם לֶעצְטֶען טָאג אִיבֶּער הוּנדֶערט יָאהר.
עֶפֶענט מִיט חָכְמָה אִיהר מוֹיל, רֶעדט קְלוּג אַלְסְדִינג,
אַ לֶערנוּנג פוּן חֶסֶד לִיגט אִיהר אוֹיף דֶער צִינג.
זִי קוּקט אוֹיף דֶער פִיהרוּנְג אִין הוֹיז אַלֶע צַייט,
אוּן בְּרוֹיט זוּמְזִיסט עֶסט זִי נִיט וִוי פוֹילֶע לַייט.
אִיהרֶע קִינְדֶער לוֹיבֶּען זִי אִין אַלֶע עָרְטֶער,
אִיהר מַאן-עֶר רִיהמט זִי מִיט אַזְעלכֶע וֶוערטֶער:
„פִיל וַוייבֶּער הָאבֶּען פַארְדִינְט אוּן גְרוֹיס דֶרִיבֶּער,
דוּ אָבֶּער גֶעהֶסְט זֵיי אַלֶע וַוייט אִרִיבֶּער,
פַאלְשׁ אִיז דֶער חֵן, נַארִישׁ פוּן שֵׁיינְקַייט דֶער רוּהם
בֶּערִיהמט אִיז נָאר אַ וַוייב, וָואס אִיז גוּט אִי פְרוּם.
גִיט אִיהר פוּן דִי פְרוּכט מַאכִי פוּן אִיהרֶע הֶענט,
אִיהרֶע מַעֲשִׂים לוֹיבֶּען אוּן מַאכֶען זִי בֶּעקֶענט.“

זְמִירוֹת לֵיל שַׁבָּת

זה הזמר מוסד מן חרוז שני והלאה על פי א״ב, ובחרוז הראשון חתם המחבר שמו ברית שנחת של ג׳ חלקי התורה, שהם. מקדש, שומר, הרבה. ר״ת משה.

כָּל מְקַדֵּשׁ שְׁבִיעִי כָּרָאוּי לוֹ. כָּל שׁוֹמֵר שַׁבָּת כַּדָּת מֵחַלְּלוֹ. שְׂכָרוֹ הַרְבֵּה מְאֹד עַל פִּי פָעֳלוֹ. אִישׁ עַל מַחֲנֵהוּ וְאִישׁ עַל דִּגְלוֹ: אוֹהֲבֵי יְיָ הַמְחַכִּים בְּבִנְיַן אֲרִיאֵל. בְּיוֹם הַשַּׁבָּת שִׂישׂוּ וְשִׂמְחוּ כִּמְקַבְּלֵי מַתַּן נַחֲלִיאֵל א). גַּם שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ וְאִמְרוּ לָאֵל. בָּרוּךְ

כל מקדש וֶוער עֶס הַאלט דֶעם זִיבֶּעטֶען טָאג הֵיילִיג פַּיין,
וֶוער שַׁבָּת הִיט כְּדִין, אִיהם נִישט מְחַלֵּל צוּזַיין,
ווֶערד בֶּעלוֹינְט כְּפִי זַיין וֶוערְק מִיט דֶער פוֹלֶער הַאנְד,
יֶעדֶער כְּפִי זַיין גְרַאד אוּן יֶעדֶער כְּפִי זַיין שְׁטַאנְד.
אוהבי דִי וָואס הָאבֶּען גָאט לִיבּ אוּן אִיהם גֶעטְרַיי,
הָאפֶען וֶועהן דֶעם בֵּית הַמִקְדָּשׁ שְׁפָּאגֶעל נַיי,
פְרֵייט זִיךְ, קְוֶועלט שַׁבָּת קוֹדֶשׁ גָאר אַ מוֹרָא,
גְלַייךְ וֶועלכֶע וָואס מְקַבֵּל גֶעוֶוען דִי תּוֹרָה,

א) השבת היא שקולה כנגד שאר כל מצוות התורה במס׳ סנהדרין, בכמה מקומות.

יְיָ אֲשֶׁר נָתַן מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל: דּוֹרְשֵׁי יְיָ זֶרַע אַבְרָהָם אוֹהֲבוֹ. הַמְאַחֲרִים לָצֵאת מִן הַשַּׁבָּת וּמְמַהֲרִים לָבֹא. וּשְׂמֵחִים לְשָׁמְרוֹ וּלְעָרֵב עֵרוּבוֹ. זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה בְּמִצְוַת שַׁבָּת גְּרוּסָה. חֲרוּתָה לַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי כְּכַלָּה בֵּין רֵעוֹתֶיהָ מְשֻׁבָּצָה[א]). טְהוֹרִים יִירָשׁוּהָ וִיקַדְּשׁוּהָ בְּמַאֲמַר כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה. וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: יוֹם קָדוֹשׁ הוּא מִבּוֹאוֹ וְעַד צֵאתוֹ. כָּל זֶרַע יַעֲקֹב יְכַבְּדוּהוּ:

הֵייבְּט אײַרע הֶענט אויף, לויבְּט גָאט מִיט לַייב אוּן זֵייל,
וָואס הָאט גֶעגֶעבֶּען רוּהֶה זַיין פָאלק יִשְׂרָאֵל.
דורשי אַבְרָהָם׳ס קִינְדֶער, וָואס פָארְשֶׁען גָאט מִיט מִיה,
פַארְצִיה דֶעם שַׁבָּת שְׁפֶּעט, נֶעהמֶען אִיהם צוּ פְרִיה,
הִיטֶען גֶערְן אִיהם, זַיין עֵרוּב מִיט נָאך זַאכֶען
דֶעם טָאג גִיט גָאט, לָאם מִיר זִיךְ לוּסְטִיג מַאכֶען.
זכרו גֶעדֵיינְקְט תּוֹרַת מֹשֶׁה, פוּן שַׁבָּת דָאס גֶעבָּאט,
שַׁיינט וִוי אַ כַּלָּה צְוִוישֶׁען דִי מִצְוֹת פוּן גָאט,
דָאס רֵיינֶע פָאלק נֶעהמְט, הַאלט עֶס הֵיילִיג, נִייעְט גְרֵיטְנ,
אוֹיפֶ'ן בֶּעפֶעהל פוּן דֶעם וָואס הָאט גֶעמַאכט אַלֶע דִינְג־
פוּן גָאט, וָואס הָאט גֶעמַאכט פַארטִיג אוּן פַארלֶענדט
אִין דֶעם זִיבֶּעטֶען טָאג דָאס וֶוערק פוּן זַיינֶע הֶענט.
יום הֵיילִיג אִיז דֶער טָאג פוּן אָנְהֵייב בִּיז עֶר גֵעהט הִין,
בַּיי יַעֲקֹב׳ס קִינְדֶער גֶעאַכט כְּפִי גָאט׳ס וָוארט. זַיין דִין,
רוּהֶען אִין אִיהם, עֶסֶען־טְרִינְקֶען צוּפְרִידֶען,
גַאנְץ יִשְׂרָאֵל מַאכֶען אִיהם, אַלֶע אִידֶען;

כִּדְבַר הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ. לָנוּחַ בּוֹ וְלִשְׂמוֹחַ בְּתַעֲנוּג אָכוֹל וְשָׁתוֹ. כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יַעֲשׂוּ אוֹתוֹ: מְשׁוֹךְ חַסְדְּךָ לְיוֹדְעֶיךָ אֵל קַנֹּא וְנוֹקֵם. נוֹטְרֵי לַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי זָכוֹר וְשָׁמוֹר לְהָקֵם. שַׂמְּחֵם בְּבִנְיַן שָׁלֵם בְּאוֹר פָּנֶיךָ תַּבְהִיקֵם. יִרְוְיֻן מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ וְנַחַל עֲדָנֶיךָ תַשְׁקֵם: עֲזוֹר לַשּׁוֹבְתִים בַּשְּׁבִיעִי בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר עוֹלָמִים. פּוֹסְעִים בּוֹ פְּסִיעָה קְטַנָּה. סוֹעֲדִים בּוֹ לְבָרֵךְ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. צִדְקָתָם תַּצְהִיר כְּאוֹר

משוך צִיה, גֶערֶעכְטֶער גָאט, דַיין חֶסֶד אויף לַאנְגֶער צַייט
צוּ דִי וָואס קֶענֶען דִיךְ, דַיינֶע טְרַייעֶ לַייט,
דִי וָואס הַארֶען צוּם זִיבְּטֶען טָאג און ווִילֶען
דָאס גֶעבָּאט „זָכוֹר וְשָׁמוֹר" צוּדֶערְפִילֶען,
מִיט דֶעם הֵיילִיג גֶעבַּיי דֶערפְרֵיי זֵיי אִינאֵיינֶעם,
דֶערְוַייכְט זֵיי מִיט דַיין לִיכְטִיג פָּנִים דֶעם שֵׁיינֶעם,
לָאז פֶּעטֶע שְׂפֶּעזֶן פון דַיין הויז זֵיי גֶעניסֶען
און זֵיי אָנְטְרִינְקֶען פון דַיין טַייךְ דֶעם זִיסֶען.
עזור הֶעלְף דִי וָואס רוּהֶ'ן דֶעם זִיבְּטֶען טָאג, טוּעָן נִיט,
שְׁטֶענְדִיג אִין דֶער צַייט פון אַקֶערֶען און קְנִיט,
גֵעהֶן פַּאמֶעלִיךְ נִישְׁט מִיר צְווֶערֶען דֶערבַּיי,
עֶסֶען אִין אִיהם, כְּדֵי צוּבֶּענְטְשֶׁען, סְעוּדוֹת דְרַיי,
לָאז שַׁיינֶען, פוּנְקֶעלֶען זֵייעֶר גֶערֶעכְטִיגְקַייט,
ווִי פוּן דִי עֶרְשְׁטֶע זִיבֶּען טֶעג דָאס לֶעכְטִיגְקַייט,
גָאט פוּן דִי יִשְׂרָאֵל, וָואס הָאט גֶעטְרַיי לִיבּ,
גָאט פוּן דִי יִשְׂרָאֵל, אֵייבִּיגֶע הִילף גִיבּ.

שִׁבְעַת הַיָּמִים. יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אַהֲבַת תָּמִים. יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים:

זה הזמר חברו משה חותם שמו בני ראשי החרוזים הראשונים: מנוחה, שמי, הוא.

מְנוּחָה וְשִׂמְחָה אוֹר לַיְּהוּדִים. יוֹם שַׁבָּתוֹן יוֹם מַחֲמַדִּים. שׁוֹמְרָיו וְזוֹכְרָיו הֵמָּה מְעִידִים. כִּי לְשִׁשָּׁה כֹּל בְּרוּאִים עוֹמְדִים: שְׁמֵי שָׁמַיִם אֶרֶץ וְיַמִּים. כָּל צְבָא מָרוֹם גְּבוֹהִים וְרָמִים. תַּנִּין וְאָדָם וְחַיַּת רְאֵמִים. כִּי בְּיָהּ יְיָ צוּר עוֹלָמִים. הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר לְעַם סְגֻלָּתוֹ. שָׁמוֹר לְקַדְּשׁוֹ מִבֹּאוֹ וְעַד צֵאתוֹ. שַׁבַּת קֹדֶשׁ יוֹם חֶמְדָּתוֹ. כִּי בוֹ שָׁבַת אֵל מִכָּל מְלַאכְתּוֹ: בְּמִצְוַת שַׁבָּת אֵל יַחֲלִיצָךְ.

מנוחה רוּה און פְרֵייד, אַ לִיכְטִיגקַייט צוּ די אידען,
איז דער לִיבֶּער שַׁבָּת, דער טָאג פון פְרִידֶען,
עֵדוּת זָאגט דער וָואס הַאלְט איהם נִישְׁט פַאר גְרִינְג,
אַז אין זעקס טעג איז בֶּעשַׁאפֶען אַלְסְדִינג:
שמי די הִימֶעל, די ערד, די יַמִּים און טַייכֶען,
דָאס גַאנצֶע גֶעשְׁלִידֶער אויבֶּען דֶעסְגְלַייכֶען,
דער פִישׁ, דער מֶענשׁ, דער רְאֵם, וָואס איז גָאר זֶעלטֶען
אַז גָאט ער איז מַייסְטֶער פון אַלֶע וֶועלְטֶען.
הוא ער, וָואס הָאט צו זַיין לִיבּ פָאלק גֶערֶעדְט גַאנץ לַאנג.
הַאלְט איהם הֵיילִיג פוּנ'ם קוּמֶען בִּיזְ'ן אַוֶועקגַאנְג,
דעם שַׁבָּת קֹדֶשׁ זַיין טָאג, וָואס מְחַיֶה גוּט,
דען פון זַיין גַאנְץ וֶוערְק הָאט גָאט אין איהם גֶערוּהט.
במצות פַאר דעם שַׁבָּת-הִיטֶען גִיט דיר גָאט חִיוּת,
רוּף צוּ איהם, וֶועט ער דיך שְׁטַארְקֶען אָהן שִׁיהוּת,

קוּם קְרָא אֵלָיו יָחִישׁ לְאַמְּצָךְ. נִשְׁמַת כָּל חַי וְגַם
נַעֲרִיצָךְ א). אֱכוֹל בְּשִׂמְחָה כִּי כְבָר רָצָךְ: בְּמִשְׁנֶה לֶחֶם
וְקִדּוּשׁ רַבָּה. בְּרֹב מַטְעַמִּים וְרוּחַ נְדִיבָה. יִזְכּוּ לְרַב
טוּב הַמִּתְעַנְּגִים בָּהּ. בְּבִיאַת גּוֹאֵל לְחַיֵּי עוֹלָם הַבָּא: ב)

זה הזמר חברו מנחם והסימן מתחיל מהחרוז השני: מערב, סולת, חפציך, מעין.

מַה יְּדִידוּת מְנוּחָתֵךְ אַתְּ שַׁבָּת הַמַּלְכָּה. בְּכֵן נָרוּץ

פוּן בֶּעשֶׁעפְּנִישׁ דִי זֵייל, אוֹיךְ דַיין קְרַאפְּט אִיז עֶר,
עֶס מִיט פְרֵייד, עֶר הָאט שׁוֹין אִין דִיר אַ בֶּעגֶעהר.
במשנה מִיט דִי פָּאר חַלוֹת, דֶעם גְרוֹיסֶען קִידוּשׁ דֶערְמִיט,
מִיט פִיל גֶעשְׁמַאקֶע שְׁפַּייז אוּן אַ פְרַייעֶ גֶעמִיט,
וֶועלֶען דִי, וָואס מְהַנֶּען זִיךְ אִין אִיהם וואויל גָאר פַּיין,
צוּ אַ סַךְ גוּטס אוּן גְרוֹיס וואוילְטִיג זוֹכֶה זַיין,
בַּיים קוּמֶען פוּנֶ'ם דֶערלֵייזֶער אַ מָאל,
אוֹיךְ צוּ עוֹלָם הַבָּא נָאר אָהן אַ צָאהל.

מה ידידות אַךְ, וִוי לִיבּ אִיז דִי רוּה דַיינֶע,
דוּ פְּרִינְצֶעסִין שַׁבָּת פַיינֶע,
דְרוּם דִיר אֶקֶעגֶען לוֹיפֶען מִיר אַלֶע,
קוּם, מִיר בֶּעטֶען, קוּם, גֶעקְרֵיינְטֶע כַּלָּה.

א) תיבת נעריצך שבתוך הזמר אין לה שחר כלל, ואין ספק שצ״ל מַעֲרִיצָךְ ע״ד הכתוב והוא מַעֲרִיצְכֶם (ישעיה ח׳ י״ג) ת״י והוא תקיפכון: ב) כל המשמר שבת ומכבדה ומענגה כפי כחו כבר מפורש בקבלה שכרו בעולם הזה יותר על השכר הצפון לעולם הבא, מיימוני הלכות שבת פ״ל ה״י ובמסכתא שבת קי״ח. חזק בתרגומי:

לִקְרָאתֵךְ בֹּאִי כַלָּה נְסוּכָה א) . לְבוּשׁ בִּגְדֵי חֲמוּדוֹת
לְהַדְלִיק נֵר בִּבְרָכָה. וַהֲכֵל כָּל הָעֲבוֹדוֹת לֹא תַעֲשֶׂה
מְלָאכָה . לְהִתְעַנֵּג בְּתַעֲנוּגִים בַּרְבּוּרִים וּשְׂלָיו וְדָגִים :
מֵעֶרֶב מַזְמִינִים כָּל מִינֵי מַטְעַמִּים. מִבְּעוֹד יוֹם מוּכָנִים
תַּרְנְגוֹלִים מְפֻטָּמִים . וְלַעֲרוֹךְ בּוֹ כַּמָּה מִינִים. שְׁתוֹת
יֵינוֹת מְבֻשָּׂמִים. וְתַפְנוּקֵי מַעֲדַנִּים. בְּכָל שָׁלֹשׁ פְּעָמִים:

מֶען טְהוּט זִיךְ אָן אִין אַ שֵׁיין קְלֵייד,
מֶען צִינדט אָן, בֶּענְשְׁט לִיכְט מִיט גְרוֹיס פְרֵייד,
פוּן אַלֶע גֶעשֶׁעפְטֶען אַיין עֶק,
אוּן דִי אַרְבַּייט לֵייגְט מֶען אַוֶועק,
תַּעֲנוּג זִיךְ אָנצוּטָאן בַּיים טִישׁ,
מִיט קַאפְּהִינֶער, עוֹפוֹת אוּן פִישׁ.
סערב פוּן נֶעכְטֶען אַלֶערְלֵיי שְׁפַּייז בְּרֵייט,
פוּן דֶער פְרִי פֶּעטֶע הִינֶער גְרֵייט,
מֶען גְרֵייט אָן מִינֵי זַאכֶען פִיל,
זֶעהר גוּטֶען וַויין וִויפִיל מֶען וִויל,
גֶעשְׁמַאקֶע שְׁפַּייז אוּן נַאשֶׁערַיי,
אוֹיף דִי סְעוּדוֹת אַלֶע דְרַיי.
תַּעֲנוּג זִיךְ אָנְצוּטָאן בַּיים טִישׁ,
מִיט קַאפְּהִינֶער, עוֹפוֹת אוּן פִישׁ.

א) חכמינו ז"ל קראו לשבת בתוארי הכבוד מלכה, כלה. ר׳ חנינא מיעטף וכו׳ אמר בואו ונצא לקראת שבת המלכה. ר׳ ינאי לבש מאניה ואמר בואי כלה בואי כלה (שבת קיט. א):

להתענג נחלת יעקב יירש בלי מצרים נחלה ב) ויכבדוהו
עשיר ורש ותזכו לגאולה. ג) יום שבת אם תשמרו
והייתם לי סגולה. ששת ימים תעבדו ובשביעי נגילה:
להתענג חפציך אסורים וגם לחשוב חשבונות. הרהורים
מותרים ולשדך הבנות. ד) ותינוק ללמדו ספר למנצח
בנגינות ה) ולהגות באמרי שפר בכל פנות ומחנות:

נחלת יעקב'ס ארבטהייל האט מען דער־פאר,
אין ארב אהן א גרעניק צום שכר.
אבטען דעם שבת ארם און רייך,
זענט איהר די גאולה זוכה גלייך;
שבת אויב איהר וועט היטען פיין,
וועט איהר גאטס א געליבט פאלק זיין;
זעקס טעג דורכאנאנד ארבייט, טהוט,
און דעם זיבטען טאג פרייט זיך, רוהט.
תענוג זיך אנצוטאן ביים טיש,
מיט קאפהינער, עופות און פיש.
חפציך האנדעל אין איהם דארף אויפהערען,
אויך קיין רעכענונג געפיהרט ווערען;

ב) כלשון הכתוב (ישעיה נ״ח, י״ד): ג) אלמלי משמרין וכו׳ מיד נגאלין (שבת קי״ח, ב׳), ה) משדכין על התינוקות ליארס בשבת ועל התינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות (שם) פירש רש״י שם ללמדו אומנות, דהא נמי מצוה היא, דכל מי שאינו מלמדו אומנות מלמדו ליסטות. והפייטן שנה פה לשון הגמרא וכתב למנצח בנגינות תחת ללמדו אומנות, ובלי ספק עשה זאת בעבור החרוז שיה׳ שלה יפה:

להתענג הִלּוּכְךָ תְּהֵא בְנַחַת ¹). עֹנֶג קְרָא לַשַּׁבָּת. וְהַשֵּׁנָה מְשֻׁבַּחַת. כְּדָת נֶפֶשׁ מְשִׁיבַת. בְּכֵן נַפְשִׁי לְךָ עָרְגָה וְלָנוּחַ כְּחָבַּת. כַּשּׁוֹשַׁנִּים סוּגָה. בּוֹ יָנוּחוּ בֵּן וּבַת: להתענג מֵעֵין עוֹלָם הַבָּא יוֹם שַׁבָּת מְנוּחָה. כָּל הַמִּתְעַנְּגִים בָּהּ יִזְכּוּ

גְלַאט טְרַאכְטֶען אִין דִי גֶעהִירֶען,
טֶעכְטֶער שִׁידוּכִים אוֹיסְפִיהרֶען.
לֵיינֶען, זִינְגֶען לֶערְנֶען אַ קִינד,
קוּקֶען אִין סְפָרִים אִיז קַיין זִינד.
תַּעֲנוּג זִיךְ אָנצוּטָאן בַּיים טִישׁ,
מִיט קַאפֶּהִינֶער, עוֹפוֹת אוּן פִישׁ.
הלוכך שְׁטִיל לָאז זַיין דַיין גַאנג, נִישט גֶעיָאגט,
שַׁבָּת אִיז רוּה, הָאט גָאט גֶעזָאגט,
דֶער שְׁלָאף אִיז מְחַיֶה גָאר אַנְטִיק,
דֶערקְוִויקט, גִיט צוּ גֶעזוּנט אַ שְׁטִיק,
מַיין הַארץ גְלוּסְט צוּ דִיר דַארִיבֶּער,
רוּהֶען אִין דִיר, שַׁבָּת לִיבֶּער,
ווִי עָם רוּהֶען זֶעהר צוּפְרִידֶען
מִיט זֵייעֶר גֶעזִינד דִי אִידֶען.
תַּעֲנוּג זִיךְ אָנצוּטָאן בַּיים טִישׁ,
מִיט קַאפֶּהִינֶער, עוֹפוֹת אוּן פִישׁ.
מעין טַעַם גַן־עֵדֶן שַׁבָּת דִי רוּה,
דִי וָואס בְּרֵיינְגֶען זִיהם אִין תַּעֲנוּג צוּ

¹) שלא יהא הילוכך של שבת כהילוכך של חול (שבת קיג, א׳)

לְרֹב שִׂמְחָה. מְחַבְּלֵי מָשִׁיחַ יוּצָלוּ לִרְוָחָה. ז) פְּדוּתֵנוּ תַצְמִיחַ וְנָס יָגוֹן וַאֲנָחָה: להתענג

חתום שם המחבר מרדכי בר יצחק חזק.

מַה יָּפִית וּמַה נָּעַמְתְּ בְּתַעֲנוּגִים. אַתְּ שַׁבָּת מְשׂוֹשׂ נוּגִים: לָךְ בָּשָׂר וְגַם דָּגִים. נְכוֹנִים מִבְּעוֹד יוֹם: מֵעֶרֶב עַד עֶרֶב לֵב חֲרֵדִים. בְּבֹא עִתֵּךְ עֵת דּוֹדִים. גִּיל וְשָׂשׂוֹן לַיְהוּדִים. לִמְצֹא פִּדְיוֹם: וְאַתְּ עֹנֶג לְהִתְעַנֵּג בְּמַמְתַּקִּים. בְּתַעֲנוּגוֹת בְּנֵי אָדָם. וְיַיִן כִּי יִתְאַדָּם. וּשְׁאָר מַשְׁקִים:

וועלען זוכה זיין צו פיל פרייד,
פריי ווערען פון וויטיג, פון לייד:
אונזער הילף לאז שפראצען, אויפגעהן,
טרויער און זארג געשווינד פארגעהן
תענוג זיך אנצוטאן ביים טיש,
מיט קאפהינער, עופות און פיש.

מה יפית אך ווי שיין און ווי ליב, א תענוג, בילעבען,
ביסט דו, שבת, פאר טרויריגע א לעבען,
פלייש און פיש איז ביי דיר דא ביידע גרייט,
פון נעכטיגען טאג דאס אלסדינג פארטיג ברייט.
מערב א מעת־לעת פרייעט זיך דאס הארץ ביי לייט,
ווען דיין זמן קומט, די זיסע ליבליכע צייט,

---

*) (שבת קי״ח, א׳).

רְאֵה וְקַדֵּשׁ בְּיוֹם קֹדֶשׁ. עָלַי יַיִן וְכַרְהוּ. וְאִם אֵין עָלַי
לֶחֶם בְּצַע. בְּעַיִן יָפָה לְקַדְּשׁוֹ: שָׁמְרֵהוּ כְּהִלְכוֹתָיו
מֵעֲבוֹדוֹת. מֵאָבוֹת וְתוֹלָדוֹת. שִׁיר לָאֵל תֵּן לְהוֹדוֹת.
זְכֹר לְקַדְּשׁוֹ: כָּל שׁוֹמֵר יוֹם שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ. מְחוֹלְלוֹ
מְחוֹל מַעֲלוֹ. וּבָא גוֹאֲלוֹ שְׁמוֹ שִׁילֹה. יוֹבִל שַׁי לוֹ:
יְדַבֵּר סִימָן טוֹב לְךָ בְּמָן וְאוֹת דֶּגֶל. סַמְבַּטְיוֹן

אַ פְרֵייד, אַ שִׂמְחָה איז אויף אַלֶע אידֶען,
וֶוערֶען פְרַיי פון זָארג, לוּסְטִיג און צופְרִידֶען.
דוּ בִּיסט אַ פַארגְנִיגֶען, אַ תַּעֲנוּג פַאר זֵיי,
מִיט גוּטֶע שְׁפַּייז, מִיט וַויין, מַשְׁקֶה אַלֶערְלֵיי.
ראה וקדש מַאךְ קִידוּשׁ אִין דֶעם הֵיילִיגֶען טָאג נָאר פַיין,
דֶערמָאהן אִיהם לוּסְטִיג אויף אַ גוּטֶען כּוֹס וַויין,
וַויין איז שֶׁענֶער, סַיידֶען אִין אַ נויט,
אֵין בְּרֵירָה, מַאךְ קִידוּשׁ אויף חַלָּה, אויף בְּרויט.
שמרהו זָאלְסְט אִיהם הִיטֶען אַלֶע זַיינֶע דִינִים,
נִישְׁט טָאן קַיין אַרְבַּייט, מְלָאכוֹת אַלֶע מִינִים,
נִיט אַזֶעלְכֶע וָואס שְׁוֶוער, נִיט קְלֵיינֶע וָואס גְרִינג,
נָאר אַ שֶׁבַח צוּ גָאט גִיב, לוֹיבּ אִיהם און זִינג.
כל שומר וֶוער שַׁבָּת אִיז נִיט מְחַלֵּל, ווִי דָאס גֶעבָּאט,
אִיהם וֶוערֶען פַארגֶעבֶּען זַיינֶע זִינְד פוּן גָאט,
אַז וֶועט קוּמֶען דֶער גוֹאֵל, שִׁילֹה דֶער הַאר,
וֶועט עֶר אִיהם בְּרֵיינְגֶען אַ מַתָּנָה דֶערְפַאר.
דבר סימן אַז דוּ, שַׁבָּת, בִּיסְט הֵיילִיג, אִיז דַיין בֶּעוַוייז,
וָואס אִין דִיר אִיז נִיט גֶעגַאנְגֶען מָן דָאס שְׁפַּייז,

הַמִּתְגַּלְגֵּל. בְּכָל יוֹם נַח כְּעַם סֶגֶל: יִשְׁבְּתוּ וְיִשְׁקְטוּ א)
הַטּוֹרְחִים וְלֹא נָחִים עֲדֵי שִׁשִּׁי. וַתְּשַׁלְּחֵם לַחָפְשִׁי.
בִּגְדֵי שֵׁשׁ וְגַם מֶשִׁי. לְכַבְּדֵךְ יַעֲטוּ. וְיֹאמְרוּ בֹּאִי כַלָּה.
מַה תְּאַחֲרִי. הֵן שֻׁלְחָן וְגַם נֵרֵךְ. עֲרוּכִים כִּי בָא אוֹרֵךְ.

שְׁטֵיינֶער וַוארְפְט אַלֶע טָאג סַמְבַּטְיוֹן דֶער טַייךְ,
אוּן שַׁבָּת רוּהט עֶר שְׁטִיל, וִוי דִי יוּדֶען גְלַייךְ,
וָואס אַרְבַּייטֶען, רוּהֶען נִיט דִי גַאנְצֶע וָואךְ,
דֶעם זֶעקְסְטֶען טָאג בֶּעפְרַייסְט דוּ זֵיי פוּנֶ׳ם יָאךְ,
לְכָבוֹד דִיר טְהוּעֶן זֵיי אָן שֵׁיינֶע בְּגָדִים,
קְלֵיידֶער פוּן גוּטֶען זַיידֶענְשְׁטָאף אוּן פָּאדִים.
ויאמרו: דִיר אַקֶעגֶען גֶעהֶן זֵיי אוּן זָאגֶען אַלֶע:
לָאז זִיךְ נִיט לַאנג בֶּעטֶען, סְ׳קָאצִיל קוּם כַּלָה,
אָט הָאסט דוּ אַ טִישׁ גְרֵייט מִיט גוּטֶע גֶערִיכְט,
אוֹיךְ מְחַיֶה לִיכְטִיג שַׁיינְט אוּן פוּנְקֶעלְט דַיין לִיכְט.
דִי שַׁיינְסְט נָאךְ מֶעהר פוּנֶ׳ם מָארְגֶענְשְׁטֶערֶען שֵׁיין,
אוֹיף דִיר שַׁיינְט וִוי יֶענְק לִיכְט גָאט׳ס כָּבוֹד אַלֵיין,
בְּשַׁעַת דִי פִיעֶר עֶקֶען וֶועלְט אִין יֶענֶעם טָאג,
וֶוען הִימֶעל אוּן עֶרְד בֶּעשַׁאפְט גָאט מִיט זַיין זָאג,
הָאט עֶר מִיט זַיין פַייעֶר לִיכְט בֶּעלַייכְט דִי וֶועלְט,
אַז דֶער מֶענְשׁ אָבֶּער הָאט גֶעזִינְדִיגְט, גֶעפֶּעהלְט,
הָאט גָאט דָאס לִיכְט גֶעוָואלְט פַארְבָּארְגֶען גֶעשְׁוִינְד.

א) הרי נהר סמבטיון יוכיח, שמושך אבנים כל ימות השבת ובשבת הוא נח. ב״ר פי״א.

קוּמִי אוֹרִי: כְּבוֹד יְיָ עָלַיִךְ כָּאוֹר זָרַח. בְּעֵת יָצַר בְּלִי
טוֹרַח. קְצוֹת מַעֲרָב וְגַם מִזְרָח. צָפוֹן וְיָמִין: עֶלְיוֹנִים
וְתַחְתּוֹנִים בְּמַאֲמָרוֹ. עֲלֵי תֵבֵל שָׂם אוֹרוֹ. וְכַחֲטוֹא
יְצִיר לְיוֹצְרוֹ. בִּקְּשׁוֹ לְהַטְמִין. וְאַתְּ חִלִּית פְּנֵי קוֹנֵךְ
וְלֹא נִטְמַן. יוֹם אֶחָד לְמוֹצָאָיו ב) וְאָז נִגְנַז לִירֵאָיו. יַיִן
עֲסִיס וּמָן: יְהִי לְזָכְרֵךְ וּלְשָׁמְרֵךְ וְיִנָּצֵל מִכָּל רָע. וְיִשְׁכּוֹן
בְּצֵל עֲצֵי עֵדֶן. וְשָׁם אֵצֶל יְשָׁרִים יִתֵּן: סְעוּדוֹתָיו

ואת דוּ אָבֶּער בֶּעטְסְט דַיין בַּאשֶׁעפֶער וִוי אַ קִינד,
הַאלְט עֶר זִיךְ דֶערמִיט אוֹיף, לֵייגט אָפּ אוֹיף מָארְגֶען,
אוּן שַׁבָּת צוּ נַאכְט בַּאלד דָאס לִיכט פַארְבָּארְגֶען,
עֶר בֶּעהַאלט עֶס צוּ דִי פְרוּמֶע זַיינֶע דָארט,
מִיט דֶעם יַיִן הַמְשׁוּמָר אוּן מַן אִין אֵיין אָרט.
יהי צוּ דֶעם וָואס דֶערמָאנט אוּן הִיט דִיךְ וֶועט עֶס זַיין.
עֶר וֶועט בֶּעשִׁירֶעמט וֶוערֶען פוּן בֵּייז, פוּן פַּיין,
רוּהֶען אוּנְטֶער דִי בֵּיימֶער אִין גַן־עֵדֶן,
נֶעבֶּען דִי צַדִיקִים זִיצֶען אִין פְרֵיידֶען.
סעודותיו וֶוער שַׁבָּת הָאט דְרַיי סְעוּדוֹת נִישְׁט פַארְפֶעהלט,
וִוי מֹשֶׁה הָאט עֶס אִין אֵיין פָּסוּק גֶעשְׁטֶעלט,
מִיט דֶעם הַיּוֹם וָואס עֶר שְׁטֶעלט דְרַיי מָאל אַרַיין,
דֶער בֶּעגְלִיקט אוֹיב דִי דְרַיי וֶועט עֶר מְקַיֵים זַיין.

ב) מיוסד על מה שאמרו ז״ל: אותה האורה שנברא בה העולם אדם הראשון עמד והביט בה מסוף העולם ועד סופו כיון שחטא אדם הראשון בקש לגנזה חלק כבוד לשבת וכו׳ כיון ששקעה חמה במוצאי שבת התחיל החושך. ב״ר פי״ב.

וְשַׁבְּתוֹתָיו אֲשֶׁר שִׁלֵּשׁ כְּאִישׁ עָנָיו בַּדָּת פִּלֵּשׁ. בְּמִקְרָא חַד הַיּוֹם שִׁלֵּשׁ. ג) רָמַז שְׁלָשְׁתָּן: יַעֲלֶה אִם שְׁלֹשׁ אֵלֶּה יַעֲשֶׂה לָּהּ. מֵחֲבָלִים וְגַם צִירִים יֻצָּלוּ בְּלִי מְצָרִים. יִירַשׁ נַחֲלָה: בְּרָכוֹת יַעֲטֶה מוֹרֶה בְּרֵאשִׁיתֶךָ. וְיֵשׁ תִּקְוָה לְאַחֲרִיתֶךָ וְשָׁבוּ בָנִים בְּצֵאתֶךָ. לְהַבְדִּיל יִשְׂאוּ: כּוֹס רְוָיָה לְהַלֵּל יָהּ בְּשִׁיר וָרוֹן. בְּקוֹל נָעִים קְרָא בְגָרוֹן. לְלַוֹּתֶךָ בְּנִין אַהֲרֹן ד) בְּשִׁיר יִקְרָאוּ: כְּבוֹד מְלָכִים וְכָל מְלָכִים לְלַוּוֹתָם. הַפַּחוֹת וְהַסְּגָנִים. בְּשַׁבָּתוֹת

וֶועט נִיצוֹל וֶוערֶען פוּן וֶועהטִיג, פוּן צַעַר,
אוּן אַ נַחֲלָה אָהן אַ בְּרֶעג אַרְבֶּען דֶערְפַאר.
ברכות מִיט אַ קִידוּשׁ, שַׁבָּת, אִיז דַיין הַתְחָלָה,
אוּן דַיין אַוֶועקְגַאנג אִיז מִיט אַ הַבְדָּלָה,
אוֹיף אַ כּוֹס וַויין לוֹיבֶּען הוֹיךְ דִי אִידֶען,
דִיךְ אוֹיף אַרוֹיס צוּבֶּעלֵייטֶען אִין פְרִידֶען,
זִינגֶען זֵיי אֵלִיָּהוּ'ס מִיט אַ זִיס קוֹל הוֹיךְ.
כבוד דֶער כָּבוֹד פוּן מְלָכִים, פִירְסְטֶען אִיז דָאךְ אוֹיךְ,
אַז אַלֶע פַיינֶע בְּרִיוֹת בֶּעלֵייטֶען זֵיי,
מִיט רַאצִיֶעס אִי מִיט נִגּוּנִים אַלֶערְלֵיי,
אִי מִיט אַ גְרוֹים אוֹרַא שְׁרַייעֶן נָאר אַ שְׁרֶעק,
אַלֶע צַייט וֶוען זֵיי גֵעהן פוּן עֶרְגִיץ אַוֶועק.

ג) רומז לשלש פעמים היום שנאמר בכתיב (שמות יו, כה) ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאוהו בשדה. ד) בנין אהרן, ר"ל בנגוד ובן של אהרן, שהוא פתח אי אליהו:

וּבִרְנָנִים. בְּכָל עֵת צֵאתָם: יְצַו הַחַי קְדוֹשׁ יַעֲקֹב.
לֵיל וְיוֹמָם. וְאָז לְוִיִּם עַל מְקוֹמָם. יְנַצְּחוּ שִׁיר אֲשֶׁר
זָמַם. בְּכָל מִינֵי זֶמֶר: עֲלֵי עוֹלָה אֲשֶׁר כְּפוּלָה בְּיוֹם
שַׁבָּת. בְּאַהֲבַת יוֹם בְּרוֹב חִבַּת. עַם נְצוֹר כְּאִישׁוֹן
בַּת עַיִן נִשְׁמַר: מִי יְפָאֵר גֹּדֶל פְּאֵר הַמַּלְכָּה. מְנָתָהּ
אַפָּיִם. הֲלִיכָתָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה אָרְכָּהּ: חַי זְקוֹף מָךְ
בְּקוֹרְאֵי שְׁמֶךָ. שְׁמַע עֶלְיוֹן. וְאַל תֶּחֱרַשׁ לָרָשׁ וְאֶבְיוֹן.
וְקַבֵּל נִיב וְגַם הִגָּיוֹן. לְבָבוֹ נִשְׁפַּל: מָזוֹן אֲרוּחָה. לְיוֹם

יצו לָאז דֶער הֵיילִיגֶער, וָואס בַּיי יַעֲקֹב גֶעאַכט,
נָאר בֶּעוַוייזֶען אונז זַיין חֶסֶד טָאג אוּן נַאכט,
דֶענְסְמָאל וֶועלֶען דִי לְוִיִּם אוֹיף זֵייעֶר אָרְט,
שְׁפִּילֶען אוֹיף דִי כֵּלִים פוּן אִיטלִיכֶען סָארט,
אוֹיף דֶער טָאפְּלֶער עוֹלָה שַׁבָּת אִין פַּייעֶר,
פַאר לִיבשַׁאפְט צוּם טָאג, וָואס מֶען הַאלט אִיהם טַייעֶר,
הִיט דָאס פָאלק דֶערְפַאר אָפּ אוּן פַארְגֶעס עָס נִיט,
וִוי דָאס שְׁוַוארְץ אַפֶּעלֶע פוּן אוֹיג וֶוערד גֶעהִיט.
מי יפאר דֶער מַלְכָּה׳ס שֵׁיינְקַייט אִיז נִישְׁט צוּדֶערְצֵיילֶען,
אִיהר שְׁפַּייז טָאפֶּעל, אִיהר גַאנג צְוֵוייטויזֶענט אֵיילֶען.
חי רִיכְט־אוֹיף, אָ, לֶעבֶּעדִיגֶער גָאט, דֶעם וָואס קוּמְט אוּם,
וָואס רוּפְט צוּ דַיין לִיבֶּען נָאמֶען, וָואס אִיז פְּרוּם,
הָארךְ, אוֹיבֶּערְשְׁטֶער, דִי רֵייד, דָאס גֶעבֶּעט פַארְנֶעהם,
זָאלְסְט נִיט שְׁוַוייגֶען צוּם אֶבְיוֹן, וָואס אִין דֶער קְלֶעהם.
מזון דֶער אָרְמֶער וָואס אִיהם פֶּעהלְט שְׁפַּייז אוֹיף שַׁבָּת צוּם טִישׁ,
לָאז עָר גֶעהָאלְפֶּען וֶוערֶען מִיט בְּרוֹיט, פְלֵיישׁ אוּן פִישׁ,

מְנוּחָה. בְּעֵת יֶחְסַר. יוּחַן בְּפַת דָּג וּבָשָׂר. יֵשֵׁב כְּשַׁר.
בְּלִי מַחְסָר. לַחְמוֹ נִכְפָּל: יוֹם שְׁבִיעִי כְּמֵרוֹעִי. אֱוִי
קָשְׁבוּ. בְּרֶדֶת הָגָן שָׁמַיִם. בְּתֵת לֶחֶם יוֹמָיִם. אִישׁ
תַּחְתָּיו שְׁבוּ:

מחבר זה הזמר חתם שמו בראשי החרוזים: יום, הבשר, ואם,
גשים, תמו, נפש, תקותיה, זה, קולי, ר״ת יהונתן חזק.

יוֹם שַׁבָּת קֹדֶשׁ הוּא. אַשְׁרֵי הָאִישׁ שׁוֹמְרֵהוּ. וְעַל
הַיַּיִן זָכְרֵהוּ. וְאַל יָשִׂים אֶל לִבּוֹ. הַכִּים רֵק וְאֵין בּוֹ.
יִשְׂמַח וְיִרְוֶה. וְאִם לֹוֶה. הַצּוּר יִפְרַע אֶת חוֹבוֹ:

זִיצֶען ווִי אַ שְׂרָרָה, נִישְׁט לַיידֶען קַיין נויט,
לָאז דֶעם זִיבְּטֶען טָאג זַיין גֶעטָאפֶּעלט זַיין בְּרוֹיט,
ווִי משֶׁה׳ס רֵייד, ווֶעלְכֶע מֶען הָאט פַארְנוּמֶען,
דֶענסְמָאל ווֶען דֶער מַן אִיז פוּן הִימֶעל גֶעקוּמֶען,
בְּשַׁעַת דֶעם בְּרוֹיט גֶעבֶּען דֶענְסְמָאל אוֹיף צְווֵיי טָאג,
„זִיצְט יֶעדֶער אוֹיף זַיין אָרְט״, אִיז גֶעווֶען זַיין זָאג.

יום שבת דֶער טָאג פוּן שַׁבָּת הֵיילִיג אִיז עֶר,
וואוֹיל דֶעם ווָאס הִיט אִיהם ווִי עֶס גֶעהֶער.
אוּן דֶערמָאהנְט אִיהם אִין קִידוּשׁ אוֹיף ווַיין,
עֶס פַאלְט אִיהם גָאר קַיין גֶעדַאנק נִיט אַיין,
אַז דֶער בַּייטֶעל אִיז גָאר לֵיידִיג, לֶער,
נִישְׁטָא אִין אִיהם אַי אַ שִׁילִינגֶער.
לָאז עֶר זִיךְ פְרֵייעֶן, עֶסֶען לָרוֹב,
אוֹיב עֶר בָּארגְט, ווֶעט גָאט צָאהלֶען זַיין חוֹב.

הַבָּשָׂר יַיִן וְדָגִים. אַל יֶחְסַר בְּתַעֲנוּגִים. וְאִם שָׁלֹשׁ
אֵלֶּה לְפָנָיו צָנִים. זֶה יִהְיֶה שְׂכָרוֹ אֲשֶׁר חָפֵץ בִּיקָרוֹ.
יוֹסֵף חָצָה דָג. וּמָצָא מַרְגָּלִית בִּבְשָׂרוֹ א) וְאִם שֻׁלְחָן
כַּדָּת עָרוּךְ. וּמַלְאָךְ אֵל יַעֲנֶה בָּרוּךְ. זֶה יִהְיֶה וְזָמָן
אָרוּךְ. וְאוֹיְבָיו יִהְיוּ כְדוֹמֶן. וּמַלְאָךְ רַע יַעֲנֶה אָמֵן.
בַּעַל כָּרְחוֹ יְסַפֵּר שִׁבְחוֹ. שְׁמוֹ יַעֲלֶה כְּטוֹב שָׁמֶן:

הבשר פְלֵייש, וַויין און פִיש וֶועט איהם נִיט פֶעהלֶען,
וֶועט עֶר דִי דְרַייֵ גֶערִיכְט צוּם טִישׁ שְׁטֶעלֶען,
דָאס וֶועט זַיין דֶער לוין זַיינֶער דֶערְפַאר,
פַאר טַייעֶר הַאלְטֶען שַׁבָּת דֶער שְׂכַר.
יוֹסֵף צוּשְׁפַּאלְט אַ פִיש. סְ'אִיז גַאנְץ קְלָאר,
און גֶעפִינְט אִין אִיהם אַ פֶּערֶעל גָאר.

ואם אִיז דֶער טִישׁ גֶעגְרֵייט אָרֶענְטְלִיךְ־פַיין,
און גָאט'ס מַלְאָךְ זָאגט: „זָאלְסְט גֶעבֶּענְשְׁט זַיין",
וֶועט עֶס טַאקִי תָּמִיד זַיין וִוי הַיינְט,
ווִי מִיסְט וֶועלֶען וֶוערֶען זַיינֶע פַיינְט.
דֶער שְׁלֶעכְטֶער מַלְאָךְ עָנְטְפֶערְט אָמֵן,
און וֶועט מוּזֶען לוֹיבֶּען זַיין נָאמֶען,
דֶער שֵׁם זַיינֶער וֶועט גֵיהן צְווִישֶׁען לַייט,
אַזוֹי וִוי גוּטֶער אֵייל וָואס שְׁמֶעקְט וַוייט.

א) יוסף מוקיר שבי זבניה (דג) קרעיה אשכח ביה מרגניתא (שבת קי"ט א').

נָשִׁים נֵרוֹת תַּדְלֵיקְנָה. וְחֹק נִדּוֹת תַּחֲזֵיקְנָה, וְהַחַלּוֹת תַּפְרִישְׁנָה: יַעַן בַּעֲדָן זְכוּתָן. יוֹם בָּא עֵת לֵידָתָן. וְאִם לֹא עָבְרוּ וְנִזְהָרוּ. אֲזַי קְרוֹבָה לֵידָתָן ב). תְּנוּ שֶׁבַח וְשִׁירָה. לָאֵל אֲשֶׁר שַׁבָּת בָּרָא. וְלָנוּ בוֹ נָתַן תּוֹרָה. קָרָא לְמֹשֶׁה מַתָּנָה. בְּבֵית גְּנָזַי הִיא טְמוּנָה. לֵךְ יָאֲתָה וְקַח אוֹתָהּ, תְּנָה לַעֲדַת מִי מָנָה: נֶפֶשׁ כִּי נֶאֱנָחָה. בָּא

נשים וַוייבֶּער אָזֶעלְכֶע וָואס לִיכְט בֶּענְטְשֶׁען,
און הַאלְטֶען זֵייעֶר צַייט ווִי מֶענְטְשֶׁען,
וָואס זֵיי בַּאקֶען און נֶעהמֶען חַלָּה,
דֶער זְכוּת פון דִי דְרַיי מִצְווֹת אַלֶע,
וֶועט זֵיי אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם בַּיישְׁטֵעהֶן,
אִין דֶער רֶעכְטֶער צַייט בַּיים צוּקִינד גֵעהֶן,
דֶערְפַאר וָואס זֵיי הִיטֶען דָאס אַלְסְדִינג,
וֶועלֶען זֵיי גֶעווִינֶען גִיךְ און גְרִינג.
תנו נִיט צוּ גָאט אַ שֶׁבַח אַ פַּיינֶעם,
פַאר דֶעם הֵיילִיגֶען שַׁבָּת זַיינֶעם,
ער רוּפְט און זָאגְט צוּ מֹשֶׁה אַ וָוארט:
„אַ מַתָּנָה לִיגְט אִין מַיין אוֹצָר דָארְט,
שַׁבָּת אִיז עָס, פַּאסְט דִיר שֵׁיין ווִינְדֶער,
נֶעהם גִיב זִי דִי יוּדִישֶׁע קִינְדֶער".
נפש אַז דָאס הַארְץ ווֵיינְט, צָרוֹת פְרֶעסֶען צוּ,
קוּמְט דֶער שַׁבָּת, קוּמְט מְנוּחָה אִי רוּה,

ב) מדברי חז״ל בפרק במה מדליקין (שם ל״ב).

שַׁבָּת בָּא מְנוּחָה. גִּיל וְשָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה: בָּרְכוּ וְקִדְּשׁוּ
בְּמָן. מִלְּרֶדֶת לְעַם לֹא אַלְמָן. וְהַשַּׁבָּת נֶפֶשׁ מְשִׁיבַת. בְּכַפַּת
בָּר אֲשֶׁר טָמָן ג) חֻקּוֹתֶיהָ בְּמָרָה. נִצְטַוּוּ בְּאַזְהָרָה.
כַּהֲרָרִים בִּשְׂעָרָה תְּלוּיִם הִלְכוֹתֶיהָ. שׁוֹמְרֵי מִצְוֹתֶיהָ:
יַנְחִלוּ לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת בִּצְבָאוֹתֶיהָ: זֶה הָאוֹת אֲשֶׁר
שָׂם אֵל. בֵּינוֹ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וּבַשְּׁבִיעִי אֲשֶׁר הוֹאֵל:

לוּסְטִיגְקַייט קוּמט, אַ שִׂמְחָה, אַ פְרֵייד,
מֶען פַארְגֶעסט אַלֶע צָרוֹת אוּן לֵייד,
נָאט הָאט מִיט דֶעם מָן אִין יֶענֶער צַייט,
נֶעוָוענְשְׁט, גֶעהֵיילִיגט דֶעם טָאג בַּיי לַייט:
גֶעהֵיילִיגט, דַארוּיף אִיז דָאס אַ בֶּעוַוייז:
אִין אִיהם אִיז נִיט גֶעגַאנְגֶען מָן, קַיין שְׁפַּייז,
גֶעבֶּענְשְׁט, וָואס פְרַייטִיג קוּמְט פַאר אִיהם אָן
מִיט אַ מָאל גַאנְצֶע צְוֵויי מֶעסְטְלִיךְ מָן.
חוקותיה הִיט מֶען פוּן שַׁבָּת דִי פִיל גֶעבָּאט,
בֶּעקוּמט מֶען עוֹלָם הַבָּא פוּן גָאט.
זה דָאס אִיז דֶער צֵייכֶען פוּן גָאט דֶעם הֵער,
צְווִישֶׁען אִיהם אוּן יִשְׂרָאֵל שְׁטֵעהט עֶר
אוּן דֶעם זִיבְּטֶען טָאג וָואס עֶר ווִיל,
וַואס עֶר אִיז שְׁטַארְק הֵיילִיג, רוּהִיג שְׁטִיל.

ג) דברי הזמר מבוארים יותר בדרז״ל: רבי ישמעאל אומר ברכו במן וקדשו במן, ברכו במן, שכל ימות השבת היה יורד עומר בערב שבת שני עומרים, וקדשו במן, שלא יורד בו כל עיקר. (ב״ר פי״א) ותרגמתי לפי הדברים האלו.

כַּמִּבַּטְיוֹן הַנָּהָר. שֶׁבְּכָל יוֹם רָץ וְנִמְהָר. יוֹכִיחַ בּוֹ מְנוּחָה. תָּשִׁיב לְמִין אֲשֶׁר שׁוֹאֵל ד) קוֹלֵי קוֹלוֹת יֶחֱדָלוּן. בְּעֵת שִׁירַי יִגְדָּלוּן. כִּי כַּטַּל הֵם יִזָּלוּן. וְאַל יַשִּׂיגוּ גְבוּלִי. בְּאָרַח שִׁיר נָפַל חֶבְלִי. הִתְקוֹשְׁשׁוּ וְאַל הִשְׁתַּמְּשׁוּ בְנֶזֶר שִׁיר שְׁפִרָה לִי: התקוששו

סַמְבַּטְיוֹן דֶער טַייךְ וָואס לױפט זֶעהר גִיךְ,
אוּן שַׁבָּת גָאר פְּלוּצְלִים שְׁטֶעלט עֶר זִיךְ,
בֶּעוַוייזט, אַז פוּן רוּהֶ איז עֶר אַ טָאג,
דָאס גִיבּ דֶעם אַפִּיקוֹרוֹס אַ זָאג.
קולי עֶס הֶערֶען אוֹיף דִי קוֹלוֹת זַיינֶע,
וֶוען אִיךְ זִינג הוֹיךְ דִי זְמִירוֹת מַיינֶע,
וָואס גִיסֶען זִיךְ מְחַיֶה וִוי טוֹי גְלַייךְ,
דִי שְׁטַארְקֶע קוֹלוֹת פוּן יֶענֶעם טַייךְ
שְׁוַויינֶען, זֶענֶען נִיט מַשִּׂיג גְבוּל מִיר,
אִין דֶעם שְׁטֵייגֶער פוּן זִינגֶען מַיין שִׁיר.
הַאלט זִיךְ אַיין, קַיין רַעשׁ, קַיין פִּיפְּס מֶעהר,
נֶעהמְט נִישׁט דִי קְרוֹין פוּן שִׁיר, וַואס מִיר גֶעהר.

ד) רומז למה שאמרו ז״ל: טורנוס רופוס הרשע שאל את ר׳ עקיבא, אמר מה יום מיומים (מאי שנא יומא דשבתא מכל יומא) א״ל הרי נהר סמבטיון יוכיח (ב״ר פי״א).

זה הזמר סימנו ישראל והוא ר׳ ישראל נאגארה והסימן מתחיל בראשי החרוזים: יה, שבחין, רברבין, אלהא, למקדשך.

יָ הּ רִבּוֹן עָלַם וְעָלְמַיָּא. אַנְתְּ הוּא מַלְכָּא מֶלֶךְ מַלְכַיָּא.
עוֹבַד גְּבוּרְתֵּךְ וְתִמְהַיָּא. שְׁפַר קֳדָמַי לְהַחֲוָיָא: יה
שְׁ בָחִין אֲסַדֵּר צַפְרָא וְרַמְשָׁא. לָךְ אֱלָהָא קַדִּישָׁא.
דִּי בְרָא כָּל נַפְשָׁא. עִירִין קַדִּישִׁין וּבְנֵי אֱנָשָׁא.
חֵיוַת בְּרָא וְעוֹפֵי שְׁמַיָּא: יה
רַ בְרְבִין עוֹבְדֵךְ וְתַקִּיפִין, מָכִיךְ רְמַיָּא וְזָקִיף כְּפִיפִין,
לוּ יִחְיֶה גְּבַר שְׁנִין אַלְפִין, לָא יֵיעוֹל גְּבוּרְתֵּךְ
בְּחוּשְׁבְּנַיָּא: יה

יה רבון גָאט דֶער הֶער פון אֵייבִּיג-אֵייבִּיגֶער צַייט,
דו בִּיסְט אִיבֶּער מְלָכִים מֶלֶךְ בַּיי לַייט,
דַיינֶע גְרויסֶע וֶוערק און וואונדֶערלִיכְקַייט,
זַיי דָא צוּדֶערְצֵעהלֶען גֶעפֶעלְט מִיר פַיין:
שבחין אִיךְ לויבּ פְרִיהמָארְגֶענס, אִין אָוֶועְנט נִישְׁט מִינְדֶער
צוּ דִיר, הֵיילִיגֶער גָאט, חִידוּשִׁים-ווִינְדֶער
וָואס בֶּעשַׁאפֶען אִיטְלִיכֶע זַאךְ בֶּעזוּנְדֶער,
הֵיילִיגֶע מַלְאָכִים אִי מֶענְשֶׁענס-קִינְדֶער,
פון דִי חַיוֹת בִּיז דִי פֵייגֶעל אַרַיין.
רברבין גְרוֹים, שְׁטַארק אִיז דַיינֶע וֶוערק בִּיז אויף אַ הָאר,
דֶערְנִידְרִיגְסְט הויכֶע, דֶערהויכְסְט נִידְרִיגֶע נָאר.
וֶוען אַ מֶענשׁ זָאל לֶעבֶּען טויזֶענט יָאהר,
וֶועט דַיין וֶוערק בֶּערֶעכֶענֶען אִין שְׁטַאנד נִיט זַיין.

אֱ לָהָא דִּילֵיהּ יְקַר וּרְבוּתָא, פְּרוֹק יַת עָנָךְ מִפּוּם אַרְיָוָתָא, וְאַפֵּיק יַת עַמֵּךְ מִגּוֹ גָלוּתָא, עַמֵּךְ דִּי בְחַרְתְּ מִכָּל אוּמַיָּא: יָהּ

לְ מַקְדְּשֵׁךְ תּוּב וּלְקֹדֶשׁ קֻדְשִׁין, אֲתַר דִּי בֵיהּ יֶחֱדוּן רוּחִין וְנַפְשִׁין, וִיזַמְּרוּן לָךְ שִׁירִין וְרַחֲשִׁין, בִּירוּשְׁלֵם קַרְתָּא דְשׁוּפְרַיָּא: יָהּ

צוּר מִשֶּׁלּוֹ אָכַלְנוּ בָּרְכוּ אֱמוּנַי, שָׂבַעְנוּ וְהוֹתַרְנוּ כִּדְבַר יְיָ: הַזָּן אֶת עוֹלָמוֹ רוֹעֵנוּ אָבִינוּ, אָכַלְנוּ אֶת לַחְמוֹ

אלהא גָאט, וָואס כָּבוֹד אִיז דַיינס, שְׁטַארְקַייט דֶערְבַּיי,
דַיין שָׁאף בַּיי לֵייבֶען פוּנֶ'ם מוֹיל בֶּעפְרַייט,
לֵייז דַיין פָאלק אוֹיס, אִין גֵיטֶען שְׁטֵעה זֵיי בַּיי,
דָאס אוֹיסְגֶעוֶועהלְטֶע פָאלְק דַיינְס, וָואס זֵעהר פַיין.
למקדשך צוּ דַיין בֵּית הַמִקְדָשׁ קֶעהר זִיךְ וִוידֶער,
צוּם אָרְט וָואס דָארט קְוֶועלְט אִי הַארץ אִי גְלִידֶער,
אוּן זִינְגֶען וֶועט מֶען דִיר שֵׁינֶע לִידֶער
אִין יְרוּשָׁלַיִם, אַ שְׁטָאדט גָאר אַ שֵׁיין,

צור משלו גָאט, פוּן זַיינס וָואס מִיר הָאבֶען גֶעגֶעסֶען,
בֶּענְטְשט, רַבּוֹתַי, פִיל אִיהְרֶע זֶענְט גְ'וֶועסֶען,
מִיר זֶענֶען זַאט דֶעם הַאלז אַרִיבֶּער,
אוּן לָאזֶען נָאךְ אוֹיפֶ'ן טִישׁ אִיבֶּער.
וִוי טַאקִי גֶעזָאגט הָאט גָאט.
הזן דֶער וָואס עָר שְׁפַּייזט דִי וֶועלְט זַיינֶע אַלַיין,
אוּנְזֶער שְׁפַּייזֶער אִיז עָר פוּן הִימֶעל דָארט,

וְיֵינוּ שָׁתִינוּ, עַל כֵּן נוֹדֶה לִשְׁמוֹ וּנְהַלְלוֹ בְּפִינוּ, אָמַרְנוּ וְעָנִינוּ אֵין קָדוֹשׁ כַּייָ: צור בְּשִׁיר וְקוֹל תּוֹדָה נְבָרֵךְ לֵאלֹהֵינוּ. עַל אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה שֶׁהִנְחִיל לַאֲבוֹתֵינוּ. מָזוֹן וְצֵידָה הִשְׂבִּיעַ לְנַפְשֵׁנוּ. חַסְדּוֹ גָּבַר עָלֵינוּ וֶאֱמֶת יְיָ: צור רַחֵם בְּחַסְדֶּךָ עַל עַמְּךָ צוּרֵנוּ: עַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן

הָאבֶּען זַיין בְּרוֹיט גֶעגֶעסֶען גְרוֹיס אִי קְלֵיין,
און אויךְ זַיין ווַיין גֶעטְרוּנקֶען, נִישט גֶעשְׁפָּארְט,
דְרִיבֶּער לָאמִיר אִיהם אַלֶע דַאנְקֶען שֵׁיין,
און מִיט אונזֶער מויל אִיהם לויבֶּען אויפֶּ'ן אָרְט
מִיר זָאגֶען מַאקִי, ענטְפֶּערֶען אַ וָוארְט:
קֵיינֶער אִיז הֵיילִיג וִוי גָאט.

גָאט פוּן זַיינס וָואס מִיר הָאבֶּען גֶעגֶעסֶען,
בֶּענְטְשט, רַבּוֹתַי, פִּיל אִיהרֶע זֶענט גֶזֶעסֶען וכו'
בשיר מִיט אַ גְרוֹיס לויבּ, מִיט גֶעזַאנְג און לִידֶער
לָאם מִיר לויבֶּען אונזֶער גָאט אויף אַ קוֹל
פַאר דֶער גוּטֶער טַייעֶרֶער לַאנד, בְּרִידֶער,
וָואס עֶר הָאט אונזֶערֶע עֶלְטֶערֶען גֶעאַרְבְּט אַ מָאל,
מִיט שְׁפַּייז און דֶערנֶעהרוּנג פַאר דִי גְלִידֶער
הָאט עֶר אונז אָנגֶעזֶעטִיגְט מִיט-אַ-מָאל;
זַיינֶע גְנָאד זֶענֶען אויף אונז אָהן אַ צָאהל
און דִי גֶעטְרַייקַייט פוּן גָאט.

גָאט פוּן זַיינס וָואס מִיר הָאבֶּען גֶעגֶעסֶען,
בֶּענְטְשט, רַבּוֹתַי. פִּיל אִיהר זֶענט גֶזֶעסֶען וכו'
רחם דֶערבַּארֶעם זִיךְ מִיט דַיין חֶסֶד גֶעשְׁווִינד

כְּבוֹדֶךָ זְבוּל בֵּית תִּפְאַרְתֵּנוּ. בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ יָבֹא וְיִגְאָלֵנוּ: רוּחַ אַפֵּינוּ מְשִׁיחַ יְיָ צור: יִבָּנֶה הַמִּקְדָּשׁ עִיר צִיּוֹן תְּמַלֵּא. וְשָׁם נָשִׁיר שִׁיר חָדָשׁ וּבִרְנָנָה נַעֲלֶה.

אויף דײַן פָאלק, שְׁטַארְקֶער גָאט, און שְׁטֵעה זֵיי בַּיי,
אויף צִיּוֹן, וואו דײַן כָּבוֹד זִיךְ גֶעפִינְט,
אויף דֶעם הֵיילִיג הויז, אוּנְזֶער שֵׁיין גֶעבַּיי,
יֶענֶער, דײַן גֶעטְרַייעֶר קְנֶעכט דָוִד'ס קִינְד,
זָאל קוּמֶען און פון בֵּייז אוּנז מַאכֶען פְרַיי,
אוּנְזֶער חִיוּת, וָואס מִיר הָאבֶען לִיבּ טְרַיי,
עֶר, דֶער גֶעזַאלְבְּטֶער פון גָאט.

גָאט, פון זַיינס וָואס מִיר הָאבֶען גֶעגֶעסֶען,
בֶּענְטְשׁ, רַבּוֹתַי, פִיל אִיהרֶע זֶענְט גְ'זֶעסֶען וכו'
יבנה זָאלְסט בויעֶן דֶעם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אויף זַיין אָרְט,
די שְׁטָאדט צִיּוֹן מִיט מֶענְשֶׁען דֶערְפִילֶען,
און זִינגֶען א נַיי לִיד וֶועלֶען מִיר דָארט,
מִיט א קַאפֶּעלֶע גֵעהן און צו שְׁפִּילֶען,
דֶער גוּטֶער הֵיילִיגֶער גָאט, וָואס הַאלט וָוארְט,
זָאל גֶעלוֹיבְּט וֶוערֶען מִיט אַלֶע גֶעפִיהלֶען,
אויף א גְרוֹיסֶען בֶּעכֶער ווַיין א פִילֶען,
כְּפִי די בְּרָכָה אִיז פון גָאט.

גָאט, פון זַיינס וָואס מִיר הָאבֶען גֶעגֶעסֶען,
בֶּענְטְשׁ, רַבּוֹתַי, פִיל אִיהרֶע זֶענְט גְ'זֶעסֶען,

הָרַחֲמָן הַנִּקְדָּשׁ יִתְבָּרֵךְ וְיִתְעַלֶּה. עַל כּוֹס יַיִן מָלֵא כְּבִרְכַּת יְיָ: צור

מִיר וֶועֶגֶען זַאט דֶעם הַאלְז אַרִיבֶּער,
אוּן לָאזֶען נָאךְ אוֹיף דֶעם טִישׁ אִיבֶּער
ווִי מַאקִי גֶעזָאגְט הָאט גָאט.

זְמִירוֹת לְיוֹם שַׁבָּת

זה הזמר שם המחבר (שמעון בר יצחק) והוא רבינו שמעון הגדול שעשה כמה פיוטים וחתם שמו בראשי החרוזים מהחרוז השני: שבתי יה, מה יקר, עילם, תצפיר, נסגרתי, בבואו, ראותו. ואח״כ עשה חרוז אחד המתחיל: יצוה צור חסדו קהלותיו, ר״ת יצחק והוא יכוין לתת שיר ושבח להשי״ת על שהוציאנו ממצרים והצילנו משונאי ה׳.

בָּרוּךְ אֲדֹנָי יוֹם יוֹם יַעֲמָס לָנוּ יֶשַׁע וּפִדְיוֹם. וּבִשְׁמוֹ נָגִיל כָּל הַיּוֹם. וּבִישׁוּעָתוֹ נָרִים רֹאשׁ עֶלְיוֹן. כִּי הוּא מָעוֹז לַדָּל וּמַחֲסֶה לָאֶבְיוֹן: שִׁבְטֵי יָהּ לְיִשְׂרָאֵל

ברוך גֶעלוֹיבְּט אוּן גֶעדַאנְקְט אִיז גָאט טָאג־טֶעגְלִיךְ,
עֶר לָאדְט אוּנז אָן מִיט הִילְף מֶעהר וִוי מֶעגְלִיךְ,
מִיט זַיין נָאמֶען אַלֶע טָאג פְרֵייעֶן זִיךְ מִיר,
אוּן מִיט זַיין הִילְף הֵייבֶּען מִיר דָעם קָאפּ אַפִיר;
דֶען עֶר אִיז אַ שְׁטַארְקַייט צוּ דֶעם אָרֶעמַאן,
אַ בֶּעשִׁיטְצוּנג צוּם אֶבְיוֹן אִין אִיהם פַארַאן,
שבטי גָאטס שְׁבָטִים זֶענֶען עֵדוּת פוּן אָנְהֵייבּ אָן
צוּ יִשְׂרָאֵל, וִוי עֶר הָאט זֵיי גוּטס גֶעטָאן,
אִין זֵייעֶרֶע צָרוֹת אִיהם אוֹיךְ גֶעוֶועֶן שְׁלֶעכְט,
אַז זֵיי הָאבֶּען שְׁוֶוער גֶעאַרְבַּייט, גֶעוֶועֶן קְנֶעכְט,

עֲדוֹת. בְּצָרָתָם לוֹ צָר. בִּסְבָלוֹת וּבַעֲבֹדוֹת. בִּלְבְנַת
הַסַּפִּיר הֶרְאָם עֹז יְדִידוּת א) וְנִגְלָה לְהַעֲלוֹתָם מֵעֹמֶק
בּוֹר וָדוּת. כִּי עִם יְיָ הַחֶסֶד וְהַרְבֵּה עִמּוֹ פְדוּת: מַה
יָּקָר חַסְדּוֹ בְּצִלּוֹ לְנוֹנֵמוֹ. בְּגָלוּת בָּבֶלָה שֻׁלַּח
לְמַעֲנֵמוֹ ב) לְהוֹרִיד בְּרִיחִים נִמְנָה בֵינֵימוֹ. וַיִּתְּנֵם לְרַחֲמִים
לִפְנֵי שׁוֹבֵימוֹ. כִּי לֹא יִטּוֹשׁ יְיָ אֶת עַמּוֹ בַּעֲבוּר הַגָּדוֹל

וַוייזְט גְרוֹיס לִיבְּשַׁאפְט זֵיי אִין אַ לִיכְטִיגֶען שַׁיין,
קוּמְט זֵיי אַרוֹיסְנֶעהמֶען פוּן דֶער גְרוּבּ פוּן פַּיין;
דֶען בַּיי גָאט אִיז דָא גְנָאד, גוּטְסְקַייט אַלֶע מָאל,
אוֹיף אוֹיסְצוּלֵייזֶען פִיל וֶועגֶען אָהן צָאהל.
מה יקר וִוי וואוּנדֶער טַייעֶר אִיז זַיין גְנָאד, וָואס עֶר טְהוּט,
אִין שָׁאטֶען זַיינֶעם זֵיי צוּ בֶּעשִׁיטצֶען גוּט,
זֵיי צוּלִיבּ גֵעהט עֶר אִין גָלוּת בָּבֶל דָארט,
אִין דִי שִׁפְלִיךְ צְווִישֶׁען זֵיי נֶעהמְט עֶר אַיין אָרט,
רַחֲמָנוּת, לִיבְּשַׁאפְט לָאזט עֶר זֵיי דֶערְלַאנְגֶען
בַּיי יֶענֶע, וֶועלְכֶע הַאלְטֶען זֵיי גֶעפַאנְגֶען;
דֶען זַיין פָאלְק פַארְלָאזט גָאט נִישְׁט אוּמְטוּם
צוּ לִיבּ זַיין גְרוֹיסֶען נָאמֶען אוּן רוּהם:

א) זו גלוי שכינה בלבת אש מתוך הסנה בזמן שעבוד גלות מצרים, והפייטן הולך ומונה פה כל שעבודי עול מלכיות על הסדר:

ב) וזהו מה שאמרו ז"ל: כמה חביבין ישראל לפני הקב"ה, שבכל מקום שגלו שכינה עמהן, גלו למצרים שכינה עמהן, גלו לבבל שכינה עמהן וכו׳ (מגילה כ"ט).

סַמּוֹ: עֵילָם שָׁת כִּסְאוֹ לְהַצִּיל יְדִידָיו ג) לְהַעֲבִיד מִשָּׁם מָעֻזְנֵי מוֹרְדָיו. מֵעֲבוּר בְּשֶׁלַח פָּדָה אֶת עֲבָדָיו. קֶרֶן לְעַמּוֹ יָרִים תְּהִלָּה לְכָל חֲסִידָיו ד) כִּי אִם הוֹגָה וְרִחֵם כְּרַחֲמָיו וּכְרוֹב חֲסָדָיו: וּצְפִיר הָעִזִּים הִגְדִּיל עֲצוּמָיו ה) וְגַם חָזוּת אַרְבַּע עָלוּ לִמְרוֹמָיו ו) וּבְלִבָּם הִמּוֹ

עילם אִין עֵילָם דָארְט שְׁטֶעלְט עֶר זַיין שְׁטוּל אַנִידֶער
מַצִּיל צוּ זַיין זַיינֶע גֶעלִיבְּטֶע ווִידֶער,
אוֹיסְצוּמַאכֶען דָארְטֶען זַיינֶע פַיינְדס תְּקִיפוּת,
דֶערְלֵייזְט זַיינֶע קְנֶעכְט פוּנֶ'ם שְׁוֶוערד, פוּן רְדִיפוֹת,
דֶערְהוֹיכְט זַיין פָאלְקְס הָארֶען, עָס בֶּעקוּמְט אַ קְרַאפְט,
הָאט צוּ אַלֶע זַיינֶע פְרוּמֶע רוּהם פַארְשַׁאפְט;
דֶען אוֹיבּ עֶר מַאכְט טְרוֹיעֶרִיג-אוּמְטִיג אַ מָאל,
דֶערְבַּארְמְט עֶר זִיךְ מִיט זַיינֶע גְנָאד אָהן אַ צָאהל.
וצפיר אוּן דֶער צִיגֶענְבָּאק אִיז זֶעהר שְׁטַארק גֶעוָוארֶען,
עָס וַואקְסְט אִיהם אַרוֹיס אַ פִיעֶרְעֶנְדִיג הָארֶען,
הָאט זַיין גֶעלִיבְּט פָאלְק צוּ פַארדַארְבֶּען גֶעדַאכְט,
דוּרךְ דִי כֹּהֲנִים הָאט גָאט פוּן פַיינְד תֶּל גֶעמַאכְט,

ג) עילם היא מדינה בפרס ועיר המלוכה שם היא שושן הבירה (דניאל ח׳ ב׳).

ד) הדברים האלו מרמזים למה שאירע לאבותינו בפרס בימי מרדכי ואסתר, אשר סברו אויביהם לשלוט בהם ונהפך הוא אשר שלטו המה בשונאיהם:

ה) והצפיר השעיר מלך יון (דניאל ח׳ כא׳):

ו) חזות ארבע. המה ד׳ מלכים שחלקו להם ארצות אלכסנדר מלך יון אחרי מותו (דניאל ח׳. ח׳) ועיין שם פירוש רבינו סעדיה גאון והראב״ע;

לְהַשְׁחִית אֶת רְחוּמָיו. עַל יְדֵי כֹהֲנָיו מִגֵּר מִתְקוֹמְמָיו ז)
חַסְדֵי יְיָ כִּי לֹא תָמְנוּ כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמָיו: נִסְגַּרְתִּי
לֶאֱדוֹם בְּיַד רֵעַי מְדָנַי ח) שֶׁבְּכָל יוֹם מְמַלְּאִים כְּרֵסָם
מֵעֲדָנַי. עֶזְרָתוֹ עִמִּי לִסְמוֹךְ אֶת אֲדָנַי. וְלֹא נִטַּשְׁתַּנִי

דֶען דִי גְנָאד פוּן גָאט הָאבֶּען קֵיינמָאל קֵיין עֶק,
דָאס רַחֲמָנוּת זַיינֶע קֵיינמָאל נִישט אַוֶועק;
נסגרתי אִיךְ בִּין אַרַיין אִין אֱדוֹם׳ס הַאנד, בֵּייזֶע לַייט,
וָואס מַיין גוּטס פִילְט אָן זֵייעֶר בּויךְ אַלֶע צַייט,
אִי דָארְטֶען אוֹיךְ אִיז מִיט מִיר דִי הִילְף זַיינֶע,
אוּנטֶערצוּהַאלְטֶען דִי פוּנדַאמֶענטְס מַיינֶע,
אִין אַלֶע מַיינֶע צַייטֶען שְׁטֶעהט עֶר מִיר בַּיי,
דֶען גָאט פַארְלָאזט נִישט, אִיז אוֹיף אֵייבִּיג גֶעטְרַיי.
בבואו פוּן אֱדוֹם קוּמֶענדִיג אִין קְלֵיידֶער פוּן בְּלוּט אוּן רוֹיט,
מַאכְט עֶר אִין בָּצְרָה אַ שֶׁעכְטוּנג, פֶעלְשֶׁער דֶעם טוֹיט,
זֵייעֶר בְּלוּט שְׁפְּרִיצְט, זַיינֶע קְלֵיידֶער צוּפַארְבֶּען,
מִיט זַיין גְרוֹיס קְרַאפְט לָאזְט עֶר דִי עָלְטֶע שְׁטַארְבֶּען,
פַארבְּלָאזט זֵיי מִיט זַיין שְׁמַארְקֶען אָטֶעם גֶעשְׁוִוינד
אִין דֶעם טָאג וֶוען עֶר הֵייבְּט זִיךְ אוֹיף זַיין שְׁטוּרְמְווִינד.

ז) רמז למה שאירע לאבותינו בימי מתתיהו כהן גדול חשמונאי כשעמד עליהם אנטיוכוס מלך יון:

ח) בני אדום הרעו לישראל בחרבן בית שני, ומלכות רומי היתה בתחלה רובם בני אדום. עיין רד״ק עובדיה א׳. א׳. ולשון הפייט׳ פה נסגרתי לאדום אפשר להשוות עם לשון הכתוב ואל תסגר שרידיו ביום צרה (עובדיה א י״ד) שהיו האדומים השרים באו״צם מסגירים הפלטים לבני רומי, וכפירוש הרד״ק שם בפסוק

כָּל יְמֵי עִדָּנַי. כִּי לֹא יִזְנַח לְעוֹלָם אֲדֹנָי: בְּבֹאוֹ מֵאֱדוֹם חֲמוּץ בְּגָדִים ט) זֶבַח לוֹ בְּבָצְרָה וְטֶבַח לוֹ בְּבוֹגְדִים י) וְיֵז נִצְחָם מַלְבּוּשָׁיו לְהַאְדִים. בְּכֹחוֹ הַגָּדוֹל יִבְצוֹר רוּחַ נְגִידִים. הָגָה בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה בְּיוֹם קָדִים: רְאוֹתוֹ כִּי כֵן אֱדוֹמִי הָעוֹצֵר. יַחְשׁוֹב לוֹ בְּבָצְרָה תִּקְלוֹט בְּבֶצֶר. וּמַלְאָךְ כְּאָדָם בְּתוֹכָהּ יִנָּצֵר. וּמֵזִיד כְּשׁוֹגֵג בְּמִקְלָט יֵעָצֵר יא) אֶהֱבוּ אֶת יְיָ כָּל חֲסִידָיו אֱמוּנִים נוֹצֵר. יְצַוֶּה צוּר חַסְדּוֹ קְהִלּוֹתָיו לְקַבֵּץ. מֵאַרְבַּע

ראותו אֱדוֹם׳ס שַׂר, וֶועהט עֶר, הָאט אַזוֹי זִיךְ גֶעֶנַארְט:
בָּצְרָה הִיט ווִי בֶּצֶר דֶעם וָואס דָארְט פַּארְשְׁפַּארְט,
אַ מַלְאָךְ ווִי אַ מֶענְשׁ קֶען דָארט בֶּעשִׁיצְט וֶוערֶען,
אוּן דֶער וָואס בְּכִּיוּון ווִי דֶער וָואס אוּמְגֶערֶען.
אַלֶע זַיינֶע פְרוּמֶע, הָאט לִיבּ גָאט דֶעם הֶער,
דִי אַלֶע אִיהם אֶמֶת גֶעטְרַייֶ הִיט עֶר:
יצוה גָאט לָאז גְנָאד טָאן זַיין עוֹלָם צוּפַארְקְלַייבֶּען,
פוּן פִיר זַייטֶען וֶועלְט צוּ אִיהם צוּנוֹיפְטְרַייבֶּען,
אוֹיף דֶעם הֶעכְסְטֶען פוּן דִי בֶּערג מַאכֶען אוּנְזֶער אָרְט,
מִיט אוּנז קְרִיק לָאז דֶער פַאַרְוַואמְלֶער זִיךְ קֶערֶען דָארְט.

יא, ור״ל נסגרתי לסיסים ומתגהו שהיו מבני אדום עי׳ יושבי ארץ אדום שהם אדים ורעים לישראל (עובדיה א׳ י״ ר״ב והרבה מקומות). ולפ״ז יתכן לפרש גמי ב״ד כמו על יד. ומדני היא מן אנשי ריב ומדון כלומר אנשי מצותי הרעים.

ט) ישעיה ס״ג מתחלת הפרשה ואילך: י) שם לד׳ ו׳:

יא) מיוסד על מה שאמרו ז״ל (מכות י״ב א׳) כלש טעיות עתיד שרו כל׳

רוּחוֹת עָדָיו לְהִקָּבֵץ. וּבְהַר מְרוֹם הָרִים אִתָּנוּ לְהַרְבֵּץ. וְאִתָּנוּ יָשׁוּב נִדָּחִים קוֹבֵץ. יָשִׁיב לֹא נֶאֱמַר כִּי אִם וְשָׁב וְקִבֵּץ יב): בָּרוּךְ הוּא אֱלֹהֵינוּ אֲשֶׁר טוֹב גְּמָלָנוּ. כְּרַחֲמָיו וּכְרוֹב חֲסָדָיו הִגְדִּיל לָנוּ. אֵלֶּה וְכָאֵלֶּה יוֹסֵף עִמָּנוּ. לְהַגְדִּיל שְׁמוֹ הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא שֶׁנִּקְרָא עָלֵינוּ: בָּרוּךְ הוּא אֱלֹהֵינוּ שֶׁבְּרָאָנוּ לִכְבוֹדוֹ. לְהַלְּלוֹ וּלְשַׁבְּחוֹ

עֶר קֶערְט צוּרִיק, שְׁטֵעהט אִין פָּסוּק נִישט גֶעשְׁרִיבֶּען,
נָאר אַזוֹי: „עֶר קֶערט זִיךְ קְרִיק אוּן הָאט פַארְקְלִיבֶּען״.
ברוך גֶעלוֹיבְּט אוּנזֶער גָאט, וָואס הָאט אוּנז גוּטס גֶעטָאן,
כְּפִי זַיין רַחֲמָנוּת אוּן גְרוֹיס גְנָאד פוּן לַאנג אָן,
אוּנז גֶעלָאזט גְרוֹיסֶע חִידוּשִׁים בֶּעשֶׁעהֶרען,
נָאךְ אוּן נָאךְ אַזוֹי לָאז עֶר וַויטֶער מֶעהֶרען,
צוּ דֶערְהֵייבֶּען זַיין גְרוֹיסֶען נָאמֶען נָאךְ מֶעהר,
וָואס אוֹיף אוּנז גָערוּפֶען גֶעוָוארֶען אִיז עֶר.
ברוך גֶעלוֹיבּט אוּנזֶער גָאט וָואס בֶּעשַׁאפְט אוּנז צוּ זַיין רוּהם,
צוּ רִיהְמֶען, צוּ דֶערְצֵיילֶען זַיין גְרוֹיסְקַייט אוּמְטוּם,

---

אדום לטעות, טועה שאינה קולטת אלא בצר (עיר מקלט מנחלת ראובן, דברים ד׳ מג׳) והוא גלה לבצרה (בירת אדום, ישעיה לד׳ ו׳. סג׳. א׳. עמוס א׳ י״ב ובירמיה מט׳ יג׳. ואם הכתוב שם מח׳, כד׳, מיחס בצרה לעיר מואב הוא רק לפי שהיתה עומדת בגבול שתי האומות האלו ועברה לפעמים מיד זו ליד זו). טועה שאינה קולטת אלא שוגג והוא מזיד, היה טועה שאינה קולטת אלא אדם והוא מלאך:

יב) פסוק הוא (דברים ל׳, ג׳) ושב ה׳ אלהיך את שבותך ודרשו ז״ל, והשב לא נאמר אלא ושב, מלמד שהקב״ה שב עמהן מבין הגלויות (מגילה כ״ט א׳),

וּלְסַפֵּר הוֹדוֹ. מִכָּל אוֹם גָּבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ. לָכֵן בְּכָל לֵב וּבְכָל נֶפֶשׁ וּבְכָל מְאֹדוֹ. נַמְלִיכוֹ וּנְיַחֲדוֹ: שֶׁהַשָּׁלוֹם שֶׁלּוֹ יָשִׂים עָלֵינוּ בְּרָכָה וְשָׁלוֹם, מִשְּׂמֹאל וּמִיָּמִין עַל יִשְׂרָאֵל שָׁלוֹם. הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם. וְיִזְכּוּ לִרְאוֹת בָּנִים וּבְנֵי בָנִים עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת עַל יִשְׂרָאֵל שָׁלוֹם. יוֹעֵץ אֵל גִּבּוֹר אֲבִי עַד שַׂר שָׁלוֹם:

מֶעהר פוּן אַנדֶערֶע טְהוּט עֶר אוּנז גְנָאד לִיבֶּער,
מִיט לַייב אוּן זֵייל אֵיינְצִיגֶען מִיר אִיהם דְרִיבֶּער.
שהשלום גָאט וָואס זַיינס אִיז דֶער שָׁלוֹם, זַיינס דֶער פְרִידֶען,
לָאז בְּרָכָה אוּן שָׁלוֹם גֶעבֶּען אוּנז אִידֶען.
פוּן אַלֶע זַייטֶען אִי פוּן לִינְקס אִי פוּן רֶעכְטְס,
לָאז אוֹיף יִשְׂרָאֵל קוּמֶען שָׁלוֹם, קַיין שְׁלֶעכְטְס.
גָאט, וָואס הָאט רַחֲמָנוּת אוֹיף אַלֶע מֶענְשֶׁען,
זָאל זַיין פָאלק מִיט שָׁלוֹם, מִיט פְרִידֶען בֶּענְשֶׁען,
זָאלֶען זוֹכֶה זַיין זֶעהן קִינְדֶער אוּן קִינְדְס קִינְדֶער,
וָואס אִין תּוֹרָה, מִצְוֹת זִיךְ עוֹסֵק גָאטס ווִינְדֶער,
שָׁלוֹם אוֹיף יִשְׂרָאֵל זוֹכֶה זַיין צוּ זֶעהן,
אוֹיךְ דֶערְהַארֶען יֶענֶעם ווִי עֶר קוּמְט צוּגֶעהן.
יֶענֶעם, דֶעם יוֹעֵץ, דֶעם גִבּוֹר שְׁטַארְקֶען הַאר,
דֶעם פָאטֶער פוּן אֵייבִּיג, פוּן שָׁלוֹם דֶעם שַׂר.

זה הזמר שם המחבר ברוך חזק חתום שמו בראשי החרוזים:
ברוך, רוכב, ואשרי, כל, חמדת, זכור, קודש:

בָּרוּךְ אֵל עֶלְיוֹן אֲשֶׁר נָתַן מְנוּחָה. לְנַפְשֵׁנוּ פִּדְיוֹם
מִשֵּׁאת וַאֲנָחָה. וְהוּא יִדְרוֹשׁ לְצִיּוֹן עִיר הַנִּדָּחָה. עַד
אָנָה תּוּגְיוֹן נֶפֶשׁ נֶאֱנָחָה: הַשּׁוֹמֵר שַׁבָּת הַבֵּן עִם הַבַּת.
לָאֵל יֵרָצוּ כְּמִנְחָה עַל מַחֲבַת: רוֹכֵב בָּעֲרָבוֹת מֶלֶךְ
עוֹלָמִים. אֶת עַמּוֹ לִשְׁבּוֹת. אִזֵּן בַּנְּעִימִים: בְּמַאֲכָלֵי
עֲרֵבוֹת. בְּמִינֵי מַטְעַמִּים. בְּמַלְבּוּשֵׁי כָבוֹד זֶבַח מִשְׁפָּחָה:

ברוך גֶעלויבט דֶער אויבֶּערְשְׁטֶער, וָואס הָאט רוּה גֶעגֶעבֶּען,
אונז בֶּעפְרַייאוּנג פוּן זָארְג, פוּן אַ צוּשְׁטֶערט לֶעבֶּען,
וֶועט צִיּוֹן דִי פַּארְווִיסְטֶע שְׁטָאדט בְּרֵיינְגֶען פְרֵייד,
בִּיז וַואנֶען עַגְמַת נֶפֶשׁ, צָרוֹת און לֵייד.
שַׁבָּת וֶוער עָס הִיט מִיט דֶעם הויזְגֶעזִינד
אַ זוּהן מִיט אַ טָאכְטֶער, אִיטְלִיכֶעם קִינד,
בַּיי גָאט גְלַייךְ ווִי אַ מִנְחָה אויף דִי זִינד.
רוכב דֶער וָואס אויבֶּען זִיצְט, דֶער אֵייבִּיגֶער מֶלֶךְ.
זַיין פָאלק, הֵייסט עָר, צוּהַאלטֶען שַׁבָּת פְרֵיילֶעךְ
מִיט גֶעשְׁמַאקֶע שְׁפַּייז, לַאקֶעטְקֶעס אַפִּילֶע,
מִיט אַ שֵׁיין קְלֵייד, אַ פְרֵייד אִין דֶער פַאמִילֶע.
שַׁבָּת וֶוער עָס הִיט מִיט דֶעם הויזְגֶעזִינד,
אַ זוּהן מִיט אַ טָאכְטֶער, אִיטְלִיכֶעם קִינד,
בַּיי גָאט גְלַייךְ ווִי אַ מִנְחָה אויף דִי זִינד.

הש״ץ וְאַשְׁרֵי כָּל חוֹכֶה. לְתַשְׁלוּמֵי כֵפֶל. מֵאֵת כֹּל סוֹכֶה שׁוֹכֵן בָּעֲרָפֶל. נַחֲלָה לוֹ יִזְכֶּה. בָּהָר וּבַשָּׁפֶל. נַחֲלָה וּמְנוּחָה כַּשֶּׁמֶשׁ לוֹ זָרְחָה: הש״ץ כָּל שׁוֹמֵר שַׁבָּת כַּדָּת מֵחַלְּלוֹ. הֵן הֶכְשַׁר חִבַּת קֹדֶשׁ גּוֹרָלוֹ. וְאִם יֵצֵא חוֹבַת הַיּוֹם אַשְׁרֵי לוֹ. אֶל אֵל אָדוֹן מְחוֹלְלוֹ. מִנְחָה הִיא שְׁלוּחָה: הש״ץ חֶמְדַּת הַיָּמִים. קְרָאוֹ אֵלִי צוּר. וְאַשְׁרֵי לִתְמִימִים. אִם יִהְיֶה נָצוּר. כֶּתֶר הִלּוּמִים. עַל

חס״ד וואויל דֶעם וָואס הָאפְּט צוּ וֶוערֶען טָאפֶּעל בֶּעלוינט
פוּן דֶעם וָואס קוּקט אַלְסְדִינג, הויךְ אִין הִימֶעל וואוינט,
וֶועט אויף בַּארְג, אִין טָאהל אִיהם אַיין אֶרְב מְזַכֶּה זַיין,
אַיין אֶרְב, רוּה, גַאנץ קְלָאר ווִי דִי זוּן גִיט אִיהם שַׁיין.

שַׁבָּת וֶוער עָס הִיט מִיט דֶעם הויזְגֶעזִינְד,
אַ זוּהן מִיט אַ טָאכְטֶער, אִיטְלִיכֶעם קִינְד,
בַּיי גָאט גְלַייךְ ווִי אַ מִנְחָה אויף דִי זִינְד.

שַׁבָּת וֶוער עָס הִיט אָפּ כְּדִין, אִיהם נִישְׁט פַּארְשְׁטֶערְט,
הָאט שׁוין דָאךְ צוּגֶעגְרֵייט זַיין לוין וָואס אִיהם גֶעהֶערְט,
הַאלְט עֶר דֶעם טָאג גֶעהֶערִיג קוּמְט אִיהם אַ דַאנְק,
צוּ גָאט זַיין בַּאשֶׁעפֶער אִיז דָאס אַ גֶעשַׁאנְק.

שַׁבָּת וֶוער עָס הִיט מִיט דֶעם הויזְגֶעזִינְד,
אַ זוּהן מִיט אַ טָאכְטֶער, אִיטְלִיכֶעם קִינְד,
בַּיי גָאט גְלַייךְ ווִי אַ מִנְחָה אויף דִי זִינְד.

חס״ד דֶעם בֶּעסְטֶען, לִיבְּסְטֶען פוּן דִי טֶעג רוּפְט אִיהם גָאט,
וואויל דֶעם עוֹלָם אַז הִיט אִיהם ווִי דָאס גֶעבָּאט,

רֹאשָׁם יָצוּר. צוּר הָעוֹלָמִים. רוּחוֹ בָּם נָחָה: השומר וְזָכוֹר
אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ. קַרְנוֹ כִּי גָבְהָה. נֵזֶר עַל רֹאשׁוֹ.
עַל כֵּן יִתֵּן הָאָדָם לְנַפְשׁוֹ. עֹנֶג וְגַם שִׂמְחָה. בָּהֶם
לְמָשְׁחָה: השומר קֹדֶשׁ הִיא לָכֶם שַׁבָּת הַמַּלְכָּה. אֶל תּוֹךְ
בָּתֵּיכֶם לְהָנִיחַ בְּרָכָה. בְּכָל מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם. לֹא תַעֲשׂוּ

אַ קְרוין אויף זײַער קָאפּ צירט עֶר זײ גאַנץ פײַן,
דֶער הַאר פון וועֶלטען וועט מיט זײ צופרידען זײַן.
שַׁבָּת ווער עס היט מיט דעם הויזגעזינד,
אַ זוהן מיט אַ טָאכטער, איטליכעם קינד,
בײַ גָאט גלײַך ווי אַ מִנְחָה אויף די זינד.

כור דעם טָאג שַׁבָּת צו הײליגען געדײנק דיר,
זײַן כָּבוֹד וואס הויך קומט ווי אַ קְרוין אפיר;
דרום לָאז אַ מענש אַרײַנגעהמען אין זינען,
אין תַּעֲנוּג, פרײד דעם טָאג זיך צוגעפינען.
שַׁבָּת ווער עס היט מיט דעם הויזגעזינד,
אַ זוהן מיט טָאכטער, איטליכעם קינד,
בײַ גָאט גלײַך ווי אַ מִנְחָה אויף די זינד.

קדש הײליג זָאל די פּרינצעסען שַׁבָּת זײַן אײַך,
אין אײַער הויז קומט מיט איהר די בְּרָכָה גלײַך,
אין אײַ'רע ערטער טהוט קײנער ניט דָאס מינדעסט,
אײַ'רע זיהן און טעכטער, אַ קנעכט, אויך אַ דינסט.
שַׁבָּת ווער עס היט מיט דעם הויזגעזינד,

מְלָאכָה. בְּנֵיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם. עֶבֶד וְגַם שִׁפְחָה: השי״ס

זה הזמר חברו ישראל וחתם שמו בראשי החרוזים: יום.
שבת. ראשון. אכול. לא.

יוֹם זֶה מְכֻבָּד מִכָּל יָמִים. כִּי בוֹ שָׁבַת צוּר עוֹלָמִים: שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלַאכְתֶּךָ. וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי לֵאלֹהֶיךָ. שַׁבָּת לֹא תַעֲשֶׂה בוֹ מְלָאכָה. כִּי כֹל עָשָׂה שֵׁשֶׁת יָמִים: יום זה רִאשׁוֹן הוּא לְמִקְרָאֵי קֹדֶשׁ. יוֹם

אַ זוהן מִיט אַ טָאכְטֶער, אִיטְלִיכֶעס קִינד,
בַּיי גָאט גְלַייךְ ווִי אַ מִנְחָה אוֹיף דִי זִינד,

יום דֶער טָאג אִיז מֶעהר פוּן אַלֶע טֶעג גֶעאַכְט,
דֶען אִין אִיהם רוּהט גָאט, ווָאס דִי ווֶעלט גֶעמַאכְט,
זֶעקס טֶעג אַרְבַּייט דִי מְלָאכָה, דָאס ווֶערק דַיין,
אוּן דֶער זִיבֶּעטֶער טָאג לָאז צוּ דַיין גָאט זַיין,
שַׁבָּת-אִין אִיהם לֵייג דִי אַרְבַּייט אַוֶועק,
דֶען אַלֶעדִינג הָאט עֶר גֶעמַאכְט אִין זֶעקס טֶעג.
דֶער טָאג וכו׳

ראשון פוּן יָמִים טוֹבִים אִיז עֶר דֶער עֶרְשְׁטֶער,
שַׁבָּת קוֹדֶשׁ-טָאג פוּן רוּהֶה דֶער גְרֶעסְטֶער,
דְרוּם דַארְף יֶעדֶער קִידוּשׁ מַאכֶען אוֹיף ווַיין,
אוֹיף צְווֵיי חַלוֹת הַמוֹצִיא מַאכֶען פַיין.
דֶער טָאג וכו׳

שַׁבָּתוֹן יוֹם שַׁבַּת קֹדֶשׁ. עַל כֵּן כָּל אִישׁ בְּיֵינוֹ יְקַדֵּשׁ. עַל שְׁתֵּי לֶחֶם יִבְצְעוּ תְמִימִים: יום זה אֱכוֹל מַשְׁמַנִּים שְׁתֵה מַמְתַּקִּים. כִּי אֵל יִתֵּן לְכָל בּוֹ דְבֵקִים. בֶּגֶד לִלְבּוֹשׁ לֶחֶם חֻקִּים. בָּשָׂר וְדָגִים וְכָל מַטְעַמִּים: יום זה לֹא תֶחְסַר כֹּל בּוֹ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. וּבֵרַכְתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר אָהַבְתָּ. כִּי בֵרַכְךָ מִכָּל הָעַמִּים: יום זה הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹדוֹ. וְגַם הָאָרֶץ מָלְאָה חַסְדּוֹ.

אכול עָס פֶּעטֶע שְׁפַּייז, טְרִינק אויךְ מַשְׁקֶה דֶערְבַּיי,
דֶען גֶעבֶּען וֶועט גָאט דִי וָואס אִיהם גֶעטְרַיי,
אַ קְלֵייד אָנצוּטָאן, שְׁטֶענדִיג בְּרוֹיט פַאר זֵיי:
פְלֵיישׁ, פִישׁ, גֶעשְׁמַאקֶע גֶערִיכְט אַלֶערְלֵיי.
דֶער טָאג וכו׳

לא לָאז דִיר אִין אִיהם נִיט פֶעהלֶען קֵיין שׁוּם זַאךְ,
עָס גֶעזוּנְטֶערְהֵייט וִויפִיל דוּ וִוילְסְט אַ סַךְ,
אוּן בֶּענשׁ גָאט דַיינֶעם, וֶועלכֶען הָאסְט גֶערֶען,
וָואס בֶּענְשְׁט דִיךְ, לָאזְט דִיר פִיל גוּטֶס בֶּעשֶׁעהרֶען.
דֶער טָאג וכו׳

השמים דִי הִימֶעל דֶערְצֵעהלֶען זַיין כָּבוֹד, רוּהם,
אויךְ דִי עֶרד אִיז פוּל מִיט זַיין גְנָאד אוּמְטוּם,
זֶעהט, זַיין הַאנד מַאכְט עָס אַלְסְדִינג וָואס פַאר אַייךְ,
דֶען עֶר אִיז דֶער מַייסְטֶער, זַיין וֶוערְק רִיכְטִיג גְלַייךְ.

רְאוּ כִּי כָל אֵלֶּה עָשְׂתָה יָדוֹ. כִּי הוּא הַצּוּר פָּעֳלוֹ תָּמִים: יום זה

זה השמר חברו יהודה והתים שמו בראשי החרוזים: יום, היום, ובאו, דבר, העם.

יוֹם שַׁבָּתוֹן אֵין לִשְׁכּוֹחַ. זִכְרוֹ כְּרֵיחַ הַנִּיחוֹחַ. יוֹנָה מָצְאָה בוֹ מָנוֹחַ. וְשָׁם יָנוּחוּ יְגִיעֵי כֹחַ: הַיּוֹם נִכְבָּד לִבְנֵי אֱמוּנִים. זְהִירִים לְשָׁמְרוֹ אָבוֹת וּבָנִים. חָקוּק בִּשְׁנֵי לוּחוֹת אֲבָנִים. מֵרוֹב אוֹנִים וְאַמִּיץ כֹּחַ: יונה

דֶער טָאג אִיז מֶעהר פוּן אַלֶע טֶעג גֶעאַכט,
דֶען אִין אִיהם רוּהט גָאט, וָואס דִי וֶועלְט גֶעמַאכט.

יום דֶער שַׁבָּת דַארף נִיט אַרוֹיס פוּן מוֹחַ,
עֶר אִיז גֶעשְׁמַאק מְחַיֶה, גִיט צוּ כֹּחַ.
דִי טוֹיבּ גֶעפִינְט רוּה, אִין אִיהם רוּה זִיךְ פַארְשַׁאפְט *)
אִין אִיהם רוּהֶען דִי פוּן אַרְבַּייט מִיד אָהן קְרַאפְט;

היום דֶער טָאג אִיז בַּיי יוּדֶען גֶעאַכְט וֶעהר שֵׁיין,
אִיהם הִיטֶען גַאנץ שְׁטַארְק פוּן גְרוֹיס בִּיז קְלֵיין,
שְׁטֶעהט גֶעשְׁרִיבֶּען אוֹיף צְוֵויי לוּחוֹת פוּן שְׁטֵיין,
פוּן דֶעם וָואס הָאט פִיל כֹּחַ אוּן שְׁטַארְקֶע קְרַאפְט.
דִי טוֹיבּ גֶעפִינְט רוּה, אִין אִיהם רוּה זִיךְ פַארְשַׁאפְט,
אִין אִיהם רוּהֶען דִי פוּן אַרְבַּייט מִיד אָהן קְרַאפְט.

---

*) די טויב, היא כנסת ישראל שנמשלה ליונה.

וּבָאוּ כֻלָּם בִּבְרִית יַחַד. נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע אָמְרוּ כְּאֶחָד.
וּפָתְחוּ וְעָנוּ יְיָ אֶחָד. בָּרוּךְ הַנּוֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ: יונה
דִּבֶּר בְּקָדְשׁוֹ בְּהַר הַמּוֹר. יוֹם הַשְּׁבִיעִי זָכוֹר וְשָׁמוֹר.
וְכָל פִּקּוּדָיו יַחַד לִגְמוֹר. חַזֵּק מָתְנַיִם וְאַמֵּץ כֹּחַ: יונה
הָעָם אֲשֶׁר נָע כַּצֹּאן טָעָה. יִזְכּוֹר לְפָקְדוֹ בְּרִית

ובאו אַלֶע אין פַארְבִּינדוּנג דָארט קוּמֶען זַיי,
מִיר וֶועלֶען טָאן אוּן הֶערֶען" אַיין גֶעשְׁרַיי,
גָאט אִיז אֵיינֶער, אִיז קוֹלוֹת אַלֶערלֵיי,
גֶעלוֹיבְּט אִיז דֶער וָואס דִי שְׁלַאפֶע גִיט עֶר קְרַאפְט.
דִי טוֹיב גֶעפִינְט רוּה, אִין אִיהם רוּה זִיךְ פַארְשַׁאפְט
אִין אִיהם רוּהֶען דִי פוּן אַרְבַּייט מִיד אָהן קְרַאפְט.
דבר אוֹיף דֶעם בַּארג סִינַי אִיז אַרוֹים זַיין זָאג:
גֶעדֵיינְק אוּן הִיט אָפּ דֶעם זִיבֶּעטֶען טָאג,
אַלֶע זַיינֶע גֶעזֶעטְץ טְרָאג אוֹיף זִיךְ, טְרָאג,
שְׁטַארק זִיךְ עָס צוּהִיטֶען אוּן גִיב דִיר צוּ קְרַאפְט.
דִי טוֹיב גֶעפִינְט רוּה, אִין אִיהם רוּה זִיךְ פַארְשַׁאפְט,
אִין אִיהם רוּהֶען דִי פוּן אַרְבַּייט מִיד אָהן קְרַאפְט.
העם דֶעם פָאלק וָואס וִוי אַ בְּלִינְדֶע שָׁאף נַע וְנַד,
גֶעדֵיינְק דִי שְׁבוּעָה אִיהם צוּהֶעלְפֶען גְרָאד,
לָאז אִיהם נִישְׁט בֶּעגֶעגְנֶען קַיין בֵּייז, קַיין שָׁאד,
וִוי דַיין שְׁבוּעָה קַיין מַבּוּל מֶעהר, הָאט אַ הַאפְט.
דִי טוֹיב גֶעפִינְט רוּה, אִין אִיהם רוּה זִיךְ פַארְשַׁאפְט,
אִין אִיהם רוּהֶען דִי פוּן אַרְבַּייט מִיד אָהן קְרַאפְט.

וּשְׁבוּעָה. לְבַל יַעֲבָר בָּם מִקְרֶה רָעָה. כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ
עַל מֵי נֹחַ. יונה:

זה הזמר חברו הראב״ע וחתם שמו אברהם בראשי החרוזים מהחרוז
השני ואילך. אסור, בו. רשמו. הוא. מהל.

כִּי אֶשְׁמְרָה שַׁבָּת אֵל יִשְׁמְרֵנִי. אוֹת הִיא לְעוֹלְמֵי
עַד בֵּינוֹ וּבֵינִי: אָסוּר מְצוֹא חֵפֶץ עֲשׂוֹת דְּרָכִים. גַּם
מִלְּדַבֵּר בּוֹ דִּבְרֵי צְרָכִים. דִּבְרֵי סְחוֹרָה אַף דִּבְרֵי
מְלָכִים. אֶהְגֶּה בְּתוֹרַת אֵל וּתְחַכְּמֵנִי: אות היא בּוֹ אֶמְצָא
תָמִיד נֹפֶשׁ לְנַפְשִׁי. הִנֵּה לְדוֹר רִאשׁוֹן נָתַן קְדוֹשִׁי.
מוֹפֵת בְּתֵת לֶחֶם מִשְׁנֶה בַּשִּׁשִּׁי. כָּכָה בְּכָל שִׁשִּׁי

כי הִיט אִיךְ דֶעם שַׁבָּת, בֶּעהִיט מִיךְ גָאט פוּן זַיין זַייט.
סְ׳אִיז צְוִוישֶׁען אִיהם אוּן מִיר אַ צֵייכֶען אַלֶע צַייט.
אסור מֶען טָאר נִיט הַאנדלֶען אוּן קַיין רַייזֶען מַאכֶען,
אוֹיךְ נִיט שְׁמִיעסֶען אִין אִיהם גֶעשֶׁעפְט־זַאכֶען,
עִנְיָנִים פוּן פָּאלִיטִיקֶע, פוּן סְחוֹרָה,
אִיךְ פַארְטִיף מִיךְ נָאר אִין לֶערְנֶען גָאטְס תּוֹרָה,
אוּן עָס מַאכט מִיךְ פַארְשְׁטֶענְדִיג אִין קוּנְצִיג גֶעשַׁייט,
סְ׳אִיז צְוִוישֶׁען אִיהם אוּן מִיר אַ צֵייכֶען אַלֶע צַייט.
בו מְנוּחָה אִין אִיהם שְׁטֶענְדִיג גֶעפִין אִיךְ מִיר דָאךְ,
אַ מוֹפֵת גִיט מַיין גָאט צוּם עֶרְשְׁטֶען דוֹר נָאךְ,
אִין דֶער מִדְבָּר, אַז עֶר שְׁפַּייזט זֵיי אִין דֶער נוֹיט,
דֶעם זֶעקסְטֶען טָאג גֶעגֶעבֶען אוֹיף צְוֵוי טָאג בְּרוֹיט,
אַזוֹי אַלֶע פְרַייטִיג אִיז טָאפֶּעל שְׁפַּייז בַּיי לַייט.
סְ׳אִיז צְוִוישֶׁען אִיהם אוּן מִיר אַ צֵייכֶען אַלֶע צַייט.

כ אִיל מְזוֹנִי: אות היא רָשׁוּם בְּדַת הָאֵל חֹק אֶל סְגָנָיו. בּוֹ לַעֲרוֹךְ לֶחֶם פָּנִים לְפָנָיו א). גַּם לְהִתְעַנּוֹת בּוֹ עַל פִּי נְבוֹנָיו אָסוּר ב) לְבַד מִיּוֹם כִּפּוּר עֲוֹנִי: אות היא הוּא יוֹם מְכֻבָּד הוּא יוֹם תַּעֲנוּגִים. לֶחֶם וְיַיִן טוֹב בָּשָׂר וְדָגִים. הַמִּתְאַבְּלִים בּוֹ אָחוֹר נְסוֹגִים. כִּי יוֹם שְׂמָחוֹת הוּא וְתִשְׁמַחְנִי: אות היא מֵחֵל מְלָאכָה בּוֹ סוֹפוֹ לְהַכְרִית.

רשום אִין דֶער תּוֹרָה שְׁטֵעהט צוּ כֹּהֲנִים דָאס גֶעבָּאט,
לֵייגֶען אִין אִיהם לֶחֶם הַפָּנִים פַאר גָאט,
אוֹיךְ אִיז נָאךְ דִי חֲכָמִים דֶער דִין תּוֹרָה,
אַז פַאסטֶען אִין אִיהם אַ גְרוֹיסֶע עֲבֵרָה,
חוּץ וֶוען יוֹם כִּפּוּר קוּמט אִין אִיהם אַ מָאל אוֹיס וַוייט.
סְ'אִיז צְווִישֶׁען אִיהם אוּן מִיר אַ צֵייכֶען אַלֶע צַייט.
הוא גֶעאַכט אִיז דֶער טָאג, אַ טָאג פוּן פַארְגְנִיגֶען,
חַלָּה, וַויין, פְלֵייש, פִישׁ אִין אִיהם דָא צוּקְרִיגֶען,
דִי וָואס טְרוֹיעֶרֶען, הַאלְטֶען זִיךְ אִין אִיהם צוּרִיק,
דֶען אַ טָאג פוּן פְרֵייד אִיז עֶר, אַ טָאג פוּן גְלִיק,
אַ טָאג וָואס מִיךְ דֶערפְרֵייעֶן, אַט וָואס עֶר בֶּעטַייט,
סְ'אִיז צְווִישֶׁען אִיהם אוּן מִיר אַ צֵייכֶען אַלֶע צַייט.
מחל וֶוער פַארשְׁטֶערט, הַייבט אִין אִיהם אַ מְלָאכָה אָן גָאר,
הָאט אַ שְׁלֶעכטֶען סוֹף, אַפְּגֶעשְׁנִיטֶענֶע יָאהר,

א) (ויקרא כ״ד ח׳):
ב) אסור להתענות ולזעוק בשבת. (מימוני והוא בס״ק דשבת):

עַל כֵּן אֲכַבֵּד בּוֹ לִבִּי כְּבוֹרִית. וְאֶתְפַּלְּלָה אֶל אֵל
עַרְבִית וְשַׁחֲרִית. מוּסָף וְגַם מִנְחָה הוּא יַעֲנֵנִי: אות הוא

זה הזכר שם המחבר שלמה חזק חתום בראשי
החרוזים: שמרו, לעמל, מהרו, הנה, חזק.

שִׁמְרוּ שַׁבְּתוֹתַי. לְמַעַן תִּינְקוּ וּשְׂבַעְתֶּם. מִזִּיו,
בִּרְכוֹתַי אֶל הַמְּנוּחָה כִּי בָאתֶם. וּלְווּ עָלַי בָּנַי א) וְעִדְנוּ

דְרוּם וואַס איך אין איהם ווי מיט זייף מיין הארץ רֵיין,
דאַוועֶן צו גאָט מַעֲרִיב און שַׁחֲרִית גאַנץ שֵׁיין,
מוּסָף אי מִנְחָה, ער ענטפערט מיר פון זיין זייט,
ס׳איז צווישען איהם און מיר א צייכען אלע צייט.

שמרו היט מיינע שַׁבָּתִים שֵׁיין-פַיין,
כְּדֵי איהר זאָלט פון מיין גוטס זאט זיין,
ביים קומען אין אייער רוה דאָרט,
אהין אין יענעם גוטען אָרט,

אויף מיר, מיינע קינדער, לייט-באָרגט,
עסט גוטע שפייז און נישט געזאָרגט,
און ברייגנט היינטיגען טאָג גוט צו,
היינט איז צו גאָט א טאָג פון רוה.

א) מוסד על מה שאמרו ז״ל, אמר להם הקב״ה לישראל בני לוו עלי
וקדשו קדושת היום והאמינו בי ואני פורע (ביצה טו, ב).

מַעֲדָנָי. שַׁבָּת הַיּוֹם לַיָיָ: לְעָמֵל קִרְאוּ דְרוֹר. וְנָתַתִּי
אֶת בִּרְכָתִי. אִשָּׁה אֶל אֲחוֹתָהּ לִצְרוֹר. לְגַלּוֹת עַל
יוֹם שִׂמְחָתִי. בִּגְדֵי שֵׁשׁ עִם שָׁנִי. וְהִתְבּוֹנְנוּ מִזְקֵנָי. שַׁבָּת
הַיּוֹם לַיָיָ: ולוו מַהֲרוּ אֶת הַמָּנֶה. לַעֲשׂוֹת אֶת דְּבַר
אֶסְתֵּר. וְחִשְׁבוּ עִם הַקּוֹנֶה. לְשַׁלֵּם אָכוֹל וְהוֹתֵר. בִּטְחוּ

לעמל דֶעם מִידֶען בֶּעפְרַייט פוּן מְלָאכָה,
וֶועל דֶערפַאר גֶעבֶּען דִי בְּרָכָה,
אַיין פְרוֹי דֶער אַנְדֶערֶער צוּ לֵייך,
זִיךְ וַוייזֶען אִין טָאג פוּן מַיין פְרֵייד,
אִין זַיידֶענֶע קְלֵיידֶער שֵׁיינֶע.
פוּן אַלְטֶע לֶערֶענט אַייךְ, קְלֵיינֶע,
אוּן בְּרֵיינגט הַיינטִיגֶען טָאג גוּט צוּ,
הַיינט אִיז צוּ גָאט אַ טָאג פוּן רוּה.

אוֹיף מִיר, מַיינֶע קִינדֶער, לַייט-בָּארגְט,
עֶסט גוּטֶע שְׁפַּייז אוּן נִישׁט גֶעזָארגט,
אוּן בְּרֵיינגט הַיינטִיגֶען טָאג גוּט צוּ,
הַיינט אִיז צוּ גָאט אַ טָאג פוּן רוּה.

מהרו אַיילְט דִי גָאב גֶעשְׁווִינד צוּטָאן,
ווִי אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה זָאגט אָן,
שְׁטֶעלְט אוֹיפְ'ן חֶשְׁבּוֹן פוּן נָאט דֶעם הער,
עֶר וֶועט בֶּעצָאהלֶען אַ סַךְ מֶעהר,
אִיהר מֶעגט, יוּדֶען, גַאנְץ זִיכֶער זַיין,
טְרִינקְט דֶעם טַייעֶרְסְטֶען בֶּעסְטֶען וַויין,

כִּי אֱמוּנַי. וּשְׁתוּ יֵין מַשְׁמַנַּי. שַׁבָּת הַיּוֹם לַיְיָ: ולזו הִנֵּה
יוֹם גְּאֻלָּה יוֹם שַׁבָּת אִם תִּשְׁמְרוּ ב) וִהְיִיתֶם לִי סְגֻלָּה.
לִינוּ וְאַחַר תַּעֲבוֹרוּ. וְאָז תִּחְיוּ לְפָנַי. וּתְמַלְאוּ צְפוּנַי.

און בְּרֵיינגט הַיינְטִיגֶען טָאג גוט צו,
הַיינט איז צו גָאט אַ טָאג פון רוה.
אויף מִיר, מַיינֶע קִינדֶער, לַייט, בָּארְגְט,
עֶסט גוטֶע שְׁפַּייז און נִישט גֶעזָארגט,
און בְּרֵיינגט הַיינְטִיגֶען טָאג גוט צו,
הַיינט איז צו גָאט אַ טָאג פון רוה.

הנה אַ טָאג פון דֶער גְאוּלָה איז עֶר,
שַׁבָּת אַז איהר הִיט ווִי עֶס גֶעהֶער,
אִיהר וֶועט מִיר אַ גֶעלִיבט פָאלק זַיין,
רוהט און דֶערְנָאךְ אִין וֶועג אַרַיין.
אִיהר וֶועט דֶענסְמָאל פַאר מִיר לֶעבֶּען,
וֶועל דָאס בֶּעסטֶע מַיינס אייך גֶעבֶּען.
און בְּרֵיינגט הַיינְטִיגֶען טָאג גוט צו,
הַיינט איז צו גָאט אַ טָאג פון רוה.
אויף מִיר, מַיינֶע קִינדֶער, לַייט-בָּארגט,
עֶסט גוטֶע שְׁפַּייז און נִישט גֶעזָארגט,
און בְּרֵיינגט הַיינְטִיגֶען טָאג גוט צו,
הַיינט איז צו גָאט אַ טָאג פון רוה.

ב) עין לעיל בזמר ידידות ס

שבת היום ליי: ולוו חזק קריתי. אל אלהים עליון.
והשב את נותי. בשמחה ובהגיון. ישוררו שם רנני.
לויי וכהני. ואז תתענג על יי. שבת היום ליי: ולוו

זה הזמר חברו דונש וחתם שמו בתחלת ד' חלקי החרוז כמו בחרוז
ראשון: דרור. וינצרכם. נעים. שבו

דרור יקרא לבן עם בת. וינצרכם כמו בבת. נעים

חזק שטארק, אויבערשטער, מיין שטאדט ווידער,
ברייננ אהין מיט פרייד, מיט לידער,
לאזען זינגען געזאנג פיינע,
די לוים און כהנים מיינע,
דענסמאל וועט איהר פיל גוטס קריגען,
מיט גאט האט איהר גרויס פארגניגען,
און בריינגט הייניגען טאג גוט צו,
היינט איז צו גאט א טאג פון רוה.
אויף מיר, מיינע קינדער, לייט, בארנט,
עסט גוטע שפייז און נישט געווארנט,
און בריינגט הייניגען טאג גוט צו,
היינט איז צו גאט א טאג פון רוה.

דרור א זוהן, א טאכטער לאזט ער שטמען פריי,
ווי דאס שווארצאפעלע היט ער אייך טריי,
איהר וועט נישט וויסען פון צרות און פלאג,
זיצט אייך און רוהט דעם שבת'דיגען טאג.

שְׁמְכֶם וְלֹא יְשְׁבַּת. שְׁבוּ וְנוּחוּ בְּיוֹם שַׁבָּת: דְּרוֹשׁ נָוִי
וְאוּלָמִי. וְאוֹת יֶשַׁע עֲשֵׂה עִמִּי. נְטַע שׂוֹרֵק בְּתוֹךְ כַּרְמִי.
שְׁעֵה שַׁוְעַת בְּנֵי עַמִּי: דְּרוֹךְ פּוּרָה בְּתוֹךְ בָּצְרָה וְגַם
בָּבֶל אֲשֶׁר גָּבְרָה. נְתוֹץ צָרַי בְּאַף וְעֶבְרָה. שְׁמַע קוֹלִי
בְּיוֹם אֶקְרָא: אֱלֹהִים תֵּן בַּמִּדְבָּר הָר. הֲדַס שִׁטָּה
בְּרוֹשׁ תִּדְהָר. וְלַמַּזְהִיר וְלַנִּזְהָר. שְׁלוֹמִים תֵּן כְּמֵי נָהָר.
הֲדוֹךְ קָמַי אֵל קַנָּא. בְּמוֹג לֵבָב וּבַמְּגִנָּה. וְנַרְחִיב פֶּה

דרוש רִיכט אויף גָאט דָאס הֵיילִיגֶע הויז מַיינֶע,
טהו מִיט מִיר חֶסֶד, וַוייז דִי גְנָאד דַיינֶע,
דֶעם צְוַוייג יַעֲקֹב פְלַאנק אִין וַויינְגָארְטֶען אַיין,
זַיין שְׁרַייעֶן לָאז דִיר אִין אוֹיעֶר אַרַיין.
דרוך טְרֶעט אִין בָּצְרָה דֶעם קֶעלְטֶער, דִי הֵיידֶען,
אוֹיךְ בָּבֶל, וָואס אִיז שְׁטַארק, טהו אָן לֵיידֶען,
מִיט כַּעַס, מִיט צָארֶען צוּשְׁטוּים דָארט זֵיי,
הֶער, וֶוען אִיךְ רוּף, דֶעם קוֹל פוּן מַיין גֶעשְׁרֵיי.
אלהים גִיבּ גָאט דִי צַייט, וֶוען אִין דֶער מִדְבָּר דָארט
וֶועט וַואקסֶען בֵּיימֶער פוּן אִיטלִיכֶען כָּארט,
צוּ דֶעם־וָואס וָוארֶענט שַׁבָּת, רוּהט, זִיצט שְׁטִיל,
גִיבּ פְרִידֶען ווִי וַואסֶער פוּן אַ טַייךְ פִיל.
הדוך פַארשְׁטוּים דִי הֵיידֶען, אָ, גָאט שְׁטַארְקֶער הַאר,
לָאזֶען זֵיי זִיךְ פוּקֶען, הָאבֶּען צַעַר,
מִיר וֶועלֶען עָפְנֶען אַ מוֹיל בְּרֵייט אוּן וַוייט,
אוּן זִינגֶען, לוֹיבֶּען דִיךְ אִין יֶענֶער צַייט.

וּנְמַלְאֶנָה. לְשׁוֹנֵנוּ לְךָ רִנָּה: דְּעָה חָכְמָה לְנַפְשֶׁךָ. וְהִיא כֶּתֶר לְרֹאשֶׁךָ. נְצוֹר מִצְוַת קְדוֹשֶׁךָ. שְׁמוֹר שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ:

זה הזמר חברו שמואל וחתם שמו בראשי החרוזים: שבת. מעבור. ואם. אכול. לערוך:

שַׁבָּת הַיּוֹם לַיְיָ. מְאֹד צַהֲלוּ בְּרִנּוּנַי וְגַם הַרְבּוּ מַעֲדָנַי. אוֹתוֹ לִשְׁמוֹר בְּמִצְוַת יְיָ שבת היום לי׳׳: מֵעֲבוֹר דֶּרֶךְ וּגְבוּלִים. מֵעֲשׂוֹת הַיּוֹם פְּעָלִים. לֶאֱכוֹל וְלִשְׁתּוֹת

דעה זוך חָכְמָה פֿאַר זִיךְ און זַיי פֿאַרשְׁטֶעְנדִיג,
זִי וֶועט אַ קְרוֹין צוּ דַיין קָאפּ זַיין שְׁטֶענדִיג,
הִיט פֿון דַיין הֵיילִיגֶען גָאט דֶעם זָאג,
הִיט דֶעם שַׁבָּת, דַיין הֵיילִיגֶען טָאג.

שבת דֶער טָאג אִיז רוּהֶ, שַׁבָּת צוּ גָאט
זִינגְט זְמִירוֹת אוֹיף אַ קוֹל וֶועהר הוֹיךְ,
גֶעשְׁמַאקֶע שְׁפַּייז אַ סַךְ עָסט אוֹיךְ,
זָאלסט אִיהם הִיטֶען נָאךְ גָאטס גֶעבָּאט,
דֶער טָאג אִיז רוּהֶ, שַׁבָּת צוּ גָאט.
מעבור נִישְׁט פָאהרֶען, גֵעהן אַרוֹיס פֿון תְּחוּם,
נִישְׁט טָאן הַיינט קֵיין אַרבַּייט אוּמְטוּם,
נָאר עָסֶען, טְרִינְקֶען, לוּסְטִיג זַיין,
דֶערבַּיי זְמִירוֹת זִינגֶען גַאנץ פֿיין,
וָואס מַאכט דֶעם טָאג פֿאַר אַ גֶעבָּאט,
דֶער טָאג אִיז רוּהֶ, שַׁבָּת צוּ גָאט.

בְּהִלּוּלִים. זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ שבת היום ליי. וְאִם תִּשְׁמְרֶנּוּ
יָהּ יִנְצָרְךָ כְּבָבַת. אַתָּה וּבִנְךָ וְגַם הַבַּת. וְקָרָאתָ עֹנֶג
לַשַּׁבָּת. אָז תִּתְעַנַּג עַל יְיָ שבת היום ליי: אֱכוֹל מַשְׁמַנִּים
וּמַעֲדַנִּים. וּמַטְעַמִּים הַרְבֵּה מִינִים. אֱגוֹזֵי פֶּרֶךְ
וְרִמּוֹנִים א) וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת יְיָ שבת היום ליי:
לַעֲרוֹךְ בַּשֻּׁלְחָן לֶחֶם חֲמוּדוֹת. לַעֲשׂוֹת הַיּוֹם שָׁלֹש

ואם ווִי דָאס אַפִּילֶע הִיט דִיךְ גָאט דֶער הֶער,
אוֹיבּ דוּ הִיטְסט דֶעם טָאג ווִי עֶס גֶעהֶער,
דוּ, דַיין זוּהן, דַיין טָאכְטֶער צוּגְלַייךְ,
אִיז דֶער שַׁבָּת אַ תַּעֲנוּג פוּן גָאט,
דֶער טָאג אִיז רוּה, שַׁבָּת צוּ גָאט.
אכול עֶס גוּטֶע שְׁפַּייז דָאס שֶׁעהנְסְט, דָאס בֶּעסְט,
אַלֶערְלֵיי גֶערִיכְט, פִיל דוּ קֶענְסְט,
דֶערְבַּיי אוֹיךְ שַׁבָּת-אוֹיבְּס גֶענִים
מִילְגְרוֹימֶען, אַ שְׁטֵייגֶער, אוּן נִיס,
וָאלְסְט עֶסֶען, וַאס זַיין, בֶּענְשֶׁען גָאט,
דֶער טָאג אִיז רוּה, שַׁבָּת צוּ גָאט.
לערוך גְרֵייט דֶעם טִישׁ פַיינֶע חַלָּה,
זַיי מְקַיֵים דְרַיי סְעוּדוֹת אַלֶע,
דֶעם לִיבֶּען נָאמֶען וָואס אוֹיבֶען,
אִיהם צוּבֶּענְשֶׁען אוּן צוּלוֹיבֶּען,

א) בשבת ירבה פירות ומגדים (חיי שבת).

סְעוּדוֹת. אֶת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד לְבָרֵךְ וּלְהוֹדוֹת. שִׁקְדוּ וְשִׁמְרוּ וַעֲשׂוּ בָנַי שבת היום ליי:

יה רבון וכו׳ צור משלו אכלנו וכו׳ תמצא בזמירות ליל שבת.

הִיט, מְהוּט, קִינדֶער, ווִי דָאס גֶעבָּאט,
דֶער טָאג אִיז רוּהֶ, שַׁבָּת צוּ גָאט.

זְמִירוֹת לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת.

את המחבר חברו יעקב בני הזק חתום בראשי החרוזים סדרת השיר: יאתה. עת דודים. קרא. בת. מעונת. טוה: וידידים. יחד. חזק.

בְּמוֹצָאֵי יוֹם מְנוּחָה. הַמְצִיא לְעַמְּךָ רְוָחָה. שְׁלַח תִּשְׁבִּי לְנֶאֱנָחָה. וְנָס יָגוֹן וַאֲנָחָה: יָאֲתָה לְךָ צוּרִי. לְקַבֵּץ עַם מְפוּזָרִי. מִיַּד גּוֹי אַכְזָרִי. אֲשֶׁר כָּרָה לִי שׁוּחָה: עֵת דּוֹדִים תְּעוֹרֵר אֵל. לְמַלֵּט עַם אֲשֶׁר שׁוֹאֵל. רְאוֹת

במוצאי שַׁבָּת צוּ נַאכְט, אַז גֵעהט הִין דֶער טָאג פוּן רוּה,
שִׁיק דַיין פָאלק שְׁפִּיט אַ פַארגְרִינְגֶערוּנג צוּ,
שִׁיק תִּשְׁבִּי צוּ טְרוֹיעֶרִיגֶע פַאר צָרוֹת, פְּלָאג,
אוּן לָאז פַארשְׁווִינדֶען ווֶערֶען יָאמֶער אוּן קְלָאג.
יאתה דִיר, גָאט בֶּעשַׁאפֶער מַיינֶער, פַּאסט עָס, דִיר גֶעהֶר,
דָאס פַארשְׁפְּרֵייטֶע פָאלק צוּפַארְזַאמְלֶען אַהֶער,
עֶרגִיץ פוּן דִי ווִילדֶע דָארט, פוּן דִי הֵיידֶען,
וָואס טְהוּעֶן זֵיי נֶעבִּיךְ אָן צָרוֹת, לֵיידֶען.
עת לָאז, גָאט, קוּמֶען דִי לִיבֶּע צַייט, וָואס מֶען ווַארט,
צוּ אַנטְרִינֶען דָאס פָאלק, ווָאס עָס בֶּעט אוּן נַארְט,
דַיין גוּטְסקַייט צוּ זָעהן, וָואס דוּ ווֶעסט דֶענְסְמָאל טָאן,
צוּ דֶער בְּלוּהֶענְ שָׁאף, ווֶען דֶער טאַל קוּמט אָן.

טובך בבוא גואל. לשה פזורה נדחה: קרא ישע
לעם נדבה. אל דגול מרבבה. יהי השבוע הבא.
לישועה ולרוחה: בת ציון השכולה. אשר היא היום
נעולה. מהרה תהיה בעולה. באם הבנים שמחה:
מעינות אזי. יזובון. ופדויי יי ישובון. ומי ישע ישאבון.
והצרה נשכחה: נחה עמך כאב רחמן. יצפצפו עם
לא אלמן: דבר יי אשר נאמן. בהקימך הבטחה:
וידידים פליטי חרץ. גניתם יפצחו במרץ. בלי צוחה
ובלי כרץ. אין יוצאת ואין צוחה. יהי החודש הזה.

קרא צו דעם אײדעל פאלק הילף און מזל בעשערה,
דו גאט, וואס גרעסער פון אלע ביסט דו מעהר,
לאז די דאזיגע וואך, וואס טרעט איצט אריין,
צו הילף און צו א גרינג רוהיג געמיט זיין.
בת די טאכטער ציון, די פארוױסטע אצינד,
לאז נעביך אויפגעריכט ווערען געשווינד,
לאז מען דארטען אין איהר לעבען פריי און ליינ.
און פארגעסען ווערען צרות, אל־דאס ביי.
נחה פיהר דיין פאלק ווי א פאטער א געטרייער,
און ווערד ווי דיין הבטחה אויפ׳ן הארץ פרייער,
זינגען אלע געליבטע דענסמאל לידער,
לוסטיג אהן זארג, אהן געשריי, אהן גערידער.
יהי לאז דער דאזיגער חדש זיין מיט ברכה
ווי פון דעם גרעסטען נביא די הבטחה,

כִּנְבוּאַת אֲבִי הוֹוֶה. וְיִשָּׁמַע בְּבַיִת זֶה. קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה: חָזָק יְמַלֵּא מִשְׁאֲלוֹתֵינוּ. אַמִּיץ יַעֲשֶׂה בַקָּשָׁתֵנוּ. וְהוּא יִשְׁלַח בְּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ. בְּרָכָה וְהַצְלָחָה: בְּמוֹצָאֵי יוֹם גִּילָה. שִׁמְךָ נוֹרָא עֲלִילָה. שְׁלַח תִּשְׁבִּי לְעַם סְגוּלָה. רֶוַח שָׂשׂוֹן וַהֲנָחָה: קוֹל צָהֳלָה וְרִנָּה. שְׂפָתֵינוּ אָז תְּרַנֵּנָה. אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא. אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָּא:

און גֶעהֶערט קָאז אִין דֶעם הויז וֶוערֶען אויף לַאנג,
אַ קוֹל פון פְרֵייד, אַ קוֹל פון שִׂמְחָה, גֶעזַאנג.
חזק דֶערפִילֶען לָאז דֶער שְׁטַארְקֶער אונזֶער בֶּעגֶעהר,
און די בַּקָשָׁה אונזֶערֶע טָאן לָאז עֶר,
אִין די וֶוערְק פון אונזֶערֶע הֶענט און מְלָאכָה,
שִׁיקֶען לָאז עֶר די בְּרָכָה אִי הַצְלָחָה,
אַז דֶער פְרֵיילִיכֶער טָאג שַׁבָּת גֶעהט אַהִין,
לָאז דַיין לִיבֶּער נָאמֶען אונז הָאבֶּען אִין זִין,
שִׁיק תִּשְׁבִּי צום יֶעלִיבְּטֶע פָאלק, שִׁיק מִיט אִיהם מִיט
אַ רוּהִיג לֶעבֶּען, פְרֵייד און גְרִינג גֶעמִיט.
מִיט אַ גֶעזַאנג אויף אַ הויך קוֹל,
וֶועט אונזֶער מויל זִינְגֶען דֶענְקמָאל,
אַ נוּ, נָאט, גִיב הִילף נוּ,
אַ נוּ, נָאט בֶּעגְלִיק נוּ.

זה הזמר חברו שילא וחתם שמו בסופי תיבות: חדש.
ששני. אל. נא. ומחרוז הראשון ואילך מוסד ע״פ א״ב.

חַדֵּשׁ שְׂשׂוֹנִי אֵל נָא. וְהָבִיא אֶת אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא:
אַמֵּץ וְהַזֵּק רִפְיוֹן יָדַי. בָּרֵךְ מְלַאכְתִּי וְכָל מַעֲבָדַי.
גְּאָלִי זְכוֹר עָנְיִי וּמְרוּדִי. הַבְרֵךְ הַטּוֹב הָקֵם לְעוֹדְדִי.
דְּרֵץ וּשְׁלַח וְשַׂמַּח לְבָבִי. את אליהו הנביא: וָעֵד וְהָכֵן דֵּי
סִפּוּקִי. זַמֵּן מְזוֹנִי וְלֶחֶם חֻקִּי. חֵלֶב חֵיל גּוֹיִם חִישׁ
לְהָנִיקִי. טוּבְךָ תַּשְׂבִּיעַ עוֹלָלַי וְיוֹנְקַי. יָבֹא מְשִׁיחִי לְעִיר

חדש דִי פְרֵייד מַיינֶע בֶּענַיי, גָאט, ווִי מַיין בֶּעגֶעהר,
אוּן בְּרֵיינג אֵלִיָהוּ הַנָבִיא אַהֶער
לָאזט מַיינֶע שְׁלַאפֶע הֶענט שְׁטַארְקֶען אוּן קְרֶעפְטֶען,
בֶּענְשֶׁען מַיין וֶוערק, מַיינֶע אַלֶע גֶעשֶׁעפְטֶען,
גֶעדֵיינְק, אָ גָאט, מַיין פַּיין, מַיין בִּיטֶער גֶעפִיהל,
דַיין הַבְטָחָה מִיךְ אוֹיפְצוּרִיכְטֶען דֶערְפִיל,
דֶערְפְרֵיי מַיין הַארץ, שִׁיק גֶעשְׁווִינד, הַאיֶע נִיט מֶעהר,
שִׁיק גִיךְ אֵלִיָהוּ הַנָבִיא אַהֶער.
ועד לָאזט דִי בֶּעדֶערְפְנִיש מַיינֶע מִיר אָנבְּרֵייטֶען,
מַיין שְׁפַּייז אוּן מַיין טֶעגלִיךְ בְּרוֹיט מִיר אָנְגְרֵייטֶען,
דָאס בֶּעסטֶע אִין דֶער וֶועלְט מִיר גֶעבֶּען גֶעשְׁווִינד,
מִיט דַיין נוּטס אָנְזֶעטִיגֶען מַיין גַאנץ גֶעזִינד,
דֶער גוֹאֵל צֶדֶק צוּ מִיר קוּמֶען לָאז עֶר,
גְלַייךְ מִיט אֵלִיָהוּ הַנָבִיא אַהֶער.

מוֹשָׁבִי. את אליהו תנביא; כּוֹנֵן לְעַם זוּ צוּרִי צוֹר לַהֲבוּשׁ. לָהֶם לֶאֱכוֹל וּבֶגֶד לִלְבּוּשׁ. מְשַׂנְאַי יֶחֱוֶה יֵרָא וְיֵבוֹשׁ. נָוֶה הַר שֵׂעִיר בְּקָרוֹב תִּכְבֹּשׁ. שְׂשׂוֹנִי יִגְדַּל בִּרְאוֹת סְבִיבִי. את אליהו תנביא: עַמּוֹן וּמוֹאָב מְהֵרָה תְּכַלֶּה. פְּרוּתְךָ לְעַמְּךָ בְּקָרוֹב תְּגַלֶּה. צִיּוֹן תְּמַלֵּא מֵעַם אֵלֶּה. קִרְיַת מֶלֶךְ רָב אָז נַעֲלֶה. שַׁכֵּן תְּשַׁכֵּן בְּתוֹךְ עַם צְבִי. את אליהו תנביא:

כהן גִיבּ אונז, נָאט, אַ רְפוּאָה צוּ מַכּוֹת און לֵייד,
בְּרוֹיט צוּ עֶסֶען און אויף אָנצוּטָאן אַ קְלֵייד,
פַּיינד מַיינֶע לָאזֶען זֶעהן, זִיךְ שֶׁעמֶען פַאר שַׁאנד,
דֶעם בַּארג שֵׂעִיר גֶעהם נִיךְ אַיין אִין מִזְרַח-לַאנד;
שְׁטַארק גְרוֹיס וֶועט מַיין פְרֵייד זַיין דָאס אַז אִיךְ דֶערְהֶער,
אַז קוּמְט אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא אַהֶער.
עמן פַארלֶענד עַמּוֹן און מוֹאָב גִיךְ אַצִינְד,
און צוּ דֶעם פָאלק דַיינֶעם שִׁיק דַיין הִילְף גֶעשְׁווִינד
לָאז צִיּוֹן פוּל זַיין מִיט דֶעם פָאלק, דַיינֶע לַייט,
אִין דֶער גְרוֹיסֶער שְׁטָאדט גֶעהן מִיר אִין יֶענֶער צַייט.
לָאז צוּם פַּיינֶעם פָאלק אויף אַ שְׁטֶענְדִיג קְוַואטֶער,
קוּמֶען אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא אַהֶער.

זה הזמר חברו אלעזר וחתם שמו בראשי החרוזים:
אגיל, לכן, עוד, חדים, רטה.

אָגִיל וְאֶשְׂמַח בִּלְבָבִי. בִּרְאוֹתִי כִּי מֵאוֹיְבִי תָּרִיב רִיבִי. וּלְצִיּוֹן גּוֹאֵל תָּבִיא. אִישׁ צֶמַח תַּצְמִיחַ. אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא וּמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ: לָכֵן בָּעַמִּים יַחַד. תִּפּוֹל אֵימָה וָפַחַד. לָכֶם יִפְחָד. בְּעֵת יַעֲלֶה נוי אֶחָד. וְאוֹרְחוֹתָיו יַצְלִיחַ אליהו: עוֹד מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב. יָעוּר לַעֲשׂוֹת הֶרֶג

אגיל עֶס וֶועט מִיר אִין הַארץ שְׁטַארק הַנָאָה טָאן
צווֶעהֶען ווִי דוּ נֶעהְמסְט זִיךְ פַאר מִיר אָן,
און בְּרֵיינְגְסְט צוּ צִיוֹן דֶעם גּוֹאֵל דַיינֶעם,
לָאזט וַואקסֶען דֶעם מַאן צֶמַח דֶעם פַיינֶעם,
אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא דֶעם שָׁלִיחַ,
און מִיט אִיהם דֶעם מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ:
לכן אויף דִי אַלֶע הֵיידֶען טַאקִי וָואס דָארט,
וֶועט פַאלֶען אַיין אֵימָה בַּאלד אוֹיפְן אָרט,
פַאר פַּחַד וֶוערֶען זֵיי אַזוֹי גֶעל אוּן גְרִין,
אַז דָאס אֵיינְצִיגֶע פָאלק וֶועט גֶעהן אַהִין,
און זַיינֶע וֶועגֶען בֶּעגְלִיקְט, מַצְלִיחַ,
אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא דֶער שָׁלִיחַ,
און מִיט אִיהם דֶער מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ.
עוד הֶעט פוּנִ'ם מִזְרָח אִין עָק מַעֲרָב זַייט,
רֶעכֶענט עֶר זִיךְ אָפּ מִיט דִי ווִילְדֶע לַייט.
מִיט אֱדוֹם און עֲרָב הַאלט עֶר מִלְחָמָה,

רָב. בֶּאֱדוֹם וַעֲרָב. לַעֲרוֹךְ מִלְחָמָה וּקְרָב. עַל אוֹיְבָיו
יַצְרִיחַ אליהו: זֵדִים מַלְכֵי אֲדָמָה. יְטוּר נָפִישׁ וָקֵדְמָה.
מִשְׁמָע וְדוּמָה. נוּסוּ נֶגְבָּה וְיָמָּה. אֲשֶׁר אֶתְכֶם יַבְרִיחַ
אליהו: רָנּוּ כָּל עוֹבְרֵי אֹרַח. כִּי הִנֵּה רַעֲנָן אֶזְרַח. אוֹרוֹ
זָרַח. קָנֶה כַּפְתּוֹר וָפֶרַח. עַל הַר צִיּוֹן יַפְרִיחַ אליהו:

סְרַייסְט און נֶעהמט זֵיי אַרוֹיס דִי נְשָׁמָה.
אֵלִיָהוּ הַנָבִיא דֶער שָׁלִיחַ,
און מִיט אִיהם דֶער מֶלֶךְ הַמָשִׁיחַ.
זדים אַטְמַאנֶען פוּן יֶעדֶער שְׁלֶעכְטֶער אוּמָה,
יְטוּר, נָפִישׁ, קֵדְמָה, מִשְׁמָע און דוּמָה,
אִין דָרוֹם, אִין מַעֲרָב-זַייט לוֹיפט אַוֶועק,
אַייךְ אַלֶע פַארטְרַייבּט עֶר גֶעשְׁווִינד אַ שְׁרֶעק,
אֵלִיָהוּ הַנָבִיא דֶער שָׁלִיחַ,
און מִיט אִיהם דֶער מֶלֶךְ הַמָשִׁיחַ.
רנו אַלֶע וַואנְדֶערֶער, זִינגט אוֹיף אַ קוֹל הוֹיךְ,
דֶען דֶער צַדִיק שְׁפְּרָאצט און זַיין לִיכט שַׁיינט אוֹיךְ,
בְּלוּמֶען און קְוֶוייטֶען פוּן אִיטְלִיכֶען סָארט
לָאזט עֶר אוֹיפְ'ן בַּארג צִיוֹן בְּלִיהֶען דָארט,
אֵלִיָהוּ הַנָבִיא דֶער שָׁלִיחַ,
און מִיט אִיהם דֶער מֶלֶךְ הַמָשִׁיחַ.

זה הזמר חברו אברהם וחתם שמו בראשי החרוזים:
אלהים, ביום, רבה, הכן, מערנים.

אֱלֹהִים יִסְעָדֵנוּ בְּרָכָה בִּמְאוֹדֵנוּ. וְזֶבֶד טוֹב יִזְבְּדֵנוּ.
בְּכָל מִשְׁלַח יָדֵינוּ. אלהים יסעדנו: בְּיוֹם רִאשׁוֹן לִמְלָאכָה.
יְצַו אִתָּנוּ בְּרָכָה. וְיוֹם הַשֵּׁנִי כָּכָה. יַמְתִּיק אֶת כּוֹדֵנוּ.
אלהים: רַבָּה צְבָאֵי יִשְׁעִי. בַּשְּׁלִישִׁי וּבָרְבִיעִי הַחֲמִישִׁי.
אַךְ לֹא בְּעִי. יִשְׁלַח אֶת פּוֹדֵנוּ. אלהים: הָכֵן טְבוֹחַ טֶבַח.

אלהים דֶער אַלְמֶעכְטִיגֶער גָאט לָאז אוּנז שִׁיצֶען,
אִין אוּנזֶער פַּארמֶעגֶען לָאז אַרַיין דִי שְׁפָּאר,
עֶר לָאז אוּנז אַיינטֵיילֶען גוּטס טַאקִי נָאר,
אִין אַלֶע אוּנְזֶערֶע גֶעשֶׁעפְטֶען גָאר:
דֶער אַלְמֶעכטִיגֶער גָאט לָאז אוּנז שִׁיצֶען.
ביום זוּנטִיג אִין עֶרְשְׁטֶען טָאג פוּן דֶער מְלָאכָה,
לָאז עֶר הֵייסֶען אַרַיינגֵעהן דִי בְּרָכָה,
מָאנְטִיג דֶעם צְוֵוייטֶען טָאג אוֹיךְ הַצְלָחָה,
אוּנזֶער פַּארזַאמְלוּנג זִים, שְׁטִיל אָהן קְפִּיצֶען,
דֶער אַלְמֶעכטִיגֶער גָאט לָאז אוּנז שִׁיצֶען.
רבה לָאז פוּן הִילְף דִי מִיטֶעל פַּארמֶעהרֶען נָאךְ
אִין דְרִיטֶען אוּן פֶערְטֶען טָאג פוּן דֶער וָואךְ,
דָאנֶערשְׁטִיג בִּין אִיךְ נָאר גַאנץ אָהן אַ בְּרָאךְ,
דֶעם הֶעלְפֶער צִיקוּמֶען אוּנטֶערהִיצֶען,
דֶער אַלְמֶעכטִיגֶער גָאט לָאז אוּנז שִׁיצֶען.
הכן מֶען קֵיילֶעט, קָאכט, בַּאקט, מַאכט אַלְסְדִינג בָּערֵייט,
דֶעם זֶעקסטֶען טָאג פְרַייטִיג אַ סְעוּדָה גְרֵייט,

בְּיוֹם הַשִּׁשִּׁי זֶבַח. קֹדֶשׁ הִלּוּל וָשֶׁבַח. עַל כָּל מַחֲמַדֵּנוּ
אלהים: מַעֲדַנִּים לְנַפְשֵׁנוּ. נִתַּן בְּיוֹם קָדְשֵׁנוּ. וְרַעֲנָנָה
עַרְשֵׂנוּ. וְלַיְלָה אוֹר בַּעֲדֵנוּ. אלהים יסעדנו:

זה הזמר חברו נוסן וחתם שמו בראשי החרוזים: נאוו, חבי, מלכך, ניפת:

אֵלִי חִישׁ גֹּאֲלִי. עַבְדְּךָ יַשְׂכִּילִי. מְבַשֵּׂר טוֹב אֵלַי.
אֶת אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא: נָאווּ עַל הֶהָרִים. שְׁלוּחֵי יוֹצֵר

אַ קִידוּשׁ, אַ זְמִירָה, אַ לוֹיבּ גַאנץ בְּרֵייט
אוֹיף אַלֶעם גוּטֶען, וָואס מִיר בֶּעזִיצֶען,
דֶער אַלְמֶעכְטִיגֶער גָאט לָאז אוּנז שִׁיצֶען.
מעדנים זֶעהר גֶעשְׁמַאקֶע מַאֲכָלִים, פְלֵייש אוּן פִישׁ,
וֶוערד שַׁבָּת קֹדֶשׁ גֶעגֶעבֶּען צוּם טִישׁ,
אוּנזֶער בֶּעט צוּגֶעבֶּעט מְחַיֶה, רֵיין, פְרִישׁ,
בַּיי נַאכט בְּרֶענֶען לִיכְט, פוּנְקֶלֶען ווִי בְּלִיצֶען,
דֶער אַלְמֶעכְטִיגֶער גָאט לָאז אוּנז שִׁיצֶען.

אלי אָ מַיין גָאט, זָאלסְט גִיךְ דֶעם גוֹאֵל שִׁיקֶען,
דֶער קְנֶעכְט דַיינֶער, אָ, לָאז עֶר בֶּעגְלִיקֶען,
דֶעם אָנזָאגֶער פוּן בְּשׂוֹרוֹת, גָאט מַיין הֶער,
אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא שִׁיק אַהֶער.
נאוו שֵׁיין נֶעהמֶען זִיךְ אוֹיף בֶּערג דִי שְׁלוּחִים אוֹיס,
וָואס דֶער מַייסְטֶער פוּן דִי בֶּערג שִׁיקְט אַרוֹיס

הָרִים. וְרַגְלֵי הַמְבַשְּׂרִים. בְּאֱמוֹר שׁוֹבִי שׁוּבִי: אלי חֲבִי כִּמְעַט רֶגַע. כָּל מַחֲלָה וְכָל נֶגַע. אוֹיְבַיִךְ אֶפְגַּע. יוֹם נָקָם בְּלִבִּי: אלי מַלְכֵּךְ יָבֹא לָךְ. יָפָה אַתְּ כֻּלָּךְ. וְרַעְיָתִי לְמוֹלָךְ. גִּלְעָדִי הַתִּשְׁבִּי: אלי נֹפֶת תְּטוֹפְנָה

און די פיס פון די אָנזאָגער דאָרט אויך,
ווי זיי שרייען: קום, קום צוריק גאנץ הויך.
אַ מיין גאָט, זאָלסט ניך דעם גואל שיקען,
דער קנעכט דיינער, אַ לאָז ער בעגליקען וכו׳
חבי וואַרט נאָר, זאָגט ער, וואַרט אַ רגע איבער,
ביז פלאָג און אַל דאָס ביין געהט אַריבער,
דיינע פיינד די היידען מאַך איך אַן שמאַרק,
צו זיי אויסלאָזען וואָס מיר אויפן האַרץ.
אַ מיין גאָט, זאָלסט ניך דעם גואל שיקען,
דער קנעכט דיינער, אַ, לאָז ער בעגליקען וכו׳
מלכך קומען וועט יענער האַר צו דיר צוגעהן,
צו דיר, וואָס ביסט אינגאַנצען וואונדער־שיין,
צו דיר, וואָס אַגעליבטע יעוד סט מיר,
אליהו התשבי קומט צו דיר.
אַ מיין גאָט, זאָלסט ניך דעם גואל שיקען,
דער קנעכט דיינער, אַ, לאָז ער בעגליקען וכו׳.
נפת זים ברומען די ליפען פון די טויבען,
די קינדער יעקב, וואָס אין גאָט גלויבען,
שוין געקומען די צייט צוגעדינגען דאָרט,
ציון די שיינע נחלה אַ ליב אָרט.

שִׁפְחֵי בְּנֵי יוֹנָה. כִּי בָא עֵת לְחֶנְנָהּ צִיּוֹן נַחֲלַת צְבִי: אלי חיש מאלי

מוסף עיפ איב

אַדִּיר אָיוֹם וְנוֹרָא. בַּצַּר לִי לְךָ אֶקְרָא. יְיָ לִי וְלֹא אִירָא: נְדוֹר פִּרְצַת הֵיכָלִי. דָּגוּל מַהֵר חַכְלִילִי. יְיָ הֱיֵה עוֹזֵר לִי: הֵן אַתָּה תִקְוָתִי. וְלִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי. יְיָ עוֹז יְשׁוּעָתִי: זַךְ וּנְקִי כַפַּיִם. חוֹן פּוֹרְשֵׂי כְּנָפַיִם. יְיָ

אָ מַיין גָאט, וָואלסְט גִיךְ דֶעם גוֹאֵל שִׁיקֶען,
דֶער קְנֶעכְט דַיינֶער, אָ, לָאז עֶר בֶּעגְלִיקֶען,
דֶעם אָנְוָואגֶער פוּן בְּשׂוֹרוֹת, גָאט מַיין הֶער,
אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא שִׁיק אַהֶער.

א שְׁרֶעקְלִיךְ, אַלְמֶעכְטִיגֶער, אָהְן אַ שִׁיעוּר,
בְּשַׁעַת מִיר אִיז אֵיינְג רוּף אִיךְ, שְׁרַיי צוּ דִיר,
הָאבּ אִיךְ נִישְׁט מוֹרָא אוּן גָאט אִיז מִיט מִיר.
מַאךְ צוּרֶעכְט דֶעם בְּרָאךְ פוּן מַיין גֶעבַּיי,
שִׁיק גִיךְ דֶעם, וָואס מִיר דֶערוַוארְטֶען גֶעטְרַיי,
אָ, גָאט אַלְמֶעכְטִיגֶער, אָ, שְׁטֶעה מִיר בַּיי.
הן דוּ בִּיסְט דָאךְ דִי גַאנְצֶע הָאפְנוּנג מַיינֶע,
אִיךְ הָאף צוּבֶּעקוּמֶען דִי הִילְף דַיינֶע,
אָ, גָאט, אַ הִילְף אַ שְׁטַארְקֶע, אַ פַיינֶע.
זך רֵיינֶער גָאט, וָואס דַיינֶע הֶענְד זֶענֶען רֵיין,
גֶענֶעדִיג דִי וָואס בֶּעטֶען דִיךְ מִיט גֶעוֵויין,
א, גָאט, וָואס הַאלְט אַיין דֶעם צָארְן צוּ גְרוֹיס אִי קְלֵיין,

אֶרֶךְ אַפַּיִם: טוּבְךָ תָּחִישׁ לְעַמֶּךָ. יְהִי עָלֵינוּ כִּנְאֻמֶךָ.
יְיָ עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ: כּוֹנֵן בֵּית מְכוֹנֶךָ. לְהַרְבֵּץ בּוֹ
צֹאנֶךָ. יְיָ בְּאוֹר פָּנֶיךָ: מִפַּחַד לְהַצִּילִי. נַהֲלֵנִי לְצִיּוֹן
קֹדֶשׁ גּוֹרָלִי. יְיָ שְׁמַע בְּקוֹלִי: סְעוֹד וּסְמוֹךְ לְנִמְהָרִים.
עֲזוֹר נָא אֶת הַנִּשְׁאָרִים. יְיָ יוֹצֵר הָרִים: פְּדֵה אַמְּךָ
מֵעַזִּים. צֹאנְךָ מִיַּד גּוֹזְזִים. יְיָ עוֹשֵׂה חֲזִיזִים: קָרֵב קֵץ

טובך דײַן גוטסקײט שיק גיך צו דײַן פָאלק אַהער,
ווי דײַן הַבְטָחָה גיב אונז און בֶּעשֶׂעהר,
אָ, גָאט, צוליב דײַן נָאמֶען טהו עָס מֶעהר.
כונן בוי־אויף דײַן וואוינונג, דײַן הײליגען זיטץ.
דײַנֶע שָׁאף פיטֶער דָארטֶען און בֶּעשיטץ,
אָ, גָאט, מיט דײַן ליכטיג פָּנים ווי אַ בּליטץ.
מפחד זײַ מיך מַציל, ווען איך שטעה שרעקליך שמָאל,
פיהר מיך קײן ציון מײַן גורל אַ מָאל,
אַ גָאט אַלמֶעכטיגֶער, אָ, הָארך מײַן קול.
סעוד לֶעהן אונטֶער די פַארְיָאגטֶע ווָאס דו זֶעהסט,
שטעה בײַ די ווָאס גֶעבליבֶּען נָאר אַ רֶעשט,
אָ גָאט שטַארקֶער, ווָאס בֶּעשַׁאפט די בֶּערג פֶעסט.
פדה בֶּעפרײַ אַ דײַן פָאלק פון די הײדֶען דָארט,
דײַן שָאף פון די ווילדֶע אין יֶענֶעם אָרט,
אָ, גָאט, ווָאס בליצֶען מַאכט עֶר מיט אַ ווָארט.
קרב נו דֶערפרײַ שוין, גָאט, מיט דֶער נֶחָמָה,
דֶערבַּארם זיך אויף דֶער פַארווײנטֶער נְשָׁמָה,
אָ, גָאט, ווָאס דו ביסט אַ איש מלחָמָה,

נֶחָמָה. רַחֵם אוּם לֹא רוּחָמָה. יְיָ אִישׁ מִלְחָמָה: שְׁכוֹן כְּמֵאָז בְּאָהֳלֵנוּ. תָּמִיד אֵל מְחוֹלְלֵנוּ. יְיָ מַלְכֵּנוּ הוּא יוֹשִׁיעֵנוּ:

זה הזמר מוסד על פי א״ב ואח״כ חתם המחבר את שמו ישי בר מרדכי חזק: יום. שוע. יזמתי. בורא. רחמיך. מלאכים. רבו. דין. כלילת. יזכר. חפשני. זה. קומו. ומעשה של הזמר נמצא בברייתא והחסיד עשה ממנו זמר

אִישׁ חָסִיד הָיָה. בְּלִי מָזוֹן וּמִחְיָה: בְּבֵיתוֹ עוֹסֵק מַלְבּוּשׁ. וְאֵין בֶּגֶד לִלְבּוֹשׁ: נוֹתֵן בַּחֲשׁוּבָה אִשָּׁה. וְגַם

שכון רוּה ווי פַארצַייטֶען אִין אוּנזֶער גֶעצֶעלט,
דוּ גָאט, וָואס הָאסט אוּנז אוֹיף דִי פִּיס גֶעשְׁטֶעלט,
אָ גָאט, דוּ וֶועסט אוּנז הֶעלְפֶען אִין דֶער וֶועלט.

איש חסיד אַ חָסִיד אִיז גֶעוֶוען אַ מָאל, אַ מָאל,
אָהְן בְּרוֹיט, אָהְן מִחְיָה, גֶעשְׁטַאנֶען זֵעהר שְׁמָאל.
אָהְן אַ קְלֵייד אִין שְׁטוּב גֶעזֶעסֶען פַארְשְׁפַארט,
נִישְׁט מְבוּיָשׁ צוּ וֶוערֶען הָאט אִיהם גֶעאַרט.
אַ וַוייבּ הָאט עֶר גֶעהַאט גָאר אַיין אַנְטִיק,
אוֹיךְ קִינדֶער אָהְן עַיִן הָרָע פִינף שְׁטִיק.
אֵיינְמָאל זָאגט אִיהם דָאס וַוייבּ אַרוֹיס גַאנץ קְלָאר,
אַזוֹי לֶעבֶּען אִיז מֶעהר קַיין סְבָרָא גָאר.
צוּ עֶסֶען נִישְׁטָא דָאךְ קַיין פִּיצֶעל בְּרוֹיט,
מִיר זֶענֶען נַאקֶעט אִין אַ בִּיטֶער נוֹיט.

בְּבָנִים חֲמִשָּׁה: הִכְבִּידָה לוֹ הָאִשָּׁה. יוֹתֵר אֵין לְהִתְיָאֵשָׁה:
הַמִּבְּלִי לֶחֶם לֶאֱכוֹל בְּעֵרוֹם וּבְחוֹסֶר כֹּל: וְתוֹרָה
מְצָאתָ כִּי יָגַעְתָּ. מַה נֹּאכַל מֵעַתָּה: וְהִיר כְּבַר נָשׁוּק.
הֲלֹא תֵּצֵא לַשּׁוּק: חַנּוּן וְרַחוּם בִּמְרוֹמָיו. אוּלַי יִגְמְלֵנוּ
בְּרַחֲמָיו: טוֹב לְקוֹיָו מַחֲסֶה. רְצוֹן יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה: יָעַצְתְּ
בְּדַעַת וּבְחָכְמָה. עֲצָתֵךְ בְּלִי לְהַסְכִּימָה: כְּצֵאתִי
לְבֹשֶׁת וְלִכְלִמָּה. מִבְּלִי כְסוּת וְשַׂלְמָה: לְאֵין בְּיָדִי

לֶערנֶען קֶענסְט דוּ, הָאסט דִיר מִיה גֶעגֶעבֶּען,
נָאר פוּן וָואס וֶועלֶען מִיר וַוייטֶער לֶעבֶּען.
בִּיסט גוּט, פְּרוּם, בָּרוּךְ הַשֵּׁם גֶענוּג שְׁטַארק,
אָט נֶעהם אוּן גֵעה, כְּלֶעבֶּען, אַרוים אִין מַארק.
דֶער וָואס אִין הִימֶעל הָאט רַחֲמָנוּת, חַס,
אֶפְשַׁר בֶּעשֶׁעהרְט עֶר אוּנז עֶפִּים אִין גַאס.
יֶענֶע וָואס הָאפֶען צוּ אִיהם שְׁטֵעהט עֶר בַּיי
דֶעם וואוּנשׁ פוּן דִי פְרוּמֶע דֶערְפִילט עֶר טְרַיי.
דוּ זָאגסט וִוי אַ חֲכָמָה מִיט פַארשְׁטַאנד,
נָאר דִיר צוּפָאלְגֶען וִוי אִיז מֶען אִין שְׁטַאנד.
וִוי גֵעהט מֶען אוֹיף לַייטִישׁ גֶעשְׁפֶּעט אוּן רֵייד,
אָהן אַ מַאנטֶעל, אָהן עֶפִּים אַ קְלֵייד.
אוּן אוֹיף צוּפַארְבֶּעסֶערֶען דֶעם פֶּעלֶער,
אִיז נִישְׁטָא אִי אַ צוּבְּרָאכֶען הֶעלֶער.
זִי גִיט צוּ שְׁכֵנִים אַ שְׁפְּרוּנג אוּן אַנְטְלַייט
שֵׁיינֶע, גַאנְץ פַיינֶע קְלֵיידֶער אוֹיף אַ צַייט.

לְפוּרְטָה. אֲפִילוּ שָׁוֶה פְרוּטָה: מְהֵרָה וְשָׁאֲלָה מִשְׁכֵּנִים. מַלְבּוּשִׁים נָאִים מְהֻקָּנִים: נִלְבַּשׁ וְהִשְׁלִיךְ יְהָבוֹ. עַל יְיָ אֲשֶׁר אֲהֵבוֹ: סָחוּ יְלָדָיו בְּפִלּוּלָם. אַל יָשׁוּב דַּךְ נִכְלָם: עָבַר בַּשּׁוּק בִּסְבָרָתוֹ. וְהִנֵּה אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא לִקְרָאתוֹ: פָּץ לוֹ הַמְבַשֵּׂר. בֶּאֱמֶת הַיּוֹם תִּתְעַשֵּׁר: צַוֵּנִי בְּכָל כְּבוֹדֶךָ. כִּי הִנְנִי עַבְדֶּךָ: קְרָא לְמִי בְּדַעְתּוֹ. קְנוֹת עֶבֶד אֵין כְּמוֹתוֹ: רָחַשׁ אֵיךְ יְשַׁנֶּה דִינוֹ. עֶבֶד לִמְכּוֹר

ער טְהוּט בַּאלד דִי קְלֵיידֶער אָן, וָואס ער הָאט,
אוּן גֵעהט אַרוּים פוּן שְׁטוּב אוֹיף גָאטס בֶּערָאט.
דִי קִינדֶער בֶּעטֶען גָאט מִיט אַ גֶעשְׁרֵיי,
לָאז ער לֵיידִיג נִישט קוּמֶען קְרִיק צוּ זֵיי.
ווִי ער גֵעהט מִיט הָאפנוּנג אִין מַארק אַרוּם דָארט,
וַואקסְט אֵלִיָּהוּ הַנָבִיא אוּים אוֹיפְ'ן אָרט.
דָער אָנזָאגֶער זָאגט צוּ אִיהם טַאקִי גְלַייך,
דוּ ווֶעדְסְט גַאנץ זִיכֶער הַיינטִיגֶען טָאג רַייך.
בֶּעפֶעהל מִיר מִיט דַיין כָּבוֹד, הָאסט דָאס רֶעכְט,
דֶען אִיךְ בִּין דַיין אוּנטֶערְטֶענִיגֶער קְנֶעכְט.
שְׁרַייט אוּיס: ווֶער ווִיל קוֹיפֶען, ווִיל קוֹיפֶען דָא,
אַזאַ קְנֶעכְט ווִי ער זַיין גְלַייכֶען נִישְׁטָא.
ווִי שִׁיקט זִיךְ עָס, גִיט ער בַּיי זִיךְ אַ קְלֶער,
עָפִּים פַארְקֶערט, אַ קְנֶעכְט פַארְקוֹיפְט זַיין הָער.
ער לֵייגט אִין חָסִיד זַיין חָכְמָה אַרַיין,
אוּן ער נֶעמט אִיהם גְלַייך ער וָואלט זַיין הַאר זַיין.

אֶת אֲדוֹנוֹ: שָׁת לוֹ חָכְמָתוֹ בְּקִרְבּוֹ. וְהֶחֱזִיק בּוֹ כְּמוֹ רַבּוֹ: תַּגָּר קְנָאוֹ בַּאֲהָבִים. בִּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת אֶלֶף זְהוּבִים, תְּבָעוֹ מַה מְּלַאכְתֶּךָ. אִם בְּבִנְיַן חָכְמָתֶךָ. תַּכְלִית טְרַקְלִין וּפַלְטְרִין. הֲרֵי אַתָּה בֶּן חוֹרִין: יוֹם רִאשׁוֹן בִּמְפְעָלִים. פָּעַל עִם פּוֹעֲלִים: שִׁוַּע בַּחֲצִי הַלַּיְלָה.

אַ סוֹחֵר קוֹיפְט אִיהם אוּן פָּשׁוּט עֶר קְוֶועלְט,
פַאר אַכְט הוּנדֶערט טוֹיזֶענד גִילְדֶען גְרֵייט גֶעלט.
וָואס אִיז דַיין מְלָאכָה, פְרֶעגט עֶר אִיהם דָא גִיךְ,
אוֹיבּ הַיְיזֶער צוּ בּוֹיעֶן פַארְשְׁטֵייהסְט דוּ זִיךְ,
וָוערד פַארְטִיג אַ פַּאלַאץ אַזַא גֶעבַּיי,
רָענְסְמָאל זַיי זִיכֶער בִּיסט דוּ ווִידֶער פְרַיי.
דָעם עֶרְשְׁטֶען טָאג ווִי דָאס וֶוערק הֵייבְּט זִיךְ אָן,
מִיט דִי פּוֹעֲלִים גְלַייךְ הָאט עֶר זַיינס גֶעטָאן
אַרוּם הַאלְבֶּע נַאכט שְׁרַייעֶן זִיךְ גֶעשְׁטֶעלְט,
עֶנְטְפֶער מִיר, גָאט דוּ מַייסְטֶער פוּן דֶער וֶועלְט.
צוּפַארקוֹיפֶען זִיךְ וָואס אִיךְ הָאבּ גֶעזֶעהן,
אִיז דָאךְ גָאר צוּלִיבּ דַיין כָּבוֹד גֶעשֶׁעהן.
דִי גַאנצֶע וֶועלט הָאסט דוּ בֶּעשַׁאפֶען גֶערִינג,
מַאךְ פַארְטִיג דֶעם בִּנְיַן, אִין אִיהם אַלְסְדִינג.
וָאלסְט זִיךְ דֶערְבַּארְמֶען אַז אִיךְ רוּף צוּ דִיר,
רָען דִי כַּוָּנָה אִיז דָאךְ גוּט בַּיי מִיר.
נוּטֶע מַלְאָכִים פוּן הִימֶעל קוּמֶען,
אוּן צוּם בּוֹיעֶן גֶעשְׁמַאק זִיךְ גֶענוּמֶען.

עֲנִנִי נוֹרָא עֲלִילָה: יָזַמְתִּי וְנִמְכַּרְתִּי לְהַעֲבִידִי. לִכְבוֹדֶךָ וְלֹא לִכְבוֹדִי: בּוֹרֵא עוֹלָם בְּקִנְיָן. הַשְׁלֵם זֶה הַבִּנְיָן: רַחֲמֶיךָ יִכָּמְרוּ בַּחֲנִינָתִי. כִּי לְטוֹבָה כַּוָּנָתִי: מַלְאֲכֵי רַחֲמִים מִמְּעוֹנָתוֹ. אָז הֱהִלּוּ לִבְנוֹתוֹ. רַבּוּ בְּנֵי הַמְּלוּכָה. וְתִשְׁלַם כָּל הַמְּלָאכָה: דָּץ הַסּוֹחֵר בִּרְאוֹתוֹ. כִּי נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ: כְּלוּלַת מִגְדָּלִים נָאִים. לְפִי עִנְיַן הַבָּאִים: יִזָּכֵר לְךָ עַתָּה. אֶתְמוֹל אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: הָפַשְׁנִי בְּוַדַּאי וּבְבֵרוּר. כְּנַמְתָּ לְעִנְיַן שִׁחְרוּר: זֶה קִיְּמוֹ בֶּאֱמֶת. וּפָרַח לוֹ אִישׁ הָאֱמֶת:

מַלְאָכִים זֶענֶען גֶעוֶוען פִיל אַ גְוַואלד,
און די גַאנצֶע אַרבֵּייט וֶוערד פַארטִיג בַּאלד.
דֶער סוֹחֵר אִיז פַאר שִׂמְחָה גְרָאבּ און בְּרֵייט,
אַז עֶר זֶעהט די אַרְבֵּייט זַיינֶע אִיז גְרֵייט.
מִיט טְהוּרֶעמְלִיךְ און נָאךְ זַאכֶען,
אַלְסְדִינג ווִי אַרְכִיטֶעקְטֶערֶעס מַאכֶען.
גוּ, הַאר, גֶעדֵיינְק אַצִינד דַיין הַבְטָחָה,
וָואס נֶעכְטֶען צוּגֶעזָאגט פַאר דֶער מְלָאכָה.
דוּ זָאלסט אַצִינד מִיךְ אַרויסְלָאזֶען פְרַיי,
כְּפִי דֶער מְדוּבָּר, אַז וֶוערד גְרֵייט דָאס גֶעבַּיי.
דֶער הָאט מְקַיֵּים גֶעוֶוען, גֶעהַאלְטֶען וָוארט,
און דֶער אֱמֶת'ער מַאן פַארשְׁווִינדט פוּן דָארט.

אָמַר יְיָ לְיַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
בָּחַר יְיָ בְּיַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
גָּאַל יְיָ אֶת יַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
דָּרַךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:

אמר גָאט הָאט צו יַעֲקב גֶעזָאגט: כְּ׳לֶעבֶּען,
דו, מַיין יַעֲקב, וֶועסט אֵייבִּיג לֶעבֶּען, א)
פַאל נִיט אַרָאפּ, וֶוען אַמָאל אִיז שְׁלֶעכְט,
הָאב נִישט קַיין מוֹרָא, יַעֲקב מַיין קְנֶעכְט.
גָאט וֶוילט נָאךְ פַארְצַייטֶענס יַעֲקב אוֹיס,
נֶעהמְט אִיהם פוּן אַלֶע צָרוֹת אַרוֹיס,
פַאל נִישט אַרָאפּ, וֶוען אַמָאל אִיז שְׁלֶעכְט,
הָאב נִישט קַיין מוֹרָא, יַעֲקב מַיין קְנֶעכְט,
גָאט עָר דֶערלֵייזְט יַעֲקב אַלֶע צַייט,
מַאכְט פוּן אִיהם תָּמִיד אִי אוּנִיטוּם לַייט,
פַאל נִישט אַרָאפּ, וֶוען אַמָאל אִיז שְׁלֶעכְט,
הָאב נִישט קַיין מוֹרָא, יַעֲקב מַיין קְנֶעכְט.
פוּן יַעֲקב גֶעהט אָפְּט אַ שְׁטֶערֶען אוֹיף,
לַייכְט אוּן פִיהרט אוֹיף אַ וֶועג אַרוֹיף,
פַאל נִישט אַרָאפּ, וֶוען אַמָאל אִיז שְׁלֶעכְט,
הָאב נִישט קַיין מוֹרָא, יַעֲקב מַיין קְנֶעכְט.

א) מיוסד על מה שאמרו ז״ל (תענית ה׳, ב׳) יעקב אבינו לא מת וכו׳ שנאמר (ירמיה ל׳, י׳) ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם ה׳ ואל תחת ישראל ונו׳ מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים.

הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
וְיֵרְדְּ מִיַּעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
זְכוֹר זֹאת לְיַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
חֶדְוַת יְשׁוּעוֹת יַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
טוֹבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:

יַעֲקֹב וַאקְסְט אוּן וָוארְצֶעלְט זִיךְ טִיף אַיין,
גֶעזוּנט אוּן שְׁטַארק וֶועט עֶר אֵייבִּיג זַיין,
פַאל נִישְׁט אַרָאפּ, וֶוען אַ מָאל אִיז שְׁלֶעכט,
הָאבּ נִישְׁט קַיין מוֹרָא, יַעֲקֹב מַיין קְנֶעכט.

עָס שְׁטַאמְט פוּן יַעֲקֹב אַ צְוַויינ וִוידֶער,
דֶער בּוֹים הַאלט זִיךְ, פַאלט נִישְׁט אַנִידֶער,
פַאל נִישְׁט אַרָאפּ, וֶוען אַמָאל אִיז שְׁלֶעכט
הָאבּ נִישְׁט קַיין מוֹרָא, יַעֲקֹב מַיין קְנֶעכט.
זָאלְסְט עָס צוּ יַעֲקֹב טַאקִי גֶעדֵיינְקֶען,
מַזָל אוּן בְּרָכָה אִיהם תָּמִיד שֵׁיינְקֶען.
פַאל נִישְׁט אַרָאפּ, וֶוען אַמָאל אִיז שְׁלֶעכט,
הָאבּ נִישְׁט קַיין מוֹרָא, יַעֲקֹב מַיין קְנֶעכְט.
יַעֲקֹב׳ס יְשׁוּעוֹת אַ חֶדְוָה, אַ פְרֵייד,
קוּמְט תָּמִיד בְּשַׁעַת צָרוֹת אוּן לֵייד,
פַאל נִישְׁט אַרָאפּ, וֶוען אַמָאל אִיז שְׁלֶעכְט,
הָאבּ נִישְׁט קַיין מוֹרָא, יַעֲקֹב מַיין קְנֶעכט.
דַיינֶע גֶעצֶעלְטֶען, יַעֲקֹב, זֶעהר שֵׁיין,
דָארְט לֶערְנֶען אַלֶע פוּן גְרוֹיס בִּיז קְלֵיין,

יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב	אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
כִּי לֹא נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב	אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
לֹא הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב	אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב	אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
נִשְׁבַּע יְיָ לְיַעֲקֹב	אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:

פַאל נִישְׁט אַרָאפּ, וֶוען אַ מָאל אִיז שְׁלֶעכְט,
הָאבּ נִישט קַיין מוֹרָא, יַעֲקב מַיין קְנֶעכט
לֶערְנֶען צוּ יַעֲקב דַיינֶע גֶערִיכט,
וָואס לַייכְטֶען אִיהם לִיכְטִיג וִוי אַ לִיכְט.
פַאל נִישְׁט אַרָאפּ, וֶוען אַמָאל אִיז שְׁלֶעכְט.
הָאבּ נִישט קַיין מוֹרָא, יַעֲקב מַיין קְנֶעכְט.
בַּיי יַעקב גֶעהט קַיין צוֹיבֶּער נִיט אָן,
הָאט מִיט כִּישׁוּף-מַאכֶער נִיט צוּ טָאן,
פַאל נִישְׁט אַרָאפּ, וֶוען אַמָאל אִיז שְׁלֶעכט,
הָאבּ נִישְׁט קַיין מוֹרָא, יַעֲקב מַיין קְנֶעכְט.
מֶען זֶעהט נִישְׁט בַּיי יַעֲקב אוּא זִינד,
גְלוֹיבְּט אִין גָאט וִוי פְרִיהֶער אִי אַצִינד.
פַאל נִישְׁט אַרָאפּ, וֶוען אַמָאל אִיז שְׁלֶעכְט,
הָאבּ נִישְׁט קַיין מוֹרָא, יַעֲקב מַיין קְנֶעכט.
צוּ צֵיילֶען יַעֲקב אִיז קַיין סְבָרָא,
אִיז פִיל וִוי שְׁטוֹיבּ אָהן עַיִן הָרָע.
פַאל נִישְׁט אַרָאפּ, וֶוען אַמָאל אִיז שְׁלֶעכְט,
הָאבּ נִישְׁט קַיין מוֹרָא, יַעֲקב מַיין קְנֶעכְט.

סְלַח נָא לַעֲוֹן יַעֲקֹב	אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
עַתָּה הָשֵׁב שְׁבוּת יַעֲקֹב	אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
פָּדָה יְיָ אֶת יַעֲקֹב	אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
צַוֵּה יְשׁוּעוֹת יַעֲקֹב	אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:

גָאט הָאט צוּ יַעֲקֹב אֵיינְמָאל גֶעשְׁוָואוֹרֶען,
עֶר זָאל נִישְׁט וֶוערֶען אֵייבִּיג פַארְלָארֶען,
פַאל נִישְׁט אַרָאפּ, וֶוען אַמָאל אִיז שְׁלֶעכְט,
הָאבּ נִישְׁט קֵיין מוֹרָא, יַעֲקֹב מַיין קְנֶעכְט.
דִי זִינְד פוּן יַעֲקֹב, אָ, פַארְגִיבּ,
אוּן הָאבּ אִיהם תָּמִיד טַאקִי לִיבּ.
פַאל נִישְׁט אַרָאפּ, וֶוען אַמָאל אִיז שְׁלֶעכְט,
הָאבּ נִישְׁט קֵיין מוֹרָא, יַעֲקֹב מַיין קְנֶעכְט.
זָאלְסְט יַעֲקֹב פוּן לֵייד אַרוֹיספִּיהרֶען,
עֶר זָאל ווִי אַ שָׁאף נִישְׁט פַארְאִירֶען.
פַאל נִישְׁט אַרָאפּ, וֶוען אַמָאל אִיז שְׁלֶעכְט,
הָאבּ נִישְׁט קֵיין מוֹרָא, יַעֲקֹב מַיין קְנֶעכְט.
גָאט! בִּיסְט שׁוֹין גֶעשְׁטַאנֶען יַעֲקֹב בַּיי,
הָאסְט אִיהם שׁוֹין גֶעהָאלְפֶען פִיל מָאל טְרַיי.
פַאל נִישְׁט אַרָאפּ, וֶוען אַמָאל אִיז שְׁלֶעכְט,
הָאבּ נִישְׁט קֵיין מוֹרָא, יַעֲקֹב מַיין קְנֶעכְט.
יְשׁוּעוֹת צוּ יַעֲקֹב אוֹיךְ אִיצְט בֶּעפֶעהל,
עֶס זָאל אִיהם גוּט וֶוערֶען אוֹיף דֶער שְׁטֶעל.
פַאל נִישְׁט אַרָאפּ, וֶוען אַמָאל אִיז שְׁלֶעכְט,
הָאבּ נִישְׁט קֵיין מוֹרָא, יַעֲקֹב מַיין קְנֶעכְט.

קוֹל קוֹל יַעֲקֹב	אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
רָנִּי וְשִׂמְחִי לְיַעֲקֹב	אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
שָׁב יְיָ אֶת שְׁבוּת יַעֲקֹב	אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב	אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:

אַ קוֹל פוּן גֶעבֶּעט איז יַעֲקֹבְ׳ס קוֹל,
דֶערְפְרֵייט אִיהם מִיט יְשׁוּעוֹת ווִי אַמָאל.
פַאל נִישְׁט אַרָאפּ, וֶוען אַמָאל איז שְׁלֶעכְט,
הָאבּ נִישְׁט קַיין מוֹרָא, יַעֲקֹב מַיין קְנֶעכְט.
זִינְגט לוּסְטִיג, בֶּעלוּסְטִיגט יַעֲקֹב׳ס הַארְץ,
זָאל עֶר נִישְׁט הָאבֶּען קַיין זָארְג, קַיין שְׁמַארְץ.
פַאל נִישְׁט אַרָאפּ, וֶוען אַמָאל איז שְׁלֶעכְט,
הָאבּ נִישְׁט קַיין מוֹרָא, יַעֲקֹב מַיין קְנֶעכְט.
נָאט וֶועט פוּן עֶלֶענד אִיהם בֶּעפְרֵייעֶן,
זַיִילְט אִיהר אִיהם אָנְזָאגֶען און שְׁרַייעֶן,
פַאל נִישְׁט אַרָאפּ, וֶוען אַמָאל איז שְׁלֶעכְט,
הָאבּ נִישְׁט קַיין מוֹרָא, יַעֲקֹב מַיין קְנֶעכְט.
צוּ יַעֲקֹב וֶועט עֶר טְרֵייעַ הִילף גֶעבֶּען,
אֵייבִּיג וֶועט יַעֲקֹב אִין דֶער וֶועלְט לֶעבֶּען.
פַאל נִישְׁט אַרָאפּ, וֶוען אַמָאל איז שְׁלֶעכְט,
הָאבּ נִישְׁט קַיין מוֹרָא, יַעֲקֹב מַיין קְנֶעכְט:

זה הזמר חברו יצחק הקטן וחתם שמו בראשי החרוזים: יום. צדקתך. הלפה. קולי. העתר. קראתיך. טהר. מתי.

הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל. חַטֹּאתֵינוּ הוּא יִמְחוֹל. זַרְעֵנוּ וְכַסְפֵּנוּ יַרְבֶּה כַּחוֹל. וְכַכּוֹכָבִים בַּלָּיְלָה: יוֹם פָּנָה כְּצֵל תּוֹמֶר. אֶקְרָא לָאֵל עָלַי גּוֹמֵר. אָמַר שׁוֹמֵר אָתָא בוֹקֶר וְגַם לָיְלָה: צִדְקָתְךָ כְּהַר תָּבוֹר. עַל חֲטָאַי עָבוֹר תַּעֲבוֹר. כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבוֹר. וְאַשְׁמוּרָה

המבדיל דֶער וָואס הֵיילִיגְט פוּן וָואכֶען-טֶעג טְהֵיילְט אָפּ,
לָאז נֶעהמֶען פוּן אוּנז אוּנְזֶערֶע זִינְד אַרָאפּ,
דִי קִינְדֶער אוּנְזֶערֶע אוּן אוֹיךְ אוּנְזֶערֶע גֶעלְט,
פַארמֶעהרֶען ווִי זַאמד אַ קַאסֶע אִין דֶער וֶועלְט,
אוּן ווִי שְׁטֶערֶען בַּיי דֶער נַאכְט.

יום ווִי דֶער שָׁאטֶען פוּן אַ בּוֹים גֶעהט דֶער טָאג הִין,
אִיךְ שְׁרַיי צוּ גָאט וָואס הָאט שְׁטֶענְדִיג מִיךְ אִין זִין,
דֶער הִיטֶער אוֹיבֶען זָאגְט: צוּ וָואס זִיךְ זָארְגֶען.
אַזוֹי אִיז שׁוֹין גֶעשְׁטֶעלְט, אַז קוּמְט פְרִיהמָארְגֶען,
אוּן נָאךְ אִיהם אוֹיךְ קוּמְט דִי נַאכְט.

צדקתך ווִי דֶער בַּארְג תָּבוֹר גְרוֹיס אִיז דִי גְנָאד דַיינֶע,
גֶעה פַארְבַּיי אִיבֶּער דִי אַלֶע זִינְד מַיינֶע,
לָאזֶען זֵיי פַארְשְׁווִינְדֶען, אִיז מַיין פַארְלַאנְגֶען,
אַזוֹי ווִי גֶעכְטִיגֶער טָאג וָואס פַארְגַאנְגֶען,
אוּן ווִי אַ טְהֵייל פוּן דֶער נַאכְט.

בלילה: חלפה עונת מנחתי א) מי יתן מנוחתי. יגעתי באנחתי. אשחה בכל לילה: קולי בל יונטל. פתחה לי שער המנטל. שראשי נמלא טל. קווצותי רסיסי לילה: העתר נורא ואיום. אשוע תנה פדיום. בנשף

חלפה אַװעק איז פון מײן מנחה די גוטע צײט,
װער קען מיר געבען מײן רוה, װאס פון מיר װײט,
מיד בין איך שױן קרעכצענדיג־זיפצענדיג שטיל,
איך בעװאַש מיך מיט טײכען טרערען זעהר פיל,
װײן און זיפץ אַ גאַנצע נאַכט.
קולי מײן קול לאָז נישט געװאָרפען װערען פון דיר:
דעם טױער פון רחמנות עפען, גאָט, מיר,
דען פון טרערען איז מײן קאָפּ װי פון טױ נאַס,
װי פון רעגען בײ דער נאַכט. ב)
העתר בעט זיך איבער, אַלמעכטיגער גאָט, אױפ׳ס נײ,
ראַטעװע, הילף גיב, בעט איך רחמים און שרײ,
דײן הילף גיב, בעט איך רחמים, יאָמער און קלאַג,
אין דעם אָװענט און פאַרנאַכט, איטליכען טאָג,
אין דער פינסטער בײ דער נאַכט.

א) בימא דשבתא כד מטא עדן דצלותא דמנחה רעוא דרעוין אשתכח ועתיקא קדישא גליא רצון דיליה (זוהר).

ב) בתרגומי זה נתכוונתי לתרגום יונתן עה״פ אני ישנה (שיר ה׳ ז׳) ארום שער רישי אתמלי מן דמעתיך כגבר דשער רישיה מצטבע מטלא דשמיא וציצית שרי אתמלי מן טפי עיניך כגבר דציצית נזירה מלין מטפי מטרא דנחית בלילה:

בְּעֶרֶב יוֹם. בְּאִישׁוֹן לַיְלָה: קְרָאתִיךָ יָהּ הוֹשִׁיעֵנִי. אֹרַח חַיִּים תּוֹדִיעֵנִי. מִדַּלָּה תְבַצְּעֵנִי. מִיּוֹם וְעַד לַיְלָה: טַהֵר טִנּוּף מַעֲשַׂי. פֶּן יֹאמְרוּ מַכְעִיסַי. אַיֵּה נָא אֱלוֹהַּ עוֹשָׂי. הַנּוֹתֵן זְמִירוֹת בַּלָּיְלָה: נַחְנוּ בְיָדְךָ כַּחֹמֶר.

קראתיך דיך, גאט, רוף איך, דו זאלסט מיר דיין הילף געבען,
לאז מיך דערקוויקען דעם וועג פונ'ם לעבען,
פון דלות און פון עלענד פיהר מיך ארויס,
צרות אין אל דאס ביז זאלען ווערען אויס,
טאקי גיך פון טאג ביז נאכט.

טהר רייניג מיינע זינד און מיך פון זיי מאך לייז,
לאזען נישט זאגען די וואס ווינשען מיר בייז:
וואו איז ער, דער גאט, דער בעשאפער מיינער,
וואס מיט איהם בעריהמט זיך דער מענש דער פיינער,
זינגט איהם זמירות ביי דער נאכט.

נחנו קענעטסט ווי ליים אין דיין האנד אונז נאך דיין בעגעהר,
זיי זשע מוחל אויף זינד הן וואס גרינג הן שווער, 1)
דו ביסט דאך מייסטער פון אלעסדינג, גאט ליבער,
דאס גיט איין טאג דעם אנדערען טאג איבער,
און איין נאכט דער אנדער נאכט.

---

1) מכוון למה שדרשו ז"ל: אלמלא ג' מקראות נתמוטטו רגליהם של שונאי ישראל וכו' חד דכתיב הנה כחומר ביד היוצר כן אתם (ירמיה י"ח ו') ופירש"י:
2) מקראות המעידין שהעוונות והזכיות בידו (סוכה נ"ב)'

כַּלָּה נָא עַל קַל וָחוֹמֶר. יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ אֹמֶר. וְלַיְלָה לְלָיְלָה: המבדיל אֵל פּוֹדֶה מִכָּל צַר. קְרָאנוּךָ מִן הַמֵּצַר. יָדְךָ לֹא תִקְצַר. לֹא יוֹם וְלֹא לָיְלָה. המבדיל מִיכָאֵל שַׂר יִשְׂרָאֵל. אֵלִיָּהוּ וְגַבְרִיאֵל. יָבֹאוּ נָא עִם הַגֹּאֵל. קוּמוּ רוֹנוּ בַּחֲצִי הַלַּיְלָה. המבדיל תְּנָה לָנוּ שָׁבוּעַ טוֹב. רַעֲנָן

דֶער וָואס הֵיילִיגֶע פוּן וָואכֶען־טֶעג טֵיילְט אָפּ.
לָאז נֶעהמֶען פוּן אוּנז אוּנזֶערֶע זִינד אַרָאפּ, וכו

אל גָאט, וָואס פוּן אַלֶע נֵייטֶען דֶער בֶּעפְרַייעֶר,
דִיךְ רוּפֶען מִיר פוּן דֶער קְלֶעהם, גָאט גֶעטְרַייעֶר,
צוּהֶעלְפֶען בִּיסט דוּ דָאךְ אַלֶע צַייט אִין שְׁטַאנד,
אוּן קֵיינמָאל חָלִילָה אִיז נִישט שְׁוַואךְ דַיין הַאנד,
נִישְׁט בַּיי טָאג, נִישְׁט בַּיי דֶער נַאכְט
דֶער וָואס הֵיילִיגֶע פוּן וָואכֶען־טֶעג טֵיילְט אָפּ.
לָאז נֶעהמֶען פוּן אוּנז אוּנזֶערֶע זִינד אַרָאפּ, וכו׳

מיכאל דֶער מַלְאָךְ מִיכָאֵל שַׂר פוּן יִשְׂרָאֵל,
אֵלִיָּהוּ אוּן דֶער מַלְאָךְ גַּבְרִיאֵל,
מִיט דֶעם גוֹאֵל קוּמֶען לָאזֶען יֶענֶע לַייט,
גְנוּג, עַם קְדוֹשִׁים, צוּשְׁלָאפֶען, אוֹיפְשְׁטֵעהן שׁוֹין צַייט,
שְׁטֵעהט־אוֹיף, שְׁרַייט אִין הַאלְבֶּער נַאכְט.
דֶער וָואס הֵיילִיגֶע פוּן וָואכֶען־טֶעג טֵיילְט אָפּ.
לָאז נֶעהמֶען פוּן אוּנז אוּנזֶערֶע זִינד אַרָאפּ, וכו׳

תנה גִיבּ אוּנז אַ מַזֶלְדִיגֶע אַ גוּטֶע וָואךְ,
מִיר זָאלֶען פְרִישׁ זַיין, נִיט וִויסֶען פוּן קֵיין בְּרָאךְ,

כְּגַן רָטוֹב ׳ גַּם יְיָ יִתֵּן הַטּוֹב . כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלָּיְלָה. המבדיל

אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי אֵלִיָּהוּ הַגִּלְעָדִי בִּמְהֵרָה בָא אֵלֵינוּ עִם מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד ׃ אִישׁ אֲשֶׁר קִנֵּא לְשֵׁם הָאֵל א)

גָאט וֶועט טַאקי זִיךְ דֶערבַּארְמֶען און גֶעבֶּען,
פִיל גוטס און הַצְלָחָה אִין אוּנזֶער לֶעבֶּען,
אַלֶע טָאג און אַלֶע נַאכְט.
הכבדיל דֶער וָואס הֵיילִיגֶע פוּן וָואכֶען-טֶעג טֵיילט אָפּ.
לָאז נֶעהמֶען פוּן אוּנז אוּנזֶערֶע זִינד אַרָאפּ,
דִי קִינדֶער אוּנזֶערֶע און אויךְ אוּנזֶער גֶעלְט,
פַארְמֶעהרֶען וִוי זַאמְד אַ קַאסֶע אִין דֶער וֶועלט,
און וִוי שְׁטֶערֶען בַּיי דֶער נַאכְט.

אליהו אֵלִיָּהוּ דֶער נָבִיא,
אֵלִיָּהוּ דֶער תִּשְׁבִּי,
אֵלִיָּהוּ דֶער גִלְעָדִי,
גִיךְ און בַּאלד צוּ אוּנז קוּמֶען לָאז עֶר,
מִיט מָשִׁיחַ דָוִד׳ס זוּן אַהֶער.
איש דֶער מַאן וֶועלְכֶער, אִיז בֶּעקַאנט דֶער גַאנצֶער וֶועלְט,
וָואס הָאט פַאר גָאטס נָאמֶען זִיךְ אַרויסגֶעשְׁטָעלט,

א) במעשה כזבי בת צור (במדבר כ"ה ז, ח). כי יש מרבותינו אומרים אליהו זה פנחס:

אִישׁ בְּשַׂר שָׁלוֹם ב) עַל יַד יְקוּתִיאֵל ג) אִישׁ גָּשׁ
וַיְכַפֵּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: אליהו אִישׁ דוֹרוֹת שְׁנֵים עָשָׂר
רָאוּ עֵינָיו ד) אִישׁ הַנִּקְרָא בַּעַל שֵׂעָר בְּסִימָנָיו ה) אִישׁ

דֶער מַאן, וָואס דוּרְךְ משֶׁה רַבֵּינוּ דֶעם אַלְטֶען,
הָאט דִי גוּטֶע בְּשׂוֹרָה פוּן שָׁלוֹם דֶערְהַאלְטֶען,
דֶער מַאן, וָואס אִיז אָרוּים, גֶעקוּמֶען גֶעשְׁווִינד,
אוּן מְכַפֵּר גֶעוֶועזֶן אוֹיף דִי יִשְׂרָאֵל׳ס זִינד.

אֵלִיָהוּ:

איש דורות דֶער מַאן, וָואס זַיינֶע אוֹיגֶען זוֹכֶה גֶעוֶועזֶן,
צְווֶעלְף דוֹרוֹת דוּרְכְאַנַאנד אוֹיף דֶער וֶועלְט צוּ זֶעהֶן,
דֶער מַאן, וָואס הָאט גֶעהֵייסֶען מִיט זַיינֶע סִמָנִים,
דֶער בֶּעוַואקסֶענֶער מִיט פִיל הָאר אוֹיפְ׳ן פָּנִים,
דֶער מַאן, וָואס הָאט גֶעטְרָאגֶען שְׁטֶענְדִיג אִי אוּמְטוּם.
אַ לֶעדֶערנֶעם גַארְטֶעל אוֹיף דִי לֶענְדֶען אָרוּם.

אֵלִיָהוּ

ב) את השמות יקותיאל וכו׳ (דברי הימים א׳, ד. י״ח), דרשו ז״ל על משה רבינו ואמרו יקותיאל זה משה (מגילה יג א) והפייטן כאן הזכיר משה בשם יקותיאל בשביל החרוז שיהא עולה יפה:

ג) הנני נותן לו את בריתי שלום (במדבר כ״ה, י״ב):

ד) פנחס האריך פה ימים הרבה מאד והיה משמש במשכן שילה והיה בזמן יפתח זמן משך שלש מאות שנה, וכבר ספרו ז״ל שפנחס לא רצה ללכת אל יפתח להתיר נדרו (ספורנו במדבר שם):

ה) (מלכים ב׳ א׳ ח׳)

וְאֵזוֹר עוֹר אָזוּר בְּמָתְנָיו ו) אליהו: אִישׁ זָעַף עַל עוֹאִיץ הַמְּנִים ז) אִישׁ חָשׁ וְנִשְׁבַּע מִהְיוֹת גִּשְׁמֵי מְעוֹנִים. אִישׁ טַל וּמָטָר עָצַר שָׁלשׁ שָׁנִים ח) אליהו: אִישׁ יָצָא לְמְזַיֵב לְנַפְשׁוֹ נַחַת. אִישׁ כִּלְכְּלוּהוּ הָעוֹרְבִים וְלֹא מֵת לַשַּׁחַת. אִישׁ לְמַעֲנוֹ נִתְבָּרְכוּ כַּד וְצַפַּחַת: אליהו אִישׁ מוּסָרָיו הִקְשִׁיבוּ כְּמֵהִים. אִישׁ נֶעֱנָה בָּאֵשׁ מִשְּׁמֵי

איש זעף דֶער מַאן, וָואס הָאט גֶעצָארֶענט שְׁפֶּעטֶער,
אויף דִי וָואס דִינֶען פְרֶעמְדֶע גֶעטֶער,
דֶער מַאן, וָואס צוּשְׁוֶוערֶען נִיט עֶר זִיךְ אַ חַאפּ,
פוּן הִימֶעל לָאז נִיט גֵעהֶן קַיין רֶעגֶען אַ קַאפּ,
דֶער מַאן, וָואס טוֹי און רֶעגֶען בֵּיידֶע גָאר
אֵיינְגֶעהַאלְטֶען דְרַיי קַיילֶעכְדִיגֶע יָאהר.
אֵלִיָּהוּ:
איש יצא דֶער מַאן, וָואס אִיז פַאר פַיינד אַוֶועק פוּן זַיין אָרט,
אִין פַארְבָארְגְנִישׁ זִיךְ רוּה צוּגֶעפִינֶען דָארט,
דֶער מַאן, וָואס רָאבֶען הָאבֶען אִיהם שְׁפַּייז גֶעבְּרַאכט,
און אִיז נִיט גֶעשְׁטָארְבֶּען פוּן הוּנגֶער פַארְשְׁמַאכט,
דֶער מַאן, וָואס אִיהם צוּלִיבּ, אִין זַיין הַצְלָחָה,
אִין פְלֶעשֶׁעל, אִין גְלֶעזֶעל אַרַיין דִי בְּרָכָה.
אֵלִיָּהוּ:
איש מוסריו דֶער מַאן, וָואס דֶענְסְמָאל דִי שְׁטְרָאפְרֵייד זַיינֶע
הָאבֶען גֶעהֶערט דִי גוּטֶע, דִי פַיינֶע,

ו) שם. ז) בימי אחאב. ח) מלכים א׳ יז, א׳. וכל הענין שם:

גְּבוֹהִים ט) אִישׁ סָחוּ אַחֲרָיו יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים: אליהו אִישׁ עָתִיד לְהִשְׁתַּלֵּחַ מִשְּׁמֵי עֲרָבוֹת. אִישׁ פָּקִיד עַל כָּל בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת. אִישׁ צִיר נֶאֱמָן לְהָשִׁיב לֵב בָּנִים עַל אָבוֹת: אליהו אִישׁ קָרָא קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיְיָ בְּתִפְאָרָה.

דֶער מַאן, וָואס אוֹיף זַיין גֶעבֶּעט אִין גֶעטִימֶעל
בֶּעקוּמֶען צוּם שֶׁנְטְפֶער פַייעֶר פוּן הִימֶעל,
דֶער מַאן, וָואס דִי אָפְּגֶעטֶער מַאכְט עֶר צוּשְׁפָּאט
אוּן אַלֶע שְׁרַייעֶן אִ'הם נָאךְ: גָאט אִיז אַ גָאט.
אֵלִיָהוּ:

איש עתיד דֶער מַאן, וָואס אִיז בֶּעשְׁטִימְט ווִי מִיר גְלוֹיבֶּען,
אוֹיף גֶעשִׁיקְט צוּ וֶוערֶען פוּן דָארט אוֹיבֶּען,
דֶער מַאן, וָואס הָאט פַאנַאנְדֶערצוּטְרָאגֶען,
אַלֶע גוּטֶע בְּשׂוֹרוֹת אָנצוּזָאגֶען,
דֶער מַאן, וָואס אִיז אַ שָׁלִיחַ טְרַיי גָאר ווִינדֶער,
אִיבֶּער צוּבֶּעטֶען דִי טַאטֶעם מִיט דִי קִינדֶער.
אֵלִיָהוּ:

איש קרא דֶער מַאן, וָואס מִיט אֵיין אֵיידֶעל הַארץ גֶעשְׁרִיגֶען:
גָאטְס כָּבוֹד אַרט מִיךְ אוּן הָאבּ נִישְׁט גֶעשְׁווִיגֶען,
דֶער מַאן, וָואס צוּם הִימֶעל אוֹיבֶּען פוּן דֶער עֶרד,
גֶערִיטֶען אִין שְׁטוּרֶם אוֹיף פַייעֶרְדִיגֶע פֶערד,

ט) שם יח מן כ״ז עד מ׳:

אִישׁ רֹכֵב עַל סוּסֵי אֵשׁ בִּסְעָרָה. אִישׁ שֶׁלֹּא טָעַם טַעַם מִיתָה וּקְבוּרָה: אליהו אִישׁ תִּשְׁבִּי עַל שְׁמוֹ נִקְרָא. תַּצְלִיחֵנוּ עַל יָדוֹ בַּתּוֹרָה. תַּשְׁמִיעֵנוּ מִפִּיו בְּשׂוֹרָה טוֹבָה בִּמְהֵרָה. תּוֹצִיאֵנוּ מֵאֲפֵלָה לְאוֹרָה: אליהו אִישׁ תִּשְׁבִּי תַּצִּילֵנוּ מִפִּי אֲרָיוֹת. תְּבַשְּׂרֵנוּ בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת. תְּשַׂמְּחֵנוּ בָּנִים עַל אָבוֹת. בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּתוֹת: אליהו אַשְׁרֵי

דֶער מַאן, וָואס אִיהם אִיז בֶּעשֶׁערְט נִיט צוּהָאבֶּען
דֶעם טַעַם פוּן טוֹיט אוּן פוּנְ'ם בֶּעגְרָאבֶּען.
אֵלִיָּהוּ:

איש תשבי דֶער מַאן, וָואס מִיט זַיין שְׁפִּיצְנָאמֶען תִּשְׁבִּי בֶּעקַאנט.
זָאלְסְט אִין דֶער תּוֹרָה אוּנז בֶּעגְלִיקֶען דוּרךְ זַיין הַאנד,
דוּרךְ זַיין מוֹיל אָנְזָאגֶען אַ גוּטֶע גֶערִיכט,
אוּנז אַרוֹיסְפִירֶען פוּן דֶער פִינְסְטֶער אִין דֶער לִיכט.
אֵלִיָּהוּ:

תשבי זָאלְסְט אוּנז רַאטֶעוֶוען, דוּ תִּשְׁבִּי אַלֵיין,
לֵייבֶּען פוּן דֶעם מוֹיל, פוּן זֵיירֶע צֵיין,
זָאלְסְט גוּטֶע בְּשׂוֹרוֹת אוּנז בְּרֵיינְגֶען צוּטְרָאגֶען,
קִינְדֶער מִיט עָלְטֶערֶען פְרֵיילִיכְם אָנְזָאגֶען,
קוּם, תִּשְׁבִּי, קוּם, מִיר דֶערְוַוארְטֶען דִיךְ דָאךְ,
מוֹצָאֵי שַׁבָּת אוֹיף דֶער פוּלֶער וָואךְ.
אֵלִיָּהוּ:

אשרי וואויל דֶעם וָואס הָאט אִיהם גֶעזֶעהן אִין חָלוֹם,
וואויל דֶעם וָואס הָאט אִיהם גֶעגֶעבֶּען שָׁלוֹם,

מִי שֶׁרָאָה פָּנָיו בַּחֲלוֹם אַשְׁרֵי מִי שֶׁנָּתַן לוֹ שָׁלוֹם
וְהֶחֱזִיר לוֹ שָׁלוֹם יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: אליהו
כַּכָּתוּב הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי
בּוֹא יוֹם יְיָ הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא. וְהֵשִׁיב לֵב אָבוֹת עַל בָּנִים
וְלֵב בָּנִים עַל אֲבוֹתָם: אליהו

אוּן עֶר אִיהם הָאט גֶעעֶנטְפֶערט שָׁלוֹם צוּרִיק:
„גָאט לָאז דַיין פָאלְק בֶּענְשֶׁען מִיט שָׁלוֹם, מִיט גְלִיק".
ככתוב ווִי גֶעשְׁרִיבֶּען שְׁטֵעהט אִין הֵיילִיגֶען פָּסוּק דָארט:
אֵלִיָהוּ הַנָבִיא שִׁיק אִיךְ אֵייךְ אוֹיפְ'ן אָרט,
אֵיידֶער גָאטס דֶער גְרוֹיסֶער שְׁרֶעקְלִיכֶער טָאג קוּמט אָן.
אִין עֶנְיָן פוּן שָׁלוֹם הָאט עֶר בַּיי אֵייךְ צוּטָאן,
דָאס הַארְץ פוּן עֶלְטֶערֶען צוּ קִינדֶער צוּבֵּייגֶען,
אוּן פוּן קִינְדֶער דָאס הַארץ צוּ עֶלְטֶערֶען צוּנֵייגֶען

אֵלִיָהוּ דֶער נָבִיא,
אֵלִיָהוּ דֶער תִּשְׁבִּי,
אֵלִיָהוּ דֶער גִלְעָדִי,
גִיךְ אוּן בַּאלד צוּ אוּנז קוּמֶען זָאל עֶר
מִיט מָשִׁיחַ דָוִד'ס זוּהן אַהֶער.

רִבּוֹן הָעוֹלָמִים אַב הָרַחֲמִים וְהַסְּלִיחוֹת בְּסִימָן טוֹב וּבְמַזָּל טוֹב הָחֵל עָלֵינוּ אֶת שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה הַבָּאִים לִקְרָאתֵנוּ לְשָׁלוֹם חֲשׂוּכִים מִכָּל חֵטְא וָפֶשַׁע וּמְנוּקִים מִכָּל עָוֹן וְאַשְׁמָה וָרֶשַׁע וּמְדֻבָּקִים בְּתַלְמוּד תּוֹרָה וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים וְחָנֵּנוּ דֵעָה בִּינָה וְהַשְׂכֵּל מֵאִתְּךָ וְתַשְׁמִיעֵנוּ בָהֶם שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה וְלֹא תַעֲלֶה קִנְאָתֵנוּ עַל לֵב אָדָם וְלֹא קִנְאַת אָדָם תַּעֲלֶה עַל לִבֵּנוּ. מַלְכֵּנוּ

רבון אָ מַייכְטֶער פון אַלֶע װעלְטֶען אָהן אַ גְבוּל,
פָאטֶער װָאס מְכַפֵּר דִי זִינד, מִיט רַחֲמָנוּת פוּל,
מִיט מַזָל, מִיט גְלִיק הֵייבּ אָן אוֹיף אוּנז אִידֶען
דִי װָעכִין װָאכֶען-טֶעג, װָאס קוּמֶען אִין פְרִידֶען,
זָאלֶען פוּן זִינד, פוּן פֶעהלֶער זַיין פְרַיי אוּן לֵייז,
רֵיין פוּן שׂוֹלד, פוּן כָּל אַ מִינֵי שְׁלֶעכְטְס אוּן בֵּייז,
מִיט תּוֹרָה, מַעֲשִׂים טוֹבִים אוֹיסְגֶעפִילט װֶערֶען,
לָערְנֶען אוּן גוּטְס טָאן לָאז מֶען אִין זֵיי בֶּעגֶערֶען,
אוּן גְנֶעדִיג אוּנז, מִיר זָאלֶען זַיין פַארְשְׁטֶענְדִיג,
זָאלְסְט אִין זֵיי אוּנז אָנְזָאגֶען פְרֵיילִיכְס שְׁטֶענְדִיג,
מִיט קִנְאָה לָאזֶען אוֹיף אוּנז נִישְׁט קוּקֶען לַייט,
דֶעסְגְלַייכֶען מִיר נִישְׁט אוֹיף זֵיי פוּן אוּנזֶער זַייט.
אָ, גָאט אוּנזֶער קֶענִיג, אָ גָאט אוּנזֶער הֶער,
דֶערבַּארְמִיגֶער פָאטֶער, אוּנזֶער גֶעבֶעט דֶערהֶער,

אֱלֹהֵינוּ הָאָב הָרַחֲמָן שִׂים בְּרָכָה וּרְוָחָה וְהַצְלָחָה בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ וְכָל הַיּוֹעֵץ עַל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל עֵצָה טוֹבָה וּמַחֲשָׁבָה טוֹבָה אַמְּצוֹ וּבָרְכוֹ גַּדְּלוֹ וְקַיְּמוֹ קַיֵּם עֲצָתוֹ כַּדָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר יִתֶּן לְךָ כִלְבָבֶךָ וְכָל עֲצָתְךָ יְמַלֵּא: וְנֶאֱמַר וְתִגְזַר אֹמֶר וְיָקָם לָךְ וְעַל דְּרָכֶיךָ נָגַהּ אוֹר: וְכָל הַיּוֹעֵץ עָלֵינוּ וְעַל כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל עֵצָה שֶׁאֵינָהּ טוֹבָה וּמַחֲשָׁבָה שֶׁאֵינָהּ טוֹבָה תּוּפַר עֲצָתוֹ כַּדָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר יְיָ הֵפִיר עֲצַת גּוֹיִם הֵנִיא מַחְשְׁבוֹת

גִיבּ דָאס בֶּענשׁונג אִי פַארְדִינְסְט און הַצְלָחָה,
אִין אונזֶערֶע גֶעשֶׁעפְטֶען, אִין אונזֶער מְלָאכָה.
און וֶוער אויף דַיין פָאלק יִשְׂרָאֵל אִין הַארְץ הָאט,
גוּטֶע מַחֲשָׁבוֹת, גוּטֶע עֵצוֹת און רָאטה,
אִיהם זָאלְסְט דוּ שְׁטַארְקֶען, בֶּענְשֶׁען אִי גְרוֹיס מַאכֶען,
דֶערְפִילֶען זַיין עֵצָה אִין אַלֶע זַאכֶען,
וִוי עָס שְׁטֵעהט: גָאט זָאל גֶעבֶּען וָואס דַיין הַארְץ בֶּעגֶערט.
דֶערְפִילֶען אִיטְלִיכֶען פְּלַאן וָואס דוּ הָאסט בֶּעקְלֶערט.
וַוייטֶער קְטֵעהט: וָואס דוּ רֶעדסְט אַרוֹיס וֶועט בֶּעשְׁטֵעהן.
אַ לִיכְט שַׁיינְט אויף דִי וֶועגֶען, וָואס דוּ וֶועסט גֵעהן.
און שָׁפֶּענֶען זָאלסְט דוּ אונז, גָאט אונזֶער הַאר,
פָאטֶער פוּן רַחֲמָנוּת, פוּן פַארְגֶעבּוּנג דֶער שַׂר,

עַמִּים: וַנֶאֱמַר עוּצוּ עֵצָה וְתוּפַר דַּבְּרוּ דָבָר וְלֹא יָקוּם כִּי עִמָּנוּ אֵל: וּפְתַח לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אַב הָרַחֲמִים אֲדוֹן הַסְּלִיחוֹת בָּזֶה הַשָּׁבוּעַ וּבְכָל שָׁבוּעַ שַׁעֲרֵי אוֹרָה שַׁעֲרֵי אֹרֶךְ יָמִים וְשָׁנִים שַׁעֲרֵי אֲרִיכַת אַפַּיִם. שַׁעֲרֵי בְרָכָה שַׁעֲרֵי בִינָה. שַׁעֲרֵי גִילָה שַׁעֲרֵי גְדוּלָה שַׁעֲרֵי גְאוּלָה שַׁעֲרֵי גְבוּרָה. שַׁעֲרֵי דִיצָה שַׁעֲרֵי דֵעָה. שַׁעֲרֵי הוֹד שַׁעֲרֵי הָדָר שַׁעֲרֵי הַצְלָחָה שַׁעֲרֵי הָרְוָחָה. שַׁעֲרֵי וַעַד טוֹב. שַׁעֲרֵי זְרִיזוּת שַׁעֲרֵי זִמְרָה שַׁעֲרֵי זְכִיּוֹת

אִין דֶער וָואךְ אוּן אִין דִי אַלֶע וָואכֶען גָאר,
דִי טוֹיעֶרֶען פוּן לִיכְט אוּן פוּן לַאנגֶע יָאהר,
פוּן אֵיינְהַאלְטֶען דֶעם צָארֶען, פוּן בְּרָכָה אוּן פְרֵייד,
פוּן פַארְשְׁטַאנד, גְדוּלָה אוּן דֶערלֵייזוּנג פוּן לֵייד,
פוּן שְׁטַארְקַייט, פְרֵיילִיכְקַייט, פוּן פֵיינְקַייט אוּן רוּהם,
פוּן גְלִיק אוּן פוּן אַ דֶערגְרֵינְגֶערוּנג אוּמְטוּם,
פוּן גוּטֶע בֶּערָאטוּנג אוּן גִיךְ זִיךְ צוּרִיהרֶען,
טוֹיעֶרֶען פוּן לוֹיב, פוּן פְרַאוֶועס דִי טִיהרֶען,
פוּן חֵן אִי פוּן גְנָאד אוּן פוּן אַ גוּט לֶעבֶּען,
פוּן הִילְף, פוּן יוֹשֶׁר אוּן פוּן זִינְד פַארְגֶעבֶּען,
טוֹיעֶרֶען פוּן לֶערְנֶען, פוּן כָּבוֹד, שֵׁיינְקַייט,
פוּן דֶערנֶעהרוּנג בִּמְנוּחָה אוּן פוּן רֵיינְקַייט,
פוּן גוּטֶער פַּרְנָסָה, פוּן נֶחָמוֹת הֶערֶען,
פוּן אַ רְפוּאָה שְׁלֵמָה אוּן אוֹיפְגֶערִיכְט וֶוערֶען,

שַׁעֲרֵי זִיו שַׁעֲרֵי זוֹהַר תּוֹרָה שַׁעֲרֵי זוֹהַר חָכְמָה שַׁעֲרֵי זוֹהַר בִּינָה שַׁעֲרֵי זוֹהַר דַּעַת: שַׁעֲרֵי חֶדְוָה שַׁעֲרֵי חֶמְלָה שַׁעֲרֵי חֵן וָחֶסֶד שַׁעֲרֵי חַיִּים טוֹבִים שַׁעֲרֵי חָכְמָה. שַׁעֲרֵי טוֹבָה שַׁעֲרֵי טֹהַר. שַׁעֲרֵי יְשׁוּעָה שַׁעֲרֵי יוֹשֶׁר. שַׁעֲרֵי כַּפָּרָה שַׁעֲרֵי כַּלְכָּלָה שַׁעֲרֵי כָּבוֹד. שַׁעֲרֵי לִמּוּד. שַׁעֲרֵי מָזוֹן שַׁעֲרֵי מְנוּחוֹת שַׁעֲרֵי מְחִילוֹת שַׁעֲרֵי מַדָּע. שַׁעֲרֵי נֶחָמָה שַׁעֲרֵי נְקִיּוּת. שַׁעֲרֵי סְלִיחָה. שַׁעֲרֵי סִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא. שַׁעֲרֵי עֶזְרָה. שַׁעֲרֵי פְּדוּת שַׁעֲרֵי פַּרְנָסָה טוֹבָה. שַׁעֲרֵי צְדָקָה שַׁעֲרֵי

פוּן צְדָקָה אוּן פוּן הֵיילִיגֶע גֶעפִיהלֶען,
פוּן רַחֲמָנוּת אוּן פוּן אַ גוּטֶען ווִילֶען,
פוּן פְרִיד, שַׁלְוָה, גוּטֶע בְּשׂוֹרוֹת אוּן שְׁמוּעוֹת,
טוֹיעֶרֶען פוּן תְּפִלָּה, תְּשׁוּבָה אוּן יְשׁוּעוֹת.
ווִי עֶס שְׁטֵעהט: פוּן גָאט אִיז דִי הִילף פוּן גֶערֶעכְטֶע,
פוּן גָאט, זֵייעֶר שְׁטַארְקַייט אִין אַ צַייט אַ שְׁלֶעכְטֶע.
גָאט וֶועט זֵיי הֶעלְפֶען, פוּן צָרוֹת מַאכֶען לֵייז
וֶועט זֵיי לֵייז מַאכֶען פוּן רְשָׁעִים אוּן פוּן בֵּייז,
עֶר הֶעלְפְט דִי צַדִיקִים אוּן עֶר שְׁטֵעהט זֵיי בַּיי,
ווַייל זֵיי שִׁיצֶען זִיךְ אִין אִיהם, זֶענֶען אִיהם טְרַיי.
ווַייטֶער שְׁטֵעהט: גָאט עֶנְטְפְּלֶעקט זַיין הֵיילִיגֶע הַאנְד,
פַאר דִי אוֹיגֶען פוּן אַלֶע פֶעלְקֶער אִין לַאנד,
אוּן דִי אַלֶע עֶקֶען וֶועלט קוּקֶען אָן,
דִי יְשׁוּעוֹת וָואס אוּנזֶער גָאט וֶועט טָאן.

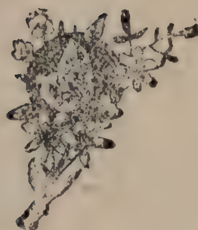
צָהֳלָה. שַׁעֲרֵי קְדוּשָּׁה שַׁעֲרֵי קוֹמְמִיּוּת. שַׁעֲרֵי רַחֲמִים שַׁעֲרֵי רָצוֹן שַׁעֲרֵי רְפוּאָה שְׁלֵמָה. שַׁעֲרֵי שָׁלוֹם שַׁעֲרֵי שִׂמְחָה שַׁעֲרֵי שְׁמוּעוֹת טוֹבוֹת שַׁעֲרֵי שַׁלְוָה; שַׁעֲרֵי תוֹרָה שַׁעֲרֵי תְּפִלָּה שַׁעֲרֵי תְשׁוּבָה שַׁעֲרֵי תְשׁוּעָה: כְּדִכְתִיב וּתְשׁוּעַת צַדִּיקִים מֵיְיָ מָעוּזָּם בְּעֵת צָרָה: וַיַּעְזְרֵם יְיָ וַיְפַלְּטֵם יְפַלְּטֵם מֵרְשָׁעִים וְיוֹשִׁיעֵם כִּי חָסוּ בוֹ: וְנֶאֱמַר חָשַׂף יְיָ אֶת זְרוֹעַ קָדְשׁוֹ לְעֵינֵי כָּל הַגּוֹיִם וְרָאוּ כָּל אַפְסֵי אָרֶץ אֵת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ: וְנֶאֱמַר קוֹל צוֹפַיִךְ נָשְׂאוּ קוֹל יַחְדָּיו יְרַנֵּנוּ כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב יְיָ צִיּוֹן: וְקַיֵּם לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִקְרָא שֶׁכָּתוּב מַה נָּאווּ עַל הֶהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם מְבַשֵּׂר טוֹב מַשְׁמִיעַ יְשׁוּעָה אֹמֵר לְצִיּוֹן מָלַךְ אֱלֹהָיִךְ: רִאשׁוֹן

אַ קוֹל פוּן דַיינֶע וֶועכְטֶער, אַזוֹי שְׁטֵעהט אוֹיךְ,
זֵיי הֵייבֶּען אַ קוֹל אוֹיף, שְׁרַייעֶן אַלֶע הוֹיךְ,
דֶען בֶּעשַׁיינְפֶּערלִיךְ וֶועהן זֵיי, גִיבֶּען אַ בְּלִיק,
ווִי גָאט רִיכְט אוֹיף צִיוֹן ווִידֶער צוּרִיק.
ווָאס שְׁטֵעהט גֶעשְׁרִיבְּען זַיי אוּנז מְקַיֵים דָאס ווָארְט.
ווִי שֵׁיין אִיז דֶער אָנְזָאגֶער אוֹיף דִי בֶּערג דָארְט,
עֶר גִיט שָׁלוֹם פוּן דָארט, זָאגט אָן גוּטֶס פְרֵיילִיךְ,
זָאגט אָן הִילְף, זָאגט צוּ צִיוֹן: דַיין גָאט אִיז מֶלֶךְ.
דֶער עֶרְשְׁטֶער ווָאס צוּ צִיוֹן, זָאגט מִיט אַ גֶעשְׁרֵיי:
אָט וֶוענֶען דַיינֶע קִינְדֶער, אָט קוּמֶען זֵיי,

לְצִיוֹן הִנֵּה הִנָּם וְלִירוּשָׁלַיִם מְבַשֵּׂר אֶתֵּן: אָמֵן סֶלָה,

צו יְרוּשָׁלַיִם וועל איך דעם מְבַשֵּׂר שיקען,
און ער וועט מיט בְּשׂוּרוֹת טובות אונז דערקוויקען,

אָמֵן סֶלָה.

דער פיש.

צווישען די אַלע גרויסע נסים ונפלאות, וואָס זענען געשעהן אויף דער וועלט זייט זי איז בעשאַפען געוואָרען, געפינט זיך אַ וואונדערליכע מעשה, וואָס האָט זיך פערלאָפען צוריק מיט דריי טויזענט יאָהר און וואָס האָט אָנגעמאַכט אַזאַ רעש אויף דער וועלט, אַז פון יענער צייט און ביז איצט הערען נאָך נישט אויף פיעל געלערנטע מענשען פון איהר צו רעדען. און טאַקי נישט אומזיסט האָט מען צו טהון מיט דער דאָזיגער געשיכטע, מחמת איינער אַ געטליכער מאַן דערצעהלט אַליין די מעשה, וואָס מיט איהם טאַקי האָט זי זיך פאַסירט. דער געטליכער מאַן איז י ו נ ה ה נ ב י א.

יונה הנביא דערצעהלט אין זיין הייליגען ספר, אַז ער האָט אַמאָל געהאַט אַ בעפעהל פון גאָט, זיך אוועקצולאָזען אין דער גרויסער הויפט־שטאָדט נ י נ ו ה און שרייען דאָרטען אין אַלע גאַסען, דער עולם זאָל באַלד תשובה טהון אויב זיי ווילען, אַז די שטאָדט זאָל ניט איי־בערגעקעהרט ווערען. ער אָבער האָט נאָטש בעפעהל ניט געפאָלגט און האָט זיך אין י פ ו אויפגעזעצט אויף אַ שיף צו ענטלויפען קיין תרשיש. פאָהרענדיג אויף דעם ים איז פלוצלים געוואָרען אַ שטורמווינד און מען האָט בעשיינפערליך געזעהן, אַז אַט־אָט ווערט דאָס שיף צעבראָכען. אַלע מענשען, וואָס האָבען זיך געפונען אויף דעם שיף, האָבען געוואָר־פען צווישען זיך גורל בכדי צו וויסען, צוליעב וועמענס חטאים איז אויף זיי אַזאַ אָנשיקעניש געקומען, און אַז דער גורל איז געפאַלען אויף יונה הנביא, האָט ער מודה געווען זיין גאַנצען חטא און געהייסען, מען זאָל איהם אַריינוואַרפען אין ים, וועט דורכדעם דער שטורמווינד אויפהער־

רען. קוים האָט מען איהם נאָר אַראָבגעוואָרפען, האָט איהם אויף גאָטס בעפעהל אַ גרויסער פיש איינגעשלונגען. דריי טעג און דריי נעכט איז ער געלעגען ביי דעם פיש אין בויך און האָט מתפלל געווען ביז גאָט האָט זיך אויף איהם דערבאַרעמט און דער פיש האָט איהם אויס־געשפּייעט אויף דער יבשה.

איבער דער דאָזיגער מעשה מיט יונה הנביא געפינען זיך פיעל דעות. דער זוהר הקדוש נעהמט אָן, אַז די מעשה איז פשוט אמת אַזוי ווי זי איז געשריעבען, און זאָגט נאָך דערביי אַ דרש, אַז דאָס איז אַ משל אקעגען דעם מענשען, אַז דער גוף שלינגט אין זיך איין די נשמה, בשעת דער מענש קומט אויף דער וועלט, אַזוי ווי דער פיש האָט איינגעשלונגען יונה הנביא. אונזערע הייליגע חכמים נעהמען עס אָן פשוט און בעשרייבען נאָך אַפילו, ווי די מעשה איז געשעהן מיט די ווערטער: דג גדול זכר היה, והיה עומד בו בריוח וכו' והקיאו לתוך פיה של נקבה, שהיתה מלאה עוברים וכו', דאָס הייסט, אַז צום ערשטען איז יונה הנביא איינגעשלונגען גע־וואָרען פון אַ פיש אַ זכר, און אַז דער פיש האָט איהם אויסגעשפּייעט, האָט איהם נאָך אַ מאָל איינגעשלונגען אַ פיש אַ נקבה, וואָס זי איז גע־ווען אינעווייניג פול מיט קינדער. עס האָבען זיך אָבער תמיד געפונען אַזעלכע, וואָס האַלטען זיך פאַר גרויסע פילוסופים, און האָבען גע־לייקענט די גאַנצע מעשה מיט יונה הנביא און שטאַרק לצנות געמאַכט איבער די ווערטער פון אונזערע הייליגע חכמים. ערשטענס, האָבען זיי געפרעגט: ווי געשיקט זיך עס, אַז אַ פיש זאָל איינשלינגען אַ מענשען און דער מענש זאָל נישט אין איהם טאַקי באַלד צוקאָכט ווערען? און צווייטענס, ווען יונה איז איינגעשלונגען געוואָרען, איז ער דאָך אַראָפּ גלייך אין מאָגען, ווי זשע קומט עס, אַז אין אַ מאָגען זאָלען זיין קינ־דער? וועלכע היה אויף דער וועלט טראָגט קינדער אין מאָגען?

ווען, אַ שטיינער, אַ ייד, אַפילו אַ גאַנץ פרומער און אַ גרויסער למדן, דערהערט פלוצלים פון עמיצען אַזאַ מין שאלה, בלייבט ער דאָך געוויס טאַקי שטעהן און ווייסט נישט וואָס צו ענטפערן. יענער דערווייל מיינט, אַז ער איז אַ ווילדער חכם, און בתוך־כך קומט אַרויס אַ חלול־השם. און פאַר וואָס דאָס איז טאַקי אַזוי? מחמת אַ נוער עולם איז כמעט גאָר ניט בעקאַנט מיט דער טבע פון אַלע בעשעפענישען. דער גרעסטער טייל פון זיי ווייסט אַפילו ניט, אויב זיי געפינען זיך גאָר אויף דער וועלט. ווען ער זאָל אָבער אַלסדינג יאָ וויסען, וואָלט עס

איהם זעהר צוניטץ געקומען און ער וואָלט זיך אַליין געקענט פערענט־פערן פיעל שאלות.

דאַריבער איז זעהר רעכט און ניצליך דאָ צו בעשרייבען די טבע פון אַ מין פיש, וואָס דורכדעם וועלען מיר, ערשטענס, וויסען, אַז ס'איז בנמצא, אַז אַ פיש זאָל אײנשלינגען אַ מענשען; צווייטענס, אַז די מעשה מיט יונה הנביא איז אַ ריינער אמת, און דריטענס, אַז די ווערטער פון אונזערע הייליגע חכמים זענען זעהר טיעף, און ווען מען קען די חכמת הטבע, פערשטעהט מען ערשט זייער מיין און ווי ווייט זיי האָבען נאָך אין יענער צייט געקענט די טבע פון גאָטס בעשעפענישען.

אַזוי ווי דער לייב און דער לעמפּערט האָבען צווישען אַלע חיות אויף דער יבשה זיך קונה שם געוועזען מיט זייערע נעגעל און ציין און זיי זענען בעקאַנט דער גאַנצער וועלט פאַר די גרעסטע רוצחים און עזות־פּנימער, וואָס פאַלען איטליכען אָן און רייסען גרוים און קליין גאָר אָהן רחמנות, אַזוי האָט זיך אין ים אויך קונה שם געוועזען אַ שרעקליכע משפּחה פיש, וואָס פאַר זייער מויל ציטערען אַלע חיות אין ים. די דאָזיגע שרעקליכע משפחה רופט מען האַי־פיש. די חברה־לייט זענען גרויסע פרעסערס, בראַקעווען ניט קיין שום זאַך, אַלסדינג איז פאַר זיי אַ מאכל, אַפילו אַז דער מאָגען קען עס ניט פערדייען. לעבעדיגע אָדער טוידטע חיות זענען ביי זיי גאָר גלייך, אַבי אָנשטאָ־פען די קישקע. חאָפּטעסוויז שווימען זיי אין ים נאָך די שיפען און האַפען אויף ווי הייסע לאָקשען אַלסדינג, וואָס פאַלט פון דאָרטען אַראָב. דאָס זענען אַזעלכע אַרץ־עזות־פּנימער, אַז גאָר אָהן פּחד פאַלען זיי אָן מענשען, וואָס באָדען זיך אין ים, און אַ טהייל שלינגען מיט אַ מאָל איין אַ גאַנץ פערד ווי אַ האַלעשקע און דאָס קלעקט ביי זיי פונקט ווי אויף איין צאָהן. זיי הערען גאָר ניט די וועלט, זיי זענען זעהר כפּריט־נע, באָרען זיך מיט די שטאַרקסטע ים־חיות און בלייבען תמיד פון אויי־בען. אָט די משפחה פישעלעך געפינען זיך אין אַלע ימים פון דער וועלט און אומעדום האָט מען פון זיי צו זינגען און צו זאָגען. אַ טהייל פון זיי ליינען פיערעקעדיגע לענגליכע אייער, און אַנדערע געווינען מאָקי לעבעדיגע קינדער.

די משפחה האַי־פיש ווערד איינגעטהיילט מעהר ווי אין דרייסיג מינים. אַלע צווישען זיך זענען גאָר לייבליכע קרוביט, כמעט מיט איין נאַטור. דער חילוק צווישען זיי איז נאָר אין די אויסענווענינגסטע פּרי־מעטעס, היינו: די פלאָספּעדערן זענען ניט ביי אַלע גלייך אין דער צאָהל

און שטעהען נישט אויף דעם רוקען בײ אַלע גלײך פונקט אויף די אײגענע ערטער. אַ חוץ דעם איז נאָך בײ זײ אַ נפקא מינה אין דער פאַרב פון דער הויט און אין דער צאָהל פון די צײן, וכדומה אַזעלכע זאַכען; אין דער שענער משפחה געפינט איהר אַלערלײ שלעק, און אַז מיר האַלטען שוין יאָ אין שמועס, איז כדאי דערװײל אַ ביסעל זיך צו בעקענען חאָטש מיט עטליכע פון די פאַרשוינען.

די קלײנסטע פון די האַי-פיש זענען דער הונד מיט דער קאַטץ, און באמת פערדיענען זײ טאַקי די שענע נעמען, מהמת אין ים זענען זײ פונקט אַזעלכע רוצחים װי אויף דער יבשה, װי דער לײב מיט דעם לעמפּערט פון דער משפחה קעטץ, און דער װאָלף מיט דער היענע, פון דער משפחה הינד. װי באַלד זײ דערשמעקען נאָר ערגיץ אַ מחנה פיש, װאָס שװימען זיך זײער װעג, פאַלען זײ אַרײן צװישען זײ װי אַ הונגעריגער װאָלף אין דער טשערעדע און פרעסען זײ אויף. מעהר פון אַלע פיש לײדען פון די דאָזיגע פרעסערס די הערינג. זײ פערשלינגען די הערינג נעביך גאָר אָהן אַ צאָהל, און אַז דער מאָגען װערט בײ זײ פול, מײקענען זײ זיך אויס און נעהמען זיך צום עסען גאָר אויף דאָס נײ, און אַלע מאָל אויסמײקענדיג קענען זײ אַװעקפרעסען אַ גאַנץ לאַנגע צײט, אָהן אַײן עק און אָהן אַ סוף. בשעת זײערע אַ חברה פרעסען די הערינגלעך הערט זיך גאַנץ װײט אַ ריח פון טראָהן, דאָס װאַסער װערד פון אויבען גלאַנצענדיג, גלײך װי מען װאָלט דאָרטען אויסגעגאָסען גאַנצע פעסער מיט אײל. די פישער האָבען געװענליך צרות אויסצושטעהן פון די פרעסער. אַ חוץ דעם, װאָס זײ שלינגען אַײן אַלע פיש, װאָס מען װאָלט געקענט חאַפּען צום עסען און צום פערקויפען, טהוען זײ נאָך אָן געװנג שאָדען דערמיט, װאָס זײ צערײסען מיט זײערע שאַרפע צײן די װענטקעס. נאָר פּאָפּאַדעט זיך אָבער אײנער פון די לײט אויף דעם האַטשיק, מעג ער זיך שוין געזעגענען מיט דעם לעבען. די פישער מאַכען איהם דעם טויט, חאָטש ער טויג גאָר נישט צום עסען.

אין אָסיען איז בײ די דאָזיגע האַי-פיש די צײט, װאָס זײ פרובּפערן זיך. תחלת װינטער הויבען אָן די נקבות צו לײגען אײער צװישען געװעקס אין ים. דאָרטען פיהרען זיך די קינדערליך אַלײן אויס און בשעת זײ קריכען אַרויס פון דעם אײ העננט איטליכען נאָך פון אונטען אַ טאָרבעלע מיט אַ ביסעל איבערגעבליבענעם געלכען, װאָס דערפון שפּײזט ער זיך ביז עס שנײדען זיך איהם אויס די צײן. קוים לאָזט זיך איהם אויס דער חאַרטש און דאָס טאָרבעלע פאַלט פון איהם

אראפ, קען ער שוין זיין שטערטיל אליין בעשטעהן און ווערד אזא רוצח ווי זיין טאטע און זיין מאמע.

פון די פיש קען מען ניט עסען נאר די לעבער, וואס זי האט אין זיך א סך טראהן. דער פראנצויזישער דאקטאר מאוואזש זאגט אז זייער לעבער איז אבער זעהר שעדליך. ער דערצעהלט, ווי פיער מענשען, וואס האבען אויפגעגעסען איין לעבער, זענען באלד אין א האלבע שעה ארום נאך דעם עסען קראנק געווארען און אוועקגע־שלאפען דריי טעג כסדר; בשעת זיי האבען זיך אויפגעכאפט, האט זיי שטארק געגודעט. דאס פנים איז ביי זיי געוועזען פול מיט רויטע פלע־קען און זיי זענען ערשט פטור געווארען פון דער קראנקהייט דענסט־מאל, אז עס האט זיך ביי זיי אבגעשיילט די הויט פון דעם גאנצען לייב און פון דעם קאפ.

נאר דער שרעקליכסטער פיש פון דער גאנצער משפחה איז דער מענשען־האי, אדער ווי מען רופט איהם נאך מיט א נאמען דער מענשענפרעסער. ער וואקסט איים פון זיבעצעהן ביז אכטצעהן איילען די לענג. זיין מויל איז שרעקליך גרויס און ברייט. ביי א סך פון דעם מין פיש האט מען אין בויך געפונען גאנצע פערד, וואס זיי האבען פערשלונגען. מאכט זיך א מאל, אז אזא מין בהמה ליעגט אויסגעצויגען טויט אויף דעם ברעג, קריכען איהם אריין דורך דעם אפענעם פיסק גאנץ גרויסע הינד העט ווייט אין זיין מאגען און געהמען זיך ארויס פון דארטען אזוי ווי פון א קעלער אלדינג, וואס דער מא־גען האט נאך ניט פערדייעט. דער דאזיגער פיש האלט זיך אויף אין אלע ימים און אומעטום איז ער דער גרעסטער תקיף. אלע חיות אין ים ציטערען פאר זיין פארע, ער שלינגט זיי אלע אהן רחמנות איין, און אפילו דער מענש, דער מושל פון דער גאנצער וועלט, איז ביי איהם אויך קיין גרויסער יחסן ניט: דערטאפט ער איהם נאר, צי טויטע צי לעבעדיגע, חאפט ער איהם אריין גלייך אין מאגען. אלע מענשען האם זיצען נעבען ברעג און אלע, וואס פאהרען אויף דעם ים, פער־שעלטען איהם זיין נעביין. ער געהט נאך די שיפען ווי א קוה א קאלב און לאזט זיי ניט אב ביז צום ברעג. צום מייסטען האלט ער זיך נעבען די שיפען, וואס פיהרען פון אפריקא קיין אמעריקא די אומגליקליכע געפאנגענע שקלאפען. ער שמעקט זיך א פנים, אז נעבען די שיפען קען מען זיך פאזשיווען, ווארום באמת שטארבען טאקי פיעל נעגערן אויף דעם שיף איידער מען דערפיהרט זיי צום ארט און מען ווארפט זיי גלייך

אַראָפּ אין ים אַריין. ווען עס האַפּט זיך אַריין אויף אַ שיף דאָס גנלע פיש־
בער און מענשען הויבען אָן צו שטאַרבען, אַז מען מוז זיי כּסדר אַריינ־
וואַרפען אין ים, דענסטמאָל לויפען נאָך דעם שיף גאַנצע מחנות פון
די האי־פיש מיט אַזאַ אימפעט און אַ מין רציחה, אַז אַפילו ביי די
שטאַרקסטע מאַטראָזען, וואָס זענען שוין פון קליינוויס־אויף געוועהנט
מיט דער חברה, קלאַפּט אויך גוט דאָס האַרץ און די האָר שטעלט
זיך ביי זיי קאַפּויר. אינ׳ם יאָהר 1798, בשעת דער גרויסער בעריהמטער
מלחמה אויף דעם ים נעבען דעם דאָרף אבוקיר אין מצרים, וואָס
נאַפּאָלעאָן האָט זיך געשלאָגען מיט די ענגלענדער און מענשען
זענען געפאַלען ווי שמרוי, האָט מען דענסטמאָל געזעהן אַרומשווימען
צווישען די ענגלישע און פראַנצויזישע קאָראַבען אַהין און אַהער גאַנ־
צע מחנות האי־פיש, וואָס האָבען אויפגעהאַפּט אַלע מענשען, וואָס זע־
נען אַראָבגעפאַלען אין ים אַריין און האָבען זיך גאָר ניט געשראָקען
פאַר די טויזענדער האַרמאַטעס, וואָס האָבען געדונערט פון ביידע צדדים.
דער האי־פיש לאַקאָמעט זיך אַזוי אויף מענשענפלייש, אַז ער שפּרינגט
אַרויס פון דעם ים גאַנץ הויך, אַבי דאָס מאכל צו חאַפּען. עס האָט
זיך שוין אַ מאָל אַזאַ מעשה געטראָפען, אַז דער מענשען־האי איז אַרויס־
געשפרונגען צעהן איילען הויך פון דעם וואַסער און האָט אַראָבגעחאַפּט
אויבען פון דעם שיף אַ געשטאָרבענעם נעגער. דער בעריהמטער ראָנ־
דעלעט דערצעהלט, אַז ער אַליין האָט מיט זיינע אויגען געזעהן, ווי
מען האָט געפונען אין אַ מאָגען פון אַ האי־פיש אַ גאַנצען מענשען אָנ־
געטאָן מיט כּלי־זין. דער גרויסער נאַטורפאָרשער מילער דערצעהלט,
אַז אין יאָהר 1758 האָט זיך אַזאַ מעשה פּערלאָפען: אין מיטעללענדי־
שען ים איז געגאַנגען אַ שיף; עס איז געוואָרען אַ שטורמווינד און איין
מאַטראָז איז אַריינגעפאַלען אין ים. ער האָט אָנגעהויבען צו שווימען
און צו שרייען, מען זאָל איהם ראַטעווען; עטליכע מאַטראָזען האָבען זיך
אַראָבגעלאָזט אין אַ קליין שיפעלע. נאָר איידער אָבער זיי האָבען זיך
געריהרט צו ראַטעווען זייער חבר, האָט איהם שוין אַ האי־פיש איינגע־
שלונגען. דער קאַפּיטאַן, וואָס האָט עס צוגעזעהן, האָט געהייסען באַלד
פון אַ האַרמאַט אויסשיסען. די קויל האָט געטראָפען דעם פיש און ער
האָט באַלד אויסגעשפּייעט דעם מאַטראָז לעבעדיגערהייט און קיין האָר
איז איהם ניט געוועזען געקרימט. פעליע דערצעהלט, ווי ער האָט
מיט זיינע אייגענע אויגען געזעהן, ווי דער האי־פיש האָט איינגעשלונ־
גען אַ פערד. דער היינטיגער גרעסטער נאַטורפאָרשער ברעהם דער־

צעהלט מיט די ווערטער: בשעת איך האָב מיך אויפגעהאַלטען אין דער שטאָדט אלכסנדריא אין מצרים, איז די גאַנצע צייט אונמעגליך געוועזן זיך צו באָדען אין ים, מחמת אַ האַי-פיש האָט זיך דאָרטען איינגעגאָרעט און אַוועקגעכאַפּט מענשען פון די הייזער, וואָס שטעהען אויף דעם ברעג.

אַלע רציחות פון דעם האַי-פיש צו בעשרייבען איז אָהן איין עק און אָהן אַ ברעג. געגנוג מענשען האָבען שוין אין זיין מאָגען זייער קבר געפונען און זעהר פיעל זענען געבליבען קאַלעקעס אָהן הענד און אָהן פיס, וואָס דער רוצח האָט זיי אָבגעריסען. זיין מאָגען איז פשוט אַ מאַגאַזין פון אַלערליי זאַכען. אין אַמעריקא, נעבען דער שטאָדט יאַק-סאָן האָט מען פון אַ מאָגען פון אַ געהרגעטען האַי-פיש אַרויסגענומען אַ גאַנצען פריידיק, אַ סך ביינער פון שאָף, אַ האַלבען חזיר, דעם קאָפּ מיט דעם פעדער-חלק פון אַ גרויסען הונד, עטליכע פוד פערדענ-פלייש, אַ גאַנץ שטיקעל נראָב ליינווענד, וואָס מען מאַכט דערפון זעק, און נאָך אַ דראָטענע באַרשט. אַ מאָל געפינט מען אין זיין מאָגען נאָך דערצו צינערנע כלים, אייזענוואַרג, געהילץ און לעדער, ווי ביי אַ רעכטען בעל הבית אין קאָמער.

שען איז נאָר צו זעהן, ווי דער מענש, וואָס ער ווייכט תמיד אוים דעם האַי-פיש און וויל מיט איהם קיין שום עסק ניט האָבען, ווערד פלוצלים נאָר אַ נאָהנטער מחותן בשעת ער געהט פאַנגען דעם גרויסען וואַלפיש. דענסטמאָל ווען דער מענש שטעקט איהם אייזערנע קרוקעס אין ריקען אַריין, רייסט איהם דערווייל דער האַי-פיש אוים גאַנצע שטיקער פלייש פון אונטען.

דער מענש, וואָס הערשט מיט זיין שכל פון אייביג אָן איבער אַלע בעשעפעניש פון דער גאַנצער וועלט, איבער חיות אויף דער יבשה, איבער פייגעל אין דער לופט און איבער פיש אין דעם ים, לערנט אויך אַ מאָל אָן דעם גרויסען פאַני-בריה און ווייזט איהם ווער עלטער איז. רייזענדע דערצעהלען, אַז די נעגערן אין מערב-זייט פון אפריקא געהען גאַנץ דרייסט אין ים אַקעגען דעם האַי-פיש מיט אַ לאַנג מעסער אין דער האַנד און שניידען איהם אויף דעם בויך. דער ענגלענדער דיקסאָן דערצעהלט, אַז ער האָט אַליין געזעהן ווי די איינ-וואָהנער פון די קעמפּעס זאַנדוויך האָבען זיך געשלאָגען מיט דעם האַי-פיש איבער דעם דרויב פון אַ חזיר, וואָס די ענגלישע מאַטראָזען האָבען אַראָפּגעוואָרפען אין ים אַריין.

אויף אזא גראָבען אופן צו שלאָגען זיך מיט דעם האי־פיש שמעלען זיך נאָר איין ווילדע מענשען; די געבילדעטע מענשען אָבער פון אונזער אייראָפא האָפען איהם מיט אַנדערע הסברות. מען זעצט ארויף אויף אַ גאַנץ גרויסען האַטשיק, וואָס איז צוגעטשעפעט צו אַ גאַנץ שטאַרקער אַייזערנער קייט, אַ שטיק פליישׁ אָדער אַ פיש און מען לאָזט דאָס אַראָפּ אין ים אַריין. קוים דערשמעקט עס דער האי־פיש פון ווייטענס, קוממ ער באַלד צולויפען און האַפּט עס אין מויל אַריין. אַבי דאָס האַטשיקעל האָט זיך ביי איהם אינווענינ פאַרטשעפעט, איז מען מיט דעם פאַרשוין באַלד פאַרטיג. הענגלין בעשרייבט גאַנץ בפרטיות, ווי אַזוי מען האַפּט דעם דאָזיגען ריז. ער דערצעהלט, אַז בשעת ער איז געשטאַנען מיט זיין שיף אין ים־סוף האָט ער געשאָסען אַ גרויסען פויגעל, וואָס איז באַלד אַראָפּגעפאַלען אין וואַסער אַריין. איינער פון די מאַטראָזען האָט זיך אַראָבגעלאָזט אין ים צו ברענגען דעם דערשאָסענעם פויגעל; קוים איז ער נאָר אַריין צוריק אין שיף, האָט ער דערזעהען, ווי אַ האי־פיש האָט זיך צוגעלאָזט צום דעם שיף. ראשיד, מיין מאַטראָז, אַזוי דערצעהלט ער ווייטער, איז געבליבען פאַר שרעק אָהן לשון און האָט מיר נאָר געקענט אַ צייכען געבען מיט דער האַנד, אַז איך זאָל בעטראַכטען דעם אומגעבעטענעם גאַסט. באַלד טאַקי איז גיך, ווי אַ פייל פון דעם בויגען, אָנגעקומען אַ צווייטער און נאָך איהם אַ דריטער, וואָס ער איז געוועזען אומגעלומפערט גרויס. עס איז ביי אונז געבליבען, אַז מיר זאָלען פרובען די דריי ליוראָיעדעך פאַנגען. מיר האָבען אויף אַ לאַנגען אַייזערנעם האַטשיק, וואָס איז געוועזען צוגעטשעפעט צו איין אַייזערנער קייט, ארויפגעזעצט אַ גע־רייכערטען פיש און איהם אַריינגעלאָזט אין ים אַריין. די אַייזערנע קייט איז געוועזען שטאַרק צוגעקרעמפעו׳עט צו אַ שרעקליך גראָבען שטריק פון דעם שיף. קוים איז דער גערייכערטער פיש אַראָפּ אויף אַ קלאַפ־טער אין וואַסער, איז דער קליינסטער פון די דריי חברה־לייט צוגעשוואומען און האָט איהם געפראוווט פערזוכען. אַז ער האָט זיך שוין גוט פערטשעפעט, האָט מען פערזאָרפען דעם גראָבען שטריק אויף אַ ראָד און אַלע מענשען פון דעם שיף האָבען זיך גענוג געמוטשעט איידער זיי האָבען איהם אַרויפגעשלעפּט אויף דעם שיף. דאָרטען האָבען זיי דעם שיינעם גאַסט מקבל פנים געווען מיט שאַרפע העק און מיט אַייזערנע דראָבניעס; ער האָט גוטע קלעפּ בעקומען, ביז ער איז געבלי־בען ליעגען אַזוי ווי פערשמעלים. אַז מען איז מיט איהם פאַרטיג גע־

וואָרען, האָט מען נאָך אַ מאָל אַראָפּגעלאָזט דעם האַטשיק. דער צווייטער נאָסט האָט זיך אויך ניט געלאָזט לאַנג בעטען און האָט נעחאַפּט דעם איינענעם פּסק ווי דער ערשטער. דער גרעסטער איז לעת עתה פערשוואונ־דען און ערשט אין עטליכע שעה אַרום איז ער צוריק געקומען. מען האָט איהם געפּרובט פערנאַרען צום האַטשיקעל מיט שאָפּען־פלייש, ער אָבער האָט זיך גאָר ניט ווימענדיג געמאַכט און איז געשוואומען נעבען דעם, גלייך ווי ער זעהט עס ניט. מען האָט אַראָפּגעלאָזט דעם האַטשיק נאָך טיעפער, דער האי־פיש האָט זיך שוין מעהר ניט געקענט איינהאַלטען און האָט זיך גענומען צום שאָפּענפלייש. לעבעדיגערהייט אַרויפצושלעפּען אַזאַ ריז איז געוועזען אַ גרויסע סכנה, ער וואָלט גע־קענט פון אַלעמען מאַכען אַ תל. דאַריבער בשעת ער איז נאָך שלע־פּענדיג געהאַנגען אין דער לופט, האָט מען איהם אַריינגעשאָסען צוויי קוילען אין מוח אַריין און אין די וואונדען האָט מען אַריינגעשטאָכען אייזערנע העק, וואָס מיט זיי האָט מען איהם ערשט אַרויפגעצויגען אויף דעם שיף. די אַלע דריי לייט, ווי צוקאַרעראַשעט זיי זענען געוועזען, האָבען זיך נאָך אַזוי שטאַרק געוואָרפען, אַז דער גאַנצער אָקרענט האָט געציטערט. מען האָט נאָך אין זיי געגוג העק און שפּיזען אַריינגעלעגט אידער זיי זענען טויט געבליעבען. מען האָט אַרויסגענומען פון זיי די לעבער, וואָס איטליכע האָט געהאַלטען ביז צוויי איילען די לענג, און מען האָט זיי פערפּאַקט אין זייערע אייגענע מאָגענס. פון די לעבערס מאַכט מען דעם בעסטען טראָהן. די פלאָספעדערן האָט מען אויך אָבגעהאַקט, מחמת דאָס איז אַ סחורה, וואָס ווערד געברויכט אין אינדיען צום פּאָלירען און אָבצוציהען אויף זיי מעסערס. דאָס פלייש, וואָס טויג נישט צום עסען, האָט מען צוריק אין וואַסער אַריינגע־וואָרפען.

אָבער נישט תמיד געראָטה עס צו חאַפּען דעם האי־פיש אויף אַזאַ אופן. עס מאַכט זיך זעהר אָפט, אַז ווי באַלד ער דערפיהלט נאָר דעם האַטשיק ביי זיך אין מויל, הויבט ער זיך אָן אַזוי שטאַרק צו דרעהען, אַז ער קען אפילו דעם גרעבסטען שטריק איבעררייסען, און דאַריבער איז אַ סכנה מיט איהם אָנצוהייבען פון אַ קליינעם שיפעל, וואָס דאָרטען זענען ווייניג מענשען. ווען ער זעהט, אַז עס איז פון דעם האַטשיק נישט פטור צו ווערען, הויבט ער אָן אַזוי שטאַרק צו טייקענען ביז ער טייקעט אויס דעם מאָגען מיט דעם האַטשיק.

די גרויסע האי־פיש, אָדער מענשענפרעסער, פאָרען זיך דאָס

רוב נאָהנט פון דעם ברעג. די זכרים רייסען זיך אַ מאָל איבער אַ נקבה. די נקבה ווערד מעוברת מיט דרייסיג ביז פופציג אייער. וואָס זי זיצט זיי אויס מאַקי ביי זיך אין בויך, און געווינט לעבעדיגע קינדער. אָט דאָס קליינוואַרג, ווי עס קומט נאָר אַרוים אויף דער וועלט, געהט עס גלייך אַראָפּ אויף אייגענע קעסט און דאַרף קיינעמס לאַסקע ניט האָבען; עס איז פאַרזאָרגט מיט אַלע כלי-זין און קען שוין זיין שטיקעל ברויט בעקומען. פונדעסטוועגען האַלטען זיי זיך נאָך אַ לאַנגע צייט ביי דער מאַמעס פאַרטוך און זי היט זיי אָפּ פאַר אַלע צרות, און נאָר אין אַ נויט-פאַל קריכען זיי אַריין צו דער מוטער אין מויל, אָדער גאַנץ טיעף אין מאָגען אריין. עס האָט זיך שוין ניט איין מאָל געטראָפען, אַז מען האָט אַרויסגענומען ביי אַזאַ געהרגעטער נקבה לע-בעדיגע קינדער פון איהר מאָגען.

אַ חידוש נפלא איז, אַז דער גרויסער שרעקליכער האַי-פיש, וואָס פאַר איהם ציטערט דער גאַנצער ים, לעבט גאָר פריינדליך מיט אַ קליין פישעלע, וואָס איז אינגאַנצען גרוים ווי אַ קאַרעסעל. אָט דאָס קליינע פישעלע לויפט איהם אומעטום נאָך ווי אַ געטריי הינטעל. עס דרעהט זיך איהם ביי די זייטען, שווימט איהם פאַר דעם מויל, לויפט פריהער און מאַכט איהם אַ וואַרע. דאָס מין פישעלע האָט פאַרצייטענס געהייסען פאמפילוס, היינט רופט מען עס לאָטזעע-פיש. דער בעריהמטער קאָמערסאָן שרייבט פון דעם פישעלע די ווערטער: איך האָב תמיד געהאַלטען אין דער סברא, אַז די מעשה, וואָס די וועלט דערצעהלט פון דעם האַי-פיש מיט דעם לאָטזעע-פישעלע, איז גאָר איין אויסגעטראַכטע זאַך; איצט אָבער בין איך גאָר ניט מסופק, אַז די מעשה איז טאַקי אמת, ווייל איך האָב עס אַליין מיט מיינע אויגען גע-זעהן. אָט דאָס קליינע פישעלע עסט תמיד די שיריים פון דעם האַי-פיש, און ס'איז נאָר אַ גרוים הידוש, ווי אַזוי דער גרויסער פרעסער שלינגט נישט איין דאָס פיצעלע, וואָס עס דרעהט זיך איהם שטענדיג פאַר דער נאָז. איך האָב עפּעטערם געזעהן, אַז מען האָט אַרויסגעוואָר-פען פון דעם שיף אַ שטיק פלייש און דאָס לאָטזעע-פישעלע האָט עס נאָר דערשמעקט, איז עס באַלד געלאָפּען צו דעם האַי און האָט עס איהם אַהין צוגעבראַכט. חאַפּט מען אַ מאָל אַ האַי, לויפען איהם לאָטזעען, זיינע באַסאַקעס נאָך, און טרעטען נישט אָב פון איהם ביז מען ציהט איהם נישט אַרוים. טעג לאַנג געהען זיי נאָך דעם פיש ביז זיי געפינען נישט איין אַנדער האַי, וואָס זיי זאָלען זיך קענען אַרום

איהם דרעהען. אלע געלעהרענטע, וואָס נעהען אויף דעם ים, דערצעהלען אויך דאָס איינענע און זענען איינגאַנצען מסכים מיט קאָמערסאָן. נאָר ווי קומט עס פאָרט, אַז דאָס קליינע פישעלע זאָל זיין אַזאַ נאָהענטער מחותן מיט דעם ים־גזלן? דאַרויף געפינען די געלעהרענטע כמה טעמים. אַ טהייל זאָגען, אַז די גרויסע פריינדשאַפט צווישען זיי קומט דאַריבער, מחמת דאָס קליינע פישעלע מיט זיין גוטען חוש־הריח פיהרט תמיד דעם האי צום רויב, בכדי עס זאָל קענען זיך אויך מפרנס זיין פון די ברעקלעך, וואָס פאַלען יענעם אַראָפּ. עס מיינט, נעביך, נישט מעהר נאָר ווי דאָס שטיקעלע פרנסה. אַנדערע ווילען האָבען, אַז דאָס לאָטזעע־פישעל האַלט זיך דאַריבער נעבען דעם האי, כדי זיך צו בעשאָהרענען פאַר זיינע שונאים אין ים; פאַר איהם אַליין אָבער האָט עס ניט וואָס מורא צו האָבען, מחמת עס קען זיך תמיד פון איהם אויסדרעהען. דזשאָפרע דערצעהלט, אַז פאָהרענדיג אויף דעם ים קיין מצרים האָט ער געזעהן אַ גרויסען האי, וואָס פאַר איהם זענען געלאָפען צוויי לאָטזעעפישלעך. אַז די צוויי בּאָסאַקעס זענען צוגעשוואומען צים שיף, זי בעשמעקט פון אַלע זייטען און גאָר נישט געפונען, האָבען זיי זיך צוריק געקעהרט צו זייער בעל־הבית און איהם אַוועקגעשלעפט ווייטער. דערווייל האָט אַ מאַטראָז אַראָבגעלאָזט אין ים אַ שטיק פלייש אויף אַ האָטשיק. קוים האָט דאָס פלייש אַ פליעסקע געגעבען אין וואַסער, האָבען זיך די לאָטזעעפישלעך גאַנץ ווייט אומגעקעהרט ווי אַ פייל פון דעם בויגען, האָבען אַ לעק געטהון דאָס שטיקעל פלייש; באַלד זענען זיי געלאָפען מודיע צו זיין פון דעם זייער בעל־הבית און זענען מיט איהם תיכף צוריקגעקומען. דער בחור, פאַרשטעהט זיך, האָט אַ חאַפּ געטהון דאָס פלייש אין מויל אַריין און מען האָט איהם באַלד אַרויסגעצויגען געפאַנגענערהייט אין שיף אַריין. אין צוויי שעה אַרום האָט מען אויך געחאַפּט איינ:ם פון די לאָטזעעפישלעך, וואָס האָט בשום אופן ניט געוואָלט אָבטרעטען פון דעם שיף. ביי דער גרויסער מלחמה ביי אַבוקיר, וואָס מיר האָבען שוין אויבען בעשריבען, זענען דאָרט די לאָטזעעפישלעך אויך געלאָפען ווי די פעלדיעגערס פאַר די האי־פיש און זיי אָנגעוויזען די טוידטע מענשען.

איצט, רבותי! אַז איהר האָט שוין אַלסדינג אָפּגעלייענט וועגען דעם האי־פיש, קענט איהר זיך שוין אַליין אָנשטויסען, אַז נאָר אַ האי־פיש האָט איינגעשלונגען יונה הנביא, מחמת ערשטענס שלינגט ער טאַקי אַיין מענשען, און דער מאָגען זיינער איז אַזוי גרויס, אַז מען

קען זיך אין איהם בעהאלטען; צווייטענס האט ער די טבע, נישט באלד צו פארדייען דאס, וואס ער שלינגט איין, און דאס מיינט טאקי דער פסוק דערמיט, וואס ער זאגט „ויקא“ דאס הייסט: דער פיש האט יונה הנביא אויסגעשפּיקעט — און פירטענס איז ער נאר דער איינציגער, וואס קען האלטען זיינע קינדער אין מאגען. פון דעם זעהט מען ארויס בעשיינפערליך, ווי ווייט אונזערע היילינגע חכמים האבען גע־קענט די חכמת הטבע, און ווי מען זעהט ארויס פון זייערע רייד, האבען זיי געהאלטען, אז נאר א האי־פיש האט איינגעשלונגען יונה הנביא, און מיט רעכט האבען זיי געדרונגען פון דעם ווארט „דגה“, אז ער איז איינגעשלונגען געווארען פון א פיש א נקבה בשעת אז אין איהר מאגען האבען זיך בעהאלטען, אזוי ווי דער שטיינער איז, איהרע איי־גענע קינדער און טאקי דער פאל איז געוועזען א נס בהשגחה פרטית, וואס יונה הנביא האט געקענט ליגען אין דעם מאגען דריי טעג מיט דריי נעכט און זיין ביי דעם גאנצען פערשטאנד און ארויסגעהן נאכדעם לעבעדיגערהייט.

אלע געלעהרטע, וואס גיבען זיך אב היינטיגע צייטען מיט חכמת הטבע, זאגען אלע בפה אחד, אז נאר דער האי־פיש האט איינגע־שלונגען יונה הנביא, און רופען איהם אין דער נאטור־געשיכטע לכבוד דעם נביא, יונה׳ס־פיש, דאס הייסט: דער פיש וואס האט איינגע־שלונגען יונה הנביא.

אלע ווערק פון

מענדעלע מוכר ספרים

(ש. י. אבראמאָוויק).

אין דער ישיבה של מעלה.

די נשרפים.

XV. באנד.

פערקויף: נעזעלשאפט „צענטראל“, ווארשא.

DRUK. SIKORA i MYLNER WARSZAWA. NOWOLIPKI 6.

א.

אין דער ישיבה של מעלה.

איך וועל אייך דערצעהלען א מעשה, ווי אזוי איך האב אמאל געהאט אין ווארשע אנ׳עלית־נשמה. דאס איז גראד ניט געוועזן פון יענעם סארט עלית־נשמה, וואו דער גוף קלייבט זיך טאקי פריש און געזונד אויף דער וועלט, עסט און טרינקט און טוט זיך אן אלערליי וואויל־טאג, בשעת די נשמה איז ערגיץ געלם געווארען ואיננה — חאטש גיעה זוך זי מיט ליכט. ניין, ביי מיר האט טאקי דער גוף, במחילה, געמוזט נאכטאנצען נאך דער נשמה: הייבען הענד, אונטערשפרינגען מיט די פיס, דראפען זיך פון דעם פאל אויפ׳ן פענסטער, פונ׳ם פענסטער אין הויף אריין, פונ׳ם הויף אויף א וואנד, פון דער וואנד ווידער אין א הויף, פון דארט אין א הויז אריין, פונ׳ם הויז אויף א לייטער, פונ׳ם לייטער אויפ׳ן בוידעם, העט־העט, אין א ווינקעלע, אונטער דער סטריכע.

איהר׳ט אמאל געזעהען, ווי אזוי סע שפרינגען און סע הויבען זיך בולבעלעך אויף א וואסער? מיינט ניט, אז דאס טוט זיך מיט נסים, אז מלאכים שפילען זיך דא. ניין, די מעשה איז פשוט בתכלית הפשטות: סע ווארפט עמיצער אריין א שטיין, אדער מע דערווארימט דאס וואסער, הויבט עס אן זיך הויבען. אזוי האבען זיך דעמאלט געהויבען אחינו בני ישראל, געדראפעט זיך, געקלעטערט, וואס העכער. ס׳איז, ניט היינט געדאכט, געוועזן דעמאלט א קאבעניש, א געוואלד, א געפילדער. שטיינער זענען געפלויגען, האמערס האבען געפלעט יודי־שע קעפ, שויבען האבען געקלונגען. . . . .

אין אזא מין בהלה האָב איך זיך אויף מישב געווען און פערלאָזען די זינדיגע ערד און בעקומען עלית-נשמה.

דער לייטער איז געווען משונה הויך און סטרימקע, און דראַפּענ-דיג זיך מיט ציטערדיגע קניה און מיט אַ קלאַפּענדיגען האַרצען, האָב איך זיך דערמאָנט אָן דעם לייטער, וואָס יעקב אבינו האָט געזעהען אין חלום, אַנטלויפענדיג פאַר זיין ברודער עשו. איך האָב אַ שאַרף געטאָן דעם מוח, און ס'איז מיר באַלד פאַרענטפערט געוואָרען, וואָס דער פסוק איז דאָ אויסען. דער לייטער, פערשטעהט איהר מיך, איז אַ רמז אויף יעקב אבינו'ס קינדער. ער שטעהט אָנגעברייט פאַר אונז, יורעלעך, פון ששת ימי בראשית, און דורות קלעטערען אַרויף און קריכען וויע-דער אַרונטער... איך מוז זיך מודה זיין: דער נייער דרש מיינער האָט מיר געטאָן ווילד הנאה. איך האָב זיך געפרעהט, אַ שמייגער, ווי עמיצער, וואָס געפינט אַ כשר'ע מציאה, איך האָב מיר געטראַכט אין מיין האַר-צען: אַז וואויל און גוט איז דיר, פאָלק ישראל, וואָס דיין תורה שטעהט דיר ביי אין די נויטען, וואָס זי העלפט דיר, וואו דו קעהרסט זיך און ווענדסט זיך, מיט איהרע טייערע דרשות פערזיסט זי דיר דאָך ביי-טערקייט פון דיין לעבען, מיט איהרע ליעבע מעשיות פערשלעפערט זיך דיך, ווי אַ מאַמע איהר קינד אויף דעם שוים, צוליעב איהר פער-געסטו דיינע וועהטאָגען און צרות, זיסע חלומות בריינגען דיר טרייסט און האָפנונג, אַ שטילער שמייכעל בעשיינט דיין פנים בשעת אין די אויגען שטעהען נאָך טרעהרען, ווי ליכטיגער טהוי אויף די גראָזען. און ווען אַרום און אַרום אויף דער וועלט איז פינסטער חשך, ניטאָ קיין אמת, ניטאָ קיין גערעכטיגקייט, ניטאָ קיין ליעבע און קיין שלום, נאָר קנאה און שנאה, גזלה און רציחה פון אַלע זייטען, — עפענט זי דיר די טויערען פונ'ם הימעל מיט איהרע הגדות, און דו זעהסט געטליכע גע-שטאַלטען, שוועבסט אויף די פליגלען פון דיין פאַנטאַזיע צווישען כתות פון הייליגע מלאכים, טראָגסט זיך אַוועק וויט-וויט, אין וואונדערבאַרע וועלטען. אַ צערטליכע מאַמע איז זי צו דיינע אומגליקליכע יתומים, אַ רייכע סעודה פאַר דיינע הונגעריגע און דאָרשטיגע קינדער, אַ טייע-רער אוצר פאַר דיינע פיעלע אביונים; אַ ליעבע פרוי איז זי צו דיינע פרושים, אַ חנ'ודיגע כלה צו דיינע ישיבה-בחורים און תלמידי-חכמים. איהר ליעבע פילט אָן זייער נשמה, איהר געשטאַלט איז שטענדיג פאַר זייערע אויגען, און זיי גלעטען זי און האַלזבען זי אין שעפען תענוג פון איהרען אַ בליק און געפינען אין איהר אַלע טאָג אַ נייעם טעם. אַז

גוט און וואויל איז דיר, פאָלק ישראל, וואָס דו ביזט געבענשט מיט אַזאַ ברכה! — די דאָזיגע געדאַנקען האָבען מיר אונטערגעגעבען כח, און איך האָב געקלעטערט, מיט דעם אויבערשטענס הילף: גיך און גרינג, ווי אַ קאַץ, ביז איך געקומען אין דער ישיבה של מעלה.

און אַזוי ווי איך בין דאָרט געוואָהר געוואָרען זעהר אַ סך ניצליכע זאַכען, האַלט איך עס פאַר מיין חוב צו דערצעהלען וועגען זיי מיינע ברידער, כדי זיי זאָלען זיך היטען. ווען ס'וועט קומען זייער צייט צו קריכען אויפ'ן בוידעם, און ס'זאָל זיך זיי ניט טרעפען דער אייגענער בכשיל, וואָס מיר.

אַ יוד, אַז ער קומט אַרויף אויפ'ן בוידעם, זאָל ער למען השם זיך אַנידערזעצען נאָהענט ביי דער טהיר און זיך ניט ריהרען פונ'ם אָרט, ביז ער וועט אַביסעל אָבהאַפּען דעם אָטעם און זיך צוגעוואָהנען צו דער פינסטערניש, וואָס הערשט אַרום און אַרום. און ער זאָל זיך ניט אַרומ־דרעהען אַהין און אַהער איבער'ן בוידעם, בשעת ס'איז איהם נאָך פינסטער אין די אויגען, כדי ער זאָל אַליין ניט געשעדיגט ווערען און ניט שעדיגען יענעם, חלילה, און ער זאָל ניט אַרומגעהן מיט אַ פאַרריסע־נעם קאָפּ, כדי ער זאָל זיך ניט אָנשלאָגען אָן דער קראָקווע און ניט בעקומען אַ בייל. און געדענקען זאָל דער יוד, אַז אפילו אויפ'ן בוידעם, וואו קיינער זעהט איהם ניט און הערט איהם ניט, איז ער אויך ניט פריי, ווי אַ פויגעל. און ווער ס'וועט הערען די דאָזיגע עצות און וועט זיי מקיים זיין, ווען ער וועט געהויבען ווערען בשעת אַ מהומה, וועט איהם זיין גוט און וואויל, אמן סלה.

ואני — און איך מענדעלע, אַז איך בין געקומען אַרויף, האָב איך ניט אַזוי געטאָן: איך האָב זיך גענומען אַרומדרעהען צווישען די באַנטעס, ווי ניט אין זיך, אַלץ געאיילט זיך, געטאַפּט, געפאַלען און ווידער אויפגעשטאַנען און געבראָדזיעט, ווי אַ בלינדער, ביז איך האָב דער־הערט — עמיצער קרעכצט.

— אוי, מיין פוס! פּאַוואָליע מיין פוס!

דערהערט דאָס קול, טו איך אַ פאַל אַנידער, ווי גרויס איך בין, און שלאָג זיך אָן אָן עפּיס טעפּ און קריגלעך. די טעפּ פּלאַצען מיט אַ טראַסק, איך בלייב ליגען ניט טויט ניט לעבעדיג, די שערבלעך און שטיקלעך גלאָז שטעכען מיך פון אונטען, און ביי דער זייט פיהל איך — עמיצער באָרבעט זיך אין שטויב, פונקט ווי איך. איך קוק זיך איין — דאַכט זיך אַ יוד, כ'וואָלט געמעגט שווערען. אויב אַזוי, ווערט מיר

אביסעל גרינגער אויפ'ן האַרצען. איך שמעק איהם אָב אַ שלום־עליכם, ער ענטפערט מיר עליכם־שלום. איך פרעג איהם: מה שמכם? ענ־טפערט ער מיר אליהו. פרעגט ער מיך — זאָג איך איהם: מענדע־לע מוכר ספרים. נו, ווי דער מנהג איז ביי יודען, ס'געהט נים אַוועק קיין פינף מינוט, זענען מיר שוין איינער מיט'ן אַנדערען אַ נאָהענטער שמעלקע און מע דערצעהלט זיך בכל מכל כל. ר' אליהו, ווער איך געוואָהר, איז אַ ליטוואַק. ער פערמאָגט אַ ווייב מיט זעקס קינדער, זיין פרנסה איז — מעקלעריי, אויפ'ן בוידעם איז ער אַרויף ווי איך, דורך עלית־נשמה בשעת דעם שטורעם. איך פון מיין זייט דערצעהל איהם אין איין אָטעם, מיט וואָס איך האַנדעל, פון וואַנען איך קום, וואָס איך האָב דאָ אין שטאָדט פאַר געשעפטען, וואו אַרום איך קום אויפ'ן בוי־דעם. מיר טוט שטאַרק הנאה, וואָס איך האָב דאָ געטראָפען אַ לעבע־דיגען מענשען, איך בין זיך ממש מחיה. ניט אומזיסט זאָגט דער פסוק: מה טוב ומה נעים — ווי גוט און וואויל איז, ווען ברידער זיצען אין איינעם אפילו אויפ'ן בוידעם.

געזעסען זענען מיר אַגוי הויך, אַז דער רעש און דאָס געפילדער פון דער שטאָדט האָט זיך דאָ געהערט זעהר שוואַך. האָבען מיר דע־ריבער געקענט שמועסען, וויפיעל דאָס האַרץ גליסט, דערצעהלען איינס דעם אַנדערען מעשיות מיט פּאָטשטען, ווי אין אַ שוהל אָדער אַ בית־מדרש להבדיל, ר' אליהו האָט מיר דערצעהלט, אַז דער בוידעם, וואו מיר געפינען זיך איצט, איז איבער אַ שטאַל פון בהמות און אַז דער בעל־הבית פון דעם הויף איז אַ יוד, אַ סימן — די פסח'דיגע כוסות און טעפ־לעך, וואָס איך האָב צוּבראָכען. מסתמא, מאַכט צו מיר ר' אליהו, זיצט דער בעל־הבית אַליין אויך ערגיץ וואו אויפ'ן בוידעם אין אַ ווינקעלע בעהאַלטען, סע העלפט נים, וואָס ער האָט אַנ'איינגענעם הויף מיט שטאַ־לען מיט כל־טוב. וואָרום קריכען אויפ'ן בוידעם איז ביי יודען אַ מצות עשה שהזמן גרמא — און די מצוה איז חל אויף אַלע יודען, גרויס און קליין, ווייבער און קינדער. אגב האָט מיר ר' אליהו איבערגעגעבען איינינע פרטים פון דער דריי־גאָרענדיגער שנאה, וואָס מיר זעהען אין וואַרשע: דער פוילישער יוד האָט פיינט דעם ליטווישען יודען; די פרומאַקעס, די גאָט'ס סטראַפּטשעס, קענען נים אָנקוקען די היינטועל־טיגע אַפּיקורסים, און דער גוי האָט פיינט אַלע יודען צוזאַמען, סיי ליטוואַקעס, סיי היימישע, סיי אויפגעקלעהרטע, סיי פרומע. די יודען צווישען זיך רייסען זיך פאַר כבוד, קריכען איינער דעם אַנדערען אויפ'ן

קאָפּ, בלאָזען פון זיך און זענען מאָרגע בעלי-גאוה'ניקעס, אָבער נאָר דעמאָלט, ווען זיי האָבען צו טאָן מיט אחינו בני ישראל. קומט זיי אָבער אויס צו בענגענען זיך מיט אַ גוי, זענען זיי שטיל, ווי די קאָטינקעס: מע זידעלט זיי — און זיי שווייגען, מע שפייט זיי אין פּנים אַריין — און זיי מאַכען זיך נים וויסענדיג, מע גיעט זיי קלעפּ — און זיי בוקען זיך און קניען מיט גרויס הכנעה...

אינמיטען שמועס, ר' אליהו האָט נאָך נים אויסגעדערצעהלט אפילו אַ העלפט יודישע שבחים, ווערט ער פּלוצלונג אַנטשוויגען און טוט אַ שמאָרע מיט דער נאָז, אַקוראַט ווי ער האָט דערשמעקט עפּיס אַ פריקרע זאַך.

— וואָס איז אַייך, ר' אליהו? — פרעג איך איהם פערוואונדערט — וואָס זענט איהר מיר אַנטשוויגען געוואָרען אינמיטען דערינען?

— דער בוידעם האָט אויערען! — שעפּטשעט ר' אליהו דערשראָקען און לעגט אַרויף אַ פינגער אויפ'ן מויל, ווי איינער רעדט: פתח שין שאַ!

מיר זיצען מיט קלאַפּענדיגע הערצער: פון ערגיץ אַ ווינקעל לאָזט זיך פלוצלינג הערען אַ געוויש, ווי עמיצער סאַפּעט, עמיצער ניסט.

— גוים! — זאָג איך שטילערהייד און ציטער מיט אַלע אברים.

„יאָ, געוויס, אַזוי איז דאָס. דער איינענער טרעלבויך, די איינענע זקנה, די איינענע לאַנגע פּאות. כ'וואָלט איהם דערקענט אפילו אַן'אָבגעשונדרענעם" — אַזוי רעדט ר' אליהו צו זיך אַליין, און צו מיר דרעהט ער זיך אויס און זאָגט:

— גרייט זיך, רב מענדעלע, מקבל-פּנים זיין אַנ'אמת'ען וואַרשעי וועך יודען, אַ וואַרשעווער פון קאָפּ ביז די פּיאַטעס, אַ וואַרשעווער מיט אַלע פּישטשיוקעס, מיט אַלע תנועות, מיט אַלע העויות. זיין נאָמען איז ר' שמשון. אַליין איז ער אַ האַלבער חסיד, אַ האַלבער עם-הארץ. דאַכט זיך אַ בעל-הבית, און פונדעסטוועגען אַ קבצן. ליט-וואַקעס האָט ער פיינט ווי חזיר און מיך אויך נים ווייניגער ווי אַלע. ער האָט דאָס דערהערט, ווי מיר שמועסען צווישען זיך. איז דאָס איהם אַריין אין דער נאָז, האָט ער אָנגעהויבען ניסען... אָט שטעלט ער זיך אויף די פיס... אָט קוקט ער, אָט רירט ער זיך פונ'ם אָרט... אָט נעהמט ער צו אונז אַלעמאַל נעהענטער...

ר' אליהו האָט נים אויסגעפּייעט אויסריידען — אהא, יענער איז

שוין דאָ. ער קוקט זיך איין אין אונזערע פּנים'ער און שרייט אויס מיט אַ שׂמחה:

— ר' אליהו! אַ טייערער גאַסט! וואָס מאַכט איהר עפּיס גוטס.

— ברוך הבא ר' שמשון! — ענטפערט איהם ר' אליהו מיט אַ פרעהליכער מינע. — האָט קיין פאַראיבעל ניט, איך וואָלט אייך אַוודאי מכבּד געווען מיט אַ פּאָטער-שטוהל, ווי עס קומט אַזאַ שעהנעם יורען, ווי איהר, נאָר וואָס טוט מען, אַז מ'איז אין גלות. זיצט, ר' שמשון, לאָזט זיך ניט בעטען.

— איך זאָל דערזעהען דעם אייגענעם טאַטען, מעגט איהר מיר גלויבען, אַז ס'וואָלט ביי מיר ניט געווען אַזוי אָנגענעהם, ווי אַז איך האָב דערזעהען אייך, ר' אליהו. אַ קאַטאָוועס, אַזאַ גוטער פריינד, אַזאַ אַלטער חבר. ס'איז, זאָג איך אייך, טאַקי אַ גליק, אַזוי זאָל מיר גאָט העלפען. און ווער איז דער יוד? — פרעגט ר' שמשון, פאַרקאַטשענ-דיג די פּאָלעס פון דער קאַפּאָטע און זעצענדיג זיך נעבען אונז.

— דאָס איז אַן'אָנגעפאָהרענער, אַ ליטוואַק, — ענטפערט ר' אליהו.

— אַ קאַבצאַנסקער בין איך, ניט קיין ליטוואַק, קאַבצאַנסק איז אין גלופּסקער סביבה, פון דאָרט בין איך אַ געבוירענער און אַ דאָרטי-גער בין איך כל ימי, — רוף איך זיך אָב מיט אַ טענה, ווי איינער, וואָס וויל פון זיך אַראָבנעהמען אַ מיאוס'ען בלבול.

— ס'איז היינו הך! — ענטפערט ר' אליהו מיט אַ שמייכעל. — ווער ס'איז ניט אַ געבוירענער אַ וואַרשעווער, רעכענט זיך דאָ פאַר אַ ליטוואַק.

— נאַרישקייטען! וואָס איז דאָ פאַר אַ נפקא מיניה, צו אַ ליט-וואַק, צו אַ וואַרשעווער; מיר זענען אַלע יודען, און יודען זענען ברי-דער.... שלום עליכם! וואָס הערט זיך עפּיס ביי אייך אין קאַב-צאַנסק? — פרעגט מיך ר' שמשון מיט אַ זיפץ און שאָקעלט מיט'ן קאָפּ — ביי אייך אין קאַבצאַנסק וואָס הערט זיך עפּיס גוטס? דער אויי-בערשטער זאָל זיך שוין מרחם זיין איבער אונזערע יודען.

ביי אונז אין קאַבצאַנסק און אין די אַרומיגע שטעדט — ענטפער איך כּמשיח לפי תומו — זענען מיר שוין אָבגעקומען די צרות, ברוך השם, נאָך פאַראַיאָהרען אין דער צייט, און איך הויב ניט אָן צו פער-שטעהן, פאַר וואָס איז עפּיס ביי אייך אַ נרדמה, ווי קומט איהר זיך אַזוי פאַרשפּעטיגען — אַזאַ גרויסע יודישע קהלה

— פון אייערע רייד, ר׳ מענדעלע, קען מען פערשטעהן — מישט זיך אריין ר׳ אליהו — אז די צרות זענען עפּיס אַ מ ו ז, אזוינס וואָס אַלע יודען זענען מחויב דאָס איבערצוקומען, אַ שטייגער ווי דער מנהג פון כפּרות; ביזטו אַ יוד, טאָ מוזט זיין דאָס כפּרה-הינדעל... און ביי אונז אין וואַרשע, שטעלט אייך פאָר, האָט מען גערעכענט, אַז דאָס איז נאָר אַ קאַבצאַנסקער קרענק, אַז דאָס איז אַ אָנשיקעניש אויף די קאַבצאַנסקער יודען פאַר זייערע בעזונדערע חטאים. דעריבער האָבען די פרומע יודען ביי אונז זיך גאָר אינגאַנצען געמאַכט ניט וויסענדיג פון דעם קאַבצאַנסקער אומגליק, און די דייטשען אונזערע האָבען געזאָגט עפענטליך „ברוך דיין אמת“, כדי צו ווייזען דער וועלט, אַז ביי זיי איז ניטאָ קיין משׂוא פּנים, ס׳מעג זיין אַנ׳איינגענער אָדער אַ פרעמדער. זיי האָבען זיך רעדמיט, פערשטעהט איהר מיר, געוואָלט אויספיינען, ווייזען, ס׳אַראַ לייטישע מענשען זיי זענען.

— און איצט וואָס זאָגען זיי? איצט, אַז מ׳האָט זיי דערוויזען באותות ומופתים...

אין דער מינוט דערפ׳הל איך אַ שטאַרקען קוועטש אין זייט און ווער אַנטשוויגען פאַר פחד און וועהטאָג. דאָס האָט מיר ר׳ שמשון דערלאַנגט אַ קוועטש מיט כל אמצי כח און אָנגעוויזען מיט דער האַנד אויף עפּיס אַ נפש, וואָס איז געשטאַנען ניט ווייט פון אינז, אָנגעטאָן ווי אַ דייטש, מיט אַ קאַפּעלוש אויפ׳ן קאָפּ. ר׳ אליהו האָט אויף איהם אויסגעשטעלט די אויגען מיט דער נאָז און בעטראַכט איהם פון ווייטען, נאָכדעם זאָגט ער:

— ניש׳קשה, ס׳איז אַנ׳איינגענער, איינער פון אונזערע דייטשען, וואָס האָבען זיך געמוזט מטריח זיין צו אונז איבער ז כ ו ת - א ב ו ת.

דער דייטש האָט זיך ניט געלאָזט לאַנג בעטען. ער איז צוגע־נאַנגען און האָט זיך פאַרנייגט מיט אַ ליעבליך שמייכעלע, זיס ווי האָניג.

— שלום עליכם, ברידער, בני ציון היקרים! — זאָגט ער צו אונז מיט אַ ווייך קול. — ווי גליקליך בין איך, וואָס איך טרעף דאָ אייגענע מענשען. ערלויבט מיר זיך אַנירערזעצען נעבען אייך און שעפּען פון אייערע קלוגע ווערטער. יודען אַז זיי ריידען, איז תמיד דאָ וואָס, צו הערען און פון וואָס זיך אָבצולערנען, ווארום זייער שמועס איז פול מיט וויץ און מיט חכמה.

— א י ה ר רעדט דאָס, פּאַני אַלבערט! — רופט זיך אָן רב

שמשון, שרעקליך פערוואונדערט. — איהר זאָלט דאָס וועלען זיך סקאָמ־פּאַניען מיט פּראָסטע יודען!.. פאַן אַלבערט בכבודו ובעצמו!..

— זיים זשע מוחל, ר׳ שמשון, רוקט זיך אָב אַביסעלע, וועל איך זיך זעצען. — ענטפערט דער דייטש מיט אַ פריינדליכען שמייכעל. — עס פרעהט מיך זעהר, וואָס איך טרעף דאָ אַזאַ טייערען בעקאַנטען. איהר האָט דאָך נאָך געקענט מיין פאָטער עליו השלום. וואָס זאָגט איהר, ר׳ שמשון, געוועזן אַן׳עהרליכער יוד, האַ?

— אייער פאָטער פייבוש, זכרונו לברכה, האָב איך טאַקי זעהר גוט געקענט, — ענטפערט ר׳ שמשון — געוועזן אַ כשר׳ער יוד, אַזאַ יאָהר אויף מיר, רבונו של עולם. איך זעה איהם נאָך איצט ווי אַ לעבעדיגען, מיט זיין הדרת־פנים, מיט דעם גרויסען אַרבע כנפות, מיט דער לאַנ־גער באָרד און די געגרייזעלטע פאות. איהר האָט טאַקי זיין אָנבליק, פּאַני אַלבערט, די אייגענע נאָז, דער אייגענער פנים, ר׳ פייבוש מיט אַלע ביינדלעך. נאָר... ווער האָט זיך דאָס געקענט ריכטען, אַז ר׳ פייבוש׳ס ווועט גאָר הייסען פאַביאַן און זיין זוהן אַברהמ׳ל — אַלבערט.

— ניט דער נאָמען איז דער עיקר — פערענטפערט זיך דער דייטש, — גלויבט מיר, ר׳ שמשון, אַז אין האַרצען בין איך אַ נאַצ־יאָנאַליסט, אַ גרויסער נאַציאָנאַליסט.

— אָט דאָס זאָג איך דאָך טאַקי, — זיפצט ר׳ שמשון און שאָ־קעלט מיט׳ן קאָפּ, — אָט דאָס איז דאָך טאַקי דער אומגליק, וואָס איהר זענט אַ פּאָלנער גוי. אָבער אויף אַזוי פיעל האָב איך גאָר ניט חושד געוועזן, איהר זאָלט נאָך זיין אַ נאַציאָנאַליסט דערצו אויך!

— וואָס רעדט איהר, ר׳ שמשון! — צולאַכט זיך דער דייטש, — נאַציאָנאַליסט הייסט אַזוינער, וואָס איז איבערגעגעבען, צוגעבונדען...

— צוגעבונדען, שעהנע דרשות! — קרימט זיך ר׳ שמשון, — וועמען דערצעהלט איהר מעשׂיות? אויב דאָס איז די טייטש נאַציאָנאַ־ליסט, איז שפּיפּון שוין גאָר ניט די טייטש פּיפּערנאָטער, נאָר אַ קוה איז געפלויגען איבער׳ן דאַך און געלעגט אַן׳איי... אַדרבא, לאָמיר פרעגען זיַם די יודען, וואָס וועלען זיי זאָגען.

— לאָזט געמאַך, ר׳ שמשון, וואָס האָט איהר צו זיי — פּרוּב איך זיך אָננעהמען די קריוודע פונ׳ם דייטש, וואָס איז נעבעך מגולגל געוואָרען אויפ׳ן בוידעם און זוכט אַ בעהאַלטעניש אונטער די פליגעל פון דעם יודישקיים. — דער עיקר איז דאָך דאָס, וואָס זיי מיינען מיט׳ן

וואָרט. און זיי האָבען אַייך דאָך געזאָגט בפירוש, אַז זיי זענען איבער-געגעבען צום יודישען פאָלק און צוגעבונדען צו איהם מיט'ן גאַנצען האַרצען.

— מליצות פערשטעה איך ניט — האָט זיך ר' שמשון פער-עקשנ'ט און געוואָרפען מיט הענד און מיט פיס. — איך ווייס מעהר ניט, אַז אַ יוד — איז אַ יוד — ווייטער גאָר ניט. זיין פאָטער ר' פייבוש — דער איז געווען אַ יוד, מקיים געווען אַלע תרי"ג מצוות און אַלע יודישע מנהגים: אויפגעשטאַנען צו חצות, געפאַסט תעניתים, גע-זעסען ערב תשעה באב אַנ'איי מיט אַש, געוויינט און געקלאָגט אויף חורבן בית המקדש. דאָס הייסט ביי מיר אַ יוד, אָהן חכמות, אָהן אויי-בערשפיצלעך, פראָסט פשוט אַ יוד, אָהן שום מליצות...

— ווען איהר וואָלט ווערט געווען ביי גאָט, ר' שמשון, וואָלט איהר פערשטאַנען דעם פשט פון די דאָזיגע מליצות און וואָלט געוואוסט, וואָס סע שטעקט אין זיי טיעף טיעף.

אַזוי זאָגט מיין ר' אליהו און לאָזט זיך אַריין אין אַ האַרבען שמועס ווענען יודען און יודישקייט. פאַרהאַן, מיינט ער, פערשיעדענע מדרגות צווישען די נשמות פון אחינו בני ישראל; איין נשמה איז ניט גלייך צו דער אַנדערער ניט מיט איהרע נטיות, ניט מיט איהרע גענג, ניט מיט איהר שליחות אויף אונזער זינדיגער ערד, וואָרום יעדע נשמה האָט זיך אַנ'אַנדער שורש, יעדע שטאַמט פון אַ בעזונדערער וועלט. אָט, למשל, אַזוינע יודען ווי פייבוש — זייער נשמה איז פון דעם עולם המעשה, זי ווייסט נאָר פון טון, זי טראָגט אָהן טענות ומענות דעם עול פון דער תורה, דעריבער קומט איהר אויס צו ליידען אויף דער וועלט צרות מיט וועהטאָגען מיט שלעק, דעריבער ווייסט ניט אַזאַ ר' פייבוש פון קיין חיי שעה און אַלע זיינע יאָהרען זענען איין לאַנגע קייט פון מאַטערניש און פלאָג... פאַרהאַן אָבער יודען מיט גאָר אַנדערע נשמות: ביי זיי לעבט דאָס יודישקייט נאָר אין דער פאַנטאַזיע, אין דעם כח הדמיון, זייער קראַפט איז נאָר אין ריידען; זייער אַרבייט איז זאָגען שירות ותשבחות...

אַזוי האָט ר' אליהו גע'דרשנ'ט פאַר אונז, און וואָס ווייטער, איז ער פערקראָכען אין העכערע דרכים, פערטיעפט זיך אַזוי שטאַרק, אַז מיר זענען געזעסען ווי געפּלעפט, אַביסעל צוטומעלט, און האָבען גאָר זיך ניט אומגעקוקט אויף אַ נייע פאָר יודען, וואָס זענען אַרויסגעקראָכען פון די לעכער און זיך צוגערוקט צו אונז.

אַ קוק געגעבען אויף די יודעלעך, האָט מען באַלד געקענט דערקע־נען, אַז זיי געהערען צום „עולם המעשה״. ביירע מאָגערע, דאַרע ווי די חאָרטען, נאָר מיט דעם חלוק, וואָס איינער איז אַ דאַרער און אַ לאַנ־גער, דער אַנדערער אַ דאַרער און אַ קורצער. ביידע רירעוודיגע, ספּריט־נע, האַלטען, דאַכט זיך, אין איין לויפען. פון די דאָפּעלטע אברים טוט ביי זיי יעדערער אַ בעזונדערע אַרבייט: איין אויג קוקט קיין צפון, דאָס אַנדערע קיין דרום; דאָס רעכטע בעטראַכט עפּיס אויבען, דאָס לינקע פערפליהט גאָר קיין בויבעריק; איין אויער הערט, וואָס מע רעדט דאָ, דער אַנדערער חאַפּט פון דער לופט, וואָס מע רעדט ערגיץ אַנדערש, דערפאַר די נאָז טוט צוויי שליחות׳ן מיט אַמאָל: ערשטענס סאָפּעט זי און שמעקט אין נישטערן, צווייטענס פערקרימט זי זיך משונה, דרעהט זיך אַהין און אַהער און זעהט אויס אַזוי, אַקוראַט ווי זי מעקלערט עפּיס ביי די איבעריגע חושים, אַקוראַט ווי זי העלפט זיי אין זייער אַרבייט. איהר טוט אַ קוק אויף אַזאַ מין דרעה מיט דער נאָז, פערשטעהט איהר באַלד אויף׳ן שטעל, וואָס דאָס אויג זעהט און דער אויער הערט, וואָס דער מוח קלערט און דאָס האַרץ פיהלט, פערשפּאָרט איהר שוין וואַר־טען, ביז דאָס מויל וועט אייך דערצעהלען אַלצדינג איינס און איינס. גענוג איין „עט!״, אַ פּאָר אָבגעהאַקטע ווערטער, אַ סמאָטשקע מיט די ליפּען — און פאַרטיג, איהר ווייסט שוין אויף קלאָר, וואָס מען מיינט. ווען מען רעדט, למשל, פון יודישע פּרנסה, איז דאָס מויל גאָר ניט ביכולת צו מסביר זיין אַלצדינג אַזוי פערשטענדליך, ווי די נאָז, איין קרים, איין שמאָרע מיט אַ משונה ביי־קול — און מע זעהט שוין בחוש: אַ נעבעכדיגער טאָג, אַ זאַך וואָס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען, עט, אַ פּוסטער נאַרישער חלום!.. די הענד ביי אונזערע יודעלעך רוהען ניט אַ רגע: זיי טאַפּען בסדר זיך און יענעם, שטופּען אייך, טאָרען אייך פון פאָרענט און פון הינטען, פערקריכען צו אייך אין באָרד און פּאות און פערטייטשען אייך וואָס מע רעדט, דרעהענדיג מיט די פינגער.

אין פלוג זענען די אַלע שעהנע יודישע מדות גאָר ניט קיין נייעס וויפיעל אַזוינע יודעלעך בעגעגענט איהר אין גאַס לויפענדיג, איילענדיג, אונטערשפּרינגענדיג, אַרבייטענדיג מיט אַלע אברים, קריכענדיג איינער דעם אַנדערען אין פּנים אַריין, — און איהר קוקט זיך אויף זיי גאָר ניט אום. אָבער דאָ, זיצענדיג בישיבה של מעלה, איז מיר געוואָרען, אויף זיי קוקענדיג, ניט גוט ביז צום חלש׳ן. עפּיס כאָדנע געדאַנקען האָבען מיר אָנגעהויבען קריכען אין מח. עפּיס זענען מיר זייערע תנועות,

זייערע פיהרערכצען געוואָרען אַזוי פריקרע; אַזוי פרעמד, אַקוראַט ווי איך זעה זיי דאָס ערשטע מאָל.

רבונו של עולם! — האָב איך מיר געטראַכט — אַלע מענשען, וואָס דו האָסט בעשאַפען אין דיין געשטאַלט, זענען זיך נוהג מיט זייער גוף, ווי מיט עפּים רעכטס, האַלטען איהם אין חשיבות, און די נשמה זייערע יאָגט איהם ניט און מאָרדעוועט איהם ניט; אַ מענש, כל זמן ער לעבט, טוט ער זיך זיין אַרבייט רוהיג, זיכער, ווי אַ בעל-הבית אויף דער וועלט, זיינע אברים ריהרען זיך פּאַוואָליע, איינגעהאַלטען, יעדערער אין זיין צייט. טו אָבער אַ קוק אויף דיינע יודעלעך, ווי זייער גוף איז צובראָכען, צושרויפט, צורודערט, זייער נשמה איז ענג אין איהר דירה, שפּאַרט זי זיך אַרויס און בלייבט הענגען אויפ׳ן שפּיץ נאָז; זי טרייסעלט מיט זייער יעדען אבר, ציהט פאַר אַלע אָדערען, שמייסט זיי, ווי אַ בעל-עגלה זיינע פערדלעך, שטופּט זיי און שטויסט זיי און טאָרעט זיי און ברעכט זיי, און זיי ציטערען און פלאַטערען און יאָגען זיך און אַיילען און וואַרפען זיך ווי אין קדחת! רבונו של עולם, אַ משונה פאָלק זענען דיינע יודעלעך, איך פערשטעה זיי ניט!

און ווי איך קלער מיר אַזוי, פליהט אַרויס אַ טויב פון איהר נעסט אין ווינקעל בוידעם און בלייבט שטעהן אויף אַ בעליק פונקט אַנטקעגען מיר. זי שפּרינגט אַהין, אַהער, זוכענדיג אַ קערענדעל, זי שוועבט העכער, נידעריגער, פּיקט מיט׳ן שנעבעלע, שטעלט-אויס דאָס קעפּעל און קוקט זיך אַרום. דערזעהען, אַז איך קוק אויף איהר, טוט זי אַ מאַך מיט די פליגלעך, און בלייבענדיג שטעהן פון ווייטען, שטרעקט זי אויס דאָס העלזעלע, פינטעלט מיט די אויגעלעך, און קוקט, קוקט אויף מיר אַזוי טרויעריג, אַקוראַט ווי זי וויל מיר זאָגען: אוי, רב מענדעלע, ס׳זאָל אייך גאָר קיין חידוש ניט זיין, וואָס איך בין אַזאַ שפּרינגערקע, אַזאַ פלאַטערדיגע, מיין ביטער מזל טוט מיך דערצו. מיינע עלטערען און מיינע עלטערענס עלטערען האָבען ניט געוואוסט דערפון: זיי האָבען צוזאַמען מיט אַנדערע פויגלען געלעבט אויף אַ שעהנער אינזעל אינמיטען ים; דאָרט איז געווען אַ רחבות, קיינער האָט זיי ניט געטשעפּעט, קיינער האָט זיי קיין בייז ניט געטאָן, פלעגען זיי זיין געלאַסען, רוהיג, זיכער, און האָבען ניט געוואוסט, וואָס ציטערען הייסט. זינט אָבער די שונאים זענען אויפגעשטאַנען צו לויערען אויף מיר, בין איך געוואָרען גאָר אַנ׳אַנדער פויגעל: איך שרעק זיך פאַר יעדען שאָרך, איך ציטער פאַר יעדען קוק, אפילו מיין גוף און ביין נאַטור האָט זיך

אונגאַנצען פערביטען. און וואָס איהר פרעגט, פון וואַנען דאָס נעהמט זיך, זאָלט איהר וויסען, אַז אַלע פערענדערונגען, וואָס קומען פאָר אינ׳ם גוף און אין דער נשמה פון אַ בעשעפעניש צוליעב די פערשיערענע טרעפענישען פון זיין לעבען, ווערען איבערגעגעבען בירושה פון דור צו דור, אַזוי אַז די קינדער קומען ניט ווילענדיג אַרויס אויף דער וועלט שוין פאַרטיגע, מיט אַ געוויסען כאַראַקטער. אַזוי איז דער כּלל. נערענקט זשע דאָס און פרעגט מעהר ניט קיין קשיות.

— אוי, טייבעלע טייערס! אוי, ליעבע כּנסת־ישראל! — האָב איך געזיפצט מיט אַ שווער האַרץ.

„טאָ פרעגט זשע ניט קיין קלאָץ־קשיות"....— דערהער איך פּלוצים ריידען נעבען מיר, און עמיצענס אַ האַנד כאַפּט מיך אָהן ביי דער קניע און טאָרעט מיך. דאָס האָט דער לאַנגער יוד זיך געאַמפּערט מיט׳ן קורצען, נאָר איך האָב ביז אַהער ניט געהערט זייער וכּוח, ווייל איך בין געווען פערטיעפט און געראַנקען. איך קוק זיך אום: דער קורצער איז שטאַרק פערפלאַמט, האַלט מיט ביידע הענד זיין חבר ביי דער פּאָלע און רעדט, טענה׳ט, קאָכט זיך פאַר די איבעריגע, ווי איינער אויף אַ דין־תּורה:

— בלאָטע שבּבּלאָטע, זאָג איך אייך, פּוסטע דבורים!.. וואַרט אַ ווייל׳ע, לאָזט מיך — היצט זיך דער קורצער און שפּרינגט דעם לאַנגען אין פּנים אַריין, צופּענדיג איהם ביי דער פּאָלע — הערט, וואָס איך וועל אייך זאָגען, הערט! די מעשׂה דערפון איז אַזוי, מיר געהען צום וואָקזאַל געהען מיר, איך און ער, פּלוצים אַ רעש, אַ געפּילדער... זאָג איך איהם: רב יעקב, קומט, זאָג איך, אַניט פערשפּעטיגען מיר דעם יריד אין בויבעריק! מאַכט ער צו מיר: איך האָב מורא פאַר די כּלבים האָב איך, אַ קשיא אויף אַ מעשׂה, זיי קענען מיר נאָך וואַרפען אַ שטיין, ימח שמם זאָלען זיי ווערען. זאָג איך: וואָס איז, איהר זענט עפּיס אַ פאָרצעלייענער אָדער אַ גלעזערנער, זענט איהר, וואָס איהר ציטערט אַזוי פאַר אַ קלאַפּ? קומט, ברודער, זאָג איך איהם, בוינט אַיין, זאָג איך, דעם קאָפּ און לאָמיר געהן, וואָרום פּרנסה איז ניט קיין שפּיל־כּעל — פּרנסה, און אַז מיר פערשפּעטיגען דעם יריד ליעגען מיר ביידע, ברוך השם, אין דער ערד ליעגען מיר. מיינט איהר, ער הערט? רעד צו דער וואַנד און רעד צו איהם איז אַלץ איינס. איך זאָג: בויבעריק! און ער טענה׳ט: כּלבים! איך בעט זיך ביי איהם:

ס'מיטש, יריד! און ער ענטפערט: ער האָט מורא! גאָט איז מיט אײַך,
זאָג איך איהם, ר' יעקב, וואָס טוט ניט אַ יוד צוליעב פּרנסה? ס'איז
דען עפּיס אַ נייעס איז דאָס? ס'איז דאָך מעשים בכל יום. זאָג איך,
אַ יוד שטעהט דאָך תמיד אויס אַלערליי שלעק און מאַכט זיך גאָר ניט
וויסענדיג דערפון. אם כן, זאָג איך, מורא האָבען פאַר אַ קלאַפּ —
וואָלט מען דאָך געדאַרפט גאָר איננאַנצען זיך אַוועקלעגען און שטאַר־
בען, שונאי ציון, זאָג איך צו איהם. אפילו גבירים, זאָג איך, בויגען
זיך אין דרייען, קריכען אויף אַלע פיער און זענען מקבל באהבה
אַ קלאַפּ און אַ שפּיי אין פּנים, אַבי פּרנסה. ווער שמועסט אַזוינע אביונים
ווי מיר... ניט געזאָרגט, רב יעקב! זאָג איך צו איהם. מיר האָבען
אַ גרויסען גאָט האָבען מיר. פערגעסט ניט. זאָג איך, אַז מיר זענען
קבצנים, עניים, דלפנים, זאָג איך, פערגעסט ניט, אַז איהר האָט אי־
בערגעלאָזט אין דער היים אַ ווייב מיט קינדער אָהן אַ קאָפּיקע ביי דער
נשמה; פערגעסט ניט, זאָג איך, אַז איך, אייער שותּף, האָב אויך
אַ פולע שטוב מיט קינדער, קיין עין הרע, אַז אונזערע טעכטער פער־
זיצען אָהן נדן, אַז די מלמדים רייסען די הויט שכר למוד, אַז דער
בעל־הבית מאָנט דירה־געלד, אַז דער יריד איז אונזער גאַנצע אָנ־
האַלטעניש, דער יריד זאָג איך. נאָר געה, רייד, טענה, אַז סע נעהמט
איהם ניט. ער האָט זיך אײַנגעשפּאַרט: ניין, ניין און ניין! וואָס זאָגט
איהר מיר, מאַכט ער, בויבעריק, רב שמואל? איך האָב מורא, זאָגט
ער; אפילו צו די רוסישע יודעלעך וועל איך ניט געהן איבערן
סמבטיון, ווייל ער וואַרפט מיט שטיינער, זאָגט ער, אַ כל שכן קיין
בויבעריק. און וואָס מיינט איהר — כך הוה! ער נעהמט די פיס אויף
די פּלייצעס און לויפט, איך פוץ נאָך איהם! הערט, רבותי! ס'איז
דאָך אַנ'אַקט מיט אַ יודען, זאָג איך אײַך. ער האָט מורא פאַר
גזלנים האָט ער — און אַליין איז ער אַ גזלן אויף זיין אייגענע ווייב
און קינדער און אויף מיר, זיין שותּף — אַנ'אמת'ער גזלן. זאָג איך
אײַך. אַ מענש שטאַרבט סיי ווי זיעבען מאָל אַ טאָג פאַר הונגער — און
דאָ איז ער פּלוצים געוואָרען אַ ציטעריגער, ער האָט מורא פאַר שטאַר־
בען. אַז אָך און וועה איז מיר, זאָג איך אײַך, אַז אָך און וועה צו
מיינע גאָהדענע געשעפטען. אַז סך־הכל זיץ איך דאָ און דער קאָפּ איז
מיר אין בויבעריק! נעוואַלד, יודען, דער י ר י ד, דער יריד,
יודען!..

אַזוי רעדט שמואל דער קירציער. זיפצענדיג מיט אַ שווער געמיט,

און דערביי שטרעקט ער אויס אַ האַנד און טאַפּט אָן רב שמשון'ס בויך.

— דער וועהטאָג איז אַוודאי זעהר גרויס, מיר מוזען אָבער מקבל זיין באהבה אַלצדינג — פּרובט רב שמשון צו טרייסטען שמואל דעם קורצען, און דערביי רוקט ער זיך אָב, כדי יענעמס האַנד זאָל איהם ניט דערלאַנגען. — זאָרגט ניט, רב שמואל, דער אויבערשטער וועט אַייך ממלא זיין. נאָך אַ שעה, צוויי, וועט ווערען שטילער, וועט איהר קענען פּאָה־רען קיין בויבעריק...

— הערט, אָט דאָס טענה איך דאָך! — חאַפּט זיך אויף ר' יעקב — ס'טייטש, אָט דאָס האָב איך איהם דאָך געזאָגט פון אָנהייב אָן: ווילט ניט זיין קליגער פון אַלע יודען, ר' שמואל. „חבי כמעט רגע", ווי אין פסוק שטעהט. לאָמיר איבערוואַרטען, זאָג איך, ביז ס'וועט ווערען שטילער. נאָכדעם וועלען מיר פאָהרען גלייך מיט אַלע יודישע סוחרים...

— ע ר זאָגט! — קרימט איהם איבער ר' שמואל דער קירצער, שפּרינגענדיג אויף ר' יעקב'ן און אָנמרעטענדיג איהם אויף די פינגער פון די פיס — ע ר זאָגט, פּססס... געהערט אַ גרויסע חכמה! „ס'וועט ווערען שטילער"! אַז סך־הכל ווערט דאָך ק י י נ מ אָ ל ניט שטילער, זינט די יודען זענען אין גלות. אדרבא, מיר וואָלטען געמעגט וואַרטען... אונז, יודעלעך, וועט שוין זיין גוט אָדער אויף יענער וועלט, אָדער לשנה הבאה בירושלים... און אַז ניט, טאָ מאַך ניט קיין טענות: געהע, רוק זיך, בן־אדם, און זאָל דער אויבערשטער פיהרען, ווי ע ר פערשטעהט. אונזערע עלטערען האָבען אויך שטענדיג געבוינגען דעם קאָפּ, און פונדעסטוועגען האָבען זיי, נישקשה, געמאַכט גאָר ניט קיין שלעכטע געשעפטען...

אָט אַזוי האָט זיך געצויגען דער שמועס, ביז ס'איז אַרויפגעקומען אויף מסחר, און אויפ'ן בוידעם איז געוואָרען אַ יריד. יודען ר י י ד ע ן וועגען משא ומתן, ווייזען אַרויס זייער חריפות. יודען האָבען טאַקי שטאַרק חשק צו מאַכען עפּיס אַ געשעפטעל. שלעפּט מען אַרויס פון דער קעשענע און מע ווייזט איינער דעם אַנדערען פּראָבעס, און מע טרעפט אַ מקח, און מע דינגט זיך. נאָר איך האָב ניט געהאַט, וואָס אַריינצוריידען, וואָרום מה אני ומה חיינו, וואָס איז סך־הכל מיין מסחר — יודישע ספרים, וואָס קיינער דאַרף זיי ניט און קיינער וויל זיי ניט קויפען. בין איך מיר געזעסען צוזערצאָגטער, און אין די אויע־רען האָבען מיר אַלץ געקלונגען שמואל דעם קורצען'ס ווערטער. שרעק־

ליכע בילדער האָבן זיך מיר פאָרגעשטעלט אין מיין פאַנטאַזיע. אַ גע-וועב פון שוואַרצע נסיונות האָט זיך געצווינגען פאַר מיינע אויגען. אין דעם געוועב פּאָרפּלען זיך, ווי פליגען ביי דער גסיסה, אַלערליי סוחרים און מעקלערס און חלפנים און קרעמערס און הענדלערס און שדכנים און אַנדערע יודען מיט משונה ווילדע פרנסות. אַלע מאַטערן זיך, מוטשען זיך אויפ'ן טויט, שרייען געוואַלד — די פרנסה קומט זיי אָן ערגער ווי קריעת ים סוף. אַלע לעבן אין הוילע ציטערניש, קיינמאָל ניט זיכער מיט לייב און לעבן. אַלע קלאָגן זיך, בעוויינען זייערע וויסטע יאָה-רען, זייער שפלות, זייערע חרפות בזיונות, וואָס סע קומט זיי אויס צו ליידען בגלוי ובסתר, יעדערער וועדליג זיין פרנסה. אַ בייטש, אַ אומ-דערבאַרעמדיגע בייטש הענגט איבער יעדען פון זיי, אַ צורר — אַן אַכזר פעראומערט דאָס לעבן, פערשוועכט דעם כבוד, פער'מאוס'ט יעדע אַרבייט, מאַכט אַ תל פון דעם מענשען'ס נשמה... די בילדער וועבען זיך, ציהען זיך, גאַנצע מחנות פערקלאָגטע, פערביטערטע, געפייניגטע, צעוועהטאָגטע נעהען דורך פאַר מיינע אויגען, און זייערע קולות, זייערע זיפצען, זייערע קרעכצען גיסען זיך צונויף אין איין מורא'דיג געזאַנג, וואו עס הערט זיך דאָס מיאַוקען פון קעץ, דאָס פּישטשען פון מייז, דאָס בילען פון הינד, דאָס געפּילדער פון משערעדעס, דאָס הילכען פון דונערס. דאָס פייפען פון שטורעם-ווינדען, דאָס רוישען פון שטאַרקע, ברייטע, מעכטיגע טייכען. אוי, איז דאָס אַ געזאַנג! אַזוי זינגען שדים, רוחות, מלאכי-חבלה אין פינסטערען גיהנם, ווען זיי טאַנצען מיט ווילדע מכשפות אויף זייערער אַ חתונה פאַר סמאָל'ן און זיין ווייב לילית.

— אוי, שמואל, שמואל, וויפיעל וועהטאָגען דיינע ווערטער האָ-בען אויפגערירט אין מיין האַרצען! אוי, סע טוט אַזוי וועה... הער ושע אויף, שמואל, לאָז געמאַך! — האָט עפּיס געשריגען איז מיין נשמה.

איך האָב זיך אויפגעהייבען און בין צוגעגאַנגען נעענטער צו דער ח-רה, כדי צו פערטרייבען די שווערע געדאַנקען.

דאָרט איז געווען שטיל. דער עולם האָט געזיפצט, יעדערער פאַר זיך, און מעהר פון אַלע רב שמשון, וועלכער האָט זיך אַלע ווייל גע-קראַצט, געטאַפּט זיך ביי'ם בייך, געקנייטשט מיט די פּלייצעס. גע-מאַכט מאָרנע העוויות, בעלעקענדיג זיך אַלע מאָל מיט דער צונג און שלינגענדיג דאָס שפּייעכץ, ווי איינער רעדט: אוי, געוואַלד, עסען!.. רב שמשון'ס מאָגען, פערשטעהט איהר מיך, איז אַ פּראָסטע בריאה, ווי אַלע מאָגענס; ער וויל גאָר ניט וויסען פון די אַלע חקירות און

שפּאַרענישען וועגען עקאָנאָמישע געזעצען און וועגען מענשליכע רעכט און וועגען אַנדערע אזוינע טיעפע ענינים; ער נעהמט זיך מיט זיין גאַנג, אַז אַ מענש מוז עסען, וואָרום אויף דערויף איז ער בעשאַפען געוואָרען, אַ מענש מוז זאָרגען פאַר זיין קישקע כל זמן ער לעבט, און דאָ העלפען ניט קיין שום וכוחים און קיין שום לאָדענישען. רב שמשונ׳ס מאָגען האָט געשריעגען אין איין אָטעם: עסען! די איבע־ריגע מאָגענס, מיינער אויך בתוכם, האָבען אונטערגעהאָלפען, און אַלע אינאיינעם האָבען געזונגען איין מזמור: עסען, עסען, עסען!

גאָט גרייט אָבער אָן די רפואה פאַר דער מכה. אַנטלויפענדיג האָב איך מיטגענומען מיט זיך דאָס רענצעל, וואו עס איז געווען אַ היבש ביסעל צדה לדרך; איצט האָב איך אָנגעהויבען טאַפּען אַרום און אַרום און אַז איך האָב עס מיט מזל געפונען, האָב איך געבעטען דעם עולם עסען. יענע איז געוואָרען ליכטיג אין די אויגען, ווען זיי האָבען דערזעהען די טייערע מאכלים: ברויט און רעטעך און אוגערקעס און ציבעלעס אין קנאָבעל. נאָר באַלד איז די שמחה פערשטערט געוואָרען און אַלע האָבען אַראָבגעלאָזט די נעז: ס׳טייטש. ניטאָ קיין וואַסער צום וואַשען. וואָס זאָל איך אייך זאָגען, מע זאָל גאָר דערצו ניט געפּרובט ווערען: מענשען זענען הונגעריג, סע פאַלט זיי אַרויס די נשמה, און דאָ ליעגען פאַר זיי אַזוינע געשמאַקע פּאָטראַווועס, און זיי טאָרען ניט געניסען. סע איז געווען ווי מיט יענעם זינדיגען אין גיהנם, וואָס סע הענגען איהם איבער׳ן קאָפּ צווייגען אָנגעזעצט מיט די בעסטע פּירות. און אַז ער וויל זיך צו־רירען צו זיי, רוקען זיי זיך אָב העכער. הקיצור, מיר האָבען געהאַט, לא עליכם, שטאַרקע האַרץ־קלעמעניש, ביז דער אויבערשטער האָט זיך אויף אונז מרחם געווען און מיר האָבען זיך דערמאָנט, אַז בשעת הדחק מעג מען אָבּרייבען די הענד אין די באַלקענס פּונ׳ס דאַך איז מען אויך יוצא. מיר, פשוט׳ע יודען, האָבען ניט געמאַכט קיין ספק שהיות אין האָבען געריבען די הענד אין יעדען בעליק, וואָס האָט זיך אונז געטראָ־פען. דער דייטש אָבער, וואָס איז געווען אַ גרויסער צוכט, האָט זיך אָבגעשיידט פון דעם איבעריגען עולם און איז געגאַנגען זוכען אַ ריינע קראָקווע. זוכענדיג, האָט ער געפונען אין עק דאַך אַ פול קריגעל מיט וואַסער און האָט עס בכבודו ובעצמו געבראַכט צו אונז מיט גרויס שמחה. מיר האָבען זיך געוואַשען, ווי עס געהער צו זיין, און אָבגע־ווישט די הענד מיט אונזערע פּאָלעס מחילה. רב שמשון האָט מיט איין פּאָלע פון זיין ק״ אַטע געווישט זיינע אייגענע ידים און די אַנדערע

פאַלע האָט ער גענגעבען דעם דייטש, וועלכער איז ביי איהם דערהויכט געוואָרען צו דער מדרגה פון אַ בעל־תשובה.

— היט זיך, רבותי, דאָ זענען פסח'דיגע כלים! — האָט דער דייטש אינז געוואָרענט בשעת'ן עסען, כדי צו בעריהמען זיך מיט זיין יודיש־קייט. — דאָס זענען געווייס פסח'דיגע כלים און דער גרויסער כוס דאָר־טען איז דער כוס פון אליהו הנביא. זייט זשע מוחל, רוקט זיך אָב אַביסעל ווייטער, כ־י ס'זאָלען ניט פאַלען אהער קיין ברעקלעך, חלילה.

אַלע האָבען זיך אָבגערוקט, קווּעלענדיג פאַר נחת. איך בין אייך פרעהליכער געוואָרען און גענימען בעטראַכטען די קאָמפּאַניע.

— וואָס איז דאָס? — פרעג איך פערוואונדערט, דערוועהענדיג, אַז ר' שמשון איז אָנגעטאָן אינ'ם דייטש'ס קאַפּעלוש און דער דייטש אין ר' שמשונ'ס ווידענעם קאַשקעט און ביידע האָבען אַ פּנים פון חוזק. — וואָס האָט איהר דאָס פּלוצים פערביטען די יוצרות?

— איצט זעהט איהר שוין, רבותי, האַ? וואָס האָב איך דען געזאָגט פריהער: רב מענדעלע, קיין עין־הרע זאָל איהם ניט זיין, האָט פּשוט געחאַפּט אַ דרעמעל. איצט זעהט איהר שוין אַליין, אַז איך בין גערעכט! — אַזוי זאָגט ר' שמשון צו דער קאָמפּאַניע, און אַליין קוועלט ער אָן, שמעלצט זיך ממש פאַר שׂמחה, אַקוראַט ווי ער האָט ווער ווייסט וואָס אויפגעטאָן. — יאָ, רב מענדעלע, איהר האָט, ס'זאָל אייך צו קיין חרפה ניט זיין, אַביסעלע אונטערגעדרעמעלט, ווייסט איהר ניט, וואו מיר האַלטען אין דער תּפלה. העער אַלבערט...

— רופט מיך ניט אַלבערט, — האַקט דער דייטש איהם איבער די רייד, — רופט מיך אברהם, מיר האָבען דאָך אַזוי אָבגערעדט.

— וואויל, יישר כחכם! — זאָגט ר' שמשון, און דאָס פּנים שיינט ביי איהם, ווי די זון אינמיטען תּמוז. — בשעת איהר, רב מענדעלע, זענט געשלאָפען, האָבען מיר געבעטען אָט דעם אָדון ר' אברהם, ער זאָל מוחל זיין זיך אַרויפדראַפּען אויף די באַנטעס און אַ קוק געבען, וואו האַלט עס אינדרויסען... אויף דראַפּען זיך און קלעטערען, מוזט איהר ווייסען, איז ער טאַקי אַנ'עלוי, אַ הכשיט, אַ גאון בישראל. נאָר וואָס רען, דעם קאַפּעלוש זיינעם האָט זיך בשעת מעשׂה געטראָפען אַ מכשול: ער האָט זיך אָנגעשטויסען אָן אַ קראָקוּ־ע און איז אַראָבגעפאַלען. ס'איז דאָך אָבער אַנ'עבירה, אַ יוד זאָל קריכען בגלוי ראש. האָב איך איהם געגעבען מיין קאַשקעט און אַליין אָנגעטאָן זיין ספּאָדיק. פארו עלי ופארי

עליו. איצט איז ער טאַקי אַן אמת׳ער פ י י ב ו ש מיט אַלע בײנדלעך. איך קוק איהם אָן און איך האָב באמת הנאה, ווי איהר זעהט מיך אַ יודען! אַ קלײניגקײט — זכות אבות. ניט אומזיסט זאָגט מען: אַ יודישע נשמה קען מען ניט שאַצען. אַ יוד בלײבט אײך אַ יוד, צי ער וויל, צי ער וויל ניט. וואַרט, איך וועל אײך דערצעהלען, וואָס איך האָב גע־הערט פון׳ם אַלטען, זכרונו לברכה...

— און וואָס הערט זיך עפּיס דאָרט, אונטען? — טו איך אַ פרעג, בשעת ר׳ שמשון האַלט זיך ביי דער באָרד און איז זיך מכין צו אַ ברײטען שמועס.

פיער פּאָר אויגען האָבען אויף מיר אַ קוק געטאָן מיט אַ מאָל. אין דעם קוק איז געווען אי האַרץ־וועהטאָג, אי חרפה, אי קלעמעניש, — אַ שטײנגער, ווי אין דעם קוק פון אַ קינד, וואָס האָט בעקומען אין חדר קלעפּ, שמיץ און סטוסאַקעס, און די מאַמע פרעגט עס, וואָס האָט עס אַזאַ שלעכט פּנים. דאָס קינד שווײגט, זאָגט ניט אַ וואָרט, און די מאַמע פערשטעהט שוין אַלײן, וואָס בעטײט דער קוק. וואָס בעטײט דאָס שווײגען... אוי, פערשטעהט זי!

אָט אַזוי זענען זיך יודען געזעסען אויפ׳ן בײדעם און געשמיעסט פון וועלט־זאַכען, אַרײנגעבראָקט אַלע מאָל אַ גלײך־ווערטעל, אונטערגע־פּעפּע־ט מיט אַ וויץ, אַרײנגעמישט ווען ניט ווען אַ שטיקעל תורה, אַן אַגדתא — און דער דײטש זיצט און הערט און שלינגט יעדעס וואָרט און ווערט ממש גרעבער ווי לענגער. ער אַלײן מישט זיך אויך אַרײן אין שמועס, לויבט דאָס יודישע פאָלק אין טאָג אַרײן, קלאַפּט זיך על־חטא אויף זײנע אײגענע זינד און אויף די זינד פון זײן גלײכען, וואָס האָבען זיך געלאָזט פערפיהרען פון דער סטרא אחרא און האָבען פער־לײקענט זײער יודישקײט. הכּלל, אין דער ישיבה של מעלה איז געווען שלום ושלוה. אוים קנאה, אוים שׂנאה, אוים רוגזה. אַלע קוועלען אָן אײנס פון׳ם אַנדערען. דער חסיד איז אַ ברודער מיט דעם מתנגד, און דער משׂכּיל מיט זײ בײדען; ר׳ אליהו דער ליטוואַק און ר׳ שמשון דער פּוילישער יוד און אַלבערט דער סטרא אַחרא׳ניק און דאָס צוגע־קומענע פּאָריל — כּלם אהובים, כּלם בּרורים, אַלע לעבען, ווי אונטער דער זון; מע עסט ציבעלעס און רעטעך און אוגערקעס און מע דער־צעהלט די שבחים פון דער כּנסת ישׂראל און מע פערקריכט היעט־העט, גאָר אין די הויכע מדרגות. ווען ניט דער דאַך מיט די נידעריגע באַנטעס איבער׳ן קאָפּ, וואָלטען זײ זיך, כלעבען, געלאָזט 8 טענצעל;

אונטערזינגענדיג „מה-יפית״. מע איז פלוצלונג געוואָרען שטאַרקע מחותנים, מע פרעגט זיך אויס פון די געשעפטען, מע גיסט אויס דאָס האַרץ, די געפיהלען, מע האָט רחמנות איינער אויפ'ן אַנדערען, און אַלע האָבען איין דעה, איין האַרץ און איין מוח: וואָס איינער זאָגט איז ביי די איבעריגע תּירת לאָקשען, אַלע זענען מוכן ומזומן צו כאָלגען, אַלע זאָגען צו, אַז דאָרט, אונטען, ווען מע וועט, אם ירצה השם, איבערקומען די שלעכטע צייט, וועט מען נאָר טאָן חסדים איינער מיט'ן צווייטען. מיך האָט מען אויך, חלילה, ניט פערגעסען: ר' שמשון און דער דייטש האָבען מיר צוגעזאָגט הרים וגבעות. זאָל נאָר גאָט העלפען, מע זאָל זיך זעהען אונטען געזונטערהייט. ס'טייטש, יודען-ברידער, יודען דאַרפען העלפען אַ יודען אין אַ נויט...

חאַפּען אַ דרעמעל נאָכ'ן וואַרמעס איז דאָך אַנ'אמת פערגעניגען, וואָס איז דאָ צו רעדען! ויער שמועסט נאָך, אַז מע פאַקעוועט זיך אָן כיט רעטעך און מיט ציבעלעס, וויעפיעל דאָס האַרץ גליסט, האָב איך מיר טאַקי אויסגעקליבען אַ ווינקעלע אויפ'ן בוידעם, אַביסעל ווייטער פון דער איבעריגער חברה, אויסגעצויגען זיך, אַזוי ווי איך בין גרויס, אונטער אַ קראָקווע, אויסגעגלייכט די ביינער און זיך מכין געווען צום תּענוג פון שלאָפען. ליעג איך מיר אַזוי, דאָס האַרץ קוועלט אָן פאַר נחת, די שמועסען פון דער חברה הערען זיך נאָר נאָהענט, און פון די שמועסען גיסט זיך אויף מיר אַ גאַנצער שטראָם פון פאַנטאַזיעס און משונה'דיגע דמיונות. עפּעס זעה איך וואונדערבאַרע זאַכען, אַלטע און נייע, אַזוינע, וואָס האָבען זיך יאָ אַמאָל געטראָפען, און אַזוינע, וואָס זענען גאָר ניט געשטויגען, ניט געפלויגען; עפּעס זעה איך נח'ס תּבה אויף די וואַסערען פונ'ם מבול. אין דער תּבה זיצען אַלערליי בעשע-פעכישען, אומריינע בהמות אינאיינעם מיט ריינע, חיות קליינע און גרויסע, שרצים פערשידענע גאָר אָהן אַ צאָל. אַ קוה מיט אַ בער, אַ וואָלף מיט אַ שאָף, אַ טיגער מיט אַ צוקעלע זענען געוואָרען נפש אחת, לעבען אין שלום, קרימען ניט איינס דעם אַנדערען אַ האָהר. צרת רבים האָט געמאַכט אַלע גלייך, עפּעס האָט מען נאָר פערגעסען אַלע רייסענישען, אַלע מחלוקת. ביי נח'ן מיט די זיהן איז אויך שלום ושלוה. ש ם, מיט אַ היבשער נאָז, קיין עין הרע, מיט אַ לאַנגער צוויי-שפּיצעכדיגער באָרד ביז איבער'ן גאַרטעל, מיט געגרייזעלטע פּיאית'לעך, איז אָנגעטאָן אין אַ לאַנגער חסידי'שער קאַפּאָטע, — אַ פּערגעניגען צו קוקען. ער זיצט זיך אין קאַנטאָר איבער דעם גרויסען

קאַסע־בוך און צעהלט און חשבונ'ט ווי אַ סיחר — אַ קאַטאָוועס, מע מוז פערגרייטען עסענוואַרג — פּראָוויזיע בלע"ז — פּאַר אַזאַ מחנה בהמית און חיות; חם, אַ פּראָסטער ברודער, מיט אַ לאַנגען טשוב און אַנ'אָבגעברענט פּנים, איז אָנגעטאָן אין אַ שמויסען פּעלצעל, צוגעגאַרטעלט מיט אַ רימענעם גאַרטעל, אויף די פיס פּראָסטע לאַבטעס — ער אַרבייט, האָרעוועט און ברענגט דעם ברודער זיינעם אַלערליי עסענוואַרג, כל המיני תבואות און פּירות, וואָס וואַקסען אויף דער ערד, און ווען ער גיט זיי איבער שם'ן, בויגט ער זיך נאָך און בוקט זיך פּאַר איהם מיט גרויס דרך־ארץ. חם אַרבייט און שם צוטיילט, צוגיט יעדער בעשעפעניש, וויפיעל זיי דאַרף האָבען. און אויף אַ ווייכען דיוואַן, פּערפּוצט ווי אַ פּרינץ, ליעגט זיך יפת, אַ רוהיגער, אַ לויטערער, מיט אַ טייערען ציגאַר אין די צייהן. ער גלעט זיך די וואָנצעס, שמייכעלט צופריעדען. און אַמאָל קוקט ער אויף שם'ן מיט שפּאָט און פּעראַכטונג, ווי אויף אַ מעקלער, אַ נידעריגע בריאה, און אַנ'אַנדערס מאָל זינגט ער איהם שירות ותשבחות: ס'טייטש, אָהן איהם וואָלט זיין בעל־הבית'ישקייט גאָר גיט געקענט האָבען קיין קיום, ווען ניט ער, וואו וואָלט ער גענומען אַ כּוס'ע. אָט די דריי נפשות זענען בעשאַפען געוואָרען נאָך אַמאָל, אַמאָל, זיי לעבען נאָך פון ששת ימי בראשית אָהן. פון זיי האָבען זיך שוין גענומען אַנדערע אַזוינע בעשעפענישען נאָכ'ן מבול און ביז היינטיגען טאָג...

און ווי איך ליעג אַזוי און קוק און טראַכט, דערהער איך אַ גרויס געפּילדער און דערזעה — אַ שווערע מחנה רוקט זיך איבער אַ פּעלד, ס'איז אַ ליאַרעם, אַ טומעל, אַ שטיקעניש, אַ געוואַלד, איך טו פּלוצלונג אַ פּאַל אַראָב פון מיין אָרט און ליעג שוין עט אונטען. אַרום און אַרום לויפען, איילען יודען, מע שטופּט זיך, מע ווייסט ניט איינער פונ'ם אַנדערען. ס'איז פינסטער חשך, פלאַקערס פייער ברענען אין געדיכטען טומאַן, דער רויך הויבט זיך ווי זיילען, און איבער אונזער קעפּ הענגט, ווי אַ דאַך, אַ גרויסער, שרעקליכער באַרג. בעהאַלטען זיך איז ניט מעגליך, אַבקירעווען איז ניטאָ וואו.

— נעהמט! — דונערט אַ מעכטיגע שטימע, אַ געטליכע שטימע — נעהמט די תורה, איהר נאַראָנים, וואָס איהר הערט ניט אויף בענקען נאָך ציבעלעס און קנאָבעל, אַניט ווערט איהר בעגראָבען דאָ אויפ'ן אָרט!..

— נעשה ונשמע — שרייט דאָס קהל און איין ציטערניש, און

יעדער יוד האָפּט דעם אַנדערען פאַר דער פּאָלע, טוליעט זיך צו איהם פאַר שרעק — און אַלע ווערען איינס.

איך שריי אויף פאַר גרויס האַרץ-קלעמעניש, איך האַלט זיך פעסט אין עפּעס אַ יודענס קאַפּאָטע און הער ניט אויף צו געוואַלדעווען מיט אַ משונה קול: — נעשה ונשמע!

— קוטט, פעטער! — הער איך ווי עמיצער רופט מיך, און עפּעס אַ האַנד טאָרעט מיך ווי פונ'ם שלאָף.

— אוי, אַ דאַך, אַ באַרג ווי אַ דאַך! — שריי איך אַ צוטומעלטער און ציטער מיט אַלע אברים.

— ניש'קשה, ניש'קשה, רב מענדעלע! שרעקט זיך ניט. ס'איז שוין, דאַנקען גאָט, אַריבער. יודעלעך קריכען שוין, ברוך השם, פון די לעבער. ווי זאָגט דער פּסוק: לאהלו ישראל! זייט מיר געזונד — איך גייה שוין.

דאָס רעדט אליהו...

איך חאַפּ זיך אויף — ס'איז אַלצדינגע געווען אַ חלום. איך בע-טראַכט זיך אין סע ווערט מיר קלאָר דער פּשט פון דעם חלום. דעם באַרג, הייסט עס, און דעם דאַך האָבען מיר דאָס צו פערדאַנקען — מיר אין אונזערע עלטערען און אונזערע עלטערענס עלטערען, וואָס מיר לעבען אַזוי לאַנג און וואָס ס'איז דאָ צווישען אונז אַ שטיקעל פריינדשאַפט. חברים כל ישראל און כל ישראל ערבים זה בזה פונ'ם באַרג סיני ביז'ן היינטיגען טאָג...

איך קוק זיך אַרום: שאַ, שטיל, ניטאָ קיין לעבעדיגער מענש אויפ'ן בוידעם...

ב.

אין דער יְשִׁיבָה שֶׁל מַטָּה.

אַז עמיצער האָט זיך אַ שטיקעל ציים אַרומגעבלאָנקעט, ווי אַ נר, געטימטשעט זיך אין דער פּרעסד, ניט געטאָגט דאָרט, וואו ער האָט

געגעכטיגט, און ניט גענעכטיגט דארט, וואו ער האט געטאגט, פער־שטעהט ער ערש״ז דעם טעם פון אנ׳איינגענער היים. שטעהן אויף דער ערד מיט ביידע פיס, וויסען, אז די ערד שאקעלט זיך ניט אונטער די פיס — אהן דעם קען דאך ניט לעבען ניט דער גוף, ניט די נשמה פון א מענשען. איך, אז איך בין אראבגעקראכען פון דעם בוידעם, האב איך זיך זעהר שטארק פערבענקט נאך אונזער אנ־איינגען שטיקעל ערד...

שטעה איך מיר אזוי אין גאס, איך גלייך מיר אוים די ביינער נאך׳ן גלות פונ׳ם בוידעם און קוק מיר אויף גאט׳ס וועלטעל מיט א מין ליעבשאפט, מיט א מין ווארימקייט, ווי א פיצעל קינד אויף זיין געטרייער מאמען. אין הארץ איז מיר עפעס אזוי גוט, אזוי וויך, א מחיה. א דאנק דיר, גאטעניו, וואס דו האסט בעשאפען אזא וואוילע וועלט, אזא טייערע וועלט. א קיהל ווינטעלע בלאזט פון ערגיץ, נ״עט ווי א סאמעט און דערקוויקט מיר ממש די נשמה. אויפ׳ן הימעל שפאצירט זיך ארים א קלארע, לויטערע לבנה. זי קוקט אויף מיר מיט לייטזע־לינקייט פון אויבען, און ווינקט צו מיר אין שמייכעלט און בעט זיך: ר׳ מענדעלע, זעהט ווי שען איך בין; ר׳ מענדעלע, זייט זשע מיך שוין מקדש, וועט איהר מיר ממלא זיין מיין פגימה און אין אייך אליין וועט אייך אריין א נייע נשמה. — ברוך יוצרך! — שריי איך אין שפרינג מיט ליעבשאפט אנטקעגען מיין זיווג, און איך בין זי מקדש כדת ישראל אנטקעגען א גאנצער עדה פון טויזענדער בלישטשענדיגע שטערען. אלע ווינשעווען מיר צו פון דער ווייטענס: מזל טוב, מזל טוב, אין א גו־טער שעה, זאל גאט געבען גליק אייף כל ישראל. פרעהליך, לעבעדיג, ווי א חתן, געה איך מיר מיין וועגס און קום אריין אין דער אכסניה.

מיער און צובראכען פון א גאנצען טאג, טו איך א פאל אויפ׳ן בעטעל און ווער אנטשלאפען אזוי ווי איך שטעה און געה — אין דער קאפאטע און אין די פערפאראשעטע שטיוועל. שלאפען שלאף איך ווי א גע׳הרג׳עטער, ווי א טויטער, און שוויץ, לא עליכם, א גאנצע נאכט ווי נאך א באד פאר טאג. ס׳איז נאך בלאה אין די פענסטער, חאפ איך זיך אויף, א צוטומעלטער, א פערדרולטער, איך וויים אליין ני״ט, וואו איך בין און וואס סע טוט זיך מיט מיר. אין קאפ זשומעט, די אויגען קען איך ניט עפענען, דאס לייב טוט וועה, איך קען ניט רירען מיט אנ־אבר און דאס הארץ קלאפט, די שלייפען האמערען, און קאפ דרעהען זיך משונה ווילדע געשטאלטען, עפים בילדער פון מיין לעבען, פון

קינדרווייז אָן ביז די עלטערע יאָהרען. אָבער אַלץ אָהן אַ סדר, אויסגעמישט, איבערגעדרעהט, ווי אין אַ שרים-טאַנץ. אָט שפּרינגט אַ שד אינ'ם געשטאַלט פון אַ באָרוויס שייגעצעל אָהן פּלודערען, נאָר מיט אַ העמדעל איינ'ן הוילען לייב און אַ שמויסען היטעל אויפ'ן קאָפּ. ער יאָגט זיך נאָך עפּעס אַ יונגעלע, רייצט אויף איהם דעם הונד, וואַרפט שטיינער — און דאָס יונגעלע וויינט. איך דערקען דעם יונגעל'ס קול'כעל — דאָס איז איך, איך, דער קליינער מענדעלע. דאָס שיטען זיך אויף מיר טאַקי קלעפּ און שטעקענס און סטוסאַקעס און צרות און שלעק — פרעג, פאַר וואָס, וואָס האָב איך זיי געטאָן? איך שריי ניט מיט מיין קול און לויף אַהיים, צום טאַטען, דער טאַטע וועט זיי געבען. זעה איך אַ זאַק מיט ביינער ליגנט אויפ'ן בעט, אונטען אַ בינטעל שטרוי, אויבען — אַ צוריסענע, צופליקטע קאַפּאָטע. אוי, אָט דאָס איז מיין טאַטע, מיין בעשיצער, ער וועט דאָס מיך פערהיטען פון אַל דאָס בייז. אָט דאָס איז אונזער ברויט-געבער, אַ טאַטע פון קינדערלעך, זאָלען געזונד זיין — דער איינציגער בעל-מפרנס אין דער גאַנצער משפחה. ער איז הויט און ביין; די באַקען איינגעפאַלען, די נאָז סטאַרטשעט, די אויגען — ווי פערגליווערט, און דאָס מויל איז אָפען, די ברוסט הויבט זיך און פאַלט, אינוועניג זיצט עפּיס, חריפּעט און גיסט זיך איבער, אין האַלז חאָרחעלט.

דאָס האַרץ טוט מיר וועה, סע שמערצט יעדער אבר, איך ציטער פון קאָפּ ביז די פיס.

און די בילדער ציהען, יאָגען, שוועבען אָהן אַנ'אויפהער, איין בילד נעקניפּט און געבונדען אין צווייטען. אָט איז אַ שמחה, אַ גדולה, כלי-זמר שפּיעלען, פּויקען ברומען, קולות שרייען, פּילדערען, ווי ביי קעץ אויף אַ חתונה. אָט געהט אַרויס אַ יונג קאָטערעל אויסגעפּוצט ווי אַ בן-מלך, הינטער איהם אַ חאָפּטע, אַ גאַנץ געזעמעל: מע שטופּט זיך, מע לויפט, מען שפּרינגט איינער פאַר'ן אַנדערען, מע חאַפּט אַ טענצעל: מזל-טוב, קאָטערעל! מזל-טוב, נאַריש בהמה'לע! וועסט שוין זיין, מענדעלע, אַ יוד אין אַ גוטער שעה, וועסט פּלאָדזען קינדערלעך און וועסט אַקערען מיט דער נאָז, זוכען, נישטערען, מיט וואָס צו פערשטאָפּען די פּיסקלעך דיינע קליינע עופה'לעך! צוגעקומען אַ נייער קבצן אויף דער וועלט... און אָט רייסט זיך אַ קינד, פערגעהט זיך נעבעך אין וויגעלע, און אַרום פּישטשען גרעסערע קינדערלעך. ס'איז אַ קלאָג, אַ צרה, אַנ'אומגליק, חאָטש לעג זיך אַוועק און שטאַרב...

אין קאָפּ רוישט מיר, דאָס האַרץ פּלאַטערט, יעדער אבר ציטערט. און די בילדער יאָגען, שוועבען: אָט סקריפּען עפּעס ניט קיין געשמירטע רעדער, סע פּייפט אַ בייטש, סע שלעפּט זיך אַ פערדעל — אַ פגירה, דאָס ביידעל איז שווער מסוכן, און אינמיטען דערינגען בעווייזט זיך שרה בת טובים מיט אַ גאַנץ רעדעל ווייבער, צדקניות, גבאי'טעס, מלומדת'טעס, צנועות'טעס. אַלע האָבען, קיין עין הרע, ניין מאָס רייד, אַלע גראַגערען אין איין אָטעם, און יעדע שטרעקט מיר אַ פּעקעל תחינות, אַלטע און נייע, אין בעט זיך רחמים: רב מענדעלע, האָט רחמנות אויף אַ יודישע טאָכטער, נעמט אונז אַריין אין אייער ביידעל! און אַלע קלאַפּען, ווי די גענז, און שיטען און שיטען מיט רייד, אַז מע קען טויב ווערען. אינמיטען דערינגען קעהרט זיך איבער דאָס ביי־דעל, די קליאַטשע בלייבט נעבעך ליגען אויף אַ זייט, מיט אַנ'אײנגע־צויגענעם האַלז און אָפּענע אויגען. אַ פיינע בריאה, כ'לעבען! דער האַלז — דאַר, טרוקען, אויפ'ן רוקען אַ מכה, די באַקעס איינגעפאַלען, די ביינער שטעקען אַרויס פון אונטער דער אויסגעריבענער פעל. זי ליעגט, די יפהפיה, און מאַכט מיט די זייטען, און צאַפּעלט זיך און וואַרפט זיך און קרעכצט.

אוי, פערדעלע, נבלה מיינע! אוי, אָרימע קליאַטשע!

פון אַלע זייטען הערט זיך אַ קלאַג, אַ געוויין, אַ יללה. אַרום און אַרום — אַ שטורעם, אַ גערודער; די ערד ציטערט, דער הימעל שאָקעלט זיך, איך אַליין שוועב אין דער לופטען, ווי אַ פעדער. אונטער מיר — אַ טיעפער תהום, אַרום מיר — די גרויסע ברייטע וועלט, אָהן אַנ'אָנהויב, אָהן אַ סוף. און אין דער לופטען פליהט עפּעס אַ קאָפּ, פּלאַטערט, ווי אַ זומער־פויגעלע, שוועבט אַהין און אַהער און רוהט ניט אַ רגע. אָט בלייבט ער ניט, און אָט בעווייזט ער זיך ווידער, שוויםט פאַר מיינע אויגען — און מאַכט דערביי משונה העויות: קריצט מיט די ציין, ווינקט מיט די ברעמען, איך האָב זיך נאָך ניט גוט איינגעקוקט — איז ער שוין ווידער נימאָ. און פלוצלונג ווערט אַ גרויסער פחד, אַ מורא'דיגע אימה, סע פליהען פונקען, סע ציהען זיך פייערדיגע טייכען, סע בליצט און סע דונערט און סע קאָכט און סע רעש'ט. סע בלאָזט אַ שופר און איך דערזעה איבער'ן תהום אַ פאַפירענע בריק. יורעלעך, עם אלהי אברהם, קומען צוגעהן צו דער בריק; דאַרע, קוואַרע, אויסגעדייוועטע, פער'חשכ'טע, פערפינסטערטע, איינגעהויקערטע, איינגעקאָרטשעטע, ציהען זיי זיך מחנות'ווייז מיט די שטעקענס און מיט די טאָרבעס אויף די

פלייצעס, און אַלע שטופּען זיך צו דער בריק, אַלע פּילדרערן, שרייען, ליאַרמען, קריכען איינער דעם אַנדערען אויף די קעפּ, און בשעת איינער וויינט, זינגט דער אַנדערער דווקא אַ זמר, בשעת די קריגען זיך, שמיעסען די אַנדערע גאָר פריינדליך. מיט אַ מאָל דערזעה איך וויעדער דעם קאָפּ, ער שוועבט אין דער לופטען גאָר נאָהענט נעבען מיר. איך קוק זיך צו: דער קאָפּ האָט אַ באָרד און פּאות, אַ לאַנגע נאָז און אַ פערקנייטשטען שטערן, די אויגען ווינקען, די ליפּען קרימען זיך — און אויפ׳ן פּנים איז אויסגעגאָסען אַ צער. אוי, אַ יודישער קאָפּ אי׳ז דאָס, אַ יודישער קאָפּ שוועבט אַרום אי׳ן דער לופטען. ניטאָ קיין גוף, ניטאָ קיין זוואַניע פון אַ גוף, ניטאָ קיין הענד און פיס, קיין לייב און לעבען, נאָר איין קאָפּ שוועבט אין דער לופטען... אוי, רבונו של עולם. אַלצדינג, וואָס דו ווילסט, נאָר ניט אָנקוקען דעם קאָפּ!... אַ ציטער האַפּט מיך אַרום, סע וואַרפט מיך פּאַר פּחד, איך האַפּ זיך אויף און עפען אויף די אויגען.

דער אייגענער אַלקער אין דער אַכסניה, דאָס אייגענע בעטעל. אַרום און אַרום קלומקעס, פּעקלעך גרייסע און קליינע; אין ווינקעל טאָקעלט זיך עפּעס אַ פערוויקעלטע געשטאַלט, שפּרינגט מאָדנע אונטער אין מאַכט מיט׳ן קאָפּ. וואָס איז דאָס? פאַר מיינע אויגען איז נאָך אַלץ געשטאַנען יענער קאָפּ, וואָס כ׳האָב געזעהען אין חלום... איך קוק זיך איין און דערזעה אַ יודען אין אַ טלית און תפלין; ער דאַווענט, שאָקעלט זיך, וואַרפט זיך, אַרבייט מיט אַלע אברים, רוהט ניט אַ מינוט; אָט שטעלט ער זיך אויף די שפּיץ פינגער און הויבט-אויף די הענד, אָט בויגט ער. זיך איין און לאָזט אַראָב דעם קאָפּ, ווי אַ עבד נכנע פאַר זיין שטרענגען בעל-הבית.

אז אַ יוד זאָל זיך לעגען שלאָפען אַליין אין אַנ׳אַלקער און אויפשטעהענדיג דערזעהען אין דעם אייגענעם אַלקער נאָך איינעם, און אַמאָל נאָך צוויי און דריי אורחים, — דאָס איז אין די וואַרשעווער יודישע אַכסניות אַ וואָכעדיגער גאַנג. מע האָט פערשטעהט איהר מיך, רחמנות אויף אַ יודען, מע וויל איהם ניט לאָזען שלאָפען אַליין, טוט מען איהם אַ נחת-רוח און מע פערדינגט אין דעם אייגענעם אַלקער, בשעת ער שלאָפט, אַמאָל איין בעטעל, אַמאָל נאָך מעהר. אין אַנ׳אַנדער צייט וואָלט דאָס מיך דווקא ניט גענאַרט: ערשטענס האָט דערפון הנאה דער בעל-הבית פון דער אַכסניה, צווייטענס וואָס קען שאַדען אַנ׳איבעריגער יוד אין חדר? וואָס איז — די לופט? פון וואַנען זשע איז

געדרונגען, אַז מע דאַרף אין דער פרעמד זיין אַ גרעסערער מפונק, ווי אין דער היים? אין דער היים שלאָפט מען דאָך יאָ, קיין עין הרע, מיט זעקס פופקעס אין איין בעט — אין מען מאַכט ניט קיין ווערזען: אַ יוד איז ניט קיין פריץ... יענעם פריהמאָרגען אָבער האָב איך דוקא געהאַט חשק צו בלייבען אַליין: ערשטענס, בין איך, לא עליכם, נאָך געווען גוט אויסגעמוטשעט פון דער נעכטיגער בייזער מהומה, הייגט די וויסטע חלומות, וואָס איך האָב זיך אָנגעזעהען אַ גאַנצע נאַכט, האָבען דאָך כ״ר אויך געקאָסט אַ שען ביסעל געזונד. בעדאַרף זיך גראָד איצט טרעפען אַזאַ מין אָנשיקעניש — אַ ווילד־פרעמדער יוד. נו־נו! בין איך געלעגען אויף דעם בעטעל, אַ מידער, אַ ברוגז׳ער און געטראַכט, קוקענדיג אויף מיין גאַסט: רב קרוב, איך וואָלט זיך דוקא ניט געמאַכט קיין לאָך אין קאָפּ, ווען איהר טראָגט זיך אָב פון דאַנען מיט אַייערע פעקלעך; איך דאַרף אַייך האָבען פונקט ווי אויגענוועהטאָג... און גלאַט איז מיר דער יוד געווען פריקרע מיט זיין וואַרפען זיך, זיינע משונה׳־דיגע העויות. אגב חאַפּ איך נאָך שטילערהייט אַ קוק אויף די קלומ־קעס: אַ קשיא אויף אַ מעשה, סע קען פון דאָרטען אַרויסקריכען נאָך אַ יודלעך...

אַ מאָדנע זאַך! זינט איך לעב, דרעה איך זיך אַרום צווישען קלוגע, איבערגעשפיצטע, פראַקטישע יודען פון כל המינים, און האָב, דאַכט זיך, קיינמאָל ניט געהערט, מען זאָל אויף מיר זאָגען: אָט דער נפש איז אַ שוטה, ער איז ניט איננאַנצען קלאָר. דאַרפט איהר נאָך האָבען גרע־סערע חיטראַקעס, ווי אַ שטיינער, אונזערע סוחרים׳לעך, פראָצענטניקעס. רייכע בעלי־בית׳לעך? האָבען זיי אויף מיר שטענדיג געזאָגט: אָהאָ, רב מענדעלע! איהם דאַרף מען ניט אַריינלעגען קיין פינגער אין מויל, ער איז אַ מבין אויף אַ טשאַר און פערשטעהט אַלע אונזערע מאַניפּאָרגעס; איהם איז ניט אַזוי גרינג צו חאַפּען אויף דער ווענדקע. און פונדעסט־וועגען, אַז איך הויב זיך אַמאָל אָן צוקוקען צו זיך אַליין און בעטראַכט, וואָס איך טו און וואָס איך דענק און פיהל, ווער איך שטאַרק פערוואונ־דערט און איך פרעג זיך אַליין: צו בין איך איננאַנצען ביי די גערעֵנ־קען? מיין נשמה איז ווי אַ שותפות׳דיגע דירה, וואו יעדער שכן קעהר זיך ניט אָן מיט דעם צווייטען, יעדער איינער טוט זיך זיין שליחות און איז אַ בעזונדערע קראַפט, אַ נשמה פאַר זיך, יעדער איינער ווייזט זיך אַרויס אין אַזוינע געפיהלען, וואָס זענען אַ היפך איינער פונ׳ם צווייטען. נישטאָ אין מיר קיין איינציגער געדאַנק, קיין איינציגע אייגענשאַפט,

וואָס ס'זאָל ניט זיין געבען: זיהר אַנ'אַנדערע, אַ פערקעהרטע. אַמאָל שוויינגען זיי, די פערשידענע נשמות, לאָזען איינע די אַנדערע צו רוה — ווי אַ הונד מיט אַ קאַץ, וואָס האָבען געמאַכט שלום אויף אַ קורצע צייט — אַמאָל אַמפּערן זיי זיך, מאַכען אינוועניג אַ מהומה, ווי אין אַ דול-הויז, רחמנא לצלן, און איך ווער צומישט, צוטומעלט, צורודערט: אַט ווילט זיך דאָס, אַט ווילט זיך יענץ, אַט טראַכט איך אַזוי, אַט טראַכט איך פונקט קאַפּויר. אייגענטליך בין איך אין דעם פרט ניט קיין אויס-נאַהם: יעדער מענש פערענדערט זיך מיט דער צייט, קיינער בלייבט ניט אַזוי ווי ער איז געוועזן. נאָר וואָס דען? איינער בייט זיך אין אַ משך פון יאָהרען, איינער אין אַ שעה, אין אַ מינוט; און איך בין פון יענינגע וועניגע, וואָס צוויי פערשיידענע געפיהלען בעהערשען זיי אין איין צייט, אין איין רגע, אָהן אַ שום הפסק צווישען איינעם און דעם צוויי-טען. אָט, דאַכט זיך, בין איך טרויעריג, און אין דער זעלבינער רגע ווילט זיך מיר שוין לאַכען. אָט שטעה איך מיט דרך-ארץ פאַר איינעם פון אונזערע גדולים, אונזערע בעריהמטע מיוחסים, וואָס האָט בעוויליגט זיך אַראָבצולאָזען צו מיר פון זיין הויכקייט און מיר דערצעהלען, ווי רייך ער איז, ווי גרויס ס'איז זיין חכמה, זיין תקיפות, זיין צדקה, זיין גוטסקייט; איך הער, דאַכט זיך, און גלויב איהם, איך שלינג יעדעס וואָרט, ווי הייסע פאַרפעל, און האָב משונה הנאה; אין דער איינענער צייט אָבער פרעג איך זיך שטילערהייט: אפשר איז ער אַ שקרן? אין ס'קומט מיר אַרויף אַ מחשבה: וואָס וואָלט, אַשטייגער, געוועזן, ווען איך שפּיי איהם אָן אין פנים? אָדער ווען איך גיעב איהם אַ גלעט איבער'ן בעקעל און זאָג מיט אַ געזעכטערעל (צום חכם): ביזט אַ טפש, אַ געשלייערטע האַנדזיע! (צום גביר און בעל-צדקה): קמצן! כלב שבכלבים! (צום תקיף) נידעריגע בריאה, מאוס'ער וואָרים, דו לעקסט דאָך דעם שטויב פאַר די פיס פון אַ שטאַרקען! (צום פוסטעפּאַסניק, וועלכער פער-שטעלט זיך פאַר אַ גרויסען געלערענטען, אַ חוקר-קדמוניות): פוילע שמאַטע, ליימענער גולם, מיסט-קאַסטען, אַלטער שטרוי-זאַק... און ווי איך גיעב דאָס אַ טראַכט, פיהל איך שוין, אָט-אָט שטופּט מיך עפּעס צו טאָן, צוהאַנדלען: די ליפען רירען זיך, די הענד קענען ניט רוהען, סע קאָסט מיך טרחה, זיי איינצוהאַלטען. אַזוי איז מיין טבע. און אַזוי טרעפט מיט מיר זעהר אָפט. אַזוי איז געוועזן אויך יענעם פריהמאָרגען: איך ליעג אַנ'אָנגעדרודעלטער, אויף דער נשמה איז מיר ביטער, פאַסקיד-נע, פון דעם יודען מיט זיין דאַוונען שלאָגט מיר צום האַרצען; און

פלוצלונג זאָג איך מיר: דו נאַר איינער! גאָט האָט דיר דאָך צוגעשיקט אַ טייערען אוצר, אַ גאָלדענע כלי — אַ יודען, וואָס מע דאַרף אַזוינעם זוכען, און דו ליעגסט און ביסט נאָך אין כעס; אַ מעהר שטעה אויף נעהם זיך צו איהם, פרעג איהם אויס, בעטראַכט איהם, וואָס איז ער פאַר אַ נפש. און ווי איך האָב דאָס נאָר אַ טראַכט געטאָן, — אַ זאַ! איך בין שוין גאָר ניט צוטראָגען, איך שמייכעל שוין, איך קריך שוין אַראָב פונ׳ם בעטעל, שטעל זיך אויף די פיס — און געה.

און ווי איך געה אַזוי צו מיין בן־זוג, קערעוועט ער זיך אויס צו מיר און גיעט אַ שפיי אין מיין זייט אַריין: דאַנקען גאָט, הייסט עס, גע׳פטר׳ט דאָס דאַוונען!.. פון דעם שפיי אַליין און פון דער פרומער מינע, וואָס מיין יוד האָט דערביי געמאַכט, האָב איך באַלד פערשטאַנען, אַז ער איז ניט קיין גראָבער יונג, קיין עם־הארץ. אַזוי קען שפייען נאָר אַנ׳עדעלער יוד, אַ בן־תורה — און וואָס זאָל איך אייך זאָגען? טאַקי דערמיט אַליין האָט ער תיכף נושא חן געווען אין מיינע אויגען אַזוי ווי ער שטעהט און געהט, מיט די קנייטשען אויפ׳ן פנים, מיט די צעקאָשמעטע גראָה־שוואַרצע באָרד און פאות, מיט דעם הויכען שטערען, פערלאָפענע אויגעלעך, דעם קנאָפּ אויפ׳ן גאָרגעל און דעם אַיינגעבויגענעם רוקען. וואָרום אַז מע שמועסט פון אַ יודען, איז דאָך ניט שייך צו פרעגען, צו ער איז שען, צו ער איז שטאַלטנע. עט! ניט קיין יודיישע זאַך. דעם יודענ׳ס חן איז זיין יודישקייט.

אויסגעשפיגען „עלינו״, דערלאַנגט מיר דער יוד שלום, און באַלד ווער איך געוואָהר, אַז ער הייסט ישראל. נו, אַז איך קען שוין דעם יודען ביי׳ם נאָמען, דאַרף איך איהם דאָך שוין, ווי דער שטייגער איז, פרעגען, פון וואַנען ער איז, אַניט וואָלט דאָס ניט געווען קיין דרך ארץ. פרעג איך איהם, ענטפערט ער מיר, מסתמא, מיט אַ פראַגע, פון וואַנען בין איך, — אויך, ווי דער שטייגער איז, צוליעב דרך־ארץ. האָב איך זיך אָבער ניט מיט מיין תשובה, ענטפערט מיר ר׳ ישראל מיט אַ גמרא־נגון:

— און אַז איהר וועט שוין וויסען, למשל, אז איך בין פון דל־פונעווקע, פון ליטאָ, טאָ וואָס וועט זיין?

— פון דלפונעווקע! — שריי איך אויס, אַ פערוואונדערטער. און טראַכט מיר ביי זיך: גאָט, ווי גרויס זענען דיינע נסים! אָט טרעפען זיך צוויי יודען, דאַרף איינער זיין פון קאַבצאַנסק אין דער אַנדערער פון דלפונעווקע. אפנים, אז דאָס וואָס ס׳איז דאָ

אין איין יודישען קאַנט, דאַרף זיין אויך אינ'ם צוויטען: דאָ קבצן
דאָרט דלפון...

— וואָס זשע חדוש'ט איהר זיך אַזוי, רב קרוב? איך פערשטעה
נים. אפשר געפעלט אייך נים מיין שטאָדט? — ברומט אַרויס רב
ישראל און קוקט מיך אָן מיט כעס. — דלפונעווקע, איז, קיין
עין הרע, אַ שטאָדט — אַ כרך, פול אָנגעפּאַקט מיט יודען. דלפונעווקער
יודען זענען בעריהמט אויף דער גאַנצער וועלט, אפילו קריסטען האָבען
מיט זיי צו טאָן, ברוך השם. פון דער קאָמיסיע האָט איהר גאָר נים
געהערט?...

— חס וחלילה, רב ישראל! — ענטפער איך מיט אַ געלעכטערעל
און סמאַרע זיך איהם בערוהיגען. — איך האָב, ווי איהר זעהט מיך לע-
בען, נים געמיינט גאָר נים. פערקעהרט... איך חדוש זיך נאָר, ווייל
מיר דאַכט זיך, אַז דאָס איז אַ סימן טוב פאַר אונז ביידע...

— וואָס? רעדט ווערטער! — זאָגט רב ישראל און נעהמט מיך דורך
מיט די אויגען.

— איך מיין, וואָס קאַבצאַנסק און דלפונעווקע האָבען
זיך דאָ געטראָפען. איך אַליין בין, דאַרפט איהר וויסען, אַ קאַבצאַנ-
סקער! אַ שפּיעלבעל — קאַבצאַנסק! ס'איז דאָך אויך עפּעס נים פון
די קליינע שטעדטלעך; יודען, ברוך השם ווערט דאָרט מעהר פון טאָג
צו טאָג!

אָט אַזוי לאָזען מיר זיך אַריין מיט רב ישראל'ן אין אַ שמועס
וועגען קאַבצאַנסקער און דלפונעווקער יודען, ווי אַזוי זיי לעבען, ווי אַזוי
זיי פיהרען זיך, סיי אין וועלט-זאַכען, סיי אין יודישקייט. און איך ווער
ביסלעכווייז געוואָהר, אַז צווישען אַ וואָלינער יודען פון קאַבצאַנסק און
אַ ליטוואַק פון דלפונעווקע איז דאָ נים קיין קנאַפּער חלוק. יענער,
דער וואָלינער, האָט אַ שמאָלען מוח און אַ ברייטע קישקע; די פאַנ-
טאַזיע טראָגט איהם, דאָס בלוט קאָכט; תורה לערנען האָט ער פיינט,
אָבער צו די סודות פון דער תורה האָט ער גרויס חשק; ער גלויבט
אין אַ בעל-מופת, אַ ייד צו אַ גוי, להבדיל, אַלץ איינס; אַ ליאַדע
טרעפער איז ביי איהם פערדעכענט פאַר אַ שטיק נביא, אַ ציגיינער —
פאַר אַ גאַנצען בלעם; ער עסט ווייסע בולקע און טרינקט אַ גלעזעל
וויין אויף דער וועלט, אויב ער האָט נאָר; דער רייכער יאָגט זיך
נאָך אַ שענעם פאַעטאָן מיט ברענענדיגע סוסים מיט אַ יפהפיה דערצו,
זיך אַליין האַלט דער וואָלינער פאַר אַ גרויסען חכם, אַ קאָפּ-בענש...

דער ליטוואַק, פערקעהרט, האָט אַ ברייטען מוח און אַ שמאָלע קיש־קע; ער פליהט ניט אין הימעל אַריין, ער יאָגט זיך ניט נאָך פער־באָרגענע זאַכען, ער לערענט גמרא — און פערגעהמט. עסען עסט ער טרוקען ברויט איינגעטונקט אין ראָסעל פון הערינג. טרינקען טרינקט ער קאַלט וואַסער, דערפאַר טרייסט ער זיך מיט אַ האָפנונג אויף אַ שטיק שור הבר און אַ פאַס יין המשומר — אויף יענער וועלט. דער רייכער זוייסט ניט פון קיין קאַרעטעס מיט קיין פאַטאָנעס, ער געהט זיך פאַוואָלינקע צו פוס, בטחילה. אַז די ליטוואַקעס האַלטען זיך פאַר תלמידי־חכמים און גרויסע קאָפּ־מענשען — איז איבעריג צו זאָגען.

אָט אַזוי זיצען מיר מיט רב ישראל'ן און ריידען און קוועלען ממש אָן איינער פּינ'ם אַנדערען. פּלוצלונג עפענט זיך די טהיר און ס'קומט אַריין אין אַיילעניש די בעל־הבית'טע.

— זייט זשע מוחל, יודען, — זאָגט זי מיט אַ בייזער און אַ בקשה אינאיינעם, — זייט זשע מוחל, לאָזט דאָ איבערזיצען דעם יונגען מאַן, ביז סע וועט ווערען לעדיג אַ בעזונדער צימער. ס'איז טאַקי מיינער אַ בעקאַנטער, קען איך איהם ניט אָבזאָגען.

מילא, וואָס האָבען מיר געקענט טאָן? אַנטקעגען אַ בעל־הבית'טע קען מען ניט זיין קיין עזות־פנים. האָבען מיר צוגעשוויגען.

טאַקי באַלד האָט זיך געעפענט די טהיר. מ'האָט אַריינגעטראָגען אַ פּאָר רענצעלעך און עטליכע פעקלעך און ס'איז אַריינגעקומען אַ יונ־גער מאַן. לכתחילה האָבען מיר זיך אויף איהם ווייניג וואָס אומגעקוקט: מיר זענען זיך געזעסען אין אַ ווינקעל און, ווי פריהער, געפיהרט אונזער שמועס מיט דעם גרעסטען פערגעניגען. ריידענדיג, זענען מיר אַרויפגעקומען אויף די שבחים פון דער כנסת־ישראל און אויף דער יודען־פראַגע — אַ ענין, וואָס ווערט ניט אַלט ממצרים ועד הנה.

— רבותי! — זאָגט צו אונז דער יונגער מאַן, אַז מיר זענען אַנטשוויגען געוואָרען אויף אַ רגע. — רבותי, אַזוי ווי ס'האָט זיך שוין אַזוי געמאַכט, אַז איך שטעה מיט אייך אין איין נומער, וועט איהר מיר אפשר מוחל זיין, וואָס איך מיש זיך אַריין אין אייער שמועס. אמת, איהר זענט עלטערע יודען, איך בין נאָך אַ יונגער מאַן, איהר טראָגט לאַנגע קאַפּאָטעס, איך אַ קורץ רעקעל, אייער דור האַלט אין שטאַר־בען, מיינער — געהט ערשט צום לעבען; אָבער לאָז דאָס ניט זיין קיין

מחיצה צווישען אונז. מיר זענען דאָך אַלע יודען און ליידען אַלע פון איין גלות, זענען מיר אַלע איינס...

די ווערטער זענען אונז זעהר געפעלען. מיר האָבען זיך אומגעקוקט אויפ'ן יונגען מאַן מיט אַ זיסער מינע און מיט יענעם ליעבהאַרציגען שמייכעלע, מיט וועלכען עס קוקען עלטערע אויף אַ וואויל קינד; אינזער שמייכעלע האָט בעטייט: ביזט טאַקי אַ נאַרעלע, אַ יונג האָהנגבען מיט אַ גע־שנאָבעלע, דו האָסט אָבער אין אינזערע אויגען דעם זיעבעטען חן. דער יונגער מאַן איז געווען אַ שענער, אַ שוואַרץ־חנ'ודיוער, רייי־דענדיג איז ער שטאַרק אַריין אין התפעלות, געמאַכט מיט די הענד און געאַרבייט מיט אַלע אברים. אויף רב ישראל'ס פראַגע, ווי אַזוי ער הייסט און מיט וואָס ער האַנדעלט, האָט ער געענטפערט קורץ און שאַרף:

— איך הייס בנציון... און קיין סוחר בין איך ניט.

— הייסט עס, איהר זיצט אויף קעסט?

— וואָס נאָר קעסט?! — ענטפערט בן־ציון מיט אַ שמייכעל. — איך בין אַ בחור!

— אַ בחור מיט אַ בערדעל! נו־נו! שענע יאָהרען! אז אָך און וועה צו מיינע שונאים. ווי געפעלט אייך עפּיס היינטיגע וועלט? — וואונדערט זיך רב ישראל און קוקט אויף מיר מיט אַזוינע אויגען, ווי איינער, וואָס זעהט עפּעס אַ מאָדנע זאַך און גלויבט זיך אַליין ניט און בעט, מע זאָל איהם נעבען צו פערשטעהן דעם אומגעלומפּערטען ענין. איך שווייג אָבער, און רב ישראל שטעלט וויעדער אָן ביידע אויגען אויפ'ן יונגען מאַן:

— אויב ניט קיין בעווייבטער און ניט קיין סוחר, וואָס זשע איז פאָרט אייער געשעפט?

— זאָלען זיך שוין אַנדערע פערנעהמען מיט געשעפטען, — ענטפערט בנציון און מאַכט מיט דער האַנד, ווי איינער, וואָס איז עפּעס מבטל. — זאָלען לופט־מענשען האַנדלען וואַנדלען, זוכען דעם ווינד אין פעלד. איך — געה קיין ארץ ישראל.

מע זאָל געווען רב ישראל'ן דערלאַנגען אַ קלאַפּ אין קאָפּ אומגעריכט, וואָלט ער זיך ניט געדאַרפט אַזאַ וואָרף טאָן, ווי דערהערענדיג אַזוינע רייד. ער האָט נאָר געעפענט מויל און אויערען און ניט געקענט אויסריידען אַ וואָרט. איך האָב זיך אַריינגעמישט און גענומען טענה'ן

מיט'ן יונגען מאַן אויף מ ײַ ן שטיינער. דעם אמת זאָגענדיג, האָט מיך דער נפש שטאַרק פעראינטערעסירט.

— האַ. קיין ארץ ישראל? — זאָג איך איהם. — ווי קומט אַזאַ יונגער מאַן קיין ארץ ישראל? אַהין פאָהרען דאָך אַלטע יודען, זקנים, זועלכע שטעהען שוין מיט איין פוס דאָ, מיט'ן אַנדערען אויף יענע זועלט. און וואָס טוט מען דען אין ארץ ישראל? מע עסט די חלוקה, מע דאַווענט און לערענט, ביז'ן סע קומט די צייט — קעהרט מען אום די נשמה דעם רבונו של עולם און דעם גוף נעהמט־צו די הייליגע ערד. איהר זענט דאָך אָבער נאָך יונג, בלוט און מילך, איהר זענט ניט קראַנק ניט אויפ'ן גוף, ניט, דאַכט מיר, אויפ'ן מוח, ווי זשע קומט איהר אַהין?

— זאָלען מאַקי יענע פאָהרען אַהינצו שטאַרבען, אויב זיי געפעלט אַזוי, איך וויל אָבער פאָהרען לחיים טובים ארוכים ולשלום.

דער דאָזיגער ענטפער איז מיר עפּעס ניט געווען שטאַרק צום האַרצען, ניט, חלילה, ווייל איך האָב דערפיהלט אין איהם אַ שטיקעל פּחיתת־הכבוד. נאָר גלאַט דער נוסח פון די כפרות איז מיר אויסגעקומען פריקרע, אַזוי אַז איך האָב ניט ווילענדיג אַ דרעה געטאָן מיט דער נאָז. בנציון האָט פערשטאַנען, וואָס דער דרעה בעטייט, און האָט בנ״ד מאַקי גענומען פערטייטשען, וואָס ער מיינט:

— איך האָב דאָך אַייך שוין געזאָגט, רבותי: מיר זענען אַלע יודען און לײַדען אַלע פון איין גלות... צרות האָבען מיר אַלץ־איינע, צרות אַלטע און נייע, אָבער אין די געפיהלען אונזערע איז פאַרהאַן אַ גרויסער חלוק. איך, אייער דור, קען מען פערגלייכען מיט אַ חולה, וועלכער קרענקט שוין לאַנגע יאָהרען: די קרענק האָט זיך אַזוי איינגע־געסען אין זיינע ביינער, אַז ער פיהלט זי שוין גאָר ניט, אַז סע אַרט איהם שוין נישט, וואָס ער ווערט צופוילט לעבעדיגערהייט; אייך קען מען פערגלייכען מיט אַ קבצן, אַ שלעפּער, וואָס האָט שוין אָנגעוואוירען די הרפּה: איהם איז אַלץ איינס, מע מעג איהם זידלען, מע מעג איהם שפּייען אין פּנים, אַבי די פּרנסה, אַבי דער מאָגען זאָל זיין זייט; איהם מעג מען וואַרפען דאָס שטיקעל ברויט, ווי אַ הונד, ער איז צופריע־דען — אַבי ער לעבט. אַ ו ו י אַ ז ו י לעבט ער, צי אין נחת, צי אין צער, צי אין רחבות, צי אין אָרימקייט, צי ער האָט כבוד, צי ער ליידט חרפּות־בזיונות, — דאָס וויל ער גאָר ניט פרעגען, וואָרום ער האָט שוין לאַנג אָנגעוואוירען דאָס געפיהל פון עהרע און פון אַכטונג צו זיך

אַליין. אין אַייך האָט דער אייביגער דלות, די אייביגע יודישע שפלות פערפלאַנצט אַ משונה־ווילדרען נעראַנק וועגען עולם־הזה און וועגען יודיש־קייט, איהר האָט אָנגעוואוירען דעם קלאָרען. לויטערען קוק פון אונזערע עלטער־עלטער־זיידעס, וואָס האָבען געלעבט אויף דער אייגענער ערד. איהר זאָגט: די עולם־הזה איז ווי אַ פּאָר־הויז, אַ פּרוזדור, צו אַ גרויסען פּאַלאַץ. נו, גרייט איהר זיך דען, טוט איהר דען עפּעס, כּדי מע זאָל אייך אַריינלאָזען אין גרויסען פּאַלאַץ? ניין און ניין! איהר ליעגט פערשלאָפענע, פערטראַכטע, איהר רירט נים מיט קיין אבר, איהר טראַכט אפילו נים, אַז מע דאַרף עפּעס טאָן, כּדי ס'זאָל ווערען בעסער. איהר קוקט אַלץ אַרוים, אַז עמיצער זאָל פאַר אַייך טאָן, עמיצער זאָל אַייך העלפען, איהר וואַרפט זיך אָן אויף יענעם, און אַליין טראָגט איהר זיך אַרום מיט נאַרישע פוסטע חלומות, ווילדע נישטיגע פאַנטאַזיעס, וואָס האָבען קיין פּיצעל שייכות נים צום לעבען. איהר לעבט נים. אפילו אין אונזער היילינגען לאַנד קומט איהר אויך נים אויף צו בעאַרבייטען די ערד און צו לעבען, נאָר אויף אויסצובריינגען יודיש געלד, אווף צו פיהרען קריעג, מחלוקת אין מאוס'ע פּליאָטקעס— און צו שטאַרבען. אויף אַייך קלאָגט דאָס לאַנד פון אונזערע אבות: מיינע אייגענע קינדער האָבען מיך געמאַכט פאַר אַ בית־הקברות

— הייסט עס. נאָך אייערע רייד נאָך קומט אויס, — זאָג איך, אַביסעל מטושטש פון דער פייערדיגער דרשה, — אַז איהר און אייער גלייכען פיהלט שטאַרקער די יודישע צרות, איהר זענט, רעכענט איהר, מעהר מסוגל צו פערשטעהן די שפלות פונ'ם גלות. נו, וואָס זשע איז די פעולה? וואָס קומט אַרויס, אַז מע פיהלט דעם וועהטאָג, אויב דערפון ווערט ער נאָר שטאַרקער? איז אַייך דען בעסער?

— אַודאי, — ענטפערט בנציון, — פיהלען דעם וועהטאָג הייסט זוכען אַ רפואה. פערשטעהן די צרות הייסט — וועלען זיך פון זיי בעפרייען. מיר ווילען לעבען. מיר האָבען דעריבער געמאַכט אַ חברה און אָנגעשריבען אויף אונזער פאָהן: בית יעקב לכו ונלכה! מיר פאָהרען קיין ארץ ישראל בעאַרבייטען די ערד און לעבען דאָרט, ווי ס'האָבען געלעבט אבות־אבותינו.

איצט האָב איך זיך שוין אָבגערוקט, ווי אַ פריטשמעליטער, פון דעם יונגען מאַן. קוקענדיג אויף איהם מיט אַ שטיקעל פחד און טראַכטענדיג בשעת מעשה, אפשר איז ער משוגע. נעענטפערט האָב איך נאָר

ניט, אָבער דאָ איז ר' ישראל איופגעשפרונגען, ווי אַנ'אָבגעבריהטער, און גענומען זיך קאָכען מיט אַ כעס און אַ געפילדער:

— ווי געפעלען אייך עפּעס אַזוינע דבורים, אַזאַ חוצפּה?.. האַ? אוים וועלט: התורה הרצועה! מע וויל שוין גאָר אַראָבבּרענגען משיח'ן!.. און ווער? יונגע ציציקעס, חדר־יונגלעך, שנעקעס! זיי פּאָהרען קיין ארץ־ישראל! נו, יאָהרען!.. אין ווייסט איהר, פון וואַנען סע נעהמט זיך דער גאַנצער אומגליק? ווייל זיי זענען גדלנים, זיי האָבען ניט די יודישע מדה פון הכנעה, האָבען זיי ניט, זיי ווילען ניט בּויגען דעם קאָפּ, ניט מקבל זיין יסורים באהבה. וואָס זשע טוען זיי? פריהער זענען זיי גאָר אַרוים להתרבות רעה, אַראָבגעוואָרפען דעם עול פון תורה און מצוות, געשפּיגען קלעק אויפ'ן יודישקייט אַלץ דערפאַר, וואָס זיי האַלטען זיך צו גרויס. זיי מיינען, אַז זייער כבוד איז ביי אַנדערע אויך אַזאַ טייערע מציאה, ווי ביי זיי. איצט, אַז זיי האָבען זיך אַרומגעקיקט: זיי שטעקען אין אַ בּלאָטע, האָט מען אויסגעטראַכט אַ נייעם פּזמון: ארץ ישראל! מע וועט לויפען, ווייסט ניט וואוהין? אויף זיי זענען באמת אָנגעמאָסטען די רייד פון'ם יבנער גאון וועגען די, וואָס זענען דוחק את הקץ. מען לויפט — פּונקט ווי קריינע יונגעלעך פאַר אַ חופּה: מען שפּרינגט, מע יאָגט זיך, מע טאַנצט פאַר די כלי־זמר, פאַר די מחותנים מיט די אונטערפירערס... טפו!..

רב ישראל רעדט, און מיר איז דאָס ווי בּוימעל צו אַ מכּה. סע טוט מיר משונה הנאה. וואָס איך בין ניט קיין לויפער, ווי יענע שנעקעס, און איך בעריהם זיך פאַר'ן רבונו של עולם, ווי אַ וואויל יונגעלע בעריהמט זיך פאַר אַ טאַטען, ווען סע וויל פון איהם אויסנאַרען אַ מתנה. איך טראַכט מיר: „זעהסט, טאַטע פאָטער, איך בין ניט אַזאַ פליהער ווי אַנדערע יודען. נעבּטען האָב איך דוקא געשטעלט פיס, געקראָכען איבער פּאַרקענס, געשפּרונגען איבער טויערען, געקלעטערט אויפ'ן לייטער, געזעסען אַ גאַנצען טאָג אין אַ לאָך, איינגעבויגען אין דרייען, אינאיינעם מיט אַנדערע יודען, געליטען יסורים מיט שלעק מיט וועהטאָגען, אָבער אַז ס'איז געוואָרען נאַכט און איך האָב זיך אַראָבגעלאָזט מיט מסירת נפש פון'ם בוידעם, האָב איך געדאַנקט און געלויבט דיין ליעבען נאָמען, וואָס ס'זענען מיר ניט צושיט געוואָרען די ביינער און איך האָב מיר ניט אויסגעבראָכען אַ צאָהן, און איצט האָף איך אייך טאַקי נאָר אויף דיין הילף, גאָטעניו!.. אַזאַ כשר'ער יוד, ווי איך, אַזאַ גרויסער בעל־בטחון, וואָס מאַכט אַוועק מיט דער

האַנד אַלע זיין צרות און זאָגט: „גאָט איז אַ פּאָטער", פּערדיענט טאַקי זאָלסט איהם געבען זיין שכר אויף דער וועלט פון דיין פּולער האַנד"... איך רייד און גאָט, ברוך הוא, שמייכעלט, און מיר דאַכט זיך, ער ענטפערט מיר: הבן יקיר לי, מענדעלע, ביזט מיר אַ וואוי־לער זוהן, אַ טרייסט, אַ נחמה, מיין טייערער מענדעלע, הלואי וואָלט איך געהאַט אַ סך אַזוינע יודען! —

אַזוי טראַכט איך מיר, און סע חאַפּט מיך אָן אַ חשק צו אָננעהמען זיך גאָט'ס קריוודע, כדי ער זאָל טאַקי זעהען מיינע גוטע מעשים. און איך קערעווע זיך אוים צו בנציונ'ען מיט אַזוינע ווערטער:

— מילא, וואָס איהר פּאָהרט קיין ארץ ישראל, בין איך אייך מוחל. זאָלען אַנדערע מיט אייך פּיהרען וכוחים און אויסווייזען באותות ומופתים, אַז איהר טוט גוט אָדער איהר טוט שלעכט. פון מיינעטוועגען, פּאָהרט אייך צו אַל די גוטע יאָהר. אָבער וואָס איז דאָס עפּעס פאַר ווערטער מכח יודען און יודישע געראַנקען? וואָס קאָפּעט איהר מיר לינקס אויפ'ן יודישקייט?

— חלילה! — ענטפערט בנציון און צאַפּעלט זיך אַוש מיט אַלע אברים — חלילה! וועד רעדט דען? דאָס יודישקייט איז דאָך מיין לעבען, מיין חיות, מיין נשמה. צוליעב דעם יודישקייט בין איך דאָך דאָס, וואָס איך בין — אַ יוד, אַ זוהן פון מיין פאָלק, ווייט אָבגעשיידט פון אַלע איבעריגע פעלקער אויף דער וועלט. דאָס יודישקייט — דאָס איז מיין בעזונדערע געשטאַלט, מיין אייגענער יודישער כאַראַקטער, מיינע מדות, מיין פּיהרונג, אפילו מיינע תנועות און העוויות. פון דעם נגון, מיט וועלכען איך רייד, ביז דעם קנייטש אויפ'ן שטערען, ביז דעם מינדסטען דרעה מיט אַ פינגער. דאָס יודישקייט איז כולל אונזער גאַנץ פערמעגען, אַלצדינג, וואָס ס'איז אונז געבליבען פון די ישיבות פון שם ועבר, פון די ישיבות פון יבנה און אושא און פומבדיתא און נהרדעא מיט זייער גרויסע חכמים און רבנים, ווי אין ארץ ישראל, אַזוי אויך אין בבל, פון די בתי מדרשים און ישיבות און תלמוד תורות און די חדרים אין גלות אַלע יאָהרען ביז היינטיגען טאָג. זיי אַלע האָבען אַרויפ־געלעגט אויף מיר זייער שטעמפּעל. פון אַלע האָב איך גע'ירש'נ'ט גע־וויסע סמנים, זיי אַלע האָבען מיך געמאַכט פאַר אַ יודען מיט אַלע פּי־שטשעווקעס, מיט אַלע קנייטשעלעך סיי אין גוף, סיי אין דער נשמה נאָך פון פריהערדיגע דורות, נאָך איידער איך בין נאָר געבוירען געוואָרען אויף דער וועלט. נו, זאָגט איהר אַליין: קען איך דען בייטען מיין

געשטאַלט? קען איך זיך דען אָבזאָגען פון זיך אליין? חלילה וחס! איך רייד ניט פון דעם ר י י נ ע ם יודישקייט, וואָס איז איבערגעגאַנגען צו אונז במסורה פון משה רבנו'ס צייטען, נאָר פון דעם ווילד-פּרעמדען, צוקאַליעטשעטען, פערדאָרבענעם יודישקייט, וואָס האָט זיך צוגעקלעפּט צו אונז אין גלות. ס'איז דאָך דאָ אַ חלוק צווישען ד ת מ ש ה און דעם היינטיגען י ו ד י ש ע ן דת.

— רב מענדעלע! — שרייט רב ישראל, אונטערשפּרינגענדיג ווי ניט אין זיך, און טאָרעט מיך מיט'ן גראָבען פינגער. — אוי, וואָס שווייגט איהר, רב מענדעלע! איך בעט אייך, זאָגט מיר, איהר'ט שוין אַמאָל געהערט אַזוינע נאַרישע דבורים? רבונו של עולם, היתכן... דת משה און יודישער דת! סע קומט איהם דאָך... נאָר וואָס טויג ריידען? וואָס וועט העלפען? לאָמיך בעסער שווייגען.

רב ישראל געהט זיך צו זיין ווינקעל, בויגט זיך אָן, צובינדט די שטריק אויף די זעקלעך און קלומקעס און שלעפּט פון דאָרט אַרויס עפּעס זאַכען. איך געה מיר אין אַנ'אַנדער ווינקעל, נעהם אַרויס דעם תּפלין-זאַק מיט אַלע מכשירים און שטעל זיך דאַוונען. אין גרייט זיך לויבען זיין ליעבען נאָמען מיט אַ לויטער האַרץ און אַ טיעפער כונה, איך וואַרט דעריבער, ביז איך וועל ווערען אַביסעל רוהיגער און וועל פער-געסען די זינדיגע דבורים, וואָס איך האָב נאָר וואָס געהערט. נאָר אַז אָך און וועה צו מיינע שונאים! הלואי וואָלט איך בעסער ניט געטראַכט פון כונות און געדאַווענט פּראָסט פשוט, ווי אַלע יודען, וואָלטען מיר אפשר ניט אַרויפגעקומען קיין בייזע הרהורים, רחמנא לצלן! וואָרום טאַקי ווייל איך האָב געוואָלט מבטל זיין בנציונ'ס דבורים כעפרא דארעא, האָב איך גענומען קלעהרען וועגען זיי, בעטראַכטען זיי פון אַלע זייטען; דאָס קלעהרען האָט מיך אָבער געבראַכט צו אַ שווינדעל: נאַרען דעם רבונו של עולם, ווייזען איהם, אַז איך בין איהם איבערגע-געבען מיט אַלע געדאַנקען און מיט אַלע חושים; פון דעם שווינדעל איז שוין געווען נאָר אַ שפּאַן וועג צו חנופה: איך האָב גע'חנפ'ט דעם אויבערשטען מיט זיסע ריידעלעך, זיך געוואָלט אונטערקויפען ביי איהם מיט פאַלשע ווערטער; די חנופה האָט, ווי דער שטייגער איז, אויפגע-וועקט דעם יצר הרע און ער האָט זיך גענומען צו דער אַרבייט. דער יצר הרע איז ביי מיר, דאַרפט איהר וויסען, אַ פקח, אַ חכם עתיק, ער פערשטעלט זיך דוקא פאַר אַ חסיד, אַ כשר'ע נשמה, אַ וואוילען בעל-יועץ, וואָס מיינט אַלצדינג נאָר לשם שמים; ער איז געניט אין

וועלט־זאַכען, ווייסט, ווי אַזוי מענשען פיהרען זיך, און קען מאַכען פון שוואַרץ ווייס און פון אַ מאוס'ניצע אַ גרויסען פאַרשוין; ער פערשטעהט גוט אַ בלאַט גמרא, איז געניט אין די קליינע אותיות'לעך, דערביי האַלט ער זיך שטיל, געלאַסען אָהן כעס, און האָט אַזאַ צונג, אַז ער קען ווייך באַכען אַ שטיין.

אָט דער בחור מיינער האָט מיך גענומען, ווי זאָגט מען דאָס, צום סמיק. איך שטעה, דאַווען ברחילו ורחימו, האַלט שוין ביי שמונה עשרה, און יענער קומט מיט אַ גמרא און רוימט מיר איין אויפ'ן אויער: הערט נאָר, רב מענדעלע, אפשר קענט איהר מיר געבען צו פערשטעהן די משנה אין כתובות: „ואלו יוצאות שלא בכתובה"... — „אָט די געהען אַרויס אָהן אַ כתובה"?..

איך היץ זיך, שאָקעל זיך, דאַווען מיט אַ ברען, וויל נאָר ניט הערען די טרפה'נע ווערטער, און יענער טרעט ניט אָב, פערטייטשט מיר וואָרט אין וואָרט די משנה: „העוברת על דת משה ויהודית"... „די וואָס איז עובר אויף דת משה און אויפ'ן יודישען דת..." צו אַל די שוואַרצע יאָהר! — בייזער איך זיך. — וואָס קעהר זיך אָן הלכות נשים צו „עזרת אבותינו"?.. איך מאַך מיר האַרץ, זינג און דאַווען מיט גרויס דבקות און וויל זיך גאָר ניט אומקוקען אויפ'ן עכבראָש. יענער מוט זיך אָבער זיינס, ער חזר'ט אויך מיט אַ נגון: „ואיזוהי דת משה וכו' ואיזוהי דת ישראל"?... „וואָס ושע הייסט דת משה און אַז. וו. און וואָס הייסט דער יודישער דת"?.. וואָס איז דאָס? איך פערשטעה גאָר ניט. קענען וואָס ברענגט ער די דאָזיגע משנה? — וויל איך זיך אַרויסדרעהען פונ'ם יצר הרע'ס הענד. יענער לאָזט מיך אָבער ניט אָב. ער מאַכט פון מיר חוזק און שטעלט מיר אַרויס אַ צונג: מענדעלע! (שוין גאָר ניט רב מענדעלע) מיך, מענדעלע, ווערסטו ניט נאַרען! דו פערשטעהסט דוקא זעהר גוט, וואָס מע מיינט און קענען ווערען איך רייד דאָ... דערמאָן זיך נאָר, וואָס דער יונגער מאַן האָט דיר געזאָגט.

יאָ, אמת. איך האָב דוקא גוט פערשטאַנען, ווי טיעף דאָס ריהרט אָן און וויפיעל מען קען דרינגען פון אַזאַ משנה. נאָר וואָס רען? איך האָב זיך ניט געוואָלט מודה זיין. איך האָב בעסער געוואָלט נאַרען זיך אַליין. ווי דער שטיינער איז. צוליעב דעם נאַרעניש האָט דער יצר הרע ערשט בעקומען נאָך מעהר כח און האָט מיר גענומען איבער'חזר'ען דעם גאַנצען שמועס פון דער משנה וועגען דעם, וואָס

הייסט יודישער דת. א שטיינער: „א פרוי געהט מיט א הוילען קאָפּ, זי שפּינט אינמיטען מאַרק און רעדט מיט יעדערען, ניט ווי יודישע קינדער זענען זיך נוהג"... טפו זאָל ער ווערען! ער נעהמט, דער ימח שמו'ניק, און מאָלט מיר אויס פאַר די אויגען א יודישע טאָכטער, אַנ'- אויסגע'לאַסענע, ווי עס שטעהט דאָרט אין כתובות: זי שפּינט מיט א שפּינדעל און ווינקט דערמיט צו די בחורים און שפּיעלט זיך מיט זיי בפרהסיא. — און דאָס אַלץ, וועה איז מיר, אינמיטען דאַוונען!.. בייזע געדאַנקען קריכען מיר אין מוח, טאַנצען און שפּרינגען און בייסען מיך, ווי פליעגען סוף זומער. איין געדאַנק קומט, דער אַנדערער געהט אַוועק, און איך שטעה און קלעהר און פערקריך אַלץ טיעפער אין אבינות און דעות; איך ציה דורך א מחיצה צווישען הייליג און ניט הייליג, צווישען יודישע דינים איינגענע און איבערגענומענע ביי אנדערע פעלקער, צווישען ערטער און צייטען, און איך בוי שוין א נייע שטה אין יודישען דת! ס'איז ניט גלייך, טראַכט איך, יודישקייט צו יודיש- קייט: איינס שטאַמט פונ'ם באַרג סיני, עס איז אָנגעשריבען אין דער תורה און איבערגעגעבען פון דור צו דור — דאָס איז דת משה; און איינס איז פונ'ם גלות, פון די יודען, וואָס האָבען זיך אויסגעמישט מיט אַנדערע פעלקער — דאָס איז דער יודישער דת. דאָס ערשטע איז כלו קודש. אויף דעם שטעהט דאָס יודישע פאָלק מיט זיין בעזונ- דערער געשטאַלט און זיין אייגענעם חאַראַקטער; דאָס אַנדערע איז א גע- מישעכץ פון הייליגקייט מיט פּראָסטע, וואָכעדיגע מדות און מנהגים און מיינונגען, וואָס די יודען האָבען אריינגעזאַפּט אין זיך אין פיעלע ער- טער אין א משך פון לאַנגע יאָהרען. ווען סע קומט א דור פון נאַ- רישע מענשען, אָהן א קלאָרען קוק און אָהן א רעכטען פערשטאַנד, נעהמט דאָס יודישקייט אין זיך אַריין אַלצדינג, דאָס גוטע און דאָס שלעכטע, דאָס שענע און דאָס מיאוס, דאָס ריינע קאָרען און די פסולת, דעריבער זעהט עס אויס אַזוי משונה ווילד, און דעריבער... דעריבער איז אפשר בנציון געדערכט...

וועה, וועה צו מיינע יאָהרען! וואָס טוט מען מיט'ן יצר הרע! איך לאָז אַרויס א טיעפען זיפץ, פערוויקעל זיך אין טלית ביז איבער'ן גאַרטעל און שטעה מיט'ן פּנים צו דער וואַנד, א צובראָכענער, א צו- קאָכטער פון אַזוינע זינדיגע מחשבות.

— זייט זשע מוחל, פעטער! — הער איך עמיצער רופט צו מיר אין טאַקי באַלד דערפיהל איך א שטורך אין זייט.

איך קוק זיך אום און זעה: דער משרת פון דער אכסניא רוקט צוויי בעטלעך צו דער וואַנד, וואו איך שטעה.

— וואָס עפּעס צוויי? — פרעג איך.

— הלילה הזה שתּי פּעמים, — ענטפערט מיר דער בחור מיט אַ ווערטעל און מיט אַ צוקאַליעטשעטען פּסוק, ווי דער שטיינגער איז בײַ די דאָזיגע לייט. — וואו האָט איהר דען געזעהען, אַז צוויי זכרים זאָלען שלאָפען אין איין בעט?

— מילא איינער, ווייס איך, איז דאָ — טענה איך — דאָס איז דער יונגער מאַן. אָבער וואו איז דער אַנדערער?

— שנים שנים באו אל התבה, — לאַכט דער משרת אויף זיין שטייגער. — איין אורח ברענגט דעם אַנדערען אורח, און די בעל־הבית׳טע איז צופריעדען, זאָל איהר גאָט העלפען. און אײַך, אַז איהר וועט שלאָפען פיער־פינף אין איין חדר, וועט אײַך, אם ירצה השם, ניט שאַדען. סע וועט אײַך נאָר זיין וואַרעם.

— וואו זשע זענען די איבעריגע? — וואונדער איך זיך, ניט זע־הענדיג ניט רב ישראל׳ן, ניט דעם יונגען מאַן.

— די איבעריגע זענען, ווייזט אויס, פּראָסטע יורען, זענען זיי זיך אַוועק אין שטאָדט אַריין, — ענטפערט דער משרת און קוקט אויף מיר מיט איין אויגעל. — איהר, פעטער, זעה איך, זענט מיר שטאַרק אַריינגעטאָן אין דער תּפלה, סע פלאַמט אײַך אַזש דאָס פּנים; איהר האָט זיך אַזוי פערטיעפט, אַז איהר האָט גאָר ניט געהערט אַרויסגעהן די איבעריגע שכנים... ווייסט איהר זשע, וואָס איך וועל אײַך זאָגען? איך האָב דאָ אַנ׳עקרה, אַ פיינע און אַ וואוילע, דאַרף זי האָבען אַ ברכה פון אַ צדיק. זאָל איך זי אפשר רופען, די יפהפיה, וועט איהר זי בענשען? ...

שווער צו פערשטעהן, וואָס אַזאַ מין משרת, אַ ממזר־יונג, מיינט: דאַכט זיך, ער רעדט מיט דיר בתּמימות, און ס׳קען זיין, אַז ער טראַכט נאָר דער שוואַרץ יאָהר ווייסט וואָס. איך האָב מיך מישב געווען: לאָם איך בעסער זיין אַצונד דער נאַר. זאָג איך דעם משרת, אַז דער שליסעל פון קינדער געפינט זיך ניט אין מיינע הענד, און הייס איהם געהן

דער משרת איז אַרויסגעגאַנגען. איך בלייב ווייטער אַליין און הויב אָן כּלמר חוב זיין אויף אַלע מענשען, אַראָבנעהמענדיג אַ מוסר פון זיך. איך טראַכט מיר אַזוי: ווען עמיצער זעהט מיך, אַ שטיינער, ווי

איך דאַרף זיין אַן אַרבעטער? איך האָב זיך שטענדיג געמיינט, אַז איך בין אַ פרומער יוד, אַ הייסער צדיק, אַ כשר'ע נשמה; ווען ער נימט אָבער אַ קוק אינוועניג, וואָלט ער זיך דערשראָקען פאַר מיין אַייזערנעם יצר הרע און פאַר די שלעכטע געדאַנקען, וואָס האָבען זיך מיר געפלאָנטערט אין דאַווענען און מיך פערשלעפּט אין אַ העק. היינט אַז איך בין אַזוי, פון וואַנען זשע ווייס איך, אַז אַנדערע פרומאַקעס זענען בעסער? אפשר איז ביי זיי אויך די פרומ־קייט נאָר אַ מאַסקע און אינוועניג זענען זיי אָנגעשטאָפּט מיט מאוס'ע געדאַנקען און טרפה'נע תאוות? אפשר איז אין יעדען פנחס בעהאַלטען אַ זמרי בן סלוא?

— גאָט אין הימעל! אויב אַזוי, איז דאָך גאָר קיין יודען נים געבליבען! — שריים אין מיר דאָס האַרץ, און איך קלערער און טראַכט, שאַרף מיר דעם מוח צו בעווייזען, אַז איך בין אומגערעכט. סע העלפט אָבער נים. איך זיץ איינער אַליין אין מיין חדר און זיפץ און בין אויס מענש.

— האָב דיר אַכציג שוואַרצע יאָהר! ביז וואַנען איז דער שעור אַרומגעהן פוסטעפּאַס! — הער איך, ווי עמיצער טענה'ט צו מיר. דאָס מאָלט זיך מיר אויס, אַז די אַלטע מיינע לעגט אַוועק אַ ברכה, ווי דער שטייגער איז פון ווייבער, ווען זיי טרייבען־אונטער דעם מאַן צו זוכען פרנסה. — קוק איהם נאָר אָן, דעם הכשיט מיינעם: ליעגט אין דער קרענק אויף דער סטאַנציע און ברעכט זיך דעם מוח אויף נאַרישע מעשיות, וואָס זענען אַ דרייער נים ווערט. שען, כ'לעבען! ער האָט שוין גאָר פערגעסען, אַז ער האָט אַ ווייב מיט קינדער און אַז ער איז געקומען אַהער מאַכען געשעפטע. אַכזר! קוק זיך נאָר אַרום, וואו ביזטו אין דער וועלט. אלע יודען שטעהען אויף גאַנץ פריה, נעהמען די שטעקעלעך אין די הענד און לאָזען זיך געהן, זוכען, נישטערען, אפשר וועט גאָט צושיקען אַ געשעפטעל. און דו, עוכר ישראל, דו האָסט אינ־גאַנצען אַראָבגעוואָרפען פון זיך דעם עול פון פרנסה און — אַ יום־טוב אויף דיר! זאָלסט שוין נים דערלעבען יום־טוב, טאַטע זיסער! קאָרג צרות האָבען מיר געהאַט, קאָרג נעכט נים דערשלאָפען, ביז מיר האָבען אויסגעקראַצט די עטליכע קערבלעך אויף דער נסיעה, און דו ליעגסט זיך דיר אין עסט אַ קערבעל נאָך אַ קערבעל. עסען זאָלען דיך ווערים. אפשר וואָלט שוין אָבער געווען געגנוג? אפשר וואָלסטו שוין אויך זיך געלאָזט אין שטאָדט אַריין, האַ?

ווען מע גיסט מיך אָב מיט אַ הייסען אָקראָפּ, וואָלט איך ניט נעדאַרפט ווערען אַזוי צוקאָכט, ווי פון די דאָזיגע ווערטער. אין איין רגע זענען זיך צופלויגען אַלע מיינע פריהערדיגע רעיונות, און איך האָב זיך גענומען גרייטען אין שטאָרם אַריין: בעטאַפּט די פאות און די באָרד, אָנגעטאָן די שבת'דיגע קאַפּאָטע — אַ סגולה צו קרעדיט, ווי דאָס איז ידוע אַלע קליינשטעטלדיגע סוחרים. דורכגעהענדיג נעבען שפּיגעל, האָב איך, ווי אומגערן, אַ קוק געטאָן אויף זיך און בין זיך דוקא געפעלען!

— זייף און פּאָמאַדע, הענדשקעלעך און שטעקעלעך, טיכעלעך און קנעפּלעך, שוויבעלעך, שניפּסען, גאָפּלען מיט מעסערס — איהר דאַרפט ניט קיין בעטערס!... שרייט עמיצער נעבען דער טהיר. באַלד בעוויזט זיך אַ פּערסאָפּעטער יוד, לאָזט אַראָב דעם קלומעק מיט סחורה אויף דער ערד און נעהמט זיך ווייטער אויסרופען, וואָס ער האָט צו פּער־קויפען.

— מאַכט עס גיכער, רב קרוב, — זאָג איך איהם, — וואָרום איך האָב קיין צייט ניט. — יענער מאַכט זיך ניט הערענדיג און האַלט אין איין צעהלען:

— זייף און פּאָמאַדע, פּאַפּיער, קאָנווערטען, טינט און פּענעס, סם־המות פּאַר שטשורעס!..

— לאָזט געמאַך! איך מוז אַוועקגעהן! — בעט איך זיך ביי'ם יודען און קוק אויף איהם מיט רוגזה, טראַכטענדיג ביי זיך, ס'אַראַ מאוס'ע אומה אונזערע סוחרים זענען: זאָגסט איהם קלאָרע דבורים — ניין, ער מאַכט זיך ניט ווייסענדיג; זיין כבוד איז ביי איהם ניט ווערט אַ פּרוטה, ער וועט זיך פּאַר אַ פּערדיענסטעל לאָזען אָנשפּייען אַ פולע פּנים, אַנ'אמתער חלול השם!

— האָט רחמנות, פּאַני, גיט עפּעס צו לעזען, — בעט זיך דער יוד מיט אַ רחמנות־פּנים, און איך לייען אין זיינע אויגען זיין דלות און זיינע ביטערע צרות. — קויפט עפּעס אויף אַ פּאָטשאָנטעק. איך האָב היינט, ניט פאַר קיין שום יודען נעדאַכט, אַ פינסטערען טאָג. פון אינ־דערפריה אָן, חאָטש ציה זיך אויס, קיינער קויפט ניט פּאַר אַ גראָשען און איך בין, לא עליכם, אַנ'עני ואביון, אַ מטופל מיט קינדער. נעכטען האָט מען זיך מיט מיר שען אָבגערעכענט... נאָך אַ דאַנק גאָט פּאַר'ן גרויסען נס, וואָס מיר זענען אַלע לעבען געבליבען און כ'האָב אָבגע־ראַטעוועט אָט דאָס ביסעלע סחורה. קויפט, פּאַני, גיט צו לעזען!

מיר פערקלעמט דאָס האַרץ פאַר רחמנות אויף דעם אומגליקליכען יודען, און איך האָב שוין חרטה, וואָס איך האָב נאָר וואָס איהם גע־זירעלט אין האַרצען. איך זאָג איהם זעהר פריינדליך:

— גו, ניט זשע מיר זאָקען!

איך שטעק אַריין די האַנד אין קעשענע נאָכ'ן בייטעלע געלד — ניטאָ! איך זוך אין די הויזען, אין דער קאַפּאָטע, איך טאַפּ זיך אַרום פון אַלע זייטען — ניטאָ! מסתמא האָב איך עס אָנגעוואוירען נאָך נעכ־טען, בשעת איך האָב זיך גערראַפּעט אויף די גלייכע ווענד. אַ פּאָר מינוט שטעהען מיר אין געהאַקטע וואונדען און קוקען אָן איינער דעם אַנדערען — איך דעם יודען אין דער יוד מיך, און זיפצען. נאָכדעם געהמט דער יוד זיין פּעקעל אויף די פּלייצעס און געהט אַרוים מיט יסורים.

ס'איז נאָך אַ דאַנק און אַ לויב זיין ליעבען נאָמען, וואָס איך בין געפאַלען אויף אַנ'עצה, אַרויספּאָהרענדיג פון דער היים, אַראָבנעהמען עטליכע קערבלעך און זיי בעהאַלטען אין אַ קניפּעל אונטער'ן העמד. אַניט וואָלט מיר אויסגעקומען חאָטש באַלד זיך לאָזען איבער די הייזער. איך טאַפּ אָן מיט דער האַנד דאָס קניפּעל אויפ'ן בייך און זאָג זיך: שישו בני מעי! דאַנקען גאָט דערפאַר! — נאָכדעם טו איך אַ טאַפּ די לינקע פאה, אַ קראַץ אין קאָפּ — און לאָז זיך געהן.

איך בין נאָך ניט אַרויסגעגאַנגען פון דער אַכסניא, דערפיהל איך, אַז — ניין! לא מיט אַנ'אַלף! איך קען זיך ניט ריהרען פונ'ם אָרט. סע האַקט מיר אין די זייטען און סע טוט מיר וועה יעדעסביינדעל אינ'ם חוט־השדרה — נאָך אַלץ פון דעם נעכטינגען קלעטערען און פון דעם קלאַפּ אָן די באַנטעס. איך שטעה עטליכע מינוט ווי געלעמט, אין קאָפּ שווינדעלט מיר, די פים זענען ווי צוגעקאָוועט. קוים מיט צרות האָב איך זיך פערשלעפּט צוריק אין מיין ווינקעלע. פּאַוואָלינקע, אויף אַלע פיער, האָב איך זיך צוגערוקט צום בעטעל און מיט גרוים מיה אַרויפ־געקראָבען אויפ'ן געלעגער.

זיך ליעג אויפ'ן בעטעל און סע לאָזט מיך ניט ריהען.

סע טוט וועה דער גוף און ס'ז נאָגט אין דער נשמה. גוטע און שלעכטע געדאַנקען מישען זיך איבער, שטויסען זיך אָן איינער אָן צווייטען, ערקלעהרען מיר די אַלע מעשים אויף פערשירענע איפנים.

אָט קיק איך זיך צו צו די צרות מיט די אומגליקען, וואָס האָבען זיך געטראָפען די לעצטע טעג, און איך ווער ביי זיך גרויס. איך טראַכט מיר: אַז וואויל איז דיר און אַז וואויל איז דעם פאָלק ישראל, וואָס דער גאָט פון אברהם׳ן, פון יצחק׳ן און פון יעקב׳ן טוט אייך ביישטעהן אין אַלע אייערע נויטען. פרעהט זיך, יודעלעך, און דאַנקט זיין היילינגען נאָמען פאַר די נסים, וואָס ער בעווייזט אייך יעדע שעה, יעדע מינוט!.. אין איך ווער שטאַרק אויפגעלעגט און שיק אַ שבח דעם רבון עולם פאַר דעם נס, וואָס ער האָט מיט מיר געטאָן: וואָס איך בין נצול געוואָרען מיט׳ן לעבען, וואָס איך בין אָבגעקומען נאָר מיט אַ קלאַפּ, אַ שבורך, אַ וועהטאָג אין זייט, בשעת איך האָב געקענט ברעכען האַלז און נאַקען, חלילה. אַ דאַנק דיר, גאָטעניו, אַבי מע לעבט, אַ דאַנק דיר, פאָטער אין הימעל. — און אָט ווערט מיר קאַלאַמוטנע אויף דער נשמה און איך זאָג מיר: אַז אָך און וועה איז דיר און אַלע יודען, וואָס איהר קענט אַ טאָג ניט איבערלעבען אָהן נסים! אַזוי לעבט נאָר אַ קנעכט, אַן׳עבד! מע דערלאַנגט איהם אַ פּאַטש אין פנים — ער מאַכט זיך ניט וויסענדיג; מע האַקט איהם אויס אַ צאָהן, מע נעהמט איהם אַרויס אַן׳אויג, ער דאַנקט גאָט, וואָס מ׳האָט איהם ניט אויסגעהאַקט צוויי ציינער, ניט אַרויסגענומען ביידע אויגען... קנעכט זענט איהר, יודעלעך, קנעכט! איהר ווייסט נאָר דאַנקען פאַר יעדער מכה, פאַר יעדער צרה שלא תבוא; אין יעדען אומגליק, אין יעדער אָנשיקעניש געפינט איהר נאָך נסים ונפלאות. אַז יענע יודעלע מיט׳ן פּעקעל סחורה, וואָס איז אין איין טאָג געוואָרען אַן׳עני ואביון, זאָגט דאָך אויך על הנסים..., אָבער צוריק, טראַכט איך מיר, אפשר איז טאַקי דער רבונו של עולם גערעכט? אפשר איז דאָס אַן׳אָבקומעניש פאַר אונזערע זינד?.. ענטפערט מיר דער יצר הרע: וואָס זענט איהר עפּעס זינדיגער פון אַלע אַנדערע מענשען? זאָגט מיר, איך בעט אייך, מיט וואָס האָט איהר זיך דאָס אַזוי פערזינדיגט? אפשר דערמיט וואָס איהר לעבט, וואָס איהר עסט און טרינקט און האָט קינדער? זענט איהר דאָך אָבער נאָר מענשען, בלוט און פלייש, איהר האָט אַ מאָגען, ווי אַלע אַנדערע מענשען, איהר האָט אויך חושים און געפיה־ען און תאוות און בעדערפעניסען, ווי אַלע לעבעדיגע בעשעפעניסען! דאַכט זיך, פערקעהרט, ניטאָ אויף דער וועלט קיין אומה ולשון, וואָס זאָל אַזוי דיענען גאָט פון אינדערפריה ביז ביי־נאַכט, ווי דער יוד. איהר לעבט דאָך גאָר ניט, איהר זענט דאָך פון אַלע זייטען אַרומגעצאַמט מיט דינים און

חומרות און סיגים, בײַ אײַך איז דאָך אויף יעדען פון אײַערע רמ"ח אברים, אויף יעדער אײנציגער פון אײַערע בערערפענישען אָנגעטשעפּעט גאַנצע פּעק מיט מצות און דקדוקים גרויסע און קלײנע. עסען עסט איהר קרענק, אָבער זאָגען זאָגט איהר זיך אָן, ווי אַ פּויק אי פאַר'ן עסען, אי נאָכדעם. אויף יעדען טריט האָט איהר אויסגעבויט שוהלען און בתּי־מדרשים און חדרים און ישיבות, אַלע אײַערע יאָהרען פערברענגט איהר באהלה של תורה. אײַערע קינדער לערענט איהר ניט דאָס, וואָס זיי דאַרפען קענען צום לעבען, מחמת איהר דאַרפט זיי דאָך שטאָפּען מיט דער הײליגער תּורה. די בערערפענישען פון דער איצטיגער צײט זענט איהר מבטל צוליעב אַזוינע הלכות און דינים, וואָס האָבען נאָר אַ שיכות צו פערגאַנגענע צײטען און דורות. און אַלץ צוליעב וואָס? כדי איהר זאָלט זיך אונטערקויפען בײַ'ם רבונו של עולם, כדי איהר זאָלט איהם דיענען מיט אַלע אײַערע חושים, מיט אַלע אברים, מיט אײַער גאַנצען לײב און לעבען. און איהם איז נאָך אַלץ קאַרג, ער איז אַלץ ניט צו־פרידען, ער האָט נאָך אַלץ צו אײַך טענות! נאָר לאָז שוין אפילו זײַן, אַז איהר האָט זיך יאָ אַמאָל טועה געווען, אַז ס'האָט זיך אײַך געטראָ־פען אַ מכשול — איהר זענט דאָך ניט מעהר ווי מענשען — נו, דאַרף מען שוין זײַן ברוגז אײביגע יאָהרען, דאַרף מען שוין גאָר קײנמאָל ניט וועלען פערגעבען? דער פּחד און די הכנעה האָבען פון אײַך געמאַכט אַ תּל, איהר זענט געוואָרען חניפה'ניקעס, צבוע'קעס, נידעריגע מענשען, איהר האָט מורא צו זאָגען דעם רבונו של עולם דעם אמת אין פּנים. איהר גיט איהם אָב דעם גערעכט, מחמת איהר ציטערט פאַר זײַן שווערען משפּט. דערמאָנט זיך אָבער, וואָס האָבען אײַערע עלטערען געטאָן! אָ, זיי האָבען קײנעם ניט גע'חנפ'עט, זיי האָבען געזאָגט דעם אמת אפילו נאָט אַלײן! געקומען ירמיהו הנביא און געזאָגט: וואו זענען זײַנע שרעקען? און האָט ניט געזאָגט: דער גאָט פון שרעק. געקומען דניאל און געזאָגט: זײַנע קינדער זענען געפאַנגען, וואו זענען זײַנע גבורות? און האָט ניט געזאָגט: דער גאָט פון גבורה... ווײל זיי האָבען געוואוסט, אַז ער האָט ליעב דעם אמת, איז ער מסכים מיט'ן אמת, דעריבער האָבען זיי ניט גערעדט פאַלש. און אײַערע ערשטע חכמים לײגען אַרײן אַזוינע ווערטער אין דעם מויל פון דער כנסת ישראל: רבון העולמים, דו האָסט געשריעבען אין דײַן תּורה: לא תקום ולא תטור *) —

---

*) ניט טראָגען קײן נקמה און האַס אין האַרצען.

אין אַליין ביסטו אַ נוקם ונוטר... דו מענטש און איך טאָר ניט ?!" — ניין, מענדעלע, מע דאַרף זיך ניט נאַרען, ביסט דאָך אַ יוד אַ למדן און קענסט די אַלע מאמרים אין גמרא און מדרש, אפשר וועסטו מיר ווילען פערשטאָפּען דאָס מויל מיט דער תשובה, וואָס עס שטעהט דאָרטען, דהיינו: דו וועסט זאָגען, אַז ער איז אַ נוקם ונוטר צו אַ נ ד ע ר ע, ניט צו אונז, יודען, — איז אומזיסט דיין טרחה! מיך וועסטו ניט אָפּ־פּטר'ען מיט אַזוינע תירוצים. דו ווייסט דאָך זעהר גוט, אַז א ו י ף אַ י י ך, אויף אייך אַליין, קומען אַלע צרות מיט אַלע אומגליקען, און דאָס ציהט זיך שוין, ברוך השם, ניט איין יאָהר און ניט הונדערט...

„וועה, וועה, וואָס טוט מען מיט'ן יצר הרע!" איך זיפץ נעבעך, אַז עס קען רירען אַ שטיין, איך וויל אָנרייצען דעם יצר טוב, ער זאָל פערטרייבען דעם דאָזיגען אומגעריכטען אַדוואָקאַט, וועלכער איז גאָר געקומען אינמיטען דערינען מלמד זכות זיין אויף דער כנסת ישראל. קום, בעט איך זיך, ענטפער אָב דעם טרפה'נעם מסית. מיין יצר טוב האָט אָבער אַ יודישע טבע: אַז ער זעהט פאַר זיך אַ פּריץ, ווערט ער דערציטערט און קען ניט עפענען אַ מויל; יענער שרייט, זידעלט, פּיל־דערט, און ער שטעהט ווי אַ ניונקעלע מיט אַנ'איינגעבויגענעם קאָפּ. דערפאַר, אַז יענער שרייט זיך אָן און געהט אַוועק, קריכט ער ערשט אַרויס פון זיין ווינקעל און הויבט אָן מוסר'ן מיט אַזאַ ברייטקייט און אַזאַ ליאַרעם, אַז הימעל עפען זיך. אַזוי איז די טבע פון יעדען שוואַכען. ווען ער איז עולה לגדולה. הערען זיין מוסר איז ערגער. ווי אַ פּאַטש אין פּנים.

אַז אָך און וועה איז מיר מיט מיין יצר הרע, און אַז ווינד און וועה איז מיר מיט מיין יצר טוב!..

געשלאָפען בין איך דוקא דעם טאָג אַזוי געשמאַק, אַז איך גע־דענק שוין ניט, איך זאָל אַזוי שלאָפען. דער שלאָף האָט פון מיר אַראָבגענומען אַלע דאגות, געמאַכט מיך פערגעסען מיין הארצקלעמעניש און אַריינגעגעבען כח אין מיינע אברים. אַז איך האָב זיך אויפגעחאַפּט אויפדערנאַכט, בין איך געווען פריש און געזונד, ווי אַ נייע הויט איז אויף מיר אַרויף. דער יוד איז ווי יענע קליינינקע בעשעפענישלעך, וואָס מע קען זיי שוין ניט אָנזעהן מיט'ן אויג. אַזאַ בעשעפענישעל קען ליע־גען אַ לאַנגע צייט טרוקען, דאַר, אָהן אַ סימן פון לעבען. פּרובסטו אָבער אַרויפגיסען דערויף אַ טראָפּען וואַסער, — אַהאַ, עס לעבט שוין, עס שוועבט שוין, עס יאָגט זיך אינ'ם טראָפּען, עס זוכט חיונה, פּריש,

לעבעדיג, אַקוראַט ווי ס׳איז גאָר קיינמאָל נים געלעגען פערשמאַכט, נעהם אַ יודען אַ דאַרען, אַ קוואַרען, וואָס קוים סע האַלט זיך אין איהם די נשמה, לאָז איהם נאָר איין מינוט חאַפּען פרייער דעם אָטעם, קוםט באַלד אַריין אַ נייַ לעבען אין זיינע אויסגעטריקענטע ביינער און ער נעהמט זיך צו דער אַרבייט מיט אַלע אברים און מיט דער גאַנצער נשמה.

אַז איך האָב זיך אויפגעחאַפּט, זעה איך, סע ברענט אַ ליכט אויפ׳ן טיש אין עק חדר, רב ישׂראל און בנציון און נאָך צוויי פרעמדע יונגע לייט זיצען אַרום טיש און פיהרען אַ הייסען וכוח. איך ליעג אויפ׳ן בעטעל, הער זיך איין אין אַלע זייערע טענות, שטעל מיר אַריין פאַר זיך מיינע הערות אין זייער שמועס און גיב זיי אָב דעם גערעכט.

— זאָגט אייך, וואָס איהר ווילט, — שרייט איינער פון די נייע,— איידער איהר וועט ניט בעפרייען דעם נפש, וועט די גאולה פון דעם גוף ניט האָבען קיין ממשות. אויב מיר ווילען אויסבעסערען דאָס יודישע פאָלק, דאַרפען מיר אָנהויבען פון די יודישע דעות, פון דער יודישער פיהרונג; מע מוז קודם כל אויסגלייכען דעם יודען׳ס נשמה. אַז ער זאָל נים זיין אַזוי געפאַלען ביי זיך, ער זאָל זיך אויפהערען אַרומטראָגען מיט נאַרישע געדאַנקען, ער זאָל זיך אָבזאָגען פון שאַחער-מאַכער, פון קנאה און שנאה און פון טויזענטער אַנדערע שלעכטע מדות, וואָס האָבען זיך צוגעקלעפּט צו איהם אין גלות אין אַ משך פון צוויי טויזענט יאָהר. מע מוז ערשט מאַכען אַזוי, אַז דער יוד זאָל קענען אויפנעהמען ריכטיגע געדאַנקען און אָרענטליכע מדות, אַניט וועט ער אין ארץ ישׂראל אויך נים אַיינפיהרען קיין רעכטען ישוב און זיין לעבען וועט האָבען אַ פּנים פון חוזק.

„גערעכט״! — טראַכט איך מיר אין מיין ווינקעל, און איך שטעל מיר פאַר די אייביגע רייסעניש׳ען אין אונזער קהל׳שען לעבען, די חוצפה און די פאַלשקייט פון אונזערע עוסקים בצרכי צבור, וואָס ס׳רוב זענען זיי גראָבע יונגען, בורים, נידעריגע מענשען און וואָס נאָר צוליעב זייער עזות ווערען זיי ביי אונז קהל׳שע מאַכערס. איך דערמאָן מיר די קריגע, די מסירות, די פּייערדיגע פּעטש, וואָס פליהען צוליעב עליות רבנים, שוחטים, חזנים. איך מאָל זיך אויס, ווי די קלענערע חנפ׳ענען ביי אונז די גרעסערע, זענען זיך מכניע פאַר אַ ליאַדע בעל יכולת, זינגען איהם שירות ותשבחות אָהן אַ מאָס און אַ שעור, און ווי יענער פעררייסט די נאָז, האַלט זיך מעשה תקיף און איז מבוזה מבזה זיינע ברידער, —

אַלץ ניט ווערליג דעם מענשענ׳ס פערדיענסט, נאָר גלאַט אַזוי, אָהן אַ כאָלק, אָהן אַ חשבון. — איך דערמאָן זיך די אַלע שענע זאַכען און טראַכט מיר: אויב אַזוינע וועלען זיך לאָזען קיין ארץ ישראל, איז שוין גלייכער בלייבען דאָ!

— אדרבא, קאַין! — ענטפערט בנציון, — דער שכל איז פונקט פע־קעהרט. פריהער דאַרף קומען די גאולה! אַז די יודען וועלען לעבען אויף זייער ערד און פערדינען זייער ברויט דורך שווערער אַרבייט, ווי פאַרצייטען, אַז זיי וועלען בעקומען אַ געזונטען גייסט און וועלען אויפ־הערען ציטערען פאַר׳ן מאָרגעדיגען טאָג, וועט די נשמה זייערע אויך ווערען געזונט. דעמאָלט ערשט וועלען זיי זיך אָנהויבען פיהרען מיט חכמה און מיט יושר, דעמאָלט ערשט וועלען זיי בעקומען גוטע מדות און געהויבענע געדאַנקען — און ס׳וועט ניט בלייבען קיין סימן פון די אַלע מאוס׳ע הנהגות, וואָס מיר זעהען איצט ביי׳ם דערשלאָגענעם יודען. אָרימקייט — דאָס איז די שטינקענדיגע בלאָטע, וואו סע מעהרען זיך אַלערליי פאַסקודנע שרצים און רמשים. זאָל נאָר אויסגעטריקענט ווערען די בלאָטע — וועט קיין שלעכטע בעשעפענישען ממילא ניט בלייבען.

„ער איז אויך גערעכט!“ — טראַכט איך מיר און איך דערמאָן מיר די אַלטע טענות צווישען דעם רבונו של עולם און דער כנסת ישראל. די כנסת ישראל זאָגט: רבונו של עולם, אין דיר איז געווענדט, דו זאָלסט אונז אויסלעזען. השיבנו ונשובה! ענטפערט ער איהר: ניין, ס׳איז אָן דיר געווענדט, שובו אלי ואשובה אליכם! בעגנוגענט זיך ניט די כנסת ישראל מיט אַזאַ פסוק, וואָס דער רבונו של עולם ברענגט פונ׳ם נביא מלאכי, און זי טענה׳ט זיך אוים מיט אַ פסוק פון תהלים: „שובנו אלהי ישענו“ — און זי איז דוקא גערעכט. וואָרום וואָס זעהען מיר דען אין דער וועלט? אַ גראָבער יונג, אַ גס, אַ מנוול, אַ נידעריגע בריאה, אַז סע שפיעלט איהם דאָס גליק און ער ווערט רייך, — ווערט ער גאָר אַנ׳אַנדער מענש. אינאיינעם מיט׳ן מזל בייט זיך ביי איהם אי די צורה, אי דער געדאַנק, אי דאָס ריידען, אי אפילו דאָס קול. אַז גאָט ריכט אויף אַ מענשען, און גיעט איהם ריינע קליידער, ווערען אפילו די וואַנ־צען שלום מיט איהם, פערשפאָרט ער זיך קראַצען...

— ניטאָ קיין גאולה אָהן דעם גואל צדק! — שרייט רב ישראל אין גרויס אימפעט. — ביאת הגואל איז אין די הענד פונ׳ם רבונו של עולם און דאַרף פאָרקומען בדרך נס. ווער סע וויל ברענגען די גאולה בדרך הטבע — איז אַ כופר און אַ הפקר־מענש און אַ גראָבער יונג.

„ער איז אויך גערעכט, אַזוי שטעהט טאַקי אין אַ סך ערטער אין גמרא און אין מדרש", — טראַכט איך מיר און דערמאָן זיך אַ טרויעריגע מעשה, וואָס איז זיך מיט מיר פערלאָפען, אַז איך בין געווען אַ יונגעל. ס'איז דעמאָלט געשטאָרבען מיין טאַטע, אַ יוד אַ לערנער און אַ מכובד. אונז, יתומים, האָט ער ניט איבערגעלאָזט גאָר ניט, אַחוץ זיין מזרח־שטאָרט אין בית מדרש, וואו ער פלעגט דאַוונען און לערנען. איך, אַ בן־יחיד און אַ חשוב קינד, אַז איך פלעג זיצען מיט'ן טאַטען אין מזרח, בין איך געווען זעהר גרויס ביי זיך און פלעג קוקען מיט גדלות אויף מיינע חברים. אַז דער טאַטע איז געשטאָרבען, האָב איך זיך אַוועקגעלאָזט אין דער פרעמד לערנען. איך האָב זיך גוט אָנגעליטען גלות, אויסגעוואַלגערט זיך אין אַלערליי שטעדטלעך, אויסגעשטאַנען, וואָס סע קען נאָר אויסשטעהן אַנ'עלענדער, פערוואָהרלאָזטער יתום. דערווייל האָט מען פערקויפט אונזער שטאָרט — אונזער קרוין און אונזער שענקייט. אַז איך האָב שפּעטער מיט אַ צייט זיך אומגעקעהרט אַהיים, ווי אַ פריבלודנע שעפּעלע, און בין אַריינגעקומען אין בית מדרש, איז דאָרט יעדערער זיך געזעסען אויף זיין אָרט, נאָר איך האָב ניט געהאַט, וואו צו זיצען. איך האָב זיך געמאַכט האַרץ און געלאָזט געהן צו אונזער אַמאָליגער שטאָרט, וואוהין ס'האָט מיך אַזוי געצויגען אַלע יאָהרען. איך הויב אויף די אויגען — אי וועה! אויף מיין טאַטענ'ס אָרט זיצט אַ פרעמדער, אַ יוד פון אַ נידעריגען גראַד, וואָס דאָס רעדעל האָט זיך איהם אַ דרעה געטאָן און ער איז געוואָרען אַ גאַנצער גביר אין שטעדטעל; נעבען איהם שטעהען זיינע דריי בנים, דריי געזונטע בחורים, ווי די קאָטעס. — דער יוד וואונדערט זיך, קוקט אויף מיר מיט אַ בייזער מינע, ער האַלט זיך אָבער נאָך איין. די בנים האָבען מיך דערזעהען, האָבען זיי מיך גענומען שטופען, שטורכען מיט די עלענבויגענס און מיט די זייטען, חאָטש איך בין געשטאַנען שטיל, ווי אַ לעמעלע, און האָב זיך געהיט, איך זאָל זיי, חלילה, ניט פערטשעפּען. דער יוד האָט דאָס דערזעהען, האָט ער מיר פריהער אַ וואונק געטאָן מיט די אויגען: נעה! נאָכדעם האָט ער זיך שוין צושריגען אויף אַ קול: אַוועק, שייגעץ! דאָ האָבען די בנים זיך ערשט דערפיהלט תקיף און האָבען מיך מיט חרפות און בזיונות פעדיאָגט פונ'ם מזרח. אַז איך בין אַרויס פונ'ם בית־מדרש אַ דערשלאָגענער, מיט אַ פערקלעמט האַרץ און מיט ברעהרען אין די אויגען...

„אוי, ברידער, ניט פאַר אייך געראַכט אַזאַ וועהטאָג, ווי איך

האָב דעמאָלט נעפיהלט׳ . . . — שרייט אין מיר מיין האַרץ און איך קריעג
שטאַרק רחמנות אויף די יודען דאָרט אַרום טיש . . . אַז איך האַפּ זיך
אויף פון מיינע געדאַנקען און הויב זיך אָן ווייטער איינהערען אין שמועס,
האַלט איינער פון די נייע אַ לאַנגע דרשה און די איבעריגע שווייגען.

. . . אָט אַלצדינג, וואָס זיי טוען, איז בלאָטע, אַלע פרנסות טויגען
אויף קלאָג, אַלע געשעפטען הענגען אין דער לופטען, אַ טייל פון זייער
אַרבייט איז מיאוס־פּאַסקודנע, אַ טייל האָט ניט קיין פּיצעל ממשות! —
הער איך, ווי ער רעדט, און איך פערשטעה, אַז דאָס מיינט ער די
כנסת־ישראל. — זייער גאַנצער משא־ומתן, זייער האַנדלען און וואַנדלען,
זייער יאָגעניש נאָך מסחרים פון דעם מסחר מיט וועקסלען, ביז דעם
מסחר מיט אַלטע קליידער, מיט פערשימעלטע שמאַטעס, — איז נאָר
איין האַרץ־וועהטאָג, איין גרויסע קללה: סע טריקענט אויס דעם מוח,
סע נעהמט אַראָב דאָס פליייש פונ׳ם לייב, סע זויגט אויס דעם מאַרך
פון די ביינער, און סוף כל סוף בלייבט מען קבצנים, עניים ואביונים.
וואָס זשע טוט מען, ווי העלפט מען? דערצו איז דאָ נאָר איין רפואה:
געזונטע, עהרליכע אַרבייט, וואָס ברענגט רייכע פרוכט היינט און מע
דאַרף ניט ציטערן, אַז זי וועט זיך אויסלאָזען מ אָ ר ג ע ן. נאָר אין ערד־
אַרבייט איז איצט די יודישע גאולה, ניט אין יאָגען זיך נאָך אַנ׳איינגענער
מדינה, ווי איהר רעכענט. קאָץ! איהר, ברודער, פערשטעהט ניט ריכ־
טיג אונזער שטה, איהר ווילט מיט אַמאָל פערהאַפען צו פיעל, דערי־
בער מיינט איהר, אַז מע מוז פריהער מאַכען אַזוינע מורא׳דיגע הכנות:
זיך אויסלערנען פערשיידענע חכמות, זיך צוגעוועהנען צו מלוכה־פיהרונג,
זיך בעפרייען פון אַלערליי מיאוס׳ע מדות און אַזוי ווייטער. איהר ווילט
צו פיעל, דעריבער בלייבט איהר ביי גאָר ניט. וואָרום ממה נפשך:
אָדער די סבות פון אונזער פינסטערניש און אונזערע שלעכטע פיהרונ־
גען זענען ש ט ע נ ד י ג ע, זיי בלייבען כסדר, ווי זיי זענען איצט, וואָ־
רום מיר מיט אונזער איינענעם ווילען ק ע נ ע ן זיי ניט אָבשאַפען, און
ווער ס׳קען יאָ, דער ו ו י ל ניט, — איב אַזוי איז דאָך ניטאָ, וואָס צו
וואַרטען, אַז דער יוד אין גלות זאָל ווערען מעהר מענש, הייסט עס —
מיר דאַרפען נאָר ניט קיין האָפנונג אויף ווייטער; אָ ד ע ר סע וועט יאָ
קומען אַ גוטע שעה און עמיצער, ווער סע האָט די יכולת, וועט אָב־
שאַפען יענע ביטערע סבות, וועט דאָך דער יוד קענען לעבען בכבוד
דאָרט, וואו ער לעבט איצט און וועט פערשפּאָרען זיך שלעפען אין עק
וועלט. פערקערט: דעמאָלט וועט דער יוד נאָר פערגעסען אָן זיין

יודישקיים, ווי דער שטייגער איז פין אונזערע ברידער, אַז סע ווערט זיי אַביסעל גראַמער אין קאָפּ. ניין, ניין, קאַין! איהר זענט מיט אונז ניט מסכים נאָר דערפאַר, וואָס איהר פערשטעהט ניט גיט. וואָס מיר ווילען! מיר ווילען פראָסטע, פשוט'ע אַרבייט אין ארץ־ישראל. אָהן חכמות, אָהן קונצען. נאָר צוליעב דעם פאָהרען מיר אַהינצו. מיר ווי־לען איינפלאַנצען אונזער חברה אין דער דאָזיגער ערד, אין אַ מקום נאמן, מיר ווילען בעאַרבייטען די דאָזיגע ערד מיט אונזערע אייגענע הענד און לעבען דאָרט אַ חיים של שלום, חיים של ברכה, חיים של חלוץ עצמות, ווי אונזערע עלטער־עלטער־זיידעס האָבען געלעבט אין יענעם לאַנד. אונזער אַרבייט וועט אונז ניט נאָר אויסגלייכען אונזערע ביינער, פערהיילען די וואונדען פון אונזער גוף, זי וועט אויך אַריינגעבען נייע קרעפטען אין אונזער נשמה, זי וועט אויף אונז אויסגיסען אַ גאַנצען אוצר פון הייליגע געדאַנקען און טייערע זכרונות, זי וועט אומקעהרען דאָס האַרץ פון די קינדער צו זייערע עלטערען, פערבינדען דעם היינט מיט דעם מאָרגען, אַז אונזער היסטאָריע זאָל זיך ציהען ווייטער, אַז דער נאַציאָנאַלער געדאַנק זאָל לעבען און זיך וועבען אין דער מחנה ישראל; זי וועט פעראייניגען ביחודא שלימא דעם דת מיט דעם לעבען, אַזוי, אַז די תורה וועט זיין די נשמה פון די מעשים. און די מעשים— דער גוף פין דער תורה, און זיי וועלען לעבען איינס אין אַנדערען און איינס דורכ'ן אַנדערען, ניט אַזוי ווי אין גלות, וואו די ווערטער פערנעהמען דאָס אָרט פון מעשים און דאָס דאַוונען און לערנען און לייענען זענען געוואָרען אַ מיטעל צו מקבל זיין שכר. אָט דאָס ווילען מיר, איך און מיינע חברים, אָט צוליעב דעם פערלאָזען מיר אונזערע עלטערען, אונזער היים, אפילו אונזערע אוניווערזיטעטען, און געהען אַרבייטען אויף די בערג פון ישראל, אויסטרעטען אַ וועג פאַר אונזערע ברידער און ווייזען זיי אַ לעבעדיגען ביישפיעל. דאָס וויל אויך מיין חבר בנציון, זייט אויף אונז ניט ברוגז, רב ישראל, — קירעוועט זיך דער יונגער מאַן אוים צו רב ישראל'ן מיט אַ ליעבליכען שמייכעל, — מיינט ניט, אַז מיר זענען כופרים. מיר זענען יודען, געטרייע זיהן פון אונזער פאָלק, נאָר מיר ווילען ניט וויסען פון קיין סודות, פון הלכתא למשיחא. וואָס ס'וועט שפעטער זיין, דאָס ווייסט איין גאָט, מיר ווילען אָבער זאָרגען פאַר'ן היינט, פאַר דעם קיום פון אונזערע ברידער, ווי עס איז דער חוב פון יעדער לעבעדיגער בעשעפעניש.

„ער דרשנ'ט נאָר חריפות, ער איז, כ'לעבען, גערעכט", —

מדאַכט איך מיר, ווי דער מנהג איז ביי אונזערע לעווער, וואָס זיי לייענען אפּי יוצא זיין, הערען אוים אַלערליי מיינונגען, איינע אַ היפּך פון דער אַנדערער, און געבען זיך ניט אָב קיין דין וחשבון, וואָס עמיצער וויל. ביי זיי איז שטענדיג גערעכט דער לעצטער, ווער שמועסט נאָך דער. וואָס האָט אַ שאַרף צינגעל און קען יענעם דערגעהן ביז די לעבער מיט שטעכוויערטלעך און חכמה׳לעך, דער איז ביי זיי גאָר דאָס אייבערשטע פּינ׳ם שטייסעל און זיי האָבען פון איהם ווילד הנאה, ווי, אַ שטייגער, פון אַנ׳אָקס אַ גביר, וואָס האָט גענימען דעם אַנדערען אויף די הערנער אין צידק. איך האָב געחאַפּט אַ קוק אויף רב ישראל׳ן: ער האָט שטאַרק פערקריממט די נאָז און פערקנייטשט דעם שטערען, געשטאַנען עפּעס לאַי עליכם׳דיג, געקראַצט זיך אין דער באָרד און אין די פאית און געבאַכט מיט די ליפּען, ווי איינער, וואָס וויל עפּעס זאָגען און האָט ניט קיין ווערטער. נאָכדעם האָט ער אַ מאַך געטאָן מיט׳ן קאָפּ און אַ זאָג געטאָן:

— פוגדעסטיועגען... פינדעסטוועגען זענט איהר פאָרט כיפּרים און הפקר־מענשען, אָט וואָס! בעטראַכט זיך נאָר, וואו איהר האַלט! ביי אייך אַלע איז שוין אָבגעערדט איינמאָל פאַר אַלע מאָל, אַז אַ יוד איז טריף, אַז יודישע מדות טויגען אויף צעהן מויזענט כפּרות, אַז יודישע פּיהרעכצען זענען פּע, מאוס, פּאַסקודנע, לא יוצלח, טפו זאָלט איהר ווערען! ס׳איז דאָך אַ חילול השם! וואָרום באמת, וואו איז נאָך דאָ לייטישערס פון אַ יודען, עהרליכערס, כשר׳ערס פון אַ יודען? ווער טוט נאָך אַזוי פיעל מצות און מעשים טובים, ווי מיר, יודען? וואָס איז, אויב ס׳איז דאָ צווישען אונז שלעכטע, פערדאָרבענע, איינער צווישען טויזענט, זענען שוין אַלע, חלילה, פערפאַלען? וואָס איז, אַנדערע אומות זענען טאַקי כולו צדק, כלו קדש? ניין, ברידערלעך! מיר האָבען זיך מיט אונז ניט. וואָס צו שעמען, מיר האָבען ניט, וואָס צו פעריכטען! ווייסט איהר יאָ, וואָס אונז פעהלט? אַ גוטער מליץ יושר, אַ מענש מיט אַ צונג און מיט אַ פען, וואָס זאָל דערווייזען לפני העמים והשרים אונזער פיינקייט און פערשטאָפּען דאָס מויל יעדען שטן מקטרג. אָט וואָס מיר דאַרפען האָבען.

„יאָ, יאָ, רב ישראל, אַזאַ יאָהר זאָל איך האָבען, ווי איהר זענט גערעכט. אַ יישר כח אייך, וואָס איהר האָט זיי געגעבען דאָס קוויטעל — די דאָזיגע שנעקעס", — טראַכט איך מיר און קוק פון דער וויטענס אויף דער הב־ה. געדענקט האָב איך, אַז נאָך אַזאַ פסק וועלען זיי שוין

נאָר בלייבען אָהן לשון. האָט זיך אָבער אַרויסגעוויזען, אַז איך האָב געהאַט אַ טעות. רב ישראל'ס ווערטער האָבען זיי ערשט געגעבען אַ נייעם ענין צו שמועסען און טענה'ן און אַמפּערען זיך. איינער, דער דריטער, וואָס די איבעריגע האָבען איהם גערופען סעגאַל, האָט סוף כל סוף איבערגערעדט זיי אַלע. מ'איז ביסלעכווייז אַנטשוויגען געוואָרען און מ'האָט זיך צוגעהערט צו זיין היציגער דרשה.

— אויב אַזוי, — האָט סעגאַל געזאָגט, אומקעהרענדיג זיך צו אַ פריהערדיגען שמועס, וואָס איך האָב איהם, ווייזט אויס, פערהערט, — אויב אַזוי, מוז מען דאָך מודה זיין, אַז דאָס ליעגט שוין אין דער טבע פון אַ מענשען: אַזוי ווי יעדער איינציגער וואָלט אַ בעלן געווען זעטיגען זיין תאוה, ווען ער האָט חשק צו אַ נקבה, אַזוי וואָלט ער אַ בעלן געווען אויסגיסען אויף יענעם זיין כעס, ווען ס'איז איהם אָנגעזאַלצען אויפ'ן האַרצען. נאָר וואָס דען? אַזוי ווי אַ מענש איז ניט שטענדיג פריי צו ממלא זיין, ווען איהם ווילט זיך, זיין תאוה, נאָר ער מוז זיך איינהאַלטען, גובר זיין זיך אַליין צוליעב יענעמס כבוד און יענעמס גוטען נאָמען, אַזוי קען ער זיך ניט אַרויספּוואַרפען מיט זיין שנאה און מיט זיינע זידלערייען אויף יהיה מי שיהיה, וואָרום מ'וואָלט זיך פשוט ניט געלאָזט. ס'איז אָבער דאָ איין קלאַס מענשען, די אָרעמסטע, די דערשלאָגענסטע, די נידעריגסטע, וואָס זיי זענען שוין הפקר, פאַר זיי נעהמט זיך קיינער ניט אָן, אויף זיי קען דער בעל-תאוה'ניק, דער אויסגעלאָזטער שאַלטאַק, אויסגיסען זיי'ן תאוה, ווי זיין האַרץ גלוסט איהם, און זיי מעג דער כעסן, דער פערביטערטער מרה-שחורה'ניק, זידלען און שעלטען, וויפיעל ס'ווילט אין זיי אַריין, חאָטש זיי זענען גאָט די נשמה שולדיג. אַזוי איז אויך מיט די יודען. זיי זענען דאָס כפרה-הינדעל, דער אייביגער שעיר לעזאזל, אויף זיי שיט יעדערער אויס זיין פעקעל צרות: סיי די אומות העולם בכלל, ווען זיי רייסען זיך איינע מיט דער אַנדערער, סיי דער יחיד בפרט, ווען ס'איז איהם ביטער, פאַסקידנע אויף דער נשמה צוליעב אַ מכשול אין געשעפט, אין פרנסה, אין קהל'שע זאַכען און מאַלע אין וואָס סע קען זיך אַמאָל טרעפען אַנאומגליק. די יודישע פראַגע — דאָס איז דער ברייטער קאַנאַל, וואוהין סע געהען אַריין אַלע אומריינקייטען, מיסט און קויט און בלאָטע פון דעם מענשענ'ס נשמה. די דאָזיגע שטינקענדיגע וואַסערען גיסען זיך, פליצען, ווי דער שטייגער איז, פון דער הויך אין דער נידער, און כל זמן ס'איז דאָ אַזוינע מינ'ע פאַסקודנע שטראָמען — און ווערדליג

די טבע פֿון דעם מענטשענ'ס האַרץ, וועלען זיי זיך ניט אויסלאָזען איי־ בּיג — אין כּל זמן דאָס יודישע פֿאָלק וועט זיך געפינען אין דער נידער, וועט עס אייבּיג מוזען דיענען פֿאַר אַזאַ מין קאַנאַל צו די איבּעריגע פֿעלקער... יאָ, איך און מיינע חברים ווייסען אויך זעהר גוט, אַז יודען זענען ניט ערגער פֿון אַנדערע פֿעלקער. נאָר וואָס דען? די שפלות אונזערע מאַכט אונז מאוס. מיר זענען געגליכען צו אַ בּוים אָהן בּלעטער און אָהן צווייגען, — אַנ'אָבּל צווישען בּוימער. אונזער וואָרצעל איז אָבּער נאָך געזונד, אונזער שטאַם — זאַפֿטיג, פֿול מיט לעבּען. בּטבע זענען מיר גלייך, נאָר אונזערע צרות און אונזערע וועהטאָגען האָבּען אונז אויסגעקרימט; צוליעב זיי איז נישטאָ קיין סדר אין אונזערע קהל'שע זאַכען, נישטאָ קיין נחת און קיין בּרכה און הצלחה אין אַלע אונ־ זערע געשעפֿטען. אפילו אַ פּושע ישראל זינדיגט ניט צוליעב זיין בּייזען ווילען, נאָר די נויט בּרענגט איהם צו חטאים. ניט פֿערענטפֿערען זיך דאַרפֿען מיר, ניט קיין מליץ יושר איז אונז נויטיג, וואָרום דאָס שפּעלע איז שטענדיג שולדיג דערפֿאַר טאַקי, וואָס ס'איז אַ שפּעלע. מיר, יודען, זאָלען אפילו זיין ריין, ווי דער געפֿאַלענער שניי. וועט מען אויך אין אונז געפינען אַ פֿלעק. ניין, מיר אַליין דאַרפֿען דערקענען אונזער אייגענעם כּבוד, מיר אַליין דאַרפֿען זיך אויפֿהויבּען אויף אַזאַ מדרגה, אַז קיין שום רגזן, קיין שום פֿערבּיטערטער כּעסן זאָל צו אונז ניט קענען אויסלאָזען זיין האַרץ. אויפֿהויבּען זיך אָבּער אויף אַזאַ מדרגה איז מעגליך נאָר דאַן, ווען מיר וועלען שטעהען אויף דער ערד, ווען די ערד וועט ניט ציטערן אונטער אונזערע פֿיס, ווען מיר וועלען עסען די פֿרוכט פֿון אונזער אַרבּייט און וועלען פֿערשפּאָרען וואַרטען אייף שיריים פֿון פֿרעמדע טישען, קוקען אייף יענעמס מינע, אויף יענעמס וואונק, פֿער־ שוואַרצט און פֿערוואָגעלט און מבוזה ווערען פֿאַר'ן טרוקענעם שטיקעל בּרויט. קיום התורה איז מעגליך נאָר דורך אַרבּייט, דאָס ליכט פֿון דער שכינה וועט שיינען אויף אַ געזונטען גוף. דורך ישוב ארץ ישראל וועט אין אונז אַריין אַ נייע לעבּען — אָט דאָס איז אונזער וואונש, ווי איך האָבּ אייך געזאָגט פֿון אָנהויבּ אָן. די ליעבּע צו אונזער פֿאָלק ישראל בּרענט ווי אַ פֿייער אין אונזער האַרצען און זי אַליין בּעלייכט אונז דעם וועג אַהין. קדימה! — און איהר, רבּ ישראל, אייך זאָג איך מיט'ן גאַנצען האַרצען: שלום! איך שטעה פֿאַר אייך מיט כּבוד און מיט ליעבשאַפֿט און מיט אַ ווייך געמיט, ווי אַ געטרייער זוהן, ווען ער געזעגענט זיך מיט זיין געליעבּטען פֿאָטער. זיי געזונט.

טייערער פאָטער. גיב אונז דיין ברכה אויפ'ן וועג — מיר און מיינע חברים — אַז מיר זאָלען קומען בשלום אין אונזער אַלטער היים!...

איך דערזעה פלוצלונג אַ זעלטען בילד, אַ הייליג בילד, פול מיט געטליכער שענקייט, אַ בילד, וואָס מאַכט צוגעהן דאָס האַרץ און דערהויבט די נשמה און רופט אַרויס זיסע טרעהרען אויף די אויגען. ווער ס'האָט ניט געזעהען דאָס בילד מיט די מענשען מיט דעם האַרציגען חן, וואָס איז געווען אויסגעגאָסען אויף זיי, דער האָט ניט געזעהען קיין שענס! אַלע שטעהען און קוקען, פערזונקען אין אַ שטילען טרויער; אַ ליעבע פריינדשאַפט, אַ צניע'דיגער רחמנות האָט אויסגעשפרייט אויף זיי איהרע פליגעל; זיי שטעהען און קוקען איינער אויפ'ן אַנדערן און שווייגען. אָבער די הערצער רעדען אַזוי פיעל... וואונדערבאַרע געדאַנקען, טייערע געפיהלען ווערען געבוירען אין דער דאָזיגער הייליגער מינוט. שטילער! אַוועק, איהר אַלטע, פינסטערע צייטען! צוויי דורות האָבען זיך דערלאַנגט די הענד, יונג און אַלט האָבען געשלאָסען אַ פערבאַנד, איין נשמה רעדט מיט דער צווייטער. שלום, ברידערשאַפט. ליעבשאַפט צווישען אַלע. דעם אַלטער ישראל איז ניט צו דערקאָנען: ער שמייכעלט פאַר נחת, גרייזעלט די פאות, שאָקעלט-צו מיט'ן קאָפּ צו די יונגע, ווי איינער רעדט: אַזוי, קינדערלעך, האָב איך אייך ליעב. — איך ווער אייך שטאַרק נתפעל, איך טו זיך אַ דרעה, אַ שאָקעל, מיין בעטעל דערפיהלט און לאָזט אַרויס אַ סקריפּ מיט אַ קוויטש מיט אַ ברומעריי, אַז ס'עס הילכט אַזש אין די אויערען; איך שפּרינג אַראָב און געה צו צום טיש אַ צודרעהטער, אַ פערטומעלטער, ווי איינער, וואָס האָט זיך נאָר וואָס אויפגעכאַפּט פון'ם שלאָף.

— שלום עליכם, רבי מענדעלע! — זאָגט צו מיר ר' ישראל מיט אַ שמייכעל און שטעלט מיך פאָר דער קאָמפּאַניע. — איהר זעהט, קיין עין הרע, געשלאָפען זעהר געשמאַק, האָט זשע קיין פאַראיבעל נים, וואָס מיר האָבען אייך אויפגעוועקט מיט אונזער שמועס. און בדיעבד, אַז איהר זענט שוין דאָ, וועלען מיר אייך פרעגען, ווי מע פרעגט אין אַ כפר הגורלות: זאָלען מיר געהן קיין ארץ ישראל?

— צו וואָס?.. נאָך וואָס?... — ברום איך האַלבע ווערטער, ווי איינער, וואָס הערט אַ משונה'דיגע נייעס און סע לעגט זיך איהם ניט אויפ'ן מוח בשום אופן. און אמת'ן האָב איך זעהר גוט פערשטאַנען, וואָס מע רעדט און ס'האָט זיך מיר נאָך לכתחילה געלעגט אויפ'ן מוח. א"א וואָס דען? אַזוי איז די טבע פון אַ תלמיד-חכם: אַז יענער זאָגט

יאָ, זאָל ער זאָגען ניין, אַז יענער איז מתּיר, זאָל ער דוקא אַסר'ן, אַז יענער זאָגט: ס'איז אַ שרץ, זאָל ער דעם שרץ מטהר זיין בק"ן טעמים, חאָטש ער ווייסט זעהר גוט, אַז יענער איז גערעכט, אַז אַ שרץ איז פאָרט אַ שרץ. דערפון נעהמען זיך דאָך ביי א: קריגע און רייסעניש'ן, פלפולים און וכּוחים און דין־תּורות אָהן אַנ'עק און אָהן אַ סוף. דער דאָזיגער מנהג פון אונזערע תּלמידי־חכמים איז ביי מיר הייליג און איך מרעט פון איהם קיינמאָל ניט אָב.

— אָהן טענות, רב מענדעלע! — זאָגט רב ישראל. — איך בין איצט ווי אַ חכם, איך וויל ניט קיין חקירות מיט טענות מיט פּירושים. פערשטעלט איהר זיך אויך אויף איין מינוט פאַר אַ תּם און זאָגט אונז אַ פּסוק, אַ וועלכען ניט איז, וועט דאָס זיין ווי אַ שטיקעל נבואה אין דעם ענין, וואָס מיר זענען אין איהם דאָ עוסק.

— צדקה עשׂה הקדוש ברוך הוא עם ישראל, שפּזרם בין אומות העולם! — זאָג איך אַ מאמר פון אונזערע חכמים און מאַך זיך כּלא ידע, אַקוראַט ווי דאָס האָט זיך ביי מיר אַרויסגעהאַפּט אומגערן; אין אמת'ן האָב איך פריהער אַ טראַכט געטאָן, וואָס צו זאָגען: אַזוי זענען זיך ביי אונז נוהג פרומע, כּשר'ע יודען. וואָס אַ קוק טאָן אויף זיי — קענען זיי, דאַכט זיך, קיין צוויי ניט צעהלען, רעדען נאָר כּמשיח לפּי תּומו, אין האַרצען זענען זיי אָבער גרויסע רמאים און גאָט'ס גנבים.

— עס! דער וויל אונז גאָר פערדרעהען דעם קאָפּ מיט אַ אַגדתא, — האָבען יענע אָנגעשפּערט. — אַ אַגדתא איז קיין בעוויין ניט. רעדט בעסער קלאָרע דבורים.

— אדרבא, — חאַפּ איך זיך דוקא אָן פאַר דער אַגדתא מיט הענד און מיט פיס, ווי אַנ'אמת'ער תּלמיד חכם, וואָס מוז זאָגען פערקעהרט, — אדרבא, קוקט זיך צו, וואָס פאַר אַ חלוק סע איז צווישען אַ שכן און אַ בעל־הבית. אַז עמיצער וויל בויען אַ דירה אין אַ שטאָדט, ווערט ער גענוג פערשוואַרצט און פערפינסטערט, איידער ער זעהט זי אַ פאַרטיגע: ער לעגט אַריין אי אייגען געלט, אי פרעמדס, ער פערזעצט זי אין באַנק, ער צאָהלט פּראָצענט; ער היט זי טאָג ווי נאַכט פאַר אַ שׂרפה און פאַר יעדער פּגע רע: היינט האָט זיך אויסגעקרימט אַ וואַנד, מאָרגען רינט פונ'ם דאַך; ער האָט צו זינגען און צו זאָגען מיט די שכנים, מיט די מאַנערס פון טשינש, מיט די דוואָרניקעס, מיט די קוימען־קעהרערס, מיט די מעשענע קנעפּלעך, וואָס זענען ממונה אויף ריינקייט, און מיט טויזענדער אַנדערע שלעק. ער דערעסט ניט, דערי-

פלאָפּט נים, האָט אַ פולען קאָפּ מיט דאגות, — און דער סוף לאָזט זיך אויס, אַז וואוינען וואוינט ער ערגעץ אינ'ם. אונטערשטען גאָרען ביי אַל די שוואַרצע יאָהר, און דער שכן, וואָס דער קאָפּ האָט איהם אויף דער שטיב קיינמאָל נים גערעט, קוממ אויפ'ן פּאַרטינגען, בעצאָהלט די עטליכע קלינגערס און זיצט זיך בהרחבה אין אַ שענער, ריינער, ליכטינגער דירה, וואו איהם געפעלט. אַזוי איז אויך מיט די יודען.
דער רבונו של עולם האָט פון אָנהויב אָן אַרויסגעזעהען, אַז ס'וועט זיין שווערע מלחמות צווישען די פעלקער פאַר יעדער שפאַן ערד, אַז מע וועט זיך בייסען און רייסען און קריכען איינער דעם אַנדערן אויפ'ן קאָפּ און מע וועט דאַרפען מיליאָנען סאָלדאַטען און ביקסען און האַרמאַטען און געלד אָהן אַנ'עק, כדי מע זאָל ביישטעהן אַנטקעגען שונא. נו, און די יודעלעך זענען דאָך שטענדיג געווען אַ קליין פאָלק, אַ פיצעל, אַ ברעקעל, ווי אין פסוק שטעהט: עם קטן בגוים, היינט ווען זיי בלייבען, אַשטייגער, אויף זייער ערד, וואָלטען זיי דאָך געהאַלטען אין איין ציטערען פאַר די גרויסע, די לויתנ'ס צווישען די פעלקער: מע וואָלט אָהן רחמנות געטרעטען זייערע פעלדער, געמאַרשירט איבער דעם קליינעם מדינה'לע, דער אַהין, דער אַהער, און דער סוף וואָלט זיך אויסגעלאָזט, אַז עמיצער וואָלט עס חרוב געמאַכט און ס'וואָלט פון די יודען נים געבליבען קיין זכר אויף דער וועלט. וואָס טוט גאָט? גרייט ער אָן די רפואה פאַר דער מכה: ער נעהמט און פערטרייבט די יודען בייצייטענס פון זייער לאַנד און זעצט זיי אַריין אין שכנות ביי די אומות העולם... טיטוס האָט נים פערשטאַנען, אַז די יודישע מפלה — דאָס איז זייער נצחון, און אַז זיין נצחון איבער יהודה איז גאָר אַ מפלה. טיטוס האָט זיך נים אויסגעמאָלט, ווי פון רוים וועט ווערען אַ חורבן... אַ לויתן האָט געוואָלט חאַפּען פלאָטיצעס — און איז אַליין אַריין אין דער נעץ.

— זענט איהר זיך, הייסט עס, מיאש פון דער גאולה? — חאַפּט מיך ר' ישראל ביי'ם וואָרט. — איז שוין נאָר אויס משיח, נאָך אייערע רייד, און די יודען וועלען שוין קיינמאָל נים קומען אַהיים?

— חלילה, ווער זאָגט דען. איך גלויב אַודאי בביאת המשיח, נאָר ווען וועט דאָס זיין? ווען די וועלט וועט בעקומען גאָר אַנ'אַנדער צורה, ווען ס'וועט נים זיין קיין מלחמות, קיין בלוט-פערגיסונג און אַלע מענשען וועלען ווערען גוט און פיין, ווי דער נביא זאָגט, דעמאָלט וועלען די פעלקער זיך לעבען בשלום ושלוה, יעדער־ער ביי זיך אויף דער

ערד, און דעמאָלט וועט נאָט אויך צונויפקלייבען די גולי יהודה און בעזעצען זיי אויף זייער אַמאָלינער נחלה.

— די נביאים האָבען נביאות געזאָגט אויף משיח'ס צייטען, — ריפט זיך אָן איינער פון דער חברה, — און מיר ווילען אַרבייטען איצט, ווי פּשוט'ע מענשען. איהר זענט נעשלאָפען, רב מענדעלע, האָט איהר נים געהערט, וואָס מיר האָבען גערעדט. יאָ, מיר ווילען בעאַרבייטען די ערד פון אונזערע אבות און עסען בכבוד אַ שטיקעל ברויט. איהר זענט גערעכט, רב מענדעלע: מיר זענען שכנים, אָבער שכנים איינגע־בעטענע, און דערצו נאָך גרויסע עניים, דלפנים. קיין פּרנסה איז ניטאָ, און דער בעל־הבית שטעהט איבער'ן קאַרק און יאָגט פון דער דירה; וואָס טויג איהם שלעפּערס, קבצנים, וואָס מעהרען זיך אין ענגשאַפט און אין בלאָטע? אַנ'עק! מע קען פון דער לופט שוין נים לעבען, ניטאָ שוין קיין כח, ניטאָ קיין געלט.

— יאָ, אויב פּרנסה... איז גאָר אַנ'אַנדער מעשה... — ענטפער איך מיט אַ מאָדנע טרויעריגען נגון, וועלכער הויבט זיך אָן נידעריג און ווערט אַלעמאָל העכער, ביז ער ענדיגט זיך מיט אַנ'אָבגעריסענעם שאַר־פען קוויטש, — דער געוועהנליכער נוסח פון אַ יודען, וואָס האָט דער־הערט אַ נייעס און איז געוואָרען שטאַרק נתפּעל. איך דערמאָן זיך מיין איינענעם מצב: דאָס געלד פערלוירען, אַליין אויסגעמוטשעט, אויסגע־האָרעוועט, ניטאָ קיין גאַנצער אבר. די פּרנסה — קיים־קיים וואָס מע שלאָגט זיך דורך. יאָ, ביטערע צייטען. אַ שווערער זיפץ רייסט זיך אַרויס ביי מיר פונ'ם האַרצען, און די חברה פערשטעהט דוקא, וואָס סע בעטייט אַזאַ זיפץ, און מע נעהמט איהם אָן פאַר אַ הסכמה צו זייערע פריהערדיגע שמועסען. מע הויבט מיך אָן אויספרעגען, ווער איך בין, פון וואַנען, וואָס איז מיין פּרנסה. איך דערצעהל, אַז איך האַנ־דעל מיט השכלה־ספרים, — איך האָב מיט אַ כיון געזאָגט השכלה־ספרים און נים ס ת ם ספרים, ווייל איך האָב געמיינט, איך וועל דורכדעם נושא חן זיין אין זייערע אויגען, — איך גיב אָבער אַ קוק: עפּעס פער־דרעהען זיי מיר שטאַרק די נעז, ווי איינער רעדט: נאַרישקייטען, נים ווערט אַ שמעק טאַבאַק. פערדריסט מיך: פ'טייטש, מיר זענען שוין עפּעס גאָר איבעריג: איך, די ספרים, די יודישע מחברים? וואָס הייסט? ביי דער חברה, ווערדליג איך פערשטעה, וואָלט איך געווען אַ כך אַ גרע־סערער חשוב, ווען איך האַנדעל, אַשטייגער, מיט שמאַטעס! פע!

— חדושים נפלאים. זאָג איך מיט אַ בעהאַלטענעם כעס, — ווי

מענשען בייטען זיך דאָס היינטיגע צייטען! אמאָליגע יאָהרען איז בּיי אַזוינע ווי איהר, יונגע לייטלעך אָהן פאות און מיט קירצע רעקלעך, ניט געווען קיין העבערס, ווי די השכלה. אַי, השכלה, השכלה, האָט מען געהערט און אַלע זייטען, די השכלה וועט אויסלעזען די יודען פון אַל דאָס בייז, די השכלה וועט זיין אַ רפואה צו אַלע מכות־בכורות. פאַר דער השכלה פלעגט מען זיך שניידען ביז׳ן בלוט אַריין מיט דעם אלטען דור, פאַר דער השכלה פלעגט מען ליידען גלות, אַנטלויפען פון טאַטע־מאַמע, פון שוועהר און שוויגער, זיך וואַלגערען ערגעץ אין דער פרעמד, ניט דערעסען, ניט דערשלאָפען, — וואָס איז? מען לערענט! ווער ס׳איז ניט אַרויסגעגאַנגען לתרבות רעה בפרהסיא, פלעגט זיך איינשטעלען דאָס לעבען און לערנען בגנבה אין קעלער, אויפ׳ן בוידעם, אין אַ לאָך, אין אַ פוסטקע. אַזוינע בעהאַלטענע צדיקים פלעגען פון מיר שטאַרק אָנקיועלען; וואווהין איך פלעג נאָר קומען מיט׳ן פערד און וועגעלע, איז געווען שמחה וששון ליהודים. גרויס און קליין איז צו מיר גע־אָפען, גערעדט מיט מיר, זיך נעפרעגט אויף ספרי חכמה, אויף מליצה, אויף שירים: רב מענדעלע, וואָס הערט זיך אין דער ליטעראַטור? רב מענדעלע, וואָס הערט זיך מיט לשון? רב מענדעלע, וואָס האָט איהר אונז געבראַכט עפּעס נייעס? און מע פלעגט זיך צונויפלעגען צעהן מענשען, און קויפען איין מליצה־ביכעל און לייענען מיט פערגעניגען, מיט התלהבות, מיט אַ ברען און פאָססאַקעווען יעדעס וואָרט און לעקען די פינגער. היינט... היינט איז אַנ׳איבערגעקעהרטע וועלט — משכילים זאָלען פיינט האָבען השכלה! איך, מענדעלע, מיט מיינע ספרים בין ניט ווערט ביי זיי אַ פעטרישקע. ניין, ניין, מיך וועט איהר ניט נאַרען: איך פערשטעה זעהר גוט, וואָס סע בעטייט אַייער דרעהען מיט די נאָז... היינט, היינט, היינט...

— איך וויל נאָך ווייטער ריידען, מוסר׳ן דעם עולם, נאָר סע פערשלאָגט מיר דעם אָטעם פאַר האַרצוועהטאָג, און איך קען מעהר ניט אויסריידען קיין וואָרט, אַקוראַט ווי סע וואָלט זיך מיר געשטעלט אַ ביין אין האַלז.

— היינט, וואָרט, איך וועל אייך זאָגען, וואָס ס׳איז היינט! — איז בנציון אויפגעשפרונגען, ווי אַנ׳אָבגעבריהטער. — היינט זעהען מיר, אַז דער עיקר איז אַ ר ב י ט! היינט פערשטעהען מיר, אַז דער פריהערדיגער מוח האָט געלעבט אין טעות, ניט קענענדיג אונזער פאָלק, ניט וויסענדיג, וואָס איהם פעהלט. זיי האָבען געהאַלטען די יודען פאַר

ווילדע ברואים, פאַר פראים; נאָך זייער נאַרישען שכל איז אויסגעקומען, אַז דער יבער איז דאָס יודישע מזל אַזוי ביטער, האָבען זיי געהאַלטען אין איין שרייען: השכלה, השכלה!... איצט וויסען מיר, אַז ניט פון השכלה ועט זיך צו אונז נעהמען די גאולה. אונזער אומגליק איז דער דלות, די שפלות, די געפאַלענקייט, די ניעדעריגקייט אי ביי זיך אין די אויגען, אי ביי יענעם. אונזער איינציגע רפואה איז — ערד-אַרבייט. היינט וויסען מיר, אַז מ צ י ו ן תצא ישועת ישראל! השכלה-ספרים קענען אינז העלפען, ווי דער נעכטינער טאָג.

רב ישראל קוקט אויף בנציונ'ען אין שיינט, ווי איינער רעדט: אַז וואייל איז די אויערען, וואָס הערען אַזוינע טייערע רייד! איך בעטראַכט אייך דעם נפש און זאָג מיר: וואָס וועל איך געהן מיט דיר טענה'ן, אַז אַ ייד קען אַנדערש ניט! הויבט ער איינס אויף, מיז ער אַלע אַנדערע אַראָבוואַרפען אין שאול תחתיה. אַ יודען איז ווייניג, וואָס סע געפעלט איהם אַ זאַך, נייז — ער מיז נאָך דערוויזען באותות ומופתים, אַז אַלע אַנדערע זאַכען פון דעם אייגענעם מין זענען בלאָטע שבבלאָטע. אַ חסיד וועט זיך לעגען אין דער לענג און אין דער ברייט צו איינריידען דיר, אַז זיין רבי איז דער איינציגער אמת'ער רבי. אַ משכיל, להבדיל, וועט מיט דעם אייגענעם אימפעט דיר טענה'ן, אַז אַחוץ זיין צדיק איז ניטאָ קיינער. נאָך מעהר: אַ ייד האָט משונה הנאה, ווען ער קען עפּעס מבטל זיין, זאָל זיין אפילו זיך אַליין, זיין אייגענעם כבוד. ניטאָ ביי אַ יודען קיין גרעסער פערגעניגען, ווי אויסטאָן זיין צורה, וואָס ער האָט זי בירושה פון זיין טאַטען, ניטאָ קיין גרעסערע שמחה, ווי אַנ-אפיקורס, אַז ער איז כופר בעיקר און זאָגט: הכל הבל!

— האָט קיין פאַראיבעל ניט, -- האָט זיך קאַין אַריינגעמישט אין די רייד, — מאַכט ניט אַזוי אַוועק מיט דער האַנד די השכלה און דעם גאַנצען פריהערדיגען דור! ס'איז נאָר ניט אזוי פראָסט, ווי אַייך דאַכט זיך. אמת, ס'איז היינט דאָ אַסך אַזוינע, אי ביי אונז, אי ביי אַנדערע פעלקער, וועלכע פרעגען שאלות אויף דער השכלה. ביי זיי קומט אויס, אַז די השכלה, די ציוויליזאַציע, האָט געבראַכט אַ סך שלעכטס אויף דער וועלט: מענשען יאָגען זיך היינט, מעהר ווי אַמאָל, נאָך תענוגים, נאָך כבוד, נאָך רייכקייט, בענשען ווילען הערשען איינער איבער דעם אַנדערען, סע שטאַרקט זיך די קנאה, די תאוה; בעסער וואָלט געווען, זאָגען זיי, ווען דער מענש וואָלט זיך אומגעקעהרט צו דעם מצב פון פאַרצייטען, ווען די וועלט וואָלט געלעבט ווערליג דעם נאַטירליכען סדר העולם. נאָר זאָלען

ווי דרשנ׳ען, וואָס זיי ווילען: השכלה איז אַ חוב אויף יעדען מענשען, וואָס טראָגט אויף זיך דעם צלם אלהים. אָהן השכלה איז ניטאָ קיין פער־שטענדליכע אַרבייט, ניטאָ קיין טאַלאַנט, קיין רעכטער מייסטער, קיין קינסטלער, ניטאָ קיין דרך ארץ, קיין עהרליכקייט, קיין מוסר, קיין גע־רעכטיגקייט, קיין גאָט אין האַרצען; אָהן השכלה איז דאָס לעבען נאָר צוליעב׳ן גוף. די פערגעניגענס זענען אומגעלומפּערטע, נידעריגע, גראָבע, פערקעהרט, וואָס מעהר השכלה, איז איידעלער דער גוסט, וואָס איידעלער ס׳איז דער גוסט, פיהלט מען מעהר דאָס שענע און דאָס געהויבענע, וואָס מעהר מע פיהלט דאָס שענע און דאָס געהויבענע, האָט די נשמה מעהר פערגעניגען, וואָס מעהר פערגעניגען די נשמה האָט, איז דער מענש גליקליכער, לעבט ער אַנ׳איידעלער לעבען, אַ געבענשטער לעבען. — מיר, בשר ודם׳ס, האָבען איבער זיך אַ שטאַרקען יצר הרע, וועלכער מאָנט ביי אונז די הצטרכות׳ען פון אונזער גוף און רעדט אַיין יעדען איינ־ציגען: האָב הנאה. מענש, די וועלט איז בעשאפען געוואָרען נאָר צוליעב דיר, אַנדערע קעהרען זיך מיט דיר ניט אָן. ווי האַלט מען מלחמה אַנט־קעגען איהם? מע פאָלגט דעם פּ ע ר ש ט א נ ד, מע פיהרט זיך מיט דער מרה פון י ו ש ר, וועלכע ווערט ביי׳ם מענשען מיט דער צייט אַלעכאָל שטאַרקער און לערענט איהם צו בעהערשען זיך אַליין, צו ברעכען די איינענע תאוה צוליעב יענעם. צוויי קרעפטען, הייסט עס, וואויגען אין אונז, האַלטען איינס מיט׳ן אַנדערען מלחמה פון דורות אָן. די היסטאָריע לערענט אונז, אַז דאָרט, וואו ס׳איז דאָ מעהר השכלה, איז גובר דאָס גוטע און דאָס שענע, דאָרט וואו די השכלה פאַלט, בעקומט דאָס שלעכטע און דאָס מיאוס׳ע די אויבערהאַנד. אַזוי איז געווען ביי אַלע פעלקער, אין אַלע צייטען. נים מעהר, ס׳איז אין יעדען כלל פאַרהאַן אַ יוצא מן הכלל. אין אַ שלעכטען, נאַרישען דור וועט איהר אַמאָל געפינען גוטע, אויפגעקלעהרטע יחידים, אין אַ קלוגען דור בעגעגענט איהר פּוסטע, נאַ־רישע מענשען. ניטאָ אָזא משכיל, וואָס זאָל ניט פערמאָגען אין זיך אַבי־סעל נאַרישקייט, און ס׳איז דאָ אַזוינע, וואָס פערמאָגען מעהר נאַרישקייט ווי חכמה; אַזוינע זענען אויפגעקלעהרט נאָר לפנים, אין האַרצען זענען זיי שוטים גמורים. דאָס זענען די שאָטענס, וואָס איהר געפינט אין יעדען ליכט; דאָס זענען די בייזע פלינען, וואָס פער׳מיאוס׳ען זייער דור. כל זמן זיי האָבען קיין מאַכט ניט, זענען זיי נאָר מיאוס פאַר זיך, ניט מען זיי ממשלה איבער אנדערע — פערפאַסקודען זיי דאָס גאַנצע לעבען... אונזער פאָלק, אַנ׳עם תורה ודעת, פערמאָגט זיין איינענע השכלה שוין

פון טויזענדער יאָהרען; די השכלה האָבען מיר בעקומען פונ'ם בארג סיני, זי שטעהט פערשריבען אין אונזערע אַלטע הייליגע ספרים. אין די ווערק פון אונזערע בעריהמטע חכמים און גדולים. אונזערע עלטערען האָבען זי איבערגעגעבען פון דור צו דור זייערע קינדער. נאָר וואָס דען, ס'זענען געקומען שווערע צייטען, מיר האָבען געוואַנדערט אין גלות פון לאַנד צו לאַנד, געליטען צער און בזיונות, זענען מיר געוואָרען פערפינסטערט, געפאַלען אַלע מאָל נידעריגער, פערגעסענדיג אונזער ח כ מ ה, אונזערע וויסענשאַפטען, דעריבער האָט די ת ו ר ה אויך ביי אונז אָנגעוואוירען איהר אַמאָליגען חן. לאַנגע יאָהרען האָבען יודען געלעבט אָהן קענטעניששען, אָהן אַ שפּראַך, אָהן כבוד, אָהן לייב און לעבען, ביז ס'האָט זיך בעוויזען פריהער מיט אַ דור די זון פון דער השכלה אויף דער וועלט און האָט בעלויכטען די ערד און די מענשען מיט איהרע ליעבע שטראַהלען. האָבען אונזערע ברידער געזאָגט: לאָמיר אויך געניסען פון דעם ראָזיגען ליכט, וועלען פעהילט ווערען אונזערע וואונדען, וואָרום אַז די גאַנצע וועלט וועט ווערען גוט און פיין, וועט אויף אונז אויך קומען אַ ישועה. און מיינט ניט: דאָס איז ניט געווען קיין פוסטע פאַנטאַזיע, קיין נאַרישער חלום. אַזוי וואָלט ג ע ד אַ ר פ ט זיין על פי דרך הטבע, דערצו פיהרט די היסטאָריע פון דער וועלט, אַזוי האָבען נאָך צוגעזאָגט אונזערע נביאים, און די אַלע האָפנונגען וואָלטען אַוודאי מקויים געוואָרען, ווען ניט...

דאָ האָט זיך קאַין שטאַרק פערהיצט, און אַזוי ווי ער האָט דערביי ניט אויפגעהערט צו ריידען, האָרחלענדיג און שלינגענדיג די ווערטער, האָב איך ניט געקענט האַפּען, וואָס ער זאָגט, ביז ער האָט זיך אויסגעהוסט און האָט ווייטער אָנגעהויבען ריידען קלאָרע דבורים:

... האָבען די יודען אויך געטוועט זיך אומקעהרען צו זייער פריהערדיגען מעמד... איצט, אַז די יאָהרען זענען שלעכט, קיין צייט איז ניטאָ, צרות וואַקסען אויפ'ן פּוד און פון דער האָפנונג איז געוואָרען אַ טייך, — איצט זידעלט מען די אַמאָליגע משכילים, איצט שיט מען אויף זיי שוועבעל און פעך! פרעגט, ווער זידעלט? יונגע לייט, וואָס האָבען צו פערדאַנקען דעם פריהערדיגען דור אַלצדינג, וואָס זיי פערמאָגען: אי זייערע געדאַנקען, אי דאָס געפיהל פון כבוד צו זיך אַליין, אי זייערע פלענער! יונגע לייט, וואָס ווען נישט די ערשטע משכילים, וואָלטען זיי נאָר ניט געקענט ריידען אַזוינע ווערטער ווי איצט, וואָלטען זיי נאָר ניט געהאַט אַזוינע השגות, וואָרום זיי וואָלטען געווען בלינדע מענשען, בהמות, וואָס האָלטען נאָר ניט געפיהלט, אַז זיי איז שלעכט און וואָלטען נאָר ניט גע-

זוכט קיין רפואה צו זייערע מכּות, נידעריגע בּרואים, וואָס וואָלטען געלעגען אין דער קרענק און געשוויגען, צו אונזער גרויסער חרפּה, ווי דאָס איז געווען אַמאָליגע יאָהרען! — אויב מיר זעהען היינט, אַז עפּעס וואַקסט, זאָלט איהר ניט פערגעסען, אַז געזייהט האָט מען עס פריהער: דאָס קערענדעל האָט געמוזט צופאַלען ווערען אין דער ערד, די שאָלעכץ האָט געמוזט ווערען פערפוילט, כּדי ס'זאָל זיך בּעווייזען דער תּוך, כּדי די פלאַנצונג זאָל אָנהויבּען וואַקסען און בּליהען און בּרענגען פרוכט. זאָלען דאָס געדענקען אונזערע יונגע און זאָלען זיי ניט זידלען זייערע עלטערן היינט, ווען אַלצדינג ווערט צופאַלען!... נו, אַ גוטע נאַכט אייך, ליעבּע פריינד, דאָס ליכט געהט שוין אויס. סע ווערט פינסטער און מיר אלע זענען שלעפעריג! איך געה שלאָפען, לעגט זיך אייך און גאָט זאָל אייך העלפען, איהר זאָלט זעהען גוטע חלומות אויף אייך און אויף כּל ישראל...

ס'איז שטיל... מע שלאָפט. סע הערט זיך אַ חראָפּען פון אַלע זייטען. די נעזער פייפען, פּישטשען, זינגען אויף אַ זמר, און בּיי מיר פליהען די געדאַנקען אין קאָפּ און לאָזען מיך ניט שלאָפען. סע געהט דורך פאַר מיינע אויגען די היסטאָריע פון די יודען: אַלץ קלאָג און געוויין, תּעניתים און געשרייען, צרות און שלעק, שפּאָט און שאַנד און צאָרען און צער און אַלע מינ'ע וועהטאָגען און וויסטע בּהלות, הונגער, פוילקייט, צונויפגעלענטע הענד, פערמאַכטע אויגען, קלעפּ און פּעטש און קולאַקעס — און שטענדיג געבּיקט זיך, געפאַלען אויף די קניע, געקראָכען אויף אַלע פיער, געבּעבּעט פּוסטע ווערטער, געחאַפּט מיט די הענד דעם ווינד, געשטויסען וואַסער אין אַ שטייסעל, געטריבען רכילות, געפיהרט פּליאָטקעס, גע'רודפ'ט מיט שנאה און מסירות, געטאָן לשם שמים אַלערליי רשעות... און פון דער אַנדערער זייט דערמאָן איך זיך די קאָמפּאַניע און די שמועסען פון היינטיגען אויפדערנאַכט, זייער חברה, זייער ציעל, זייער פעסטקייט, זייער חשק צו אַרבּייטען, און מיין האַרץ זאָגט מיר: גבּורים, מענדעלע, שטעהען אַרום דיין געלעגער! — —

די נעזער קוויטשען, פּישטשען, זינגען, און איך דרעה זיך פון איין זייט אויף דער אַנדערער, קלעהר מיר און טראַכט וועגען יודישער היסטאָריע, יודישע פיהרונגען, יודישע נענג, און איך האָב געקלעהרט אַזוי לאַנג, בּיז מיינע געדאַנקען זענען געוואָרען צומישט, און קאָפּ האָט מיר אָנגעהויבען רוישען, ווי אין אַ מיהל... איך הער, סע דונערט אינדרויסען. סע בּליצט און סע רעש'ט, ווילדע קולות, געוואַלדען, געשרייען פליהען

אין דער לופטען, הינט בילען, דער ווינד ברומט און וואָיעט און קלאָגט
— איך פֿאַל, ווי אין אַנ׳אָבגרונד און פערגעס אַלצדינג... אַז איך כאַפּ
זיך אויף, איז אויף מיר שוין גאָר אַ נייע הויט. איך געדענק נים, וואָס
פריהער איז געוועזן, אַקיראַט ווי איך האָב גאָר פריהער נים געלעבט,
אַקיראַט ווי איך בין גאָר וואָס בעשאַפען געוואָרען אין מיין איצטיגער
געשטאַלט: איך בין אַ קליין בעשעפענישעל מיט אַ האָריג פעלכעל, מיט
קורצע פיסעלעך און אַ קורץ וויידעלע. איך ליעג מיר אויף אַלע פיער,
שאַ, שטיל. דער קאָפּ איז ליידיג, דער מח אַרבייט נים, סע פליהט נים
דורך אפילו די קלענסטע מחשבה, דערפאַר דער מאָגען, די קישקעס
זענען שטאַרק אַריינגעטאָן אין דער עבודה: זיי מאָלען, רייבען, פער-
דייהען געטריי דאָס איינגעשלונגענע גראָז. איך לעב מיר פאַוואָלינקע,
אָהן אַ שום דאגה, א חוץ די דאגה פון עסען; מיר איז געגונג, וואָס איך
לעב. ניטאָ קיין שאלות, קיין חקירות, קיין „פאַר וואָס" און „פאַר ווען":
אָט אַזוי בין איך, אַזאַ צורה האָב איך, אַזוי לעב איך, אַזוי דאַרף זיין,
אַזוי איז מיין טבע — און ווייטער גאָר נים... ליעג איך אַזוי מיט אַנ׳-
אויסגעצויגענער מאָרדע, חאַפּ אַ דרעמעל און סאַפּע מיט דער נאָז. דער-
הער איך ווי מע זאָגט: אַ וואוילער באַיבאַק, אַ שען חיה׳לע, לאָמיר
איהם נאָר חאַפּען! — רייס איך זיך אויף פונ׳ם אָרט און אַנטלויף, וויפיעל
איך האָב כח, און פערקריך אין אַ לאָך. ווייס איך שוין, אַז איך בין אַ
באַיבאַק, אַ קליין חיה׳לע, פון נים קיין שטאַרקער משפחה. אינ׳ם
לאָך, וואו איך האָב זיך בעהאַלטען, געפין איך אַ גרויסע קאָמפּאַניע באַי-
באַקעס, קרובים פון דער איינענער משפחה; צווישען דער חברה זעה איך
אַ סך בלינדע, הינקענדיגע, מיט אויסגעריסענע זייטען, אויסגעבראָכענע
פיס, אויסגעפליקטע האָר, אויסגעצופּטע ווידלען — באַיבאַקעס זענען
אָבער גרויסע פעפערס, לעראַשטשעס, זיי האָבען נאָר ליעב צו ליעגען
און צו דרעמלען. האָב איך זיך אויך אויסגעצויגען און אינאיינעם מיט די
איבעריגע געחאַפּט אַ דרעמעל... ליעגען מיר אַזוי און רוהען זיך אָב,
הערען מיר — יעגער! האָבען מיר זיך אויפגעחאַפּט און אַ לאָז געטאָן
אויף גאַנצ׳ם בעראָט, יעדערער וואוהין די אויגען טראָגען. לויף איך אינ-
איינעם מיט עטליכע באַיבאַקעס, וואוילע יונגען, חוואַטעס, וואָס האָבען
געוואוסט פון עפּעס נאָר אַ קונציגער נאָרע, — אַ גאַנצער הייל צווישען
די שטיינער, וואוהין די יעגער וועלען בשום אופן נים דערלאַנגען. לויפען
מיר, יאָגען זיך פון לאָך צו לאָך, פון גרוב צו גרוב — זיי פאָרענט. איך
נאָך זיי. ס׳איז איינג, פינסטער, גלימשיג, טייל פון אונז פאַלען און קע-

געגן שוין נים אויפשטעהן, טייל שלעפען זיך אויף און לויפען ווייטער מיט יסורים; איך אליין האלט זיך שוין קוים אויף די פיס, איך בין מיעד, טויט הונגעריג, איך פאכע מיט דער נשמה, ניטאָ אין מיר קיין גאנצער אבר, די פעל איז אויסגעפליקט, צעריסען. איך הינק אויף א פיס. מיר לויפען אָבער אלץ מיט אנ׳אימפעט, ווייטער און ווייטער. אָט זענען מיר שוין גאָר נאָהענט, נאָר זיך פער׳גנב׳ענען אהינצו, נאָר זיך דורכשפּאַרען דורך א שפּאַרונג, דורך א שמאָלער לאָך... מיר פאלען אויף אנ׳עצה, מיר שטעלען זיך איינער הינטער׳ן אנדערען א לאַנגע שורה, מיר שטופען איי־נער דעם אנדערען, קוועטשען זיך אריין איינציגווייז אין דער שפּאַרונג. אז ס׳איז געקומען צו מיר און איך האָב אריינגערוקט דעם קאָפּ אין לאָך אריין, האָט דער הינטערשטער באיבאַק מיך געגעבען א שטאַרקען שטופּ, וויפיעל ער האָט געהאַט כח, האָב איך פאַר וועהטאָג און שטיקעניש אָנ־געהויבען פייפען, ווי דער שטיינער איז פון באיבאַקעס, וואָס זיי פייפען, אז סע ווערט זיי ענג.

— אוי, יודען, מע פייפט! — האָפּט זיך רב ישראל אויף אין הוילע שרעק. — געוואַלד, מע פייפט. דאָס איז נים אומזיסט...

— אוי, באַק, באַק—באַק, — בעלעמעטשע איך פונ׳ם שלאָף, און מיין קול הילכט ווי פון א פאַס..

— גאָט איז מיט אייך, רב מענדעלע, — שרייט רב ישראל, — וואָס איז דאָס פאַר קולות? וואָס איז דאָס פאַר א פייפען?

— גאָר נים, גאָר נים, — ענטפער איך, אז איך בין געקומען צו זיך. — קיינער פייפט נים און קיינער מאַכט נים קיין קולות, ס׳האָט זיך אייך גע׳חלום׳ט, רב ישראל, געהט לעגט זיך.

ווען גאָט זאָל מיר, א שטיינער, געוועזען זאָגען: וואָס איז, מענדעלע, דיין פערלאַנג, וועל איך דיר געבען? וואָלט איך איהם געענטפערט: רבונו של עולם, גיב מיר געלט איך זאָל קענען קויפען האָטש צו ביסלעך פון די פערשיעדענע ספרים, ספרי קודש און ספרי חול, וואָס איך האָב אויפ׳ן אנדערען טאָג געזעהען אויסגעשטעלט אין די קלייטען פון ספרים. ווייסט איהר, וואָס איך האָב דעמאָלט געהאַט פאַר א פנים? מאָלט אייך אויס א פוקס, וואָס האָט דערזעהען אין א גאָרטען וויינטרויבען, נאָר ער קען זיי נים דערלאַנגען: ער פּאַדעט אַרום, שפרינגט און טאַנצט און בעלעקט זיך, נאָר סע העלפט איהם נים קיין שום תחבולות — די וויינטרויבען

וואַקסען צו הויך! אזוי האָב איך דעמאָלט אויך אַרומגעפּאַרעט אַרום די קליימען פון ספרים, געחאַפּט אַלעמאָל אַ קוק אויף די ווערק פון אונזערע מחברים און שרייבער, פון שרה בת טובים ביז די היינטיגע בעלי־מליצה — אַלץ טייערע סחורה, נאָר קויפען — לא מיט אַנ'אַלף: ניטאָ קיין קלינגערס! ס'איז, פערשטעהט איהר מיך, אַזאַ מאָדע, אַז ווער סע האָט ניט אין קעשענע, זאָגט מען איהם: רב קרוב, געהט ווייטער! וואָס טוט אָבער אַ יוד, אַז ס'איז איהם אייסגעגאַנגען געלט און ער וויל פאָרט מאַכען אַ מקח? פאַלט ער אויף אַנ'עצה: שטעלט ער צו דעם פינגער צום שטערן און קלעהרט און טראַכט אַזוי לאַנג, ביז ער געפינט עפּעס אַנ'אָנהאַלט, — איך ווייס, אַ ווייטען קרוב, אַ שטיקעל בעקאַנטען, אַ גביר צו ניט קיין גביר, אַבי אַ מעורב עם הבריות, אַ מענש, וואָס האָט אַ נאָמען, געהט ער אין טשעפּעט זיך אין איהם אָן און לאָזט איהם שוין ניט אָב, ווי אַ וואַנץ, וואָס האָט זיך צוגעקלעפּט צו אַ מענשען און הערט ניט אויף זויגען, ביז סע רינט בלוט...

אין אַ נויט האָב איך זיך דערמאָנט אָן רב שמשון'ען פונ'ס ביידעם און אָן דעם אדון אַלבערט, דעם בעל־תשובה, וואָס האָט דאָרט, אין דער ישיבה של מעלה, זיך אומגעקעהרט צוריק צום יודישקייט און זיך אָנגערופען אברהם ב"ר פייבוש. כ'האָב מיר אַ טראַכט געטאָן: אפשר... פאַר וואָס זאָל איך זיך ניט דורכגעהן צו אַזוינע גוטע פריינד בעטען, זיי זאָלען מיר העלפען אין אַ עת צרה. ווער ווייסט...

אַ כלל איז, אַז קיינער געדענקט ניט אַזוי אַנ'אַלטע גוט־פריינד־שאַפט, קיינער דערצעהלט פון איהר ניט אַזוי פיעל גוזמות, קיינער קיועלט פון איהר ניט אָן אַזוי שטאַרק, ווי אַנ'אָרימאַן, אַז ער קומט צו אַ בעקאַנטען גביר און קוקט אַרויס אויף אַ נדבה. אַזאַ מין קבצן מאַכט אַ פרעהליך פנים, דערלאַנגט דעם גביר שלום מיט אַזאַ מינע, אַקוראַט ווי ער איז איינער אַ גליקליכער אויף דער וועלט, ער פרעגט זיך ביי איהם אוים, וואָס מאַכט ער, דערמאָנט איהם טויזענטער מעשיות, פּוסטע גליקען. וואָס יענער האָט שוין לאַנג פערגעסען, הכלל — ער שיינט, ווי די זון אין מיטען תמוז, ער צעגעהט זיך ממש פאַר שמחה, זאָגענדיג: אַ דאַנק דיר, גאָטעניו, וואָס מע זעהט זיך געזונטערהייט! — און אַלץ צוליעב וואָס? אפשר וועט ער זיך אַריינ'גנב'ענען דורכ'ן גביר'ס האַרצען אין גביר'ס קעשענע. יענער איז אָבער אויך ניט קיין נאַר, ער ענטפערט מיט אַ האַלב מויל און מיט אַ ברוגז'ער מינע. ער שאָקעלט מיט'ן קאָפּ און רעדט געצעהלטע ווערטער, מאָמער וועט ער זיך, חלילה, אַרויס־

האַפּען און וועט ניט קענען פּטור ווערען פון אַ צרה. ס'איז אַ גרויסער חסד פון זיין ליעבען נאָמען, וואָס ער האָט אַריינגעגעבען יעדען בעשע־פעניש אַ בעזונדער חוש צו דערפיהלען אַ מזיק און צו היטען זיך פאַר איהם. אַ גביר, מעג ער זיין דער גרעסטער שוטה, האָט ער פונדעסטוועגען אַ גוטען חוש הריח אויף אַנ'אָרימאַן, ער דערשמעקט איהם פון ווייטען — און גיט זיך אַנ'עצה...

אַז איך בין אַריינגעקומען צו רב שמשונ'ען, האָב איך איהם גע־טראָפען ביי'ם אָנבייסען. פאַר איהם איז געשטאַנען אין אַ שיסעל אַ פיינע פּאָרציע רעטעך מיט ציבעלעס, צוגעשמאָלצען מיט פרישער, שמעקענדי־גער היהנער־שמאַלץ. רב שמשון איז געווען אַריינגעטאָן אין דער שיסעל מיט די הענד און מיט די אויגען, גענעסען. קיין עין הרע, מיט חשק, אַזוי אַז די נאָז און דער שטערען האָבען אַזש געגלאַנצט פון שוויים. איך קום אַריין, זאָג איהם גוט מאָרגען, רב שמשון מאַכט זיך, ווי ער הערט ניט. איך געה צו נעהענטער און זאָג איהם נאָך אַ מאָל: גוט מאָרגען אייך, רב שמשון! מיט אַזאַ שמחה, אַקוראַט ווי איך האָב דערזעהען מיין בעסטען גוטען פריינד. — רב שמשון הויבט אויף די אויגען און קיקט אויף מיר מיט אַ „בתמיה", ווי איינער רעדט: וואָס איז דאָס פאַר אַ שלאַק?

— איך האָב נאָך אייך באמת געבענקט, זאָל מיר אַזוי גאָט העלפען בכל אשר אפנה, — זאָג איך מיט אַ פרעהליך פנים און מאַך זיך האַרץ און זעץ זיך ניט געבעטענערהייט. — האָב איך זיך מישב געווען, פאַר וואָס זאָל איך טאַקי ניט אַריינגעהן. סע טוט מיר באמת הנאה אָבער טאַקי שטאַרק הנאה: ווי איהר זעהט מיך לעבען...

— שטאַרק הנאה... וואָס איז?... וואָרטשעט רב שמשון און פּאַקעוועט אָן אַ פול מויל מיט רעטעך.

— ס'טייטש, וואָס מע זעהט זיך בשלום, וואָס איך טרעף אייך, נאָט צו דאַנקען, אַ לעבעדיגען, אַ געזונטען ביי'ם טיש, ביי זיך אין דער היים — ענטפער איך און טו אַ זיפץ. — וואָס זאָל איך אייך זאָגען? מיר איז דאָס דוקא ניט אָבגעגאַנגען גלאַט... די ענגשאַפט. די שטיקע־ניש דאָרט אויבען... עט! איך פיהל אויף זיך ניט קיין גאַנצען אבר. סע האַקט מיך, ניט פאַר קיין יודען געדאַכט, אין די קריזשעס, סע טהוט מיך וועה אין די זייטען, ס'איז מיר, לא עליכם...

— הקיצור, רב יוד, וואָס זשע ווילט איהר? ענטפערט מיר רב שמשון מיט רוגזה און האַקט מיר איבער די רייד.

ס'איז זיך ניט שווער געווען אָנצוזעטטויכען, אַז רב שמשון איז כמט מיר ניט זעהר שטאַרק ציפריעדען און אַז ער האָט ניט קיין חשק מיך צו דערקענען. פרעג וואָס? ער האָט נאָך, דאַכט זיך, גאָר ניט געהערט, וואָס איך וויל פון איהם! ניט מעהר, מסתמא האָט דאָס האַרץ איהם געזאָגט, אַז סע שמעקט מיט אַ טובה, מיט אַ גמ"ח חסד. סע קען זיין, אַז דעריבער האָט ער מאַקי געזעהן פטור ווערען פון מיר וואָס גיכער. אַ שטיק צייט בין איך אַליין געווען אָהן לשון, נאָר עפּעס געבעבעט, געשטאַמעלט האַלבע ווערטער, אָהן אַ שום טאָלק. נאָכדעם בין איך געוואָרען אַ ביסעל רוהיגער און זאָג איהם מיט אַ טענה:

— ס'טייטש, איהר דערקענט מיך גאָר ניט? איך בין דאָך מענדעלע, אייער פריינד מענדעלע, דער איינגענער מענדעלע, וואָס איהר זענט מיט מיר געוואָרען גאָר נפש אחת דאָרט אויפ'ן בוידעם, בכּהילה.

— אַ, דאָס זענט איהר... יענער דער ליטוואַק! רופט זיך אָן רב שמשון, ווי איינער, וואָס דערמאָנט זיך אַ מעשה פון פריהער מיט צעהן יאָהר.

— חס ושלום! — האַפּ איך זיך אויף מיט אַ כּרוגז. — וואָס רעדט איהר! איך בין ניט קיין ליטוואַק, איך בין אַ קאַבצאַנסקער, מאַקי אַ געבוירטיגער פון קאַבצאַנסק.

— אַ קאַבצאַנסקער צו אַ ליטוואַק — אַלץ איינס!... אַ קיצור, וואָס ווילט איהר? — שטעלט אויף מיר רב שמשון אויף די אויגען. ער האַלט נאָך אַלץ אין איין קייען, און דער ריח פוג'ם רעטעך מיט די ציבעלעס פערגעהט מיר אין דער נאָז.

— אַ קיצור, רב שמשון, די מעשה דערפון איז אַזוי.

און איך דערצעהל איהם די גאַנצע מעשה פון אַלף ביז תּיו, און איך זאָג איהם מיט זיסע ריידעלעך, טראַכטענדיג בשעת מעשה, אפשר וועט דאָס איהם פאָרט ווייכער מאַכען:

— איהר זעהט, רב שמשון, פאַר אייך איז ביי מיר קיין סודות ניטא, פאַר אייך פערטרוי איך מיך, ווי פאַר אַנ'אמת'ען גוטען פריינד. בעט איך אייך, אפשר קענט איהר מיר אַ טובה טאָן און אַ סקלאַד פון ספרים, מע זאָל מיר נעבען אויף באָרג. איהר מעגט מיר גלויבען, איך שווער אייך בהן צדק שלי, אַז ס'וועט זיין אָבגעצאָהלט פיין און שען און צו דער צייט, איהר וועט, חלילה, צוליעב מיר ניט האָבען קיין שום ענמת נפש.

— יאָ, נעה גלויב אין אַ ליטוואַק׳ס יושר! — ברומט רב שמשון און קנייטשט מיט די פּלייצעס.

ס׳טייטש, רב שמשון, אויפ׳ן בוידעם האָט איהר דאָך גערעדט גאָר אַנדערע דבורים. דעמאָלט, בשעת צרה, ווען דער חלף איז געלעגען ביי אַלעמען אויפ׳ן האַלז, איז ביי אייך געווען כל ישראל אחים. דעמאָלט האָב איך געהערט פון אייער אייגען מויל, אַז אַ יוד איז אייך טייער נאָר דער־פאַר, וואָס ער איז אַ יוד, דעמאָלט האָט איהר ניט געקוקט, פון וואַסער אַ קאַנט איך, מענדעלע, בין: ניין, איהר האָט מיך גערופען ברודער און האָט מיר צוגעזאָגט העלפען בשעת הדחק. דעמאָלט זענט איהר געווען ווייך ווי אַ פּוטער, ווארום ס׳האָט אייך געקלאַפּט אַ צאָהן אין אַ צאָהן פאַר פּחד. היינט, אַז ס׳איז מיר באמת ענג, ס׳האָט זיך מיר געטראָפען אַן־אומגליק, און אייך, קיין עין הרע, איז גוט אויפ׳ן האַרצען, איהר זיצט זיך רוהיג ביי זיך אין שטיב און סע פעהלט אייך גאָר ניט, — היינט מאַכט איהר זיך שוין ניט וויסענדיג. היתכן! ווי טוט מען אַזוי? איך קען דאָך נאָך, חלילה, קלעהרען, אַז ס׳איז אַ בזיון, וואָס איהר זענט אַ יוד, איהר ניט דאָך דעם שונא אַ פּתחון פּה צו זאָגען: רעכט אויף די יודען! סע קומט זיי מאַקי דער גלות!

אַזוי מוסר איך רב שמשונ׳ען מיט ווייכע רייד. איך רעכען נאָך אַלץ, אפשר וועט דאָס איהם נעהמען. רב שמשון הערט און שווייגט און קוקט מיט כּונה אין שיסעל, רייבענדיג דעם רעטעך מיט די ציבעלעס אויף ביידע באַקען, — האָטש רעד צו איזם, האָטש רעד צו דער וואַנד, אַלץ איינס. איך האָב דערזעהען — אומזיסט מיין טרחה, אַזוינע יודען ווי רב שמשון קען מען מיט קיין ווערטער ניט ריהרען, האָב איך זיך אָבגעזעגנט און אַוועקגעגאַנגען מיט אַ שווער געמיט, טראַכטענדיג: אַזאַ חזיר קען טאַקי נאָר העלפען דער בוידעם...

אַ מענש, כּל זמן ער לעבט, האָפט ער אויף בעסערס. איך געה מיר איבער דער גאַס און טראַכט מיר אַזוי: אויב אונזערע עהרליכע יודען, נאָט׳ס סטראָפּטשעס, טיילען זיך אויף קלייזלעך, האָבען פיינט אַ פרעמדען חסיד, אַ יודען פון אַן׳אַנדער קאַנט, אויב ביי זיי איז די שנאה אַזוי איינ־געגעסען אין די ביינער, אַז ס׳איז ניטאָ צו איהר קיין שום תּרופה, איז אפשר ביי די דייטשע׳ן בעסער? אפשר פערשטעהען זיי יאָ, אַז ס׳איז ניטאָ קיין חלוק פון אַ יודען צו אַ יודען, אפשר איז ביי זיי א י י ן י ו ד י ש ק י י ט אָהן שום קלייזלעך... ווער שמועסט נאָך אַ דייטש אַ בעל־תּשובה, איז ער דאָך אודאי אַ לייט, מאָר מען דאָך אויף איהם געווים ניט איבערטראַכטען...

בלייבט בײַ מיר — אַרײַנגעהן צו אַלבערט'ן, בעטען בײַ איהם אַ שמיקעל טובה, און אַזוי ווי איך ווײס, אַז ער איז אַ בעל־תשובה וועל איך איהם ברענגען אַ יודישען ספר אַ מתנה, — דאָס וועט איהם געוויס פערשאַפען אַ נחת־רוח, וועט ער מיר ערפילען מײַן בקשה מיט פערגעניגען.

אויף מאָרגען מאַך איך ניט קײן שהיות און לויף אַוועק צו אַלבערט'ן. איך גיב האָפּעררינג אַ ציה פאַר'ן גלעקעל און סע לאָזט זיך הערען אינוועניג אַ שטאַרקער קלונג, ממש קולי קולות: די טהיר עפענט זיך, און אַ מיידעל בעווײַזט זיך אויף דער שוועל. זי קוקט מיך אָן ווי אַנ'עזות'ניצע און פרעגט מיט כעס:

— וואָס דאַרפט איהר דאָ האָבען, פּאַני זשיד?

— איך דאַרף האָבען צו רב אברהם ב"ר פייבוש, — שיט איך אױס און רוק זיך דערווײַל אַרײַן וואָס גיכער אין קאָרידאָר.

— ניטאָ דאָ, יוד, קײן אברהם'ס, דאָס איז אַלבערט האָצעקלאָצער'ס הויז, שרייט דאָס מיידעל.

— אָט איהם, מײַן איך דאָך מאַקי, יאָ, יאָ, הער אַלבערט. הער אַלבערט! — ענטפער איך שוין שטעהענדיג אין פאָר־הויז. — זייט זשע מוחל, מאָכטערוניע, געהט זאָגט דעם בעל־הבית, אַז אַ גוטער פרײַנד וויל זיך מיט איהם זעהען. נאָר מאַכט עס, נשמה מײַנע, אַביסעל גיכער, זאָגט איהם אָן די גוטע בשורה, וועט איהם הנאה טאָן.

אין עטליכע מינוט אַרום האָט זיך בעוויזען דער אָדון בכבודו ובעצמו. צוויי אַקטיאָרען זענען אַרויס אין טעאַטער אויף דער סצענע; ביידע שפּיעלען קלוג, קונציג, יעדערער וועדליג זײַן ראָלע און אויף זײַן איינגענעם שטייגער.

אַנ'עבירה, וואָס ס'איז פערפאַלען געוואָרען אַזאַ סצענע! קײנער האָט ניט געזעהען אינזער שפּיעל, אַ חוץ אונז ביידע. ווי געוועהנטליך זעהט מען ניט אַ סך שענע סצענעס צווישען מאַן און ווייב, צווישען גוטע פרײַנד. אַזעלכע סצענעס איז דוקא כדאי צו זעהען.

דער דײַטש, אַז ער איז צוגעגאַנגען נעהענטער און האָט מיך דער־זעהען, האָט ער אַזש אַ ציטער געטאָן און האָט בעקומען אַלערליי קאָלירען. ער האָט זיך אָבער באַלד בערוהיגט, אויסגעשטעלט אויף מיר אַ פּאָר אויגען און געקיקט שווייגענדיג, אַקוראַט ווי ער זעהט מיך דאָס ערשטע מאָל אין זײַן לעבען. איך מוז מודה זײַן, אַז ער האָט געשפּיעלט אויסגעצייכענט, מ'האָט מאַקי באמת געקענט מיינען, אַז איך בין איהם אַ

ווילד־פּרעמדער. איך ווייס אָבער אויך, וואָס איך האָב צו טאָן; איך בין דוקא אַ מבין אויף אַלע זיינע שטיק. איך זעה איהם דורך און דורך, נאָר איך שפּיעל מיט פערגעניגען די ראָלע פון אַ תם, כלומר׳שט הויב איך גאָר ניט אָן צו וויסען, וואָס ער מיינט.

איך ציה זיך אויס, ווי איך בין גרויס, און שטעה און קוק אויף איהם מיט אַ מין שמחה, אַקוראַט ווי איך בין נאָר וואָס געקומען פון אַ ווייטער נסיעה און האָב דערזעהען אַ נאָהענטען פריינד, אַ חבר פון קינ־דערישע יאָהרען. איך שטעה און קוק און שמייכעל — און רייד ניט אַ וואָרט. מיין שיינענדיגער פּנים אַנטקעגען זיין בייזען קומט אויס ווי אַ דערגעגבויגען אַנטקעגען דער חמאָרע.

ער צו מיר (אַז ס׳איז איהם שוין נמאס געוואָרען דאָס שווייגען): וואָס דאַרפט איהר, רב יוד?

איך צו איהם (מיט אַ ליעב שמייכעלע, הויבענדיג דעם קאָפּ אין דער הויך): אַנו, דערקענט!... אַדרבא, ווער בין איך?

ער צו מיר (מיט רוגזה; ער פערזשמורעט די אויגען, קנייטשט מיט דער נאָז): איך קוק און קוק און ווייס אַלץ ניט, ווער איהר זענט.

איך צו איהם (שאָקלענדיג מיט׳ן קאָפּ און פּישטשענדיג מיט די ליפּען): פּס, פּס, אַ וואונדער, כ׳לעבען! איהר דערקענט שוין ניט מענדעל׳ען?

ער צו מיר (מיט אַ משונה קול, וואָס האָט אין זיך אַלצדינג: אי כעס, אי געלעכטער, אי שפּאָט): מענדעלע!

איך צו איהם (כלומר׳שט מיין איך, אַז סע טוט איהם ווילד הנאה, וואָס ער ווייסט שוין מיין נאָמען): יאָ, רב אברהם.. נו, דערקענט איהר מיך שוין! (איך נעהם אַרויס פון דער קעשענע דאָס ספר׳ל, שטופּ עס איהם אַריין אין דער האַנד און זאָג אַרויס אין איין אָטעם) נעהמט, נעהמט, רב אברהם, פון מיר אַ מתנה, אַז איהר וועט לייענען אָט דעם יודישען ספר, וועט איהר מיך דערמאָנען צו גוטען!

ער צו מיר (קעהרט אום דאָס ספר׳ל מיט גרויס מהירות, אַקוראַט ווי ער האַלט אין דער האַנד אַ הייסע קויהל): איך דאַרף עס ניט האָבען! איך קען ניט קיין יודיש, איך פערשטעה ניט די אַלטע מצרים־שפּראַך.

איך צו איהם (אין האַרצען קאָכט מיר, נאָר ריידען רייד איך שטיל, בנעימות׳ריג): אויב איהר קענט ניט, וועט איהר זיך אויסלערנען, מיט׳ן אויבערשטענ׳ס הילף. איך ווייס דאָך, אַז איך ציהט צו דער הייליגער תורה און צו די ספרים פון אונזערע חכמים.

ער צו מיר (מיט נעשפעט, ער האָט שוין גיט די העזה צו שרייען אויף מיר און האַלט אַיין דעם כעס): איהר רעדט נאַרישקייטען, רב יוד, איהר האָט אַ גרויסען טעות! — אויב איך שטעה און הער אויס די אַלע ווילדע מעשיות אייערע, איז דאָס נאָר דערפאַר, וואָס ס'איז אַ שטיקעל קאָמעדיע צו קוקען אויף אַייך, ווי איהר גערהט אָנגעטאָן, ווי איהר רעדט, ווי איהר דרעהט זיך, ווי איהר מאַכט אַלערליי משונה'דיגע העויות. זאָל מען זאָגען אויף די יודען, וואָס מע וויל — אַז זיי זענען אַ ווילד פאָלק, אַ נאַריש פאָלק, אַז זייערע פיהרונגען זענען מיאוס, זייער חכמה איז פער־שימעלט, זייערע געלערענטע טויגען אויף קלאָג, זייערע ספרים זענען פוסט, זייער שפּראַך איז, ווי זיי איננאַנצען, אָרים, פויל, צעקאַליטשעט, אָהן חייב און לעבען, — פונדעסטוועגען איז אין זייערע ווילדע מנהגים, אין זייער שמועס, אין זייער הולך, אין זייערע אַלע פּאָסטעמקעס פאַרהאַן עפּעס אַזוינס, וואָס סע גלוסט זיך אויף זיי קוקען, ווי מע קוקט אויף קאָ־מעדיאַנטען, דעריבער האָבען טאַקי אונזערע עלטערען אַמאָליגע יאָהרען זוכה געווען צו שטעהן אין די פריצישע פּאַלאַצען: זיי האָבען געוויזען, ווי מע טאַנצט פאַר אַ כלה, ווי מע זינגט מה־יפית און זמירות פאַר'ן שבת'דיגען קוגעל, — זיי האָבען פּשוט פרעהליך געמאַכט די פּריצים מיט זייערע אומגעלומפּערטע גענג.

איך צו איהם (מיט אַ בעהאַלטענעם כעס און אַ פריינדליכען שמייכעל): איהר טרייבט קאַטאָוועס, רב אברהם! איהר גלויבט אַליין ניט, וואָס איהר רעדט. ווער ווייס נאָך אַזוי גוט ווי איך, אַז איהר האָט אַ יודישע האַרץ, אַז איהר זענט אַ יוד ווי אַלע יודען. דערויף זאָל מען מיך פרעגען, איך בין אַ נ'עדות.

ער צו מיר (מיט אַ הלצה'לע, וואָס ער האָט פון איהר אַליין שטאַרק הנאה): אָט דאָס איז דאָך די מעשה, אַז אַ יוד ווייסט אַלצדינג, אַ יוד איז אַ יאָהר־עדות, אַבי דו וועסט איהם נאָר ווייזען אַ מטבע.

איך צו איהם (אויך מיט אַ הלצה): איך בין דוקא אַ גוטער עדות. איך בין דאָך אַליין געווען דערביי, איך האָב אַליין געזעהען, ווי אַזוי אַ יוד ווערט אַ בעל־תשובה, אַ הייסער נאַציאָנאַליסט, אַ געטרייער זוהן פון זיין פאָלק — אַ מענש, וואָס ליידט גלייך מיט אַלע יודען... נאָר דעם אמת מוז איך זאָגען. אַז אויב אַזוינע שבי פשע ביעקב, אַזוינע „גע־הויבענע" יודען איז היינטיגע יאָהרען פאַרהאַן ניט איינער און ניט צוויי, זענט איהר, פאַני, אַנ'אויסנאַהם צווישען זיי. אין אַ'קורצער צייט זענט איהר, ס'זאָל אייך קיין עין הרע ניט זיין, נעשטיגען פון מדרגה צו מדרגה,

פון אַ פּושע ישראל געוואָרען אַ בעל־תשובה, פון אַ בעל־תשובה — אַ נסתּר, אַ למד־וו'ניק, אַ צדיק גמור, וועלכער פערשטעלט זיך נאָר פאַר אַ דייטש, און אין אמת'ען איז ער כּלו קדוש. א למד־וו'ניק מעג אַלצדינג, איהם איז אַלצדינג מותּר, אַלצדינג איז מען איהם מוחל, און זיינע מעשׂים איז ניטאָ קיין חלול השם, ער מאַכט ניט מיט דער בלאָטע די גרעסטע יודישע חכמים, בּיי איהם איז ניטאָ ניט קיין קופּערנער שטערען, ניט קיין מיאוס'ע ווערטלעך, ניט קיין נאַרישע דבּורים, ניט קיין פאַלשע רכילות, נים קיין יאָגעניש נאָך פּוסטען כּבוד, ניט קיין שווינדעל און נאַרערייען. ביי איהם איז אַלץ — סודות, טיעפע כּונות, דברים בּגו. איך מוז זיך מודה זיין: מיר איז גאָר אויפ'ן געדאַנק ניט געקומען. אַז דאָ אונטען וועט איהר זיך אַזוי גיך אויפהויבען אויף אַזאַ הייכקייט פון דער נידעריגער מדרגה, וואָס איהר זענט אויף איהר געשטאַנען דאָרט... דאָרט...

ער צו מיר (ער קען זיך שוין ניט איינהאַלטען, און פּנים בּייטען זיך איהם די פאַרבען — דאָס איז אַ חסרון: ער ווייזט אַרויס אַ אומצו־פריעדענקייט אינמיטען שפּיעל, אַזוי דאַרף נים זיין): וואָס ?! —

איך צו איהם (פאַזיאָלינקע, קלאָרע דבּורים, ווי אַ גוטער שפּיע־לער, כּדי איהם צו דערלאַנגען אין דער זיבעטער ריפּ): דאָרט, אויפ'ן בּוידעם! אַי איז דאָרטען געווען אויף אַייך אַ מחיה צו קוקען. אַ יוד זיצט זיך צווישען פּראָסטע יודען, הערט זיך צו צו זייער שמועסען, זייערע חכמות, זייער תּורה, קוועלט אָן פון זיי ווי אַ וויינינגער עפּעל. אַ קאַטאָוועס—יודען! איהר זענט דאָך צוליעב זיי אַפּילו נעקראָכען אויף די באַנטעס, מוחל געווען אויף אַייער כּבוד, געגעסען מיט אונז אינאיינעם ציבעלעס און קנאָבעל — און דוקא מיט פערגעניגען. איך געדענק — פאַר וואָס זאָל איך ניט געדענקען! איהר האָט מיר אפילו צוגעזאָגט אויס־העלפען אונטער אַ נויט, איהר האָט געשוואוירען, אַז איהר וועט בלייבען נאָהענט צו מיר מיט'ן האַרצען און מיט דער נשמה און מיט'ן גאַנצען לע־בען, — נו, האָב איך זיך מישב געווען, פאַר וואָס זאָל איך נים אַריינ־געהן זיך זעהען מיט אַ ליעבהאַרציגען פריינד. בּין איך טאַקי געקומען צו אַייך און פערנייג זיך פאַר אַייך מיט דעם גרעסטען כּבוד און דרך־ארץ (איך טו דאָס טאַקי מיט אַ ערנסטער מינע).

ער צו מיר (פערגיינגט זיך אויך מיט אַ בּיטער שמייכעלע, נאָר הנ'ודיג, ווי די מאָדע איז): כּע כּוט מיר שטאַרק הנאה. אָבער איצט, רב יוד, לאָזט מיך צורוה און געהט אַייך צו... (די לעצטע ווערטער זאָגט ער מיט אַ הויך קול און מיט התלהבות. די ווערטער געהען בּיי איהם

ארויס קלאָר און שאַרף און די האַנד זיינע איז אויסגעשטרעקט צו דער מהיר).

איך צו איהם (איך פערשטעה זיין כּונה, געה גיך אַרויס, זאָגענדיג שיין אויפ'ן וועג צו דער מהיר): צו אַל די שוואַרצע יאָהר, נאָר ניט צו אברהם ב"ר פייבוש!

אוים סצענע און אוים האָפּנונג!...

איך האָב נאָכדעם פערגלייכט רב שמשון'ען דעם פרומען יודען מיט אַלבּערט דעם דייטש, איך האָב זיך צוגעקוקט צו זייערע מעשים און זייער פיהרונג, וועלענדיג געפינען דעם חלוק צווישען זיי, פערשטעהען, וואָס האָט פון זיי דער כּלל, — האָב איך אַיינגעזעהען, אַז חאָטש זיי זענען פערשידענע בּרואים, איינער שימעל און דער אנדערער סם, בּריינגען זיי פונדעסטוועגען דעם כּלל־ישראל אַלץ איינע צרות: איבּער זיי בּיידע פוילט דאָס יודישע פאָלק, בּעקומט אַ שלעכטען, עפּוש'דיגען ריח...

סע געהט אַוועק אַ טאָג און צוויי און דריי... איך עס און טרינק און צאָהל פאַר מאָהלצייטען און צאָהל פאַר נאַכטלעגער אויף דער אכסניה. געלט ווערט וועניגער, דאגות אַלעמאָל מעהר, און פרעגט מיך בּהרם, וואָס דער סוף וועט זיין, ווי אַזוי וועל איך אַרויס פון דעם קלעם. קיין סחורה קען איך ניט קויפען, ווייל ס'איז ניטאָ קיין געלט. אמת, יודישע ספרים זענען ניט אַזאַ סחורה, וואָס מע קויפט זיי פאַר מזומנים, אָבּצאָהלען דאָס גאַנצע געלט אויפ'ן אָרט איז קיינער ניט מחויב; יודישע ספרים אָדער מע קויפט דורך אַ בּייט: נאַ דיר, וואָס מיר איז איבּעריג, גיב מיר, וואָס סע געהט בּיי דיר ניט, אָדער בּשעת דער קניה בּעצאָהלט מען האַנד־געלט און דאָס איבּעריגע לעגט מען אָב אויף אַ זמן צו גלאַט אַזוי, בּיז דער אייבּערשטער וועט העלפען, דער פדיון וועט ווערען גרעסער — אויף דעם סמך בּין איך דאָך טאַקי געקומען אַהער לכתחילה, גע־מיינט אַבּיסעל נעהמען פאַר מזומן, אַבּיסעל אויף בּאָרג, אַבּיסעל אויסדרעהען מיט אַלערליי מאַניפּאָרגעס, ווי דער שטייגער איז. בּעדאַרף זיך אָבּער טרעפען אַנ'אומגליק, איך ווער אָן די עטליכע קערבּלעך. און ווער וועט דאָס זיין משוגע געבּען סחורה אַ מוכר־ספרים אָהן אַ קאָפּיקע געלט? זיצען ווידער און וואַרטען, איז אויך ניט קיין פּלאַן, וואָרום וואָס קען איך זיך דערוואַרטען? ס'זאָל אויסגעהן דער לעצטער גראָשען, איך זאָל שוין אַפּילו ניט קענען פּאָהרען אַהיים ניט מיט דער בּאַהן, ניט מיט אַ בּעל־

עגלה? וואָס זשע וועט זיין? וועל איך מוזען געהן — איבער די הייזער, שלעפען זיך פון שטאָדט צו שטאָדט ווער ווייסט ווי לאַנג, ביז איך וועל זיך דערשלעפען אַהיים. איז אָבער די פרנסה פון אַ שלעפער, אַ מקבל שוין אויך היינטיגע יאָהרען ניט דאָס, וואָס אַמאָל: סע וואַקסען, ברוך השם, קבצנים ווי גראָז, וואו מען גיט אַ וואָרף מיט אַ שטיין, טרעפט מען אַ מקבל. היינטיגע יאָהרען איז סתם קבצן ניט ווערט אַ צובראָכענעם דרייער, מע דאַרף דערצו נאָך האָבען אַ שטיקעל געשעפטעל, אַ מסחר'ל, אַ שטייגער פערקויפען נאָרלען, שוועבעלעך, דעמאָלט איז ערשט גוט צו געהן אין די הייזער. אַזאַ קבצן, ווי איך, למשל, אַ יוד אַ מכובד און אין די יאָהרען, קלויבט זיך איים אַ שטיקעל קהל'שע אַרבייט, עפּעס אַ שליחות'ל אין א דבר־מצוה: ס'איז דאָ קבצנים־אַדוואָקאַטען, מליץ־יושר'ס, קבצנים־חיבבים, גוט־זאָגערס, קבצנים־עצה־געבערס, קבצנים־מחברים, בעל־לשונ'ס, קבצנים מיט'ן טיטול „אמת'ע", קבצנים־דרשנים און אַזוי ווייטער...

וואָס זשע פאַר אַ מין קבצנות זאָל איך מיר אויסקלייבען, אַז איך זאָל חלילה ניט געהן צו גרונד? זיין אַ מליץ־יושר פאַר יודען אויף יודען — איז דען דאָ אַ גרעסערע נאַרישקייט אויף דער וועלט? אַז מענשען לויבען זיך אַליין, דערצעהלען פון זיך אַליין שבחים צווישען זיך, איז דאָס ניט נאָר אַ פּוסטע אַרבייט, נאָר סע ברענגט נאָך דעם גרעסטען שאָדען, וואָרום מע געוועהנט זיך צוצומאַכען די אויגען אויף אייגענע חסרונות, אויף חטאים בזדון ובשגגה, מע טראַכט גאָר ניט וועגען לייטישער, פיינער...

נו, און אַ בטלן — אַ חובב איז אויך אַז אָך און וועה. סע בלייבט שטענדיג די קשיה: וואָס קען אויפטאָן אַזאַ מין חובב, רחמנא לצלן? אַז אַרבייטען קען ער ניט, קיין כח האָט ער ניט, קיין געלט פערמאָגט ער ניט, קיין טובה קען פון איהם אין קהל'שע זאַכען ניט אַרויסקומען בשום אופן, היינט וואָס טויג דאָס ריידען, דאָס הילכען, דאָס פּלאַפּלען גלאַט אין דער וועלט אַריין? ובפרט נאָך, אַז מיט דעם פּלאַפּלען ביזטו אויסען דיין אייגענע טובה, אַז דו מאַכסט עס גאָר פאַר אַ פרנסה! דו קומסט צו מיר מיט ווערטער, כדי איך זאָל קומען מיט קאַפּיטאַלען, מיט אַ ברייטער האַנד, וואָלט שוין באמת גלייכער געוועזן אי פאַר מיר, אי פאַר דער וועלט, אַז דו זאָלסט אונז גאָר אינגאַנצען לאָזען צו רוה. און גלאַט, מאי קא משמע לן? וואָסער יוד איז דען ניט קיין חובב? ניט מעהר, מע שווייגט, מע וועט זיך ניט געהן בעריהמען. אויף דערויף איז מען דאָך אַ יוד...

בעסער שוין איז די פרנסה פון אַנ׳עצה-געבער. דאָס איז אַ גרינגע און אַ ריינע מלאכה. ג ר י נ ג איז זי, וואָרום מע גיט דאָך עצות י ע נ ע ם, ניט זיך. אויב דער ענין איז אַ שווערער, איז ער דאָך ווידער שווער אַנ׳אַנדערען, ניט דעם עצה-געבער, וועלכער האָט אויף זיך ניט קיין שום אחריות. נו, און ווען איך זאָג, אַז די מלאכה איז אַ ר י י נ ע, מיין איך דאָס אַזוי, ווי עמיצער זאָגט: אַ ר י י נ ע ר משוגע׳נער, דאָס הייסט אַ מענטש, וואָס ער פערמאָגט ניט קיין פיצעל פערשטאַנד. סתם יועץ, האָבען מיר אַ קימא לן, איז אַ שוטה, און ס׳איז ניטאָ נאָך אַנ׳אַנדער מצוה, וואָס פרומע יודען זאָלען זי מקיים זיין מיט אַזאַ שמחה און מיט אַזאַ משונה׳דיגען פערגעניגען, ווי געבען יענעם עצות. אַז איך בין געווען יונגער, פלעג איך אויך שטאַרק מדקדק זיין אין דער דאָזיגער מצוה, ווי אַנ׳אמת׳ער יוד. איך פלעג שטענדיג געבען עצות, ווען קיינער האָט מיך ניט געפרעגט, ביז ס׳האָט זיך געטראָפען אַ פּאַסקודנע מעשה — מ׳האָט מיר אָפּגעהאַקט די פליגעל, אַ געשריי געטאָן: שוטה, וואוהין קריכסטו, נעהם דעם וועג! פון דעמאָלט אָן וועל איך שוין פערזאָגען אַ צעהנטען, מע זאָל זיך ניט רוקען מיט קיין אומגעבעטענע עצות. דאָס איז ביי מיר אַ נדר...

וואָס איז שייך צו דער מלאכה פון ו ו ע ר ט ע ר, מיין איך שרייבען ספרים, איז דאָס ניט פאַר מיר. די דאָזיגע מלאכה איז ג ר י נ ג נאָר דעמאָלט, ווען זי איז ר י י ן, דאָס הייסט, ווען דער מחבר איז ריין פון קענטענישען, ווען ער האָט ניט געלייענט די ווערק פון אונזערע חכמים, ניט אַריינגעקוקט אין דער אַלטער יודישער ליטעראַטור, ניט געלערנט, ניט געקלעהרט, ניט פערטיעפט זיך אין געדאַנקען, — איהם איז דאָס גרינג, ער האַקט אין קרויט אַריין, בעשאַפט נ אָ ר פון ג אָ ר נ י ט, ווי איהם ווילט זיך — ווער קען איהם זאָגען אַ דעה? די מלאכה איז אָבער זעהר שווער פאַר אַזוינעם, וואָס האָט אַמאָל יאָ געלערנט, אַריינגעקוקט אין די קליינע אותיות׳לעך. אַזוינער חאַפּט זיך ניט מיט זיינע חדושים ביז ער האָט ניט פערקוקט אין די אַלטע אוצרות, ביז ער האָט ניט איבערגעטאַפּט און איבערגעטרייסעלט אַלע בעהאַלטענע ווינקעלעך, טאָמער וועט ער געפינען אַ זאַך, וואָס זאָל איהם פּאַסען צו זיין ענין. אַזוינער, אַז ער טוט שוין עפּעס אויף, איז דאָס מיט אַ טעם און מיט אַ געדאַנק. בעשאַפען נ אָ ר פון ע פ ע ס איז זעהר אַ שווערע אַרבייט, דאָ דאַרף מען אַ סך קענען און אַ סך פערשטעהן!...

דער טיטול „אמת׳ער" אָדער „באמת" איז היינט אין גרוים חשיבות,

מע שענקט איהם יעדערען, ווען מע וויל אָבגעבען כבוד, נאָר איך מוז זיך מודה זיין, אַז איך פערשטעה ניט, וואָס ער בעטייט. מע זאגט היינט: אַנ'אמת'ער חכם, אַנ'אמת'ער צדיק, אַנ'אמת'ער חובב, ס'איז דאָ אַזוינע, וואָס זאָגען אַפילו: אַנ'אמת'ער איש־אמת, אָדער: ער איז באמת א חכם, באמת א צדיק, באמת אַ חובב, באמת אַ איש־אמת. אויב אַזוי קומט דאָך אויס, אַז אַ סתם חכם איז ביי אונז אַ שוטה, סתם צדיק—אַ רשע, סתם חובב—אַ שונא, סתם איש־אמת—אַ ליגנער, סתם הס—אַ שווינדלער. און אויב אַזוי, הייסט עס דאָך, אַז היינטיגע יודען זענען אַלע איבערגעשפיצטע, דורכגעטריבענע יונגען, וועלכע ריידען נאָר אויף לשון סגי־נהור! היינט, אַז אַ יוד איז ניט בעגלויבט אויף אַ טיטול, וואָס ער אַליין האָט געשענקט אַ מענשען, איז ער דאָך במילא ניט בע־גלויבט אויך אויף אַ טיטול צו אַ טיטול. הייסט עס, אַז דער סגי־נהור, וואָס איז טייטש בלינדער, וועט טאַקי בלייבען אַ בלינדער לעולם ועד, מעגסט איהם רופען אמת'ער סגי־נהור, וויפיעל דו ווילסט אַליין? ווי פערענטפערט מען די דאָזיגע קשיה? — דאָ וואָלט איך געדאַרפט אָנקומען צו אַ שאלת חכם, נאָר מיר ווייסען אבער, אַז זינט ס'איז חרוב געוואָרען דער בית־המקדש, האָט מען צוגענומען די סמיכה ביי'ם בית־דין של חכמים און זי איבערגעגעבען צו קונדסים: אַ ליאַדע חדר־יונגעל גיט היינט וועמען ער וויל דעם גרעסטען, דעם ווילדסטען, דעם מורא'דיגסטען טיטול. פאַר אָט די יונגע צוציקעס איז קיין זאַך ניט שווער. אַמאָליגע יאָהרען האָבען די חכמים געזאָגט: ניט יעדערער, ווער עס וויל נעהמען אַ נאָמען, מעג איהם נעהמען (לא כל הרוצה ליטול את השם יבא ויטול), מיר אין אונזער צייט דאַרפען זאָגען: הלואי וואָלט ניט יעדערער, ווער עס וויל געבען אַ נאָמען, איהם געמעגט געבען!...

און נאָך אַלע זאַכען זענען די צוויי לעצטע פרנסות גאָר ניט קיין פרנסות — אפילו פאַר א קבצן. מע קען פון זיי קיין נחת נישט האָבען. אויב איך האָב זיי דאָ אַריינגעשטעלט אין צעטעל, איז נאָר פון כבוד וועגען, כדי איך זאָל ניט מביש זיין אַ געוויסען סאָרט קבצנים — שענע יודען.

הכלל, וואָס זאָל איך אַייך דערצעהלען? ס'איז אַריבער נאָך עט־ליכע טעג, רב ישראל איז אַוועקגעפאָהרען, די איבעריגע אורחים זענען זיך אויך צופאָהרען, איך בין געבליבען אויף דער סטאַנציע איינער אַליין. וואָס טוט מען, געוואַלד, וואָס טוט מען? ניטאָ קיין געלט, ניטאָ קיין ספרים, ניטאָ קיין פרנסה, און דער היים געלאָזט אַ ווייב מיט קינדער!

פער׳גנב׳עט זיך צו מיר אין מח אַ מחשבה׳לע: האַ, מענדעלע, אפשר פאָרט ווערען אַ דרשן?! — איך מאַך זיך ניט הערענדיג, ניט וויסענדיג, איך פערקאַטשע דעם אַרבעל ביז׳ן עלענבויגען און קראַץ זיך געשמאַק און סטאַרע זיך טראַכטען וועגען אַנדערע זאַכען. געהט אַוועק אַ שטיקעל צייט, און דער אייגענער געדאַנק קלינגט שוין ווידער אין מיר, ווי אַ גלעקעלע: געה, מענדעלע, מאַך ניט קיין שהיות, נעהם זיך צום זאָגען! דרשנים זענען איצט אין דער מאָדע, ס׳איז אַזאַ סחורה, וואָס זי געהט... חאַפּ איך שוין איצטיגס מאָל יאָ אַ פּאָר ווערטער פון דעם דאָזיגען געדאַנק, נאָר איך קווינקעל זיך, איך ווייס אַליין ניט, וואָס צו טאָן: פון איין זייט האָב איך מורא פאַר׳ן עולם — ווי געהט מען דאָס גלאַט אַרויף אויף אַ בימה און מע זאָגט פאַר אַן עדה מיט יורען, אַז מ׳האָט עס זינט מע לעבט ניט געפּרובט? היינט איז דרשנות טאַקי אַ שטיקעל עבירה אויך, וואָרום מע געוועהנט זיך צעקאַליעטשען די פּסוקים און מע ווערט אַ גרוי־סער עזות־מחוצף־פנים, ניט אויסגערעדט זאָל זיין; פון דער אַנדערער זייט אָבער טראַכט איך מיר: פּרנסה! און סע שטעהען מיר פאַר די אייגען גאַנצע קופּקעלעך מטבעות, וואָס מע צאָהלט פאַר אַ דרשה. איך קווינקעל זיך נאָך אַליין, נאָר עפּעס טאָרעט מיך שוין אינוועניג, סע טראָגט מיך אונטער: געה, געה, זאָג און פערדי׳ען אַ גראָשען. און זאָלען דיין ווייב מיט די קינדער פערשפּאָרען אויסגעהן פאַר הונגער!... סע ווערט מיר קאַלט און וואַרעם אין האַרצען און אין אַלע רמ״ח אברים; דאָס פּיבער פון דרשנות, די מגפה פון איצטיגען דור, חאַפּט מיך אַרום מיט׳ן גאַנצען כח: סע ציהט ביי דער נשמה, סע נאָגט, סע קיצעלט אינוועניג, סע לאָזט ממש ניט רוהען, איך זאָל נאָר, למען השם, רייד׳ען, ווערען אַ מגיד צווישען יודען. סע טרייבט מיך ווי אַ דבוק, ווי אַ שד, רחמנא לצלן. סע דאַכט זיך מיר — איך וועל ניט אויסהאַלטען, אויב איך ווער ניט אַ בעל־דרשן.

איך לעג זיך אַריין אין בעט און בין שטאַרק פערטאָן אין מחשבות, איך זוך, איך נישטער אין מדרשים, אגדות און פסוקים, איך קלייב שטיקלעך פאַר אַ דרשה, וואָס איך וועל, אם ירצה השם, האַלטען. איך בינד צונויף אין מיין געדאַנק איין מאמר מיט׳ן אַנדערען, חאָטש סע קלעבט זיך אָפּט ווי אַן׳ארבעס אָן וואַנד, איך האַלט מלחמה מיט די פסוקים: די נאָהענטע מאַך איך וויים, די וויימע נאָהענט, דאָס קרומע גלייך, דאָס גלייכע קרום, איך צו׳קאַליעטשע זיי, פערדרעה און פערפּלאָנטע זיי, אַז ס׳איז זיי ניט צו דערקענען; איך שפּרינג פון איין ענין צום אַנדערען.

הויב אָן און לאָז ניט אויס. הויב אָן עפּעס אַנדערש און האַק אָב אינמיטען; דערוויייל איז ביי מיר נאָך אַלץ אָהן אַ טאַלק, אָהן אַ סדר: פּיצעלעך, ברעקלעך, רמזים, מעהר געמיינט ווי געזאָגט, מעהר לאַטע ווי בגד. דער משל איז זיך אַ משל פאַר זיך, קיין נמשל האָט מען נאָך דערוויייל ניט געקאָכט. דער אָנהויב איז דאָ, דעם המשך וועט גאָט געבען. בכלל איז מיר די דרשה געראָטען, — אַ דרשה ווי גאָט האָט געבאָטען, מיט אַלע פּיטשעווקעס, מיט אלע פליטערלעך, מיט הכל בכל מכל כל: אַ סך נאַ־רישע מליצה, צוגעזאַלצען מיט צביעות אין שווינדעל, אַ מאָרנע ליעבשאַפט צום כלל ישראל, צוגעשמאָלצען מיט חנופה — זיס ווי לאַקריץ, אַ טראָפּען אמת און אַ פּאַס ליגענס, אַלצדינג ווי עס רעדט זיך ביי אונז, ברוך השם... איך ליעג אויפ'ן בעט און האָב הנאה פון מיין דרשה, איך קוועל ממש אָן, איך חזר זי אַלעמאָל איבער, דאָ שטעל איך אריין אַ צאַצקע, דאָרט מאַך איך אַ נייעם קנייטש. אַ נייעם אויפטו, איך האַלט שוין ביי „ובא לציון גואל" — קומט עמיצער אַריין...

דער משרת, האָב איהם אָבציג שווארצע יאָהר! וואָס האָט ער צו מיר...

— רב קרוב, מעות...

— לייזער, איך האָב איצט ניט!

— פּעטער, אַז אַ בעל־הבית'טע הייסט, מוז מען געבען.

— איך וויים, לייזער, אוי, ווייס איך, פאַר וואָס זאָל איך ניט וויסען. איך קען זי גוט, די מרשעת!

לייזער'ס וויזיט האָט איבערגעריסען מיינע מחשבות. איך האָב זיך אויפגעחאַפּט, ווי נאָך אַ חלום. לייזער'ן האָב איך פערדרעהט די צייהן מיט אַ תירוץ: מילא, דאָס, יענץ, איך וועל קריעגען, איך וועל איהם געבען מאָרגען. מיר אַליין איז אָבער זעהר געוועזען שטאַרק קאַלעמוטנע, וואָרום איך האָב גוט געוואוסט, וואו דער שוך קוועטשט מיר. טראַכט איך מיר, וואָס איז דאָס פאַר אַ פּלאַן — זיצען אין שטוב און ניט טאָן אַ האַנד אין קאַלט וואַסער. נאָר פערגעהמען זיך מיט פּוסטע פאַנטאַזיעס, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען? אמעהר לאָמיך בעסער אַרויסגעהן אין מאַרק אַריין, אפשר וועט מיר דער אייבערשטער עפּעס צושיקען מיט זיין גרויס חסד.

אַז איהר וועט קומען, רבותי, קיין וואַרשאָ, און וועט געהן איבער

די גאַסען, זאָלט איהר זיך שטאַרק היטען פאַר אַ סכנה. וואָרום אויב אונ-זערע יודעלעך זענען אומעטום, ברוך השם, ריהרעוודיגע נפשות, לויפען, איילען, יאָגען זיך אויף וואָס די וועלט שטעהט, זענען די וואַרשאַוער יודען מיט זייער ריהרעוודיגקייט גאָר אַנ'אויסנאַהם צווישען אַלע. אַז אַ וואַרשאַ-ווער יוד קומט אייך אָן אַנטקעגען, איז דאָס ווי אַ באָמבע, ווי אַ פייל אויסע'ן בויגען. איהר אויספייעט זיך ניט אַרומקוקען, ליעגט איהר שוין אויף די שטיינער און קלייבט די צייהן. אַז אַ וואַרשאַווער יוד שנייצט, במחילה, די נאָז און איהר טרעט ניט אָב אָן אַ זייט, זאָלט איהר וויסען, אַז איהר דאַרפט היכף לויפען אַהיים און וואַשען די קאַפאָטע מיט זייף...

וויפיעל נסים האָט מיר גאָט געהאָלפען יענעם טאָג, וואָס איך בין ניט געוואָרען בלינד און הינקענדיג און ניט געבליבען אָהן זייטען, בשעת איך האָב זיך אַרומגעבלאָנקעט אַ פערטראָגענער אין די גאַסען אין געסלעך און מאַרקען, וואו סע זשומעט, קיין עין הרע, ווי אין אַ ביהן-שטאָק, וואר סע לויפען אין טומלען און דרעהען זיך און שטויסען זיך אונזערע יודעלעך אין חאַפעניש און איילעניש, ווי ביי אַ שרפה. געלעזט האָב איך דוקא יענעם טאָג — ניט צו פערזינדיגען — וואו אַ שטעקען, וואו אַ שטופ אין זייט, אַ קלאַפּ אין פּלייצע, אַ קולאַק אין בויך, סטוסאַקעס, באַבענציעס אָהן אַ צאָהל, און איך בין מיר אַזוי געגאַנגען ווייטער און מקבל געווען די קלעפּ באהבה. סוף כל סוף האָט זיך מיר געטראָפען אזא מין מעשה: צוויי יודען זענען אויף מיר אָנגעלאָפען אין איין צייט, איינער פון פאָ-רענט, דער אַנדערער פון הינטען, איינער גיט מיך אַ שטופּ רעכטס, וויפיעל ער האָט נאָר כח, דער אַנדערער שטופּט מיך מיט דעם איינענעם איטפּעט אויף לינקס. מיר ווערט פון אזא אָפּערציע אַזש ליכטיג אין די אויגען און איך זעה בחוש, אַז ס'איז אַ נס, וואָס פון אונז אַלע דריי איז ניט געוואָרען איין מאַטשינקע. אָט אַזוי געה איך אויף צרות און פאַל אין שטעה אויף און געה ווייטער, ביז מ'האָט מיך צוגעשטופּט אָהן מיין ווילען צו אַ גרויסען סקלאַד פון ספרים. וואָס זאָל איך אייך זאָגען? איך האָב טאַקי באַלד דערזעהען בעשיינפּערליך, אַז די קלעפּ זענען ניט געווען אומזיסט: פון זיי האָב איך, פערשטעהט איהר מיך, בעקומען מעהר שטאַרקייט, צוליעב זיי האָב איך זיך אָנגענומען מיט האַרץ און נענאַנגען און געטאָן און אויסגעלעזט געוואָרען פון אַ צרה און דערשלאָגען זיך, וואָס איך האָב געוואָלט. ניט אומזיסט זאָגט די וועלט אַ ווערטעל: דער הונד פערדיענט דעם שטעקען.

רבותי, איך בין שוין, קיין עין הרע, אַ יוד אַ בן-שבעים און זינט

איך בין געקומען צו מיין דעה האָב איך צו טאָן מיט יודישע ספרים, האָב איך געמיינט, אַז איך בין אַ חכם, אַז איך פערשטעה עפּעס אין דעם מסחר, — אָבער אין דעם סקלאַד, וואו איך בין פערגאַנגען, בין איך ערשט געוואויר געוואָרען, אַז איך פערשטעה גאָר ניט, אַז מיין געניטשאַפט איז דאָ ווי אַ טראָפּען אין ים. געוואוסט האָב איך, למשל, אַז ספרים זענען ביי אונז ניט אַי-אַי-אַי, אַז דער עסק פון ספרים איז געשלאָגען: דער פערקויפער ליעגט אין דער ערד און מוז באָרגען דעם קונה נאָך מיט אַ טאַנץ. אָבער אַז דער מסחר זאָל זיין אַזוי טויט, אַז מע זאָל קענען איינקויפען אַ גאַנצען פּאַק ספרים אַפילו אָהן אַ פּרוטה, אָהן אַ צעבראָכענעם גראָשען, נאָר מיט אַ וועקסעל און מיט אַ צוזאָג און מיט אַ הן צדק, און דערצו נאָך אַזאַ מוכר ספרים ווי איך, וואָס איך בין דאָס ערשטע מאָל אין וואַרשאָ און האָב דאָרט ניט קיין איין בעקאַנטען, — זאָגט אייך וואָס איהר ווילט, דערויף האָב איך זיך ניט געריכט. דעריבער אַז ס'איז מיר אויסגעגאַנגען געלט, האָב איך געמיינט — פערפאַל'ען, ניטאָ מעהר קיין האָפנונג. וויפיעל מאָל האָב איך זיך אומגעדרעהט איבער די סקלאַדעס, געקליבען, כלומר'שט. ספרים און זיי אָבגעלעגט אָן אַ זייט, ווי איינער רעדט: איך וועל נאָך האָבען אַ ישוב. — ריידען אָבער מיט דעם בעל-הבית פונ'ם סקלאַד האָב איך ניט געהאַט קיין העזה, וואָרום ווי קומט מען דאָס צו אַ מענשען און מע זאָגט איהם: גיב מיר סחורה און איך וועל דיר געבען אַ הבטחה אויף שפּעטער, אַז דער אייבערשטער וועט שענקען דאָס לעבען? איך האָב, פערשטעהט איהר מיך, גוט געפיהלט מיין וועהטאָג; נאָר יענעם טאָג איז, ווייזט אויס, שוין פול געוואָרען דער בעכער פון מיינע צרות, דאָס לויפען איבער די גאַסען מיט די קלעפּ מיט די באָכענציעס, וואָס האָבען זיך אויף מיר געשיט, האָבען מיך אַזוי צעשרויפט, אַז איך האָב שוין אַוועקגעוואָרפען בזיון אין אַ זייט. אַ צעטראָגענער, אַ בייזער בין איך אַריין אין סקלאַד און אויסגעשאָסען מיט אַ מאָל:

— רבי עזריאל, די מעשה דערפון, רבי עזריאל, איז אַזוי: איך האָב קיין געלט ניט!

— ווער האָט היינטיגע יאָהרען יאָ? — זיפצט רבי עזריאל און נעהמט מיך דורך מיט די אויגען, — שלעכטע געשעפטען, פּאַני, געשלאָגען דער מסחר, — זיץ און קוק אָן די פיער ווענד!... מע ווייסט דען, מ'שטיינסגעזאָגט, אויף וואָס פאַר אַ וועלט מע לעבט?... היינט בין איך דאָ, מאָרגען... ווייס איך, וואו איך וועל מאָרגען זיין?

— איך האָב ניט, מיט וואָס צו בּאַצאָהלען פאַר דער סחורה היינט, רב עזריאל, איהר הערט, וואָס איך זאָג?

— אוי, איך הער, איך הער, רבי מענדעלע, פאַר וואָס זאָל איך ניט הערען... נאָר וואָס דען, ס'איז עפּעס אַ חידוש? אַז אַ יוד קען ניט צאָהלען, זוכט מען זיך עפּעס אַנ'עצה, טוט מען זיך, ווי זאָגט מען דאָס, אַביסעלע אַ קוועטש, ציהט מען זיך איבער'ן כח... אַ ברירה האָט מען?... אַזוי פיהרט זיך שוין די וועלט, רבי מענדעלע, מע קוועטשט דעם יודען, קוועטשט ער זיך, קוועטשט ער יענעם, האַלט מען אין איין קוועטשען, אין איין שטופּען... דערויף איז מען דאָך יודען...

— גאָט איז יודע דעם אמת, רבי עזריאל, אַז איך וואָלט זיך דוקא געקוועטשט, וויפיעל איך האָב כח, די מעשה איז אָבער אַזוי, רב עזריאל... די מעשה איז, אַז סע העלפט ניט קיין קוועטשען זיך! לאָזט זשע, רב עזריאל, וועל איך איצט אייך אַביסעל אַ קוועטש טאָן...

— אַביסעל — פאַר וואָס ניט, אָך, מיט'ן גרעסטען כבוד, רב מענ-דעלע! אַביסעל זיך לאָזען אַ קוועטש טאָן, דהיינו: איצט במזומנים אַ העלפט, אַ דריטעל, דאָס איבעריגע אין אַ צייט אַרום — דאָס אַרט מיך דוקא ניט. דערויף בין איך מוסכם. וואָס דען זאָל מען טאָן?... געשעפט איז געשעפט. כל זמן שהנשמה בקרבי, ווי זאָגט מען דאָס, דאַרף מען מקיים זיין די מצוה, דאַרף מען האַנדלען און וואַנדלען... איך האָב גע-הערט אויף אייך, רב מענדעלע, אַז איהר זענט אַ בטוח, אַ איש נאמן... קוועטשט רב מענדעלע, קוועטשט, פאַר וואָס ניט, אָבער קוועטשט מיט רחמנות!

— ניין, ניין, רב עזריאל! היינט זאָלט איהר מיר ניט ריידען, היינט זאָלט איהר מיר בעסער שווייגען, היינט זאָלט איהר ניט האָבען קיין טענות, ווען איך וועל אייך, במחילה, אַ קוועטש טאָן אַריבער דער מאָס: קוועטשט זיך אַליין, רב עזריאל, קוועטשט זיך איבער די כחות און שווייגט, וואָרום ס'איז היינט שלעכטע צייטען אויף דער וועלט! די היסטאָריע פון דער מעשה איז אַזוי... אַזוי און אַזוי... אַ שעת הדחק... ניטאָ קיין מזומנ'ער גראָשען.

— און אַז דאָס איז ניטאָ... ס'הייסט מזומנים אַז סע פעהלט אויס, דאַרף מען, ווי זאָגט מען דאָס, זיך דרעהען... אפשר מאַכען אַ חילוף, רב מענדעלע? אפשר האָט איהר אויף צו בייטען?

— ניטאָ!

— וואָס זשע דען?

— אַ חתימה, רבֿ עזריאל. מיין וועקסעלע איז דאָס בעסטע ערבות. איהר דאַרפט ניט האָבען קיין בעסערע בעװאָרעניש.

— איהר זענט מאַקי אַ בטוח, רבֿ מענדעלע, אודאי. פון איין זייט איז דאָס אַזוי... אַז מיר וועלען אָבער נעהמען דאָס אייגענע פון דער אַנדערער זייט, וועט זיין ניט אַזוי, נאָר גאָר אַנדערש, — שלאָגט זיך רבֿ עזריאל מיט דער דעה, און דערביי דרעהט ער מיט די פינגער דעם שפּיץ באָרד און לעגט איהם אַריין אין מויל אַריין, נאָכדעם שטעלט ער אויף מיר אויס די אויגען און זאָגט:

— אַזוי, אַזוי טוט זיך דאָס היינט אויף דער וועלט, ניטאָ!...
נו, שרייבט זשע, רבֿ מענדעלע, שרייבט און חתמ'עט און נעהמט סחורה און זאָל זיין אין אַ גוטער שעה. נאָר געדענקט, אַ וואָרט איז אַ וואָרט...

אויף מאָרגען בין איך למזל שוין געפאָהרען אַהיים מיט דער באַהן. אין וואַגאָן איז דער עולם געזעסען האָפּטעסוויז, יודען באַזונדערס, גויים באַזונדער. די יודען ריידען פון מסחר, פון דער בירזשע און דעם תבואה־מאַרק. מע רעדט אויף יודיש, אַלע מיט אַמאָל, און ס'איז, קיין עין הרע, אַ געפּילדער, אַ יריד, ווי דער שטיינער איז. די גויים ריידען אויף זייער לשון, טייל שעפּטשען זיך, טייטען מיט די פינגער, שפּעטען אָב — אויך ווי דער שטיינער איז. אין וואַגאָן איז פינסטער. איך זיץ מיר אין אַ ווינ־קעל און וויל גאָר ניט וויסען, וואָס סע טוט זיך אַרום מיר. איך זיץ איינער אַליין, איך דערמאָן מיך אַלע מעשים מיט אַלע טרעפענישען, וואָס האָבען זיך מיר געטראָפען די לעצטע טעג, איך בעטאַפּ מיך, צו בין איך טאַקי באמת געבליבען גאַנץ מיט אַלע מיינע אברים, און דאָס האַרץ פרעהט זיך מיר, וואָס פון אַלע צרות מיט שלעק מיט אומגליקען בין איך אַרויס געזונד און שטאַרק און פיהר נאָך דערצו אַ שלל מיט סחורה אויך! אַ דאַנק דיר, גאָטעניו, אַ דאַנק דיר, פאָטער אין הימעל, פאַר דיינע גרויסע נסים. פאַר'ן דראַפּען זיך אין דער הויך, פאַר'ן ווינקעלע אויפ'ן בוידעם, פאַר'ן נצול ווערען פון אַ סכנה, פאַר די געשעפטען מיט די מסחרים מיט די פרנסות מיט אַלע גרויסע וואונדער און חסדים, וואָס דו האָסט געטאָן מיט אונז, כדי צו גרויסען א ו נ ז ע ר נאָמען און צו הייליגען דיין גרויסען, פאָרכטיגען נאָמען, וואָס ווערט גערופען אויף אונז...
איך שטעל מיר פאָר מיין אַלטיטשקע, ווי זי וועט זיך דאָס דערפרעהען, ווען זי וועט דערזעהען, אַז איך קום אַריין אין שטוב מיט גאַנצע פּעק

ספרים, ווי זי וועט דאָס שיינען, אָנקווועלען פאַר נחת; איך מאָל מיר אויס, ווי איך פעסטע זיך פאַר איהר, און זי מוט מיין רצון, זי בעריעגט מיך, זי קיכעלט מיך, זי זאָגט מיר מיט אַ ווייך קול: מענדעלע, עס, מענדעלע טרינק, און לאָז דיר וואויל בעקומען! מענדעלע, גיְה, לעג זיך צו אַביסעל! מענדעלע אַהין, מענדעלע אַהער!

זיץ איך מיר אַזוי און מאָל מיר אויס בילדער, איינס שענער פונ'ם אַנדערען. איך גלעט מיר די באָרד, גרייזעל די פאות און שמייכעל מיט פערגעניגען, — דערהער איך פלוצלינג אַ געשריי, אַ קללה, אַ זידלעריי: איינער שרייט: אַ רוח אין ריין טאַטענ'ס טאַטען! נאָכ'ן טאַטען דערהער איך אַ קנאַק, ווי פון אַ פאַטש, נאָכ'ן קנאַק — אַ קוויטש און אַ געלעבטער. וואָס קען דאָס זיין? איך שטעה אויף און געה צו נעהענטער... אַ שענע מעשה, כ'לעבען.

איך דערזעה רב שמשונ'ען און אַלבערט האָצעקלאָצער — זיי רייסען זיך, ווי די הינער! אַרום און אַרום שטעהען יודען און גויים און לאַכען...

די מעשה איז געוועזען אַזוי:

צו אַ קאָמפּאַניע פּאָליאַקען, גויים, וואָס זענען זיך געזעסען בעזונדער אין אַ ווינקעל, איז געהאַט צוגעשטאַנען אויך אונזער בעקאַנטער אַלבערט. געהאַלטען האָט ער זיך אַזוי, אַז מ'האָט געקענט מיינען — ער איז טאַקי באמת אַ פּאָליאַק. ער האָט גערעדט מיט זיי אויף זייער לשון, אָבגעלאַכט פון יודען גלייך מיט זיי, חוזק געמאַכט און געזאָגט ווערטלעך — און געהאַט שטאַרק הנאה. איז אָבער אַ גזרה פון זיין ליעבען נאָמען, אַז אַ יודען איז גיט בעשערט קיין גוטס, האָטש ער מעג זיך אַפילו שעמען מיט'ן נאָמען יוד. דאַרף זיך טרעפען, אַז אין אַנדערען ווינקעל, פונקט אַנטקעגען, איז גראָד געזעסען רב שמשון צווישען אַ קאָמפּאַניע יידען. דערזעהען פון דער ווייטענס אַלבערט'ן, ווי ער זיצט דאָ אַזוי בהרחבה און רעדט און לאַכט און איז גאָר בגילופין, דאַרף מסתמא רב שמשון אויפשטעהן פון זיין אָרט, צוגעהן צו איהם. דערלאַנגען איהם דעם פרעהליכען שלום עליכם, און דוקא אויף יודיש, און דוקא גאַנץ ברייטליך, אַזוי אַז אַלע זאָלען הערען, און רופט איהם דוקא: רב אברהם, און איז זעהר צופריעדען, וואָס מע זעהט זיך נעזונטערהייט. דערהערען דאָס די פּאָליאַקען, וואונדערן זיי זיך, און אַלבערט איז זיך גרייט צו בעגראָבען ניין איילען אין דער ערד. וואָס זשע טוט ער? מאַכט ער זיך הארץ און מיט אַ געשריי אויף רב שמשונ'ען, און דוקא אויף פּויליש: געה ווייטער,

יוד, איך קען דיך נים! — דערהערט דאָס רב שמשון, ווערט ער שטאַרק אין כעס: ס'טייטש, מע קען איהם שוין גאָר ניט! און אַזוי ווי ער ווייסט, אז דאָס איז אַ יוד, ניט קיין גוי, וויל ער דאָס ניט פערשוויייגען, זאָגט ער שוין אויף פויליש: אַז אָך און וועה איז רב פייבוש'ען, וואָס ער האָט נאָר געהאַט אַזאַ בן סורר ומורה! זיין פאָטער, רב פייביש, — דערצעהלט ער די פּאָליאַקען אויף אַ געבּראָכענער שפּראַך, — איז געווען אַ פרומער, אַ כּשר'ער יוד... ווערט אַ געלעכטער, אַ זידלעריי: די פּאָליאַקען לאַכען, אונזערע יודען, רב שמשון און אַלבערט, זידלען זיך, סע ווערט אַ רעש, אַ טומעל, און אינמיטען דערינגען פאַלט אַ פּאַטש. ווער ס'האָט איהם געגעבען דער ערשטער, דערינגען איז דאָ חלוקי דעות, די זאַך איז נאָך ניט קלאָר עד היום. איינס אָבער איז בּעוואוסט און זיכער, אַז ביידע צדדים האָבען זיך נאָכדעם צעטיילט מיט די פעטש חלק כחלק. בשעת איך בין צוגע-גאַנגען נעהענטער אינאיינעם מיט די איבעריגע יודעלעך, וואָס זענען גע-וועהנטליך להוט נאָך נייעס, איז דאָס מחלוקת געווען אין סאַמע ברען. דערזעהט מיך רב שמשון און חאַפּט מיך אָן און שלעפּט מיך צו די פּאָליאַקען:

— אָט האָט איהר, פּאַנאָוויע, אַנ'עדות! זאָגט איהר, רב מענ-דעלע, איהר קענט אָט דעם רב פייביש'עס זוהן? איך פערלאָז זיך אויף אייך.

— אַוודאי קען איך איהם, רב שמשון! פאַר וואָס נים? איך קען איהם אַזוי, פּונקט ווי איך קען אייך! — ענטפער איך איהם בקול רם, און אין האַרצען טראַכט איך מיר: הלואי וואָלט אייך ביידע געקענט דער שוואַרץ יאָהר... איהר זענט, כ'לעבען, ווערט איינס דאָס אַנדערע.

— מיאוס'ער זשיד, פּרא אדם! — שרייט אויף מיר דער דייטש.

איך דערהער אַזאַ חוצפה, עפּען איך אַ מויל און הויב אָן ריידען מיט אַמאָל אויף דריי לשונות — פויליש, רוסיש און יודיש. איך זאָג מיר רוהיג, געלאַסען:

— פּאַנאָוויע! ווי מע שמועסט, איז ציבעלעס און קנאָבעל אַנ'-עדות ביהוסף, אַז...

נאָר איך האָב נאָך ניט דערדעדט ביז'ן סוף, בלייבט דער צוג שטעהען ביי עפּעס אַ סטאַנציע, די קאָנדוקטאָרען קומען אַריין און שלעפּען אַוועק אי רב שמשונ'ען, אי אַלבערט'ן צום נאַטשאַלניק סטאַנציע — בּע-שטראָפען זיי פאַר אַ סקאַנדאַל אין אַנ'עפענטליכען אָרט. דער צוג פאָהרט ווייטער, און מיין עדות-זאָגען וועגען רב אברהם בר' פייבוש איז טאַקי אַזוי

געבליבען נים דערזאָגט — דערוויילע, ביז די צייט וועט קומען...

די פּאָליאַקען זיצען און שמועסען וועגען דעם ענין און טייטשען איהם אויס אויף פערשיעדענע אופנים: מע לערענט אָב פונ׳ם פרט אויפ׳ן כלל, מען פערגלייכט, מע אַמפּערט זיך. איינער, דער עלטסטער פון זיי, וואָס האָט געשוויגען די גאַנצע צייט, רופט זיך אָן:

— מיינע הערען! אויף מיין וואָרט, איך האָב בעסער ליעב די פּראָסטע יודען פונ׳ם פּאָלק, וואָס זענען מקיים זייער חוב פאַר גאָט, וואָס חקירה׳ן נים און פּאַלשעווען נים און לעבען, ווי זייערע טאַטעס און זיידעס האָבען געלעבט, און איך קען נים איבערטראָגען די, וואָס פערשטעלען זיך פאַר פּאָליאַקען, מאַכען זיך מיאוס, שעמען זיך מיט זייער יודישקייט, טוען אָן אַ־ערליי מאַסקעס, ווילען נאָכמאַכען אַנדערע פעל־קער, כדי מ׳זאָל נים דערקענען, אַז זיי זענען יודען.

פיעלע פון די פּאָליאַקען זענען מיט איהם מסכים, און צוויי דער־צעהלען אזאַ מין מעשה:

— געווען איינער אַ יודישער פּאָליאַק, וואָס איז געזעסען מיט אונז אין קלוב און געשפּיעלט אין קאָרטען, האָבען מיר גראָר געדאַרפט וויסען, ווען עס געפאַלט דאָס יאָהר סוכות ביי יודען, פרעגען מיר איהם. זאָלט איהר געזען זעהען, ווי דער איז געוואָרען אַ פערביטענער, אַ קוראָט ווי מיר האָבען איהם באמת אָנגערירט זיין האָנאָר, און ווי ער האָט אונז געענטפערט מיט אַ מין גאוה און אַ אומצופריעדענקייט: פרעגט איך, פּאַנאָווע, אַנ׳אַנדערן, איך ווייס נים פון קיין יודישע ימים־טובים. — אויף עהרען־וואָרט, פּאַנאָוויע, דאָס איז אַ פּאַקט. נו, היינט ווי קען מען איהם שעצען, אַז ביי איהם אַליין איז ניטאָ קיין כבוד צו זיינע הייליגקייטען, צו זיינע ימים־טובים, צו זיין איינענער פערזאָן?

אַזוי ריידען צווישען זיך די פּאָליאַקען, וועד סע לויבט, ווער סע זידעלט די יודען, ביז זיי ווערען ביסלעכווייז אַנטשלאָפען. איך גיב זיי אָפּט אָב דעם גערעכט, און איך שעם זיך פאַר זיך אַליין, און דאָס הארץ בוים מיר וועה. אַ גאַנצע נאַכט בין איך אַזוי געזעסען אין יסורים, גע־זיפצט, געזאָרגט זיך, נים געשלאָפען און נים געוואַכט. אין קאָפּ האָבען זיך מיר געדרעהט אַלערליי בילדער, ווי אַזוי סע לעבען אונזערע יודעלעך, ווי אַזוי זיי פיהרען זיך, ווי אַזוי זיי שטעהען און געהען, ווען זיי האָבען ליעב, ווען זיי האָבען פיינט, ווען זיי יאָגען און ווען זיי נעבען אָב כבוד, אַלע משונה ווילדע מעשים זייערע בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה. איין בילד שלעפּט נאָך אין קאָפּ דאָס צווייטע, איין געדאַנק דערוועקט אַנדערע גע־

דאַנקען. סע מאָלט זיך מיר אַזוינס, וואָס ס'איז געווען פריהער מיט הונדערטער יאָהרען, וואָס ס'איז געשעהן אין עק וועלט. איך דערמאָן זיך, אַגב, איין מעשה, וואָס איך האָב געהערט נאָך קינדוויייז פון איינעם אַ שרייבער, אַ געלעהרענטען נאַטור־פאָרשער. ער האָט מיר דערצעהלט, וואָס הומבאָלד האָט געזעהען ביי אַ טייך ערגעץ אין די ווייטע מדינות.

דער טייך האָט אַ כבע, אַז פון צייט צו צייט געהט ער אַרויס פון די ברעגען און פערפלייצט דאָס לאַנד אַרום זיך. ווען ס'הויבט זיך אָן אַ געוויסער, פאַלט אַ גרויסע אימה אויף אַלע חיות און אַלע בהמות אַרום און אַרום, אַ מהומה, אַ געלאַף! דעמאָלט פערגעסט מען די שנאה. דעם האַס, מע בייסט זיך ניט, מע רייסט זיך ניט, מע טראַכט נאָר וועגען של"ם און פריינדשאַפט. איין חיה העלפט דער אַנדערער, דער שטאַרקער האַלט אונטער דעם שוואַכען: אַ וואָלף ראַטעוועט אַ שאָף, אַ בער ציהט אַרויס פונ'ם וואַסער אַ ציקעלע. סע געהען אינאיינעם גרויסע חיות און קליינע, ווילדע און היימישע, פריעדליכע און בייזע; מע געהט, מע לויפט, מע קומט צו אַ הויכען באַרג און מע בלייבט דאָרט די גאַנצע צייט, ביז די צרה וועט אַריבער. — אַז סע פאַלט אָבער אָב דאָס וואַסער, סע ווערט אַביסעל גראַמער, אהאַ! איז שוין ווידער אויס ברודערשאַפט, אויס ליעבשאַפט! דער לייב קריצט מיט די ציינער, דער לעמפּערט רע־וועט, ברומט, דער טיגער שטרעקט אויס זיינע נעגעל, ווער סע קען נאָר, בעפאַלט דעם שוואַכערען און פערצוקט, די שפּעלעך, די ציגען לאָזען זיך לויפען. ס'איז אויף ווי אַ פחד, אַ צרה, אַנ'אומגליק. ראַטעווען קען זיך נאָר דער, וואָס איז גרינג אויף די פיס. מע צעלויפט זיך אין אַלע זייטען...

גאָט, האָב רחמנות אויף דיין פאָלק ישראל! — — —

גאַנץ פריה האָט דער צוג זיך אָבגעשטעלט נעבען אַ גרויסען וואָק־זאַל, פון וואַנען סע שיידען זיך די וועגען: איינער נעהמט זיך קיין גלופּסק, דער אַנדערער קיין בויבעריק. דורכ'ן פענסטער פונ'ם וואַגאָן האָב איך געקוקט אויף די גרויסע מחנות דורכפאָהרער, וואָס דרע־העז זיך דאָרט אַרום איבער דער פּלאַטפאָרמע, צווישען זיי אַ היבש ביסעל יודען. גרויסע און קליינע, מאָגערע, דאַרע, קוואַרע, איינגעבויגענע, איינגעהויקערטע, פינסטערע, חשב'דיגע, וויסטע — אַ געמיש פון כל המינים. אַלע לויפען מיט גרויס איבפעט, סע שלעפּט קלומקעס, בעט־

געוואַנט, אַלערליי בעבעכעס. מע רעדט, מע שרייט, מע פּילדערט, ס׳איז אַ יריד, אַ טאַראַראַם, ממש טויב צו ווערען. צווישען אַט דעם גרויסען עולם דערזעה איך פּלוצים — טרעפט וועמען? שמואל דעם קליינעם! ער האַלט זיין שותּף יעקב פאַר דער פּאָלע, שפּרינגט איהם אין פּנים אַריין, רעדט עפּעס מיט גרויס היץ, גיסט אויף איהם אויס זיין בייז מזל. איך גיב אַ געשריי: שמואל! — איינמאָל, דאָס אַנדערע מאָל, ער הערט ניט. איך שריי דאָס דריטע מאָל — ער דרעהט זיך אוים און דערקענט מיך.

— יעקב, יעקב! — שרייט ער, און שלעפּט דעם שותּף פאַר דער פּאָלע, — זעה נאָר, זעה, אָט איז דאָך רב מענדעלע אין וואַגאָן, רב מענדעלע, יענער פון׳ם בוידעם, רב מענדעלע, וואָס איז געזעסען מיט אונז דאָרט אין עק בוידעם!.. שלום עליכם, רב מענדעלע! — שרייט ער און לויפט צו מיין פענסטער.

— שלום עליכם, רבי שמואל! רבי יעקב! — ענטפער איך זיי פון דער וויטען. נאָר איידער זיי לויפען צו, טוט מען אַ קלונג, אַ פייף, און דער צוג ריהרט זיך פון׳ם אָרט.

— וואָס מאַכט איהר, ברידער?.. וואָס הערט זיך עפּעס?... וואוהין פאָהרט איהר?.. שריי איך צו זיי מיט׳ן גאַנצען כח און שטרעק צו זיי די הענד.

און יענע לויפען, איילען, שרייען עפּעס, נאָר איך פערשטעה שוין ניט, וואָס... איך הער נאָר געשרייען הינטער זיך, ניט קיין קלאָרע ווערטער, און דער סוף לאָזט זיך — אין בויבעררעדק!...

(ענדע).

די נשרפים.

א.

דאָס, רבותי, וואָס איך וויל אייך דאָ דערצעהלען, איז געשעהן פונקט אין דעם יאָהר, וואָס נאָך דער גרויסער שרפה אין קאַבצאַנסק.

די דאָזיגע שׂרפה, מוזט איהר וויסען, שטעהט פערשריבען אין די קראָניקעס, אין קהל'שען פנקס הייסט עס, און קאַבצאַנסקער יודען רע־בענען אַלסדינג וואָס געשעהט אין זייער לעבען נאָך דער צייט פון דער שרפה. מען זאָגט אַ שטיינער: דער און דער איז געבאָרען געוואָרען, דער און דער האָט חתונה געהאַט אָדער איז געשטאָרבען אַזוי פיעל און אַזוי פיעל נאָך דער שרפה. דער עפוש, נישט היינט געדאַכט, דאָס אויסרייניגען די מקוה, די ברונענס וכדומה, איז געשעהן אין דעם און אין דעם יאָהר נאָך דער שרפה.

איך אַליין בין דענסטמאָל ביי דער שרפה נים געוועזען אין שטאָדט, בין אַרומגעפאָהרען, ווי געוועהנליך, מיט מיין ביידעל ספרים צווישען יודען. גאַזעטעס, ווי היינט, זענען דענסטמאָל ביי אונז יודען נאָך ניט געוועזען, נישט קיין „קאָרעספאָנדענציעס" און „אַרטיקלען"-שרייבערס, נישט קיין מודעות וועגען עגונות און נישט אַ צוגיסען-זיך אין „לשון", אין שאַרפע מליצות אויף מתים און אויף שרפות. האָט אַ יוד מענן געוועזען דאָס חייב מילא, איז זי זיך אַ עגונה, איז אַ יוד געשטאָרבען, מילא, האָט מען איהם בענראָבען, אַ באָד האָט אָפּגעברענט, אַ שטעדטיל, ניט-דאָ-געדאַכט, איז אַוועק מיט'ן רויך — נו, שאַ! אָט אַזוי האָט זיך גאַנץ קאַבצאַנסק אָפּגעברענט און איך זאָל דאָס נאָר אָנהויבען אפילו צו-וויסען!

געה איך מיר אַזוי איינמאָל טריט בײַ טריט נאָך הינטער מײַן אָנגעלאָדען וועגעלע, דאָס פערדיל מײַנס ריהרט זיך ווי אַ בלײַען פויגעלע, שמשיפעט בײַם וועג-געהענדיג גראָז און קײַעט עס רוהיג גאַנץ געלאַסען. געווען איז עס דענסטמאָל ל״ג בעומר, איינער פון יענע זומער-טעג, אין וועלכען אַ יוד איז ניט אין טרויער און מעג הנאה האָבען פון גאָטס וועלטעל דער שענער. איך געה מיר אַזוי האָפּערדיג, האַפּענדיג אַ קוקע-לע אויף אַ בוימעלע, אויף אַ גרעזעלע, אַ בלימעלע און אויף גרינע תבואות. הדודאים, די פײַלכעליך נתנו ריח, גיבען די שמוכט, די פעלד-פויגעליך שפּילען מיר אַ מאַרש און מיר דאַכט זיך, איך הער די פּידעל מיט דער פויק, די פּלעט, די באַנדורע מיט דער צימבעל — דאָס גאַנ-צע כלי-זמר-שפּיל אויף די חתונות היינטיגען טאָג בײַ יודישע קינדער, איך קוועל גאָר אָן פון זייער שמחה און שיק פונדערווייטענס זיי אַ מזל-טוב. הלואי זיי זאָלען זיך מעהרען בײַ-זיך אין שטעדטיל דאָרט, ווי דאָס גראָז אופ׳ן פעלד ראָ.

און ווי איך בעטראַכט מיר גאָטס שענע וועלט און די וואונדער-ליכע חערק זײַנע, שטאַרק הנאה האָבענדיג דערפון, דערזעה איך פונ-דערווייטענס עפּיס גאַנצע קומפּאַניעס פאַרשוינען מיט שטעקענס אין די הענד, מיט טאָרבעס אויף די פּלייצעס ווי עכטע קבצנים. אמת טאַקי, בעגעגנען אויפ׳ן וועג קבצנים איז זעהר אַ געוועהנליכע זאַך. ס׳איז שוין איינמאָל אַזוי געשטעלט בײַ יודען פון אײַביגע צײַטען, אַז קבצנים זאָלען בײַ זיי זיך שטענדיג אַרומשלעפּען איבער שטעדט און שטעדטליך, נאָר אַזוי פיעל קבצנים אָבער מיט-אַ-מאָל אין גרויסע מחנות ווי די היישרעקען — דאָס איז מיר שוין געווען אַ גרויס וואונדער. און נאָך גרע-סער איז מיר געוואָרען דאָס וואונדער, אַז זיי זענען צוגעקומען נאָהענט און איך האָב אין זיי דערקענט מײַנע קאַבצאַנסקער יודען!

— אוי, קאַבצאַנסק וואַנדערט! — רוף איך אויס דערשראָקען דערזעהענדיג פאַר מיר די גאַנצע מחנה יודען, מענער, ווייבער און קינ-דער, אָפּגעריסענע-אָפּגעשליסענע, הונגעריגע, דאָרשטיגע, אין צעהנטען אײַנגעהויקערטע — וואָס איז אַזוינס געשעהן, ברידער?!

— אוי, חרב געוואָרען אונזער שטאָדט! — ענטפערען אלע מיט אַמאָל — יאָ, קאַבצאַנסקער זענען מיר, קאַבצאַנסק אָבער איז שוין נימאָ!

— אַ שטראָף פון גאָט איז געקומען, אַ אָנשיקעניש פון זײַן ליע-בען נאָמען! — פאַלען אַרײַן ווייבער אין-דערמיט מיט אַ געוויין.

— אַ צאָרן פון גאָט איז אויף קאַבצאַנסק אויסגעגאָסען געוואָ־רען — העלפען־אונטער מאַנספּילען מיט אַ קרעכץ.

— בעוונותינו הרבים — הויבען עטליכע אָן צו דערצעהלען — בעוונותינו, פאַר די זינד אונזערע האָט זיך אָנגעחאַפּט די סאַזע ערגיץ אין קוימען...

— אין נפתלי דעם רויטענס קוימען — פאַלען אַנדערע אַריין אין די רייד — ביי איהם אין קוימען האָט זיך עס אָנגעצונדען די סאַזע, וואָס איז ניט געווען געקעהרט שוין אַ לאַנגע צייט. פון דאָרט איז דאָס פייער אַרויס, בעוונותינו הרבים, איז געפלויגען מיט דעם ווינד אויף די שטרויענע דעכליך, זיך אָנגעחאַפּט אין די הילצערנע הייזליך. עס ברענט, עס פלאַקערט אַ שרעק. ס'איז אַ געטימעל, אַ געשריי, אַ געוואַלד — און ווער זאָל אין אַזאַ מהומה, אַזאַ לויפעניש זיך שטעלען לעשען? אוי, וואָס פון אונז איז געוואָרען! עפּיס טאַקי נאָר פונ'ם הימעל איז אַרוים אַ פייער און פאַרברענט אונזער שטעדטיל!

— ברידער! — חאַפּ איך מיך אַרויף אויף זיי מיט אַ טענה — אָנגעהויבען האָט איהר מיט אַ פייער פון נפתלי דעם רויטענס קוימען און אויסלאָזען לאָזט איהר נאָר אויס מיט אַ פייער פונ'ם הימעל! ווי קומט אַ העך דער הימעל?

— דאָס פייער פונ'ם הימעל, פערשטעהט איהר, איז בעשיעהרט געווען צוקומען דורך דעם רויטענס קוימען — ענטפערען מיינע קאַב־צאַנסקער פשיט'ע יודען, וואָס ווייסען ניט קיין חכמות — פון דאַנען, פון דאָרט—אַלץ איינס. אַ בעוויז האָט איהר אַייך אָט וואָס: יאָהרען־לאַנג איז דעם רויטענס קוימען, ווי אַ סך אַנדערע קוימענס, נישט געוועזען גע־קעהרט, און פונדעסטוועגען מיט חסד, ס'איז גאָרנישט געשעהען. ס'זע־נען דאָ טפשים אַזעלכע, וואָס זאָגען אונז: רעכט אויף אייך! איהר האָט די שרפה כשר פערדיענט דערפאַר, וואָס די הייזער אייערע זענען געשטאַנען הארט איינס נעבען אַנדערען, וואָס די דעכער, מ'שטיינס געזאָגט, זענען געווען נעדעקט מיט שטרוי, וואָס די אויוועגס זענען ניט געמאַכט ווי געהעריג און דערפאַר וואָס ביי אייך זענען נימאָ די כלים די אַלע נויטיגע מיטעל צום לעשען.״ די דאָזיגע שוטים אָבער ווילען ניט פערשטעהן, אַז מכמה ובמה יאָהרען איז קאַבצאַנסק זיך אַזוי געשטאַנען נישט צו־וויסען קיין־ביזן, דער אמת איז טאַקי ווי גם שטעהט געשריעבען: אם ה' לא ישמור עיר, אַז דער אויבערשטער היט אַ שטאָדט ניט, שוא שקד שומר, איז אומזיסט די מיה פון אַ בי

חעלכען שומר. איז בעשעהרט א פייער פונ׳ם הימעל, קען קיין שום וואסער ניט, עם פארלעשען.

א קענען א פסוק העלפט נישט קיין זאך, נישט קיין חכמות, נישט קיין טענות, דעריבער האב איך אנגעבויגען דעם קאפ און געשוויגען.

ב.

מײנע קאַבצאַנסקער זענען שיער ניט געפאַלען פון די פיס, אַזוי אָפּגעמאַטערט זענען זײ געװען פון צופוס געהען. מיר אַלײן האָט שױן אײך טאַקי געבראָכען די פיס פונ׳ם נאָכגעהען הינטער דעם װעגעלע; דעריבער האָבען מיר זיך אָפּגעשטעלט אױסצורוהען אַ ביסעל נעבען אַ װעלדעל בײ אַ קלײן װאַסערעל. אױף די װערבעס דאָרט האָבען די קאַבצאַנסקער אױפגעהאַנגען זײערע טאָרבעס און אַלײן זיך אױסגעצױגען אױף דער האַרטער ערד. מאַנסבילען אָחען און קרעכצען. האַמפערען זיך, קריגען זיך, בעטראַכטענדיג זײער לאַגע. װײבער קלאָגען פאַרשעלטענדיג זײערע טעג און יאָהרען. עופעליך, קלײניטשקע לעכצען נעביך, זוכען בײ די מאַמעס צװױגען און געפינען נישט קײן קאַפּ מילך. עלטערע קינדער חלש׳ען נאָך אַ שטיקעל ברױט און װײנען מיט ביטערע טרערען. לײזעריל, דער קאַבצאַנסקער שנאָרט=משוגענער, אײך ער געפינט זיך דאָ צװישען דעם קאַבצאַנסקען עולם. די קלײדער פאַרשמירט, צעריסען, די האָר צושױבערט, דאָס היטעל פאַרריקט אַ הינטען. ער דרעהט זיך אַרום, געהט נאָך, װי אַ קוה אַ קעלבעל, אַ מאָל נאָך דעם, אַ מאָל נאָך יענעם, עפענט אַ מױל און קוקט, ברײנגט אַרױס אַ מאָל עפּיס אַ פאַרדומפּפט קול, אָהן װערטער. פאַראומערט, פאַרזאָרגט זיץ איך צװישען מײנע פאַרװײסטע, אומגליקליכע קאַבצאַנסקער נעביך, עס רײסט מיר דאָס האַרץ צװעהענדיג זײערע ביטערע צרות, װױסט און פינסטער איז מיר נאָטס װעלטעל. אױ, װאָס געהט זי מיך אָן, די שײנע נאַטור מיט איהר חן? פאַר אַנדערע איז זי גוט און שען, ניט פאַר אונז יודען. די זון קװיקט מיך ניט מעהר מיט אַ ליעבע װאַרימקײט,

זי ברענט מיך ווי פייער, דאָס לינדע ווינטעל איז פאַר אונז אַ ווינט צו שרפות, דאָס גערוך פון פעלדבלומען און קרייטעכצער שמעקט פאַר אונז מיט רויך. אוי, אונז מאָהלט זיך נאָר שרפה'ס — פייער, חינט און זיילען רויך! דאָס שפּילען פון די פייגעלעך דאַכט זיך אונז אַ ווייגענרינגס, דאָס געזאַנג זייערס — אַ קלאָג־ליעד!

— וואוהין־זשע, ברידערליך, געהט איהר? — טהו איך לסוף אַ פרעג מיינע קאַבצאַנסקער יודען, האָבענדיג אויף זיי שטאַרק רחמנות.

— וואוהין קענען יודען נשרפים געהען? — ענטפערט חברה ויפצענדיג און שאָקלענדיג מיט'ן קאָפּ — אהין וואו אַלע יודישע אָרימעלייט געהען. צו אונזערע באַרמהערציגע אחינו בני ישראל געהען מיר. מיר האָבען כתבים אונטערגעשריבען פונ'ם רב און פון די ראשי הקהל, אַז מיר מעגען אַרומגעהען איבער די הייזער, מעגען מיר. אונזערע ראשי הקהל, זאָלען לעבען, האָבען פאַרזאָרגט די נשרפים, אייגענטליך צווישען זיי די יודישע שטעדט על פּי גורל. אַ מהייל קומפּאַניעס איז אויסגעקומען אוועקצולאָזען זיך אהין, פון יענער זייט קאַבצאַנסק, און אונז איז דער גורל אויסגעפאַלען צולאָזען זיך אהער, אין דער זייט. אַ צינר בעדאַרפען מיר דאָ נאָך אַ צווייטע איינטהיילונג, וועמען זאָל געהערען די שטעדט און וועמען יענע שטעדט. קענען מיר זיך אָבער נישט אויסגלייכען. וואָהין יענע ווילען, שטופען זיך נאָך זיי אויך די אַנדערע, בכן האַלטען מיר זיך, ווי איהר זעהט, צונויפגעשטיקט אַלע אינאיינעם, אין איין גרויסע קומפּאַניע. מען האַמפּערט זיך, מען זידעלט זיך, מען עסט זיך איינער דעם אַנדערען אויפ'ן גאַנצען וועג. טאָמיר ר' מענדעלי, וואָלט איהר זיך דאָ אַריינגעלייגט אין־דערמיט און געמאַכט צווישען אונז אַ עק.

— צווייהט זיך, צושפּרייט זיך, קבצנים! — טהו איך אַ זאָג מיינע יודען, זעהר דעליקאַט — צו וואָס, קבצנים, שטיקט איהר זיך צונויף אינאיינעם און בייסט אייך און רייסט אייך איינע מיט די אַנדערע? דערמיט טהוט איהר דאָך שלעכטס אייך טאַקי אַליין; — איינער בייםט אַנדערען חאַפּט אויס די שטיקעל ברויט, אַלע וואַרפען זיך, ווי די הינט להבדיל, אויף אַ אָפּגעלעקט ביין. און וואָס נאָך, איהר ציהט אויף אייך אַרויף לייטישע רייד, שאַנד און שפּאָט, אַז איהר בעפאַלט זיי ווי אַ היישרעק, נישט אויסצושטעהן פון אייך. געוואַלד, האָט רחמנות אויף זיך אַליין און צושפּרייט זיך, יודישע קינדער!

און זועהענדיג, אַז איך רייד ווי צו דער וואַנד, קיינער הערט מיך נים, האָב איך שוין מעהר נים געזאָגט קיין וואָרט, געקוקט אויף זיי און בעדויערט, טראַכטענדיג ביי מיר: אַ שרפה אַפילו איז נים אימשטאַנד אייך צושיידען, יודעליך!

— אונז גיבען זיי דאָס ערגסטע, טונעיאַדעווקער געגענד מיט די הייזער, און זיך נעהמען זיי דאָס בעסטע, גלופסקער חינקעל. נישקשה, מיר האָבען אויך אַ חלק אין גלופסק — לאָזען זיך הערען קולות פון שרעקליך אויפגעבראַכטע.

— ניין! מיר וועלען נים מוחל זיין דאָס אונזערינגע. מיר האָבען אויך אַ יודישע נשמה. אויך אַזוינע מיוחסים, שמיילינגע ווי איהר, זענען מיר — שרייען אַנדערע.

— מיינע ליעבע יודען! — ווענד איך מיך צו די, וואָס האָבען אָס־מייסטען געשריגען — איהר זענט דען אויך אָפּגעבּרענט געוואָרען? איהר זענט דאָך, ווי איך וויים, קיינמאָל קיין בעלי־הבתים נים געוועזען.

— מילא, וואָס איז דאָ די נפקא־מינה, בעלי־בתים אָדער שכנים — ניבען מיר יענע צו פאַרשטעהן דעם טעם דערפון — אַצינד זענען מיר אַלע אביונים. הייזער איינענע האָבען מיר, אמת טאַקי, נישט געהאַט, אָבער דירות האָבען מיר דאָך יאָ געהאַט. נו, האָבען מיר אַלע גע־וואוינט ביי יעקב־שמשון אין קעלער, איטליכער מיט זיין געזינדעל אין אַ בעזונדער ווינקעל דאָרט. אַז יעקב־שמשון'ס הויז האָט אָבער אָפּגע־ברענט, זענען מיר דאָך, פערשטעהט איהר, געבליבען אָהן דירות, און װאָהין, זאָגט אַדרבה, זאָלען מיר זיך איצט אַהינטהאָן?

— מיין דירה איז געוועזען אין בית־המדרש, וואו איך האָב גע־שלאָפען — שרייט מיט אַ גמרא־נגון עזריאל בטלן — ווי באַלד דאָס בית־מדרש האָב אָפּגעברענט, אם־כּן איז דאָך מעהר נים שייך דאָרט צושלאָפען. הייסט דאָך עס, אַ פנים, אַז איך בּין אַ נשרף ווי אַלע נשרפים.

— אַ מערכה, כ'לעבען — טראַכט איך ביי מיר — וואָס די וואַנ־צען און פלעה, וועלכע זענען געוועזען אויף קעסט און קוואַטיר ביי אונ־זערע יודען אין קאַבּצאַנסק, האָבען נים קיין מויל צום ריידען, זיסט האָלטען זיי אויך געקומען מיט די איינענע טענות.

— מיר איז די שרפה געוועזען דריי מיתות: שרפה הרג וחנק אינ־איינעם — קלאָגט זיך דוד־יודיל דער קרעמער — אָפּגעבּרענט דאָס

קלײטעל, מילא איז אָפּגעברענט, קען מען דינגען, שטעלען אַ אַנדער קלײטעל, אַבי עס זאָלען זײן יודען, קונים. אַז אָבער קאַבצאַנסק האָט זיך אַװעקגעשלעפּט, בין איך דאָך געבליבען דער׳הרג׳עט, דערװאָרגען!...

— איך בין אַ אָרימאַן, אַ אביון טאַקי לכל־הדעות — גיט מיר נחום דער מלמד צופּאַרשטעהן גאַנץ שכל׳דיג — זענען בעלי בתּים געװען אין שטאָדט, בין איך געװען אַ מלמד, געלעהרענט מיט זײערע קינדער און געלעבט בּדוחק. הײנט אַז אין בעלי־בתּים, נישטאָ קײן בעלי־בתּים, זענען נישטאָ קײן קינדער. נישטאָ קײן קינדער, איז נישטאָ קײן חדר, נישטאָ קײן חדר, איז נישטאָ קײן תּורה. נישטאָ קײן תּורה, איז נישטאָ קײן קמח — קומט אױס צולײגען די צײן אויף די פּאָלעצעז!

— אָט דאָס אײגענע טאַקע זאָג איך דאָך אויך, אַז ס׳איז נישטאָ קײן הײזער, איז נישטאָ קײן מזוזות — רופט זיך אָן מיט אַ קרעכץ יוסיל־שמעון דער סופר — אַז ס׳איז געװען אַ קאַבצאַנסק בין איך געװען אַ מזוזה־שרײבער, הײנט אַז ס׳איז אויס קאַבצאַנסק, אויס הײזער, איז אויס סופר, אויס מזוזות.

— און מיר — רופען זיך אָן אַ היבש פּעקיל פּאַרשױנען, װאָס הײסען בײ אונז יודען כּלי־קודש, נעמליך: שמשים, בעלי־תּפלות, שדכנים, קברנים, תּהלים־זאָגערס, משניות־לערנערס, טוקערענס, גבאי׳טעס, שפּרעכערענס וכדומה נאָך אַזעלכע — מה נאמר ומה נדבּר, װאָס זאָל מיר זאָגען, מיר זענען דאָך אַצינד געבליבען װי פּאַסטוכער אָהן שאָף, װי פיש אָהן װאַסער. װעה איז אונז, װינד און װעה אונזערע קינדער. אויסגעלאָזט זיך די פּרנסות, נישטאָ מעהר פון װאַנען ציציהען. אוי, ביטער! אונזער אײנציגע האָפנונג אַצינד איז פריהער אויף גאָט, דערנאָך אויף אונזערע קרובים, אויף גוטע לײט און בעלי־צדקות. זאָלען זײ אונטערהעלפען אונז אין דער שלעכטער צײט, מהאָן חסד מיט אונזערע קינדער ביז השם־יתבּרך װעט זיך דערבאַרמען. קאַבצאַנסק װעט װידער װערען אַ שטאָדט און מיר װעלען זיך נעהמען װידער צו אונזערע פריהערדיגע פרנסות.

— ס׳איז גאָר ניטאָ אויף דער װעלט אַזאַ צרה װי מײנע — גיסט פאַר מיר אויס דאָס האַרץ שלמה, װאָס האָט געהײסען אין שטאָדט: בעל־דברן, פאַר זײן פּה־קדוש — מײן צרה, דאָס איז די צרה פון דער מויד! קוקט זי אָן, אוי, אַ בושה, אַ חרפּה, אָן־זיטצט זי דאָרט מײן טאָכטער, הינדא־רחל, נעביך! אַ כּלה געװען הינו א־רחל. בּעראָרף זײן, לויט װי אָפּגעשמועסט אין די תּנאים, די חתונה ל״ג בעומר. הײנט

מאַקי בעדאַרפט זיין די חתונה. וואָס־זשע טהוט גאָט? מאַכט גאָט אַ שרפה, אָבער אַ שרפה אַ גרויסע, אַז דער גאַנצער מאַרק הייזער און די וואָס אַרום און אַרום געהען אַוועק מיט'ן פייער, און מיין הויז אויך. אויף גאָט פרעגט מען נישט קיין קשיות, פאַר וואָס האָט ער עס אַזוינס געטהאָן. מסתמא ווייסט ער, פאַר וואָס ער האָט עס געטהאָן. ווי באַלד אָפגעבּרענט, פאַרשטעהט זיך דאָך ממילא, אַז איך בּלייב אַ אָרימאַן, און סילוק נישט דעם נדן, ווי איך האָב מיך מתחייב געווען אין די תנאים. וואָס מיינט איהר, איך האָב נישט געוואָלט? חס־ושלום! געוואָלט האָב איך זעהר, נאָר פּשוט איך האָב נישט געהאַט. וואָס־זשע דער שענער בחור, דער חתן מיינער? זאָגט ער, לאו! אַז נישטאָ דער עיקר, צו־וואָס טויג מיר די טויד. נעהמט ער און צערייסט די תנאים. מילא, צו־וואָס דאָ לאַנג בּרייען, דער שפּיץ דערפון איז, מיין טאָכטער איז אויס כלה און ווייטער אַ מויד! און אָט זיטצט זי שטענדיג פאַראומערט און וויינט. מיין ווייב, זאָל לעבּען, גיסט אויך בּיטערע טרערען, און וויינט איבּער מיין קאָפּ — „גזלן! זאָגט זי, פאַר־וואָס האָסטו אַרויסגע־לאָזט דעם חתן? פאַר וואָס האָסטו קיין רחמנות נים אויף דיין טאָכ־טער? אַלע חבר'טעס איהרע זענען שוין ווייבּליך, האָבּען קינדער און זי, גזלן איינער, זי איז נאָך אַ מיידעל! אוי, אַזאַ חרפה, אַזאַ בּושה!" און היינט ל"ג בּעומר, וואָס האָט געזאָלט זיין די חתונה, כפי ס'איז אָפּגערעדט געוואָרען אין די תנאים, איז דאָס געווען נאָך גרעסער־ממש ווי תשעה־בּאָב. די וויינט, יענע וויינט, בּיידע וויינען, און מיר איז בּיטער און פינסטער. אַ הונד זאָל אַ לעק טהון מיין הארץ וואָלט ער משוגע געוואָרען. וואָס זאָל איך טהאָן און וואָס קען איך טהון? איך וועל נאָך פּריוווען טהאָן אָט וואָס: מיין ווייב מיט'ן בּני־בּית זאָלען זיך אַרומגעהן מיט די נשרפים און איך ווע'ל מיך אַ לאָז טהון אין דער וועלט עקסטרא פאַר זיך אויף הכנסת כלה. הא, וואָס זאָגט איהר דער־צו, רב מענדעלי?

— וואָס זאָל איך זאָגען? — ענטפער איך דעם בּעל דבּרן מיינעם — אודאי איז הכנסת כלה אַ שען געשעפט און בּיי אונז יודען נאָך פיעל חשוב'ער ווי נשרפים.

בּשעת דעם שמועס מיט די קבּצנים האָבּען די ווייבּער זיי אונ־טערגעבּאַסעוועט מיט בּיטערע זיפצען, מיט טרערען און טויטע קללות.

איך די פרעש אין דעם טײכעל, די זשוקליך, די גרילען צווישען גראָז און תבואות, האָבען זיך געלאָזט הערען אויף זײערע קולות — ס'איז געווען אַ קוואַקען, אַ שמוצערען, אַ געררויש, אַ געפּילדער, אַ יאָמער: קלאָג ווײט אַרום און אַרום.

ג.

קיין שום זאך נעהמט מיך ניט אן אזוי ביים האַרצען, דערוועקט נישט אין מיר הייסע געפיהלען פון ליבשאַפט, גוטסקייט, התגלות און נאך אזעלכע, וואס שווער אנצורופען זיי ביים נאמען, ווי דאס פנים'ל פון אַ אומשולדיג קינד, אַ שלאפענדיגס. בעזאנדערענס, ווען עס איז איינגעשלאפען פאַר שלאַפקייט, נעביך, אדער נאכדעם ווי מען האט עס געפיינינגט נעביך, געשלאגען.

איינס פון די קליינע, אומגליקליכע קינדערליך, אַ שלאַפס, אַ בלייכס, איז שטיל אומבעמערקט צוגעקומען צו מיר, בשעת מיין פאַר־טיפען זיך אינ'ם שמועס, האט אנידערגעלייגט דאס קעפעלע זיינס מיר אויף די קניע און איז זיך איינגעשלאפען. ערשט ביים ענדיגען דעם שמועס, אז איך האב איהם בעמערקט, בין איך געבליבען צוקאכט פאַר גרויס רחמנות. אַ זיס פנים'ל, זעה איך, אַ דאַרס אהן אַ טראפען בלוט, ליפעליך פאַרטריקענטע, האלב געעפענטע; הענטליך דינע, צווישטעק־ליך, איינס ליגט איהם אויף דער ברוסט, וואס בעוועגט זיך ביים אטהמען אַרויף און אַראפ, און דאס צווייטע הענגט שוואַך אַרונטער. אויף איהם איננאַנצען ליגט עפּיס אויסגעגאסען אַ טרויערדיגער חן. עפּיס רעדט עס, בעט עס, קלאגט זיך נעביך אויף יסורים, וועהטיגען, בעט רחמים, רחמנות צוהאבען אויף זיינע יונגע יאהרען. איך קוק עס אן און עס רייסט מיר דאס האַרץ! עס ווילט זיך מיר חיינען, האלזען, אַרומנעהמען דאס בידנע קינד, מיינע אומגליקליכע שטאדט־לייט, מיינע

אומגליקליכע ברידער פון מיין פערוואָגעלט פאָלק, ארומגעהמען זיי אלע און אויסקושען זיי די גלידער! איך קוק אַ מאָל אויף דאָס אומשולדיג קינד, אַ מאָל אויף די וויסטע, עלענדע, בעטריבטע, פאַרביטערטע קאַבצאַנסקער יודען — און ווער שיער ניט משוגע קוקענדיג. רבונו-של-עולם, שרייעט אין מיר דאָס הארץ, אָך ווי ביטער ס'איז דיין פאָלק ישראל, ווי משונה פאַרענדערט ער איז מיט דעם שטיינער לעבען זיינעם, מיט אַלץ-מיט-אַנאַנדער ביי איהם פון אַלע אַנדערע אומות אויף דער וועלט! וואו איז נאָך דאָ אַזאַ פאָלק, וואָס די מענשען זיינע האַלטען זיך ווי די גלידער פון אַ גוף צונעוואַקסען איינס צום אַנדערען, ווירקען איינס אייפ'ן אַנדערען, דערנעהרען זיך איינער פונ'ם אַנדערען און ווערען אַ תל איינער דורכ'ן אַנדערען. דאָס אומגליק פון יחידים, פון אַ טייל יודען, טרעפט דעם כלל ישראל. אַ שרפה איז געקומען אויף קאַבצאַנסק, עס האָט אויסגעקויקעלט אַ טהייל הייזער און אַלע יודען דאָרט וויינען, בעוויינען די שרפה! עס בעוויינען זי אַלע, אפילו די, וואָס האָבען קיינמאָל קיין הויז נישט געהאַט. עס וויינען קאַבצאַנסקער בטלנים, מלמדים, דיינים, שמשים, חזנים, שוחטים, שדכנים, חתנים, כלות, קרעמער, סוחרים, מעקלער מיט אַלע איהרע קבצנים,

אוי, אומגליקליך קינד... אוי, בידנע פאָלק, מיין אָרעם פאָלק!...

— חנה, חנה! -- לאָזט זיך הערען אַ קול פינ'ם קינדס פאָטער, רופענדיג דאָס ווייב — קום, נעהם חיים-יעקלין. זעה נאָר, ווי ער שלאָפט ביי רב מענדעלין אויפ'ן שוים!

— וועה איז דער מאַמע, וועה צו איהר לעבען! — שרייעט-אויס חנה פאַר גרויס רחמנות און ליבשאַפט, אויסשטרעקענדיג די הענד צו-נעהמען דאָס קינד — קוקט איהם נאָר אָן, מיין טרייסט, מיין נשמה, ווי ער ליגט! מיד, אָבגעשוואַכט ליגט ער זיך איינגענורעט, דאָס הענטעלע פאַרלייגט און שלאָפט ווי אַ פייגעלע, טהייער קינד מיינס! אַזאַ ברעקיל, נאָך ניט אָנגעקוקט די וועלט, ניט געלעבט — און שטעהט שוין אויס אַזויפיל צרות!

— עט, נישקשה, זאָל ער זיך ליגען, נישקשה, און שלאָפען — זאָג איך דער מוטער און לאָז מיך אריין אין אַ שמועס מיט דעם קינדס פאָטער, אַ יוד אַ למדן און פשוט אָהן חכמות אַ גוטער מענש. —

— זאָגט מיר אָקאָרשט, זאָלט איהר מיר געזונט זיין, רב יחיאל מרדכי, ווי אַזוי און מיט וואָס האָט איהר זיך דערנעהרט אין דער שלעכטער צייט, וואָס ס׳איז אויף אייך אָנגעשיקט געוואָרען?

— געלויבט חשם־יתברך — ענטפערט רב יחיאל־מרדכי, אויפ־הייבענדיג די אויגען מיט אַ דאַנק צום הימעל — מיט דעם אויבערשטענס נסים האָבען מיר געלעבט. און וויפיל בעדאַרף דען אַ יוד האָבען צום לעבען? אַ יודען איז גענוג אויף צו דערהאַלטען די נשמה אַ ביסעל קאַרטאָפעל, אַ ביסעל דאָס... אַ ביסעל ווייס איך וואָס... גאָרנישט. אַ ציבעלע, אַ רעטיכעל. האָבען מיר זיך געלאָזט בענוגענען, מיט בטחון אויף זיין ליבען נאָמען און אויף דעם חסד פון אונזער אחינו בני ישראל.

— נו, האָבען אונזערע אחינו בני ישראל אייך געהאָלפען אין דער נויט?

— פון איין שטעדטיל און פון די אַרומיגע דערפער האָט מען אונז אַריינגעשיקט עטליכע וועגעליך ברויט באַלד נאָך דער שרפה. פון די איבעריגע שטעדט — גאָרנישט. נאָר עפּיס קליינע נדבות עטליכע פון יחידים.

— פאַר־וואָס־זשע, האָט קיין פּאַראיבעל נישט, האָט איהר זיך געפוילט אַרויסשרייבען זיי אין בריף אייערע גרויסע צרות, אַז איהר געפינט זיך אין אַזאַ ביטערער נויט?

— געשריבען, רב מענדעלי, געשריבען, געשריבען! אויך אַרויסגעשיקט האָבען מיר משולחים צונויפנעהמען פאַר אונז נדבות ביי יודען. האָבען מיר אַרויסגעשיקט, און גאָרנישט. ביז אויף היינטיגען ניטאָ פון זיי קיין תמונת אות. מען זעהט ניט, מען הערט ניט, ווי אין וואַסער אַריינגעפאַלען. אַז מיר האָבען אַרויסגעזעהן, קיינער פון אונזערע ברידער קומט אונז ניט צו הילף און מען קען שוין מעהר נישט אויס־האַלטען, האָבען מיר זיך בעטראַכט מקיים זיין די הייליגע ווערטער פון אונזערע הייליגע חכמים: „אַל תדין את־חברך, דו זאָלסט ניט בע־שולדיגען דיין חבר עד שתגיע למקומו, ביז דו זאָלסט נישט שטעלען זיך אויף זיין אָרט“. געהען מיר, הייסט עס, אַצינד פון קליין ביז גרויס, מיט ווייבער און קינדער, בחורים מיט מיידלעך, זיך שטעלען אויפ׳ן אָרט פון אונזערע ברידער. זאָלען זיי זעהען, אָנקוקען אונז אַליין. אפשר

וועלען זיי רחמנות האָבען. און ווי מיינט איהר, רב מענדעלי. וועלען מיר עפּיס מאַכען מיט אונזער וועג, האַ?

— זאָגט נאָר, רב יחיאל מרדכי, האָט איהר געליטען אַ־מאָל אַ וועהטיג אין איינעם פון אייערע גלידער?

— אַ שאלה אַ בּיטעל, אויב איך האָב געליטען! אוי, געליטען. אי היינט נאָך בּין איך, לא עליכם, געפאַלען אויף די קריזשעס. איהר בּעמערקט דען ניט אין מיין פּנים, אַז איך לייד דערפון גרויסע יסורים?

— נו, וואָס פאַר אַ מיטעל מהוט איהר דערצו, רב יחיאל־מרדכי?

— תחלת, אַז די שלאַפקייט האָט זיך ערשט בּעוויזען און איך בּין נאָך געווען פאַרמעגליך עפּיס צוטהאָן אַ מיטעל, האָב איך מיך נישט ווינסענדיג געמאַכט און גאָרנישט געטהאָן, אַלץ געטראַכט, עט, עס וועט מיט גאָטס הילף בּעסער ווערען. אַצינד, אַז די שלאַפקייט איז שטאַרק, און איך בּין ניט בּיכולת צוטהאָן דערצו אַ מיטעל, אפילו בּיים בּעסטען ווילען, און ווער ווייסט, אויב די מיטעל וועלען שוין העלפען — אַצינד איז דער וועהטיג זיך צונאַנגען אין אַלע מיינע רמ״ח אברים, און איך בּין, לא עליכם, אַ צעבּראָכענער שאַרבּען. נאָר אַקעגען וואָס אָבער פרעגט איהר מיך, רב מענדעלי, אַזוינס, וואָס איז נים שייך צו אונזער שמועס?

— אַקעגען וואָס איך פרעג ווילט איהר וויסען? — ענטפער איך מיט אַ בּיטער געמיטה — אַקעגען די קאַבּצאַנסקער נשרפים, פאַרשטעהט איהר מיך, און אַקעגען טויזענטער אַנדערע מיני אָרמענקע, געפאַלענע, אָפּגעקומענע. זיי אַלע זענען געפלאַגטע, קראַנקע גלידער אין דעם יודישען גוף. ווען אונזערע יודען זאָלען פאַרשטעהן, וואָלטען זיי בּעדאַרפט אָנווענדען כּל־המיטעל, געפינען אַ סגולה צו די קראַנקע גלידער בּעציייטענס, איידער די קראַנקייט פערשטאַרקט זיך, בּלייבּענדיג אַ איי־בּיגע מכּה, אַ וועהטיג, אַ קריינק פאַר דעם גאַנצען גוף. ווען אונזערע בּרידער, אַ שטיינער, וואָלטען אַנטהייל גענומען אין דעם אומגליק פון קאַבּצאַנסקער יודען בּאַלד ווי דאָס אומגליק האָט זיי געטראָפען, העלפענדיג זיי איטליכער מיט אַ קלייניגקייט, וואָלט פון אַ גראָשען צו אַ גראָשען זיך אָנגעקליבּען אַ היבּשע סומע געלט, עס זאָל מעגליך זיין ווי ס'איז אָפּצובּויען זייערע הייזער, יעדער זאָל זיך נעהמען ווידער צו

זיין אַרבייט, נישט געצוואונגען זיין פאַרוואָגעלט ווערען פון דער היים און אַרומשלעפען זיך מיט די טאָרבעס איבער דער וועלט. אַצינד אָבער, אַצינד...

האָרכט־זשע, רב יחיאל־מרדכי, אַצינד וועל איך נביאות זאָגען, וואָס פון אייך, פון נאָך אַזעלכע פאַרוואָהרלאָזטע, פאַרוואָגעלטע, וועט ווערען מיט דער צייט. קאַבצאַנסקער יודען, ווי אַלע אומגליקליכע זייער גלייכען, פון וועלכע מען האָט זיך נישט וויסענדיג געמאַכט תחילת, ביים אָנהויב זייערען צופאַלען, וועלען אַלץ וואָס ווייטער פאַלען און פאַלען און שוין קיינמאָל נישט אויפשטעהען, קומען צוריק צו זייער פריהערדיגען שטאַנד. דאָס ביסעל, וואָס זיי וועלען צונויפנעהמען, וועט אוועקגעהן אויפ'ן עסען און וועג, און דער סוף זייערער וועט זיין, צו־בלייבען קבצנים, שלעפערס, אַ פּלאָג, אַ מכה, וואָס וועט זיך איינעסען דעם פאָלק אין די ביינער און אָנטהאָן איהם גרויסע יסורים. עס האָבען ניט געשטיצט אונזערע יודען די געפאַלענע ביי זיי, אין־אָנהויב, יעדער מיט אַ קליינינקייט און מיט דעם גוטען ווילען, וועלען זיי לסוף גע־צוואונגען זיין מיט געוואַלד צוגעבען אייך, קבצנים, אַ סך און דאָס וועט שוין ניט העלפען. די אָרימע לייט וועלען תמיד זיי בעפאַלען און ווילענדיג־נישט־ווילענדיג וועלען זיי געבען ווי אין אַ לעבעדיגען זאַק אַריין כפי זייער כח און אַריבער דעם כח. זיי וועלען מוזען מאַכען „הקדשים" פאַר אורחים, אָרימע וואַנדערער, שלעפערס. זיי וועלען מוזען אויסבויינגען געלד אויף קראַנקע, שלאַפע, צעבראָכע, אייך אויף פוילע ליידיגגעהערס. זיי וועלען מוזען מפרנס זיין אַלמנות און אויסהאַלטען יתומים. זיי וועלען מוזען אַריינגעהמען צו זיך אין שטוב אָרימע קרובים, מוזען און מוזען געבען נאָך אויף זאַכען אַזוינע אָהן אַ שיעור ביז זיי וועלען שוין ניט זיין מעהר פאַרמעגליך און מוזען פאַר־קלענערען זייערע אויסגאַבען. די געשעפטען וועלען וועניגער ווערען, פיל וועלען אַראָב פון דער פונקציע און עס וועלען צוקומען נייע, פריש־צאַפּעלדיגע אָרימעלייט, קבצנים, דלפנים, אביונים, אָפּענע, באַהאַלט־נע, אַלערליי מינים... איהר זעהט, רב יחיאל־מרדכי, וואָס די פּראָש האָט אָנגעמאַכט ביים אַריינשפּרינגען אַט דאָ אין דעם טייך? צו ערשט איז דורך איהר שפּרונג געוואָרען אין וואַסער אַרום איהר אַ רעדעל, דערנאָך אַ צווייטס, אַ דריטס, אַלץ מעהר און מעהר ווייטער און ווייטער. אָנגעהויבען האָט זיך עס פון אַ קליינינקייט און פון דעם קליינינקייט קומט אַרויס זעהר פיל אַזוינס, וואָס ציהט זיך, ציהט זיך אָהן אַ עק.

א שרפה איז געקומען אויף קאבצאנסק, קומט פון איהר ארויס צרות א סך — און אין א צייט ארום וועט האבען צו בעווייגען די שרפה כל־ישראל!

— אונזערע הייליגע חכמים האבען שוין דאס פריהער פאר זיך געזאגט—מאכט רב יחיאל־מרדכי מיט א קניטשעלע, א ציה־געבענדיג מיט׳ן אקסעל, ווי דער שטיינער איז פון בית־מדרשניקעס, אוועקצומאכען יענעמס א ווארט, ווייל מען געפינט עס ערגיץ אין א שטעל ביי אונזערע חכמים, אם־כן טא וואס־זשע לאזט מיך דא יענער הערען? — דער מדרש „שיר השירים" זאגט: „מה אגוז זה, אזוי ווי ניס, אתה נוטל אחד מחברו, אז דו ריהרסט איינעם פון א קופקעלע, כולן מדרדרין ומתגלגלים זה אחר זה, צוקייקלען זיך און צולויפען זיך איינע נאך די אנדערע, כך הן ישראל, אזוי זענען די יודען, לקה אחד מהן כלן מרגישין, ריהרט דאס אומגליק אן איינעם פון זיי, דערפיהלען עס אלע".

— און וואס טהוט מען דערצו, רב יחיאל־מרדכי? — טהו איך א פרעג זעהר פארביטערט — געוואלד, רבונו של עולם, ווילען דען יודען תמיד אזוי זיין אפהענגיג, אפגעלאזט, נישט צוטהאן פון דאנען אהין, צופארבעסערען זייער צושטאנד, אז זיי זאלען ניט קוייקלען זיך ווי די ניס?!...

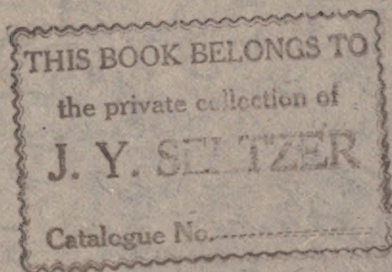
רב יחיאל־מרדכי בעדעקט מיט דער האנד דאס פנים, זיפצט, ערכצט, נישט צוענטפערען קיין ווארט. מיר זיצען ביידע און שווייגען, פארטיפענדיג זיך איטליכער אין די געדאנקען ביי זיך.

שפעטער אביסעל האבען די קאבצאנסקער זיך געריהרט אין וועג ארייין רעש׳דיג, האק־און־פאק מיט די ווייבער און קינדער, און לייזעריל דער משוגענער שלעפענדיג זיך נאך זיי. איך האב זיי ביז א געוויסען פונקט בעגלייט, נאכגעהענדיג נאך מיין פערד־און־וועגעלע, דערנאך האב איך מיך געזעגענט מיט זיי און בין געגאנגען מיין וועג.

* * *

יענע אומגליקליכע קאבצאנסקער האב איך שוין מעהר אין מיין לעבען ניט געזעהען און איך ווייס נישט, וואס פון זיי איז געווארען. זיי האבען זיך אוודאי געמוזט קוייקלען ווי די ניס מיט די

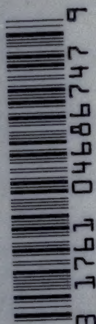
אַלע אַנדערע יודישע אָרימעלייט, ביז זיי זענען פאַרשוואונדען געוואָרען פון דער וועלט. לייזערלען נאָר האָב איך אין אַ צייט אַרום בעגעגענט אין גלופסק, אַרומלויפענדיג דאָרט אין די גאַסען בתורת שטאָדט־משוגענער, און קינדער־קונדסים מיט אַ געשריי, אַ געלעכטער הענדום־פענדום נאָך איהם...

VELUT
ARBOR
ÆVO

3 1761 04686747 9